

**I. ve II. DÖNEM TBMM'DE SAMSUN (CANİK)
MİLLETVEKİLLERİ VE FAALİYETLERİ (1920-1927)**

Kemal ARSLAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ
ANABİLİM DALI**

TEZ YÖNETİCİSİ

Doç. Dr. Tolga BAŞAK

2018

Her Hakkı Saklıdır

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

**I. ve II. DÖNEM TBMM'DE SAMSUN (CANİK) MİLLETVEKİLLERİ VE
FAALİYETLERİ (1920-1927)**

Yüksek Lisans Tezi

Kemal ARSLAN

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Tolga BAŞAK

Erzurum-2018

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç.Dr.Tolga BAŞAK danışmanlığında, Kemal ARSLAN tarafından hazırlanan "I. ve II. Dönem TBMM'de Canik (Samsun) Milletvekilleri ve Faaliyetleri , 1920/1927" adlı bu çalışma 25/07/2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı'nda Yüksek lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :Doç.Dr.Tolga BAŞAK

İmza:

Jüri Üyesi : Doç.Dr.Erkan CEVİZLİLER

İmza:

Jüri Üyesi : Dr.Öğr.Üyesi Hüseyin KALEMLİ

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 25/07/ 2018

Prof. Dr. S.Esin DAYI

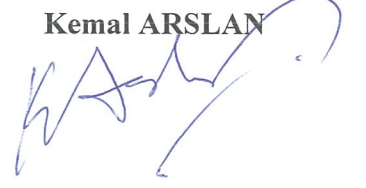
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

“Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**I. ve II. Dönem TBMM’de Samsun (Canik) Milletvekilleri ve Faaliyetleri (1920-1927)**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek herhangi bir yönetime başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.”

25/07/2018

Kemal ARSLAN

ÖNSÖZ

Türk tarihinde parlamento tam anlamıyla olmasa da ilk olarak 1876 Kanun-i Esasi (I. Meşrutiyet) ile hayat bulmuştur. Bu olayın temelleri daha eski dönemlere dayanmakta olup halkın padişahın yanında söz sahibi olması 1808 tarihinde Sened-i İttifak ile başlamış, 1839 Tanzimat Fermanı ve 1856 Islahat Fermanı ile devam etmiştir. I. Meşrutiyet ve II. Meşrutiyet ile olgunlaşan siyasi bilinçlenme 23 Nisan 1920’de açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi ile doruk noktasına ulaşmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti’nin temellerinin atılmasında çok önemli bir kesiti oluşturan I. ve II. TBMM ve onu oluşturan mebuslar, gerek Milli Mücadele Dönemi’nde gösterdikleri fedakârlık, gerekse meclisteki çalışmaları ile önemli izler bırakmışlardır. Söz konusu mebuslar hem temsil ettikleri bölgenin, hem de ülkenin genelini ilgilendiren konulardaki sorunları vermiş oldukları teklifler, takrirler ve yapmış oldukları konuşmalarla çözüme kavuşturmaya çalışmışlardır. Bu bağlamda mecliste yer alan mebusların yaptığı icraatlar yeni kurulacak devletin temellerini oluşturulması açısından önem arz etmekte olup, bu alanda yapılan çalışmalar da ayrıca bir önem kazanmıştır.

Dolayısıyla Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanan bu çalışmada, “I. ve II. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde yer alan Samsun (Canik) Milletvekilleri ve Faaliyetleri (1920-1927)” konu edilmiştir.

Toplam dört bölümden oluşan çalışmanın giriş kısmında, çalışmaya bir temel oluşturulması amacıyla “Samsun” ve “Canik” kelimelerinin kökeni ve kullanımlarından bahsedilerek, Samsun’un Milli Mücadele Dönemi’ne kadar olan tarihi kısaca anlatılmıştır. Çalışmanın Birinci Bölümünde, Milli Mücadele Dönemi’nde Samsun ve çevresinde yapılan faaliyetlere değinilmiş, İkinci Bölümünde, 1876-1927 yılları arasında Türkiye’de yapılan meclis çalışmalarına yer verilerek, meclis çalışmalarının önemine vurgu yapılmıştır. Üçüncü Bölümünde, I. TBMM’de yer alan Samsun milletvekillerinin biyografileri, meclisteki faaliyetleri, mecliste aldıkları görevler ve katıldıkları oylamalar incelenmiştir. Çalışmanın Dördüncü Bölümünde ise, II. TBMM’de yer alan Samsun Milletvekillerinin biyografileri, meclisteki faaliyetleri, aldıkları görevler ve katıldıkları oylamalara yer verilmiştir.

Tez eseri hazırlanırken TBMM Arşivi, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kütüphanesi, Erzurum Halk Kütüphanesi ve Samsun Gazi Halk Kütüphanesi’nde bulunan kaynaklardan

yararlanılmıştır. Yararlanılan kaynaklar açısından TBMM Zabıt Cerideleri, TBMM Gizli Zabıt Cerideleri, Milletvekili Şahsi Dosyaları, Milletvekili Seçim Mazbataları ve kanunların yayınlandığı Ceride-i Resmîye çalışmanın ana kaynaklarını oluşturmuştur. Ayrıca çalışma bu alanda yazılmış çeşitli eser ve makalelerle de desteklenmiştir.

Eserin hazırlanması aşamasında karşılaşılan zorluklardan olarak söz konusu mebusların ailelerine ve hayatta olan akrabalarına ulaşılmaya çalışılmış olup, gerek Emekli Sandığı Arşivi'nde yaşanan sıkıntılardan gerekse çalışılan mebus adedinin fazla olmasından ve buna bağlı olarak mekân ve zaman sıkıntısından dolayı istenilen çalışma yapılamamıştır.

Bu çalışmanın konu seçiminde ve hazırlanması aşamasında yol gösteren ve desteğini esirgemeyen tez danışmanım değerli hocam Doç. Dr. Tolga BAŞAK'a şükranlarımı sunarım. Ayrıca çalışmalarım esnasında varlıkları ile bana güç veren, her türlü desteğini benden esirgemeyen kıymetli eşim Rabia ARSLAN ve kızım Merve Zeren ARSLAN'a çok teşekkür ederim.

Kemal ARSLAN

Erzurum 2018

ÖZET

Coğrafi konumu nedeniyle ile tarih boyunca önemli bir bölge olan Samsun (Canik), Karadeniz Bölgesi'nin deniz yoluyla dışa açılan, kara yoluyla da Anadolu'nun giriş kapısı konumundadır.

Mondros Mütarekesi'nden sonra Anadolu'nun çeşitli yerleri İtilaf Devletleri tarafından işgale uğramış, Karadeniz Bölgesi'nde ise Pontuşçuluk faaliyetleri ortaya çıkmıştır. Stratejik öneminden dolayı Pontuşçuluk faaliyetlerinin merkezi haline gelen bölge, aynı zamanda Milli Mücadele için de önemli bir nokta olmuştur. Bölgedeki asayişsizliği önlemek amacıyla Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkması, Milli Mücadele'nin organize bir şekilde tek merkezden yönetilmesi açısından önemli olmuş, bu amaçla yapılan ilk faaliyetler de Samsun'da gerçekleşmiştir.

Bölgedeki Pontus faaliyetlerine karşı yapılan bölgesel direnişleri tek çatı altında toplayarak organize bir şekilde yürütülmesini sağlayan Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, I. TBMM'ye seçilecek mebusların seçimini gerçekleştirerek meclise ulaşmalarını sağlamıştır. Samsun I. TBMM'de, yapılan seçimler sonucunda mebus seçilen Ahmet Hamdi (Yalman) Bey, Ahmet Nafiz (Özalp) Bey, Hasan Fehmi (Çoldurzade) Bey, Mehmet Şükrü (Fırat) Bey ve Süleyman (Boşank) Bey ile Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nden gelen Emin (Geveci) Bey olmak üzere altı kişi ile temsil edilmiştir.

I.TBMM, ilk yıllarında büyük bir dayanışma ve özveriyle çalışmalarını devam ettirmiştir. Fakat özellikle son yıllarda Saltanat ve Hilafet tartışmalarının yanısıra Lozan Konferansı esnasındaki tartışmalar meclisi çalışamaz hale getirmiştir. 1923 yılına gelindiğinde Milli Mücadele kazanılmış, Saltanat kaldırılmış ve Türk Devleti'nin temelleri atılmıştır. Bağımsızlığın temininden sonra ülkeyi her açıdan yeniden inşa etmenin gerekliliğine inanan ve daha dinç bir kadro ile yeni çalışmalarını yürütmeyi amaçlayan I.TBMM, 1923 Nisan başlarında seçime gitme kararı alarak görevini sonlandırmış, alınan seçim kararından sonra ülke seçim sürecine girmiş ve seçimler iki aşamalı şekilde yapılmıştır. Haziran ve Temmuz aylarında tamamlanan seçimlerden sonra Samsun, II. TBMM'de, Cavit Paşa, Süleyman Necmi (Selmen) Bey ve Talat Avni (Özüdoğru) Bey tarafından temsil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Samsun, TBMM, Milletvekili, Meclis, Milli Mücadele.

ABSTRACT

Samsun (Canik), which has been an important area throughout history in terms of geographical location, is the door of Black Sea Region by sea and the door of Anatolian by land.

After Mondros Armistice agreement, Different regions of Anatolia were occupied by Allies and Pontus movements emerged in Black Sea Region. Because of it's strategic impotence, The region, which has been the centre of Pontus movements, has also been an important place for national struggle. That Mustafa Kemal Pasha arrived in Samsun on the 19th of May, 1919 to sort out troubles in the region has been important for National struggle to be directed by only authority and the first action for this purpose was taken place in Samsun.

Samsun defensive Commitee, which provides to be run in an organizational way by collecting the regional resistance having done against Pontus movements, has realised the choice of the senators for he Turkish Grand National Assembly. Ahmet Hamdi (Yalman) Bey, Ahmet Nazif (Özalp) Bey, Hasan Fehmi (Çoldurzade) Bey, Mehmet Şükrü (Fırat) Bey, Süleyman (Boşank) Bey and Emin (Geveci) Bey have represented Samsun in the first term of Turkish Grand National Assembly.

The First Assembly initially has continued working harmoniously, but in the following years, it couldn't function because of arguments about the Sultanate, Caliphate and Lausanne Conference. In 1923, Natioanl struggle was won, The Sultanate was removed and the New Turkish State was founded. After getting of Independence, The First Assembly, which believed the country must be rebuilt and aiming running the new studies by a more dynamic team, ended it's duty by taking a decision for the selection in April of 1923. After this decision, The selection process started and selections were realised in two phased. After selections in June and July, Cavit Pasha, Süleyman Necmi (Selmen) Bey and Talat Avni (Özüdoğru) Bey represented Samsun.

Key Words: Samsun, Turkish Grand National Assembly, Senator, Assembly, National Struggle.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR.....	XI
KAYNAKÇA.....	XII

GİRİŞ

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ'NE KADAR SAMSUN (CANİK)

A- "SAMSUN" VE "CANİK" KELİMELERİNİN KÖKENİ VE KULLANIMI... 1	
1) "Samsun" Kelimesinin Kökeni ve Kullanımı.....	1
2) "Canik" Kelimesinin Kökeni ve Kullanımı.....	1
B- TÜRK HAKİMİYETİNDEN ÖNCE SAMSUN (CANİK).....	3
C- TÜRK HAKİMİYETİNDE SAMSUN (CANİK).....	6
1) Selçuklular Döneminde Samsun (Canik).....	6
2) Osmanlılar Döneminde Samsun (Canik).....	7

I. BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ'NDE SAMSUN (CANİK)

A- MİLLİ MÜCADELE ÖNCESİ SAMSUN (CANİK)'DA GENEL DURUM.....	10
1) Samsun (Canik)'un Stratejik Önemi.....	10
2) Samsun (Canik)'un Demografik Yapısı.....	11
3) Samsun (Canik)'un Ekonomik Yapısı.....	16
4) Samsun (Canik)'un Askeri Durumu.....	19
B- SAMSUN (CANİK) VE ÇEVRESİNDE PONTUSÇU FAALİYETLER.....	20
C- SAMSUN (CANİK)'DA ASAYİŞ SORUNU.....	23
D- MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN SAMSUN'A ÇIKIŞI VE SAMSUN'DAKİ FAALİYETLERİ.....	28
E- MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN HAVZA'YA GEÇİŞİ VE HAVZA'DAKİ FAALİYETLERİ.....	37

F- SAMSUN (CANİK)'DA MÜDAFAA-İ HUKUK ÇALIŞMALARI.....	42
G- SAMSUN (CANİK)'DA BASIN HAYATI.....	46

II. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE PARLAMENTO ÇALIŞMALARI (1876-1927) VE SAMSUN (CANİK)

A- TBMM'NİN AÇILIŞINA KADAR TÜRKİYE'DE PARLAMENTO ÇALIŞMALARI (1876-1920) VE SAMSUN (CANİK)	50
1) I. Meşrutiyet (1876).....	50
a) Meşrutiyet'in İlanı ve Meclis-i Mebusan'ın Açılması.....	50
b) Samsun (Canik)'da 1877 Seçimleri.....	54
2) II. Meşrutiyet (1908).....	55
a) II. Meşrutiyet'in İlanı.....	55
b) II. Meşrutiyet Döneminde Yapılan Seçimler ve Samsun (Canik).....	59
1) 1908 Seçimleri ve Samsun (Canik).....	59
2) 1912 Seçimleri ve Samsun (Canik).....	61
3) 1914 Seçimleri ve Samsun (Canik).....	62
3) Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı (1920).....	64
a) 1919 Seçimleri ve Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın Açılışı.....	64
b) Samsun (Canik)'da 1919 Seçimleri.....	68
B- BİRİNCİ DÖNEM TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ (1920-1923) VE SAMSUN (CANİK).....	69
1) I. TBMM'nin Açılması ve Yapısı.....	69
a) 1920 Seçimleri ve I. TBMM'nin Açılması.....	69
b) Türkiye Büyük Millet Meclisi Adının Benimsenmesi.....	76
c) I. TBMM'nin Yapısı ve Mebusların Özellikleri.....	78
d) I. TBMM'nin İlk Çalışmaları ve Meclisteki Gruplaşmalar.....	82
2) 1920 Seçimleri ve Samsun (Canik).....	91
a) Samsun (Canik)'da 1920 Seçimleri.....	91
b) Samsun (Canik) Mebuslarının Meclise Katılması.....	94
c) Samsun (Canik) Mebuslarının Eğitim Düzeyleri, Yaş ve Meslek Grupları.....	94
C- İKİNCİ DÖNEM TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ (1923-1927) VE SAMSUN (CANİK).....	95

1) II. TBMM'nin Açılması ve Yapısı.....	95
a) 1923 Seçimleri ve II. TBMM'nin Açılması.....	95
b) II. TBMM'nin Yapısı ve Mebusların Özellikleri.....	100
c) II. TBMM'nin Faaliyetleri.....	102
2) 1923 Seçimleri ve Samsun (Canik).....	115
a) Samsun (Canik)'da 1923 Seçimleri.....	115
b) Samsun (Canik) Mebuslarının Meclise Katılması.....	115
c) Samsun (Canik) Mebuslarının Eğitim Düzeyleri, Yaş ve Meslek Grupları...	115

III. BÖLÜM

BİRİNCİ DÖNEM TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE YER ALAN SAMSUN (CANİK) MİLLETVEKİLLERİ

A- BİRİNCİ DÖNEM SAMSUN (CANİK) MİLLETVEKİLLERİNİN BİYOĞRAFİLERİ.....	117
1) Ahmet Hamdi (YALMAN) Bey	117
a) Ailesi, Eğitimi ve Meslek Hayatı.....	117
b) Siyasi Hayatı.....	118
2) Ahmet Nafiz (ÖZALP) Bey.....	121
a) Ailesi, Eğitimi ve Meslek Hayatı.....	121
b) Siyasi Hayatı.....	121
3) Emin (GEVECİ) Bey.....	122
a) Ailesi, Eğitimi ve Meslek Hayatı.....	122
b) Siyasi Hayatı.....	123
4) Hasan Fehmi (ÇOLDURZADE) Bey.....	124
a) Ailesi, Eğitimi ve Mesleki Hayatı.....	124
b) Siyasi Hayatı.....	125
5) Mehmet Şükrü (FIRAT) Bey.....	125
a) Ailesi, Eğitimi ve Mesleki Hayatı.....	125
b) Siyasi Hayatı.....	126
6) Süleyman (BOŞANK) Bey.....	126
a) Ailesi, Eğitimi ve Mesleki Hayatı.....	126
b) Siyasi Hayatı.....	127

B- BİRİNCİ DÖNEM SAMSUN (CANİK) MİLLETVEKİLLERİNİN FAALİYETLERİ.....	128
1) Ahmet Hamdi (YALMAN) Bey.....	128
a) Kanun Teklifleri.....	128
b) Kanun Teklifleri Üzerine Verdiği Değişiklik Önerileri.....	129
c) İmzası Bulunduğu Kanun Teklifleri.....	130
d) Takrirleri (Önergeleri).....	130
e) İmzası Bulunduğu Takrirler.....	131
f) Söz Aldığı Oturumlar.....	132
g) Şifahi (Sözlü) ve Tahriri (Yazılı) Sualleri ve Bunlara Verilen Cevaplar.....	134
2) Ahmet Nafiz (ÖZALP) Bey.....	135
a) Kanun Teklifleri.....	135
b) Takrirleri (Önergeleri).....	138
c) İstizah (Gensoru) Takrirleri.....	143
d) İmzası Bulunduğu Takrirler (Önergeler).....	144
e) Söz Aldığı Oturumlar.....	144
f) Şifahi (Sözlü) Sualleri	176
3) Emin (GEVECİ) Bey.....	177
a) Kanun Teklifleri.....	177
b) Kanun Teklifleri Üzerine Yaptığı Değişiklik Teklifleri.....	177
c) Takrirleri (Önergeleri).....	178
d) İmzası Bulunduğu Takrirler.....	178
e) Söz Aldığı Oturumlar.....	179
4) Hasan Fehmi (ÇOLDURZADE) Bey.....	181
5) Mehmet Şükrü (FIRAT) Bey.....	181
a) Kanun Teklifleri.....	181
b) Takrirleri (Önergeleri).....	182
c) İmzası Bulunduğu Takrirler.....	183
d) Tahriri (Yazılı) Sualleri ve Buna Verilen Cevaplar.....	183
e) Söz Aldığı Oturumlar.....	184
6) Süleyman (BOŞANK) Bey.. ..	184
a) İmzası Bulunduğu Kanun Teklifleri.....	184
b) İmzası Bulunduğu Takrirler.....	184
c) Söz Aldığı Oturumlar.....	186

C- BİRİNCİ DÖNEM SAMSUN (CANİK) MİLLETVEKİLLERİNİN MECLİSTE ALDIKLARI GÖREVLER.....	186
1) Birinci Dönem Samsun (Canik) Milletvekillerinin Görev Aldıkları Şubeler....	186
2) Birinci Dönem Samsun (Canik) Milletvekillerinin Görev Aldıkları Encümenler.....	187
3) Birinci Dönem Samsun (Canik) Milletvekillerinin Görev Aldıkları Geçici Encümen ve Heyetler.....	189
D- BİRİNCİ DÖNEM SAMSUN (CANİK) MİLLETVEKİLLERİNİN MECLİSTE YER ALDIKLARI GRUPLAR.....	190
E- BİRİNCİ DÖNEM SAMSUN (CANİK) MİLLETVEKİLLERİNİN İLK MECLİS ANKETİNE VERDİKLERİ CEVAPLAR.....	190
F- BİRİNCİ DÖNEM SAMSUN (CANİK) MİLLETVEKİLLERİNİN MECLİSTE KATILDIKLARI OYLAMALAR.....	193
1) Kanun Oylamaları.....	193
2) Diğer Oylamalar.....	210

IV. BÖLÜM

İKİNCİ DÖNEM TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE YER ALAN SAMSUN (CANİK) MİLLETVEKİLLERİ

A- İKİNCİ DÖNEM SAMSUN (CANİK) MİLLETVEKİLLERİNİN BİYOGRAFİLERİ.....	220
1) Cavid Paşa.....	220
a) Ailesi, Eğitimi ve Meslek Hayatı.....	220
b) Siyasi Hayatı.....	221
2) Süleyman Necmi (SELMEN) Bey.....	221
a) Ailesi, Eğitimi ve Meslek Hayatı.....	221
b) Siyasi Hayatı.....	222
3) Talat Avni (ÖZÜDOĞRU) Bey.....	223
a) Ailesi, Eğitimi ve Meslek Hayatı.....	223
b) Siyasi Hayatı.....	223
B- İKİNCİ DÖNEM SAMSUN (CANİK) MİLLETVEKİLLERİNİN FAALİYETLERİ.....	224

1) Cavid Paşa.....	224
a) Kanun Teklifleri.....	224
b) Kanun Teklifleri Üzerine Yaptığı Değişiklik Önerileri.....	226
c) İmzası Bulunduğu Kanun Teklifleri.....	227
d) Takrirleri (Önergeleri).....	228
e) İmzası Bulunduğu Takrirler.....	230
f) Söz Aldığı Oturumlar.....	232
2) Süleyman Necmi (SELMEN) Bey.....	234
a) İmzası Bulunduğu Kanun Teklifleri.....	234
b) İmzası Bulunduğu Takrirler.....	235
3) Talat Avni (ÖZÜDOĞRU) Bey.....	237
a) Kanun Teklifleri.....	237
b) İmzası Bulunduğu Kanun Teklifleri.....	238
c) Takrirleri (Önergeleri).....	239
d) İmzası Bulunduğu Takrirler.....	240
C- İKİNCİ DÖNEM SAMSUN (CANİK) MİLLETVEKİLLERİNİN MECLİSTE ALDIKLARI GÖREVLER.....	242
1) İkinci Dönem Samsun (Canik) Milletvekillerinin Görev Aldıkları Encümenler.....	242
2) İkinci Dönem Samsun (Canik) Milletvekillerinin Görev Aldıkları Şubeler.....	242
D- İKİNCİ DÖNEM SAMSUN MİLLETVEKİLLERİNİN MECLİSTE KATILDIKLARI OYLAMALAR.....	243
1) Kanun Oylamaları.....	243
2) Diğer Oylamalar.....	298
SONUÇ.....	303
EKLER.....	306
BELGELER.....	307
FOTOĞRAF VE RESİMLER.....	324
ÖZGEÇMİŞ.....	328

KISALTMALAR

ARMHC	:	Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
b.	:	Bin
B.E.O.	:	Bab-1 Ali Evrak Odası
B.M.M.	:	Büyük Millet Meclisi
B.O.A.	:	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	:	Cilt
Çvş.	:	Çavuş
D.	:	Devre
Dr.	:	Doktor
H.T.V.D.	:	Harp Tarihi Vesikaları Dergisi
İ.	:	İçtima
Kd. Çvş.	:	Kıdemli Çavuş
M.Ö.	:	Milattan Önce
Mah.	:	Mahalle
Onb.	:	Onbaşı
s.	:	Sayfa
S.	:	Sayı
SYS.	:	Siyasi
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMM GCZC	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıt Ceridesi
TBMM ZC	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
Yzb.	:	Yüzbaşı

KAYNAKÇA

A- ARŞİVLER

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

B.E.O. Belge No: 342984.

B.E.O. Belge No: 19/a.

B.E.O. Belge No: 343077/1.

B.E.O. Belge No: 25.

B.E.O. Belge No: 27.

B.E.O. Belge No: 29.

B.E.O. SYS, 34-64/V_3.

B.E.O. Belge No: 343446

B.E.O. Belge No: 53

2. TBMM Arşivi

Ahmet Hamdi (Yalman) Bey, Kısa Hal Tercümesi, Sicil No: 83.

Ahmet Nafiz (Özalp) Bey, Kısa Hal Tercümesi, Sicil No: 85.

Emin (Geveci) Bey, Kısa Hal Tercümesi, Sicil No: 82.

Hasan Fehmi (Çoldurzade) Bey, Kısa Hal Tercümesi, Sicil No: 84.

Mehmet Şükrü (Fırat) Bey, Kısa Hal Tercümesi, Sicil No: 87.

Süleyman (Boşank) Bey, Kısa Hal Tercümesi, Sicil No: 86.

Ahmet Hamdi (Yalman) Bey, I. Dönem Seçim Mazbatası, Sicil No: 83.

Ahmet Hamdi (Yalman) Bey, II. Dönem Seçim Mazbatası, Sicil No: 83.

Ahmet Hamdi (Yalman) Bey, III. Dönem Seçim Mazbatası, Sicil No: 83.

Ahmet Hamdi (Yalman) Bey, IV. Dönem Seçim Mazbatası, Sicil No: 83.

Ahmet Hamdi (Yalman) Bey, V. Dönem Seçim Mazbatası, Sicil No: 83.

Ahmet Hamdi (Yalman) Bey, VI. Dönem Seçim Mazbatası, Sicil No: 83.

Ahmet Hamdi (Yalman) Bey, VII. Dönem Seçim Mazbatası, Sicil No: 83.

Ahmet Hamdi (Yalman) Bey, VIII. Dönem Seçim Mazbatası, Sicil No: 83.

Ahmet Nafiz (Özalp) Bey, I. Dönem Seçim Mazbatası, Sicil No: 85.

Emin (Geveci) Bey, TBMM IV. Dönem Seçim Mazbatası, Sicil No: 82.

Hasan Fehmi (Çoldurzade) Bey, I. Dönem Seçim Mazbatası, Sicil No: 84.

Mehmet Şükrü (Fırat) Bey, I. Dönem Seçim Mazbatası, Sicil No: 87.

Süleyman (Boşank) Bey, I. Dönem Seçim Mazbatası, Sicil No: 86.

Cavid Paşa, Kısa Hal Tercümesi, Sicil No: 473.

Süleyman Necmi (Selmen) Bey, Kısa Hal Tercümesi, Sicil No: 474.

Talat Avni (Özüdoğru) Bey, Kısa Hal Tercümesi, Sicil No: 475.

Cavid Paşa, II. Dönem Seçim Mazbatası, Sicil No: 473.

Süleyman Necmi (Selmen) Bey, II. Dönem Seçim Mazbatası, Sicil No: 474.

Talat Avni (Özüdoğru) Bey, II. Dönem Seçim Mazbatası, Sicil No: 475.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Bir Tarihçe ile İlk Meclis Azası Kuramının Tasvirlerini
Muhtevi Albüm.

B- RESMİ YAYINLAR VE ZABIT CERİDELERİ

1. Resmi Yayınlar

Ceride-i Resmiye, 1921-1927.

2. Zabıt Cerideleri

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1-29, TBMM Matbaası, Ankara.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 1-33, TBMM Matbaası, Ankara.

TBMM Gizli Celse Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1-3, TBMM Matbaası, Ankara.

C- SÜRELİ YAYINLAR

1. Dergiler

19 Mayıs Samsun Halkevi Dergisi

Akademik Açık Dergisi

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

Atatürk Yolu Dergisi

Bellekten

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi

Kanunlar Dergisi

2. Gazeteler

Aksı Sada (Anadolu Sesleri)

Hâkimiyet-i Milliye

Sabah

Samsun'da Piyasa

Tanin

D- ANSİKLOPEDİLER

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi

İslam Ansiklopedisi

Türkler Ansiklopedisi

Yurt Ansiklopedisi

E- ARAŞTIRMA ESERLER

1. Kitaplar

ADIVAR, Halide Edip, **Türk'ün Ateşle İmtihanı**, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 1998.

AKBULUT, Dursun Ali ve diğerleri, **İlk Çağdan Cumhuriyete Canık**, Editör Cevdet Yılmaz, Canık Belediyesi Yayınları, Samsun, 2013.

AKIN, Rıdvan, **TBMM Devleti (1920-1923) Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkleri ve İdare**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

AKŞİN, Sina, **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi 1789-1980**, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2006.

ALBAYRAK, Hüseyin, **Dünden Bugüne Trabzon Basını**, C. I, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayını, Ankara, 2010.

ALTAYLI, Âlim, **Samsun Tarihi**, Yüceer Matbaası, Samsun, 1967.

ATATÜRK, M. Kemal, **Nutuk 1919-1927**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2013.

Atatürk'ün Samsun'a Çıkışı ve Kurtuluş Savaşının Başlatılmasına Dair Belgeler, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATESE) Başkanlığı Yayınları, 1999.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt-1, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1997.

ATAY, Falih Rıfkı, **Atatürk'ün Bana Anlattıkları**, Sel Yayınları, İstanbul, 1955.

AYDOĞAN, Erdal, **Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000.

BASKIN, Refik, **Samsun 1919**, Barış Gazetesi Yayınları, Samsun, 2000.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dairesi Başkanlığı; Atatürk İle İlgili Arşiv Belgeleri (1911-1921 Tarihleri Arasına Ait 106 Belge), Ankara, 1982.

Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk (1916-1922), Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003.

BİNARK, İsmet, **Türk Parlamento Tarihi TBMM- VII. Dönem 8 Mart 1943- 5 Ağustos 1946**, C. I, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.

Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Kılavuzu (1919-1923), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1965.

CEBESOY, Ali Fuat, **General Ali Fuat Cebesoy'un Siyasi Hatıraları**, C. I, Temel Yayınları, İstanbul, 2002.

CEMBELOĞLU, Sinan ve CEMBELOĞLU, Mehmet, **İlimiz ve Bölgemiz Samsun Kitabı**, Kardeş Matbaası, Ankara, 1981.

CENİK, Salih, **Birinci Meclis'te Tokat Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2005.

Cumhuriyete Doğru Atatürk ve Havza, Havza Kaymakamlığı, Havza, 1998

Cumhuriyetin 50. Yılında Samsun, 1973 İl Yıllığı, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1974.

ÇAVDAR, Tefik, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2004

ÇEKİÇ, Orhan, **İmparatorluktan Cumhuriyete-2 Samsun'dan Erzurum'a**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2007.

ÇOKER, Fahri, **Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923**, Cilt-1, TBMM Vakfı yayınları, Ankara, 1995.

ÇUFALI, Mustafa, **Türk Parlamento Tarihi TBMM- VIII. Dönem 1946-1950**, C. III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 2012.

_____, **Türk Parlamento Tarihi TBMM IV. Dönem 1931-1935**, C. II, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1996.

DEMİREL, Ahmet, **Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.

_____, **İlk Meclis'in Vekilleri Milli Mücadele Döneminde Seçimler**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

DENİZLİ, Hikmet, **Sivas Kongresi Delegeleri ve Heyet-i Temsiliye Üyeleri**, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, 1996.

Devletimizi Kuranlar (Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi 65. Yılı), Ankara, 1985.

DİLCİMEN, Kazım, **Canik Beyleri**, Ahali Matbaası, Samsun, 1940.

DOĞANAY, Rahmi, **Milli Mücadelede İtilaf Devletleri'nin Karadenizdeki Faaliyetleri, 1918-1922**, Ankara, 1992.

DUMAN, Önder, **Meşrutiyet'ten "Beyaz Devrim"e Canik-Samsun'da Seçimler ve Siyaset (1877-1950)**, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun, 2015.

EKEN, Halit, **Bir Milli Mücadele Valisi ve Anıları Kapancızade Hamit Bey**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2008.

ERDEM, Tarhan, **Anayasalar ve Seçim Kanunları 1876-1982**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1982.

ERGİL, Doğu, **Milli Mücadele'nin Sosyal Tarihi**, Turhan Kitabevi, Ankara 1981.

EZHERLİ, İhsan, **Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1992) ve Osmanlı Mebusan Meclisi (1877-1920)**, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:54.

Geçmişten Geleceğe Samsun, Samsun Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Samsun, 2006.

- GENYA, Veysel, **TBMM'nin 25.Yıl Dönümü Anış**, TBMM Basımevi, Ankara, 1945.
- GOLOĞLU, Mahmut, **Sivas Kongresi**, Başnur Matbaası, Ankara, 1969.
- _____, **Üçüncü Meşrutiyet**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2006.
- GÖK, Dursun, **İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi (1923-1927)**, Özgü Matbaası, Konya, 1995.
- GÜLER, Ali, **Yakın Tarihimize Pontus Meselesi ve Rum-Yunan Terör Örgütleri**, Rizeliler Kültür ve Dayanışma Derneği, Ankara, 1995.
- GÜNAY, Ş. Şenal, **Türk Parlamento Tarihi TBMM- VI. Dönem 3 Nisan 1939- 15 Ocak 1943**, Cilt-5, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.
- GÜNAYDIN, Ahmet Necip, **Milli Mücadele'de Sivas 108 Gün (2 Eylül – 18 Aralık 1919)**, Sivas, 2009.
- GÜNER, Zekai, - KABATAŞ, Orhan, **Milli Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını**, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1990.
- GÜNEŞ, İhsan, **Türk Parlamento Tarihi TBMM- V. Dönem 1935-1939**, C. II, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.
- _____, **Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet**, Cilt 1, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, Ankara, 1997.
- _____, **Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet**, Cilt 2, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, Ankara, 1997.
- _____, **Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2009.
- KANSU, Mazhar Müfit, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1966.
- _____, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, C. II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986.
- KARABEKİR, Kazım, **İstiklal Harbimiz**, Yüce Yayınları, İstanbul, 1990.
- KARAL, Enver Ziya, **Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı**, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 1997.
- KAYIKÇI, Ali, **Mahalleden Bölgeye Samsun**, Aksiseda Matbaası, Samsun, 2000.
- KİLİ, Suna, - GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref, **Türk Anayasa Metinleri**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982.
- KOÇAOĞLU, Bünyamin, **Milli Mücadele Yıllarında Samsun; 15. Fırkanın Samsun'daki Faaliyetleri (1919-1921)**, Samsun Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Samsun, 2012.
- KURT, Yılmaz, **Pontus Meselesi**, TBMM Basımevi, Ankara, 1995.
- MUMCU, Ahmet, **Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi**, Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1971.

MÜDERRİSOĞLU, Alptekin, **Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları**, Maliye Tetkik Kurulu, Ankara, 1974.

NADİ, Yunus, **Birinci Büyük Millet Meclisinin Açılışı ve İsyancılar**, Sel yayınları, İstanbul, 1955.

OKANDAN, Recai G., **Amme Hukukumuzun Ana Hatları (Birinci Kitap Osmanlı Devletinin Kuruluşundan İnkırazına Kadar)**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1968.

ÖZEL (Haz.), Mehmet, **Cephelerden Kurtuluş Savaşı'na**, C. III. Ankara, 1995.

ÖZTÜRK, Kazım, **Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü 23 Nisan 1920 – 14 Ekim 1973**, Önder Matbaa, Ankara, 1973.

_____, **Türk Parlamento Tarihi TBMM-II. Dönem 1923-1927**, C. I, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.

_____, **Türk Parlamento Tarihi TBMM- II. Dönem 1923-1927**, C. III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.

_____, **Türk Parlamento Tarihi TBMM- III. Dönem 1927-1931**, C. III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.

SARISAKAL, Baki, **Bir Kentin Tarihi Samsun**, Birinci Kitap, Samsun Araştırmaları-1, Samsun, 2002.

_____, **Samsun'da Unutulmayan Olaylar**, Samsun Büyükşehir Belediyesi, Samsun, 2008.

_____, **Belge ve Tanıklarla Samsun'dan Ankara'ya (19 Mayıs 1919-23 Nisan 1920)**, Samsun Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Samsun, 2008.

SELEK, Sabahattin, **Anadolu İhtilali**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1976.

SILAN, Necmettin Sahir, **İlk Meclis Anketi: Birinci Dönem Milletvekillerinin Gelecekte Bekledikleri**, (Yay. Haz: Cihangir Gündoğdu), Ankara, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu, 2004.

ŞİMŞİR, Bilal, **İngiliz Belgelerinde Atatürk**, C. II, Ankara, TTK Yayınları, 1975.

TANÖR, Bülent, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998.

TANSEL, Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C. III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991.

TBMM Albümü 1920-2010, C. I 1920-1950, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010.

TELLİOĞLU, İbrahim, **İlk Çağdan Osmanlılara Samsun**, Samsun, 2012.

TOPÇU, Özen, **Atatürk ve Samsun**, Samsun Valiliği, Samsun, 2005.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1952.

_____, **Hürriyetin İlanı İkinci Meşrutiyetin Siyasi Hayatına Bakışlar**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1959.

_____, **Türkiye’de Siyasi Partiler, İkinci Meşrutiyet Dönemi 1908-1918, C. I,** Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1984.

_____, **Devrim hareketleri içinde Atatürk ve Atatürkçülük,** Cumhuriyet Gazetesi yayınları, İstanbul, 1997.

TÜRER, Erdoğan, **Atatürk İle Samsun’dan Havza’ya,** Barış Gazetesi yayınları, Samsun, 2003.

UMUR, Hasan, - PASİN, Adil, **Samsun’da Müdafaayı Hukuk,** Tan Matbaası, 1944.

UMUR, Hasan, **Samsun’da On Beş Sene,** Güven Basımevi, İstanbul, 1947.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri,** Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

VADALA, R.(Ramiro), **Samsun; Geçmiş, Bugün, Gelecek,** Edit. Mehmet Aydın, Çev. Halil Aytekin vd. Ondokuz Mayıs Üniversitesi yayınları, Samsun, 2016.

VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet, **İlk Meclis ve Milli Mücadele’de Anadolu,** Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1990.

_____, **İlk Meclis,** Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1999.

YALÇIN, Bekir Sıtkı, **Türkiye Büyük Millet Meclisi (Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları),** TBMM Basımevi, Ankara, 1986.

YAZICI, Nuri, **Terme Tarihi,** Ayanoğlu Matbaası, Samsun, 1982.

_____, **Milli Mücadele’de (Canik Sancağı’nda) Pontusçu Faaliyetler (1918-1922),** Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1989.

YİĞİT, Hasan, **Samsun ve İlçeleri,** Gül Neşriyat, İstanbul, 2003.

YOLALICI, M. Emin, **XIX. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağı’nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı,** Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1998.

YÜCEL, Sadettin, **İlk Kıvılcım, Mustafa Kemal Paşa’nın Havza Günlüğü ve Havzalılar,** Havza İlçe ve Köylerine Hizmet Götürme Birliği Yayınları, Samsun, 2001.

2. Makaleler

AKBULUT, Dursun Ali, “İkinci Dönem TBMM ve Cumhuriyet’in İlanı”, **Türkler Ansiklopedisi,** C. XVI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 620-629.

AKSAN, E. Veysi, “ 19 Mayıs”, **19 Mayıs Samsun Halkevi Dergisi,** C. V, Sayı 55, Mayıs 1941, s. 11-12.

AKŞİN, Sina, “Birinci Meşrutiyet Meclis-i Mebusanı”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,** C. XXV, Mart 1970, S. 19-40.

ALTUNYA, Hülya, “Modern Samsun’un Efsanevi(Mitoloji) Geçmişi”, **Samsun Araştırmaları-3.Kitap,** Samsun Büyükşehir Belediyesi, Samsun, 2013, s. 181-187.

ARIKAN, Zeki, “Cumhuriyet’in İlanı ve İzmir Basını”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** C. I, S. 3, Temmuz 1985, s. 959-976.

ASLAN, Yavuz, “Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti (23 Nisan 1920-30 Ekim 1923)”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. XVI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 49-90.

ATAY, Falih Rıfki, “19 Mayıs 1919”, **19 Mayıs Samsun Halkevi Dergisi**, S.7, Mayıs 1936, s. 2-6.

AYAN, Engin, “Danışmendname’de Samsun” **Samsun Araştırmaları-3.Kitap**, Samsun Büyükşehir Belediyesi, Samsun, 2013, s. 191-200.

AYDOĞAN, Erdal ve Tansu Barış MAHMUTOĞLU, “Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Yapılan Seçimler ve Karakteristik Özellikleri”, **Tarihin Peşinde**, S. 10, 2013, s. 113-142.

AYTEPE, Oğuz, “Yeni Belgelerin Işığında Halifeliğin Kaldırılması ve Hanedan Üyelerinin Yurtdışına Çıkarılmaları”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S. 29-30, Mayıs-Haziran 2002, s. 15-29.

BIYIKOĞLU, Tevfik, “Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Hukuk-i Statüsü ve İhtilalci Karakteri”, **Bellekten**, C. XXIV, S. 96, Ekim 1960, s. 640-663.

COŞKUN, Alev, “Mustafa Kemal’in İstanbul’daki Faaliyetleri”, **Mütareke Dönemi ve İstanbul’dan Samsuna Uzanan Yolda Mustafa Kemal**, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 2011, s. 19-46.

ÇADIRCI, Musa, “Tanzimat’ın Karadeniz Bölgesi’nde Uygulanması”, **İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, Eser Matbaası, Samsun, 1988, s. 191-198.

ÇAĞLAYAN, K. Tuncer, “Mustafa Kemal Paşa’nın Havza Günleri”, **19 Mayıs ve Milli Mücadele’de Samsun Sempozyumu 20-22 Mayıs 1999**, Eser Ofset Matbaacılık, Samsun, 2000, s. 41- 52.

ÇEVİK, Zeki – ÖZKAN, Filiz, “ I. Meclis’te Muhalif Bir Önder: Canik Mebus’u Emin(Gevelioğlu) Bey” **İlkadım’dan Cumhuriyet’e Milli Mücadele**, Edit. Osman Köse, Mavi Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 535-543.

DARKOT, Besim, “Canik”, **İslam Ansiklopedisi**, C. III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1977, s. 25.

_____, “Samsun”, **İslam Ansiklopedisi**, C. X, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1980, s. 172-178.

DOĞANAY, Rahmi, “Milli Mücadele’de Samsun’un Önemi ve Samsun Bombardımanı” **Prof. Dr. Bayram KODAMAN’a Armağan**, Eser Ofset Matbaacılık, Samsun, 1993, s. 45-60.

DUMAN, Önder, “Mondros Mütarekesi’nin Samsun’da Uygulanması ve Bundan Kaynaklanan Bazı Sorunlar (1918-1919)”, **Geçmişten Geleceğe Samsun**, Samsun Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Samsun, 2006, s. 143-158.

_____, “Samsun Basın Tarihinden Bir Kesit: Haber Gazetesi”, **Geçmişten Geleceğe Samsun-1**, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Eğitim hizmetleri Daire Başkanlığı, Samsun, 2006, s. 367-384.

DUMAN, Selçuk, “Birinci Büyük Millet Meclisi’nin Kuruluşu ve Nitelikleri”, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, C. XII, Sayı 2, Ekim 2004, s. 505-522.

EROĞLU, Hamza, “Şerefli Bir Tarih: Lozan”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S. 3, Cilt-1, Ankara 1985, s. 805-811.

ERTAN, Temuçin Faik, “Mustafa Kemal Paşa’nın İstanbul’dan Hareketi ve Samsun’a Çıkışı”, **Mütareke Dönemi ve İstanbul’dan Samsuna Uzanan Yolda Mustafa Kemal**, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 2011, s. 47-71.

GÜNER, Zekai, “Milli Mücadele Başlarken Samsun ve Havalisinde Pontus Faaliyetleri”, **Samsun Araştırmaları “Tarihsel geçmiş” 1. Kitap**, Samsun Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Samsun, 2013, s. 135-148.

GÜNEŞ, İhsan, “Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nden Halk Fırkası’na Geçiş”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. III, S. 8, Mart 1987, s. 429-442.

_____, “1923 Seçimlerinde Oylar Nasıl Kullanıldı”, **Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. XVI, S. 1, 1991, s. 253-264.

İPEK, Nedim, “Canik Umumi Meclisi”, **19 Mayıs ve Milli Mücadele’de Samsun Sempozyumu Bildiriler (20-22 Mayıs 1999)**, Eser Ofset Matbaacılık Samsun, 2000, s. 185-203.

KARAGÖZ, Rıza, “II. Meşrutiyet Döneminde Canik Sancağında İdari Yapılanma”, **Geçmişten Geleceğe Samsun**, Samsun Büyükşehir Belediyesi yayınları, Samsun, 2006, s. 65-82.

_____, “Canik’in İdari Yapısı ve İdarecileri”, **İlkçağdan Cumhuriyete Canik**, Canik Belediyesi Kültür yayınları, Samsun, 2013, s. 119-162.

KOCAOĞLU, Bünyamin, “Milli Mücadele’de ve Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Samsun’da Basın Hayatı ve Cemiyetler” **Akademik Açı Dergisi**, S.2, Samsun, 1996, s. 155-160.

_____, “Mütareke Yıllarında Samsun’un Ekonomik Durumu (1919-1920)”, **Samsun Araştırmaları-2.Kitap**, Samsun Büyükşehir Belediyesi, Samsun, 2013, s. 129-151.

KODAMAN, Bayram, “XVIII. Yüzyıl Sonunda Samsun Gümrüğü”, **İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, Eser Matbaası, Samsun, 1990, s. 92-97.

KONUKÇU, Enver, “Hüsrev Gerede’ye Göre Mustafa Kemal’in Samsun Yolculuğu”, **19 Mayıs ve Milli Mücadele’de Samsun Sempozyumu 20-22 Mayıs 1999**, Eser Ofset Matbaacılık, Samsun, 2000, s. 233-242.

KÖSE, İksan, “Atatürk’ün Ankara’ya Gelişi ve TBMM’nin Açılışı”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. XVI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 33-48.

OKAY, Yaşar, “Milli Mücadelede Samsun”, **19 Mayıs Samsun Halkevi Dergisi**, C. VIII, Sayı 85, Ağustos 1947, s. 6.

OLGUN, Kenan, “Türkiye’de Cumhuriyetin İlanından 1950’ye kadar Genel Seçim Uygulamaları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. XXVII, S. 79, Mart 2011, Ankara, 2011, s. 1-35.

ÖZ, Mehmet, “Samsun”, **İslam Ansiklopedisi**, C. XXXVI, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, S. 83-88.

ÖZBUDUN, Ergun, “Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Hukuki Niteliği”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. I, S. 2, Mart 1985, S. 475-503.

ÖZCAN, Selim, “20.yüzyılın Başlarında, Canik (Samsun) Sancağında İsimleri Değiştirilmek İstenen Kaza, Köy, Mahalleler ve Yeni İsimleri”, **Samsun Araştırmaları-3.Kitap**, Samsun Büyükşehir Belediyesi, Samsun, 2013, s. 321-335.

ÖZKAYA, Yücel, “Atatürk Dönemi ve Atatürk İnkıpları”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. XVI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 676-729.

_____, “Mustafa Kemal Paşa Anadolu’da”, **Milli Mücadele Tarihi-Makaleler-**, Atatürk Araştırma Merkezi, 2002, s. 137-149.

Samsun, **Yurt Ansiklopedisi**, C. IX, s. 6540-6664.

SELVİ, Haluk, “Milli Mücadele Başlarında Anadolu’da Asayiş Sorunu ve Samsun”, **İlkadım’dan Cumhuriyet’e Milli Mücadele**, Samsun İlkadım Belediyesi, Samsun, 2008, s. 109-114.

ŞAYLAN, Gencay, “T.B.M.M.’nin Kuruluşu ve Gelişimi”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C. X, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 2662-2665.

UNAT, Kadri, “Tek Parti Döneminin Son Seçimi: 1943 Seçimleri ve Cumhuriyet Halk Partisi’nin Seçim Propagandaları”, **Atatürk Yolu Dergisi**, Ankara Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü, Bahar 2015, S. 56, s. 211-248.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, “1908 Yılında İkinci Meşrutiyetin Ne suretle İlan Edildiğine Dair Vesikalar”, **Bellekten**, C. XX, S. 77, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1956 Ocak, s. 103-174.

ÜNAL, Mehmet Ali, “XVI. Ve XVII. yüzyıllarda Karadeniz Basra Körfezi Ticareti”, **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (13-17 Ekim 1986)**, Eser Matbaası, Samsun, 1988, s. 472.

YAZICI, Nuri, “Canik’te Pontusçu Faaliyetlerin Ortaya Çıkışı”, **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri 13-17 Ekim 1986**, Eser Matbaası, Samsun, 1988, s. 435-453.

YILMAZ, Cevdet, “Canik”, **İlkçağdan Cumhuriyete Canik**, Canik Belediyesi Kültür yayınları, Samsun, 2013, s. 1-14.

3. Tezler

CERİT, Arzu, **Canik Sancağı’nda Rumlar ve Pontus Meselesi (1912-1923)**, Erciyes Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), Kayseri, 2004.

DİNÇ, M. Emin, **İkinci Büyük Millet Meclisi Dönemi Türk Siyasi Hayatı (1923-1927)**, Hacettepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), Ankara, 1992.

GÜMÜŞ, Hanife, **Milli Mücadele’de Samsun**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), Samsun, 2007.

OSKAY(SAĞUER), Nimet, **Milli Mücadele Dönemi’nde Samsun’un Siyasi ve Ekonomik Durumu**, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), Trabzon, 2014.

F- e-KAYNAKLAR

<https://www.tbmm.gov.tr>, 7. Dönem Milletvekilleri, Ahmet Hamdi Yalman, Söz Alanlar, 01.07.2018.

<https://www.tbmm.gov.tr>, 8. Dönem Milletvekilleri, Ahmet Hamdi Yalman, Söz Alanlar, 01.07.2018.

GİRİŞ

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNE KADAR SAMSUN (CANİK)

A- “SAMSUN” VE “CANİK” KELİMELEİNİN KÖKENİ VE KULLANIMI

1) “Samsun” Kelimesinin Kökeni ve Kullanımı

Samsun isminin türediğı “Amisos” kelimesinin, sonundaki “os” veya “s” ekine bakılarak Yunanca olduğı ileri sürülmüşse de¹, kelimenin kökeni eski Yunan öncesi döneme dayanmakta² ve söz konusu kelimenin Yunanca olmadığı Yunanlılar tarafından da kabul edilmektedir.³ Bu durumda şehre “Amisos” adının deniz yoluyla gelen Yunanlılar tarafından verilmiş bir ad değil,⁴ bunun “Amasia” gibi Anadolu kökenli bir isim olduğı ihtimali daha ağır basmaktadır.⁵

Roma İmparatoru Pompeius, M.Ö. 64 yılında Amisos’a geldiğinde şehrin ismini “Pompeiopolis” olarak değiştirmişse de, bu isim pek kalıcı olmamış, şehir bundan sonraki dönemlerde de Amisos olarak kaydedilmiştir.⁶

Bugün kullanılan “Samsun” adının ortaya çıkışı, Türklerin buraya hâkim olmasından sonraki dönemlere rastlamaktadır.⁷ 12. ve 13. Yüzyıllardaki Türk kaynaklarında “Samsun” ismi kullanılırken, aynı dönem batı kaynaklarında ise “Sampson” adı geçmektedir. Samsun’un, Sam’ın torunları, Tevrat’ta geçen Samson adlı kahraman, Türkçe’de “av köpeğı” anlamındaki “Samson” gibi kelimelerden geldiğı iddiaları olsa da,⁸ Amisos’tan türemiş olduğunda şüphe yoktur.⁹

2) “Canik” Kelimesinin Kökeni ve Kullanımı

Canik, Anadolu’nun Karadeniz sahilinde, Kızıl ve Yeşil Irmaklar arasında ve daha doğuda Ordu’ya kadar uzanan bölgeye verilen isimdir. Canik isminin kökeni tam olarak

¹ Mehmet ÖZ, “Samsun”, *İslam Ansiklopedisi*, C. XXXVI, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, s.83.

² Besim DARKOT, “Samsun”, *İslam Ansiklopedisi*, C. X, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1980, s.173; M. Emin YOLALICI, *XIX. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağı’nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1998, s.8.

³ Âlim ALTAYLI, *Samsun Tarihi*, Yüceer Matbaası, Samsun, 1967, s.6.

⁴ M.E. YOLALICI, *XIX. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağı’nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s.9.

⁵ M. ÖZ, “Samsun”, s.83; M.E. YOLALICI, *XIX. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağı’nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s.9; B. DARKOT, “Samsun”, s.173.

⁶ M.E. YOLALICI, *XIX. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağı’nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s.9.

⁷ M. ÖZ, “Samsun”, s.83.

⁸ M. ÖZ, “Samsun”, s.83.

⁹ B. DARKOT, “Samsun”, s.174; *Cumhuriyetin 50. Yılında Samsun*, 1973 İl Yıllığı, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1974, s.7.

bilinmese de, bu ismin “*sahil*”, “*ova*”, “*kışlak*” ve “*deniz kıyısına yakın yer*” gibi anlamlara karşılık geldiği ifade edilmektedir. Bölgedeki yerel halk arasında daha çok “*cenik*” şeklinde ifade edilen ve sürülerin kışın barındıkları çukur yer anlamına gelen bu kelime, tarihsel süreç içerisinde genel anlamda Anadolu’nun kuzeyinde yer alan idari ve coğrafi bir bölgeyi tanımlamak için kullanılmıştır.¹⁰

Canik adının yer adı olarak geçtiği ilk Türkçe metin 1244’te kaleme alınan Danişmendname’dir. Osmanlı döneminde kesintisiz olarak kullanılan Canik adı, yabancı kaynak ve haritalarda “Djanik” olarak geçmektedir.¹¹

Canik adı, tarihi dönemler içinde, çoğunlukla Samsun şehri ve çevresi merkez olmak üzere, bazen Sinop’tan Samsun’a, bazen de Samsun’dan Trabzon’a kadar olan ve güneyde de yer yer Amasya ve Tokat’ı içine alan Karadeniz sahili boyu uzanan kıyı bölgesini tarif etmek için kullanılmıştır.¹² Sınırları zamanla genişleyip daralan bu bölgenin güney ucu Giresun’dan Samsun’a kadar uzanmaktaydı.¹³

Canik adının özellikle Osmanlı Devleti döneminde idari anlamda bazen vilayet bazen de kaza adı olarak kullanılması, buna bağlı olarak sınırlarının dönem içinde değişmiş olması nedeniyle Canik adı ile ifade edilen coğrafi alanın sınırlarını kesin olarak belirlemek zor bir hal almıştır. Bazen küçük bir bölgeyi ifade etmek için kullanılan Canik ismi, bazen de daha geniş bir alanı tanımlamak için kullanılmıştır.¹⁴

13. Yüzyıla ait kaynaklarda Sivas Canik’i ve Karahisar Canik’i diye iki Canik görülmekte olup, Sivas Canik’i Samsun ve Çarşamba taraflarını, Karahisar Canik’i ise sahilde Ünye ve Fatsa ile iç kısımda Niksar’ı kapsamaktaydı.¹⁵

14. Yüzyıl kaynaklarında ise Canik adı, sadece bugünkü Samsun şehri ve çevresini ifade etmek için kullanılmış ve 19. Yüzyıla gelindiğinde artık sınırlar kabaca ortaya çıkmıştır. Bu dönemde yerli ve yabancı kaynaklarda bugün Canik Dağları olarak adlandırılan alan için Canik veya Canik ili adı kullanılmıştır.¹⁶

Canik coğrafi olduğu kadar, askeri ve idari bir yönetim bölgesinin adı olarak ta kullanılmıştır. Bu alan, merkezi Samsun olan genişçe bir sahayı kapsamaktadır.¹⁷

¹⁰ Besim DARKOT, “Canik”, **İslam Ansiklopedisi**, C.III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1977, s.25.

¹¹ Cevdet YILMAZ, “Canik”, **İlkçağdan Cumhuriyete Canik**, Canik Belediyesi Kültür yayınları, Samsun, 2013, s.3.

¹² C. YILMAZ, “Canik”, s.4.

¹³ İbrahim TELLİOĞLU, **İlk Çağdan Osmanlılara Samsun**, Samsun, 2012, s.2.

¹⁴ C. YILMAZ, “Canik”, s.4.

¹⁵ İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s.153.

¹⁶ C. YILMAZ, “Canik”, s.4.

¹⁷ C. YILMAZ, “Canik”, s.4.

Osmanlı Devleti'nin hemen hemen her döneminde Samsun biçiminde yazılmış ve kullanılmıştır. Şehir ismine Samsun diyen Osmanlılar, sancak adı olarak Canik ismini tercih etmişlerdir.¹⁸ Cumhuriyet döneminde yapılan idari düzenlemeler ile vilayet haline getirilen bölge, şehrin ismi olan Samsun adı ile anılmaya başlanmıştır.¹⁹

B- TÜRK HÂKİMİYETİNDEN ÖNCE SAMSUN (CANİK)

Samsun ve çevresindeki yerleşim tarih öncesi devirlere kadar uzanır. Bölgede Tekkeköy, Dünder Tepe, Kaledoruğu gibi eski yerleşim yerleri tespit edilmiş ve bu yerleşim yerlerinde yapılan çalışmalarda elde edilen bulgulardan Samsun'un en eski yerlilerinin Gaskalar/Gaşkalar olduğu anlaşılmıştır.²⁰ Bunlara ilim âlemince Proto-Hitit adı verilmiştir.²¹

Samsun'un ilk halkına Gaskalar denilmesinin sebebi Hititler'in Orta Karadeniz bölgesindeki eyaletlere Gasgas demeleridir.²²

Gaskalar'ın, nereden ve ne zaman Anadolu'ya geldikleri bilinmemekte olup, bu topluluk hakkında eldeki tek kaynak Hitit metinleridir.²³

Gaskalar, Samsun'un güney doğu tarafından denize dökülen Mert Irmağı ağzında ilk siyasi şehirlerini kurmuşlardır.²⁴ Bugün buraya Samsun halkı tarafından Öksürük Tepe ve Dünder Tepe denilmektedir.²⁵ Öksürük Tepe denilmesinin sebebi; tepede gömülü bulunan bir şahsiyetin öksürüklü çocukları iyi etmesinden, Dünder Tepe denilmesi ise bir zamanlar höyüğün Dünderlar yatağı olmasından kaynaklanmaktadır.²⁶

Güçlü Eti (Hitit) İmparatorluğu'nun kurulmasına kadar yaşantılarını ve varlıklarını devam ettiren Gaskalar, daha sonra Hitit Kralı I. Murşil döneminde Hitit

¹⁸ M. ÖZ, "Samsun", s.83; M. E. YOLALICI, **XIX. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağı'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı**, s.9.

¹⁹ Selim ÖZCAN, "20.yüzyılın Başlarında, Canik (Samsun) Sancağında İsimleri Değiştirilmek İstene Kaza, Köy, Mahalleler ve Yeni İsimleri", **Samsun Araştırmaları-3. Kitap**, Samsun Büyükşehir Belediyesi, Samsun, 2013, s.324.

²⁰ **Cumhuriyetin 50. Yılında Samsun**, s.2; M. ÖZ, "Samsun", s.83; Dursun Ali AKBULUT ve diğerleri, **İlk Çağdan Cumhuriyete Canik**, (Editör Cevdet Yılmaz), Canik Belediyesi Yayınları, Samsun, 2013, s.65.

²¹ Kazım DİLCİMEN, **Canik Beyleri**, Ahali Matbaası, Samsun, 1940, s.11.

²² Sinan CEMBELOĞLU ve Mehmet CEMBELOĞLU, **İlimiz ve Bölgemiz Samsun Kitabı**, Kardeş Matbaası, Ankara, 1981, s.26.

²³ İ. TELLİOĞLU, **İlk Çağdan Osmanlılara Samsun**, s.43.

²⁴ **Cumhuriyetin 50. Yılında Samsun**, s.3.

²⁵ Baki SARISAKAL, **Bir Kentin Tarihi Samsun**, Birinci Kitap, Samsun Araştırmaları I-, Samsun, 2002, s.14.

²⁶ B. SARISAKAL, **Bir Kentin Tarihi Samsun**, s.14.

egemenliği altına girerek yok olmuşlar ve böylece Samsun da bir Hitit şehri olmuştur.²⁷ Hititler de M.Ö. 1200 yıllarında Frig denilen deniz kavimleri tarafından yıkılmıştır.²⁸ Dünder Tepe’de Türk Tarih Kurumu’nun yaptığı kazılarda Hitit eserlerine ve bu tabakanın üzerinde bir kül tabakasına rastlamıştır. Bu kül tabakasından, Hitit egemenliğine son veren Friglerin, ilk Samsun şehrini tamamen yakıp yıktıkları ve bir daha burada bir şehir kurulmadığı anlaşılmıştır.²⁹

Bazı eski Yunan kaynaklarında, Samsun ve civarında “Amazon” adı verilen savaşçı kadınların yaşadığı ve bunların kendi topraklarına asla yabancı erkekleri sokmadıkları yazılıdır. Pers kaynaklarında “Akshaena” adı verilen bu savaşçı kadınların, bugünkü Çarşamba ve Terme ovalarında yaşadıkları iddia edilmektedir.³⁰

Anadolu’daki Frig hâkimiyetinin peşinden, özellikle Doğu Karadeniz şeridinde Kimmerler’in tarih sahnesine çıktığı görülmektedir. Bu bölgeyi ele geçiren Kimmerler, Trabzon ve Sinop’u yakıp yıkmışlardır. Bundan dolayı bugünkü Karadeniz şehirlerinin kurulması da bir müddet gecikmiştir.³¹ Lidya Kralı Jiges’in, Kimmerler’i yenmesinden sonra, Ege’nin denizci kavimlerinden olan Miletliiler, Karadeniz’e açılmışlardır. Miletliiler, Karadeniz Bölgesi’ne geldikleri zaman, Mert Irmağı ağzında kurulu olan şehrin adının “Enete” olduğu belirtilmektedir.³² Fakat bu şehrin ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu bilinmemektedirler.³³ M.Ö. VI. Yüzyıla kadar adı Enete olan bu kente M.Ö. 562 yılında Miletli denizciler ve göçmenler yerleşerek Amisos adını vermişlerdir.³⁴ Kısa süre sonra Lidya ile İran arasında çıkan savaşta Lidyalılar’ı yenen Pers Kralı Kirus (Kiros) bütün Anadolu ile birlikte Amisos’u da ele geçirmiştir.³⁵ Büyük bir sefer hazırlığı için Amisos’a gelen Pers İmparatoru Darius, şehrin yerini beğenmeyerek, 3 km batıdaki Toraman Tepe’de şehri yeniden kurdu muştur. Böylece Türk hâkimiyetinden sonra halkın “Kara Samsun” dediği ikinci Amisos şehri ortaya çıkmıştır.³⁶

²⁷ B. SARISAKAL, **Bir Kentin Tarihi Samsun**, s.15, Hasan YİĞİT, **Samsun ve İlçeleri**, Gül Neşriyat, İstanbul, 2003, s.9.

²⁸ M. ÖZ, “Samsun”, s.83.

²⁹ **Cumhuriyetin 50. Yılında Samsun**, s.3.

³⁰ A. ALTAYLI, **Samsun Tarihi**, s.6; Hülya ALTUNYA, “Modern Samsun’un Efsanevi (Mitoloji) Geçmişi”, **Samsun Araştırmaları-3.Kitap**, Samsun Büyükşehir Belediyesi, Samsun, 2013, s.182.

³¹ M.E. YOLALICI, **XIX. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağı’nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı**, s.10.

³² R.(Ramiro) VADALA, **Samsun; Geçmiş, Bugün, Gelecek**, Edit. Mehmet Aydın, Çev. Halil Aytekin vd. Ondokuz Mayıs Üniversitesi yayınları, Samsun, 2016, s.5; **Cumhuriyetin 50. Yılında Samsun**, s.2.

³³ B. SARISAKAL, **Bir Kentin Tarihi Samsun**, s.16.

³⁴ **Cumhuriyetin 50. Yılında Samsun**, s.3.

³⁵ **Cumhuriyetin 50. Yılında Samsun**, s.3.

³⁶ M. ÖZ, “Samsun”, s.83, M.E. YOLALICI, **XIX. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağı’nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı**, s.10.

Yunanlıların Persleri yenmesi üzerine Amisos, Sinop ile birlikte Atinalılar'ın eline geçmiştir. Atina'nın ünlü devlet adamı Perikles, şehrin adını "Pire" olarak değiştirmişse de, Amisos kısa süre sonra yeniden Pers hâkimiyetine girmiştir. Bu hâkimiyet M.Ö. 372'den M.Ö. 331 yılına kadar sürmüştür.³⁷

Pers gücünün zayıfladığı bir dönemde Batı Anadolu'ya geçen Makedonya Kralı Büyük İskender'in Arbela Savaşında Persler'i yenmesi üzerine şehir Makedonyalılar'ın hâkimiyetine geçmişse de,³⁸ Büyük İskender'in ölümünden sonra Samsun bölgesi miras kavgası nedeniyle sık sık el değiştirmiştir.³⁹

Büyük İskender'in ölümünden sonra Pres krallarından Mitridates, M.Ö. 255 yıllarında Amasya, Sinop ve Amisos'u ele geçirerek, bu bölgede "Pont Krallığı" adıyla bir devlet kurmuştur.⁴⁰ Amisos'u elinde bulunduran Pont Krallığı ile bu bölgeye hâkim olmaya çalışan Büyük Roma İmparatorluğu arasında uzun süren savaşlar meydana gelmiş ve en sonunda M.Ö. 64 yılında Pompeius tarafından şehir Roma hâkimiyeti altına alınmıştır.⁴¹ Pompeius, Amisos'a kendi ismini (Pompeiopolis) vermişse de bu isim pek benimsenmemiş ve Amisos ismi kullanılmaya devam etmiştir.⁴²

Amisos Roma hâkimiyeti altına girdikten sonra ticari bakımdan önem kazanmış ve şehir gelişmeye başlamıştır. Hristiyanlık dininin yayılmaya başladığı Amisos, Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesi ile Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içinde kalmış⁴³ ve şehrin ismi de "Aminosos" olmuştur.⁴⁴ Bizans hâkimiyeti altındaki Aminosos şehri, piskoposluk merkezi haline getirilmiştir.⁴⁵

Bizanslılarla Müslüman Araplar arasında başlayan savaşlar Aminosos'u da etkilemiştir. Nitekim Malatya Emiri Ömer b. Abdullah tarafından yapılan bir akın sırasında Aminosos şehri 863 yılında alınmıştır. Ancak Ömer b. Abdullah'ı yenen Bizans ordusu şehri geri almış ve şehir Türkler tarafından fethedilinceye kadar Bizans hâkimiyetinde kalmıştır.⁴⁶

³⁷ M.E. YOLALICI, XIX. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağı'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı, s.10.

³⁸ B. SARISAKAL, Bir Kentin Tarihi Samsun, s.16.

³⁹ M.E. YOLALICI, XIX. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağı'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı, s.10.

⁴⁰ M. ÖZ, "Samsun", s.83.

⁴¹ M.E. YOLALICI, XIX. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağı'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı, s.10; K. DİLCİMEN, Canik Beyleri, s.13.

⁴² Cumhuriyetin 50. Yılında Samsun, s.3.

⁴³ M. ÖZ, "Samsun", s.83.

⁴⁴ M.E. YOLALICI, XIX. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağı'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı, s.11; B. DARKOT, "Samsun", s. 173; B. SARISAKAL, Bir Kentin Tarihi Samsun, s.18.

⁴⁵ M.E. YOLALICI, XIX. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağı'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı, s.11.

⁴⁶ M. ÖZ, "Samsun", s.83; M.E. YOLALICI, XIX. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağı'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı, s.11; B. SARISAKAL, Bir Kentin Tarihi Samsun, s.18.

C- TÜRK HÂKİMİYETİNDE SAMSUN (CANİK)

1) Selçuklular Döneminde Samsun (Canik)

Anadolu'nun kapıları Türklere 1071 Malazgirt zaferi ile açılmış ve Türkler bu zaferden sonra bütün Anadolu'da fetih çalışmalarına başlamıştır. Fethedilecek yerlerden birisi olan Canik Bölgesi'nin fetih görevi Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan tarafından Danişmentliler'e verilmiştir.⁴⁷ Danişment Gazi'nin kurduğu bu devlet kısa sürede gelişmiş, Danişmentli Yağıbasan Samsun'a yönelik akınlarda bulunmuş ve bölgeyi ele geçirmiştir. Fakat Bizans İmparatoru Manuel'in Selçuklu Hükümdarı II. Kılıç Arslan ile anlaşması üzerine, bölgeyi geri iade etmek zorunda kalmıştır.⁴⁸

Samsun havalisinin kesin olarak Selçuklu hâkimiyeti altına girmesi II. Kılıç Arslan (1155-1192) saltanatının son dönemlerine rastlamaktadır. Bu hükümdar 1185'e doğru topraklarını on bir oğlu arasında pay ettiği sırada, Tokat merkez olmak üzere Karadeniz kıyısına kadar olan yerler Rukn al-Din (Rukneddin) Süleyman Şah'a verilmiştir.⁴⁹ 12. Yüzyılın son yıllarına rastlayan bu devirden itibaren kesin olarak Türk egemenliğine giren⁵⁰ Samsun'un ele geçirilmesi hayli zor olmuştur. Samsun'u kolay bir şekilde ele geçiremedikleri için şehri baskı altında tutmak amacıyla ile II. Kılıç Arslan, bu şehrin yakınlarında "Müslüman Samsun'u" kurmuştur.⁵¹

Samsun bir Türk beldesi olduktan sonra, Hristiyan Amisos önce Bizans, 16. Yüzyılın ilk yarısından itibaren de, Ceneviz müstahkem beldesi olarak 230 yıldan fazla ayakta kalmıştır. Türkler bundan sonra Amisos'a "Kâfir Samsun", "Gâvur Samsun" veya "Kara Samsun" adını vermişler ve Kara Samsun adı, Amisos harap olduktan sonraki dönemlerde de kullanılmıştır.⁵²

Bölge, Selçuklulardan sonra İlhanlı Devleti'nin veya ona bağlı beyliklerin hâkimiyeti altında kalmış. 14. Yüzyılın başlarında, öteden beri Amisos'ta kuvvetli bir tüccar zümresi bulunduran Cenovalılar, şehre tamamıyla hâkim olmuş ve bir asırdan fazla egemenliklerini sürdürmüşlerdir.⁵³

⁴⁷ Engin AYAN, "Danişmendname'de Samsun" **Samsun Araştırmaları-3. Kitap**, Samsun Büyükşehir Belediyesi, Samsun, 2013, s.190; **Cumhuriyetin 50. Yılında Samsun**, s.5.

⁴⁸ B. DARKOT, "Samsun", s.173; **Cumhuriyetin 50. Yılında Samsun**, s.5.

⁴⁹ H. YİĞİT, **Samsun ve İlçeleri**, s.12.

⁵⁰ B. DARKOT, "Samsun", s. 173; B. SARISAKAL, **Bir Kentin Tarihi Samsun**, s.22; K. DİLCİMEN, **Canik Beyleri**, s.16.

⁵¹ M.E. YOLALICI, **XIX. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağı'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı**, s.11.

⁵² B. DARKOT, "Samsun", s. 174; M.E. YOLALICI, **XIX. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağı'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı**, s.11.

⁵³ B. DARKOT, "Samsun", s.174.

Müslüman Samsun ve çevresinde ise, Selçukluların zayıflamasından itibaren bir takım küçük beylikler ortaya çıkmıştır. Bu beylikler bazen Candaroğullarına, bazen Kadı Burhaneddin'e, bazen de Osmanlılara bağlı olarak varlıklarını devam ettirmişler ve bu beyliklere tarihte "Canik Beyleri" adı verilmiştir. Bu beylikler Canik, Lâdik ve çevresinde "Kubadoğulları", Ordu-Giresun mıntıkasında "Emiroğulları", Niksar, Terme ve Çarşamba havalisinde "Tacüddinoğulları", Vezirköprü, Havza sahasında "Taşanoğulları" ve Bafra havalisinde de "Bafra(Bavra) Beyliği"dir.⁵⁴ Bu beylikler daha sonra Osmanlılar tarafından ortadan kaldırılmıştır.

2) Osmanlılar Döneminde Samsun (Canik)

15. yüzyılın başlarında "Müslüman Samsun" ve 2-3 km kuzeybatı istikametinde ve halkının çoğunluğunu gayri müslimlerin oluşturduğu "Gâvur/Kâfir Samsun" veya "Kara Samsun" olarak iki Samsun bulunuyordu.⁵⁵ Kâfir Samsun Cenevizliler'e aitti.⁵⁶

Anadolu Türk siyasi birliği mücadelesinde liderliği alan Osmanoğulları, Akkoyunluların 1398'de Kadı Burhaneddin'i öldürmesinden sonra I. Bayezid'in (Yıldırım Bayezid) bölgeye düzenlediği sefer ile Müslüman Samsun'u ele geçirmiştir. Cenevizlilerin elinde bulunan Kara Samsun'a ise dokunulmamıştır. Bölgenin valiliği Bulgar kralının oğlu olan ve Müslümanlığı kabul eden Alexandr'a verilmiştir.⁵⁷ Ancak Ankara Savaşı'ndan (1402) sonra Karadeniz kıyıları Timur kuvvetleri tarafında yağma ve tahrip edilmiş,⁵⁸ bu karışıklık döneminde elden ele geçen Samsun, önce Kubadoğulları'nın, daha sonra da İsfendiyoğulları'nın hâkimiyetine girmiştir.⁵⁹

Fetret Devri'nde (1402XIV13) kardeşleri ile yaptığı mücadeleyi kazanıp bu karışıklığa son veren Mehmet Çelebi, Osmanlı tahtında durumunu sağlamlaştırdıncan Canik Bölgesini hâkimiyeti altına almaya karar vermiş, 1419'da Amasya Sancak Beyi Şehzade Murad'ın (II.Murad) Lalası Bicaroglu Hamza Bey'i, bölgenin zaptı ile görevlendirmiştir. Öncelikle Cenevizliler'in elinde bulunan Kâfir Samsun'u almak isteyen Hamza Bey,⁶⁰ Kâfir Samsun'un yandığını ve halkının da gemilere binerek kaçtığını duyması üzerine,

⁵⁴ K. DİLCİMEN, *Canik Beyleri*, s.25; Nuri YAZICI, *Terme Tarihi*, Ayanoğlu Matbaası, Samsun, 1982, s.27; H. YİĞİT, *Samsun ve İlçeleri*, s.14.

⁵⁵ Ali KAYIKÇI, *Mahalleden Bölgeye Samsun*, Aksiseda Matbaası, Samsun, 2000, s.173.

⁵⁶ *Cumhuriyetin 50. Yılında Samsun*, s.7.

⁵⁷ A. ALTAYLI, *Samsun Tarihi*, s.17.

⁵⁸ B. DARKOT, "Samsun", s.175.

⁵⁹ M.E. YOLALICI, *XIX. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağı'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s.12.

⁶⁰ *Cumhuriyetin 50. Yılında Samsun*, s.8.

bölgeyi ele geçirmiştir.⁶¹ Bugün tarihi Amisos kentinden ya da Ceneviz kolonisinden günümüze fazla bir şey kalmamasının sebebi bu yangındır.⁶²

Bu dönemde Müslüman Samsun'da bulunan Candaroğlu Hızır Bey, Kâfir Samsun'un Osmanlılara geçmesi üzerine sahip olduğu şehri savaşmadan 1419 tarihinde Osmanlı hükümdarı Mehmet Çelebi'ye teslim etmiştir.⁶³ Ancak Samsun'un Çelebi Mehmet'in eline geçtiği tarih çeşitli kaynaklarda değişiklik göstermektedir.⁶⁴

Samsun'un çevresindeki diğer mahalli beylikler de kısa süre sonra Osmanlı Devleti tarafından ortadan kaldırılmıştır. Kubatoğulları Beyliği Mehmet Çelebi döneminde, Taceddinoğulları Beyliği ve Taşanoğulları Beyliği II. Murat döneminde, Emiroğulları Beyliği ise Trabzon Rum İmparatorluğu'nu fetheden Fatih Sultan Mehmet tarafından 1461 yılında Osmanlı topraklarına katılmıştır. Bafra Beyliği'nin ne zaman ve nasıl ele geçirildiği ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur.⁶⁵

Canik Bölgesi, Osmanlı Devleti döneminde başlangıçta Rum Beylerbeyliği'ne daha sonrada Sivas Eyaleti'ne bağlı olarak idare edilmiştir. Uzun süre bu statüsünü koruyan Canik, 18. yüzyılın başlarından itibaren klasik sancak olarak yapılandırılmış ve padişah haslarına ait vergileri toplamakla görevli *muhassıllar* tarafından yönetilmiştir. Muhassıllar tarafından yönetilen sancaklar, *muhassılık* olarak tanımlanmıştır.⁶⁶

1730'lu yıllardan sonra bölgede nüfuzlu ayan veya diğer güçlü ailelerin yönetimi altına giren Canik Sancağı, 1830-1831 yıllarında yapılan emlak ve nüfus sayımında Sivas eyaleti sınırlarına dâhil edilmiş, 1846-1847 tarihinde yapılan idari taksimat ve rotasyonda ise Trabzon eyaletine bağlanmıştır. 1870'li yıllara kadar Trabzon eyaletine bağlı olarak yönetilen Canik, 1872 tarihinde Trabzon eyaletinden ayrılarak müstakil liva haline getirilmiştir. Böylece merkezle yapılan yazışmalar doğrudan mutasarrıflarla yapılmaya ve sancağı ilgilendiren sosyal, idari, iktisadi ve adli konular zaman kaybedilmeden gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bu statüsünü pek fazla devam ettiremeyen Canik Sancağı, 1877 yılında yapılan idari taksimatta tekrar Trabzon vilayetine bağlanmıştır.⁶⁷

⁶¹ M. ÖZ, "Samsun", s.84.

⁶² D. Ali AKBULUT vd., **İlk Çağdan Cumhuriyete Canik**, s.64

⁶³ A. ALTAYLI, **Samsun Tarihi**, s.17.

⁶⁴ B. SARISAKAL, **Bir Kentin Tarihi Samsun**, s.23.

⁶⁵ M.E. YOLALICI, **XIX. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağı'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı**, s.12; A. ALTAYLI, **Samsun Tarihi**, s.20.

⁶⁶ Rıza KARAGÖZ, "Canik'in İdari Yapısı ve İdarecileri", **İlkçağdan Cumhuriyete Canik**, Canik Belediyesi Kültür yayınları, Samsun, 2013, s.120.

⁶⁷ R. KARAGÖZ, "Canik'in İdari Yapısı ve İdarecileri", s.132.

Canik II. Meşrutiyet dönemine kadar Trabzon vilayetine bağlı kalmış ve mali açıdan bütçeye ek yük getirmemesi, daha önce müstakil liva iken yapılan yazışmaların daha düzenli olması, ayrıca ekonomik ve sosyal bakımdan da gelişme göstermiş olmasından dolayı tekrar müstakil hale getirilmesi gündeme gelmiştir. Mart 1910 tarihinde bu yönde padişah iradesi çıkmış ve Canik, tekrar müstakil sancak statüsü kazanmıştır.⁶⁸

1910 yılında Samsun, Bafra, Çarşamba, Fatsa, Terme ve Ünye kazalarından oluşan⁶⁹ Bağımsız Canik Sancağı'na bağlı bu kazalardan Ünye ve Fatsa bugün Ordu iline bağlı ilçelerdir. Günümüzde Samsun iline bağlı olan ilçelerden Kavak ile Alaçam, o dönemde Samsun ve Bafra kazalarının birer nahiyesi durumunda iken, Havza, Lâdik ve Vezirköprü (Köprü) ilçeleri ise Sivas Vilayeti'nin Amasya Sancağı'na bağlı kazalardı.⁷⁰

O dönemde Samsun sınırları dışında olan bu üç kaza, günümüzde idari olarak Samsun'a bağlı ilçeler oldukları için çalışmamıza dâhil edilecektir. Ayrıca söz konusu bölgenin günümüzde Samsun⁷¹ adı ile ifade ediliyor olmasından dolayı çalışmamızda Canik ismi değil, Samsun ismi ön plana çıkarılmıştır.

⁶⁸ R. KARAGÖZ, "Canik'in İdari Yapısı ve İdarecileri", s.133.

⁶⁹ Nedim İPEK, "Canik Umumi Meclisi", **19 Mayıs ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu Bildiriler (20-22 Mayıs 1999)**, Eser Ofset Matbaacılık Samsun, 2000, s.185.

⁷⁰"Samsun" **Yurt Ansiklopedisi**, C. IX, Anadolu Yayıncılık, İstanbul, 1982, s.6573.

⁷¹1924 tarihinde İl olan Canik, 4 Ekim 1926 tarihinde çıkarılan "çift isimle anılan vilayetlerin tek isimle anılması" adlı kararname ile Canik ismi yerine Samsun ismi ile ifade edilmeye başlanmıştır.

I. BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE SAMSUN (CANİK)

A- MİLLİ MÜCADELE ÖNCESİ SAMSUN (CANİK)'DA GENEL DURUM

1) Samsun (Canik)'un Stratejik Önemi

Coğrafi konumu nedeniyle önemli bir bölge olan Samsun, Karadeniz Bölgesi'nin deniz yoluyla dışa açılan, kara yolu ile de Anadolu'ya giriş kapısı özelliği taşıyan konumdadır. Tarih boyunca bu özelliğini koruyan Samsun, Milli Mücadele Dönemi'nde de kilit nokta olmuştur.

Mondros Mütarekesi'nden sonra Anadolu'nun Batı ve Güney bölgeleri işgal altında bulunurken doğusu ise kısmen İtilaf Devletleri tarafından kontrol ediliyordu. Özellikle insani ve coğrafi şartları nedeni ile Anadolu'ya doğudan herhangi bir yardımın yapılamayacağı aşikârdı. Bu sebeple Samsun, Milli Mücadele Dönemi'nde Karadeniz yoluyla Anadolu'nun dışa açılan penceresi olmuştur.⁷² Hatta Samsun, İstanbul'dan ve Rusya'dan Anadolu'ya yapılacak her türlü yardımlar için Anadolu'nun önemli kapılarından biri ve başta geleni olmuştur.⁷³

Samsun, Türkler için olduğu gibi Ermenicilik, Kürtçülük, Pontuşçuluk hareketlerini destekleyerek milli hareketi susturmak isteyen ayrılıkçı kuvvetler için de son derece önemli bir bölgeydi.⁷⁴ Çünkü 20. Yüzyılın başlarından itibaren "Pontuşçuluk" çalışmalarının merkezi olan bölge, nüfus yapısı itibariyle önemli sayılabilecek oranda gayrimüslim unsuru içinde barındırmaktaydı.⁷⁵ Askeri ve siyasi açıdan stratejik bir nokta olan Samsun, ekonomik açıdan da son derece önemliydi. Karadeniz limanlarını üs olarak kullanan güçler, Kafkaslar, Rusya, Anadolu ve Balkan politikalarıyla, kısmen ve dolaylı da olsa Orta ve Yakın Doğu siyasetini Samsun vasıtasıyla etkileyebilirlerdi. Önemli bir liman şehri olmasından ötürü ekonomik açıdan ayrı bir önem arz eden Samsun'da, başta Amerikan olmak üzere İngiliz, Fransız ve İtalyan firmaları etkinlik yarışına girmişlerdi.⁷⁶

⁷² Sabahattin SELEK, **Anadolu İhtilali**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1976, s.206.

⁷³ Rahmi DOĞANAY, "Milli Mücadele'de Samsun'un Önemi ve Samsun Bombardımanı" **Prof. Dr. Bayram KODAMAN'a Armağan**, Eser Ofset Matbaacılık, Samsun, 1993, s.45.

⁷⁴ R. DOĞANAY, "Milli Mücadele'de Samsun'un Önemi ve Samsun Bombardımanı", s.45.

⁷⁵ Önder DUMAN, "Mondros Mütarekesi'nin Samsun'da Uygulanması ve Bundan Kaynaklanan Bazı Sorunlar (1918-1919)", **Geçmişten Geleceğe Samsun**, Samsun Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Samsun, 2006, s.144.

⁷⁶ R. DOĞANAY, "Milli Mücadele'de Samsun'un Önemi ve Samsun Bombardımanı", s.45.

Bu gibi özelliklerinden dolayı Samsun, İtilaf Devletleri'nin beklentisi doğrultusunda, Mondros Mütarekesi imzalandıktan sonra İngiliz, Fransız, Amerikan ve İtalyan gemilerinin üssü haline geldi. Bölgeye gelerek İstanbul ve Batum gibi limanlara da üs kuran Amerikan donanması, 1919-1921 yılları arasında Samsun'da bulundu.⁷⁷

2) Samsun (Canik)'un Demografik Yapısı

Osmanlı Devleti'nde ilk defa 19. Yüzyılda yapılan ve yalnızca erkek nüfusun tespit edildiği 1831 yılı nüfus sayımında Canik Sancağı'nda 40.935 Müslüman nüfusuna karşılık, 14.833 gayrimüslim nüfus tespit edilmiştir.⁷⁸ Tespit edilen gayrimüslim halkın tamamı Rum değildir.

1870 yılına gelindiğinde Canik Sancağı'nda 99.545 Müslüman erkek, 25.119 Rum erkek ve 7.391 de Ermeni nüfusu mevcuttur. Bir sonraki yılda Rum nüfusu ufak bir artış göstererek 26.250'ye yükselirken, Türk nüfusu 82.014'e düşmüştür.⁷⁹

1881/83 ve 1893 Osmanlı nüfus sayımlarında Canik Sancağı'nın toplam nüfusu 212.416 olarak tespit edilmiştir. Bu sayımlarda 140.000'e yaklaşan Müslüman nüfusu toplan nüfusun büyük bir çoğunluğunu oluştururken, Rum Ortodoksları ise nüfusun 1/3'ününe denk gelmiş ve toplamda 60.000'e yaklaşmıştır.

Aynı dönemde Canik Sancağı'nın Terme dışındaki üç önemli kazasının nüfusu da 60.000'in üzerin iken, Sancağın en kalabalık merkez kazası olan Samsun'da Müslümanlar (33.419) ile Rumlar (32.925) neredeyse eşit sayıda olmuştur. Sancak nüfusunun en çok olduğu ikinci kaza olan Bafra da ise 38.936 Müslüman nüfusuna karşılık 22.834 Rum Ortodoks nüfus bulunmaktaydı.⁸⁰

Tablo-1: 1881/82-1893 Osmanlı Nüfus Sayımlarına Göre Canik Sancağı'nın Kadın-Erkek Nüfusunun Etnik ve Dinsel Dağılımı⁸¹

Toplum Adı	Samsun	Çarşamba	Terme	Bafra	Toplam	Genel Toplam
Müslüman						
Kadın	15.502	22.684	9.085	19.200	66.471	138.990

⁷⁷ R. DOĞANAY, "Milli Mücadele'de Samsun'un Önemi ve Samsun Bombardımanı", s.46.

⁷⁸ Enver Ziya KARAL, **Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı**, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 1997, s.178.

⁷⁹ Arzu CERİT, **Canik Sancağı'nda Rumlar ve Pontus Meselesi (1912-1923)**, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), Kayseri, 2004, s.23.

⁸⁰ "Samsun" **Yurt Ansiklopedisi**, C. IX, s.6564.

⁸¹ "Samsun", s.6564.

Erkek	17.917	24.913	9.953	19.736	72.519	
Rum (Ortodoks)						
Erkek	15.297	1.497	205	11.068	28.067	59.301
Kadın	17.628	1.617	223	11.766	31.234	
Ermeni (Gregoryen)						
Erkek	454	4.670	766	466	6.353	13.591
Kadın	709	5.105	878	546	7.238	
Katolik						
Erkek	41	-----	-----	-----	41	64
Kadın	23	-----	-----	-----	23	
Protestan						
Erkek	25	193			218	465
Kadın	23	224			247	
Yahudi						
Erkek	-----	-----	-----	-----	-----	5
Kadın	5	-----	-----	-----	5	
TOPLAM	67.624	90.903	21.107	62.782	212.416	

1904 Trabzon Vilayet Salnamesine göre Canik Sancağı'nda, 75.914'ü erkek 74.406'sı kadın olmak üzere toplam 150.320 Müslüman yaşamaktadır. Bu sayı 234.000 olan toplam nüfusun $\frac{3}{2}$ 'sine denk gelmektedir. Rum halk en çok Samsun merkez kazasında olmakla birlikte, Bafra kazasında da yoğun olarak yaşamaktaydılar. Bölge de Müslüman ve Rum halkın yanısıra, Müslüman nüfusun $\frac{10}{1}$ 'i kadar da Ermeni halk, az da olsa dini olarak Protestan ve Katolik mezhebine mensup kişilerde bulunmaktaydı.⁸²

⁸² "Samsun", s.6564.

**Tablo-2: 1904 Trabzon Vilayet Salnamesine Göre Canik Sancağı'nın Kadın-
Erkek Nüfusunun Etnik ve Dinsel Dağılımı⁸³**

Topluluk Adı	Samsun	Kavak	Bafra	Alaçam	Çarşamba	Terme	Toplam
Türk (Müslüman)							
Erkek	13.553	7.117	14.023	6.417	25.338	9.466	75.914
Kadın	11.736	7.193	14.165	6.443	24.935	9.934	74.406
Rum (Ortodoks)							
Erkek	18.428	1.201	10.438	1.826	1.497	261	33.651
Kadın	19.585	1.345	10.368	1.738	1.454	267	34.757
Ermeni (Gregoryen)							
Erkek	564	53	555	0	5.008	1.106	7.236
Kadın	584	63	555	0	5.094	1.074	7.370
Katolik							
Erkek	40	-----	-----	-----	-----	-----	40
Kadın	43	-----	-----	-----	-----	-----	43
Protestan							
Erkek	51	-----	-----	-----	301	-----	352
Kadın	52	-----	-----	-----	271	-----	323
TOPLAM	64.636	16.972	50.104	16.424	63.898	22.108	234.142

Yine aynı dönemde Sivas Vilayetinin Amasya Sancağına bağlı Köprü (Vezirköprü), Lâdik ve Havza'nın toplam nüfusunun 77.352 olduğu görülmektedir.⁸⁴

⁸³ "Samsun", s.6565.

⁸⁴ "Samsun", s.6564.

Tablo-3: 1903 Sivas Vilayet Salnamesine Göre Köprü (Vezirköprü), Lâdik ve Havza'nın Kadın-Erkek Nüfusunun Etnik ve Dinsel Dağılımı⁸⁵

Topluluk Adı	Köprü (Vezirköprü)	Lâdik	Havza	Toplam
Türk (Müslüman)				
Erkek	18.257	6.834	7.611	32.702
Kadın	18.590	6.779	7.776	33.142
Rum (Ortodoks)				
Erkek	1.671	1.005	2.253	4.929
Kadın	1.706	1.102	2.012	4.820
Ermeni (Gregoryen)				
Erkek	419	112	49	580
Kadın	487	110	37	634
Kıpti*				
Erkek	132	-----	-----	132
Kadın	135	-----	-----	135
Protestan				
Erkek	124	-----	-----	124
Kadın	151	-----	-----	151
TOPLAM	41.672	15.914	19.738	77.352

Bu tablolarda da görüldüğü üzere, Milli Mücadele Dönemi öncesinde Samsun ve çevresinde Müslüman nüfusunun daha çok olduğu anlaşılmaktadır. Wilson İlkeleri toprak sınırlarının milliyetler esasına göre düzenlenmesine önem veriyordu. Bu nedenle, Türk toprakları üzerinde emelleri olan azınlıklar, kendilerine almak veya katmak istedikleri bölgelerde nüfus çoğunluğunu oluşturduklarını iddia ederek siyasi anlamda çıkar sağlamaya çalışıyorlardı.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra, Karadeniz Bölgesi'nde Pontus Devleti kurmak amacını güden Rumlar, dışarıdan muhacir adı altında Samsun ve çevresine nüfus getirmişler, ancak yapmış oldukları çalışmalara rağmen en kalabalık oldukları Samsun Kazası'nda bile çoğunluğu sağlayamamışlardır.

⁸⁵ "Samsun", s.6565.

Samsun bölgesinde Rumların nüfus bakımından çoğunlukta olduğunu iddia edenler, Fener Patrikhanesi'nin istatistiklerini kaynak olarak göstermişlerdir. Bu istatistikler, Batı kamuoyuna propaganda aracı olarak kullanılmış ve uluslararası toplantılarda delil olarak ileri sürülmüştür.

Venizelos, Fener Patrikhanesi'nin 1912 yılı istatistiklerine dayanarak Paris Barış Konferansı'nda Anadolu'da 477.828 Rum yaşadığını iddia etmiştir.⁸⁶

Yine Fener Patrikhanesi'nin istatistiklerine dayanan Leon Maccas, Canik Sancağı'nın nüfus durumunu kazalara göre şöyle vermektedir.⁸⁷

Tablo-4: Fener Patrikhanesi İstatistiklerine Göre 1912 Yılı Canik Sancağı Nüfus Dağılımı

Kaza	Türk	Rum	Ermeni	Toplam
Fatsa	29.119	2.670	887	32.676
Ünye	50.083	7.552	4.942	62.577
Çarşamba	73.605	9.727	14.382	97.714
Samsun	39.599	78.643	1.264	119.506
Bafra	41.048	37.495	1.110	79.653
TOPLAM	233.454	136.087	22.585	392.126

Rum taraftarı olan L. Maccas'ın listesine göre hazırlanan bu tabloya göre bölgede Türk nüfus çoğunlukta. Rumlar, sadece merkez kaza olan Samsun'da çoğunlukta. Diğer kazaların tamamında azınlık durumundadırlar.

I. Dünya Savaşı öncesinde de, nüfus durumunda yine Müslümanlar lehine bir durum söz konusudur.

Tablo-5: Canik Sancağı'nın 1914 yılı Nüfus Dağılımı⁸⁸

Türk	265.950
Rum	98.739
Ermeni	28.576

⁸⁶ Nuri YAZICI, *Milli Mücadele'de (Canik Sancağı'nda) Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1989, s.31.

⁸⁷ N. YAZICI, *Milli Mücadele'de (Canik Sancağı'nda) Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)*, s.31.

⁸⁸ N. YAZICI, *Milli Mücadele'de (Canik Sancağı'nda) Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)*, s.34.

Diğerleri	37
TOPLAM	393.302

Canik'teki nüfus durumunu ve Pontusçu talepleri en geniş şekilde ihtiva eden belge Hrisantos'un Paris Barış Konferansı'na sunduğu muhtıradır. Hrisantos, bu muhtıradan Pontus'u tarif ettikten sonra, yerleşik Rum halkını 100.000 olarak göstermiş ve Patrikhanenin öğrenci sayısı üzerinden yaptığı hesaplamada bu sayıyı 600.000'e yükseltmiştir. Hrisantos, Güney Rusya'da bulunan ve Pontus'lu olduklarını iddia ettiği 250.000 Rum'u da bu sayıya ilave ederek toplam Rum nüfusunun 850.000 olduğunu iddia etmiştir.⁸⁹

Aynı muhtıradan 836.000 olarak gösterilen Müslüman nüfus ise Of'lu, Sürmene'li, Kafkasya'lı diye ayrılarak, farklı milletler gibi gösterilmiş ve Türklerin 340.000 nüfusu ile bölgede azınlıkta olduğu iddia edilmiştir.⁹⁰

3) Samsun (Canik)'un Ekonomik Yapısı

Coğrafi konumu itibariyle tarih boyunca önemli bir ticaret merkezi olan Samsun, İlkçağ'da Asya'nın yün, şarap, maden filizi gibi önemli ticaret mallarının başta İtalya olmak üzere Avrupa'ya ve diğer Karadeniz kentlerine ulaştırılması için önemli bir bölge olmuştur. Bu özelliğini daha sonraki dönemlerde de koruyan şehir, Selçuklular zamanında Halep'ten Elbistan, Kayseri ve Sivas güzergâhı ile getirilen malların, Kırım'a sevk işleminde iskele görevi görmüştür.⁹¹ Osmanlı Devleti tarafından Karadeniz'in bir Türk gölü haline getirilmesi sonucunda diğer Karadeniz liman kentleri gibi Samsun'un da önemini artırmış ve 16. ve 17. yüzyıllarda Samsun, Anadolu'da üretilen mallar ile Basra ve İran yoluyla gelen mallar için önemli bir ihracat limanı haline gelmiştir.⁹² 18. Yüzyılın sonlarına kadar Karadeniz'in kuzey bölgelerinin, özellikle Kırım ve Kafkasya'nın pamuklu ihtiyacı Samsun ve Sinop iskelelerinden ihracat edilen Tokat, Amasya ve Kastamonu mallarıyla karşılanmıştır.⁹³

⁸⁹ N. YAZICI, **Milli Mücadele'de (Canik Sancağı'nda) Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)**, s.32.

⁹⁰ N. YAZICI, **Milli Mücadele'de (Canik Sancağı'nda) Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)**, s.32.

⁹¹ Bünyamin KOCAOĞLU, "Mütareke Yıllarında Samsun'un Ekonomik Durumu (1919-1920)", **Samsun Araştırmaları-2. Kitap**, Samsun Büyükşehir Belediyesi, Samsun, 2013, s.129.

⁹² Mehmet Ali ÜNAL, "XVI. Ve XVII. yüzyıllarda Karadeniz Basra Körfezi Ticareti", **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (13-17 Ekim 1986)**, Eser Matbaası, Samsun, 1988, s.472.

⁹³ Bayram KODAMAN, "XVIII. Yüzyıl Sonunda Samsun Gümrüğü", **İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, Eser Matbaası, Samsun, 1990, s.95.

19. Yüzyılın ortalarından itibaren Karadeniz’de buharlı gemilerin dolaşmaya başlaması ve yüksek vasıflı tütün ekiminin başta Bafra olmak üzere Samsun’un diğer bölgelerine yayılması, bölgede ticari hayatın canlanmasına sebep olmuştur.⁹⁴

19. Yüzyılın ikinci yarısında Samsun Limanı’ndan Avrupa Devletlerine buğday, arpa, tütün, ham bakır, ipek kozası, ipek, un ve kök boya ihraç edilirken Avrupa ülkelerinden işlenmiş demir, tuz, kahve, şeker ve mamul mal ithal edilmiştir.⁹⁵ Genel olarak bu dönemde ithalatta İngiltere, ihracatta ise Fransa önemli bir yer tutmuştur.

Samsun Limanından ihracat yapılan ülkeler ve bu ülkelere gönderilen ürünler şu şekildedir.⁹⁶

Fransa: Cehri, İpek Kozası, Balmumu, Acı Çekirdek, Yaprak, Tütün, Ketan Tohumu,

İngiltere: Tütün, Makarna, Cehri,

Amerika: Tütün,⁹⁷

Mısır: Tütün, Mahlep, Fındık,

İtalya: İpek Kozası, Tütün,

Hollanda: Tütün,

Norveç: Tütün,

Danimarka: Tütün.

Samsun, I. Dünya Savaşı’na kadar bir ticaret merkezi olma özelliğini sürdürmüştür. Fakat savaş yıllarında diğer liman kentleri gibi Samsun’un da ticaret durumu gerilemiş, savaş, Samsun ekonomisine önemli bir darbe vurmuştur. Özellikle Samsun Limanı’nın savaş sırasında Ruslar tarafından bombalanması iskelenin işleyemez haline gelmesine ve ticaretin sekteye uğramasına neden olmuştur. Bununla birlikte mütarekeden sonra Samsun ticareti yeniden canlanmaya başlamış ve Milli Mücadele yıllarında Samsun Limanı’ndan yapılan ithalatın yanısıra ihracatta da artış göstermiştir.⁹⁸

⁹⁴ B. DARKOT, “Samsun”, s.175.

⁹⁵ Musa ÇADIRCI, “Tanzimat’ın Karadeniz Bölgesi’nde Uygulanması”, **İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, Eser Matbaası, Samsun, 1988, s.198.

⁹⁶ **Samsun’da Piyasa Gazetesi**, 5 Mayıs 1335 (1919), S. 1, s.1-3.

⁹⁷ **Samsun’da Piyasa Gazetesi**, 5 Mayıs 1335 (1919), S. 1, s.2.

⁹⁸ B. KOCAOĞLU, “Mütareke Yıllarında Samsun’un Ekonomik Durumu (1919-1920)”, **Samsun Araştırmaları-2. Kitap**, s.130.

Tablo-6: 1919 yılı Samsun Limanından Yapılan İhracat⁹⁹

Yurt İçi			Yurt Dışı		
Ürün Adı	Kg.	Çuval	Kg.	Çuval	Harar
Tütün	320.346	-	5.419,089	-	-
Fasulye	-	383	-	-	-
Cehri	-	-	-	262	-
İpek	-	-	-	-	367
Balmumu	-	-	-	-	3
Çekirdek	-	-	-	-	141
Keten Tohumu	-	-	-	268	-
Mahlep	-	-	-	250	-
Fındık	-	-	-	50	-
Makarna	-	-	-	337	-
Mensucat	-	-	-	33	-
Toplam	320.346	383	5.419,089	1.200	511

Tablo-6'dan da anlaşıldığı üzere Samsun ve civarında yetiştirilen tütün, Samsun Limanı'ndan yapılan hem yurt içi hem de yurt dışına ihracatta önemli yer tutmaktadır.

1919 yılına göre 1920 yılında Samsun ihracatında gözle görülür bir artış yaşanmıştır. Samsun'da yayın hayatını sürdüren Samsun'da Piyasa gazetesinin verilerine göre 1920 yılı Samsun ihracatı şu şekildedir.

Tablo-7: 1-30 Nisan 1920 Samsun İhracatı¹⁰⁰

İhraç Olunduğu Ülke	Malın Cinsi	Kilosu	Değeri
Marsilya	Ceviz İçi	14.970	489.550
Marsilya	Salep	390	11.700
Marsilya	Haşhaş	5.280	105.600

⁹⁹ Nimet OSKAY (SAĞUER), **Milli Mücadele Dönemi'nde Samsun'un Siyasi ve Ekonomik Durumu**, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), Trabzon, 2014, s. 17.

¹⁰⁰ N. OSKAY (SAĞUER), **Milli Mücadele Dönemi'nde Samsun'un Siyasi ve Ekonomik Durumu**, s.18.

Venedik	İpek Kozası	1.636	327.200
Batum	Mensucat	650	276.170
Amerika	Haşhaş	8.016	160.320
Amerika	Tütün	234.852	27.664.680
İskenderiye	Salep	4.864	145.920
İskenderiye	Tütün	3.521	2.240.580
Londra	Tütün	2.878	2.811.800

Tablodaki verilere göre Samsun Limanı'ndan muhtelif ülkelere toplam 34.233,520 kuruş değerinde ihracat gerçekleştirilmiş ve bu ihracatta 27.667,680 kuruş ile Amerika'ya ihraç edilen tütün ilk sırayı almıştır.

4) Samsun (Canik)'un Askeri Durumu

I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi imzalanmış ve mütarekenin hükümleri gereği Osmanlı ordusunun çoğu terhis edilmişti. Genel asayişin sağlanması için elde ancak 9000 kişilik bir jandarma kuvveti kalmıştı.¹⁰¹ Mütareke gereği dağıtılan Şark Orduları Grup Komutanlığı'nın yerine merkezi Sivas'ta bulunan 9. Ordu Komutanlığı kurulmuş ve Canik Sancağı askeri yönden Yakup Şevki Paşa'nın emrinde olan bu orduya bağlanmıştır.

Samsun'da asayişi sağlamakla görevli en yetkili organ, merkezi Sivas'taki 3. Kolordu'ya bağlı Samsun Mevki Kumandanlığı'nın gücü asayişi sağlamakta yetersiz kalınca Batum'da bulunan 5. Ordu'ya bağlı 15. Fırka'nın Samsun'a nakledilmesine karar verilmiş ve adı geçen fırka 1918 Aralık ayından itibaren Samsun'a nakledilmeye başlanmıştır. İlk olarak 2 Aralık'ta 45. Alay Kumandanlığı ile 2. Piyade Taburu, makineli tüfek, silah, cephane gibi asayişi sağlamakta kullanılacak teçhizat ile birlikte deniz yoluyla Samsun'a gönderilmiş ve 15. Fırka'nın tüm birliklerinin Samsun'a ulaşmaya kadarki zaman zarfında, 45. Alay Komutanı Samsun ve çevresinin asayişini sağlamakla görevlendirilmiştir. Şubat 1919'da 15. Fırka'nın tüm birliklerinin Samsun'a gelmesi ile Mayıs 1921 tarihine kadar Samsun ve kazaları Bafra, Çarşamba, Ünye, Fatsa, Lâdik, Vezirköprü, Havza ve Alaçam'da XV. Fırka görev yapmıştır.¹⁰²

¹⁰¹ N. YAZICI, *Milli Mücadele'de (Canik Sancağı'nda) Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)*, s.57.

¹⁰² Bünyamin KOCAOĞLU, *Milli Mücadele Yıllarında Samsun; 15. Fırkanın Samsun'daki Faaliyetleri (1919-1921)*, Samsun Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Samsun, 2012, s.41-47.

15. Fırka'nın kadrosunda 15 Kasım 1920 tarihinde 208 subay ve memur, 5.752 er bulunurken Fırka'nın Merkez Ordu emrine girmesinden sonra subay sayısı 226'ya, er sayısı ise 6.383'e ulaşmıştır.¹⁰³

21 Kasım 1920 tarihinde 3.272 mavzer tüfeği, 748 martin tüfeği, 807.467 mavzer cephanesi ve 1.000.318 cephanesi bulunan Fırka'nın, zaman içinde ihtiyaç duyduğu teçhizat 3. Kolordu ve Merkez Ordusu Komutanlığı tarafından temin edilmiştir.¹⁰⁴

Samsun'da asayişin sağlanması ile görevli 15. Fırka'nın bölgede faaliyet gösterdiği dönemde Samsun Mutasarrıflık görevinde Hamid Bey bulunuyordu. Hamid Bey'in mutasarrıflığı döneminde Samsun'un polis gücü şu şekildeydi.¹⁰⁵

Tablo-8: Hamid Bey'in Mutasarrıflık Görevine Başladığında Samsun (Canik)'da Bulunan Polis Sayısı

Merkez	Şehir Nüfusu	Polis Sayısı
Samsun	25.104	38
Bafra	8.316	4
Çarşamba	6.525	4
Terme	959	1
Ünye	10.079	3
Fatsa	2.711	1
Kavak		1

Göreve başladığında polis sayısının yetersiz olduğunu gören Hamid Bey, Dâhiliye Nezareti'nden şehirdeki polis sayısının artırılmasını istemiştir.¹⁰⁶

B- SAMSUN (CANİK) VE ÇEVRESİNDE PONTUSÇU FAALİYETLER

Başlangıçta, Batum'dan Sinop'un doğusuna kadar bütün sahili ve İç Anadolu'da Sivas ve Kayseri'ye kadar geniş bir alanı kapsayan Pontus emeli, bazı politik gelişmelerden sonra Samsun'u merkez seçerek faaliyetlerini burada yoğunlaştırmıştır.¹⁰⁷

¹⁰³ B. KOCAOĞLU, **Milli Mücadele Yıllarında Samsun; 15. Fırkanın Samsun'daki Faaliyetleri (1919-1921)**, s.57 VI2.

¹⁰⁴ B. KOCAOĞLU, **Milli Mücadele Yıllarında Samsun; 15. Fırkanın Samsun'daki Faaliyetleri (1919-1921)**, s.67-74.

¹⁰⁵ Hanife GÜMÜŞ, **Milli Mücadele'de Samsun**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2007, s.13.

¹⁰⁶ H. GÜMÜŞ, **Milli Mücadele'de Samsun**, s.13.

¹⁰⁷ N. YAZICI, **Milli Mücadele'de (Canik Sancağı'nda) Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)**, s.42.

19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Rumlar, bölgede ekonomik bir güç unsuru olmaya başlamışlar ve buna bağlı olarak ta kısa sürede ortaya bir Rum burjuvazisi çıkmıştır. Bölgede yapılan ekonomik faaliyetlerden olan tütün üretimi, kıyı taşımacılığı ve Rusya ve İran'la yapılan ticaret büyük ölçüde Rum burjuvazisinin eline geçmiştir.¹⁰⁸

Samsun coğrafi ve ticari önemi sebebi ile Pontus'a başkent olarak seçilince, nüfusça da desteklenerek Rum nüfusunun Türk nüfusundan fazla olması için çalışmalar yapılmıştır. Anadolu içlerinden bir kısım Rum göçmenleri kıyı kentlerine yerleştirilerek Samsun'un Hançerli, Pazar, Kaleiçi, Çayırıcı (Cedid) ve Meğde mahalleleri gibi büyük Müslüman mahalleleri yanında, yerleştirilen Rumlarla yeni mahalleler teşekkül ettirilmiştir.¹⁰⁹

Mondros Mütarekesi'nden sonraki günlerde bölgeye muhacir akını artarken yabancı işgaliyle ve müfettiş unvanıyla gelen Yunan siyasi memurlarının tahrik ve organizesiyle Rum çetelerinin tecavüzleri daha da şiddetlenmiştir. Rum halkı Osmanlı Devleti ile ilişkisini kesmiş, özel ve resmi işlerini Metropolithane ile halletme yolunu tercih etmiştir. Nisan 1920'de Metropolithane'de yapılan aramalarda, Rum köylülerinin kendi aralarında ki sorunların çözümü için Metropolithane'ye başvurduklarını gösteren belgeler ele geçirilmiştir¹¹⁰.

Yunanistan'ın bağımsızlık günü olan 7 Nisan'da da, Samsun'da büyük gösteriler yapılmıştı. Rum kulüplerinde konferanslar verilmiş, Yunan gemilerinin büyük maketleri, içlerinde mumlar yakılı olduğu halde omuzlarda gezdirilerek gösterilerde bulunulmuştu.¹¹¹

Bu dönemde söz konusu bölgede yürütülen Pontus faaliyetlerinin Yunanistan tarafından teşvik ve organize edildiği görülmektedir. Nitekim Yunanlıların Samsun ve civarına çok önem verdiği, Samsun'a 130 çete reisi ile 20.000 lira para gönderdikleri belgelerde kayıtlıdır.¹¹²

Yapılan kıyım propagandaları ile Türkleri haksız gösterme gayretleri bölgede kurulan çeşitli cemiyetler tarafından yönlendirilmiştir. Nitekim Metropolithane'nin aranması sırasında Samsun Rum Muhacirin Cemiyeti başkanının odasında Pontus

¹⁰⁸ B. KOCAOĞLU, **Milli Mücadele Yıllarında Samsun; 15. Fırkanın Samsun'daki Faaliyetleri (1919-1921)**, s.90.

¹⁰⁹ N. YAZICI, **Milli Mücadele'de (Canik Sancağı'nda) Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)**, s.42; B. SARISAKAL, **Bir Kentin Tarihi Samsun**, s.28.

¹¹⁰ B. SARISAKAL, **Bir Kentin Tarihi Samsun**, s.29.

¹¹¹ N. YAZICI, **Milli Mücadele'de (Canik Sancağı'nda) Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)**, s.43; B. SARISAKAL, **Bir Kentin Tarihi Samsun**, s.29-30.

¹¹² Ali GÜLER, **Yakın Tarihimizde Pontus Meselesi ve Rum-Yunan Terör Örgütleri**, Rizeliler Kültür ve Dayanışma Derneği, Ankara, 1995, s.63.

Cumhuriyeti haritası ve Osmanlı Hükümeti aleyhine propaganda malzemesi olabilecek mektuplar ve para makbuzları ele geçirilmiştir.¹¹³

Samsun'da kurulan cemiyetler, İstanbul'daki Rum Cemiyetleri ve Patrikhane'nin isteği doğrultusunda kurulmuştur.¹¹⁴ Bölgede çeşitli isimler altında kurulan cemiyetlerin amacı, mahalli asayiş bozuk gösterip bir yabancı mahallesini meydana getirmek ve doğacak karışıklıktan faydalanarak bu bölgede bir "Pontus Devleti" kurmaktır.¹¹⁵

Pontus Rumları, yalnız teşkilat ve bütün Rumları Pontus fikri etrafında hazırlamakla yetinmemişler, silahlı çeteler kurarak geniş ve tertipli bir plan dâhilinde uygulama alanına geçmişlerdir. Hükümet aslında Pontus teşkilatının sırlarını ancak Rumların bu çetelerle faaliyete başlamasından sonra öğrenebilmiştir. Sayıları bazen 800'ü geçen, bazı yerlerde binlere ulaşan bu çeteler, siyasi emellerine korkunç olaylar ve zulümler yaparak ulaşmaya çalışmışlar, özellikle Samsun, Amasya Tokat illerinin bütün bölgelerinde düzenli ve intizamlı bir planla hareket etmişlerdir.¹¹⁶

Bafra Kazası sınırları içinde bulunan Nebiyan Dağı, Bafra, Samsun, Alaçam ve Kavak mıntıklarına hâkim bir mevkiye bulunmasından dolayı Pontusçu çetelerin merkezi olmuştur. Pontusçu çete faaliyetlerinin yoğunlaştığı bir diğer yer de Çarşamba, Terme mıntıklarındaki İlimdağı ve Çangeriş ormanları olmuştur.¹¹⁷

Çete faaliyetleri yol kesmek, köy basmak, dağa adam kaldırmak, fidye almak, postaları soymak şeklinde kendini göstermiştir. Rum çeteleri bastıkları köylerde ağır işkenceler ve katliamlar yaparak bölgedeki huzur ve güven ortamını bozmuşlardır. Hayat mücadelesine girişen Türk Milleti cephede meşgul iken Rum çeteleri ağır işkence ve katliamlara başlamışlardır.¹¹⁸ Müslüman köylerinde yapılan işkenceler arasında kazığa oturtulan kadınlar ve karınları kasatura ile yarılmış küçük bebek sahneleri de vardır.¹¹⁹

¹¹³ Zekai GÜNER, "Milli Mücadele Başlarken Samsun ve Havalisinde Pontus Faaliyetleri", **Samsun Araştırmaları "Tarihsel geçmiş" 1. Kitap**, Samsun Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Samsun, 2013, s.431.

¹¹⁴ Z. GÜNER, "Milli Mücadele Başlarken Samsun ve Havalisinde Pontus Faaliyetleri", **Samsun Araştırmaları**, s.431.

¹¹⁵ N. YAZICI, **Milli Mücadele'de (Canik Sancağı'nda) Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)**, s.45-46.

¹¹⁶ Yılmaz KURT, **Pontus Meselesi**, TBMM Basımevi, Ankara, 1995, s.60.

¹¹⁷ N. YAZICI, **Milli Mücadele'de (Canik Sancağı'nda) Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)**, s.46.

¹¹⁸ Z. GÜNER, "Milli Mücadele Başlarken Samsun ve Havalisinde Pontus Faaliyetleri", **Samsun Araştırmaları**, s.432.

¹¹⁹ N. YAZICI, **Milli Mücadele'de (Canik Sancağı'nda) Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)**, s.46.

C- SAMSUN (CANİK)'DA ASAYİŞ SORUNU

Anadolu'nun diğer stratejik noktaları gibi coğrafi ve ticari açıdan önemli bir merkez olan Samsun, 20. Yüzyılın başlarından itibaren Pontusçuluk çalışmalarının merkezi haline gelmiştir.¹²⁰

Son derece kritik bir bölge olan Samsun ve çevresinde Mütarekenin hemen sonrasında büyük bir asayiş sorunu ortaya çıkmıştır. Bu dönemde başta Rumlar olmak üzere Ermeni, Gürcü, Çerkez çeteleri mütarekenin beraberinde getirdiği otoritesizlikten istifade etmek suretiyle sancak dâhilinde şekavet hareketlerinde bulunmuşlar ve sancak genelinde genel bir asayişsizliğe, güven ve emniyetin ortadan kalkmasına neden olmuşlardır.¹²¹

Mondros Mütarekesi sonrasında siyasi amaçlı azınlık çetelerinin yanında, adi şekavet çeteleri sebebiyle de asayişsizliğin ortaya çıktığı bölgeler işgal tehdidinde maruz kalmış ve tehditte dolayı memleketin genel meseleleri arasında asayişin sağlanması hususu önem kazanmıştır.¹²²

Hem Rumların taşkınlıklarına ve zulümlerine son vermek, hem de İtilaf Devletleri'nin bir müdahalesine meydan bırakmamak için, Canik (Samsun) Sancağı'nda asayişin temini, acil bir mesele haline gelmiştir. Çünkü İtilaf Devletleri'nin amacına yönelik ilk teşebbüs mütarekenin imzalanmasından hemen sonra kendini göstermiş ve Kasım 1918 ortalarında alınan bir kararla Fransız General Amet, Samsun ve çevresinde mütarekenin uygulanmasını denetlemek üzere gönderilmiştir. General Amet, bölgede çeşitli incelemelerde bulunup İstanbul'a döndükten hemen sonra, bölgede mütareke hükümlerinin tatbiki hususunda hiçbir şey yapılmadığını, özellikle askeri birliklerin terhis ile Almanya ve Avusturya-Macaristan tebaasının ihracında yavaş hareket edildiğini belirtmiş, yerel idarenin Türkleri silahlandırarak Rumları katletmek amacıyla olduğunu da dile getirmiştir.¹²³ Hâlbuki bölgede ki asayişsizlik çoğu Rum asıllı asker kaçaklarından meydana gelen çetelerin faaliyetlerinden kaynaklanmıştır.¹²⁴

Kazım Karabekir Paşa da Erzurum'a görevi başına giderken uğradığı Samsun ve çevresinin durumunu (17 Nisan 1919), "*Rumlar kırk, elli kişilik çeteler halinde kasabaya*

¹²⁰ Ö. DUMAN, "Mondros Mütarekesi'nin Samsun'da Uygulanması ve Bundan Kaynaklanan Bazı Sorunlar(1918-1919)", *Geçmişten Geleceğe Samsun*, s.144

¹²¹ B. KOCAOĞLU, *Milli Mücadele Yıllarında Samsun; 15. Fırkanın Samsun'daki Faaliyetleri (1919-1921)*, s. 115-116.

¹²² N. YAZICI, *Milli Mücadele'de (Canik Sancağı'nda) Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)*, s. 56.

¹²³ Ö. DUMAN, "Mondros Mütarekesi'nin Samsun'da Uygulanması ve Bundan Kaynaklanan Bazı Sorunlar(1918-1919)", *Geçmişten Geleceğe Samsun*, s.145

¹²⁴ N. YAZICI, *Milli Mücadele'de (Canik Sancağı'nda) Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)*, s. 57.

kadar tehdiye başlamışlardı. Son günlerde birkaç İslam çetesi de çıkmıştı” şeklinde dile getirmiştir.¹²⁵

Bölgedeki Rumların savunuculuğu görevini üstlenen İtilaf Devletleri özellikle de İngiltere, ekonomik ve stratejik sebeplerle bu bölgenin bir başka güçlü devletin eline geçmesini istememiş ve Kafkaslarda aslan payını almak ve dünya politikasında etkinliğini sürdürmek düşüncesiyle hareket etmiştir.¹²⁶

İngiltere bu çıkarlarına kavuşmak için bölgenin huzur ve asayişinin temini görüntüsü altında Ermeni ve Rumların işlerini kolaylaştırmış, bunlara gerekli olan desteği el altından sağlamıştır.¹²⁷ Böylece İngiltere, bölgenin kontrolünü ele geçirmiştir.¹²⁸

İtilaf Devletleri sözde, mütarekenin tatbikini kontrol etmek, gerçekte ise bölgedeki asayişsizliği bahane ile bölgenin işgalini sağlayacak altyapıyı oluşturmak üzere Samsun’a kontrol subayları göndererek, bölge hakkında istihbarat sağlamaya çalışmıştır. İtilaf subayları bu hususta özellikle Metropolit Germanos ve American Tobacco Company’den önemli yardım almıştır. Hatta American Tobacco Company, 10 Ocak 1918’de Amiral Calthorpe’a gönderdiği raporda, “... *Bütün Müslümanların ve bilhassa köylülerin silahlandırıldığını...*” bildirerek açık bir şekilde İtilaf Devletleri’ni bölgeye müdahaleye çağırılmış ve İtilaf Devletleri’nin bölgeye asker çıkarmak için asılsızda olsa, asayiş ve güvenliği sağlamak için bir bahaneleri oluşmuştur.¹²⁹ Bu rapordan ve yapılan propagandalardan etkilenen Amiral Calthorpe’un İngiltere Hükümeti’ne sunduğu raporların sonucunda, İstanbul Hükümeti’nden acilen problemlerin halledilmesi için gerekli işlemlerin yapılması istendi. Akabinde de General Milne, 9 Mart 1919’da asayiş gerekçesiyle İngiliz Yüzbaşı Solter komutasında 200 kişilik bir birliği Samsun’a göndermiştir. Rumlar tarafından sevinçle karşılanan askerlerin bir kısmı Merzifon’a gönderilmiştir.¹³⁰ Zamanla bu askerlerin sayısı 450’ye ulaşmıştır.¹³¹

İngiltere’nin bölgeye asker göndermesi bölge de ki Rum ve Ermenilerin sorumsuzca yaptıkları nümayiş hareketlerinin ve civar köylerde ki yapılan işkencelerin

¹²⁵ Kazım KARABEKİR, *İstiklal Harbimiz*, Yüce Yayınları, İstanbul, 1990, s.16.

¹²⁶ Rahmi DOĞANAY, *Milli Mücadelede İtilaf Devletleri’nin Karadenizdeki Faaliyetleri, 1918-1922*, Ankara, 1992, s.239.

¹²⁷ R. DOĞANAY, *Milli Mücadelede İtilaf Devletleri’nin Karadenizdeki Faaliyetleri, 1918-1922*, s.243.

¹²⁸ Erdal AYDOĞAN, *Samsun’dan Erzurum’a Mustafa Kemal*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000, s.26.

¹²⁹ Ö. DUMAN, “Mondros Mütarekesi’nin Samsun’da Uygulanması ve Bundan Kaynaklanan Bazı Sorunlar (1918-1919)”s.145.

¹³⁰ E. AYDOĞAN, *Samsun’dan Erzurum’a Mustafa Kemal*, s.26.

¹³¹ Ö. DUMAN, “Mondros Mütarekesi’nin Samsun’da Uygulanması ve Bundan Kaynaklanan Bazı Sorunlar (1918-1919)”, s.146.

artmasına sebep olmuş,¹³² kiliselere Pontus arması asılmış, ilkokul çocukları Pontus şarkılarıyla sokaklarda dolaştırılmıştır.¹³³

Bizzat işgali yaşayan Hasan Umur, anılarında buldukları ruh halini şu cümlelerle anlatır.¹³⁴

“ İstikbal karanlık ve meçhuliyetle örtülü ve her geçen gün endişemizi biraz daha arttırmaktaydı. Ara sıra teselli verecek bir haber geliyorsa da, onun da serap olduğu anlaşılınca yeis bulutları, bir derece daha kararıyordu...”

Meydana gelen bu gelişmeleri o günlerde Samsun Belediye Başkâtibi olan Veysi Aksan ise şöyle aktarıyor;¹³⁵

“- Mahvoldunuz. İntikam günü gelmiştir!...”

Köylerde teşekkül eden Rum çeteleri Türk köyelerine hücum ile yağma, kıtal yapıyor, hükümet bu tecavüzlere mani olamıyordu. Samsun’a Solter isminde bir İngiliz zabitanın kumandası altında askeri bir kıta geldi. Daha sonra Hint, Avustralya, Yeni Zelanda askerleri de gelerek İlyas köydeki kışlaları işgal etti. Süvari komutanlarından Selim Paşa ismindeki zatın riyasetindeki Belediye’de oturdu. Bu heyetin adı “Tehcir Divan-ı Harbi” idi. Bir taraftan Solter, diğer taraftan bu divanı harp Rumlara yapılan mezalim hakkında tahkikat yapmaya başladılar. Rumların şikâyeti üzerine Türkler tevkif, istintak ve muhakeme ediliyordu”.

1919 yılının Mayıs ayından itibaren İstanbul’a Samsun bölgesinden farklı bilgiler ve şikâyetler gelmeye başlamış, 4 Mayıs 1919 tarihinde dört farklı telgrafla Samsun bölgesindeki asayiş durumundan şikâyet edilmiştir. Tüccarzade Salim Efendi’nin imzasını taşıyan ilk telgrafta, eşkıyanın Müslüman köyelerini bastığını, mutasarrıflığa müracaatlarından bir netice elde edemediklerinden dolayı ahalinin güvenliklerini kendilerinin sağlamaya çalıştıkları, geceleri silah seslerinden uyunamadığı ve herkesin ölüm korkusu içerisinde olduğundan bu duruma çare bulunması arzu edilmiştir.¹³⁶

Bu konudaki ikinci telgraf, Samsun eşrafı ve tüccarları tarafından Sadarete çekilmiştir. Bu telgrafta, son üç aydır, özellikle Metropolit’in şehre gelmesinden sonra Rum eşkıyalığının arttığını, bu eşkıyaların Müslüman köyelerine baskın yapmalarından

¹³² Yaşar OKAY, “Milli Mücadelede Samsun”, **19 Mayıs Samsun Halkevi Dergisi**, C. 8, Sayı 85, Ağustos 1947, s.6

¹³³ Baki SARISAKAL, **Belge ve Tanıklarla Samsun’dan Ankara’ya(19 Mayıs 1919-23 Nisan 1920)**, Samsun Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Samsun, 2008, s.229.

¹³⁴ Hasan UMUR, **Samsun’da On Beş Sene**, Güven Basımevi, İstanbul, 1947, s.5.

¹³⁵ E. Veysi AKSAN, “ 19 Mayıs”, **19 Mayıs Samsun Halkevi Dergisi**, C. V, Sayı 55, Mayıs 1941, s.11 İ2.

¹³⁶ Haluk SELVİ, “Milli Mücadele Başlarında Anadolu’da Asayiş Sorunu ve Samsun”, **İlkadım’dan Cumhuriyet’e Milli Mücadele**, Samsun İlkadım Belediyesi, Samsun, 2008, s.110.

dolayı köylü halkın göç etmek zorunda kaldıklarını, eğer bu duruma bir çare bulunmaz ve çeteler tenkil edilmezse Samsun şehrinin de aynı sebeplerden dolayı boşaltılacağı ifade edilmiştir.¹³⁷

Sadrazam Ferit Paşa hazretlerine diye başlayan üçüncü telgraf, Avukat Kemal Hikmet tarafından çekilmiştir. Kemal Hikmet Bey, bu telgrafında üç aydır Rum eşkıyalığının arttığını, bu eşkıyalarının çeşitli şekavette bulduklarını, asayişin son derece nazik bir durumda olduğunu ve bu duruma hâkim olabilecek muktadir bir mutasarrıfın gönderilmesini arzu etmiştir.¹³⁸

Dördüncü telgraf ise bu üç telgrafın aksine, Rum köylerinin Müslümanlar tarafından tahrip edildiğinden bahsetmiş ve Metropolit Yermanos Efendi tarafından Sadarete gönderilmiştir. Yermanos Efendi bu telgrafında, Samsun Mutasarrıfından şikâyetçi olmuş ve bölgedeki asayişini sağlayamadığını ifade etmiştir. Ayrıca katillerin ortada dolaştığını dile getiren Yermanos, bölgedeki asayişini sağlayacak bir idarecinin hemen gönderilmesini istemiştir.¹³⁹

Samsun ve çevresindeki durumla ilgili bu telgrafları alan Sadrazam Ferit Paşa, durumun incelenmesini Dâhiliye Nazırı Ali Bey'den istemiş ve Dâhiliye Nazırı ile Samsun Mutasarrıfı İbrahim Bey arasında 12 Mayıs 1919'da bir telgraf haberleşmesi gerçekleşmiştir. Samsun'daki durumu özetlemesi bakımından çok önemli olan bu haberleşme şu şekilde gerçekleşmiştir.¹⁴⁰

“Sual (Dâhiliye Nazırı): Livanın asayişini ne merkezdedir, liva dâhilinde bu günlerde ve bir aydan beri muhall-i asayiş ne gibi vekayi hadis olmuştur bildiriniz.

Cevap (Mutasarrıf): Livanın asayişini hal-i hazırda mucib-i memnuniyet bir derecede değildir. Liva dâhilinde muhall-i asayiş vakayı her gün rapor ile arz ediliyor. Eyyam-ı ahirede en mühim vukuat Çarşamba günü Bafra'ya giden eşya-yı ticariyeyi hamil arabaların esna-yı rahda laz ve gürcü çeteleri tarafından çevrilerek eşyayı gasb ve yolculardan birkaç Rum'un beraber götürülmesiyle vaka'nın ihbarı akabinde burada mevcut jandarma efradıyla bir zabıt tatbikata sevk ve Bafra'dan dahi bir müfrezinin sevk jandarma kumandanlığından bildirildiği gibi ertesi sabahı da kırk beş nefer nizamiye ve bir miktar jandarma efradıyla tabur kumandanı gönderildi. Henüz neticeden bir malûmat

¹³⁷ H. SELVİ, “Milli Mücadele Başlarında Anadolu’da Asayiş Sorunu ve Samsun”, s.110.

¹³⁸ H. SELVİ, “Milli Mücadele Başlarında Anadolu’da Asayiş Sorunu ve Samsun”, s.110.

¹³⁹ H. SELVİ, “Milli Mücadele Başlarında Anadolu’da Asayiş Sorunu ve Samsun”, s.110.

¹⁴⁰ H. SELVİ, “Milli Mücadele Başlarında Anadolu’da Asayiş Sorunu ve Samsun”, s.111.

yoktur. Bir ay zarfındaki vuku'atı bittabi ale'l-teferruat derhatır edilmeyeceğinden arz edilmek üzere yarına müsaade buyurulması.

Sual (Dâhiliye Nazırı): Sadaret-i Uzmaya eşraftan Raşidzade Naim ve Nemlizade Salim ve Mehami Kemal Hikmet ve Metropolit Yermanos Efendiler tarafından çekilmiş olan dört kıt'a telgrafi gördünüz mü ve iki günden beri şehrin etrafına kadar geldiği söylenen şekavet ve tecavüzatın mahiyeti nedir ve bu telgrafları imza edenlerin hangisinin dediği doğrudur ve vekayi'in failleri kimlerdir ve bu şakileri ne için tenkil ederek veka'yi mezkureye kat'i bir netice veremiyorsunuz? Jandarma ve polis kuvvetinizin miktarı nedir. Çarşamba günü vekayi'i neden nezarete bildirmediniz.

Cevap (Mutasarrıf): beyan buyurulan telgraf namelerden Nemlizade Salim Efendinin telgrafını ve Metropolit efendinin telgrafını bugün gördüm. Salim efendinin telgrafi emr-i devletleri üzerine bugün şifre ile arz-ı malûmat ediyorum. Metropolit efendinin telgrafi hakkında da yarın arz edeceğim. Şehrin etrafını bir tecavüz yoktur. Nisan'ın otuzuncu gecesini kasaba civarındaki jandarma devriyesine tesadüf eden dört musallah şahıs ile jandarmalar arasında vuku' bulan müsademe neticesinde bir Rum maktulü elde edildi, diğerleri firar etti. Diğer iki telgrafi dahi bil-mütalaa hakikat-ı hal arz edilecektir. Vekayi'in failleri Rum çeteleri diğer taraftan Trabzon'dan gelen laz çeteleriyle asker firarileridir ki bunların tenkiline kuvve-i askeriye ve jandarmamızın ne kemiyet ve ne de keyfiyeti kâfi değildir. Müsaade-i devletleri üzerine üç yüz jandarma kaydına teşebbüs edilmiş ise de kimse rağbet etmiyor şimdiye kadar ancak on beş kişi müracaat etti. Polis dahi aynı halde ve gayr-ı kâfidir. Çarşamba günü vak'ası yevmi raporuna idhal edilmişlerdir.

(Dâhiliye Nazırı); Hükümetin icraatı şekavet hangi taraftan südur ederse etsin şiddet ve adalete istinad etmelidir. Geçen akşam ki mütecaviz Rum nasıl ceza-yı sezasını bulduysa Çarşamba günü vak'a fa'illeri de o nisbette şiddetle takip olunmalıdır. Efkâr-ı ahaliyi teskin edecek tedabir ittihaz ve bu tedbirleri bizzat idare ve icraatı günü gününe takip ediniz ve en ufak vak'ayı bile nezarete bildiriniz. Hükümetçe yapılacak tedabir tarafınıza derdest-i tebliğdir. Bugünlerde Dersaadet'e azimetiniz caiz olmaz".

Bu haberleşmeden de anlaşılacağı üzere bölgede bulunan askeri kuvvetler meydana gelen olayları önleyebilecek durumda değildir. Genel asayiş meseleleri için elde ancak 9.000 kişilik bir jandarma kuvveti kalmıştır.¹⁴¹

¹⁴¹ N. YAZICI, *Milli Mücadele'de (Canik Sancağı'nda) Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)*, s.57.

Canik bölgesinde bir yandan Pontusçu Rum çetelerinin faaliyetleri görülürken, diğer yandan Rum ahali de İtilaf Devletleri'nin müdahalesini davet eden müracaatlarda bulunmuştur.¹⁴²

İtilaf Devletleri temsilcilerinin meseleye el koyabilecekleri tehdidi, İstanbul Hükümeti'nin de dikkatlerini bu bölgeye yöneltmiştir. İngiliz Yüksek Komiseri General Calthorpe, 21 Nisan 1919 günü hükümete bir nota vermiş ve Saray'ın üstüne bir bomba gibi düşen bu notanın gereği yapılmaz ise İtilaf Devletleri, Samsun'dan başlayarak bütün Karadeniz Bölgesi'ni işgal edeceklerini bildirmişlerdir.¹⁴³ Bir işgal tahrikinin ve propagandasının bu derece ilerlemesi, İstanbul'da bir başlangıç noktası arayan Mustafa Kemal Paşa'ya görev verilmesine vesile olmuştur.¹⁴⁴

D- MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN SAMSUN'A ÇIKIŞI VE SAMSUN'DAKİ FAALİYETLERİ

I. Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti'nin de içinde olduğu İttifak grubunun yenilgisi ile sonuçlanmış ve Osmanlı Devleti şartları çok ağır olan Mondros Mütarekesi'ni imzalayarak savaştan yenik çıkmıştır. 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra 31 Ekim 1918'de görevden ayrılan Liman von Sanders'in yerine Yıldırım Orduları Komutanlığı'na Mustafa Kemal Paşa getirilmiş ve emrine verilen Yıldırım Orduları için şu değerlendirmeyi yapmıştır:¹⁴⁵

"... Her şeyden önce elimin altında bulunan iki ordunun hazır ettiğim biçimde güçlendirilmesi durumunda bütün yıkımlara rağmen Türk sesini işittirebileceği düşüncesindeyim. Bu yolda işe başladım".

İngilizlerin 6 Kasım 1918'de Musul petrollerine el koymak amacıyla mütarekeden 7 gün sonra bölgeyi işgal etmeleri üzerine Mustafa Kemal Paşa, kendi sorumluluk alanı içinde olan bölgeye İngilizlerin kolayca girmemesi için İskenderun Limanı'na çıkacak askerlere silahla karşı konulması için emir vermiştir.¹⁴⁶

İstanbul Hükümeti'nin, İngilizlerin bu işgalini haklı gören tutumu karşısında *"İskenderun'u İngilizlere teslim etmek yaradılışıma uygun değildir"* diyerek karşı çıkan Mustafa Kemal Paşa ile İstanbul Hükümeti arasında bir telgraf savaşı başlamış ve bu

¹⁴² N. YAZICI, *Milli Mücadele'de (Canik Sancağı'nda) Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)*, s.57.

¹⁴³ Orhan ÇEKİÇ, *İmparatorluktan Cumhuriyete-2 Samsun'dan Erzurum'a*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2007, s.101.

¹⁴⁴ N. YAZICI, *Milli Mücadele'de (Canik Sancağı'nda) Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)*, s.57.

¹⁴⁵ Falih Rıfki ATAY, *Atatürk'ün Bana Anlattıkları*, Sel Yayınları, İstanbul, 1955, s.68.

¹⁴⁶ Alev COŞKUN, "Mustafa Kemal'in İstanbul'daki Faaliyetleri", *Mütareke Dönemi ve İstanbul'dan Samsuna Uzanan Yolda Mustafa Kemal*, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 2011, s.19.

yazışma sekiz gün kadar sürmüştür.¹⁴⁷ Bu sürecin sonunda 7 Kasım 1918’de Yıldırım Orduları Grubu ile 7. Ordu Karargâhı lağvedilerek Mustafa Kemal Paşa İstanbul’a çağrılmış ve 10 Kasım 1918’de Adana’dan hareket eden Mustafa Kemal Paşa, 13 Kasım 1918 Çarşamba günü İstanbul’a gelmiştir.¹⁴⁸

Mustafa Kemal Paşa’nın İstanbul’a geldiği gün karşılaştığı ilk manzara 55 adet zırhlıdan oluşan “İtilaf Donanması” limanda demir atmış, bilhassa saraya doğru topları yönelmiş tehdit edici bir manzara ile karşılaşmıştır. Bu manzara karşısında, Mustafa Kemal Paşa’nın gözlerine yaşlar toplanmış ve yaverine dönerek “*Geldikleri gibi giderler*” diyerek kararlılığını göstermiştir.¹⁴⁹

Mustafa Kemal Paşa, Haydarpaşa Tiren Garında kendisini karşılayan arkadaşı Dr. Rasim’e “*İstanbul’a gelmekle hata ettim. Ne yapıp yapıp Anadolu’ya dönmenin çaresine bakmalı*” demiştir.¹⁵⁰

Mustafa Kemal Paşa, mütareke döneminde İstanbul’da kaldığı 184 gün içinde siyasi teşebbüslerde bulunmuş, dört sefer padişah ile görüşmüş ve yaptığı çalışmalarla memleketi içine düştüğü durumdan kurtarmak için çareler aramıştır.¹⁵¹ Paşa, İstanbul’da yaptığı son görüşmeler ve yaptığı çalışmalar neticesinde tekrar Anadolu’ya dönme kararı almıştır. Ancak bu önemli karara rağmen yeni bir mesele ortaya çıkmıştır. Anadolu’ya ne zaman ve hangi sıfatla gidilecek.¹⁵²

Harbiye Nazırı Şakir Paşa ile görüşmelerinde Şakir Paşa tarafından, Mustafa Kemal Paşa’ya Canik havalisindeki asayiş durumuyla ilgili raporları içeren bir dosya verilmiştir. Yabancıların hazırladıkları bu dosyadaki raporlarda, Türklerin Rum köylerine saldırdıkları ifade edilmiş ve bunların önlenmesi istenmiştir. Aksi takdirde emniyet ve asayişin kendileri tarafından sağlanmasının bir insanlık borcu olduğunu dile getirmişlerdir.¹⁵³ Mustafa Kemal Paşa’ya müfettişlik görevinin verilmesi de bu rapor sayesinde olmuştur.¹⁵⁴

¹⁴⁷ A. COŞKUN, “Mustafa Kemal’in İstanbul’daki Faaliyetleri”, s.20.

¹⁴⁸ Yücel ÖZKAYA, “Mustafa Kemal Paşa Anadolu’da”, **Milli Mücadele Tarihi-Makaleler-**, Atatürk Araştırma Merkezi, 2002, s.137.

¹⁴⁹ A. ALTAYLI, **Samsun Tarihi**, s.26; A. COŞKUN, “Mustafa Kemal’in İstanbul’daki Faaliyetleri”, s.22 II3

¹⁵⁰ Özen TOPÇU, **Atatürk ve Samsun**, Samsun Valiliği, Samsun, 2005, s.1.

¹⁵¹ Ö. TOPÇU, **Atatürk ve Samsun**, s.1.

¹⁵² E. AYDOĞAN, **Samsun’dan Erzurum’a Mustafa Kemal**, s.11.

¹⁵³ Falih Rıfki ATAY, “19 Mayıs 1919”, **19 Mayıs Samsun Halkevi Dergisi**, S.7, Mayıs 1936, s.2-3.

¹⁵⁴ Ö. TOPÇU, **Atatürk ve Samsun**, s.10.

Özellikle İngilizlerin siyasi baskıları Sadrazam ve Dâhiliye Nazırı üzerinde etkilerini göstermiş, Harbiye Nezareti'nden tedbir alınması istenmiştir.¹⁵⁵ Bu gelişmeler üzerine, bölgeye meseleyi çözebilecek iradede bir komutanın görevlendirilmesi için arayışlara giren Saray ve Babıali'nin listesine girmeyi başaran Mustafa Kemal Paşa, 30 Nisan 1919'da 9. Ordu Kıtaatı Müfettişliğine tayin edilmiştir.¹⁵⁶ Mustafa Kemal Paşa'nın bu vazifeye atanmasında "Padişah Vahdettin'in fahri yaverliğini yapmış olması sebebiyle, padişahın ona güvenmesi, askerlik hayatının kahramanlıklarla dolu olması ve bunun O'nu itibarlı bir komutan olarak tanıtmış olması, İstanbul'a geldikten sonra girişmiş olduğu bir takım siyasi ve fikri mücadele, İttihat ve Terakki mensubu olmadığına olan inanç, ileri görüşlü olması, Babıali'nin, O'nu İstanbul'dan göndererek muhalif olmasını engelleme tavrı" etkili olmuştur.¹⁵⁷

Müfettişlik görevi, Mustafa Kemal Paşa'ya 6 Mayıs'ta bildirilerek, müfettişlik bölgesinde Mustafa Kemal Paşa'dan şu vazifeleri yerine getirmesi istenmiştir.¹⁵⁸

1. Bölgede asayişin temini ve asayişsizliğin sebebinin tespiti,
2. Bölge dâhilinde bulunan silah ve cephanenin toplattırılması,
3. Bazı askeri birliklerce toplanmakta olan askerlerin men ve dağıtılması,

Talimatnamenin ikinci ve üçüncü kısımlarında Mustafa Kemal Paşa'ya son derece geniş yetkilerin verildiği görülmektedir. Kendisine verilen vazifenin hem askeri, hem de mülki olması dikkat çekicidir. Askeri vazifelerin yerine getirilmesi için 3. ve 15. Kolordu Kumandanlıkları emrine verilmiş, kolorduların her türlü işleri Müfettişliğin onayına bırakılmıştır. Talimatname'nin son maddesinde de Mustafa Kemal Paşa'nın sorumlu olduğu Sadrazamlık ve Harbiye Nezareti makamları zikredilmiştir.¹⁵⁹

İşte Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a böylesine olağanüstü yetkilerle ve Anadolu'nun büyük kesimine şamil İrade-i Seniyye ile çıkacak¹⁶⁰ olması İngilizleri şüphelendirmiş olsa da, Sadrazamın güvenini görünce ısrarlı olmamışlardır.¹⁶¹

¹⁵⁵ N. YAZICI, *Milli Mücadele'de (Canik Sancağı'nda) Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)*, s.58.

¹⁵⁶ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dairesi Başkanlığı; Atatürk İle İlgili Arşiv Belgeleri (1911 1921 Tarihleri Arasına Ait 106 Belge)*, Ankara, 1982, Belge No:19/a, s.22.

¹⁵⁷ E. AYDOĞAN, *Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal*, s.12.

¹⁵⁸ B. O. A. *Atatürk İle İlgili Arşiv Belgeleri (1911 1921 Tarihleri Arasına Ait 106 Belge)*, Belge No:21, s.23.

¹⁵⁹ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi (B.O.A.), Bab-ı ali Evrak Odası (B.E.O.), Siyasi Kısım, Karton No: 34, Dosya No: 34/2, Belge No:342984,*

¹⁶⁰ E. AYDOĞAN, *Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal*, s.15-16.

¹⁶¹ N. YAZICI, *Milli Mücadele'de (Canik Sancağı'nda) Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)*, s.60.

Mustafa Kemal Paşa, hareketinden önceki günlerde görev bölgesi ile ilgili rapor ve haritaları incelemiş, veda ziyaretlerinde bulunmuş ve 16 Mayıs'ta padişahla görüşükten sonra saat 16.00'da İstanbul'dan ayrılmıştır.¹⁶²

Mustafa Kemal paşa, 16 Mayıs 1919'da Samsun'a gitmek üzere Bandırma Vapuru'na binmeden önce, Bahriye Nezaretinden hiçbir dostu, çok eski ve bakımsız olduğu için Bandırma Vapuru ile yolculuğa çıkmasını tavsiye etmemiştir. Vapuru kontrol eden Kurmay Başkanı Albay Kazım (Dirik) Bey durumu şu sözlerle ifade etmiştir:¹⁶³ “*Bilmiyorum ki bu gemiyle böyle bir yolculuğa çıkamayız desem, dinlemeyecekti.*”

16 Mayıs 1919 Cuma günü, saat 16.00'ta hareket eden Bandırma Vapuru kaptanına Mustafa Kemal Paşa, şu direktifi vermiştir:¹⁶⁴ “*Düşman devletlerinin herhangi bir vasıtasının gadrine uğramamak için sahile yakın bir rota tutunuz. Şayet kesin bir tehlike görürseniz gemiyi karaya, en yakın sahile oturtunuz.*”

Bandırma Vapuru 17 Mayıs 1919 günü saat 23.00 sularında İnebolu'ya gelmiş ve şiddetli fırtınaya rağmen Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları karaya çıkmaksızın yolculuğa devam etmiştir.¹⁶⁵

18 Mayıs 1919'da Sinop'a ulaşan Bandırma Vapuru saat 12.00 sularında Sinop Limanı'na girmiş ve mutasarrıfın davetiyle sahile çıkan Mustafa Kemal Paşa, şehrin ileri gelenleri ile görüşerek müstakbel mukavemet için onları uyarmıştır.¹⁶⁶ Mustafa Kemal Paşa, İngilizler tarafından takip edildiğini anlayınca kara yoluyla Samsun'a ulaşmayı düşünmüşse de, kara yolunun daha meşakkatli olacağı kendisine bildirilince, yine deniz yoluyla devam etmeye karar vermiştir.¹⁶⁷ Sinop Limanı'ndan ayrılan Bandırma Vapuru Gerze ve Bafra kıyıları boyunca Samsun'a doğru ağır ağır ilerlemeye başlamış ve bütün gece yoluna devam etmiştir.¹⁶⁸

“İstanbul'dan Samsun'a Cehennemî Saatler” nihayet 19 Mayıs 1919 Pazartesi sabahı saat 08.00'da son bulmuş¹⁶⁹ ve Mustafa Kemal Paşa, Karargâh personeli, Yedek Subaylar, Adli Müşavirler, Şifre Kâtipleri, Hesap Memurları yanında, 5 Çavuş, 3 Onbaşı

¹⁶² N. YAZICI, *Milli Mücadele'de (Canik Sancağı'nda) Pontuşçu Faaliyetler (1918-1922)*, s. 60.

¹⁶³ Sadettin YÜCEL, *İlk Kıvılcım, Mustafa Kemal Paşa'nın Havza Günlüğü ve Havzalıları*, Havza İlçe ve Köylerine Hizmet Götürme Birliği Yayınları, Samsun, 2001, s.30-31.

¹⁶⁴ *Cumhuriyete Doğru Atatürk ve Havza*, Havza Kaymakamlığı, Havza, 1998, s.9.

¹⁶⁵ *Cumhuriyet'e Doğru Atatürk ve Havza*, s.11.

¹⁶⁶ *Cumhuriyet'e Doğru Atatürk ve Havza*, s.11; N. YAZICI, *Milli Mücadele'de (Canik Sancağı'nda) Pontuşçu Faaliyetler (1918-1922)*, s.60.

¹⁶⁷ E. AYDOĞAN, *Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal*, s.21.

¹⁶⁸ Temuçin Faik ERTAN, “Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'dan Hareketi ve Samsun'a Çıkışı”, *Mütareke Dönemi ve İstanbul'dan Samsun'a Uzanan Yolda Mustafa Kemal*, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 2011, s.60.

¹⁶⁹ E. AYDOĞAN, *Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal*, s.21

ve 16 Neferden oluşan 27 Eratla birlikte toplam 55¹⁷⁰ kişi ile birlikte Samsun'a çıkmıştır.¹⁷¹

Mustafa Kemal Paşa'yı karaya çıkışında Mutasarrıf adına Samsun Hususi Muhasebe Müdürü Yanyalı Osman (Atlı) Bey, Belediye Reisi adına Belediye meclis üyesi Hacı Molla, 15. Fırka Levazım Memuru Yaşar (Okay) Bey, 15. Fırka Yaveri Üsteğmen İsmail Hakkı Bey, Samsun Polis Müdürü Refik (Koraltan) Bey ve İskele Komiseri Said Efendi, şehrin ileri gelenlerinden Boşnakzade Süleyman Bey, Samsun'un en zengin ailelerinden Nemlizadelerden Mehmet (Nemli) Bey, Terme'den Hacı Kuzu (Demirtürk), Çarşamba'dan Selim ve Kavak'tan Aziz Beylerden oluşan bir heyet karşılaşmıştır.¹⁷²

Şehir adına, "Hoş Geldiniz" diyerek paşanın elini ilk sıkan kişi Samsun'un ilk mebuslarından olacak Boşnakzade Süleyman Bey olmuştur.¹⁷³ İskeledeki askerleri ve halkı selamladıktan sonra paşa ve arkadaşları yaya olarak kalacağı Mintika Palas'a¹⁷⁴ geçtiler. Bir kısmı buraya yerleşti, diğerleri de kendilerine ayrılan Karadeniz Oteli'ne yerleştiler.¹⁷⁵

¹⁷⁰ Bandırma Vapurunda Mustafa Kemal Paşa ile birlikte 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkan arkadaşları şu kişilerdir: Mustafa Kemal Paşa (IX. Ordu Müfettişi), Kurmay Albay Refet (Bele) Bey (III. Kolordu Komutanı), Kurmay Albay Manastırlı Kazım (Dirik) Bey, Dr. Albay İbrahim Tali (Öngören) Bey, Kurmay Yarbay Mehmet Arif (Ayıcı) Bey, Kurmay Binbaşı Hüsrev (Gerede) Bey, Topçu Binbaşı Kemal (Doğan) Bey, Dr. Binbaşı Refik (Saydam) Bey, Yüzbaşı Cevat Abbas (Gürer) Başyaver, Kıdemli Yüzbaşı Ali Mümtaz (Tünay), Yüzbaşı Sadıkoğlu İsmail Hakkı (Ede), Yüzbaşı Ali Şevket Öndersev, Yüzbaşı Mustafa Vasfi (Süsoy), Üsteğmen Hayati Bey, Üsteğmen Arif Hikmet, Üsteğmen Abdullah, Teğmen Muzaffer (Kılıç), Faik (Aybars), Memduh (Atasev), Tbp. Yzb. Behçet Efendi, Mülhak Yzb. Rauf, Yzb. Hersekli Ahmet Efendi, Mülhak Tğm. Zebur, Tğm. Ruhsat (Emir Sb. Yrd.), Ali Rıza Efendi (Adli Müşavir), Rahmi Efendi (Tb. Hesap Memuru), Ahmet Nuri Efendi (Tb. Hesap Memuru), Zabıt Vekili Tahir Efendi, Yahya Efendi (Alay Kâtibi), Süleyman Efendi (Tb. Kâtibi), Şükrü Efendi (Hesap Memuru), Kd. Çvç. Osman Nuri Oğlu Ali Faik, Kıdemsiz Çvç. İbrahim İzzet Oğlu Atif, Çvç. Mustafa Oğlu Kemal (Konya), Çvç. Kemal Oğlu Mustafa (Konya), Onb. Tevfik Oğlu Âdem (Çatalca), Onb. Ali Oğlu Refet (Sivas), Onb. Abdullah Oğlu Ali (İzmir), Er Hüseyin Oğlu Mehmet (Sincan), Er Ali Oğlu Emin (Sincan), Er Mustafa Oğlu İsmail (Sincan), Er İbrahim Oğlu Ömer (Sincan), Er Kerem Oğlu Mehmet, Er Mehmet Oğlu Mehmet (Gerede), Er Hasan Oğlu Ulvan (Sungurlu), Er Mehmet Oğlu Durmuş (Mudurnu), Er Mehmet Oğlu Ali (Geyve), Er Şakir Oğlu Nuri (Gerede), Er Hasan Oğlu Hüseyin (Akhisar), Er Abdullah Oğlu Mehmet (Tokat), Er Abdullah Oğlu Musa (Divrik), Er Mehmet Oğlu Hasan (Kadıköy), Er Bekir Oğlu Mahmut (Yenihan), Er İhsan Oğlu Mehmet Lütfi (Üsküdar), Er Ali Oğlu Musa (Aydın); (Enver KONUKÇU, "Hüsrev Gerede'ye Göre Mustafa Kemal'in Samsun Yolculuğu", **19 Mayıs ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu (20-22 Mayıs 1999)**, Eser Ofset Matbaacılık, Samsun, 2000, s.237 XXIV0.)

¹⁷¹ Ö. TOPÇU, **Atatürk ve Samsun**, s.16.

¹⁷² Ö. TOPÇU, **Atatürk ve Samsun**, s.54.

¹⁷³ Y. OKAY, "Milli Mücadelede Samsun", **19 Mayıs Samsun Halkevi Dergisi**, s.8.

¹⁷⁴ Samsun'da Mustafa Kemal Paşanın kalması için, Madam Mantika isimli bir Rum kadına ait olan ve "Mintika Palas" adını taşıyan boş ve bakımsız bir otelin iki odası hazırlanmıştır. Bu odalardan biri Özel idare müdürü Osman Efendi'nin askeri hastaneden aldığı karyola, evden ve komşulardan getirttiği yatak ve yorganlarla yatak odası; diğeri ise, daireden getirdiği masa, koltuk ve yazı takımı ile çalışma odası olarak kullanılmıştır. (Erdoğan TÜRER, **Atatürk İle Samsun'dan Havza'ya**, Barış Gazetesi yayınları, Samsun, 2003, s.19.)

¹⁷⁵ Baki SARISAKAL, **Samsun'da Unutulmayan Olaylar**, Samsun Büyükşehir Belediyesi, Samsun, 2008, s.200.

Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a geldiği dönemdeki ülkenin genel durum ve görünüşü Nutuk'ta şöyle ifade etmiştir:¹⁷⁶

“ 1919 yılı Mayısının 19'uncu günü Samsun'a çıktım. Ülkenin genel durumu ve görünüşü şöyledir: Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu grup I. Dünya Savaşı'nda(Harb-i Umumi) yenilmiş, Osmanlı ordusu her tarafta zedelenmiş, şartları ağır bir ateşkes anlaşması imzalamış. Büyük Savaş'ın uzun yılları boyunca millet yorgun ve fakir durumda. Milleti ve memleketi I. Dünya Savaşı'na sürükleyenler, kendi hayatlarını kurtarma kaygısına düşerek memleketten kaçmışlar. Saltanat ve hilafet makamında oturan Vahdettin soysuzlaşmış, şahsını ve bir de tahtını koruyabileceğini hayal ettiği alçakça tedbirler araştırmakta. Damat Ferit Paşa'nın başkanlığındaki hükümet aciz, haysiyetsiz ve korkak. Yalnız padişahın iradesine boyun eğmekte ve onunla birlikte kendilerini koruyabilecekleri herhangi bir duruma razı.

Ordunun elinden silahları ve cephanesi alınmış ve alınmakta...

İtilaf Devletleri, ateşkes anlaşmasının hükümlerine uymayı gerekli bulmuyorlar. Birer bahane ile İtilaf donanmaları ve askerleri İstanbul'da, Adana ili Fransızlar, Urfa, Maraş, Ayıntap (Gaziantep) İngilizler tarafından işgal edilmiş. Antalya ve Konya'da İtalyan askeri birlikleri, Merzifon ve Samsun'da İngiliz askerleri bulunuyor. Her tarafta yabancı subay e memurlar ile özel ajanlar faaliyette. Nihayet, konuşmamıza başlangıç olarak aldığımız tarihten dört gün önce, 15 Mayıs 1919'da, İtilaf Devletleri'nin uygun bulması ile Yunan ordusu da İzmir'e çıkartılıyor.

Bundan başka, memleketin her tarafında Hristiyan azınlıklar gizli veya açıktan açığa kendi özel emel ve maksatlarını gerçekleştirmeye, devleti bir an önce çökertmeye çalışıyorlar”.

Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs günü kendileri için hazırlanan Mıntıka Palas Oteli'nde dinlendikten sonra, hükümeti ve belediyeyi ziyaret etmiş, mutasarrıf ile fırka ve jandarma kumandanlarından Samsun ve çevresinin asayişine ve Pontusçuların çalışmalarına dair pek çok bilgi edinmiştir. Paşa, Dâhiliye Nazırı Ali Kemal Bey'e ve Genel Kurmay Başkanlığı'na bir telgraf çekerek Samsun'a geldiğini ve görevine başladığını bildirmiştir.¹⁷⁷

Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a geldiğinin ilk günü, kendisine bağlı sorumluluk bölgesi olan Sivas, Van, Trabzon, Ankara, Kastamonu, Elazığ, Diyarbakır illeri valileri

¹⁷⁶ Mustafa Kemal ATATÜRK, **Nutuk 1919-1927**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2013, s.1.

¹⁷⁷ Y. ÖZKAYA, “Mustafa Kemal Paşa Anadolu'da”, s.142.

ile Erzincan Mutasarrıfına ve ayrıca Erzurum'daki 15. Kolordu, Ankara'daki 20. Kolordu Komutanlıklarına bölgelerinin asayiş durumu hakkında şu telgrafi göndererek bilgi istemiştir.¹⁷⁸

“Samsun'da birkaç gün kalacağım. Ülkenin güvenliği hakkındaki bilgi ve düşüncelerinizle, varsa eşkıyalığın sebep ve etkinlik derecesi ve önlenilmesi için alınan en son hazırlıklar hakkında ivedi ve kısaca aydınlatulmasını rica ederim.”

Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919 pazartesi günü akşamüzeri, 15. Tümen Komutanı Kur. Yrb. Mustafa Asım ile Mutasarrıf İbrahim Ethem Beyi, beceriksizlikleri ve özellikle İngiliz temsilcisinin emirlerini harfiyen yerine getirmeleri ve depolardaki silahların İngilizlere teslimi gibi sebeplerden dolayı görevden almış, böylece hastalığını bahane ederek paşa ve arkadaşlarını karşılamaya gelmeyen, İngiliz yanlısı tutumuyla bilinen, beceriksiz, yaşlı ve güven vermeyen mutasarrıf ile düşüncelerini beğenmediği tümen komutanı görevlerinden uzaklaştırılmıştır. Mustafa Kemal Paşa, daha önceden tanıdığı ve güvendiği, Valilik ve Dâhiliye Vekilliği'de yapmış, özellikle Makedonya'daki eşkıya takibi ile ünlenen dirayetli yönetici Hamid (Kapancı) Bey'i Samsun (Canik) Mutasarrıflığına görevlendirilmesi için girişimde bulunmuştur.¹⁷⁹ Bu atamanın gerçekleşeceği süre içinde, yanında bulunan ve aynı zamanda iyi bir jandarma subayı olan 3. Kolordu Komutanı Refet (Bele) Bey'i geçici olarak mutasarrıflığa atamış ve Refet Bey, aynı zamanda 15. Fırka Komutanlığına da vekâlet edeceğinden, Mustafa Kemal Paşa, idareyi ve orduyu ele geçirme işlemine ilk günden başlamıştır.¹⁸⁰

Mustafa Kemal Paşa, Samsun ve civarındaki durumu çok iyi kavramış ve Samsun'a çıkışından bir gün sonra, Harbiye Nezareti'ne çekmiş olduğu telgrafta; İngilizlerin Samsun'daki kuvvetlerini arttırdıklarını, mütareke hükümlerine aykırı davrandıklarını belirtmiş ve bu durumun devletin nüfuz ve itibarını zedelediğine, asayiş bozduğuna dikkat çekerek bu hareketlerin önlenmesini istemiştir. Yine aynı gün Sadaret makamına İzmir'in işgali ile ilgili düşüncelerini beyan ettiği başka bir telgrafta ise; *“Ne millet ve ne ordu mevcudiyete karşı yapılan bu haksız tecavüzü hazım ve kabul etmeyecektir. Fakat hükümetçe haklarının korunacaklarını kabul ettikleri için şimdilik sükûnetlerini muhafaza etmektedirler”*.¹⁸¹ şeklindeki ifadelerle hem hükümeti uyarılmış

¹⁷⁸ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi (H.T.V.D.), C. II, S.4, Haziran 1953, Vesika No:52.

¹⁷⁹ Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk (1916-1922), Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, Belge No: 343077/1, s. 42.

¹⁸⁰ Ö. TOPÇU, Atatürk ve Samsun, s. 58 V9; Refik BASKIN, Samsun 1919, Barış Gazetesi Yayınları, Samsun, 2000, s.72.

¹⁸¹ B.O.A. Atatürk İle İlgili Arşiv Belgeleri (1911-1921 Tarihleri Arasına Ait 106 Belge), Belge No:25.

hem de beklentisini ifade etmiştir.¹⁸² Tamamı dört cümle olan bu telgrafta dikkati çeken; ilk üç cümlede “millet ve ordu”, dördüncü cümlede ise “devlet ve ordu” formülünün kullanan Mustafa Kemal Paşa, Mondros Mütarekesi’nden sonra ikinci plana itilen ve siyaset sahnesinden çekilen orduyu, milletle birlikte ve ulusal amaçların yanında ağırlığını koyan bir unsur olarak öne çıkarmıştır.¹⁸³

21 Mayıs’ta Sadareten Mustafa Kemal Paşa’ya gönderilen tekgrafta, sağ-salim Samsun’a ulaşmasından duyulan memnunluk dile getirilmiştir.¹⁸⁴

Yine 21 Mayıs 1919 tarihinde, Mustafa Kemal Paşa tarafından Erzurum’daki 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa’ya gönderdiği telgrafta şu hususlar kaydedilmiştir.¹⁸⁵ *“Ahval-i umumiyeimizin almakta olduğu şekl-i vahimden pek müteallim ve müteessirim. Millet ve memlekete medyun olduğumuz en son vazife-i vicdaniyeyi yakında mesai-i müştereke ile en iyi ifa etmek mümkün olacağı kanaatiyle bu son memuriyeti kabul ettim. Biran evvel zat-i alinize mülaki olmak arzusundayım. Ancak Samsun ve havalisinin vaziyet-i asayişsizliği nedeniyle birkaç gün kalmak zarureti vardır. Ben denizi şimdiden tenvire medar olacak hususlar var ise iş’arını rica eder ve gözlerinizden öperim kardeşim.”*

Kâzım Karabekir ise, bu habere çok sevindiğini ancak, bir an evvel Trabzon’a gelmek ve oradan da Erzurum’a hareket etmek mümkün iken, Samsun’da kalmanın tehlikeli olabileceği endişelerini dile getirerek; Mustafa Kemal Paşa’ya Trabzon yoluyla gelmesinin daha uygun olacağı hususundaki düşüncelerini iletmiştir. Bu temastan sonra da hem bölgenin asayişi hem de birçok önemli konuda haberleşmeleri devam etmiştir.¹⁸⁶

Mustafa Kemal Paşa Samsun’a gelişinden üç gün sonra (22 Mayıs 1919) bölgedeki asayişsizliğin asıl sebeplerini anlatan ve Türklerin Hristiyan unsurlara saldırmasının söz konusu olmadığını, tamamen aksi bir durumun mevcut olduğunu açıklayan bir rapor yazarak İstanbul’a göndermiştir.¹⁸⁷

Rapora göre, Samsun Kazasında otuz üç, Çarşamba Kazasında iki, Bafra Kazasında üç Rum çetesi olup, isim ve reisleri tespit edilmiştir.¹⁸⁸

¹⁸² T. Faik ERTAN, “Mustafa Kemal Paşa’nın İstanbul’dan Hareketi ve Samsun’a Çıkışı”, s.60-61.

¹⁸³ Ö. TOPÇU, *Atatürk ve Samsun*, s. 58 V9; R. BASKIN, *Samsun 1919*, s.61.

¹⁸⁴ B.O.A., B. E. O., SYS., Karton No: 34, Dosya No: 54/2, Belge No:343090.

¹⁸⁵ K. KARABEKİR, *İstiklal Harbimiz*, s.29.

¹⁸⁶ E. AYDOĞAN, *Samsun’dan Erzurum’a Mustafa Kemal*, s.34.

¹⁸⁷ B.O.A., B. E. O., SYS., Karton No:34, Dosya No: 54/2, Belge No: 343090.

¹⁸⁸ B.O.A., B. E. O., SYS., Karton No:34, Dosya No: 54/2, Belge No: 343090.

Bu rapor, iddiaların aksine bölgede bulunan ve Pontus hayaline kapılmış olan Hristiyan unsurun Türk ve Müslümanlara karşı saldırıya geçtiklerini ve Türk ve Müslümanların can, mal ve namuslarını korumaya çalıştıklarını ispat etmiştir.¹⁸⁹

Paşa, aynı tarihte, Sadaret'e yazdığı ikinci raporda, İngiliz mümessillerine Samsun'daki durumu izah ile İzmir'in işgalinin kabul olunamayacağını yinelemiştir. O, İngiliz delegelerine, Samsun'daki eşkıyalıkların Rumlar tarafından başlatıldığını, Rumların siyasi emellerinden vazgeçmeleri halinde eşkıyalığın önlenilebileceğini, İzmir'in Yunanlılar gibi hayalperest bir devlet tarafından işgaline izin verilmeyeceğini de anlatmıştır.¹⁹⁰ Aynı tarihte, yani 22 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa'ya çekilen telde, gönderilen telgrafların Bakanlar Kurulu'nda okunduğu ve kendisine teşekkür edildiği, gerekli bilgilerin arka arkaya verilmesinin temenni edildiği ifade edilmiştir.¹⁹¹

Mustafa Kemal Paşa, 23 Mayıs 1919 günü, İstanbul'da ortak hareket edileceği hususunda mutabakat sağladığı ve merkezi Ankara'da bulunan 20. Kolordu Komutanı olan Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'ya çektiği telgrafta, Samsun'a çıktığını, kendisiyle sık sık haberleşmek istediğini, İzmir ve havalisinde olanlardan kendisinin haberdar edilmesini bildirmiştir.¹⁹²

20. Kolordu Komutanı Ali Fuat (Cebesoy) Paşa, üç gün sonra 26 Mayıs 1919'da verdiği cevapta, İzmir'den düzenli bilgi alamadıklarını, Manisa'nın da İşgal edildiğini, kolordunun Ereğli'de bulunan birliklerinin hepsini trenle nakletmeyi başaramadıklarından karadan yürüyüşe başladıklarını, ancak aradaki uzaklık dolayısıyla Ankara'ya ne zaman varacaklarının belli olmadığını dile getirmiştir.¹⁹³

Mustafa Kemal Paşa, yine 23 Mayıs 1919 tarihinde Kâzım Karabekir Paşa'ya; "*İzmir'in işgalinin protesto edilmesi amacıyla halka mitingler yaptırmasını*" istediği bir telgraf çekmiştir.¹⁹⁴

Mustafa Kemal Paşa bu çerçevede Konya'da bulunan Yıldırım Kıttaat-ı Müfettişi Mersinli Cemal Paşa ile de yazışmıştır. Konya'da milli kuvvetler kurma çabasında olan Cemal Paşa, bu faaliyetinden dolayı İstanbul'un tepkisini çekmiş ve birçok konuda Mustafa Kemal Paşa ile hem fikir olan Cemal Paşa, onunla devamlı fikir alışverişinde bulunarak, bölgede olup bitenleri Mustafa Kemal Paşa'ya haber vermiştir.¹⁹⁵

¹⁸⁹ O. ÇEKİÇ, *İmparatorluktan Cumhuriyete-2 Samsun'dan Erzurum'a*, s.182.

¹⁹⁰ Y. ÖZKAYA, "Mustafa Kemal Paşa Anadolu'da", s.145.

¹⁹¹ **B.O.A., B. E. O., SYS.**, Karton No:34, Dosya No: 54/2, Belge No: 343090.

¹⁹² M. K. ATATÜRK, *Nutuk 1919-1927*, s.12.

¹⁹³ M. K. ATATÜRK, *Nutuk 1919-1927*, s.13.

¹⁹⁴ Ö. TOPÇU, *Atatürk ve Samsun*, s.72.

¹⁹⁵ E. AYDOĞAN, *Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal*, s.35.

Mustafa Kemal Paşa, Samsun'da kaldığı bu en sıkıntılı altı günde adeta ayları günlere sığdırmış, kendisinin Anadolu'ya gönderilme gerekçelerini unutmuş, gelecekte yapmayı düşündüklerinin önünü açmak için elindeki imkânların son raddesine kadar kullanmaya gayret göstermiştir. Bu tavır, davranış ve faaliyetleri daha Samsun'a çıktığı andan itibaren İngiliz Gizli Servisi elemanlarınca takip edilmiş ve her yaptıkları rapor edilmiştir. Böylesine bir ortamda kendini güvende görmeyen Mustafa Kemal Paşa, düşündüklerini uygulamak için Anadolu'nun daha iç kısımlarına gitmek ve halkla yakından temasa geçmek lüzumuna inanmış ve bunun için de karargâhını, her açıdan güvenli bir yere nakletmek istemiştir.¹⁹⁶

Mustafa Kemal Paşa, müfettişlik bölgesi içinde, göreviyle ilgili incelemelerde bulunmak amacıyla iç kısımlara geçmek istediğini 24 Mayıs 1919'da Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği şu telgrafta dile getirmiştir;¹⁹⁷

“Numara ikidir. Merzifon, Amasya ve Havza'daki bazı sikâyâtın mahall-i sudûru olan mevâki'i muhtevî menâtikda bizzât tedkikât ve tedâbîr ittihâzı için karârgâhımı muvakkaten yarın Havza'ya nakledeceğimi ve fakat muhaberatın emniyet-i cereyânı hasebiyle adresin şimdilik yine Samsun olacağını arz ederim”.

E- MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN HAVZA'YA GEÇİŞİ VE HAVZA'DAKİ FAALİYETLERİ

Mustafa Kemal Paşa, Samsun'da kaldığı altı gün içinde Anadolu'ya gönderiliş maksadına aykırı olarak çok faydalı işlere imza atmış,¹⁹⁸ Samsun'da gerekli incelemelerde bulunup arkadaşları ile haberleşme zincirini kurduktan sonra işgalci güçler ve yerli işbirlikçilerden dolayı kendisinin Samsun'da güvende olmadığını düşünmüştür. Bu nedenle karargâhını daha güvenli olan Havza'ya taşımaya karar vermiştir.¹⁹⁹ Havza Kaymakamı Fahri Bey'e gönderdiği telgrafta, sol dizindeki romatizma ağrıların için termal suların yararlanmak üzere Havza'ya geleceğini bildirmiş, yukarıda da belirtildiği gibi Harbiye Nezaretine gönderdiği telgrafta ise, bazı şikâyetleri yerinde incelemek üzere Havza'ya geçmek istediğini ifade etmiştir.²⁰⁰

25 Mayıs 1919 sabahı erken saatlerde Samsun'dan ayrılan Mustafa Kemal Paşa, saatte ancak 15 km yapabilen orduya ait Mercedes-Benz marka üç otomobil ile Havza

¹⁹⁶ E. AYDOĞAN, *Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal*, s.41-422.

¹⁹⁷ *Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk (1916-1922)*, s.60.

¹⁹⁸ E. AYDOĞAN, *Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal*, s.43.

¹⁹⁹ R. BASKIN, *Samsun 1919*, s.135.

²⁰⁰ O. ÇEKİÇ, *İmparatorluktan Cumhuriyete-2 Samsun'dan Erzurum'a*, s.186.

istikametine doğru yola çıkmıştır. Arabalar çok eski ve bakımsız olduğu için bin bir zahmetle Kavak ilçesine varılmış ve gittiği her yerde milli teşkilatlar kurmaya özen gösteren Mustafa Kemal Paşa, Kavak'ta bir müddet dinlenmiş, ilçenin önde gelen insanları ile çok faydalı görüşmeler yapmıştır.²⁰¹ Bu görüşmelerde Mustafa Kemal Paşa ile bilgi alış verişinde bulunmak amacıyla bir Müdafaa-i hukuk Cemiyeti kurulması kararlaştırılmıştır.²⁰²

Mustafa Kemal Paşa, maiyetinde bulunan 3 albay, 1 yarbay, 3 binbaşı, 5 yüzbaşı, 3 üsteğmen, 1 teğmen ve 2 kâtipten oluşan 18 kişi ile birlikte 25 Mayıs 1919 Pazar günü akşamüstü Havza'ya gelmiş ve Mesudiye Oteli'ne yerleşmiştir.²⁰³

Mustafa Kemal Paşa, Havza'da bir askeri kıt'a ile şehrin ileri gelenlerinden Mahmutzade Bayram Efendi, Fuat Bey, Eyüp Efendi, ulemadan Hacı Mustafa, Kadızade Hakkı Bey, Saatzade İbrahim, Belediye Başkanı İbrahim Bey, ilçe Kaymakamı Fahri Bey ve kalabalık bir halk kitlesi tarafından karşılanmıştır.²⁰⁴

26 Mayıs 1919 günü Tataragasızade Eyüp, ulemadan Hacı Mustafa, Mahmudağazade Bayram, Kadızade Hakkı, Saidzade İbrahim, Belediye Reisi İbrahim Efendi ve Zübeyirzade Mehmet Fuat Bey gibi Havza'nın ileri gelenlerinden oluşan yedi kişilik bir heyet Mesudiye Oteli'ne gelmişler²⁰⁵ ve paşa ile bir görüşme gerçekleştirmişlerdir. Havzalılar ile yapmış olduğu toplantıda Mustafa Kemal Paşa, memleketin içine düştüğü durumu izah etmiş, her şeye rağmen umutlarını kaybetmemelerini, derhal bir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurmalarını ve çevre illere bunu duyurmalarını istemiştir.²⁰⁶

Mustafa Kemal Paşa'nın mutad olan; gittiği yeri tanıma, olup bitenlerden haberdar olmak davranışı Havza'da da görülmektedir. Şöyle ki, Havza Belediye Başkanı'nı yanına çağırması ve Havza'da hangi cemiyetlerin faaliyette olduğunu öğrenmiştir. Havza'da İttihat-Terakki'nin ve Redd-i İlhak Cemiyetlerinin birer şubeleri olduğunu öğrenen Mustafa Kemal Paşa, birlik ve beraberlik için yurdun her köşesinde olmasını tavsiye ettiği Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin bir şubesinin de Havza'da olması gerektiğini Belediye Başkanı'na iletmiştir. Ayrıca Belediye Başkanı'yla yaptığı bu görüşmelerde, bölgede

²⁰¹ E. AYDOĞAN, *Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal*, s.43.

²⁰² N. YAZICI, *Milli Mücadele'de (Canik Sancağı'nda) Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)*, s.66.

²⁰³ K. Tuncer ÇAĞLAYAN, "Mustafa Kemal Paşa'nın Havza Günleri", *19 Mayıs ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu (20-22 Mayıs 1999)*, Eser Ofset Matbaacılık, Samsun, 2000, s.42.

²⁰⁴ Ö. TOPÇU, *Atatürk ve Samsun*, s.96; *Cumhuriyete Doğru Atatürk ve Havza*, s.26-27.

²⁰⁵ K. Tuncer ÇAĞLAYAN, "Mustafa Kemal Paşa'nın Havza Günleri", s.42; *Cumhuriyete Doğru Atatürk ve Havza*, s.27; A. ALTAYLI, *Samsun Tarihi*, s. 32.

²⁰⁶ K. Tuncer ÇAĞLAYAN, "Mustafa Kemal Paşa'nın Havza Günleri", s.42.

Pontuslu Rumların faaliyetleri ve yaptıkları mezalimler hakkında da yeni bilgiler almıştır.²⁰⁷

Havzalılar Mustafa Kemal Paşa'dan aldıkları ilhamla bir gece Belediye Başkanı İbrahim Efendi'nin evinde toplanarak bir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurmuşlar ve ertesi günü de Paşa'ya haber vermişlerdir.²⁰⁸

Mustafa Kemal Paşa 28 Mayıs'ta, Kolordu Komutanlıklarına, Valiliklere ve mutasarrıflıklara ilk cesur kararları içeren ve Milli Mücadele tarihine "Havza Genelgesi" olarak geçen bir genelge göndererek işgallerin protesto edilmesi amacıyla yurt çapında mitingler düzenlenmesini istemiştir. Genelge şu şekildedir.²⁰⁹

"İzmir'in ve maalesef bunun arkasından da Manisa ve Aydın'ın işgali, gelecekteki tehlikeyi daha açık olarak sezdirmiştir. Yurt bütünlüğümüzün korunması için, milletçe gösterilen tepkinin daha canlı ve sürekli olması gerekir. Yaşayışımızda ve milli bağımsızlığımızda gedikler açan işgal ve ilhak gibi olaylar, bütün millete kan ağlatmaktadır. İstiraplar dindirilemiyor. Sindirilmesi ve katlanması mümkün olmayan bu duruma derhal son verilmesinin bütün medeni milletlerle büyük devletlerin adalet ve nüfuzundan sabırsızlıkla beklendiğini göstermek maksadıyla, önümüzdeki hafta içinde ve çeşitli illere göre, Pazartesi başlayıp Çarşamba günü müracaatın arkası alınmak üzere, büyük ve heyecanlı mitingler yapılarak milli gösterilerde bulunulması, bunun bütün kasaba ve köylere kadar yaygınlaştırılması, bütün büyük devletlerin temsilcileriyle Bab-ı aliye'ye etkileyici telgraflar çekilmesi, yabancıların bulunduğu yerlerde yabancıların etki altına alınmakla birlikte, düzenlenen milli gösterilerde terbiye ve ağırbaşlılığın titizlikle korunması, Hıristiyan halka karşı saldırı, gösteri ve düşmanlık gibi tavır ve davranışlardan sakınılması zaruridir. Yüksek şahsiyetinizin bu konularda duyarlı ve etkili bulunmaları dolayısıyla işin iyi idare edileceğine ve başarıya ulaşılabacağına bendenizin tam bir güveni vardır. Sonuçtan haberdar buyurulmamı rica ederim."

Mustafa Kemal Paşa'nın bu genelgede bir yandan ulusal heyecanın uyandırılması için halka miting yapmasını önermesi, öte yandan eylemlerin Hıristiyan halka karşı bir saldırıya ve düşmanlık gösterisine dönüşmesinden sakınılması konusunda uyarı yapması dikkat çekicidir.²¹⁰

²⁰⁷ E. AYDOĞAN, **Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal**, s.45-46.

²⁰⁸ A. ALTAYLI, **Samsun Tarihi**, s.32.

²⁰⁹ M. K. ATATÜRK, **Nutuk 1919-1927**, s.16.

²¹⁰ R. BASKIN, **Samsun 1919**, s.143.

Verilen bu talimat üzerine yurdun çeşitli yerlerinde gösteri toplantıları yapılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda Havza'da Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde gerçekleştirilen Milli Mücadele'nin ilk mitingi olarak kabul edilen 30 Mayıs 1919 Havza Mitingi'ni 6 Haziran 1919'da ikinci miting takip etmiştir. Bu mitinglerde Havzalıların Milli Mücadele'yi gerçekleştirmek üzere teşkilatlanmaları sağlanmış, bölgede faal olan Pontusçu Rum çetelerine karşı bu teşkilat sayesinde düzenli bir mücadele başlamıştır.²¹¹

29 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa, Giresun Belediye Başkanı olan Giresunlu Topal Osman Ağa ile görüşmüş ve onun Pontusçulara karşı verdiği mücadeleyi övmüştür.²¹²

7 Haziran 1919 günü Diyarbakır bölgesindeki ordu birliklerinde toplanan ve Samsun üzerinden İstanbul'a götürülerek İngilizlere teslim edilecek olan 31.333 tüfek mekanizması, 198 makineli tüfek ve 26 top kamasına Mustafa Kemal Paşa tarafından el konulmuş ve bunlar Kuva-yı Milliyecilere dağıtılmıştır.²¹³

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'da ve Havza'da yapmış olduğu faaliyetleri, paşanın Milli Mücadeleyi başlatması açısından son derece önemlidir. Fakat Paşa'nın bu çalışmaları, arkadaşlarıyla haberleşmeleri, müfettişlik raporları İngilizleri rahatsız etmiş ve İngilizlerin hükümete yaptıkları baskı üzerine, Mustafa Kemal Paşa ile İstanbul Hükümeti arasındaki bağ giderek zayıflamaya başlamıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'dan itibaren gönderdiği raporlar, Havza'da yaptığı miting ve yayımladığı genelge, Topal Osman ile görüşmesi, hükümet ve kolordu komutanlarıyla yaptığı yazışmalar İstanbul Hükümeti tarafından kendisine duyulan kuşkuları iyice artırmıştır.²¹⁴

İstanbul Hükümeti ve Mustafa Kemal Paşa arasında yaşanan yazışmalar, ilişkilerin kopma noktasına kadar gitmesine sebep olmuş ve Bab-ı Ali'ye yapılan baskılar sonucunda İngilizler, Paşa'yı etkisiz hale getirmenin yolunu geri çağırılmakta bulmuştur. Nitekim 8 Haziran 1919'da Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilen telgrafta "*Emrindeki istibotlardan biri ile derhal buraya gelmeniz gerekiyor*" denilerek Paşa İstanbul'a çağırılmıştır.²¹⁵

²¹¹ K. Tuncer ÇAĞLAYAN, "Mustafa Kemal Paşa'nın Havza Günleri", s. 43.

²¹² N. YAZICI, **Milli Mücadele'de (Canik Sancağı'nda) Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)**, s. 66; S. YÜCEL, **İlk Kuvvü Milliyet, Mustafa Kemal Paşa'nın Havza Günlüğü ve Havzalıları**, s.102-103.

²¹³ Ö. TOPÇU, **Atatürk ve Samsun**, s. 101; **Cumhuriyete Doğru Atatürk ve Havza**, s. 37; S. YÜCEL, **İlk Kuvvü Milliyet, Mustafa Kemal Paşa'nın Havza Günlüğü ve Havzalıları**, s. 140.

²¹⁴ R. BASKIN, **Samsun 1919**, s.157.

²¹⁵ **Atatürk'ün Samsun'a Çıkışı ve Kurtuluş Savaşının Başlatılmasına Dair Belgeler**, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATESE) Başkanlığı Yayınları, 1999, s.155

Geri çağırılma yazısı alan Mustafa Kemal Paşa, aynı tarihte Harbiye Nezareti'ne çektiği telgrafta benzin ve kömür yokluğunu bahane ederek gecikeceğini bildirmiş ve neden geri çağırıldığını öğrenmek istemiştir. Kendisine verilen yanıtta, Hükümetin kararı gereğince geri çağırıldığı bildirilmişse de, verilen cevaptan tatmin olmayan Mustafa Kemal Paşa, geri çağırılışının asıl nedenini Cevat Paşa'ya sormuş²¹⁶ ve Cevat Paşa, 15 Haziran 1919'da şu cevabı vermiştir.²¹⁷ *“Faaliyeti kendilerince bilinen şahsınızın o bölgedeki vazifelerini iyi görmeyen İngilizler İstanbul'a çağırılmanız hakkında talepte bulundular. Memleketin içinde bulunduğu durumun nezareti bu İngiliz isteğini yerine getirmeye zorlandığımı arz ederim”*.

Böylece başlayan karşılıklı yazışmalar ve Mustafa Kemal Paşa'nın zaman kazanma yarışı, 23 Haziran'da hükümetin görevden alma kararına²¹⁸ kadar tırmanarak sürüp gitmiştir. Bu süreç 8 Temmuz 1919'da padişah buyruğu²¹⁹ ile Mustafa Kemal Paşa'nın görevden alınması ile son bulacaktır.

Mustafa Kemal Paşa'nın Havza'da kaldığı 18 günlük zaman diliminde çalışmalarını yoğun bir telgraf trafiğinde gerçekleştirdiği görülmektedir. Bu telgraf trafiği askeri ve mülki müfettiş olarak yetki sahasına giren Van'dan Kastamonu'ya, Trabzon'dan Diyarbakır'a uzanan geniş bir bölgeyi içine almaktadır. Bu telgrafların bir kısmı bilgi almak amacına yönelik olduğu gibi diğer bir kısmı da askeri ve mülki erkânın kendi bölgelerinde Milli Mücadele'yi başlatmak için altyapının hazırlanması, özellikle İzmir ve Manisa'nın Yunanlılarca işgali üzerine mitinglerle protesto edilmesi talimatlarını taşımaktadır. Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a gönderdiği telgrafların temel amacı ise, İstanbul Hükümeti'ni ve padişahı teskin etmek ve oyalamak amacına yöneliktir.²²⁰

Mustafa Kemal Paşa, Havza'daki faaliyetleri ile bir taraftan Havzalıları ve çevre halkı teşkilatlandırırken diğer taraftan da bu teşkilatı bütün Anadolu'ya yaymak istemiştir. Hükümetin kendisini devamlı İstanbul'a çekmek için planlar yaptığını bilen paşa, olabildiğince zaman kazanmak ve karargâhını Anadolu'nun iç bölgelerine taşımak amacıyla çalışmıştır.

Havza'nın Samsun ve Merzifon'daki İngilizlerin baskısı altında bulunması ve İstanbul Hükümeti'nin baskıcı tutumundan dolayı, buranın kendisi için güvenli bir yer

²¹⁶ B. SARISAKAL, *Belge ve Tanıklarla Samsun'dan Ankara'ya (19 Mayıs 1919-23 Nisan 1920)*, s.425.

²¹⁷ Atatürk'ün Samsun'a Çıkışı ve Kurtuluş Savaşının Başlatılmasına Dair Belgeler, s.179.

²¹⁸ B.O.A., B.E.O. SYS. Karton No:34, Dosya No:60, Belge No:343446

²¹⁹ B.O.A. Atatürk İle İlgili Arşiv Belgeleri (1911-1921 Tarihleri Arasına Ait 106 Belge), Belge No:53, s. 51.

²²⁰ K. Tuncer ÇAĞLAYAN, “Mustafa Kemal Paşa'nın Havza Günleri”, s.43-44.

olmadığına inanan paşa, Amasya'nın ileri gelenleri ile 12 Haziran 1919'da Havza'da bir görüşme gerçekleştirmiştir. Yapılan bu görüşmede Amasya'dan gelenleri güvenli görmüş ve karargâhını Amasya'ya taşımaya karar vermiştir.²²¹

13 Haziran 1919'da Havza'dan ayrılıp Amasya'ya hareket eden Mustafa Kemal Paşa, 24 Eylül 1924'te ikinci, 18 Eylül 1928'de üçüncü ve son olarak 22 Kasım 1930'da dördüncü kez Havza'yı ziyaret etmiştir. 24 Eylül 1924 tarihinde gerçekleştirdiği ziyaretlerinde Havzalılara şu şekilde hitap ederek, Havza ve Havzalılardan övgü ile bahsetmiştir:²²²

“Havzalılar!

Sizinle en elemli ve yeisli günlerde tanıştım, aranızda günlerce kaldım, bana mazinin hatıratını hatırlatan şu daire içinde kıymettar mesai muavenetinizden pek müstefit oldum. Eğer Havzalıların o samimi ve metin hüsn-ü kabulleri olmasa ve eğer Havza'nın nafi ve şifalı kaplıcaları ahval-i sıhhiyem üzerinde müspet bir te'sir bırakmasaydı, emin olunuz ki çalışamayacaktım. Bundan dolayıdır ki Havza'ya ve Havzalılara çok borçluyum. Kalbi rabitamı ebediyyen saklayacak ve sizi hiç unutmayacağım.

Muhterem Havzalılar!

İlk cür'eti, ilk cesarti gösteren, ilk teşkilatı yapan sizlersiniz. İnkılap ve Cumhuriyet tarihinde kahraman Havza'nın ve Havzalıların büyük bir yeri vardır.”

F- SAMSUN (CANİK)'DA MÜDAFAA-İ HUKUK ÇALIŞMALARI

I. Dünya Savaşı'ndan ağır şartlar içeren bir mütareke ile mağlup ve perişan bir halde çıkan Osmanlı Devleti, parçalanmaya yüz tutmuş ve vatanın muhtelif yerlerinde müdafaa birlikleri belirmeye başlamıştır. Milli Müdafaa, Milli Mücadele, Milli Kalkınma gibi isimlerle anılan ve çökmüş bir devletin enkazından yepyeni ve genç bir devlet ortaya çıkaran hareket Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ismiyle tanımlanmıştır.²²³

Mütareke yıllarında Samsun ve civarında mahalli saldırılar karşısında, o zaman Ticaret Odası Başkâtibi Şükrü Bey'in önderlik ettiği bazı aydınlar, halkı birleştirmek ve milli bilinci uyandırmak amacıyla bir takım faaliyetlerde bulunmuşlar, bu faaliyetleri

²²¹ S. YÜCEL, **İlk Kuvâim, Mustafa Kemal Paşa'nın Havza Günlüğü ve Havzalılar**, s.169.

²²² **Cumhuriyete Doğru Atatürk ve Havza**, s. 43-44.

²²³ Hasan UMUR-Adil PASİN, **Samsun'da Müdafaa-i Hukuk**, Tan Matbaası, 1944, s.3.

organize edebilmek için de 1919 Aralık ayı içerisinde “Cemiyet-i Hayriye-i İslamiye” adında bir cemiyet kurulmuştur.²²⁴

Cemiyetin yayınlanan 27 maddelik tüzüğünün birinci maddesinde, Canik Sancağı İslam ahalisinin sosyal durumunun düzeltilmesi ve yükseltilmesi, ilim ve eğitimin yaygınlaştırılması amaçlandığı ifade edilerek, Müslümanlar arasında muhtaçların yardımına koşturmak gayesi belirtilmiştir.

İkinci maddede ise, cemiyetin siyasetle alakası olmadığı, Canik Sancağındaki Müslüman halkın maddi ve manevi daha iyi duruma getirmeye çalışılacağı ifade edilmiştir.

Yine aynı amaca hizmet etmek gayesi ile Samsun’da kurulan “İhtiyat ve Zabitan Cemiyeti” de, konferans ve sohbetler düzenleyerek faaliyette bulunmuştur.²²⁵ Samsun’da, Karadeniz sahilleri boyunca faaliyet gösteren ayrılıkçı Rum çete emellerine karşılık 29 Şubat 1919’da “Karadeniz Türkleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti” adında bir cemiyet daha kurulmuştur. Bu cemiyet Paris Barış Konferansı’nda ve Avrupa’da Türklerin haklarını korumak amacıyla Prens Sebahattin ve Şerif Paşa’yı vekil tayin etmiş, çevre illerde de bu cemiyetin şubelerinin açılması gerektiğini mektuplarla bildirmiştir. Bunun üzerine 25 Şubat 1919’da Tokat şubesi açılmış ve aynı tarihte Samsun’da bulunan merkeze bilgi verilmiştir.²²⁶

Erzurum ve Sivas Kongrelerine kadar Samsun ve civarında gerçek anlamda bir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulamadığı için Erzurum Kongresi’ne Samsun’dan bir delege katılamamış²²⁷ ancak, 4 Eylül 1919 tarihinde Mustafa Kemal Paşa’nın başkanlığında toplanan Sivas Kongresi’ne Canik Sancağı delegesi olarak Boşnakzade Süleyman Bey katılmıştır.²²⁸ Süleyman Bey, kongrenin 7 Eylül 1919 tarihli oturumunda bir kısım delegelerle birlikte, İngilizlerin askeri ve siyasi faaliyetlerine dikkat çekerek, alınacak tedbirlerin görüşülmesi hususunu teklif etmiştir.²²⁹

Sivas Kongresi’nde Milli Cemiyetler, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirilmiş, şubelerinin bütün yurda yayılması çalışmalarına

²²⁴ H. GÜMÜŞ, **Milli Mücadele’de Samsun**, s. 0.

²²⁵ N. YAZICI, **Milli Mücadele’de (Canik Sancağı’nda) Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)**, s.139; H. UMUR, **Samsun’da On Beş Sene**, s.38-39.

²²⁶ N. YAZICI, **Milli Mücadele’de (Canik Sancağı’nda) Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)**, s.139.

²²⁷ H. GÜMÜŞ, **Milli Mücadele’de Samsun**, s.31.

²²⁸ Hikmet DENİZLİ, **Sivas Kongresi Delegeleri ve Heyet-i Temsiliye Üyeleri**, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, 1996, s.171; Ahmet Necip GÜNAYDIN, **Milli Mücadele’de Sivas 108 Gün(2 Eylül – 18 Aralık 1919)**, Sivas, 2009, s.63; Mahmut GOLOĞLU, **Sivas Kongresi**, Başnur Matbaası, Ankara, 1969, s.74.

²²⁹ N. YAZICI, **Milli Mücadele’de (Canik Sancağı’nda) Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)**, s.108.

başlanılmıştır. Ayrıca kongrede kabul edilen cemiyet tüzüğüne göre, müstakil Sancak Heyet-i Merkeziyelerinin, nahiye, kaza ve sancak idare heyetleri tarafından oluşturulan on kişiden meydana gelmesi kararlaştırılmıştır.²³⁰ Yine kabul edilen bu tüzüğün dördüncü maddesine göre, cemiyet kurucularının o vakte kadar herhangi bir siyasi fırkaya mensup olmamış, bu durumu az ya da çok anlayan ve ruhen acı duygularla müteallim (kederli) olan münevver kişilerden seçilmesi esası kabul edilmiştir.²³¹

Sivas Kongresi'nden bu tüzükle dönen Boşnakzade Süleyman Bey, Samsun'da Oflu Hoca, tüccardan Hacı Ömer zade Hasan Efendi, Hayrullah zade Ömer, Sultani mektebi ikinci müdürü ve öğretmenlerinden Adil Bey'lerle görüşmüş ARMHC'nin Samsun şubesini kurmak için çalışmalara başlamıştır.²³²

İlk toplantılar Boşnakzade Süleyman Bey'in evinde yapılmış, tüzükte ifade edilen on kişilik kadronun meydana getirilmesine çalışılmış ve toplanan heyet üyelerinin hariçten bazı arkadaşlarını tavsiyeleri üzerine on kişilik kadro oluşturularak Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyetin başkanlığına Boşnakzade Süleyman Bey seçilmiş ve İdare Heyeti ise şu kişilerden teşekkül ettirilmiştir. Ticaret Odası Başkâtibi Şükrü Bey, Tüccardan Hacı Hayrullahzade Ömer Bey, Tüccardan Hacı Ömerzade Hasan Bey, Sultani Mektebi İkinci Müdürü Adil Bey, Nemlizade Şeref Bey, Muharrir Ethem Veysi Bey, İslam Beyzade Faruk Bey, Kitapçı Osman Tabruk Bey ve Sultani Mektebi öğretmenlerinden Hayrettin Nadi Bey.²³³

ARMHC'nin Samsun Şubesi bu şekilde oluşturulduktan sonra bir de mühür kazdırılarak evlerde toplantı yapmaya ve Ankara ile haberleşmeye başlamıştır.

Halkın aydınlatılması için Milli Mücadeleye ait gelen telgraflar gizlice Sadi Tekkesi'nde toplanılıp okunmuş ve gizli gizli Cemiyete üye kaydı yapılmıştır. O dönemde Samsun mutasarrıflığında bulunan Cevdet Bey ve Belediye Reisi Ali Rıza Bey'in bu oluşuma karşı olduklarından ve yabancı baskınından korkulduğu için toplantılar açık bir şekilde yapılamamıştır. Bu olumsuz şartlara rağmen cemiyet ilk faaliyetini 1 Şubat 1336 (1920) Pazartesi günü gerçekleştirmiştir.²³⁴

²³⁰ N. YAZICI, *Milli Mücadele'de (Canik Sancağı'nda) Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)*, s.139.

²³¹ H. UMUR-A. PASİN, *Samsun'da Müdafaa-yı Hukuk*, s.7.

²³² H. UMUR-A. PASİN, *Samsun'da Müdafaa-yı Hukuk*, s.7.

²³³ H. UMUR-A. PASİN, *Samsun'da Müdafaa-yı Hukuk*, s. 8, B. SARISAKAL, *Samsun'da Unutulmayan Olaylar*, s.153.

²³⁴ H. UMUR - A. PASİN, *Samsun'da Müdafaa-yı Hukuk*, s.9-10; "Samsun", s.6575.

Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin önderliğinde Oflu Molla Ahmet, Samsunlu İbrahim, Rizeli Abdülkadir ve Sürmeneli Yusuf Çavuş gibi isimlerden oluşan silahlı bir Kuva-yı Milliye örgütü de oluşturulmuştur.²³⁵

Bundan sonra cemiyet, Ankara'da açılması düşünülen Milli Meclis için seçim işleri ile meşgul olmuş ve Boşnakzade Süleyman Bey'in mebus seçilmesi üzerine cemiyet başkanlığına Adil Bey getirilmiştir.

Adil Bey'in başkanlığında Cemiyetin faaliyetleri daha da gelişmiş ve önceleri Sadi Tekkesi'nde yapılan gizli toplantılar açık bir şekilde yapılmaya başlanmıştır. Halkın açık bir şekilde davet edilmeye başlanması üzerine, cemiyete olan ilgi de artmış olup Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Saathane Meydanı'nda idare binası olan İhtiyat ve Zabitan Cemiyeti ile birleşerek daha fazla halka ulaşılmaya çalışmıştır. Ayrıca cemiyet, 15. Fırka Komutanı Miralay İsmail Hakkı Bey tarafından da desteklenmiştir.²³⁶

Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin önderliğiyle bölgedeki İslam çeteleri ile irtibata geçilmiş, bunlar Milli Mücadele lehine kazanılmaya çalışılmıştır. Kazalardaki şube başkanlıklarına gönderilen yazılarda İslam çetelerinden, Rumlara karşı memleketin müdafaasında istifa edilmesinin sağlanması istenmiştir.

1921 Mart ayına gelindiğinde kendini yenileme ihtiyacı duyan cemiyetin başkanlığına Hacı Hayrullahzade Ömer Niyazi Bey seçilmiş ve 25-26 Mart 1921'de mutasarrıflık makamına bildirilen idare heyeti şu kişilerden oluşmuştur.²³⁷ Yelkenci zade Lütfi, Nemlizade Şerefüttin, Tabruk zade kitapçı Osman Fehmi, Hacı Ömerzade Hoca Hasan, Sultani müdür sanisi Adil, Maarif Müdürü Sadık, Bidayet hâkimliği ikinci muavini Asım, Ak Hasan oğlu Ethem Veysi, Sabık Mutasarrıf Nafiz.

Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, fikirlerini yaymak üzere basın organlarını da kullanmıştır. Bu bağlamda Cemiyet tarafından uzun süre "Hayat" adında bir gazete çıkarılmıştır.²³⁸

Samsun merkezde olduğu gibi Samsun'a bağlı kazalarda da Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurulmuş ve buldukları bölgenin örgütlenmesinde önemli katkılar sağlamışlardır. Buldukları bölgedeki halkın milli duygularını en üst seviyeye çıkmasını sağlayan bu cemiyetler II. TBMM kuruluncaya kadar varlıklarını devam ettirmişlerdir.²³⁹

²³⁵ "Samsun", s.6575.

²³⁶ N. YAZICI, **Milli Mücadele'de (Canik Sancağı'nda) Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)**, s.141-142; H. UMUR-A. PASİN, **Samsun'da Müdafaayı Hukuk**, s.10.

²³⁷ H. UMUR-A. PASİN, **Samsun'da Müdafaayı Hukuk**, s.33.

²³⁸ Bünyamin KOCAOĞLU, "Milli Mücadele'de ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Samsun'da Basın Hayatı ve Cemiyetler" **Akademik Açı Dergisi**, S.2, Samsun, 1996, s.158.

²³⁹ Bu Cemiyetler hakkında geniş bilgi için bkz. H. GÜMÜŞ, **Milli Mücadele'de Samsun**, s.40-47.

G- SAMSUN (CANİK)'DA BASIN HAYATI

Milli Mücadele Dönemi'nde Samsun'da daha çok bölgesel nitelikli siyasi, sosyal ve kültürel içerikli birçok gazete, yaşanan olaylarla ilgili bölge halkını aydınlatmaya çalışmıştır.

Samsun'da çıkarılan gazetelerden 1908 yılında yayın hayatına başlayan ve Samsun'un ilk gazetesi olan Aks-ı Seda Gazetesi başlarda haftada iki defa, 24 Mart 1332 (1916) tarihinde 1002. Sayısından itibaren haftada bir gün, 1 Eylül 1916 tarihinden itibaren ise kâğıt sıkıntısı yüzünden 15 veya 20 gün ara ile çıkarılmıştır.²⁴⁰

Aks-ı Seda Gazetesi, yayınladığı yazı ve şiirlerle bölge halkının mücadele ruhunu desteklemiş, birlik ve beraberlik azmini yitirmemesi için gereken moral gücünün aşılmasında önemli rol oynamıştır.²⁴¹

Gazetenin mesul müdürü olan Dr. Sıtkı Avni, 18 Nisan 1334 (1918)'te vefat edince yayın hayatına ara veren Aks-ı Seda Gazetesi, 1920 yılının başlarında Sıtkı Bey'in kardeşi Şefik Avni tarafından yeniden haftada iki gün olarak çıkarılmaya devam etmiştir.²⁴²

Şefik Avni Bey, Aks-ı Seda Gazetesini 1948-1949 yıllarına kadar yayınlamaya devam etmiş ise de daha fazla yürütemeyip 36.000 Liraya Ali Hazinedar, Aziz Kadioğlu ve Hatice Kocaman adında üç ortağa satmıştır.²⁴³

Milli Mücadele Dönemi'nde Samsun'da yayın yapan Samsun Ticaret Odası Gazetesi (1909) ise İktisadi ve içtimai içerikli olup, Samsun Ticaret Odası tarafından çıkarılmıştır.²⁴⁴

Ticaret Odası Baş Kâtibi eski Samsun Milletvekillerinden Şükrü Fırat tarafından 1909 yılında yayımlanmaya başlayan gazete, ilk çıkışından sonra kapanmış ve 1926 tarihinde yeniden 1.sayıdan itibaren çıkarılmaya başlanmıştır.²⁴⁵

Samsun'da çıkarılan gazetelerden Ahali Gazetesi, yayın hayatına 14 Ekim 1918 tarihinde başlamış, haftada bir Perşembe günleri tek yaprak olarak 400-500 adet çıkarılmıştır. Çıkarılmaya başlandığında gazetenin amacı, siyasetten uzak, sosyal ve

²⁴⁰ H. ALBAYRAK, *Dünden Bugüne Trabzon Basımı*, s.489.

²⁴¹ H. ALBAYRAK, *Dünden Bugüne Trabzon Basımı*, s.491.

²⁴² B. KOCAOĞLU, "Milli Mücadele'de ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Samsun'da Basın Hayatı ve Cemiyetler", s.156.

²⁴³ H. ALBAYRAK, *Dünden Bugüne Trabzon Basımı*, s.491.

²⁴⁴ B. KOCAOĞLU, "Milli Mücadele'de ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Samsun'da Basın Hayatı ve Cemiyetler", s.157.

²⁴⁵ H. ALBAYRAK, *Dünden Bugüne Trabzon Basımı*, s. 493; Zekai GÜNER-Orhan KABATAŞ, *Milli Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basımı*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1990, s.319.

ahlaki konular üzerinde durmak olsa da gelişen olaylar karşısında siyasi olmak durumunda kalmıştır.²⁴⁶

Ahali Gazetesi, Karadeniz’de faaliyet gösteren Pontus çetelerine karşı milli birlik ve beraberliği sağlamak adına yazılar yazmış ve mücadele vermiştir.²⁴⁷ Samsun’da kısa sürede benimsenen Ahali Gazetesi, yazıları ve şiirleri ile milli şuurun canlı tutulmasında ve vatanın kurtarılması için birlik içinde mücadele edilmesinde olumlu etkiler yapmıştır. Gazete Pontus çetelerinin köylerde yaptığı mezalimi haber yapmasından dolayı Samsun’da bulunan İngiliz Yüzbaşı Solter tarafından Mutasarrıf İbrahim Bey’e baskı yapılmış ve gazete belli bir süre kapatılmıştır. 18 sayı çıkarıldıktan sonra kapanan gazete, 22 Ağustos 1921’de 19.sayıdan itibaren tekrar yayın hayatına başlamıştır.²⁴⁸

Ahali Gazetesi, yayın hayatına sahibi İsmail Cenani (Oral)’nin vefat ettiği 1944 yılına kadar fasılalarla 26 yıl devam etmiştir. Ayrıca Milli Mücadele’nin son yıllarında "Ahali Mecma-ı Edebiyesi" adı altında ilaveler çıkarmıştır.²⁴⁹

1 Mayıs 1919 yılında yayın hayatına başlamış olan ve Samsun ve civarında yayınlanan Piyasa Gazetesi, Sefirzade kardeşler tarafından çıkarılmıştır. Şems Matbaası’nda basılan ve tirajı 300-400²⁵⁰ olan gazetede Mustafa Adil Pasin de daimi olarak yazılar yazmıştır.²⁵¹ Ticari ve iktisadi içerikli bir gazete olan Piyasa Gazetesi, 1919’dan 1926’ya kadar çıkarılmıştır.²⁵²

Milli Mücadele Dönemi’nde Samsun’da yayın yapan gazetelerden edebi, ilmi ve toplumsal içerikli²⁵³ olan Lale Gazetesi, yayın hayatına 25 Mayıs 1919 tarihinde başlamıştır. Burhanettin Şinasi Ünal tarafından çıkarılan gazetenin kapağı, renkli lale çiçekleri ile kompozisyon oluşturulmuş ve kapağın alt tarafında bulunan “münderecat” başlığı altında gazetenin içindeki yazı başlıkları verilmiştir.²⁵⁴

I. TBMM’de yer alan Samsun (Canik) mebusu Emin Bey (Gevecioğlu) tarafından çıkarılan ve siyasi içerikli olan Rehber Gazetesi, Dürrizade Es-seyyid Abdullah’ın fetvası

²⁴⁶ H. ALBAYRAK, **Dünden Bugüne Trabzon Basımı**, s.509.

²⁴⁷ Z. GÜNER-O. KABATAŞ, **Milli Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basımı**, s.314.

²⁴⁸ H. ALBAYRAK, **Dünden Bugüne Trabzon Basımı**, s.510.

²⁴⁹ B. KOCAOĞLU, “Milli Mücadele’de ve Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Samsun’da Basın Hayatı ve Cemiyetler”, s.155.

²⁵⁰ H. ALBAYRAK, **Dünden Bugüne Trabzon Basımı**, s. 518.

²⁵¹ Z. GÜNER-O. KABATAŞ, **Milli Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basımı**, s.357.

²⁵² B. KOCAOĞLU, “Milli Mücadele’de ve Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Samsun’da Basın Hayatı ve Cemiyetler”, s.156.

²⁵³ Z. GÜNER-O. KABATAŞ, **Milli Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basımı**, s.348.

²⁵⁴ H. ALBAYRAK, **Dünden Bugüne Trabzon Basımı**, s.522-523.

üzerine 1919 yılının Ekim ayında çıkarılmıştır. Gazete birkaç sayı çıktıktan sonra kapanmıştır.²⁵⁵

Siyasi, ilmi ve iktisadi içerikli olan Hilal Gazetesi, 12 Temmuz 1920 yılında çıkarılmaya başlanmıştır. Şems Matbaası'nda haftada iki defa basılmakta olan Hilal,²⁵⁶ Samsun (Canik) mebusu Emin Bey (Gevecioğlu) tarafından çıkarılmaya başlanmış fakat Emin Bey'in I. TBMM'ye katılması üzerine gazeteyi Avukat Hamdi Edip Bey devralmış, ondan da 1921 yılında Bafıralı Mehmet Tayyar'a geçmiştir.²⁵⁷

1922 yılı baharına kadar Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin bir organı olan gazete, sayfalarında Pontusçulara karşı yazılar yazmış, askeri birlik başkanlarının emir ve isteklerine yer vermiştir.²⁵⁸

Samsun'da yayın yapan gazetelerden olan Hayat, yayın hayatına 1922 yılının Şubat ayında başlamıştır. Siyasi, içtimai ve iktisadi meselelerden bahseden günlük gazetedir.²⁵⁹ Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından, cemiyetin fikirlerini yaymak için çıkarılmıştır.²⁶⁰

Belediye Caddesi'nde bulunan Anadolu Kitap Mağazası'ndan idare edilen Hayat Gazetesi, Şems Matbaasında basılmış ve cumartesi günü hariç haftanın her günü çıkarılmıştır.²⁶¹

Samsun'da halkın istifadesine çalışan ve her türlü olaydan bahseden bir Türk Gazetesi olan Haber, 4 Ekim 1923 yılında yayın hayatına başlamıştır. Şems Matbaas'ında basılan Haber Gazetesi, 1000 XV00 adet olarak basılmış ve haftada bir defa çıkarılmıştır.²⁶²

Haber Gazetesi'nin mahiyeti hakkında bilgileri, ilk sayısında yer alan "Mesleğimiz hakkında birkaç söz" başlığı altındaki yazıdan almaktayız. Bu yazıda şöyle denilmektedir.²⁶³ *"Siyasetten ve şahsi ihtiraslardan tamamen azade kalan gazetemiz, şimdilik haftada bir kere çıkacak ve Samsun halkının bilhassa reklam ihtiyacını temin*

²⁵⁵ H. ALBAYRAK, **Dünden Bugüne Trabzon Basını**, s.525.

²⁵⁶ Z. GÜNER-O. KABATAŞ, **Milli Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını**, s.359; H. ALBAYRAK, **Dünden Bugüne Trabzon Basını**, s.528.

²⁵⁷ B. KOCAOĞLU, "Milli Mücadele'de ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Samsun'da Basın Hayatı ve Cemiyetler", s.156.

²⁵⁸ H. ALBAYRAK, **Dünden Bugüne Trabzon Basını**, s.528-529.

²⁵⁹ Z. GÜNER-O. KABATAŞ, **Milli Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını**, s.336.

²⁶⁰ B. KOCAOĞLU, "Milli Mücadele'de ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Samsun'da Basın Hayatı ve Cemiyetler", s.158.

²⁶¹ H. ALBAYRAK, **Dünden Bugüne Trabzon Basını**, s.530-535.

²⁶² Önder DUMAN, "Samsun Basın Tarihinden Bir Kesit: Haber Gazetesi", **Geçmişten Geleceğe Samsun I**, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Eğitim hizmetleri Daire Başkanlığı, Samsun, 2006, s.369.

²⁶³ H. ALBAYRAK, **Dünden Bugüne Trabzon Basını**, s.549.

edeceği gibi, tebeddül etmeyecek sütunları altında ticari, sınai, içtimai ve hatta edebi yazularla da halkın teveccühünü kazanmaya çalışacaktır”.

Haber Gazetesi, kaynakları sınırlı yerel bir gazete olmasına rağmen, ulusal olaylara ve problemlere kayıtsız kalmamıştır. Bu konuları birinci sayfasına taşımış ve işlemiştir.²⁶⁴

Bunlardan başka bu dönemde Samsun’da Doğru Seda ve Vicdan Sesleri, Güneş, Nefir ve Canik gibi gazetelerde çıkarılmıştır.²⁶⁵

²⁶⁴ Ö. DUMAN, “Samsun Basın Tarihinden Bir Kesit: Haber Gazetesi”, s.369.

²⁶⁵ B. KOCAOĞLU, “Milli Mücadele’de ve Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Samsun’da Basın Hayatı ve Cemiyetler”, s.156-158.

II. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE PARLAMENTO ÇALIŞMALARI (1876-1927)

VE SAMSUN (CANİK)

A- TBMM'NİN AÇILIŞINA KADAR TÜRKİYE'DE PARLAMENTO ÇALIŞMALARI (1876-1920) VE SAMSUN (CANİK)

1) I. Meşrutiyet (1876)

a) Meşrutiyet'in İlanı ve Meclis-i Mebusan'ın Açılması

Birinci Meşrutiyet'in mayalanma yani hazırlık aşaması Tanzimat yıllarına dayanmaktadır. Meşrutiyetçi akım, Tanzimat'ın ekonomik ve sosyal başarısızlıklarına, sonu alınamayan iç karışıklık ve dış müdahalelere ve 1871'den sonra iyice artan baskıcı rejime karşı yeni bir arayışın ifadesidir.²⁶⁶

1789 Fransız İhtilali ile birlikte “hürriyet, eşitlik, insan hakları” gibi kavramlar tüm Avrupa'yı etkisi altına aldığı gibi Osmanlı Devleti'ni de etkilemiştir. Osmanlı Devleti, kendi içindeki siyasal, sosyal ve ekonomik dengesini sağlamlaştırmak ve batı medeniyetine karşı durumunu güçlendirmek amacıyla 1839'da Tanzimat Fermanı'nı, 1856'da ise Islahat Fermanı'nı yayınlamıştır.

Kişinin mal, can, ırz ve konutunun güvenliğe kavuşturulması noktasından hareket eden Tanzimatçıların bu tür iyi niyetli teşebbüsleri,²⁶⁷ Osmanlı Devleti'nde batı kültür ve düşüncesi ile yetişen bir kuşak meydana getirmiştir. Yeni bir aydın tipini sergileyen bu kuşak; medrese dışı okullarda yetişen, yabancı dil bilen, Batı'ya giden ve onu arada herhangi bir aracı olmadan tanıyan, insanı kutsal sayan, onun ve toplumun sorunlarına eğilmekten haz duyan, olayları dinsel etkilerden uzak akıl ve mantık çerçevesinde çözümlenmeye çalışmıştır. Bunlar, devletin üst makamlarına alışlagelmiş bir şekilde rüşvetle gelmeyi düşünmemiş, bu makamları halka hizmet için bir araç olarak görmüşler ve bu makamlara kendi kabiliyetleri ve halkın desteği ile gelmeyi benimsemişlerdir.²⁶⁸ Tanzimat döneminin asıl muhalefetini oluşturan bu aydınlar hareketine “Genç Osmanlılar” denilmiştir.²⁶⁹

²⁶⁶ Bülent TANÖR, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998, s.121.

²⁶⁷ Ahmet MUMCU, *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, Akara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1971, s.14.

²⁶⁸ İhsan GÜNEŞ, *Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet*, C. I, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, Ankara, 1997, s.24.

²⁶⁹ Recai G. OKANDAN, *Amme Hukukumuzun Ana Hatları (Birinci Kitap Osmanlı Devletinin Kuruluşundan İnkırazına Kadar)*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1968, s.117-118.

Genç Osmanlı aydınları Tanzimat'ın ülkede yarattığı değişiklikleri benimsemişti; bununla beraber 1860'dan itibaren yapılanlar yeterli bulunmamış ve meşrutiyet düşüncesi, bu kişiler tarafından tartışılmaya başlanmıştır. 18. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren bazı devlet adamları Avrupa ülkelerindeki meşrutî yönetime yönelik gelişmeleri görerek, bu biçimdeki yönetimi Osmanlı Devleti'nin yeniden canlanabilmesi için gerekli koşul olarak nitelemeye başlamıştır.²⁷⁰

Osmanlı Devleti'nin "politik, ekonomik ve kültürel" ilerlemesine yönelik çabaları içeren siyasal eylemlerin dayandığı ve bu eylemleri oluşturan ideolojik koşullar 1860'lı yılların başında ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu ideolojik koşulların meydana gelmesini sağlayan Genç Osmanlı Aydınları, ulus, vatan, özgürlük ve devrim sözcüklerini basın yoluyla kamuoyuna maletmeye çalışmışlar, fakat bir örgüt olmadan bu düşüncelerini eyleme dönüştürmeleri kolay olmamıştır. Bu amaçla Belgrat Ormanları'nda düzenlenen bir piknik görüntüsü altında 7 Haziran 1865'te söz konusu örgüt kurulmuştur. Kurulan bu örgüt ilk başta "Yurtseverler Birliği" adını almışsa da kısa süre sonra ismini "Yeni Osmanlılar Cemiyeti" olarak değiştirmiştir.²⁷¹ Türk demokratik anayasal hareketinin düşünce temelini atan bu cemiyetin eylemleri, o günün koşullarında toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel ilerlemesine amaçlamıştır.²⁷²

Yeni Osmanlılar ve Mithat Paşa öncülüğünde gelişen bu meşrutiyetçi akım V. Murat'ın padişah olmasından sonra yeni bir ivme kazanmıştır. Gazetelerde yazılarını daha özgürce yazmaya başlayan bu kişiler meşrutiyetin ilan edilmesini ister bir kamuoyu oluşturmaya çalıştılar.²⁷³ Ayrıca, Sultan V. Murat'ın akli dengesizliği ve meşrutiyete en çok karşı olan Hüseyin Avni Paşa'yı, Mithat Paşa'nın konağında bir toplantı esnasında Çerkez Hasan adında birinin vurması (16 Haziran 1876) Osmanlı Devleti'ni meşrutiyete yaklaştıran etkenler olmuştur.²⁷⁴

18 Temmuz 1876 Cumartesi günü, Bab-ı Ali'de hükümet üyelerinden, ulemadan ve askerlerden oluşan 200 kişinin katılımı ile bir Meclis-i Umumi toplanmış ve bu toplantıda çeşitli ülke sorunlarının yanında Kanun-i Esasi konusu da tartışılmıştır. Mithat Paşa, iç güvenliğin sağlanması için Kanun-i Esasi'nin zorunlu olduğunu vurgulamış,

²⁷⁰ Tefik ÇAVDAR, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2004, s.25.

²⁷¹ T. ÇAVDAR, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, s.27-28.

²⁷² T. ÇAVDAR, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, s.33.

²⁷³ İ. GÜNEŞ, *Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet*, s. 46.

²⁷⁴ Sina AKŞİN, "Birinci Meşrutiyet Meclis-i Mebusanı", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Mart 1970, C. XXV, s.19.

ulemadan bazıları müslüman olmayanların eşitliğine itiraz etmişse de Mithat Paşa bu kişileri ikna etmiştir.²⁷⁵

Bu durum üzerine Sadrazam Mehmet Rüştü Paşa başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, V. Murat'ın tahttan indirilmesine, meşrutiyet yönetimini ilan etmeyi kabul etmesi halinde Veliht Abdülhamit'in padişah yapılmasına karar vermiştir. Bu karar Mithat Paşa tarafından Abdülhamit'e bildirilmiş ve bir anayasa yapılmasını, meşrutiyet yönetiminin ilan edilmesini kabul eden II. Abdülhamit, 31 Ağustos 1876'da padişah olarak tahta çıkmıştır.²⁷⁶

II. Abdülhamit saltanat makamına geldikten sonra iç ve dış olaylar bir anayasa ilanını zorunlu kılmış ve özellikle dış alandaki müşküller bu hususun acil olmasında önemli rol oynamıştır. Meselenin önemini göz önünde bulunduran II. Abdülhamit, bir anayasa oluşturmak üzere bir komisyon kurulmasına müsaade etmiştir.²⁷⁷ Cemiyet-i Mahsusa adındaki bu komisyon, 2 asker, 16 sivil bürokrat (3'ü Hıristiyan) ve ulemadan 10 kişi olmak üzere toplam 28 üyeden oluşmuştur.²⁷⁸ İlk toplantısını 24 Eylül 1876'da yapan komisyon, Ahmet Mithat Paşa tarafından Ziya Paşa ve Namık Kemal Bey'in yardımları ile Fransa ve Belçika Anayasalarını incelemiş ve 140 maddeden oluşan bir anayasa projesi oluşturmuştur. Heyet-i Vükela tarafından yapılan görüşmeler neticesinde 119 maddeye indirilen bu proje, II. Abdülhamit'e sunulmuştur. II. Abdülhamit, kendi hükümlerini kuvvetlendirmek amacıyla, projede bazı değişiklikler yapmıştır.²⁷⁹ Bu bağlamda II. Abdülhamit, projenin 113. Maddesine "*bazı ayaklanma durumlarında, ayaklanmanın olduğu yörelerde olağanüstü durum ilan etme ve polisçe sakıncalı görülen kişilerin yurt dışına sürülmesi yetkisinin padişaha verilmesi*" hususunu eklemek istemiştir.²⁸⁰ Padişahın bu arzusuna Mithat Paşa, Namık Kemal ve diğer anayasa taraftarları karşı gelmişler de II. Abdülhamit, bu madde olmadan Anayasayı imzalamayacağını açık bir şekilde dile getirmiştir.²⁸¹ Bu dönemde Balkan sorunlarını çözmek için İstanbul'da yapılması kararlaştırılan Tersane Konferansı'nın etkisiyle ve padişahın ısrarcı tavrı nedeniyle 113. Madde padişahın istediği şekilde kabul edilmiştir.

²⁷⁵ İ. GÜNEŞ, *Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet*, s.47.

²⁷⁶ S. AKŞİN, "Birinci Meşrutiyet Meclis-i Mebusanı", s.19-20.

²⁷⁷ Recai G. OKANDAN, *Amme Hukukumuzun Ana Hatları(Birinci Kitap Osmanlı Devletinin Kuruluşundan İnkırazına Kadar)*, s.137-138.

²⁷⁸ B. TANÖR, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri(1789-1980)*, s.133.

²⁷⁹ R. OKANDAN, *Amme Hukukumuzun Ana Hatları (Birinci Kitap Osmanlı Devletinin Kuruluşundan İnkırazına Kadar)*, s.138-139.

²⁸⁰ T. ÇAVDAR, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, s.41.

²⁸¹ T. ÇAVDAR, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, s.41.

Bunun üzerine 23 Aralık 1876 tarihinde Kanun-i Esasi padişah tarafından imzalanmıştır.²⁸²Büyük bir törenle ilân edilen Kanun-ı Esasi²⁸³, 11 Bölüm ve 119 maddeden oluşmuştur.²⁸⁴

Tersane Konferansı'nın Osmanlı Devleti'nin temsilcilerinin de katılımlarıyla yapıldığı ilk oturumu sırasında İstanbul'un çeşitli yerlerinden gelen top sesleri, ilk anayasanın ilanını ve meşrutiyet yönetimine geçişin haberini vermiştir. Toplantıda hazır bulunan Hariciye Vekili Mehmet Esat Saffet Paşa, konferansa katılanlara, *“işittiğiniz şu top sesleri bütün Osmanlı ülkesinde Kanun-i Esasi'nin ilan olduğunu haber veriyorlar, bu dakikadan itibaren Osmanlı Devleti, meşrutiyet yönetimine dâhil olmuştur”* diyerek Avrupa Devletleri tarafından istenen garantinin sağlandığını ifade etmiştir.²⁸⁵

Konferansın son bulmasından sonra meşrutiyetin ilan edilmesinde önemli bir rol üstlenen Mithat Paşa, II. Abdülhamit tarafından görevinden alınarak ve ülke dışına sürülmüştür. 29 Şubat 1877'de yapılan seçimler sonunda meclis, Bağdat, Basra, Yemen ve Trablusgarp gibi yerlerin mebusları henüz İstanbul'a ulaşmamasına rağmen 19 Mart 1877'de törenle açılmıştır.²⁸⁶ Kanun-i Esasi'ye göre meclis, iki dereceli seçimle oluşan “Mebusan Meclisi” ve üyeleri padişah tarafından atanan “Ayan Meclisi” olmak üzere iki bölümden oluşmuştur.²⁸⁷

Anayasanın II. Abdülhamit tarafından ilan edilmesinden sonra Meclis-i Mebusan iki dönem toplanmıştır. Birinci dönem toplantıları 19 Mart-28 Haziran 1877 tarihleri arasında yapılmış, ikinci dönem toplantıları ise 13 Aralık 1877 – 14 Şubat 1878 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Her iki dönem için ayrı ayrı seçim yapılan Meclis-i Mebusan, 13 Şubat 1878'de padişahın emri ile tatile girmiş ve bu tatil tam 30 yıl sürmüştür.²⁸⁸

Meclisin en renkli ve çoğulcu yanı farklı milliyet, din ve mezheplerden gelen kişilerden oluşmasıdır. Mecliste müslümanların yanında gayrimüslimlerin de yer alması, yönetmeyi sırf müslümanlara ait sayan şeriattan yeni bir uzaklaşma olarak değerlendirilebilir. Çok uluslu imparatorluğun bir aynası gibi olan Meclis-i Mebusan'da

²⁸² İ. GÜNEŞ, **Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet**, s. 66.

²⁸³ Kanun-i Esasi'nin tam metni için bkz. Suna KİLİ- A. Şeref GÖZÜBÜYÜK, **Türk Anayasa Metinleri**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982, s. 25-38.

²⁸⁴ İ. GÜNEŞ, **Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet**, s. 68.

²⁸⁵ R. OKANDAN, **Amme Hukukumuzun Ana Hatları (Birinci Kitap Osmanlı Devletinin Kuruluşundan İnkırazına Kadar)**, s. 142.

²⁸⁶ İ. GÜNEŞ, **Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. Ve II. Meşrutiyet**, C. 1, s. 86.

²⁸⁷ Sina AKŞİN, **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi 1789-1980**, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 35.

²⁸⁸ T. ÇAVDAR, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950**, s. 41, S. AKŞİN, “Birinci Meşrutiyet Meclis-i Mebusanı”, s. 34.

müslüman olmayanlar 1/3'ün üstünde bir temsil fırsatı bulmuşlardır.²⁸⁹ Birinci dönem Meclis-i Mebusan'da 116 milletvekili vardır ve bunların 68'i (%59) Müslüman, 48'i (%41) ise gayrimüslimdir. İkinci dönem Meclis-i Mebusan 106 milletvekili ile toplanmış olup bunların 59'u (%56) Müslüman, 47'si ise (% 44) ise gayrimüslimdir.²⁹⁰

b) Samsun (Canik)'da 1877 Seçimleri

Meşrutiyet'in ilan edilmesi için hazırlıkların yapıldığı dönemlerde müstakil sancak statüsünde olan Samsun (Canik), 1870'li yıllarda müstakil sancak niteliğini kaybederek Trabzon Vilayeti'ne bağlanmıştır.²⁹¹ Buna bağlı olarak ta 1877 yılında Meclis-i Mebusan için yapılan seçimlere Samsun (Canik), Trabzon Vilayeti bünyesinde katılmış ve ayrı bir seçim bölgesi olarak değerlendirilmemiştir. Dolayısıyla Meclis-i Mebusan'da Samsun (Canik) doğrudan temsil edilmemiştir.²⁹²

1877 seçimleri her bölgede olduğu gibi Samsun (Canik)'da da talimatlar gereği yapılmış ve kazalarda (Çarşamba, Bafra, Terme, Fatsa, Ünye ve Niksar) idare meclisi üyeleri ikinci seçmen olarak kabul edilmiştir.²⁹³ Trabzon Vilayeti için öngörülen iki müslüman bir gayrimüslim adayın isimleri bir kâğıda yazılarak kapalı zarflara konulmak suretiyle seçim gerçekleştirilmiş ve zarflar kaymakamlara ve mutasarrıflara verilmiştir. Söz konusu zarflar mutasarrıf tarafından Trabzon Vilayeti'ne gönderilmiştir. Burada oluşturulan 15 kişilik bir komisyon tarafından tüm sancak ve kazalardan gelen zarflar açılarak en çok oy alan üç kişi mebus olarak ilan edilmiştir.²⁹⁴ Bu süreç sonucunda Dizdarlardan Tahirağazade Hacı Emin Efendi, Eyüpzadelerden Ali Efendi ve Yorgaki Karvonidi Meclis-i Mebusan'ın ilk devresinde Trabzon Vilayeti Mebusu olarak meclise

²⁸⁹ B. TANÖR, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri(1789-1980)**, s. 156.

²⁹⁰ S. AKŞİN, "Birinci Meşrutiyet Meclis-i Mebusanı", s.21-22.

²⁹¹ Rıza KARAGÖZ, "II. Meşrutiyet Döneminde Canik Sancağında İdari Yapılanma", **Geçmişten Geleceğe Samsun**, Samsun Büyükşehir Belediyesi yayınları, Samsun, 2006, s.69.

²⁹² Önder DUMAN, **Meşrutiyet'ten "Beyaz Devrim"e Canik-Samsun'da Seçimler ve Siyaset (1877-1950)**, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun, 2015, s.18.

²⁹³ İki dereceli seçim Kanuna göre; her sancak bir seçim çevresidir ve seçimler iki dereceli olarak yapılmaktadır. Sancaklara düşen milletvekili sayısı 50.000 erkek nüfusa bir mebus olarak hesaplanmaktadır. Nüfusu 50.000 altında olan yerlerde de bir mebus seçilmekte olup, nüfusu 75.000 ile 125.000 arasında olan yerlerde 2 mebus seçilmekte ve sonraki aralıklar aynı şekilde devam etmektedir. (A. DEMİREL, **İlk Meclis'in Vekilleri Milli Mücadele Döneminde Seçimler**, s.39) Meclis'e seçilebilmek için iyi hal sahibi olmak, 25 yaşından küçük olmamak, Türkçe bilmek, siyasi suçlu olmamak, seçildiği yerin halkından olmak, vergi vermek gibi şartlara haiz olmak gerekiyordu. (İ. GÜNEŞ, **Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)**, s. 21.

²⁹⁴ Ö. DUMAN, **Meşrutiyet'ten "Beyaz Devrim"e Canik-Samsun'da Seçimler ve Siyaset (1877-1950)**, s.18.

katılmışlardır.²⁹⁵ Meclisin ikinci devresinde ise Hacı Emin Efendi, Hüseyin Alemdarzade Emin Hilmi Efendi ve Ohannes Efendi Mecliste Trabzon Vilayeti'ni temsil etmişlerdir.²⁹⁶

2) II. Meşrutiyet (1908)

a) II. Meşrutiyet'in İlanı

Dönemin insanlarının içinde yaşadıkları Osmanlı tarihinin bu son safhasına “Hürriyetin İlanı” adını verdikleri²⁹⁷ II. Meşrutiyet, yalnız getirecekleri ile değil, hazırlanışı bakımından da son derece dikkat çekici bir siyasi gelişmedir.²⁹⁸

II. Abdülhamit rejimine karşı yürütülen muhalefet II. Meşrutiyet'in ilanını hazırlamış ve bunun yanı sıra uluslararası olaylar da bu rejime geçişte önemli rol oynamıştır. Meclis-i Mebusan'ı kısa bir süre için kapattığı izlenimi veren II. Abdülhamit, zaman ilerledikçe kendi düşündüğü mutlak yönetimi uygulamaya başlamıştır. Basın özgürlüğünü kaldırarak ağır bir sansür dönemi başlatan padişah, kurduğu hafiye teşkilatı ile insanların yönetime karşı olan tavrı izlemiştir. Bunun sonucu olarak ta serbest katılımcı düzene son vermiştir.

Padişah II. Abdülhamit'in bu tavrı bazı gençler üzerinde olumsuz etki etmiş ve neticede iktidara karşı ilk örgütlenmeler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu bağlamda istibdat yönetimini meşruti yönetime dönüştürmek için iktidara karşı muhalif hareketin ilk örgütlenmesi olan “İttihad-ı Osmani” cemiyeti, İbrahim Temo, İshak Sükûti, Abdullah Cevdet, Mehmet Reşit ve Hüseyinzade Ali adlı beş tıp öğrencisi tarafından kurulmuştur.²⁹⁹ İtalyan devrimci Carbonari örgütünü örnek alınarak hücreler halinde kurulan İttihad-ı Osmani Cemiyeti, ilk başta çalışmalarını gizli gizli yürütmüş ve zamanla üyelerini artırmıştır.³⁰⁰

II. Abdülhamit'in keyfi hareketlerinin şiddeti ve kuvveti ile taraftarları gittikçe artan muhalefet, özellikle 20. Yüzyılın başlarından itibaren, yabancı memleketlerdeki idealist ve yurtsever vatandaşların faaliyetlerinin yanı sıra, memleket içinde de önem kazanmaya başlamıştır. Bu muhalefetin özellikle ordunun genç elemanları arasında kendini göstermesi, muhalefete kuvvetli ve önemli bir dayanak olmuştur. Ülke içindeki

²⁹⁵ İhsan GÜNEŞ, *Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet*, C. II, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, Ankara, 1997, s.14.

²⁹⁶ İ. GÜNEŞ, *Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet*, s.19.

²⁹⁷ Tarık Zafer TUNAYA, *Hürriyetin İlanı İkinci Meşrutiyetin Siyasi Hayatına Bakışlar*, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1959, s.5.

²⁹⁸ B. TANÖR, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*, s.167.

²⁹⁹ İ. GÜNEŞ, *Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet*, s.223.

³⁰⁰ B. TANÖR, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*, s.168.

muhalefetin merkez noktasını Rumeli oluşturmuş³⁰¹ ve nitekim muhalefetin temelini oluşturan “Osmanlı Hürriyet Cemiyeti” Talat Bey ve arkadaşlarının teşebbüsü ile 1905 yılında Selanik’te kurulmuştur.³⁰²

Cemiyetin kuruluşunu Mithat Şükrü (Bleda) şöyle anlatmaktadır.³⁰³

“... Toplantı yeri “Beş Çınar” bahçesi idi. İlk toplantı iki gün sonra olacaktı. O günü sabırsızlıkla bekledim. “Beş Çınar” bahçesine gittiğimde arkadaşlarında orda olduğunu gördüm. Hepri benim gibi heyecan içerisinde idi. Bu toplantıya katılanlar arasından isimlerini hatırladıklarım şunlardır; Askeri Rüştüye Müdürü Bursalı Mehmet Tahir Bey, Aynı Rüştüyenin Fransızca hocası Naki Bey, Rahmi Bey, Üçüncü Ordu Müşirlik Yaveri Kazım Nami, İsmail Hakkı Baha Bey, Yüzbaşı Edip Servet Bey, İsmail Canpolat Bey, Ömer Naci Bey, Talat Bey ve ben Mithat Şükrü... İlk söz alan Talat Bey oldu. Karar verdiğimiz günden beri düşündüğünü ve nihayet bir isim bulunduğunu söyledi. Cemiyetimizin adı “Osmanlı Hürriyet Cemiyeti” olacaktı. Buna kimse itiraz etmedi...”

Hücreler biçiminde örgütlenen ve başlarda çalışmalarını gizli olarak yürüten Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, 21 Nisan 1906 tarihinde “Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti” adını almıştır.³⁰⁴ Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti, özellikle Rumeli’de, Mehmet Talat Bey ve arkadaşlarının gayretleriyle faaliyetlerini hızlandırarak bilhassa Selanik, Manastır ve Kosova gibi vilayetlerde büyük gelişme fırsatı bulmuş³⁰⁵ ve bu cemiyet ilk olarak, 1907 yılında padişah II. Abdülhamit’e bir beyanname yollamak ve meşrutiyetin ilanını istemek suretiyle kendisinin varlığını göstermiştir.³⁰⁶

II. Abdülhamit idaresine karşı özellikle Rumeli vilayetlerinde kendisini gösteren muhalefet, kısa zaman zarfında büyük önem kazanmaya başlamış ve bu muhalefetle ilgili olarak Rumeli şehirlerinde birbirini saat ve dakika farkıyla takip eden toplantılar yapılmıştır. “Firzovik Toplantısı” olarak adlandırılan otuz bin kadar Arnavut halk, Kosova vilayetinde, Firzovik denilen yerde toplanarak yemin etmiş, İstanbul’da acilen bir millet meclisi toplanmasını bir telgrafla Yıldız Sarayı’na bildirmişler ve aksi takdirde fiili harekete geçeceklerini dile getirmiştir. Yine Kosova, Selanik, Serez, İştıp,

³⁰¹ R. OKANDAN, **Amme Hukukumuzun Ana Hatları (Birinci Kitap Osmanlı Devletinin Kuruluşundan İnkırazına Kadar)**, s.234.

³⁰² İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, “1908 Yılında İkinci Meşrutiyetin Ne suretle İlan Edildiğine Dair Vesikalar”, **Bellekten**, C. XX, S.77, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1956 Ocak, s.105.

³⁰³ T. ÇAVDAR, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1839-1950**, s.91.

³⁰⁴ İ. Hakkı UZUNÇARŞILI, “1908 Yılında İkinci Meşrutiyetin Ne suretle İlan Edildiğine Dair Vesikalar”, s.106.

³⁰⁵ T. ÇAVDAR, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1839-1950**, s.239.

³⁰⁶ İ. Hakkı UZUNÇARŞILI, “1908 Yılında İkinci Meşrutiyetin Ne suretle İlan Edildiğine Dair Vesikalar”, s.106.

Priştine'den yüzlerce telgraf çekilmiş,³⁰⁷ Yıldız Sarayı'na çekilen bu telgraflarda Meşrutiyet'in ilanı istenilmiştir.³⁰⁸

Ülkede hâkim olan istibdat rejiminin baskısı, bölgesel yöneticilerin keyfi uygulamaları, ayrıca topraksızlık ve ezici vergiler kitle eylemlerini daha da körüklemiştir. Sosyal ve siyasal muhalefet, askerleri ve küçük memurları hatta ulemanın bir bölümünü kendi safına çekmeyi başarmış ve bu birikimin patlak vermesi için bardağı taşıracak son bir damlaya ihtiyaç kalmıştır ki, İngiliz Kralı ile Rus Çar'ı arasında meydana gelen Reval Görüşmeleri bu son damla olmuştur. Reval'de yapılan görüşmenin İttihat ve Terakki ve eylemci subaylarca, İmparatorluğun yeniden paylaşılmasına yönelik bir faaliyetin başlangıcı olarak yorumlanması ve Padişah'ın Rumeli'ye gönderdiği güvenilir adamların birbiri ardına vurulması Saray'la olan bağların kopmasına neden olmuştur.³⁰⁹

Bu olaylar neticesinde Resne tabur kumandanı vekâletinde bulunan Kolağası Niyazi Bey, 3 Temmuz 1908 Cuma günü keyfi idareye karşı isyan ederek, maiyetinde bulunan 400 kişilik asker ve sivillerle dağa çıkmıştır. Niyazi Bey, yayınladığı bir bildiri ile Kanın-i Esasi'nin yeniden yürürlüğe konulması istemiş, bu isteği gerçekleşmeden de hareketinden vaz geçmeyeceğini bildirmiştir. Olaylar kısa sürede Makedonya'ya yayılmış ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önde gelen üyelerinden olan Enver Bey'in de katılımıyla hareket daha da güçlenmiştir.³¹⁰ Niyazi Bey'le beraber isyan edip dağa çıkanlar arasında Resne Belediye Başkanı Hoca Cemal, vergi kâtibi Tahsin, polis komiseri Tahir, mülazım Yusuf Efendi ve Resne'deki Sırp Mektebi muallimi de yer almıştır.³¹¹

Saray, Niyazi Bey hareketini bastırmak için alaylı bir subay olan Şemsi Paşa'yı görevlendirmiş ve paşa, 7 Temmuz 1908 tarihinde Saray'la haberleşmek üzere girdiği Manastır Telgrafhanesinden çıkarken İttihat ve Terakki Cemiyeti mensubu Atıf Efendi tarafından öldürülmüştür.³¹²

Şemsi Paşa'nın öldürülmesi ile meşrutiyete doğru bir adım atılmış, fakat bu olay istibdadı yıkmaya yeterli olacak bir durum olmamakla beraber II. Abdülhamit'e vurulan

³⁰⁷ T. Z. TUNAYA, *Hürriyetin İlanı İkinci Meşrutiyetin Siyasi Hayatına Bakışlar*, s.7.

³⁰⁸ B. TANÖR, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*, s.175.

³⁰⁹ B. TANÖR, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*, s.175-76.

³¹⁰ T. ÇAVDAR, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, s.99-97.

³¹¹ İ. Hakkı UZUNÇARŞILI, "1908 Yılında İkinci Meşrutiyetin Ne suretle İlan Edildiğine Dair Vesikalar", s.108.

³¹² R. OKANDAN, *Amme Hukukumuzun Ana Hatları (Birinci Kitap Osmanlı Devletinin Kuruluşundan İnkırazına Kadar)*, s.242; İ. Hakkı UZUNÇARŞILI, "1908 Yılında İkinci Meşrutiyetin Ne suretle İlan Edildiğine Dair Vesikalar", s.110.

ve onu en güvendiği bir adamından mahrum bırakan bir darbe ve Niyazi Bey'i takipten kurtaran önemli bir olay olmuştur.³¹³

Bu gelişmelerin akabinde 23 Temmuz 1908'de İttihat ve Terakki Cemiyeti, Selanik ve Manastır'da kendiliğinden II. Meşrutiyet'i ilan etmiştir.³¹⁴ İlan edilen hürriyete karşı tereddütlü olan padişah Abdülhamit, bundan bir gün evvel Kanun-i Esasi'nin ilanından başka çare olmadığını dile getiren Ferit Paşa'yı azlederek yerine daha sert önlemler alabilir düşüncesi ile Said Paşa'yı sadrazam ilan etmiştir. Fakat meşrutiyeti isteyen telgraflar sarayda çoğalırken alınan önlemlerde yeterli olmamıştır. Bunun üzerine padişah, Vükela Meclisi (Bakanlar Kurulu)'ni toplayıp konunun görüşülmesini istemiştir. Toplanan mecliste görüşmeler devam ederken tehdit edici telgraflar gelmeye devam etmiş, hatta Manastır'dan gelen bir telgrafta Kanun-i Esasi'nin ilan edilmesi aksi takdirde "rıza-i şehriyarlarına muhalif" olayların başlayacağı dile getirilmiştir. Durumun gittikçe daha da kötü bir hal alacağını gören hükümet "bir dış müdahaleye meydan vermemek" için Meclis-i Mebusan'ın toplanmasını uygun görmüştür.³¹⁵ Bunun üzerine direnmekten vazgeçen Padişah II. Abdülhamit, 23 Temmuz 1908'de, 1878'de yürürlükten kaldırdığı Anayasayı yeniden yürürlüğe koymayı ve Ayan Meclisi ile Mebuslar Meclisi'nin toplanmasını kabul etmiş ve ertesi günü başta İstanbul olmak üzere tüm vilayetlerde ve yörelerde Kanun-i Esasi'nin yürürlüğe girdiğine dair padişahın hattı hümayunu yayınlamıştır. Böylece 24 Temmuz 1908'de hürriyet (II. Meşrutiyet) ilan edilmiştir.³¹⁶

Böylece 19 yıllık bir mücadeleden sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti adeta kansız bir darbe ile ülkeyi yeniden meşrutiyete kavuşturarak amacına ulaşmış, Osmanlı Devleti için yeni bir dönem başlamıştır.³¹⁷

Meşrutiyet'in ilan edilmesinde başrolü oynayan İttihat ve Terakki Cemiyeti, yönetimi tamamen üstlenmek için hazır olmadıkları için ilk başta yönetime el koymamış, padişahın tahtta kalmasına ve onun seçtiği nazırlara rıza göstermiştir. Fakat devrimi daha ileri bir boyuta taşımak isteyen bir sınıf ortaya çıkmış ve bu sınıf tarafından 1908 yılının Eylül ayında Osmanlı Ahrar Fırkası'nı kurulmuştur. Böylece İttihat ve Terakki

³¹³ İ. Hakkı UZUNÇARŞILI, "1908 Yılında İkinci Meşrutiyetin Ne suretle İlan Edildiğine Dair Vesikalar", s. 110.

³¹⁴ İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Manastır'dan II. Abdülhamit'e çektiği telgraf için bkz. İ. Hakkı UZUNÇARŞILI, "1908 Yılında İkinci Meşrutiyetin Ne suretle İlan Edildiğine Dair Vesikalar", s. 121.

³¹⁵ İ. GÜNEŞ, **Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet**, s. 237-238.

³¹⁶ S. AKŞİN, **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi 1789-1980**, s.45; R. OKANDAN, **Amme Hukukumuzun Ana Hatları (Birinci Kitap Osmanlı Devletinin Kuruluşundan İnkırazına Kadar)**, s.241-247.

³¹⁷ B. TANÖR, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)**, s.177.

Cemiyeti'ne karşı muhalefet hareketi de başlamıştır.³¹⁸ Ayrıca İstibdat devrinin bir süre ortadan kaybolan simaları da bu durumdan faydalanarak İttihat ve Terakki Cemiyeti aleyhine mücadeleye girişmiştir.³¹⁹ Hal böyle olunca ortaya çıkan ortam devlet otoritesinin sarsılmasına sebep olmuş ve milletvekili seçimi yapılmasına karar verilmiştir. 11 Aralık 1908'de yapılan iki dereceli seçimleri İttihat ve Terakki Cemiyeti kazanmış³²⁰ ve 17 Aralık 1908'de Meclis-i Umumi parlak bir törenle açılmıştır.³²¹

Çalışmalarına başlayan Meclis, ilk olarak padişahın kontrolünde olan 1876 Anayasası üzerinde değişiklikler yapmıştır. Yapılan değişikliklerle, Mithat Paşa'nın sürgüne gönderilmesine dayanak olan³²² 113. Maddenin padişaha sürgün yetkisi veren bölümü kaldırılıp, şahıs hürriyeti ve dokunulmazlığı kuvvetlendirilmiştir.³²³

b) İkinci Meşrutiyet Döneminde Yapılan Seçimler ve Samsun (Canik)

İkinci Meşrutiyet döneminde (1908-1918) 3 Genel Seçim yapılmıştır. Bunların ilki 1908 yılının Kasım ve Aralık aylarında, ikincisi 1912 yılında yapılmış ve "sopalı seçim" adını almıştır. Üçüncü genel seçim 1914 yılının Mayıs ayında yapılmıştır. Ayrıca 1911 yılında İstanbul'da bir ara seçim yapılmıştır. Yapılan bu seçim muhalefet kitlesinin ilk zaferi ve sarsıntılı siyaset olaylarının hareket noktası olmasından dolayı önemlidir.³²⁴

1) 1908 Seçimleri ve Samsun (Canik)

İkinci Meşrutiyet döneminin ilk seçimi için hazırlıklara, tüm ülkede olduğu gibi Samsun (Canik)'da da İntihab-ı Mebusan Kanunu'nun 3-4 Ağustos 1908 tarihinde mutasarrıflığa gönderilmesi ile başlanmıştır. Mutasarrıflık adı geçen kanunun esasları doğrultusunda öncelikle erkek nüfusunun tespiti için komisyonlar oluşturmuştur. Oluşturulan komisyonlar kendi bölgelerindeki erkek nüfusunu 25 yaşından küçükler ve büyükler şeklinde iki kategoride tespit ederek, nüfus defterine kaydetmiştir.

³¹⁸ B. TANÖR, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri(1789-1980)*, s.178.

³¹⁹ R. OKANDAN, *Amme Hukukumuzun Ana Hatları(Birinci Kitap Osmanlı Devletinin Kuruluşundan İnkırazına Kadar)*, s.260.

³²⁰ T. ÇAVDAR, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, s.103.

³²¹ S. AKŞİN, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi 1789-1980*, s.47.

³²² T. Z. TUNAYA, *Hürriyetin İlanı İkinci Meşrutiyetin Siyasi Hayatına Bakışlar*, s.36.

³²³ Tarık Zafer TUNAYA, *Türkiye'de Siyasi Partiler, İkinci Meşrutiyet Dönemi 1908-1918*, C. I, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1984, s.5.

³²⁴ Tarık Zafer TUNAYA 1919 yılında yapılan Genel Seçimleri de II. Meşrutiyet Dönemi'nde yapılan seçimler arasında değerlendirmiş ve TUNAYA'ya göre bu dönemde dört seçim yapılmıştır. (T. Zafer TUNAYA, *Hürriyetin İlanı İkinci Meşrutiyetin Siyasi Hayatına Bakışlar*, s.24.)

Nüfus tespiti yapılırken eş zamanlı olarak kaza merkezlerinde heyet-i teftişiyeler oluşturulmuştur. Oluşturulan heyetler nahiyelerden gelen defterleri inceleyerek, oluşturulan listeleri herkesin görebileceği bir yere asmakta ve listeler on beş gün askıda kaldıktan sonra varsa yanlışlar düzeltilmiş ve son hali sancak merkezine gönderilmiştir.³²⁵

Özellikle Samsun merkez kazasında oluşturulan heyet ile ilgili 16 Ağustos 1908 tarihinde Aksı Seda Gazetesinde “Gözümüzü Açalım” başlıklı bir yazı yayınlanmıştır. Bu yazıda, oluşturulan on kişilik heyetin “vatan ve millete hizmet etmek” gibi bir gayelerinin olmadığı, sadece kendi şahsi menfaatlerini düşündüklerini ve seçimin bu kişilerin eline bırakılmaması gerektiği dile getirilmiştir.³²⁶

Samsun (Canik)'da 1908 yılının Eylül ve Ekim aylarında müntehib-i sani seçimleri gerçekleştirilmiş ve 180 müntehib-i saninin belirlendiği bu seçimleri milletvekilliği seçimleri takip etmiştir. Kasım ayı ortalarında tamamlanan seçimlerin sonucunda Nail Bey³²⁷, Abdullah Efendi³²⁸, Mehmet Ali Bey³²⁹ ve Hacı Ahmet Efendi³³⁰ mebus seçilmiştir.³³¹ Nail Bey ve Mehmet Ali Bey İttihat ve Terakkinin adayları iken Abdullah ve Hacı Ahmet Efendi ise bağımsız aday olarak seçilmiştir.

³²⁵ Ö. DUMAN, *Meşrutiyet'ten “Beyaz Devrim”e Canik-Samsun'da Seçimler ve Siyaset (1877-1950)*, s. 26-27.

³²⁶ *Aksı Sada-Anadolu Sesleri*, 16 Ağustos 1324 (1908), s.2.

³²⁷ Mustafa Nail Bey, 1861'de İstanbul'da dünyaya geldi. Tophane-i Amire Mektupçusu Mehmet Emin Efendi'nin oğludur. Rüştüye'yi ve Galatasaray Sultanisi'ni bitirmiştir. 1882'de öğretmen olarak devlet memuriyetine girmiş, 1887'de Hariciye Nezareti'ne geçmiştir. Bir süre sonra da Maliye Nezareti'ne geçen Nail Bey, Maliye Nezareti Mektupçuluğu yapmıştır. Öğretmen Okulu'nda, Mülkiye Mektebi'nde ders de veren Nail Bey, 1908 seçimlerinde aday olmuş ve Canik'ten mebus seçilmiştir. Hüseyin Hilmi Paşa Hükümeti'nde Maarif Nazırlığı'na getirilmiş, daha sonra da, 21 Ocak 1911'de Ayan Meclisi üyeliğine atanmıştır. İkinci Meşrutiyet devrinde çeşitli nazırlıklarda bulunan Nail Bey, Paris'te toplanan Maliye Konferansında Osmanlı Devletini temsil etmiş (1914) ve 1922'de vefat etmiştir. (İ. GÜNEŞ, *Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet*, s.159.)

³²⁸ Abdullah Efendi, Mehmet Feyzullah Efendi'nin oğludur. 1861 de Avrethisar'da doğmuştur. Medresede ve Hukuk Mektebinde okumuştur. Kosova Vilayeti Mahkeme-i Fevkalâde Reisliği yapmıştır. 2 Aralık 1908'de 123 oy alarak Canik'ten mebus seçilmiştir. 23 Eylül 1909'da Temyiz Mahkemesi'ne üye olmuştur. (İ. GÜNEŞ, *Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet*, s.631.)

³²⁹ Mehmet Ali Bey, Fescizade Mesud Efendi'nin oğludur. 1876'da Kandiye'de (Girit'te) doğdu. Hukuk Mektebini bitirdi. 1897'de Şura-yı Devlet Bidayet Müdde-i Umumiliği'ne Kâtip olarak girdi ve daha sonra çeşitli görevlerde bulundu. Canik Bidayet Ceza Mahkemesi Reisliği yaptı. 16 Kasım 1908'de 107 oy alarak Canik'ten mebus seçildi. 8 Ocak 1911'de "Âdabı umûmiyyeye mugayir kadın oynatanların ve kız kaçıranların" cezalandırılmasını içeren bir kanun teklifi hazırlamıştır. Birinci dönem sonunda tekrar kamu görevine dönmüş; hâkimlik, savcılık, polis müdürlüğü, mutasarrıflık yapmıştır. Dördüncü D.de yemden Canik'ten mebus seçilmiştir. (İ. GÜNEŞ, *Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet*, s.633.)

³³⁰ Ahmed Efendi, 1848'de Çarşamba'da dünyaya geldi. Medresede okudu. Fetvacılık yaptı. 16 Ekim 1908'de 83 oy alarak Canik'ten mebus seçildi. İkinci ve dördüncü D.de de mebusluk görevini sürdürdü. (İ. GÜNEŞ, *Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet*, s.632.)

³³¹ *Aksı Sada-Anadolu Sesleri*, 1 Teşrin-i Sani 1324 (1908), İ. GÜNEŞ, *Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet*, s. 40-41.

17 Aralık 1908 tarihinde açılan II. Meşrutiyet'in ilk Meclis-i Mebusan'ında Samsun (Canik), dört mebus tarafından temsil edilmiştir. 1912'ye kadar devam eden birinci dönemde Samsun (Canik) Mebuslarından Abdullah Efendi Temyiz Mahkemesi Azalığına, Nail Bey ise Ayan Azalığına atandıkları için Samsun (Canik)'da iki defa ara seçime gidilmek zorunda kalınmıştır. Yapılan seçim sonucunda bağımsız mebus Abdullah Efendi'nin yerine İttihat ve Terakki'nin adayı olan Süleyman Necmi Bey³³², Mustafa Nail Bey'in yerine yine İttihat ve Terakki adayı Said Efendi³³³ seçilmişlerdir.³³⁴

2) 1912 Seçimleri ve Samsun (Canik)

İkinci Meşrutiyet Meclis-i Mebusanı'nın ikinci dönemi (18.04.1912/05.08.1912) için yapılan ve Türkiye'nin ilk erken seçimi olan³³⁵ 1912 seçimleri, tüm ülkede olduğu gibi Samsun (Canik)'da da İttihat ve Terakki'nin kontrolünde geçmiştir. Seçim sürecinde basın yayın organlarında hep İttihat ve Terakkiye mensup adaylarla ilgili haberler ve tanıtım yazıları yayınlanmıştır. Nitekim Sabah Gazetesi'nin 12 Şubat 1912 tarihli sayısında, Beyoğlu Polis Müdüriyeti İdari Kısım Başkanı Esat Bey'in İttihat ve Terakki'den Samsun milletvekilliğine aday olduğu duyurulurken³³⁶, Tanin gazetesinin 6 Mart 1912 tarihli sayısında ise Ahmet Hamdi Bey adında bir kişinin yine Samsun (Canik)'dan aday olduğu haber yapılmıştır. Bu haberde Samsun milletvekilliği için aday olan Ahmet Hamdi Bey'in eğitim hayatından ve ziraat ilminden çok iyi anladığından, dolayısıyla bir çiftçi memleketi olan Samsun'un milletvekili olarak Ahmet Hamdi Bey'i seçeceğinden bahsedilmiştir. Ayrıca gazete, Ahmet Hamdi Bey'in vatandaşlara yönelik bir hitap yazısını da habere eklemiştir.³³⁷

İttihat ve Terakki'ye mensup adaylar ile ilgili haberlerin gazetelerde boy gösterdiği bir ortamda Samsun (Canik)'da müntehib-i sani seçmenlerini belirlemeye yönelik seçimlerin ilk aşaması kaza ve nahiyelerde 1912 yılının Mart ayı sonları ve Nisan

³³² Süleyman Necmi Bey, 1871'de Bafra'da dünyaya gelmiştir. Mülkiyeyi bitirmiştir. Mutasarrıflık yapmıştır. 7 Aralık 1908'de 113 oy alarak Canik'ten mebus seçilmiştir. İkinci D.de de aynı görevini sürdürmüştür. (İ. GÜNEŞ, **Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet**, s.635.)

³³³ Ahmet Sait Efendi, 1870'de Fatsa'da dünyaya gelmiştir. Medresede okumuştur. Kadı Vekilliği, Naiplik yapmıştır. 13 Mayıs 1911'de 65 oy alarak Canik mebusu seçilmiştir. (İ. GÜNEŞ, **Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet**, s.634.)

³³⁴ İ. GÜNEŞ, **Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet**, s.40-41.

³³⁵ İ. GÜNEŞ, **Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet**, s.258.

³³⁶ **Sabah**, 3 Şubat 1327 (16 Şubat 1912), s.4.

³³⁷ **Tanin**, 21 Şubat 1327 (5 Mart 1912), s.3.

ayı başlarında tamamlanmıştır. Seçimlerin ilk aşamasında seçilen müntehib-i sani seçmenlerinin neredeyse tamamı İttihat ve Terakki'ye mensup kişilerden oluşmuştur.³³⁸

Samsun (Canik)'a tahsis edilen dört mebusu belirlemek için yapılan ikinci tur seçimleri Nisan ayının ikinci yarısında tamamlanmış ve Hacı Ahmet Efendi, Hakkı, Süleyman ve Talat Bey'ler mebus olmaya hak kazanmıştır.³³⁹ Mebus seçilen bu şahıslar Terme,³⁴⁰ Ünye³⁴¹ ve Fatsa³⁴² kazalarında bütün müntehib-i sanilerin oyunu alırken, 43 müntehib-i saninin oy kullandığı Çarşamba kazasında ise Talat Bey 41 oy, diğer üç aday ise 42'şer oy almıştır.³⁴³

3) 1914 Seçimleri ve Samsun (Canik)

Hâkim gücün İttihat ve Terakki'ye mensup olanların olduğu Meclis-i Mebusan 18 Nisan 1912'de açılmıştır. Ancak Hürriyet ve İtilaf Partisi seçimi kaybetmesine rağmen geri çekilmemiş ve ülkenin için de bulunduğu ortamdan da yararlanarak daha da güçlenmiştir.

Devletin siyasi bütünlüğü sarsılmaya ve toplumsal yapısı bozulmaya başlamış ve meclisteki hâkim güç olan İttihat ve Terakki sorunların tek sorumlusu olarak gösterilmiştir. Muhalefet kanadı sadece mecliste kendini göstermemiş orduya da sıçramış ve orduda Halaskar Zabitan Grubu adında gizli bir grup kurmuştur. Bunun sonucunda Balkanların bazı bölgelerinde ordu hükümete başkaldırmaya başlamıştır.³⁴⁴

Bu ortamda Meclis-i Mebusan'da da hükümet değişiklikleri olmuş ve 30 Temmuz 1912'de ittihatçılardan olmayan bir hükümet kuran Gazi Muhtar Paşa, kamuoyunun bir kesimi tarafından onaylanmayan seçimler sonucu oluşan Meclis-i Mebusan'ı dağıtmanın yollarını aramıştır. Meclis-i Mebusan ile hükümet arasındaki sorunu çözmek adına yapılan toplantıda Meclisin dağıtılmasına ve seçimlerin yenilenmesine karar verilmiştir. Verilen bu karar Ayan Meclisi'ne bildirilmiş, Ayan Meclisi de 4 Ağustos 1912'de yaptığı toplantıda hükümetin isteği doğrultusunda, Meclis-i Mebusan'ın fesh edilmesinin Kanun-i Esasi'ye uygun olduğu yönünde karar alarak Meclis-i Mebusan'ı dağıtmıştır.³⁴⁵ Böylece

^{338 338} Ö. DUMAN, *Meşrutiyet'ten "Beyaz Devrim"e Canik-Samsun'da Seçimler ve Siyaset (1877-1950)*, s.35.

³³⁹ Ö. DUMAN, *Meşrutiyet'ten "Beyaz Devrim"e Canik-Samsun'da Seçimler ve Siyaset (1877-1950)*, s. 35-36; İ. GÜNEŞ, *Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet*, C.2, s. 53.

³⁴⁰ *Tanin*, 31 Mart 1328 (13 Nisan 1912), s.4.

³⁴¹ *Tanin*, 5 Nisan 1328 (18 Nisan 1912), s.2.

³⁴² *Tanin*, 11 Nisan 1328 (24 Nisan 1912), s.4.

³⁴³ *Tanin*, 27 Mart 1328 (9 Nisan 1912), s.3.

³⁴⁴ İ. GÜNEŞ, *Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet*, s.262-263.

³⁴⁵ İ. GÜNEŞ, *Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet*, s.264.

İttihat ve Terakki'nin cebir ve şiddete dayalı olarak oluşturduğu meclis daha dört ay olmadan bu seferde muhalefetin baskısı ve zoru ile dağıtılmış ve ülke yeniden bir seçim sürecine girmiştir.³⁴⁶

Seçim hazırlıklarının yapıldığı hatta bazı yerlerde müntehib-i sani seçimlerinin tamamlandığı bir dönemde İkinci Balkan Savaşı patlak verdiği için 24 Ekim 1912 tarihli bir kararname ile seçimler ertelenmiştir.

Balkan Savaşı'nın son bulmasıyla hükümet “İntihab-ı Umumiye'nin” ertelenmesini gerektirecek koşulların son bulduğunu ilan ile seçimlerin yapılması hususunda 14 Ekim 1913'te Dâhiliye Nezareti'ne yetki vermiştir. Seçimlerin ertelendiği dönemde yaşanan siyasi olaylar İttihat ve Terakki Partisine yaramış ve parti gücünü artırmıştır. Hatta İttihat ve Terakki Partisi, “Bab-ı Ali Baskını” adı verilen bir hükümet darbesi ile iktidara tekrar hâkim olmuştur.³⁴⁷

Seçimlerin yapılması için ülke genelinde oy kullanacak seçmenleri tespit etmek amacıyla gerekli çalışmalara başlanmış ve gerekli nüfus defterleri tanzim edildikten sonra, 1914 yılının Ocak ve Nisan aylarında seçimler tamamlanmıştır.³⁴⁸ Bab-ı Ali Baskını sonrasında ülkede “tek ve murakebesiz bir parti hâkimiyeti” kuran İttihat ve Terakki, seçimlere rakipsiz olarak girmiştir.³⁴⁹

Türkiye tarihinde asker kişilerin oy kullanmadığı 1914 seçimlerini, İttihat ve Terakki partisi ezici bir çoğunlukla kazanmış ve 254 mebus bulunan Meclis-i Mebusan'a 200'e yakın mebus göndermiştir.³⁵⁰

14 Mayıs 1914 tarihinde çalışmalarına başlayan ve II. Meşrutiyet döneminin en uzun ömürlü meclisi olan Üçüncü Dönem Meclis-i Mebusan'ı (27 Aralık 1917-21 Aralık 1918) Aralık 1918'e kadar çalışmalarını sürdürmüştür.³⁵¹

Bu mecliste Samsun (Canik), bir önceki mecliste de görev yapan Talat Bey'in yanısıra yeni seçilen Nihat Bey, Osman Bey ve Arzuoğlu Todoraki Efendi tarafından temsil edilmiştir. Nihat Bey, 6 Mart 1918 tarihinde Polis Umum Müdürlüğü'ne

³⁴⁶ Ö. DUMAN, *Meşrutiyet'ten “Beyaz Devrim”e Canik-Samsun'da Seçimler ve Siyaset (1877-1950)*, s.36.

³⁴⁷ İ. GÜNEŞ, *Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet*, s.267.

³⁴⁸ İ. GÜNEŞ, *Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet*, s.268.

³⁴⁹ R. G. OKANDAN, *Amme Hukukumuzun Ana Hatları*, s.390.

³⁵⁰ Ö. DUMAN, *Meşrutiyet'ten “Beyaz Devrim”e Canik-Samsun'da Seçimler ve Siyaset (1877-1950)*, s.37.

³⁵¹ İ. GÜNEŞ, *Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet*, C.1, s.262-270.

atanmıştır. Diğer üç milletvekili ise meclisin son gününe kadar meclisteki görevlerini sürdürmüşlerdir.³⁵²

3) Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı (1920)

a) 1919 Seçimleri ve Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın Açılışı

30 Ekim 1918'de Ege Denizi'ndeki Limni Adası'nın güney kıyısında küçük bir liman kenti olan Mondros'ta demirli bulunan Agememnon zırhlısında, İngiltere hükümetinin yetkili kıldığı Amiral Calthorpe ile Osmanlı Bahriye Nazırı Hüseyin Rauf (Orbay), Hariciye Müsteşarı Reşat Hikmet ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Kaymakamı Sadullah Beyler Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletleri karşısındaki konumunu belirleyen 25 maddelik Mondros Mütarekesi'ni kararlaştırıp imzalamışlar ve şartları çok ağır olan bu mütareke ile Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının denetimi İtilaf Devletleri'nin eline geçmiştir. Mütareke'nin 5. Maddesine göre sınır güvenliği ve iç güvenlik için İtilaf Devletleri ile birlikte kararlaştırılacak sayıdaki asker dışındaki Osmanlı ordusu tamamen terhis edilmiştir. Anadolu'nun işgaline zemin hazırlayan Mütareke'nin 7. ve 24. maddeleri ile de adeta Osmanlı Devleti'nin eli kolu bağlanmıştır. 7. Maddeye göre İtilaf Devletleri güvenliklerini tehlikede gördükleri herhangi bir stratejik noktayı işgal etme hakkını elde ederken, 24. Maddeye göre ise Vilayet-i Sitte olarak adlandırılan Erzurum, Van, Elazığ, Bitlis, Diyarbakır ve Sivas'ta karışıklık çıkması halinde buraların herhangi bir bölümünü işgal edebileceklerdi.³⁵³

13 Kasım 1918'de, 55 savaş gemisinden oluşan İtilaf donanması İstanbul Limanı'na demir atarak işgali başlatmıştır. Mütareke'nin imzalandığı günlerde Osmanlı Devleti, ülkede boğazlar bölgesi dışında hiçbir yerin işgal edilmeyeceği inancını taşısa da İstanbul'un işgalinden sonra İtilaf Devletleri Mütareke'nin 7. Maddesini devreye sokarak ülkenin değişik yerleri İngiliz, Fransız ve İtalyan kuvvetlerince işgal edilmiştir.³⁵⁴

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali, yurttan için için başlayan tepkilerin birdenbire eyleme dönüşmesine yol açmıştır. Bu eylemleri Saray onaylamazken, ulusalcı önderler bu tepkileri öncelikle yöresel bölgelerde, daha sonra ise tek merkezde toplamaya çalışmıştır.³⁵⁵

³⁵² İ. GÜNEŞ, **Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet**, s.64.

³⁵³ Ahmet DEMİREL, **Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s.51-52.

³⁵⁴ Ahmet DEMİREL, **İlk Meclis'in Vekilleri Milli Mücadele Döneminde Seçimler**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s.12.

³⁵⁵ İhsan GÜNEŞ, **Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2009, s.43.

21/22 Haziran 1919 gecesi kaleme alınan Anadolu İhtilali'nin ilk belgesi olan Amasya Genelgesi'nde; “ yurdun bütünlüğünün, ulusun özgürlüğünün tehlikede olduğu, hükümetin İtilaf Devletleri'nin etki ve denetimi altına girdiğinden üzerine aldığı sorumluluğu yerine getiremediği, bu durum ulusu yok gibi göstermiştir. Ulusun bağımsızlığını yine ulusun azim ve kararının kurtaracağı, ulusun haklarını gür sesle cihana duyurmak için her türlü baskı ve kontrolden uzak milli bir heyetin kurulmasının zaruri olduğu, Anadolu'nun her yönden güvenilir yeri olan Sivas'ta ulusal bir kongrenin toplanmasının kararlaştırıldığı, bunun için tüm sancaklardan halkın güvenini kazanmış üç kişinin seçilerek ivedi bir şekilde Sivas'a gönderilmesi gerektiği” belirtilmiştir.³⁵⁶

Ülke sorunlarının giderek ağırlaşmasına karşılık, bu sorunların çözüm yeri olan ve Osmanlı Anayasası'na göre kapatılmasından sonra en geç dört ay içinde toplanması gereken Meclis-i Mebusan'ın toplanması gündemde dahi gelmemiştir. Hükümet dışı çevrelerin padişahın başkanlığında toplanan Saltanat Şurası'nda milli bir meclisin toplanmasını istemeleri üzerine hükümet bir komisyon kurarak söz konusu meclisin açılması için çalışmalara başlamıştır.³⁵⁷

İstanbul'da bu gelişmeler olurken, Anadolu'da Erzurum Kongresi'nin toplanma hazırlıkları tamamlanmış ve 23 Temmuz 1919'da toplanan Erzurum Kongresi'nde “ulusal meclisin” vakit geçirilmeden toplanması ve ulusun yazgısına el konulma kararı alınmıştır.³⁵⁸ Milli Mücadele'nin temel prensiplerini ve ideolojisini tespit eden Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, bir ay sonra yerini, bütün memleket davasını benimseyen Sivas Kongresi (4-11 Eylül 1919) ile kurulan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine bırakmıştır. Kongreden sonra bu cemiyetin kabul ettiği esasları yürütmekle görevlendirdiği Mustafa Kemal'in başkanlığındaki Heyet-i Temsiliye, fiili bir hükümet olarak milli iradeyi eline almıştır.³⁵⁹

Sivas Kongresi'nin hemen ertesi günü Anadolu hareketi ile İstanbul Hükümeti'nin ilişkileri iyice gerginleşmiş, Mustafa Kemal Paşa, Anadolu hareketine karşı tavrını açık bir şekilde belli eden Damat Ferit Paşa hükümeti ile ilişkilerini kesmiştir. Gücü yalnızca İstanbul ve çevresi ile sınırlı kalan Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin Anadolu'nun baskısı üzerine 1 Ekim 1919'da istifa etmesi üzerine yeni hükümeti Ali Rıza Paşa kurmuştur. Bu

³⁵⁶ M. K. ATATÜRK, **Nutuk 1919-1927**, s.21-22.

³⁵⁷ İ. GÜNEŞ, **Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)**, s.44.

³⁵⁸ M. K. ATATÜRK, **Nutuk 1919-1927**, s.45-46.

³⁵⁹ Tevfik BIYIKOĞLU, “Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Hukuk-i Statüsü ve İhtilalci Karakteri”, **Bellekten**, C. XXIV, S. 96, Ekim 1960, s.643.

hükümet döneminde İstanbul ile Anadolu hareketi arasındaki ilişkiler önemli ölçüde yumuşamıştır.³⁶⁰

Ali Rıza Paşa Hükümeti, 7 Ekim 1919'da bir kararname ile Meclis-i Mebusan'ın yeniden açılacağını duyurmuştur. Hükümet ayrıca Heyet-i Temsiliye ile ilişkileri yumuşatma yolunu seçmiş ve 20 Ekim 1919'da Amasya'da karşılıklı bir görüşme yapılmıştır. Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa ile Hüseyin Rauf, Bekir Sami ve Vasıf Beyler'in, İstanbul Hükümeti adına da Bahriye Nazırı Salih Paşa'nın katıldığı bu görüşme sonucunda İstanbul Hükümeti, Heyet-i Temsiliye'yi tanımış ve Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın toplanması için mebus seçimlerinin biran evvel yapılmasına karar verilmiştir.³⁶¹

Mustafa Kemal Paşa, hareketine meşru bir zemin kazandırabilmek için, biran evvel meclisin toplanmasını, fakat meclisin İstanbul'da değil de Anadolu'da toplanmasını istemiştir. Bununla birlikte, yüksek rütbeli komutanların ve bazı mülki amirlerin katıldığı 1919 Kasım ayında Sivas'ta gerçekleştirilen Heyet-i Temsiliye toplantısında, Meclis-i Mebusan'ın İstanbul'da toplanması gerektiği yolundaki görüş ağır basmıştır.³⁶²

1919 seçimleri, 20 Temmuz 1908 tarihli İntihab-ı Mebusan Kanun-ı Muvakkati gereğince ve 7 Ekim 1919 tarihli kararnameye göre yapılmış³⁶³ ve 164 kişi mebus sıfatı kazanmıştır.³⁶⁴

İki buçuk aylık gibi bir süre sonunda tüm ülkede tamamlanan³⁶⁵ seçimlerin ardından son Osmanlı Meclis-i Mebusanı 12 Ocak 1920'de İstanbul'da toplanmıştır.³⁶⁶ Dâhiliye Nazırı Damat Şerif Paşa'nın yaptığı açılış konuşmasından sonra toplantıya katılan 72 mebus ant içmiştir. Açılışta çoğunluk sağlanamamış, ancak 20 Ocak 1920'de 25 mebusun da meclise katılmasıyla çoğunluk sağlanmıştır. İç tüzüğün ikinci maddesine gereğince, en yaşlı mebus olan Bursa Mebusu Hacı İlyas Efendi geçici başkan seçilmiş³⁶⁷ ve 31 Ocak 1920'de meclis başkanlığına sarayın desteğini alan Reşat Hikmet Bey

³⁶⁰ A. DEMİREL, **İlk Meclis'in Vekilleri Milli Mücadele Döneminde Seçimler**, s.37.

³⁶¹ A. DEMİREL, **İlk Meclis'in Vekilleri Milli Mücadele Döneminde Seçimler**, s.37

³⁶² A. DEMİREL, **Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup**, s.80-81.

³⁶³ Seçim kanunu ve kararname için bkz. Tarhan ERDEM, **Anayasalar ve Seçim Kanunları 1876-1982**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1982, s.138-141 ve 154-155.

³⁶⁴ Ö. DUMAN, **Meşrutiyet'ten "Beyaz Devrim"e Canik-Samsun'da Seçimler ve Siyaset (1877-1950)**, s. 39.

³⁶⁵ T. ÇAVDAR, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950**, s. 168.

³⁶⁶ A. DEMİREL, **Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup**, s. 81, B. TANÖR, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)**, s. 230.

³⁶⁷ Mahmut GOLOĞLU, **Üçüncü Meşrutiyet**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2006, s.54-55.

seçilmiştir. Meclis başkanının vefatı üzerine 4 Mart 1920'de yapılan yeni seçim sonucunda Erzurum mebusu Celalettin Arif Bey³⁶⁸ başkanlığına getirilmiştir.³⁶⁹

1876 Anayasası'na göre çalışacak olan son Osmanlı Meclis-i Mebusanı iki meclisliydi. Meclis-i Mebusan halkın oyları ile seçilen milletvekillerinden oluşuyordu. Dönemin genel özelliği nedeniyle bu meclis, dinamik, milliyetçi ve ilerici nitelikteydi. Buna karşın Padişahın atamasıyla oluşan Ayan Meclisi oluşum biçimi gereği siyasal iktidara yakın, düzen savunucusu ve tutucu bir özellik göstermekteydi.³⁷⁰

Erzurum'dan mebus seçilmesine rağmen, bu meclisin hiçbir oturumuna katılmayan, ancak meclisin çalışmalarıyla yakından ilgilenen Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'daki hareketin desteğini daha artırmak amacıyla meclis içinde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk grubu adıyla bir grup kurulması için çok çaba sarf etmiştir. Fakat bu grup kurulamamış yerine 6 Şubat 1920'de Felah-ı Vatan Grubu kurulmuştur.³⁷¹ Felah-ı Vatan Grubu'nu kuran Mustafa Kemal Paşa'nın arkadaşlarının çabalarıyla Erzurum ve Sivas Kongresi kararları çerçevesinde olgunlaştırılan ve 22 Ocak 1920'de Meclis-i Mebusan'ın gizli oturumunda okunan ve 28 Ocak 1920'de kabul edilen Misak-ı Milli, 17 Şubat 1920'de ilan edilmiştir.³⁷²

Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın 3 aylık kısa ömrü boyunca yaptığı en önemli iş Misak-ı Milli'yi kabul etmek olmuştur. Esasları daha önce Mustafa Kemal Paşa tarafından çizilen, Osmanlı Devleti'nin ülke ve nüfus unsurları ile egemenlik hakkını

³⁶⁸ Celalettin Arif Bey, 1875'te İstanbul'da dünyaya geldi. Mehmet Arif Bey'in oğludur. Galatasaray Lisesini, daha sonra Fransa'ya giderek Paris Hukuk Fakültesini ve Siyasal Bilgiler Yüksek Okulunu bitirdi. Yurda dönünce Mısır'a gitti ve burada avukatlık yaptı. Meşrutiyetin yeniden ilânından sonra İstanbul'a döndü. Hukuk ve Siyasal Bilgiler Okuluna, Anayasa Hukuku öğretim üyesi olarak atandı. İttihat ve Terakki'ye karşı kurulan Ahrar Fırkası'nın kurucu üyeleri arasında yer aldı. 1914'te Baro Başkanlığı'na seçildi. Mondros Mütarekesi sonrasında Divan-ı Harb'e verilen hükümet üyelerinin avukatlığını yaptı. 26 Mayıs 1919'da Dolma Bahçe Sarayı'nda toplanan Saltanat Şurası'na katıldı. 1919 seçimlerinde Milli Ahrar ve Osmanlı Çiftçiler Derneği adına adaylığını koydu ve Erzurum'dan mebus seçildi. Reşat Hikmet Bey'in ölümü üzerine, 4 Mart 1920'de, Meclis-i Mebûsân Reisliğine seçildi. İstanbul'un işgali üzerine Ankara'ya gitti (3 Nisan 1920) ve Mustafa Kemal Paşa'nın yanında yer aldı. Meclis-i Mebûsân Reisi sıfatıyla İngiltere, Fransa, İtalya, Amerika Birleşik Devletlerinin İstanbul'daki olağanüstü temsilcileriyle Felemenk ve İsveç sefirlerine İstanbul'un geçici kaydıyla da olsa işgalini kınadığını belirten bir protesto gönderdi. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Ankara'da toplanması çabalarına yardımcı oldu. 23 Nisan 1920'de açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ikinci başkan olarak seçildi. Geçici Hükümette, İlk İcra Vekilleri Heyeti içinde Adliye Vekili olarak yer aldı. Ne yazık ki bir süre sonra Mustafa Kemal Paşa ile arası açıldı. Hüseyin Avni Bey ile Erzurum'a gitti. Kendini burada vali olarak gösterdi. Onun bu çabası görevden düşürülmesine yol açtı. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde oluşan İkinci Grup içinde yer aldı. 1921 yılı Mayıs'ında rahatsızlığı nedeniyle Avrupa'ya, aynı yılın Aralık ayında, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Roma temsilciliğine gönderildi. 1923'te bu görevden ayrıldı. Paris'e gitti. 1930'da vefat edinceye kadar Paris'te kaldı. (İ. GÜNEŞ, *Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet*, s.210-211.)

³⁶⁹ A. DEMİREL, *Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup*, s.81.

³⁷⁰ İ. GÜNEŞ, *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, s.51.

³⁷¹ A. DEMİREL, *Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup*, s.81.

³⁷² İ. GÜNEŞ, *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, s.52-53.

yeniden belirleyen³⁷³ bu misak ile Sivas Kongresi'nde çizilen ülke sınırları benimsenmiş ve bunun için mücadelenin sürdürülmesi gerektiği vurgulanmıştır.³⁷⁴

Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin Anadolu hareketiyle yakın ilişkiler içinde olması ve meclisin Misak-ı Milli'yi kabul etmesi İtilaf Devletleri'ni rahatsız etmiştir. Gerginliğin artması üzerine İtilaf Devletleri 15 Mart gecesi İstanbul limanını abluka altına alarak 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgal etmiştir. İşgalin ardından İngiliz askerlerinin Meclis-i Mebusanı basması üzerine 18 Mart 1920'de son toplantısını yapan Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı, mevcut koşullar altında faaliyetlerini sürdürmesinin olanaksız hale geldiğini, dolayısıyla bu görevin güven içinde yapılmasını sağlayacak bir ortamın oluşturulmasına kadar faaliyetine son vermiştir.³⁷⁵

b) Samsun (Canik)'da 1919 Seçimleri

Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı için yapılan seçimler Samsun (Canik)'da sakin bir ortamda geçmiş ve seçimleri etkileyecek herhangi bir olay yaşanmamıştır. Ekim ayında müntehib-i saniler belirlenirken, Kasım ayı başlarında ise mebus adayları ortaya çıkmaya başlamıştır. Nitekim 6 Kasım 1919 tarihinde mutasarrıflık tarafından Dâhiliye Nezareti'ne mebusluğa adaylığını koyanlar ve aday gösterilenlerden oluşan 30 kişilik bir liste gönderilmiştir. Gönderilen 30 kişiden 7 tanesi halk tarafından, 2 aday ise Çiftçiler Derneği tarafından aday gösterilmiştir. Listede ismi olan diğer 21 kişi ise kendi inisiyatifleri ile aday olmuştur.³⁷⁶

1919 Kasım sonu ve Aralık başlarında yapılan seçim sonucunda dört kişi mebus sıfatı kazanmıştır. 300 imza ile halk tarafından Bafra Kazasından aday gösterilen Dava Vekili Emin Bey³⁷⁷, yine 300 imza ile halk tarafından Çarşamba Kazasından aday gösterilen Eski Bağdat Valisi Cavid Paşa³⁷⁸, kendi inisiyatifleri ile aday olan Hacı Ahmet

³⁷³ B. TANÖR, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*, s.230.

³⁷⁴ A. DEMİREL, *Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup*, s.81.

³⁷⁵ A. DEMİREL, *Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup*, s.81.

³⁷⁶ Ö. DUMAN, *Meşrutiyet'ten "Beyaz Devrim"e Canik-Samsun'da Seçimler ve Siyaset (1877-1950)*, s.40.

³⁷⁷ Emin Bey'in biyografisi ve meclisteki faaliyetleri eserimizin üçüncü bölümünde ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

³⁷⁸ Cavid Paşa'nın biyografisi ve meclisteki faaliyetleri eserimizin dördüncü bölümünde ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Hamdi Efendi³⁷⁹ ve eski mebus Mehmet Ali Bey³⁸⁰ mebus olarak seçilmişler ve Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda Samsun (Canık)'u temsil etmişlerdir.³⁸¹

B- BİRİNCİ DÖNEM TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ (1920-1923) VE SAMSUN (CANİK)

1) I. TBMM'nin Açılması ve Yapısı

a) 1920 Seçimleri ve I. TBMM'nin Açılması

İtilaf Devletleri'nin 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgal etmeleri ve Milli Mücadele taraftarı bazı mebusları tutuklayıp sürgüne göndermeleri üzerine meclis 18 Mart 1920'de çalışmalarını süresiz olarak ertelemiş ve Osmanlı Devleti olağanüstü bir döneme girmiştir. Olağanüstü dönemleri, olağan dönemlerin kurumları ile idare etmek mümkün olmadığı için³⁸² İstanbul'un işgalini telgraf memuru Manastırlı Hamdi Efendi'den öğrenen³⁸³ Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da yeni bir meclisin toplanması için vakit kaybetmeden çalışmalara başlamıştır. 19 Mart 1920'de bütün valiliklere, bağımsız sancaklara ve kolordu komutanlıklarına gönderdiği tamim ile “*Devlet merkezinin korunmasını, milletin bağımsızlığını ve devletin kurtarılmasını sağlayacak tedbirleri düşünmek ve uygulamak üzere, millet tarafından olağanüstü yetkiler taşıyan bir meclisin Ankara'da toplantıya çağırılması*” zorunluluğunu bildirmiştir.³⁸⁴ Aynı tamimde Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da toplanacak meclisin Meclis-i Mebusan üyelerinden gelebileceklerle ve her livadan seçilecek beşer üyeden oluşacağını belirterek, bu talimat gereğince, seçimlerin yapılmasını istemiştir. Bu tamimin ilk müsveddesinde Mustafa Kemal Paşa, Meclis-i Müessisan (Kurucu Meclis) tabirini kullanmış ve toplanacak meclisin devletin rejimi hakkında bir karar verebilecek, yani mevcut şekli değiştirmek salahiyeti ile mücehhez bir nitelikte bulunmasını düşünmüştür. Fakat bu tabirin kullanılmasındaki gayeyi gereği gibi izah etmek istememiş ve halkın alışkın olmadığı bir tabir olmasından ötürü bundan vazgeçerek ve “Fevkalade Salahiyetli” bir meclis deyimini kullanmıştır.³⁸⁵

³⁷⁹ Ahmed Hamdi Efendi hakkında bilgi için bkz. Dipnot 328.

³⁸⁰ Mehmet Ali Bey hakkında bilgi için bkz. Dipnot 327.

³⁸¹ Ö. DUMAN, *Meşrutiyet'ten “Beyaz Devrim”e Canık-Samsun'da Seçimler ve Siyaset (1877-1950)*, s. 39 IV0; İ. GÜNEŞ, *Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet*, s.66.

³⁸² İ. GÜNEŞ, *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, s.57.

³⁸³ M. GOLOĞLU, *Üçüncü Meşrutiyet*, s.117.

³⁸⁴ Ergun ÖZBUDUN, “Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Hukuki Niteliği”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. I, S. 2, Mart 1985, s.483.

³⁸⁵ M. K. ATATÜRK, *Nutuk 1919-1927*, s.287-288.

Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mart 1920 Cuma günü kendi hazırladığı yeni "Seçim Talimatı" şu maddelerden oluşmuştur:³⁸⁶

1. Ankara'da olağanüstü yetkili bir meclis, ulusun işlemlerini yürütmek ve denetlemek üzere toplanacaktır.

2. Bu meclise üye olarak seçilecek kişiler, mebuslara ilişkin yasal koşullara uyacaklardır.

3. Seçimde sancaklar seçim bölgesi olacaktır.

4. Her sancaktan beş üye seçilecektir.³⁸⁷

5. Her sancakta, ilçelerden gelecek ikinci seçmenlerle sancak idare ve belediye meclisleri ile Müdafaa-i Hukuk yönetim kurullarından; illerde, il merkez kurullarından ve il yönetim kurulu ile il merkezlerindeki belediye meclisinden ve il merkeziyle merkez ilçesi ve merkeze bağlı ilçelerin ikinci seçmenlerinden oluşacak bir kurulca belli günde ve oturumda seçim yapılacaktır.

6. Meclis üyeliğine, her parti, dernek ve toplulukça aday gösterilebileceği gibi her kişinin de bu kutsal savaşa eylemli olarak katılması için bağımsız adaylığını istediği yerden koymaya hakkı vardır.

7. Seçimlere her yerin en yüksek sivil yöneticisi başkanlık edecek ve seçimin doğru ve yolunda yapılmasından sorumlu olacaktır.

8. Seçim gizli oyla ve salt çoğunlukla yapılacak; oyları, kurulun kendi içinden seçeceği iki kişi, kurul önünde sayacaklardır.

9. Seçim sonunda, bütün kurul üyelerinin imza edecekleri yada kendi mühürleri ile mühürleyecekleri üç tane tutanak düzenlenecek; bir tanesi yerinde alıkonularak öteki iki taneden biri seçilen kişiye verilecek, öteki de Meclis'e gönderilecektir.

10. Meclis üyeliğine seçilenlerin alacakları ödenek, daha sonra Meclis'çe kararlaştırılacaktır. Ancak, geliş yollukları, seçimi yapan kurulların zorunlu giderleri olarak uygun görecekları tutarlar üzerinden her yerin hükümetince sağlanacaktır.

11. Seçimler, en geç on beş gün içinde Ankara'da çoğunlukla toplanmayı sağlamak üzere belirtilerek üyeler yola çıkarılacak ve sonuç, üyelerin adlarıyla birlikte hemen bildirilecektir.

³⁸⁶ M. K ATATÜRK, **Nutuk 1919-1927**, s.288-289.

³⁸⁷ Mustafa Kemal Paşa'nın her sancaktan beş üye seçilmesini istemesinin nedenini Kâzım Karabekir şöyle açıklamaktadır. 1. Meclis-i Ayan olmayacak, 2. Bazı yerlerde seçim yapılmayacak, bu da daha az milletvekilinin Ankara'ya gelmesine sebep olacak. Az sayıda milletvekilinin Ankara'ya gelmesi temsil gücünü azaltacaktır. Bunun için her sancaktan beş kişinin seçilmesi uygun görüldü. (K. KARABEKİR, **İstiklal Harbimiz**, s.517.)

12. Bu telin varış saati bildirilecektir.

19 Mart 1920 tarihli bu tamim de aıklanđı üzere olağanüstü yetkilere sahip meclisin açılacağını, meclisin toplanması için gerekli çalışmaların yapılarak seçilecek mebusların en kısa sürede Ankara'ya gönderilmeleri istenmiştir. Seçimler 1876 tarihli ‘‘İntihab-ı Mebusan’’ kanunu esas alınarak oluşturulan ve aynı talimatta yer alan 11 maddelik yönergeye göre yapılacak ve meclisin 15 gün içinde Ankara'da toplanmasını sağlamak için bu konudaki sorumluluk ilgili yerin en büyük mülki amirine verilmiştir.³⁸⁸

Ankara'da toplanacak I. TBMM için seçimler 19 Mart 1920 tarihli tamim gereğince, memleketin her tarafında süratle ve ciddiyle yapılmaya başlamış, fakat bazı yerlerde kararsızlık ve direnmeler görülmüştür.³⁸⁹ Bu bağlamda TBMM için yapılan seçimler sırasında işgal durumu ve olağanüstü koşullar nedeniyle bazı bölgelerde seçimler yapılamamıştır. Örneğin işgal altında bulunan Edirne vilayetine bağlı Gelibolu, Kırk Kilise ve Tekfurdağı (Tekirdağ) ve Çatalca'da seçim yapmak mümkün olmamış,³⁹⁰ Adana, İzmir, İzmit ve Mersin gibi yerlerin sadece belirli yörelerinde seçim yapılabilmemiştir.³⁹¹ Yine, Ankara'da Heyet-i Temsiliye'nin gücü tam olarak belli olmadığı için bazı bölgelerin yöneticileri de seçimlerin yapılmasında gclk ıkarımışlar, Malatya, Elazığ, Konya, Diyarbakır ve Trabzon gibi illerde seçimler Mustafa Kemal Paşa ile bağlantılı olan komutanların çabalarıyla gerçekleştirilebilmiştir.³⁹²

Trabzon'da seçimi engelleyen Vali Hamit Bey'e ve Kâzım Karabekir'e Mustafa Kemal Paşa bir mektup yazmış ve bu mektubunda Meclis-i Milli'nin basıldığını, ulusal onurunun yaralandığını, hükümetin olmadığını, olanlarında Mısır, Fas ve emsali hkmetlerden daha aciz olduğunu belirtmiş ve seçimlerin yapılmasına yardımcı olunmasını istemiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın bu isteği zerine Trabzon'da seçimler tamamlanıştır.³⁹³

Seçimler, her ne kadar Ankara'dan Heyet-i Temsiliye tarafından kontrol edilmeye çalışılmış olsa da her yörenin kendine özgü şartlarına göre bir seyir izlemiştir. lke 66 seçim bölgesine ayrılmıř³⁹⁴ ve her seçim bölgesinden 5 milletvekili seçilmesi istenmiştir.

³⁸⁸ Gencay şAYLAN, ‘‘T.B.M.M.'nin Kuruluşu ve Gelişimi’’, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C. X, İstanbul, 1983, s.2663.

³⁸⁹ M. K. ATATÜRK, **Nutuk 1919-1927**, s.292.

³⁹⁰ A. DEMİREL, **İlk Meclis'in Vekilleri Milli Mücadele Döneminde Seçimler**, s.77-78.

³⁹¹ İ. GüNEş, **Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)**, s.64.

³⁹² İ. GüNEş, **Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)**, s.62.

³⁹³ Salih CENİK, **Birinci Meclis'te Tokat Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2005, s.49.

³⁹⁴ Fahri ÇOKER, **Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923**, C. I, TBMM Vakfı yayınları, Ankara, 1995, s.39.

Buna göre yeni meclis 19 Mart 1920 tarihli tamime göre seçilen 330 milletvekili ile İstanbul'dan gelecek milletvekillerinden oluşacaktı. İstanbul'dan gelecek milletvekili sayısının belli olmaması ve seçimlerin tam manasıyla yapılamamış olması Mustafa Kemal Paşa'nın işine yaramıştır. Paşa, mebus eksik olan yerlerden ulusal mücadelenin gerek düşünsel gerekse eylemsel aşamalarında faydalı olacak kişileri aday göstererek onların meclise katılmalarını sağlamıştır.³⁹⁵

Seçimlerin tamamlanmasından sonra Nisan ayı başından itibaren milletvekilleri Ankara'ya gelmeye başlamış,³⁹⁶ Ankara'ya ulaşan mebuslara Taşhan'daki, o zaman Muallim Mektebi olarak kullanılan bina tahsis edilmiş, mebuslar bu binada yer yatağında yatmış, tabildot tabaklardan yemek yemişler ve maaş olarak ta yüzer lira aylık almışlardır. 10 Nisan 1920'ye kadar milletvekillerin çoğunluğu Ankara'ya ulaşmıştır.³⁹⁷

Ankara'da bulunan milletvekilleri ile 11 Nisan'da yapılan görüşmeler sonucunda meclisin 22 Nisan 1923 Perşembe günü açılması kararlaştırılmıştır. Fakat daha sonra bu karardan vaz geçilerek halk üzerinde olumlu etki bırakacağı düşünüldüğünden açılış Cuma gününe ertelenmiştir. Bu değişikliğin sebebini Yunus Nadi şu şekilde izah etmektedir:³⁹⁸

“ Hasımlarımız bizi mağlup edebilmek için müracaat ettikleri muhtelif silahlar içinde ezcümle dine ve şeriata dahi istinat ediyorlar ve bizi şer'an asi ilan etmek hususunda çok ileri gidiyorlardı. (Meşihatı İslamiye) makamının fetvaları hep bu esas ve maksatla tertip edilmişti. (Halife) beyannamelerinde hep bu esas ve maksada istinat ediliyordu. (Damat Ferit) bu yoldan yürüyordu.

Hâlbuki Ankara'da vatan ve milletin halas ve istiklali gayesi etrafında toplanan zevat din ve imandan tecerrüt etmiş kimseler değildi. Onların içinde hakiki din âlimleri de bulunduktan başka milletin halas ve istiklalinde elbette din ve şeriatın dahi ağıyarın ayakları altında zelil ve perişan edilmekten kurtarılması hususu da vardı. Dine hizmet ve riayet bahsinde dahi en büyük hürmet mevkii elbette Ankara'da toplanan fedakârlar tarafında idi. İngilizlerle Yunanlıların lehine milleti boğmağa, parçalatmağa, mahvetmeğe alet olanların dini ağızlarına almaları bile dünyanın en sefil alçaklığıydı. Hakikat bu merkezde iken İstanbul'un olanca redaeti ile Ankara aleyhine milletin

³⁹⁵ İ. GÜNEŞ, *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, s.64.

³⁹⁶ B. TANÖR, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*, s.231.

³⁹⁷ F. ÇOKER, *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923*, s.40; S. CENİK, *Birinci Meclis'te Tokat Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri*, s.51.

³⁹⁸ Yunus Nadi, *Birinci Büyük Millet Meclisinin Açılışı ve İsyanlar*, Sel Yayınları, İstanbul, 1955, s.27-28.

mukaddesatını tahrik vesilesi yapmasına karşı Ankara'nın dahi layık ve lazım olduğu vecihle mukabele etmesi zarureti hâsıl olmuştur. Bu cümleden olarak Meclisin küşadı günü Perşembeden Cumaya geçirilerek evvela Hacı Bayram Cami-i'nde Cuma namazının edası ve oradan da o büyük cemaatle Meclise gidilerek ruhani bir hava içinde küşat merasiminin icrasına karar verilmişti”.

Meclisin açılma günü bu münasebetle 23 Nisan 1923 Cuma günü olarak belirlendikten sonra bu karar, kolordulara, 61. Fırka Komutanlığına, tüm vilayetlere, müstakil livalara, Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyelerine ve belediye riyasetlerine “gayet ivedidir” kaydıyla 21 Nisan 1920’de³⁹⁹ şu telgrafla bildirilmiştir:⁴⁰⁰

“1-Tanrı'nın lütfuyla Nisan'ın 23'üncü Cuma günü, cuma namazından sonra, Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılacaktır.

2- Vatanın istiklali, yüce Hilafet ve Saltanat makamının kurtarılması gibi en önemli ve hayati görevleri yapacak olan Nüyük Millet Meclisi'nin günü Cuma'ya rastlamakta, o günün kutsallığından yararlanılacak ve bütün sayın milletvekilleri ile Hacı Bayram Veli Cami-i Şerifi'nde cuma namazı kılınarak Kur'an'ın ve namazın nurlarından da feyz alınacaktır. Namazdan sonra, Sakal-ı Şerif ve Sancak-ı Şerif alınarak Meclisin toplanılacağı yere gidilecektir. Meclise girmeden önce bir dua okunarak kurbanlar kesilecektir. Bu merasimde Cami-i Şerif'ten başlayarak Meclis binasına kadar Kolordu Komutanlığı'nca askeri birliklerle özel töreni alınacaktır.

3- Açılış gününün kutsallığını belirtmek için bu gündən başlayarak vilayet merkezinde, Vali Beyefendi Hazretleri'nin düzenleyeceği şekilde, hatim indirilmeye ve Buhari-i Şerif okunmaya başlanacak ve Hatm-i Şerif'in son kısımları uğur getirsin diye Cuma günü namazdan sonra Meclis'in toplanacağı yerin önünde tamamlanacaktır.

4- Kutsal ve yaralı vatanımızın her köşesinde bu gündən itibaren aynı şekilde Hatm-i Şerifler indirilmesine ve Buhari-i Şerif okunmasına başlanarak, Cuma günü ezandan önce minarelerde sala verilecek, hutbe okunurken, Halifemiz Padişahımız Efendimiz Hazretleri'nin mübarek adları anılırken, Padişah Efendimiz'in yüce varlıklarının, şanlı ülkesinin ve bütün tebaasının bir an önce kurtulmaları ve saadete kavuşmaları için ayrıca dua okunacak ve Cuma namazının kılınmasından sonra hatim tamamlanarak yüce Hilafet ve Saltanat makamı ile bütün vatan topraklarının kurtuluşu için girişilen Milli Mücadele'nin önemini ve kutsallığını, milletin her bir ferdinin, kendi

³⁹⁹ İ. GÜNEŞ, *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, s.64.

⁴⁰⁰ M. K. ATATÜRK, *Nutuk 1919-1927*, s.294-295.

ve vekillerinden meydana gelmiş olan bu Büyük Millet Meclisi'nin vereceği vatani görevi yapmaya mecbur olduğunu anlatan vaazlar verilecektir. Daha sonra, Halife ve Padişahımızın, din ve devletimizin, vatan ve milletimizin kurtuluşu, selameti ve istiklali için dua edilecektir. Bu dini ve vatani merasim yapıldıktan ve camilerden çıkıldıktan sonra, Osmanlı vilayetlerinin her tarafında, hükümet konağına gelinerek Meclis'in açılmasından dolayı resmi tebrikler yapılacaktır. Her tarafta Cuma namazından önce uygun şekilde Mevlid-i Şerif okunacaktır.

5- Bu tebliğin hemen yayınlanarak her tarafa ulaştırılabilmesi için her vasıtaya başvurulacak, sür'atle en ücra köylere, en küçük askeri birliklere, memleketin bütün teşkilat ve kuruluşlarına ulaştırılması sağlanacaktır. Ayrıca, büyük levhalar halinde her tarafa asılacak ve mümkün olan yerlerde bastırılıp çoğaltılarak parasız dağıtılacaktır.

6- Yüce Tanrı'dan tam bir başarıya ulaştırması niyaz olunur”.

Mustafa Kemal Paşa'nın yayınladığı bu telgrafta açıkladığı program gereğince, 1920 yılının 23 Nisan günü, Cuma namazında, Hacı Bayram Veli Camii-i'nde toplanılıp bildiriadaki tören aynen uygulanmıştır. Kuranlar okunmuş, namazlar kılınmış, dualar edilmiştir. Tekbir sesleri arasında yürünerek Meclis binasına gelinmiş ve tekrar Allah'a dua edilerek toplantı salonuna girilmiştir. Mebusların en yaşlısı, 75 yaşındaki Sinop Mebusu Şerif Bey, yaşından ötürü başkan olarak kürsüye çıktı ve ilk konuşmayı yapmıştır. Daha sonra kürsüye çıkan Ankara Mebusu Mustafa Kemal Paşa bu meclisin, yeniden seçilmiş ve seçilecek mebuslarla “İstanbul Meclisi”nden gelmiş ve gelecek mebuslardan kurulduğunu ve hepsinin aynı sıfat ve yetkilerle görev yapacaklarını bir kez daha açıklamıştır.⁴⁰¹

Böylece I. TBMM, 23 Nisan 1920 Cuma günü saat 13.45'te Ankara'da bulunan 115⁴⁰² milletvekilinin katılımı ile açılmıştır.⁴⁰³ Bu olay, Hâkimiyet-i Milliye Gazetesinde “Tarihi bir vaka: Büyük Millet Meclisi” başlığıyla çıkan yazıda, Ankara'nın bu olağanüstü gününden, “ harikalarla dolu olan tarihimizde, milletin yaşama kabiliyetini ispat edici delillerin belki en yükseği”⁴⁰⁴ diye anlatılır. Yunus Nadi ise TBMM'nin

⁴⁰¹ M. GOLOĞLU, *Üçüncü Meşrutiyet*, s.168.

⁴⁰² 6 Mayıs 1920 tarihli ve Eskişehir merkezli bir İngiliz raporunda, 24'ü İstanbul'dan gelen olmak üzere 174 üye ile açıldığı belirtilmişse de, bu sayı abartılıdır. Çünkü yerli kaynaklarda bu sayıyı doğrulayıcı bilgi yoktur. (Bkz. Bilal Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, C. II, Ankara, TTK Yayınları, 1975, s.101-102); Tevfik ÇAVDAR ise bu sayıyı 104'ü yeni seçilen ve 23'ü de İstanbul'dan gelenler olmak üzere 127 olarak belirtmiştir. (T. ÇAVDAR, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, s.185.)

⁴⁰³ İhsan EZHERLİ, *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1992) ve Osmanlı Mebusan Meclisi (1877-1920)*, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:54, s.33; İ. GÜNEŞ, *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, s.69.

⁴⁰⁴ Hâkimiyet-i Milliye, 23 Nisan 1920, s.24.

açılışını, “Ankara’nın geçirdiği muhteşem ve heybetli günlerden biri” olarak nitelemiştir.⁴⁰⁵

Meclis-i Mebusan’dan, 19 Mart talimatına göre seçilen ve Malta Adası’ndan gelen milletvekillerinden oluşan I. TBMM’de kaç milletvekili olduğu hakkında resmi ya da resmi olmayan yayınlarda farklı bilgiler mevcuttur. “Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Kılavuzu” adlı broşürde, ilk meclisin üye sayısının 78’inin Meclis-i Mebusan’dan geldiği ve toplam 390 milletvekilinin Ankara’da toplandığı belirtilmiştir.⁴⁰⁶ I. TBMM üyelerinden Ali Fuat Cebesoy, bu sayının 377 olduğunu belirtirken,⁴⁰⁷ Mahzar Müfit Kansu, I. TBMM’ye 451 kişinin seçildiğini, bunların 33’ünün çeşitli sebeplerle Meclis’e gelemediklerini belirterek 399 kişinin TBMM’ye katıldığını ifade etmiş,⁴⁰⁸ Mahmut Goloğlu ise I. Dönem TBMM’ye katılanların sayısının 390 olduğunu söylemiştir.⁴⁰⁹ Tarık Zafer Tunaya, TBMM isim Defteri’ne dayanarak ilk meclisin, İstanbul’dan gelen 92 mebus, birisi Yunanistan’dan olmak üzere Malta’dan gelen 14 mebus ve 19 Mart tebliğine göre seçilmiş 232 mebustan mürekkep 337 kişilik bir listesinin olduğunu belirtmiştir.⁴¹⁰ Ahmet Demirel de, I. Dönem TBMM’yi fiili olarak tamamlayan 337 milletvekilinin olduğunu ifade etmiştir.⁴¹¹ TBMM Zabıt Cerideleri’nde ise meclisin 18 Ağustos 1920 tarihli toplantısında okunan “Hukuku Esasiye Encümeni Mazbatası”nda milletvekili sayısının 365 olduğu belirtilmiştir.⁴¹²

TBMM Vakfı tarafından Fahri Çoker başkanlığında oluşturulan Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu ise milletvekili sayısını 63 seçim çevresi ile Brest-Litovsk Antlaşması’ndan sonra anavatana katılan Kars, Ardahan ve Batum livaları temelinde hesaplamıştır. Buna göre, Birinci Meclis’e 362 üye seçilmiştir. Bunlardan 14 üye birden fazla seçim bölgesinden seçildikleri için bu sayı 348’e düşmüştür. Osmanlı Mebusan Meclisi’nden TBMM’ye ilhak eden üye sayısı ise 88’dir. Seçildiği halde ne İstanbul

⁴⁰⁵ Y. Nadi, **Birinci Büyük Millet Meclisinin Açılışı ve İsyancılar**, s.29-30.

⁴⁰⁶ **Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Kılavuzu (1919-1923)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1965, s.32.

⁴⁰⁷ Ali Fuat CEBESÖY, **General Ali Fuat Cebesoy’un Siyasi Hatıraları**, C. I, Temel Yayınları, İstanbul, 2002, s.310.

⁴⁰⁸ Mazhar Müfit KANSU, **Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber**, C. II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986, s.574.

⁴⁰⁹ M. GOLOĞLU, **Üçüncü Meşrutiyet**, s.169.

⁴¹⁰ Tarık Zafer TUNAYA, **Türkiye’de Siyasi Partiler 1859-1952**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1952, s.241.

⁴¹¹ A. DEMİREL, **İlk Meclis’in Vekilleri Milli Mücadele Döneminde Seçimler**, s.79.

⁴¹² **TBMM ZC**, D. 1, İ. 52, C. III, TBMM Matbaası, Ankara, 1981, s.315.

Meclisi'ne ne de I. TBMM'ye katılmayan 1 üye olmak üzere I. TBMM üye defterine kaydedilen milletvekili sayısı 437'dir.⁴¹³

Belirtilen sayıların birbirinden farklı olması birçok nedene bağlanabilir. Bu sebeplerin en önemlileri şunlardır:⁴¹⁴

1. TBMM üyelikleri için yapılan seçimler dönemin olağanüstü koşullar sebebiyle aynı anda yapılamamış, seçimlerin tamamlanması uzun bir süre almıştır. Seçimler, bazı livalarda Meclis'in açıldığı günden önce sonuçlanırken, bazı yerlerde ise TBMM açıldıktan sonra tamamlanabilmiştir. Bundan dolayı seçilen ve TBMM'ye katılan mebuslar aynı anda değil farklı zamanlarda Ankara'ya ulaşmışlardır.

2. Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mart 1920 tarihli tamimi gereğince nüfus büyüklüklerine bakılmaksızın her livadan beşer mebus seçilmesi öngörülürken, bazı livalarda hiç seçim yapılamamış, bazılarında ise 5 yerine daha az sayıda mebus seçilmiştir.

3. Seçimden sonra birçok mebus görev kabul etmeyip meclise katılmadan istifa etmiş, bazıları da uzun süre izinsiz olarak meclise katılmadığından, farklı tarihlerde mebusluktan düşürülmüştür. Boşalan üyelikler için bazı livalarda yeni seçim yapılırken bazılarında yapılmamıştır.

4. Bazı mebuslar ya seçimin ardından daha TBMM'ye katılmadan ya da katıldıktan bir süre sonra vefat etmiştir. Bu mebuslardan boşalan üyelikler için yine bazı seçim bölgelerinde yeni seçim yapılmış, bazılarında yapılmamıştır.

5. Kendilerine TBMM'ye katılma çağrısı yapılan Meclis-i Mebusan üyelerinin bir bölümü Ankara'ya gelirken bir bölümü bu çağrıya uymayıp Ankara'ya gelmemiştir.

b) Türkiye Büyük Millet Meclisi Adının Benimsenmesi

23 Nisan 1920'de büyük bir dinsel törenle açılarak "tarihi bir vaka"yı başlatan meclisin adının ne olacağı, meclis açılmadan tartışma konusu olmuştur. Mustafa Kemal Paşa, 19 Mart 1920'de bütün valiliklere, bağımsız sancaklara ve kolordu komutanlıklarına gönderdiği talimatın müsveddesinde Ankara'da açılacak olan meclis için "*Meclis-i Messisan*" tabirini kullanmıştır. Fakat Ankara'da açılması düşünülen meclis'e "*Şuray-ı Milli*"⁴¹⁵ isminin verilmesini arzu eden Kâzım Karabekir Paşa ve Sivas

⁴¹³ Rıdvan AKIN, *TBMM Devleti (1920-1923) Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkleri ve İdare*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s.88.

⁴¹⁴ A. DEMİREL, *Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup*, s.87

⁴¹⁵ K. KARABEKİR, *İstiklal Harbimiz*, s.517.

Valisi Reşit Paşa bu ismi çok kışkırtıcı bularak Mustafa Kemal Paşa'yı uyarılmışlar, bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, bu tabirden vazgeçerek “*Salahiyet-i Fevkaladeyi Haiz Meclis (olağanüstü yetkilere sahip)*” tabirini kullanmayı tercih etmiştir.⁴¹⁶

Meclis'in adı ile ilgili ilk tartışmanın yaşandığı 11 Nisan 1920 günü vilayette yapılan toplantıda, İslamcılar meclisin adının “*Meclis-i Kebir*” ya da “*Meclis-i Kebir-i Milli*”, Türk Ocağı sempatizanları “*Kurultay*”, Osmanlıcılar ise “*Meclis-i Mebusan*” olmasını istemişlerdir.⁴¹⁷ Ulusalıcı ve İnkılapçı mebuslar ise “*Büyük Millet Meclisi*” denilmesini karar vermiş olacaklar ki,⁴¹⁸ Sinop Milletvekili Şerif Bey, meclisin açılış konuşmasında “*Meclis-i Âli (Büyük Meclis)*” tabirini kullanmıştır.⁴¹⁹

Şerif Bey'den sonra kürsüye gelen Mustafa Kemal Paşa'da meclisin hangi azalardan teşekkül edeceğine dair verdiği beyanatında “*Meclis-i Âli (Büyük Meclis)*” ifadesini kullanmıştır.⁴²⁰ Bu ifade meclisin ilk toplantılarında sık sık kullanılmıştır. Ayrıca ilk önergelerde “*BMM Riyasetine*” başlıkları kullanılmıştır. Nitekim Saruhan Milletvekili İbrahim Süreyya Bey, Hamidiye kahramanı Rauf Bey'in namının hürmetle yâd edilmesi hakkındaki takririni “*Büyük Millet Meclisi Riyasetine*” diyerek vermiştir.⁴²¹ Yine aynı oturumda Ertuğrul Milletvekili Mustafa Kemal Bey, Mustafa Kemal Paşa ve Heyet-i Temsiliye'ye vatanperverane mücadelelerinden dolayı teşekkür edilmesine dair verdiği takirde de “*Büyük Millet Meclisi Riyasetine*” tabirini kullanmıştır.⁴²² Bazı önergelerde de “*Meclis-i Milli*” adı kullanılmıştır. Daha sonra, Meclis'in toplanış nedenlerini kamuoyuna açıklamak için Hamdullah Suphi'nin kaleme aldığı meclis bildirisinde ve Afyon Milletvekili Mehmet Şükrü'nün, Hıyanet-i Vataniye Yasası önerisinde “*Büyük Millet Meclisi*”(B.M.M.) adı kullanılmıştır.⁴²³ Bu isim karışıklığına meclisin ikinci reisi ve Erzurum Milletvekili Celalettin Arif Bey açıklık kazandırmış ve “*Meclis-i Ali'nin namı, Heyet-i muhteremce Büyük Millet Meclisi olmak üzere kabul edilmiştir. Ve bizde Büyük Millet Meclisi olarak kabul ettik*” demiştir.⁴²⁴

Ankara ile İstanbul Hükümeti'nin ilişkilerinin yoğunlaştığı bir dönemde Mustafa Kemal Paşa, meclis için “*Türkiye Büyük Millet Meclisi*” ibaresini kullanmıştır. Mustafa

⁴¹⁶ M. K. ATATÜRK, *Nutuk*, s.277-288.

⁴¹⁷ Halide Edip ADIVAR, *Türk'ün Ateşle İmtihanı*, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 1998, s.115.

⁴¹⁸ İ. GÜNEŞ, *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, s.71.

⁴¹⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 1, C. I, TBMM Matbaası, Ankara, 1959, s.2.

⁴²⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 1, C. I, s.2.

⁴²¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 2, C. I, s.32.

⁴²² TBMM ZC, D. 1, İ. 2, C. I, s.33.

⁴²³ İ. GÜNEŞ, *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, s.71.

⁴²⁴ Bekir Sıtkı YALÇIN, *Türkiye Büyük Millet Meclisi (Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları)*, TBMM Basımevi, Ankara, 1986, s.18.

Kemal Paşa, 8 Şubat 1921 tarihinden itibaren icra vekilleri kararnamesinden başlayarak “*Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi*” unvanını kesintisiz olarak kullanmıştır. Türkiye sözcüğü bu tarihten sonra kanunlarda kullanıldığı gibi diğer devletlerle yapılan karşılıklı antlaşmalarda da kullanılmıştır.⁴²⁵

c) I. TBMM’nin Yapısı ve Mebusların Özellikleri

I. TBMM’yi Mustafa Kemal Paşa’nın 19 Mart 1920 tarihli tamimi gereğince seçilmiş üyelerin yanısıra, İstanbul’un işgalinden sonra Ankara’ya gelerek I. TBMM’ye katılan çeşitli meslek ve toplumsal kesimlere mensup olan mebuslar oluşturmuştur. Çiftçi, tüccar, avukat, gazeteci, bankacı, memur, asker, tarikat şeyhi, belediye başkanı, mühendis, doktor, işçi vb. gibi çeşitli toplumsal tabakaları temsil eden mebusların bir arada olduğu I. TBMM’de, ilk eğitimini tamamlamış mebuslar olduğu gibi, birden fazla yükseköğretim bitiren üyeler de yer almıştır. Toplumsal kesimleri, konuştukları şiveleri, giydikleri giysileri yönüyle o dönem Türkiye’sini aynen yansıtan mebuslar, Osmanlı Devleti’nin son dönemine şahit olmuş ve bu dönemin düşünce akımları ve siyasal mücadeleleri içinde yoğrulmuştur.⁴²⁶

Meclisin bu yapısını Hıfzı Veldet Velidedeoğlu şu ifadelerle dile getirmektedir.⁴²⁷ “*Meclisin açıldığı gün Meclise katılan milletvekillerinin kılıkları, giysileri, yaşları, düşünsel düzeyleri ve görgüleri başka başka ve çok değişik; beyaz sarıklı, aksakallı, cüppeli, eli tespihli hocalarla pırıl pırıl üniformalı genç subaylar, yazma veya şal sarıklı aşiret beyleri, külahlı ağalar ve kavuklu çelebilerle Avrupa’daki yükseköğrenimlerini bitirip dönmüş Batı kültürüyle yetişmiş kişiler birlikte yan yana oturmaktaydılar. Gerçi milletvekillerinin kılık kıyafetleri değişik ve renk renk, öğrenimlerine ve yetişme ortamlarına göre düşünce yöntemleri değişik ama gönülleri ve amaçları bir”.*

Yapısı ve kararları itibariyle olağanüstü yetkilere sahip bir meclis durumunda olan I. TBMM, bir başbakan tarafından kurulan bir kabine, bir hükümet tarafından yönetilmemiştir. Bu yetki ve görev meclisin kendisinde toplanmıştır. Meclis Başkanı hem hükümet, hem de devletin başkanı olduğu için meclis, yasama yetkisinin yanı sıra yürütme yetkisini de elinde bulundurmuştur. İstiklâl Mahkemeleri’nin kurulmasıyla birlikte yargı görevi de mecliste toplanmış ve meclis, böylece kuvvetler birliği esasına dayanan bir niteliğine bürünmüştür.

⁴²⁵ İ. GÜNEŞ, *Birinci TBMM’nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, s.73.

⁴²⁶ İ. GÜNEŞ, *Birinci TBMM’nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, s.78-79.

⁴²⁷ Hıfzı Veldet VELİDEDEOĞLU, *İlk Meclis*, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1999, s.16-17.

I. TBMM’de yer alan mebuslar temsil ettikleri bölgelere göre değerlendirildiğinde 66 seçim bölgesini temsil ettikleri görülmekte olup, seçim çevreleri coğrafi açıdan 9 bölgeye ayrılmış ve bu dokuz bölge şu şekilde tasnif edilmiştir:⁴²⁸

1. Orta-Kuzey Anadolu: Ankara, Bolu, Çankırı, Çorum, Ertuğrul, Eskişehir, Kütahya, Kırşehir, Yozgat,
2. Ege Bölgesi: Aydın, Biga, Burdur, Denizli, Gelibolu, Isparta, İzmir, Karasi, Menteşe, Saruhan,
3. Marmara Bölgesi: Bursa, Edirne, İstanbul, İzmit,
4. Akdeniz Bölgesi: Adana, Antalya, Cebelibereket, Gaziantep, İçel, Kozan, Maraş, Mersin,
5. Kuzey Doğu Anadolu: Ardahan, Batum, Bayezid, Erzincan, Erzurum, Kars, Oltu,
6. Güneydoğu Anadolu: Bitlis, Diyarbakır, Ergani, Genç, Hakkâri, Mardin, Muş, Siirt, Siverek, Urfa, Van,
7. Karadeniz Bölgesi: Canik, Gümüşhane, Karahisar-ı Şarki, Kastamonu, Lazistan, Sinop, Trabzon,
8. Orta-Doğu Anadolu: Amasya, Dersim, Elaziz, Malatya, Sivas, Tokat,
9. Orta Güney Anadolu: Karahisar-ı sahip, Kayseri, Konya, Niğde.

Meclis üyeleri en yoğun olarak Doğu Anadolu Bölgesi’ni temsil etmişler ve toplam mebusların %21,7’si bu bölgeden seçilmiştir. İkinci sırayı alan Karadeniz Bölgesi’nin oranı % 17,6, üçüncü sırada olan İç Anadolu Bölgesi’nin oranı % 15,6’ olmuştur. Bu bölgeleri sırasıyla %12,8 oranla Akdeniz Bölgesi, %12,6 oranla Ege Bölgesi, % 10,3 oranla Marmara Bölgesi ve % 8,2’lik oranla Güneydoğu Anadolu Bölgesi izlemiştir. Meclis’te bugün Türkiye sınırları dışında kalan Batum’da 5 üye tarafından temsil edilmiştir.⁴²⁹

Meclis üyelerinin % 56,7’si doğduğu yerden, % 42’si ise doğum yeri dışındaki bölgelerden seçilmişlerdir. Doğduğu ilin dışındaki yerlerden seçilenlerin % 12’sinin doğum yeri de Misak-ı Milli’nin sınırları dışında kalmıştır.⁴³⁰

I. TBMM üyeleri aldıkları eğitim yönüyle değerlendirildiğinde yüksek bir eğitim düzeyine sahip oldukları görülmektedir. İmparatorluğun son dönemlerinde, geleneksel

⁴²⁸ A. DEMİREL, **Birinci Meclis’te Muhalefet İkinci Grup**, s.138; Seçim yapılacak yerlerin daha ayrıntılı listesi için bkz. M. GOLOĞLU, **Üçüncü Meşrutiyet**, s.345-346.

⁴²⁹ A. DEMİREL, **İlk Meclis’in Vekilleri Milli Mücadele Döneminde Seçimler**, s.164.

⁴³⁰ İ. GÜNEŞ, **Birinci TBMM’nin Düşünce Yapısı (1920-1923)**, s.121.

eğitim kurumlarının yanında batı tipi eğitim veren okulların açılmasıyla eğitimde çeşitlilik oluşmuş ve bu çeşitlilik, meclisteki mebuslara da yansımıştır.

Mecliste iptidaiden ysekokula kadar uzanan eğitim kurumlarının her kademesinden mezun mebusun olduğu görülme olup, bunun yanısıra mecliste, medrese çıkışlı, meslek okulu bitirmiş, özel eğitim kurumlarından yetişmiş birçok mebus ta yer almıştır. Yukarıda bahsedilen ikili eğitim sisteminin de mebuslar üzerinde etkisi olmuştur. Mesela, medreselerde eğitim görenlerin %24,4' aynı zamanda rüştiye, % 8,5'i ysekğretim kurumu, %7,1'i idadi mezunu iken %7,3' de medrese eğitiminin yanısıra özel eğitim görmüştür. Ayrıca hem rüştiye hem meslek okulu, hem harp akademisi hem bir başka ysekğretim kurumu, hem idadi hem özel eğitim kurumu gibi birden çok okul mezunu olan mebuslar da I. TBMM'de yer almıştır.⁴³¹

Mecliste yer alan mebusların mezun oldukları eğitim kurumlarına bakıldığında bunların %25,4' ysekğretim, % 4,8'i harp akademisi, % 20,8'i rüştiye, %18,8'i medrese, %8,7'si idadi, %2,3' sultani, %1,6'sı meslek okulu, % 6,9'u harbiye ve % 7,3' özel eğitim almıştır. Mebusların %14,6 oranı ise herhangi bir eğitim kurumunu bitirmemiş ya da eğitim düzeyleri hakkında bilgi sahibi olunamamıştır.⁴³² İhsan Güneş I. TBMM'de yer alan mebusların %39,6'sı ysekğretim, % 22'si medrese, % 3,8'i meslek okulu, % 27,3' ortaöğretim, %4' özel eğitim ve % 0,7'si ilköğretim mezunu ve bu oranlar günün şartları altında değerlendirildiğinde mebusların eğitim düzeylerinin ysek olduğu değerlendirmesini yapmıştır.⁴³³

Bununla birlikte mebusların % 58,8'i yabancı dil eğitimi almıştır. Mebusların % 41,2'lik bölümü birden fazla yabancı dil bilmekte olup bilinen yabancı diller arasında Fransızca, Arapça ve Farsça ilk sıraya yerleşmiştir. Fransızca bilenler tüm meclis üyelerinin % 23,8'ini, Arapça bilenler % 19,2'sini, Farsça bilenler ise % 13,5'ini oluşturmuş ve bu üç dili % 4,8'lik oranlarla İngilizce ve Almanca takip etmiştir.⁴³⁴ İhsan Güneş'e göre 196 kişinin yabancı dil bildiği I.TBMM'de yer alan mebuslardan 70 kişi (%17,9) bir yabancı dil, 72 kişi (%18,4) iki yabancı dil, 37 kişi (%9,4)  yabancı dil, 10 kişi (%2,5) dört yabancı dil, 4 kişi (%1) beş yabancı dil ve 3 kişi ise altı yabancı dil eğitimi almıştır.⁴³⁵

⁴³¹ A. DEMİREL, **Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup**, s.143XIV4; İ. GüNEş, **Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)**, s.79.

⁴³² A. DEMİREL, **Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup**, s.144.

⁴³³ İ. GüNEş, **Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)**, s.92.

⁴³⁴ A. DEMİREL, **Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup**, s.146.

⁴³⁵ İ. GüNEş, **Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)**, s.86.

I. TBMM üyeleri mesleki açıdan incelendiğinde tüm kesimlerin mecliste temsil edildiği görülmekte ve mebusların seçilmeden önce uğraştıkları son meslekler göz önüne alındığında meclisteki üyelerin yarısının (% 46,9) devlet memuru olduğu dikkat çekmiştir. Memur mebusların yanında avukat, gazeteci, doktor ve mühendis mebuslarda mecliste yer almış ve bunların oranı %14, eşraf olarak nitelendirilebilecek ve çoğu büyük toprak sahibi olan çiftçi, tüccar ve aşiret reislerinin oranı ise %18,9'dur. Müftü, müderris ve şeyhlerden oluşan din adamları da mecliste % 11,2 oranında temsil edilmiştir.⁴³⁶

İhsan Güneş'e göre, I. TBMM'yi oluşturan mebusların %34,2'si devlet memuru, % 24'ü serbest meslek mensubu, % 13,2'si asker, % 12,7'si yerel yönetici, % 8,6'sı din görevlisi, % 4'ü sağlık mensubu, % 1,2'si aşiret reis, %1'i de teknik elemandır.⁴³⁷

Tarık Zafer Tunaya ise mebusları mesleki açıdan altı sınıfa ayırmıştır.⁴³⁸

- 1- Serbest meslek erbabı 120 kişi,
- 2- Devlet memurları 125 kişi,
- 3- Belediyeciler 13,
- 4- Ordu mensupları 53,
- 5- İlmiye sınıfı 53,
- 6- Aşiret reisleri 5 kişi.

Doğu Ergil, *Milli Mücadele'nin Sosyal Tarihi* adlı eserinde mebusların mesleklere göre dağılımını şu şekilde göstermiştir.⁴³⁹

Tablo-9: I. TBMM'de Yer Alan Mebusların Mesleki Grupları

Meslekler	Oranlar (%)	Meslekler	Oranlar (%)
Bürokrasi (Toplam)	43	Serbest Meslek	20
Sivil İdare	23	Hukuk	13
Asker	15	Doktor	4
Eğitim	5	Veteriner	1
Girişimcilik	19	Gazeteci	2
Ticaret	12	Diğer Meslekler	2
Tarım	6	Bilinmeyenler	15

⁴³⁶ A. DEMİREL, *Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup*, s.148.

⁴³⁷ İ. GÜNEŞ, *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, s.82.

⁴³⁸ Tarık Zafer TUNAYA, *Devrim hareketleri içinde Atatürk ve Atatürkçülük*, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1997, s.211-213.

⁴³⁹ Doğu ERGİL, *Milli Mücadele'nin Sosyal Tarihi*, Turhan Kitabevi, Ankara 1981, s.190-191

Bankacılık	1		
Din	17		

Mebusların yaş durumları incelendiğinde I. TBMM genç mebuslardan teşekkül etmiştir. Zira meclisi oluşturan mebusların yaş ortalamasının 43,3 olduğu tespit edilmiştir.⁴⁴⁰ Ahmet Demirel yaptığı çalışmada milletvekillerinin yaşları ile ilgili olarak mecliste uzun süre üye istikrarının sağlanamamasından dolayı yaş durumlarını tespit etmenin güçlüğüne ifade etmiş⁴⁴¹ ve 1921 ilkbaharına kadar TBMM ile ilişkisi kesilen 82 kişi kapsam dışında tutulursa, kalan 355 mebusun yaş ortalamasını 42,8 olarak belirtmiştir. Bu da I. Dönem TBMM'yi oluşturan üye grubunun oldukça genç kişilerden meydana geldiğini göstermektedir.⁴⁴² İhsan Güneş ise mebusların %4,3'ü 20'li, % 38'i 30'lu, %35'i 40'lı, %17,6'sı 50'li, %3,8'i 60'lı, % 0,7'si de 70'li yaş grubunda bulunduğunu, 20'li, 30'lu ve 40'lı yaş grubunda olanların daha fazla olduğunu, bu durumda da parlamento ölçüleri açısından meclisin gençlerden meydana geldiğini ifade etmiştir.⁴⁴³

Tablo-10: I. TBMM'de Yer Alan Mebusların Yaş Durumları⁴⁴⁴

Yaş	Milletvekili Sayısı	Oran(%)
40'tan Küçük	163	37,3
40-49	152	4,8
50-59	64	14,6
60'tan Büyük	21	4,8
Bilinmeyen	37	8,5
Toplam	437 Milletvekili	

d) I. TBMM'nin İlk Çalışmaları ve Meclisteki Gruplaşmalar

23 Nisan 1920 Cuma günü olağanüstü yetkilerle donatılmış bir şekilde 104'ü yeni seçilen ve 23'ü de İstanbul'dan gelenler olmak üzere toplam 127 mebusla açılan⁴⁴⁵ I.

⁴⁴⁰ İ. GÜNEŞ, *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, s.97-98

⁴⁴¹ A. DEMİREL, *İlk Meclis'in Vekilleri Milli Mücadele Döneminde Seçimler*, s.167.

⁴⁴² A. DEMİREL, *Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup*, s.142.

⁴⁴³ İ. GÜNEŞ, *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, s.98.

⁴⁴⁴ A. DEMİREL, *Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup*, s.142.

⁴⁴⁵ T. ÇAVDAR, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, s.185.

TBMM'nin ilk toplantısı, saat 13.45'te başlamıştır. Böylece ferdi saltanat yerine, milli iradeye dayanan demokratik bir devlet doğmuştur.⁴⁴⁶ Hazır bulunan mebusların en yaşlısı olan 1845 doğumlu Sinop Mebusu Şerif Bey, meclis açılış konuşmasını yapmış ve Şerif Bey'den sonra söz alarak kürsüye Ankara Mebusu Mustafa Kemal Paşa çıkmıştır. Mustafa Kemal Paşa yaptığı konuşmasında, meclisin olağanüstü yetkilere haiz olduğunu, meclisin yapısının yeniden seçilen üyeler ile İstanbul'dan canlarını kurtararak meclise katılan üyelere oluşturulmasını dile getirmiş ve seçim tutanaklarının incelenmesi için bir komisyon oluşturulmasını teklif etmiştir.⁴⁴⁷

Geçici Başkanlık Divanı için yapılan oylamada Bursa Mebusu Muhiddin Baha Bey, Kütahya Mebusu Cevdet Bey geçici kâtip seçildikten sonra seçim tutanaklarının incelenmesi için 15'er kişiden oluşan iki komisyon⁴⁴⁸ seçilerek, 24 Nisan Cumartesi saat 10.00'da toplanmak üzere oturuma son verilmiştir.⁴⁴⁹

24 Nisan 1920 Cumartesi günü saat 10.00'da ikinci toplantısına başlayan meclis, önce mebusların seçim tutanaklarını inceleyen komisyon raporlarını kabul etmiştir. Daha sonra öğleden önce ve öğleden sonra olmak üzere yapılan birisi gizli, dördü açık oturumda Mustafa Kemal Paşa, 1918 Mondros Mütarekesi'nden I. TBMM'nin açılışına kadar geçen zaman zarfında cereyan eden olayları ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır.⁴⁵⁰ Aynı gün yasama çalışmalarına ve hükümet kurma görüşmelerine başlayan meclise, Mustafa Kemal Paşa anayasal nitelikli ve ayrıntılı bir önerge sunmuştur.⁴⁵¹ Paşa, sunduğu önergede şu esasları vurgulamıştır:⁴⁵²

1. Bir hükümet kurulması zorunludur.

⁴⁴⁶ İksan KÖSE, "Atatürk'ün Ankara'ya Gelişi ve TBMM'nin Açılışı", **Türkler Ansiklopedisi**, C. XVI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.41.

⁴⁴⁷ F. ÇOKER, **Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923**, s.42.

⁴⁴⁸ **Birinci Komisyon**; Hüsrev Sami Bey (Eskişehir), Süleyman Sırrı Bey (Yozgat), Necip Efendi (Denizli), Abdülhalim Çelebi Efendi Hazretleri (Konya), Şerif B. (Sinop), Refik B. (Konya), Şeyh Seyfi Efendi (Kütahya), Halil B. (Ertuğrul), Ferid B. (Çorum), Nebil Efendi Karahisarlı Sahip), Miralay İsmet Bey (Edirne), Hacı Mustafa Bey (Gümüşhane), Mehmet Şükrü Bey (Karahisarlı Sahip), Haşim Bey (Çorum), Mehmet Bey (Eskişehir).

İkinci Komisyon; Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Ankara), Şemsettin Efendi (Ankara), Haydar Bey (Kütahya), Sabit Bey (Kayseri), Şevket Bey (Sinop), Hafız İbrahim Bey (Isparta), Cevdet Bey (Kütahya), Sırrı Bey (İzmit), Eyüp Sabri Bey (Eskişehir), Halil İbrahim Efendi (Eskişehir), Hakkı Behiç Bey (Kırşehir), Müfit Efendi (Kırşehir), Yusuf Bey (Denizli), Hamdi Efendi (Diyarbakır), Tevfik Efendi (Kangırı). (**TBMM ZC**, D. 1, İ. 1, C. I, s.3.)

⁴⁴⁹ F. ÇOKER, **Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923**, s.41-42.

⁴⁵⁰ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, C. I, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1997, s.12-63.

⁴⁵¹ Hıfzı Veldet VELİDEDEOĞLU, **İlk Meclis ve Milli Mücadele'de Anadolu**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1990, s.21-24.

⁴⁵² B. TANÖR, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)**, s.235.

2. Geçici bile olsa bir “hükümet reisi” tanımak yada “padişah kaymakamı” seçmek doğru olmaz.

3. Mecliste yoğunlaşan milli irade vatanın kaderine fiilen el koymuş ve meclisin üstünde bir güç yoktur.

4. TBMM yasama ve yürütme yetkilerini kendinde toplar. Meclis’ten seçilip görevlendirilecek bir heyet hükümet işlerini yürütür. Meclis başkanı da bu kurulun başkanıdır.

5. Padişah ve halife baskıdan kurtulduktan sonra meclisin düzenleyeceği “esasat-ı kanuniye” çerçevesindeki yerini alır.

Yapılan tartışmalar sonucunda Mustafa Kemal Paşa’nın önergesi çoğunlukla kabul edilmiş ve 24 Nisan 1920 Cumartesi günü öğleden sonra Meclis Başkanlık Divanı seçimleri yapılmıştır. Yapılan seçimlerden sonra Mustafa Kemal Paşa 110 oyla I. TBMM’nin birinci başkanı, İstanbul Meclis-i Mebusanı’ndan gelen ve o meclisin başkanı olan Erzurum Mebusu Celalettin Arif Bey ise 109 oyla meclisin ikinci başkanı seçilmiştir. Meclis başkanı seçilen Mustafa Kemal Paşa, kürsüye çıkarak “ulusal egemenlik” temalı bir konuşma yapmıştır.⁴⁵³ Görevine başlayan Başkanlık Divanı, ilk iş olarak 27 Nisan 1920’de padişaha bir bağlılık telgrafı çekmiştir.⁴⁵⁴

Meclisin 25 Nisan 1920 tarihli toplantısında I. TBMM, halka ilk bildirisini yayınlamış⁴⁵⁵ ve mecliste aynı gün Geçici İcra Vekilleri Heyeti(geçici kabine) seçimi yapılmıştır. Meclis kararı ile Fevzi Paşa, Celalettin Arif Bey, Cami Bey, Bekir Sami Bey, Hamdullah Suphi Bey ve Behiç Bey’ler Geçici İcra Vekilleri Heyeti’ne seçilmiştir.⁴⁵⁶ Seçilen bu heyet, İcra Vekilleri Heyeti Kanununun kabul edildiği 2 Mayıs 1920 tarihine kadar önemli çalışmalarda bulunmuşlardır. Bu çalışmalar şunlardır.⁴⁵⁷

1. 25 Nisan 1920’de halka, düşman propagandalarına inanılmamasını içeren bir beyanname yayınladı.

2. 26 Nisan’da Sovyet Rusya Halk Komiserler Meclisine bir mektup gönderildi. Bunun akabinde Bekir Sami Bey başkanlığındaki bir heyet de Moskova’ya gönderildi. Böylelikle tanınma yolunda ilk adım atıldı.

3. 27 Nisan 1920’de TBMM adına Padişaha bir arıza yayımlandı.

⁴⁵³ H. Veldet VELİDEDEOĞLU, *İlk Meclis ve Milli Mücadele’de Anadolu*, s.25-28.

⁴⁵⁴ M. GOLOĞLU, *Üçüncü Meşrutiyet*, s.172.

⁴⁵⁵ *Hâkimiyeti Milliye*, 28 Nisan 1336.

⁴⁵⁶ T. ÇAVDAR, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, s. 186; İ. GÜNEŞ, *Birinci TBMM’nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, s.254.

⁴⁵⁷ Selahattin TANSEL, *Mondros’tan Mudanya’ya Kadar*, C. III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s.98-99.

4. 29 Nisan 1920'de Hıyanet-i Vataniye Kanunu yayınlandı.

Bu kanunla I. TBMM'nin meşruluğuna karşı çıkanlar vatan haini ilan edilmiş ve bu kişilerin idam edileceği duyurulmuştur. Fakat bu kanunun etkisinin istenilen düzeyde olmamasından dolayı, kanunu desteklemek amacıyla 11 Eylül 1920'de "Firariler Hakkında Kanun" çıkarılmış ve 18 Eylül 1920'de ise "İstiklal Mahkemeleri" kurulmuştur.⁴⁵⁸

Daha önce seçilmiş olan 15 kişilik Layiha Encümeni(Komisyonu)⁴⁵⁹ tarafından "TBMM İcra Vekillerinin, Suret-i İntihabına Dair" dair kanun tasarısı hazırlanmış ve hazırlanan bu kanun tasarısı 2 Mayıs 1920 tarihinde 3. kanun⁴⁶⁰ olarak kabul edilmiştir. Bir gün sonra yani 3 Mayıs 1920'de Meclisin ilk İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) seçimi yapılmış ve yapılan seçimlerden sonra TBMM'nin ilk İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) şu kişilerden oluşmuştur.⁴⁶¹

- 1) Şer'iyeye ve Evkaf Vekilliğine Mustafa Fehmi Efendi (Bursa),
- 2) Dâhiliye Vekilliğine Cami Bey (Aydın)
- 3) Adliye Vekilliğine Celâlettin Arif Bey (Erzurum)
- 4) Nafia Vekilliğine İsmet Fazıl Paşa (Yozgat)
- 5) Hariciye Vekilliğine Bekir Sami Bey (Amasya)
- 6) Sıhhiye ve İctimai Muavenet Vekilliğine Dr. Adnan Bey (İstanbul)
- 7) İktisat Vekilliğine Yusuf Kemal Bey (Kastamonu)
- 8) Müdafaayı Milliye Vekilliğine Fevzi Paşa (Kozan)
- 9) Erkânıharbiye-i Umumiye Vekilliğine İsmet Bey (Edirne) seçilmişlerdir.

Bu birleşimde adaylar yeterli oyu alamadıkları için Maliye ve Maarif Vekilleri belli olmamış, 4 Mayıs 1920'de yenilenen seçimde; Hakkı Behiç Bey (Denizli) Maliye Vekili, Dr. Rıza Nur Bey (Sinop) ise Maarif Vekili olmuşlardır. Bu şekilde İcra Vekilleri Heyetinin oluşumu tamamlanmakla 24 Nisan 1920'de işbaşına getirilen Geçici İcra Kurulunun görevi de sona ermiştir.⁴⁶²

⁴⁵⁸ İ. GÜNEŞ, **Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)**, s. 289.

⁴⁵⁹ Layiha Encümeni şu kişilerden teşekkül etmiştir. Rıza Nur Bey (Sinop), Celâlettin Arif Bey (Erzurum), Yusuf Kemal Bey (Kastamonu), Yunus Nadi B. (İzmir), Hamdullah Suphi B. (Antalya), Hakkı Behiç Bey (Kütahya), Sırrı Bey (İzmit), Şeyh Servet Efendi (Bursa), Haydar Bey (Kütahya), Emir Paşa (Sivas), Refik Bey (Konya), Besim Atalay Bey (Kütahya), Ferid Bey (Çorum), Abdülkadir Kemali Bey (Kastamonu), Çelebi Efendi (Konya).

⁴⁶⁰ 1 numaralı kanun Ağnam Vergisi Kanunu, 2 numaralı kanun ise Hıyaneti Vataniye Kanunu'dur.

⁴⁶¹ F. ÇOKER, **Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923**, s.111.

⁴⁶² F. ÇOKER, **Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923**, s.112; H. Veldet VELİDEDEOĞLU, **İlk Meclis ve Milli Mücadele'de Anadolu**, s.31.

Yeni sistemde meclis başkanı, İcra Vekilleri Heyetinin de başkanı olması ilkesi benimsenmiş, Ankara Mebusu Mustafa Kemal Paşa seçilen İcra Vekilleri Heyetinin başkanı olmuştur.⁴⁶³ 5 Mayıs 1920 tarihinde TBMM'nin ilk İcra Vekilleri Heyeti (İlk Kabine) Mustafa Kemal Paşa başkanlığında ilk toplantısını gerçekleştirmiştir. Bu toplantı haberini Hâkimiyeti Milliye gazetesi sayfalarına şu şekilde taşımıştır.⁴⁶⁴

“Vekiller Meclisi geçen çarşamba günü badezzuhr (öğleden sonra) ilk defa Mustafa Kemal Paşanın riyaseti altında (hükümet konağında ayrılan daire-i mahsusada) toplanarak geç vakte kadar müzakere icrasına devam etmiştir. Millettin kendi iradesi ile kendi mukadderatına bilfiil vaz'iyed (el koymasını) etmesini gösteren bu hadise tarihimizin mühim bir fasıl başıdır.”

26 Nisan 1920'de yapılan 4. Oturumda mebuslardan gelen önergeler sonucunda mecliste çeşitli Encümenlerin kurulmasına karar verilmiş ve 25 tane Encümen (Komisyon) kurulmuştur.⁴⁶⁵

Komisyonların teşekkülünden sonra 14 Mayıs 1920'de meclisteki işleri düzenlemek ve idare etmek için meclisin yönetim kadrosu oluşturulmuştur.⁴⁶⁶ Böylece hükümet kurulmuş ve yeni ulusal Türk Devleti, bütün resmi kuruluşlarıyla tarihte yerini almıştır.⁴⁶⁷

Yeni hükümet bir yandan icra görevini sürdürürken diğer yandan da yapmayı düşündüğü faaliyetleri meclise sunmak ve meclisten onay almak üzere bir hükümet programı hazırlamaya başlamıştır. Hazırlanan hükümet programı 9 Mayıs 1920'de

⁴⁶³ İ. GÜNEŞ, **Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)**, s.257.

⁴⁶⁴ **Hâkimiyeti Milliye**, 9 Mayıs 1920, s.2.

⁴⁶⁵ 1. Adliye Encümeni (Adalet Komisyonu), 2. Dâhiliye Encümeni (Dış İşleri Komisyonu), 3. Divanı Haysiyet (Disiplin Komisyonu), 4. Defteri Hakani Encümeni (Tapu ve Kadastro Komisyonu), 5. Hariciye Encümeni (Dış İşleri Komisyonu), 6. İktisat Encümeni (Ekonomi Komisyonu), 7. İrsat Encümeni: (Aydınlatma ve Yol Gösterme Komisyonu), 8. İstida Encümeni (Dilekçe Komisyonu), 9. Kanun-i Esasi Encümeni (Anayasa Komisyonu), 10. Kavanini Maliye Encümeni (Mali Konular Komisyonu), 11. Kütüphane Encümeni (Kitaplık Komisyonu), 12. Lâyihâ Encümeni (Tasarı Komisyonu), 13. Maarif Encümeni (Millî Eğitim Komisyonu), 14. Memurin Muhakematı Tetkik Encümeni, 15. Memurin Muhakematı Tetkik Heyeti, 16. Müdafaa-i Milliye Encümeni (Millî Savunma Komisyonu), 17. Murakabe Encümeni, 18. Muvazene-i Maliye Encümeni (Bütçe Komisyonu), 19. Nafia Encümeni (Bayındırlık Komisyonu), 20. Nizamname-i Dâhili Encümeni (İç Tüzük Komisyonu), 21. Tetkiki Mezabıt Encümeni (Seçim Tutanaklarını İnceleme Komisyonu), 22. Orman ve Maadin Encümeni (Orman ve Madenler Komisyonu), 23. Sıhhiye ve Muaveneti İ.ye Encümeni (Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu), 24. Posta ve Telgraf Encümeni, 25. Ser'iyeye ve Evkaf Encümeni (Din İşleri ve Vakıflar Komisyonu). (F. ÇOKER, **Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923**, s.107-109.)

⁴⁶⁶ Kadro şu şekildedir: Bir Başkâtip, Bir Kâtip, Kalem Müdürü, Kalem Mümeyyizi, Zabıt Kâtibi, Kayıt ve Dosya Memuru, Mübeyyiz, Evrak Müvezzi, Muhasebe Müdürü, Veznedar, Muhasebe Kâtibi, Daire Müdürü, Ser hademe ve Hademeler. (F. ÇOKER, **Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923**, s.138.)

⁴⁶⁷ H. Veldet VELİDEDEOĞLU, **İlk Meclis ve Milli Mücadele'de Anadolu**, s.31.

meclise sunulmuş ve yapılan görüşmelerden sonra milletvekillerince kabul edilmiştir.⁴⁶⁸ Bu programda genel olarak şu esaslar savunulmuştur. Milletın bekası tehlikeye düştüğü bir sırada “nazarî, karışık, uzun süren muamelelere” başvurulmayacaktır. Hükümet vazifesi, gayenin elde edilmesi için girişilen bir cıdaldır. Dış politika sahasında, Misak-ı Milli’yi gerçekleştirmek ve memleketi işgal eden devletlerin buna riayetkâr olmasını sağlamak yolunda yürünecektir. Sulh şartlarının kabul ve tasdiki Meclis’e bağlıdır. İç politikada esas, milli birlik ve dayanışmayı, asayişini muhafaza olacaktır. Askerî sahada, Kuva-yı Milliye muntazam bir askeri teşkilât haline getirilecektir.⁴⁶⁹

Gayet kısa ve öz olan bu programda genel olarak yeni bir şey yapmaktan ziyade, var olanı muhafaza ve ıslah etmek prensip olarak kabul edilmiştir.⁴⁷⁰

7 Haziran 1920’de 7 sayılı kanunla “İstanbul’un işgal edildiği tarih olan 16 Mart 1920 tarihinden sonra, TBMM’nin tasvibi dışında, İstanbul tarafından yapılmış ya da yapılacak olan bütün anlaşmalar, sözleşmeler, kamusal kararlar, verilmiş ayrıcalıklar, mütarekeden sonra yapılmış gizli anlaşmalar hiç yapılmamışçasına geçersiz sayılmıştır.⁴⁷¹

5 Eylül 1920 tarihinde milletvekillerinin sayısal belirsizliğini, aylık ve yolluklarının bir düzene konulması için “Nisab-ı Müzakere Kanunu” kabul edilmiştir.⁴⁷²

2 Mayıs 1920’de kabul edilen TBMM İcra Vekilleri İntihabına dair kabul edilen kanuna göre, milletvekilleri kendi aralarından diledikleri kişiyi vekil seçme hakkına sahipti ve ilk İcra Vekilleri Heyeti de bu şekilde seçilmiştir. Fakat bu seçim usulünün bazı mahzurlarından dolayı, 4 Kasım 1920 tarihinde Çorum Mebusu ve 44 arkadaşı tarafından İcra Vekilleri İntihap kanununun ikinci maddesinin değiştirilmesi hakkında bir takrir sunmuşlardır. Yapılan tartışmalardan sonra sunulan takrir aynen kabul edilmiş ve İcra Vekilleri, Büyük Millet Meclisi Reisi’nin meclis azalarından göstereceği adaylar arasından Meclis Genel Kurulu’nca ekseriyet-i mutlaka ile seçilirler hükmü getirilmiştir. Böylece İcra Vekilleri Heyeti arasında dayanışmanın artırılması ve seçim şekline gelen mahzurların asgariye indirilmesine çalışılmıştır.⁴⁷³ Ancak bazı mebuslar, vekillerin

⁴⁶⁸ İ. GÜNEŞ, **Birinci TBMM’nin Düşünce Yapısı (1920-1923)**, s.258.

⁴⁶⁹ Yavuz ASLAN, “Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti (23 Nisan 1920-30 Ekim 1923)”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. XVI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.59.

⁴⁷⁰ Y. ASLAN, “Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti (23 Nisan 1920-30 Ekim 1923)”, s.59.

⁴⁷¹ M. GOLOĞLU, **Üçüncü Meşrutiyet**, s. 188; A. DEMİREL, **Birinci Meclis’te Muhalefet İkinci Grup**, s.167.

⁴⁷² M. GOLOĞLU, **Üçüncü Meşrutiyet**, s.188.

⁴⁷³ Y. ASLAN, “Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti (23 Nisan 1920-30 Ekim 1923)”, s.60.

yalnızca meclis başkanınca gösterilen adaylar arasından seçilmesini, meclisin yetkilerini sınırlamak olarak değerlendirmişler ve bu sisteme karşı çıkmışlardır.⁴⁷⁴

Devlet yapısını belirleme ve meclis hükümeti sisteminin çerçevesini kurma yolundaki en büyük adım, 20 Ocak 1921’de Meclisin 85 numaralı kanunu olarak kabul edilen Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (1921 Anayasası) ile atılmıştır. Böylece, meclisin açıldığı günden beri benimsemiş olduğu, yasamanın üstünlüğü ilkesinin katı bir şekli olan meclis hükümeti (güçler birliği) sistemi anayasal bir zemine oturtulmuştur.⁴⁷⁵

I. TBMM Ankara’da toplanıp işe başladığı günden itibaren bir taraftan iç isyanlarla uğraşmış, diğer taraftan ise düşmanla savaşıp iç ve dış güvenliği sağlamaya çalışmıştır.⁴⁷⁶ Başkaldırma hareketleri İstanbul Hükümetinin desteğiyle de yaygınlaşmış ve tehlikeli bir hal almıştır. 13 Nisan 1920’de Bolu ve Düzce Bölgesi isyan etmiş, 11 Mayıs’ta Aznavur, Adapazarı bölgesinde 3. kez isyana kalkışmıştır. Bununla birlikte 5 Mayıs’ta Konya, 14 Mayıs’ta Yozgat’ta isyanlar patlak vermiş, Milli Aşireti Siirt’ten Dersim’e kadar olan bölgeyi ele geçirme gayretine girişmiştir. Aynı günlerde İstanbul Hükümeti tarafından kurulan “Kuva-i İnzibatiye” İzmit’ten Ankara’ya doğru yola çıkmıştır. İçte bu isyanlar baş gösterirken, Doğu’da Ermeniler Oltu ve Tuzla’yı işgal ederek ilerlemeye başlamış, Yunanlılar 22 Haziran 1920’de İzmir’in işgali sonrasında bütün cephe boyunca taarruza geçmişlerdi.⁴⁷⁷

Bütün bu sıkıntılar içinde TBMM, elindeki yetersiz kuvvetlerle iç isyanları bastırmaya, bir yandan da Yunan taarruzunu durdurmaya çalışmıştır. Nitekim beş ay gibi kısa sürede Yunan taarruzunu durdurmaya başaran I. TBMM, iç isyanları da başarı ile bastırmıştır. İç isyanların bastırılmasında 18 Eylül 1920’de hayata geçirilen İstiklal Mahkemeleri’nin de etkisi olmuştur.⁴⁷⁸

Geldiği bölgeler, eğitim düzeyleri, değerler sistemi, yaşam koşulları birbirinden çok farklı olan mebuslar arasında ihtilalcisi, devrimcisi, gericisi, İslamcısı, Bolşevik’i, halkçısı, politikacısı, öğretmeni, askeri, çiftçisi, yabancı dil bileni, Türkçeyi zor konuşanı vs. her türlü gruptan kişi, I. TBMM’de yer almıştır.⁴⁷⁹ Hepsi vatansever, hepsi fedakâr olan ve tarihi bir görev yüklendikleri bilincinde olan mebuslar, şüphe yok ki öteden beri

⁴⁷⁴ A. DEMİREL, **İlk Meclis’in Vekilleri Milli Mücadele Döneminde Seçimler**, s.105.

⁴⁷⁵ A. DEMİREL, **Birinci Meclis’te Muhalefet İkinci Grup**, s.186.

⁴⁷⁶ İ. KÖSE, “Atatürk’ün Ankara’ya Gelişi ve TBMM’nin Açılışı”, s.42.

⁴⁷⁷ Alptekin MÜDERRİSOĞLU, **Kurtuluş Savaşı’nın Mali Kaynakları**, Maliye Tetkik Kurulu, Ankara, 1974, s.245-246.

⁴⁷⁸ D. ERGİL, **Milli Mücadele’nin Sosyal Tarihi**, s.207.

⁴⁷⁹ İhsan GÜNEŞ, “1923 Seçimlerinde Oylar Nasıl Kullanıldı”, **Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. XVI, S. 1,1991, s.253.

memlekette var olan fikir akımlarından etkilenmiş ve zaman zaman egemenlik ve üstünlük kazanmış olan bu fikir akımlarının etkisi altında kalmışlardır.⁴⁸⁰

Pek çok düşüncenin temsil edildiği Meclis'te bulunan üyeler, ortak bir amaç etrafında birleşmişler ve kendi aralarında ki farklılıkları ikinci plana atmışlardır. Fakat zamanla görüş ayrılıkları yaşanmaya başlamış ve yapılan tartışmalarda ortak bir mutabakatın sağlanamaması üzerine, 1920 yılının ortalarına doğru mecliste gruplaşmalar ve bir araya gelmeler ortaya çıkmıştır.

“Halkçılık Programı” ve 20 Ocak 1921’de kabul edilmiş olan ve 1. Maddesinde “Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil yönetmesi esasına dayanır” diyen, öteki maddelerin hiçbirinde Sultanlık ve Halifelik’ten söz etmeyen anayasa, milletvekilleri arasında çeşitli anlamlarda yorumlanmış ve meclisteki ilk ciddi düşünce ayrılığını doğurmuştur. Bu durumun sonucunda mecliste Tenasüt Grubu, İstiklal Grubu, Müdafaa-i Hukuk Zümresi, Halk Zümresi ve Islahat Zümresi gibi isimler taşıyan gruplar oluşmuştur.⁴⁸¹ Fakat bu gruplar dışında I. TBMM’nin gündemini meşgul eden ve şiddetli tartışmalara sebep olan “Birinci” ve “İkinci” grup olmuştur.

Misak-ı Milli sınırları içinde ülkenin birliğini ve bağımsızlığını sağlamak ilkesinde birleşen⁴⁸² mebusların aralarında çıkan görüş ayrılıkları ilk günkü ahengi bozmuş, artık karar almak imkânsız hale gelmiştir. Bu duruma bir çözüm bulmak isteyen meclis başkanı Mustafa Kemal Paşa, meclis içinde ve dışında etkili olabilmek için, Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı’nı kendi etrafında toplamaya çalışmış ve kendisine yakın milletvekilleriyle görüşmeler yapmıştır. Yapılan görüşmeler neticesinde “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu” adı altında bir grup kurmaya karar vermiş, 10 Mayıs 1921 tarihinde bu grubu kurmuştur.⁴⁸³ Grup ilk toplantısını 133 milletvekilinin katılımıyla Erkek Öğretmen Okulu Konferans salonunda yapmıştır.⁴⁸⁴

11 Mayıs 1921 tarihinde grubun yönetim kurulunu oluşturan Mustafa Kemal Paşa, grubun başkanı seçilmiş, Edirne Mebusu Mehmet Şeref (Aykut) ve Sinop Mebusu Şevket Bey (Peker) Grup Başkan Vekili olmuşlardır. Yönetim kurulunun diğer 12 üyesi ise, Canik Mebusu Emin Bey, İzmir Mebusu Mahmut Esat Bey, Saruhan Mebusu Mustafa

⁴⁸⁰ Selçuk DUMAN, “Birinci Büyük Millet Meclisi’nin Kuruluşu ve Nitelikleri”, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, C. XII, S. 2, Ekim 2004, s. 518.

⁴⁸¹ Y. ASLAN, “Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti (23 Nisan 1920-30 Ekim 1923)”, s. 65.

⁴⁸² F. ÇOKER, **Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923**, C. I, s. 291.

⁴⁸³ Y. ASLAN, “Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti (23 Nisan 1920-30 Ekim 1923)”, s. 65-66.

⁴⁸⁴ İ. GÜNEŞ, **Birinci TBMM’nin Düşünce Yapısı (1920-1923)**, s.198.

Necati Bey, Gaziantep Mebusu Kılıç Ali Bey, Karesi Mebusu Mehmet Vehbi Bey, Adana Mebusu Zeki Bey, Saruhan Mebusu Avni Bey, Bursa Mebusu Muhiddin Baha Bey, İstanbul Mebusu Osman Nuri Bey, Kayseri Mebusu Rıfat Bey ve Trabzon Mebusu Nebizade Hamdi Bey'dir.⁴⁸⁵ Zamanla grubun üye sayısı 261'e kadar çıkmıştır.⁴⁸⁶

Grubun amaçlarını bir "Madde-i Esasiye" ile saptayan Mustafa Kemal Paşa, meclisteki diğer grupları ve mebusları bu gruba davet etmiştir. Fakat bazı mebusların eleştirisini almıştır. En başta Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey, meclis başkanlığına verdiği bir önergede, tüm ulusun ve meclisin benimsediği ve kutsal saydığı ilkeleri Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun kendisine tüzük olarak kabul etmesini eleştirmiştir. Hüseyin Avni Bey ayrıca böyle bir grubun oluşmasının iç ve dış politikalarda olumsuzluğa sebep olacağını dile getirmiştir.⁴⁸⁷

Dönem boyunca etkinliğini sürdüren Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu mecliste ilk önce kurulduğu için "Birinci Grup" olarak adlandırılmıştır.⁴⁸⁸

Mustafa Kemal Paşa'nın şahsında gerçekleşen yetki toplanması ve meclisin üstünlüğü ilkesinin aksine gerçekleştirilen bazı uygulamalar Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'na muhalefeti artırmıştır.⁴⁸⁹ Mebusların arasındaki muhalefet öyle bir hal almış ki, hükümete yakınlıklarıyla tanınan mebuslar sağ tarafta, hükümete karşı olanlar sol tarafta, yaşlı ve tarafsız gözükkenler ise ortada oturmaya başlamıştır. Sağ tarafta oturanlar Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk grubuna dâhil oldukları için organize bir şekilde hareket etmişler, fakat sol tarafta oturanlar ise organize olamadıkları için mecliste fazla etkili olamamıştır.⁴⁹⁰ Muhalefeti örgütlü bir hale getirmek için çaba gösteren mebuslar Birinci Grup'un kurulmasından 14 ay sonra, 1922 Temmuz ayında İkinci Müdafaa-i Hukuk Grubu adıyla örgütlü bir yapı içine girmişlerdir.⁴⁹¹ Fakat bu grubun ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemektedir. Bu grubun en etkili, en önde gelen şahsiyetleri Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey, Mersin Mebusu Selahattin Bey, Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey ve Afyon mebusu Mehmet Şükrü Bey'dir.⁴⁹²

Grubun lideri Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey, 30 Nisan 1923 tarihinde verdiği bir röportajda, grubun kurucularını kendisi ile birlikte, Canik Mebusu Emin Bey,

⁴⁸⁵ A. DEMİREL, *Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup*, s.220.

⁴⁸⁶ İ. GÜNEŞ, *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, s.198.

⁴⁸⁷ İ. GÜNEŞ, *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, s.200-201.

⁴⁸⁸ F. ÇOKER, *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923*, s.291.

⁴⁸⁹ A. DEMİREL, *Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup*, s.379.

⁴⁹⁰ İ. GÜNEŞ, *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, s.206.

⁴⁹¹ A. DEMİREL, *Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup*, s.379.

⁴⁹² Y. ASLAN, "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti(23 Nisan 1920-30 Ekim 1923)", s.66.

Kastamonu Mebusu Mehmet Besim Bey, Kayseri Mebusu Rifat Bey, Sivas Mebusu Vasıf Bey ve Mersin Mebusu Selahattin Bey'ler olduğunu açıklamıştır. Bu mebuslardan Emin Bey ve Vasıf Bey, bir süre Birinci Grup içinde çalışmışlar, daha sonra istifa edip İkinci Grup'un kurucuları arasında yer almışlardır.⁴⁹³

İkinci Grup'ta toplanan milletvekillerini şu şekilde tasnife tabi tutabiliriz;

- 1- Saltanatçı ve Hilafetçi milletvekilleri,
- 2- Mustafa Kemal Paşa'nın gittikçe artan otoritesinden onun diktatör olacağı endişesine kapılıp şahsına muhalif olanlar,
- 3- İttihat ve Terakki'yi yeniden ihya etmek isteyen müfrit İttihatçılar.
- 4- Birinci Gruba alınmamaktan kırgınlık duyan mebuslar ile Birinci Grup içerisinde rahatsız olup ayrılanlar.⁴⁹⁴

İkinci Grup'ta toplanan milletvekillerinin amacı hiçbir zaman iktidara gelmek olmamış, duyarlı oldukları konularda muhalefet yapmışlar ve çoğu zamanda meclis tartışmalarını belirlemişlerdir. Söz konusu grup, Milli Mücadele başarıya ulaşana kadar, meclisteki birlikteliğin ortadan kalkmaması için duyarlılık göstermişlerdir. Bu duyarlılık grubun isminde somut olarak ifadesini bulmuş ve grup farklı bir isim almak yerine İkinci Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i hukuk Grubu adını almıştır.⁴⁹⁵

Tablo-11: Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Grupların Üye Sayıları⁴⁹⁶

Birinci Grup	İkinci Grup	Bağımsız	Ayrılan	Toplam
202	63	90	82	437

2) 1920 Seçimleri ve Samsun (Canik)

a) Samsun (Canik)'da 1920 Seçimleri

Mustafa Kemal Paşa tarafından yayınlanan 19 Mart 1920 tarihli tamimin mutasarrıflığa ulaşması ile tüm ülkede olduğu gibi Samsun (Canik)'da da seçim sürecine girilmiştir. Bu tamimde, daha önce de bahsedildiği üzere, seçimlerin ikinci aşamadan

⁴⁹³ A. DEMİREL, **Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup**, s.380.

⁴⁹⁴ Y. ASLAN, "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti (23 Nisan 1920-30 Ekim 1923)", s.66.

⁴⁹⁵ A. DEMİREL, **Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup**, s.392.

⁴⁹⁶ A. DEMİREL, **İlk Meclisin Vekilleri Milli Mücadele Döneminde Seçimler**, s.165.

başlaması ve mebusların biran evvel seçilip Ankara'ya ulaşması istenilmiştir. Tüm bu işler için 15 gün süre verilmiş, fakat Canik Sancağı'nın ve bilhassa sancak merkezi olan Samsun'un siyasi atmosferinde bu süre içinde seçimleri tamamlamak pek mümkün olmamıştır. Çünkü 10 Şubat 1920'de Kapancızade Hamid Bey'den boşalmış olan mutasarrıflık görevine Milli Mücadele aleyhtarı söz ve fiiliyatları ile dikkat çeken Cevdet Bey tayin edilmiştir.⁴⁹⁷ Cevdet Bey'in yanı sıra Belediye Reisi Ali Rıza Bey, eşraftan bazı kişiler ve Kadı Nevzat Efendi de aynı hal ve hareketi sergilemiştir. Hatta Kadı Nevzat Efendi, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin zararlı bir netice verecek manasız ve mantıksız, çocukça bir teşekkül olduğunu iddia etmiştir.⁴⁹⁸ Başta Damat Ferit Paşa Hükümetleri olmak üzere, Milli Mücadeleye muhalif tüm oluşumlar yürütülen mücadelenin "*vatan ve milleti zarara sokmaktan başka hiç bir netice vermeyeceği*" aksine "*daha büyük felaketleri beraberinde getireceği*" düşüncesinden hareketle, yabancı bir devlet himayesini istemenin tek çıkar yol olduğu iddiasında iddia etmişlerdir.⁴⁹⁹

Damat Ferit Hükümetlerinin yerel göstergesi olan bu muhalif oluşum karşısında Samsun'u Sivas Kongresi'nde temsil etmiş olan Boşnakzade Süleyman Bey'in⁵⁰⁰ başkanlığını yaptığı Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Samsun Şubesi durmuştur.⁵⁰¹ Şubeyi 15. Fırka komutanı Miralay İsmail Bey'de desteklemiştir.⁵⁰² İsmail Bey'in Milli Mücadele hareketini desteklemesi tüm fırkanın ulusal bağımsızlık hareketini desteklediği anlamına gelmemekte olup⁵⁰³ fırka içinde milli harekete karşıt kişilerde yer almıştır. Nitekim 15. Fırkanın bağlı olduğu 3. Kolordu Komutanı Selahattin Bey tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilen 24 Mart 1920 tarihli telgrafta 15. Fırkanın maneviyatının bozuk olduğu ve subaylar arasında padişah taraftarları bulunduğu ifade edilmiştir.⁵⁰⁴

İşte böyle bir siyasi ortamda Müdafaa-i Hukukçuların Samsun'da seçimleri 15 gün içinde tamamlayıp, milletvekillerini Ankara'ya göndermeleri pek mümkün olmamıştır. Muhalefetin yürüttüğü propaganda o kadar etkili olmuştu ki, Milli Harekete katılmak

⁴⁹⁷ Halit EKEN, **Bir Milli Mücadele Valisi ve Anıları Kapancızade Hamit Bey**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2008, s.94.

⁴⁹⁸ H. UMUR-A. PASİN, **Samsun'da Müdafaayı Hukuk**, s.9.

⁴⁹⁹ H. UMUR-A. PASİN, **Samsun'da Müdafaayı Hukuk**, s.9.

⁵⁰⁰ M. GOLOĞLU, **Sivas Kongresi**, s.74.

⁵⁰¹ Önder DUMAN, **Meşrutiyet'ten "Beyaz Devrim"e Canik-Samsun'da Seçimler ve Siyaset (1877-1950)**, s.44.

⁵⁰² N. YAZICI, **Milli Mücadele'de (Canik Sancağı'nda) Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)**, s.77.

⁵⁰³ Ö. DUMAN, **Meşrutiyet'ten "Beyaz Devrim"e Canik-Samsun'da Seçimler ve Siyaset (1877-1950)**, s.44.

⁵⁰⁴ M. K. ATATÜRK, **Nutuk 1919-1927**, s.292.

isteyen kişiler açık bir şekilde bu isteklerini izhar edemez olmuş ve İngilizler tarafından şehrin bombalanacağı haberleri de halkı olumsuz etkilemiştir. Bu durumun sonucu olarak Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti seçimler için uygun ortamı oluşturmakta zorluk çekmiştir. Ankara'dan Mustafa Kemal Paşa tarafından gönderilen tekit mahiyetindeki telgraflar da işin biran evvel yapılması istenirken, seçimlerin yapılması için verilen çabalarda sonuçsuz kalmıştır.⁵⁰⁵ Hatta bir defasında Belediye reisi Ali Rıza Bey, memleketin ileri gelenlerini ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti azasından belediye çavuşlarını belediyeye toplayarak, *“Şimdi Ankara için mebus mu, yoksa İstanbul için mümessil mi intihap edilmesi lazım geleceğini karar altına alacaksınız”*, diyerek Müdafaa-i Hukukçuları seçimlerden vaz geçirmek istemiş, fakat bu mümkün olmamıştır.⁵⁰⁶

Anadolu genelinde seçimlerin yapıldığı ve hatta seçilen mebusların Ankara'ya ulaştığı bir dönemde Samsun, seçimlere bile başlamamıştır. Milli Mücadele taraftarı olan 15. Fırka Komutanı Miralay İsmail Hakkı Bey, duruma el koymak adına Mutasarrıf Cevdet Bey'i evine davet ederek Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyelerinin de bulunduğu bir ortamda, seçim işlemlerinin tamamlanmasını istemiştir. Fakat herhangi bir açıklama yapmadan evine dönen Cevdet Bey, gerek bu konuşma ve gerekse Ankara'dan yapılan baskı karşısında çareyi İstanbul'a kaçmakta bulmuştur. Cevdet Bey'in bu firarı Milli Mücadele taraftarları üzerinde olumlu ekti yaparken, bilhassa Müdafaa-i Hukuka karşı tavır alan kişiler üzerinde olumsuz tesir bırakmıştır. Belediye reisi Ali Rıza Bey'de korumasız kalmış ve tereddütler içinde ne yapacağını şaşırmıştır.⁵⁰⁷

Böyle bir siyasi ortamda mutasarrıflık görevi vekâleten Ankara'nın emriyle İsmail Bey'e verilirken, 3. Kolordu Komutanı Selahattin Bey seçimleri yapmak vazifesi ile Amasya'dan Samsun'a gelmiştir. Mutasarrıf vekili İsmail Bey'in daveti ile belediye salonunda ikinci seçmenler, idare ve belediye meclis üyeleri ve Müdafaa-i Hukuk idare heyeti üyelerinin katılımıyla bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda Ticaret Odası Başkâtibi ve Müdafaa-i Hukuk idare heyeti üyesi Mehmet Şükrü Bey, Fatsa Müdafaa-i Hukuk Reisi Hamdi Bey, Dava Vekili Çoldurzade Hasan Fehmi Bey, Samsun Bidayet Mahkemesi Savcısı Ahmet Nafiz Bey ve Samsun Müdafaa-i Hukuk Reisi Boşnakzade

⁵⁰⁵ Ö. DUMAN, *Meşrutiyet'ten “Beyaz Devrim”e Canik-Samsun'da Seçimler ve Siyaset (1877-1950)*, s.45.

⁵⁰⁶ H. UMUR-A. PASİN, *Samsun'da Müdafaayı Hukuk*, s.11-12.

⁵⁰⁷ H. UMUR-A. PASİN, *Samsun'da Müdafaayı Hukuk*, s.13.

Süleyman Bey mebus olarak seçilmişlerdir.⁵⁰⁸ Süleyman ve Şükrü Bey'ler kendileri istedikleri için adaylıkları uygun görülmüş, Hamdi Bey ise Bursa Maarif Müdürlüğü'nden ayrılmış olup münevver biri olduğu için aday gösterilmiştir.⁵⁰⁹

b) Samsun (Canik) Mebuslarının Meclise Katılması

Oldukça sancılı ve zorlu geçen iki buçuk aylık bir seçim döneminin sonucunda Samsun (Canik) mebusluğu için seçilenler, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından verilen 100 liralık harcırahlar ile 31 Mayıs günü Ankara'ya doğru yola çıkmışlar, 7 Haziran 1920'de⁵¹⁰ meclise katılan mebusların mazbataları 3 Temmuz 1920'de onaylanmıştır. I. TBMM'de beş kişi ile temsil edilmeye başlanan Samsun (Canik), 14 Ağustos 1920'de⁵¹¹ Osmanlı Meclis-i Mebusanı'ndan gelen Emin Bey'in katılımıyla altı kişi ile temsil edilmiştir.⁵¹² Fakat Samsun (Canik) mebuslarının sayısı çok geçmeden eski durumuna dönmüştür. Nitekim 5 Eylül 1920 tarihli Nisab-ı Müzakere Kanununun dördüncü maddesindeki "*Büyük Millet Meclisi azalığı ile memuriyet bir zat uhdesinde içtima edemez*" hükmü gereğince, Hasan Fehmi (Çoldurzade) Bey'in mebusluk yerine Trabzon İstinaf Mahkemesi Müddeiumumiliği'ni⁵¹³ seçmesi üzerine Samsun mebuslarının adedi 30 Eylül 1920 tarihinde beşe düşmüştür.⁵¹⁴

c) Samsun (Canik) Mebuslarının Eğitim Düzeyleri, Yaş ve Meslek Grupları

I. TBMM'de yer alan Samsun (Canik) mebuslarının eğitim düzeyleri incelendiğinde dört kişi hukuk, bir kişi özel okul ve bir kişi de Darulmualliminden mezun olmuştur. Yabancı dil olarak Emin Bey Fransızca, Hasan Fehmi Bey Arapça ve Fransızca, Ahmet Hamdi Bey ise Fransızca ve Almanca bilmekte olup, Samsun'u temsil eden diğer üç milletvekili yabancı dil eğitimi almamıştır.

⁵⁰⁸ Mehmet Şükrü Bey 93, Hamdi Bey 84, Hasan Fehmi Bey 83, Ahmet Nafiz Bey 57 oy alarak mebus seçilmiş, Boşnakzade Süleyman Bey'in kaç oy aldığı tespit edilememiştir. (H. UMUR - A. PASİN, **Samsun'da Müdafaa-yı Hukuk**, s.13XIV; Ö. DUMAN, **Meşrutiyet'ten "Beyaz Devrim"e Canik-Samsun'da Seçimler ve Siyaset (1877-1950)**, s.45.)

⁵⁰⁹ H. UMUR-A. PASİN, **Samsun'da Müdafaa-yı Hukuk**, s.14.

⁵¹⁰ TBMM Arşivi, **Türkiye Büyük Millet Meclisi Bir Tarihçe ile İlk Meclis Azası Kuramının Tasvirlerini Muhtevi Albüm**, s.76.

⁵¹¹ TBMM Arşivi, **Türkiye Büyük Millet Meclisi Bir Tarihçe ile İlk Meclis Azası Kuramının Tasvirlerini Muhtevi Albüm**, s.76.

⁵¹² Ö. DUMAN, **Meşrutiyet'ten "Beyaz Devrim"e Canik-Samsun'da Seçimler ve Siyaset (1877-1950)**, s.45.

⁵¹³ **Müddeiumumilik**: Devlet adına ve yararına davalar açan, kamu haklarını ve hukuku yerine getirmek üzere yargıç katında sanıkları kovuşturan görevli.

⁵¹⁴ Ö. DUMAN, **Meşrutiyet'ten "Beyaz Devrim"e Canik-Samsun'da Seçimler ve Siyaset (1877-1950)**, s.46.

I. TBMM’de Samsun (Canik)’u temsil eden mebuslardan Emin Bey ve Ahmet Nafiz Bey 31, Ahmet Hamdi Bey 33, Hasan Fehmi Bey 46, Mehmet Şükrü Bey 47, Süleyman Bey ise 48 yaşında mebus seçilmiştir. Söz konusu mebusların meslek durumları incelendiğinde Mehmet Şükrü Bey ve Süleyman Bey’in ticaret ile uğraştığı, Emin Bey ve Hasan Fehmi Bey’in avukatlık yaptığı, Ahmet Nafiz Bey’in savcı, Ahmet Hamdi Bey’in ise Maarif Müdürü olduğu tespit edilmiştir.⁵¹⁵

Tablo-12: I. TBMM’de Yer Alan Samsun (Canik) Mebuslarının Eğitim Düzeyleri, Yaş ve Meslek Durumları

Adı Soyadı	Eğitim Düzeyi	Yabancı Dil	Yaş	Meslek
Ahmet Hamdi Bey	Darulmuallimin	Fransızca- Almanca	33	Maarif Müdürü
Ahmet Nafiz Bey	Hukuk	-	31	Savcı
Emin Bey	Hukuk	Fransızca	31	Avukat
Hasan Fehmi Bey	Hukuk	Arapça- Fransızca	46	Avukat
Mehmet Şükrü Bey	Özel Okul	-	47	Ticaret Erbabı
Süleyman Bey	Hukuk (terk)	-	48	Ticaret Erbabı

C) İKİNCİ DÖNEM TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ (1923-1927) VE SAMSUN (CANİK)

1) II. TBMM’nin Açılması ve Yapısı

a) 1923 Seçimleri ve II. TBMM’nin Açılması

1923 yılına gelindiğinde ülke düşmandan kurtarılmış, saltanat kaldırılmış ve dolayısıyla yeni Türk Devleti’nin temelleri atılmıştır. Bu önemli işlerin başarılmasında önemli paya sahip olan I. TBMM, 1923 Nisan ayı başlarında seçimleri yenileme kararı almış ve bu kararın alınmasında, Lozan görüşmeleri nedeniyle meclisin iyice karışmış

⁵¹⁵ Bu bilgiler söz konusu milletvekillerinin kısa hal tercüme kâğıtlarından ve TBMM Arşivi, **Türkiye Büyük Millet Meclisi Bir Tarihçe ile İlk Meclis Azası Kuramının Tasvirlerini Muhtevi Albüm**, s. 76.’daki resimlerden derlenmiştir.

olmasından ötürü Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının mecliste sağlıklı bir karar alınamayacağına inanmaları etkili bir faktör olmuştur.⁵¹⁶

1 Nisan 1923 tarihli oturumda Aydın Mebusu Esad Efendi ve 120 arkadaşı tarafından verilen takrirden seçimlerin yenilenmesi istenmiştir. Verilen takrirden, memleketin savunulması için toplanan I. TBMM'nin bu görevini övgüye layık bir şekilde yerine getirmiş olduğu, memleketin barışa kavuşması ve ekonomik gelişmeyi sağlamak için seçimlerin yenilenmesi gerektiği vurgulanmıştır.⁵¹⁷ Takrir üzerine söz alan Hariciye Vekili İsmet Paşa, sulh görüşmelerinde sorunlar üzerine cesaretle yürüyüp direnmemiz için tek güç kaynağımız olan TBMM'nin güven yenilemesi gerektiğini ifade etmiştir. Diğer mebusların da aynı doğrultuda fikir beyan etmeleri üzerine yapılan görüşmeler neticesinde “Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun Madde-i Müzeyyesinin İlgasına ve Tadiline dair” 309 numaralı kanun kabul edilmiştir.⁵¹⁸ Bu karar, Meclis Başkanı tarafından ve aynı gün bir yazıyla İcra Vekilleri Başkanlığına iletilmiş ve seçime başlanması bildirilmiştir.⁵¹⁹

1923 yılına gelinceye kadar yapılan seçimler geçici seçim kanununa göre yapılmıştır. Osmanlı Devleti'ne özgü olan bu kanunun ön gördüğü “yarım oy” ile seçilen mebuslardan oluşan meclisin tümüyle Türk ulusunu temsil etmesi mümkün olmamıştır. Bu sebeple imparatorluktan ulusal devlete geçen yeni Türk Devleti yeni bir seçim kanununa ihtiyaç duymuş, fakat ne iç, nede dış olaylar yeni seçim kanunu yapmaya müsaade etmemiştir. Bu nedenle 25 Kasım 1922'de Erzurum Mebusu Süleyman Necati Bey, Mersin Mebusu Selahaddin Bey ve Canik Mebusu Emin Bey tarafından yeni seçim kanununun yeni koşullara uydurulması amacıyla “İntihab-ı Mebusan Kanunu Muvakkatini Muaddil Mevaddı Kanuniye” hazırlanmıştır.⁵²⁰

Meclisin seçimleri yenileme kararı almasından bir gün sonra yani, 3 Nisan 1923 tarihli oturumda “İntihabı Mebusan Kanunu Muvakkatinin Bazı Mevaddını Muaddil Kanun” kabul edilmiştir.⁵²¹

⁵¹⁶ Ö. DUMAN, *Meşrutiyet'ten “Beyaz Devrim”e Canik-Samsun'da Seçimler ve Siyaset (1877-1950)*, s.58.

⁵¹⁷ **TBMM ZC**, D. 1, İ. 15, C. XXVIII, s.283.

⁵¹⁸ Kazım ÖZTÜRK, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-II. Dönem 1923-1927*, C. I, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s.3.

⁵¹⁹ İ. GÜNEŞ, “1923 Seçimlerinde Oylar Nasıl Kullanıldı”, s.256.

⁵²⁰ İ. GÜNEŞ, “1923 Seçimlerinde Oylar Nasıl Kullanıldı”, s.256.

⁵²¹ Bu kanuna göre 20.000 erkek nüfusuna 1 mebus seçilecektir. Bir seçim bölgesinin nüfusu 20.000'den az olsa bile 1 mebus seçilecek ve nüfusu 20.000'ini aşan yerlerde ise durum şöyle olacaktır. 30.000'e kadar 1 mebus, 30.001'den 50.000'e kadar 2 mebus, 50.001'den 70.000'e kadar 3 mebus, 70.001'den 90.000'e kadar 4 mebus, daha fazlası için aynı orada artış olacaktır. 18 yaşını tamamlayan her erkek seçime katılacak, öğretmenler dışında merkezden atanan memurlar ile müftüler, hâkim ve savcılar, belediye başkanları ikinci

Mecliste seçim kararı alındıktan sonra, 8 Nisan 1923'te Mustafa Kemal Paşa, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi olarak bir nevi parti programı ve seçim propagandası olarak "9 umde"⁵²² adıyla bilinen bir beyanname yayınlamıştır.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun seçim programı olarak kabul edilen 9 Umde ile eş zamanlı olarak Mustafa Kemal Paşa, 8 Nisan 1923'te Müdafaa-i Hukuk örgütlerine "seçim çalışmalarına çağrı" başlıklı bir belge göndererek seçim çalışmalarına başlanmasını istemiştir.⁵²³ Bu belgede, "eğer ümidimiz veçhile Müdafaa-i Hukuk Teşkilatımızın müntehap ve mutemetleri milletin arasına nail olurlarsa atiyen Büyüm Millet Meclisi'nde Halk Fırkası namı altında memleketin idaresini deruhte edeceklerdir" denilmiştir. Ayrıca Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve geleceğin Halk Fırkası'nın izleyeceği amacın; tecrübelerden, ülkenin ihtiyaçlarından doğan ve açıklanan "umdelere" olduğu da vurgulanmıştır.⁵²⁴

I. TBMM, son toplantısını 16 Nisan 1923 tarihinde yapmış ve ülke gerek 9 umde gerekse seçim çalışmalarına çağrı başlıklı belge ile seçim sürecine girmiştir. İttihatçılar ve II. Grup'un da seçime gireceği bazı basın yayın organlarında haber olarak çıkmışsa da,

seçmenlerin seçiminden iki ay önce istifa etmedikçe görev yerinin seçim bölgesinden seçime giremeyecekler. Ordu, kolordu, fırka kumandanları, askerler, şube başkanları, jandarma, alay, tabur ve bölük komutanları memuriyet yerinin dâhil olduğu seçim bölgesinden mebus seçilemeyecek, aksi durumda seçim geçerli olmayacaktır. Birinci ve ikinci seçmen olmak için vergi mükellefiyeti şartı getirmeyen yeni yasaya göre, her seçim bölgesinden her 200 erkek nüfus için 1 ikinci seçmen, 300'e kadar 1, 301 V00 arası 2, 501-700 arası 3 ve aynı oranda artarak devam etmesi ön görülmüştür. (K. ÖZTÜRK, **Türk Parlamento Tarihi TBMM- II. Dönem 1923-1927**, s.4-5.)

⁵²² Mustafa Kemal Paşa tarafından yayınlanan 9 umde özetle şu esasları içermektedir:

1. Milli egemenlik ilkesi dikkate alınarak yönetimle ilgili yeni yasalar çıkarılacak,
2. Saltanatın kaldırılmasına yönelik karar değişmeyecek,
3. İç güvenlik ve asayiş temin edilecek,
4. Mahkemelerin hızlı işlemesi sağlanacak ve yeni kanunlar yapılacak,
5. Toplumsal hayat ve ekonomi ile ilgili şu tedbirler alınacak;
 - a) Aşar usulünün ıslahı,
 - b) Tütün, tarım ve ticaretin desteklenmesi,
 - c) Tarım, endüstri ve ticaret kredilerinin temini,
 - d) Ziraat Bankası sermayesinin artırılması,
 - e) Tarım makinalarının ithali,
 - f) Endüstrinin teşvik edilmesi,
 - g) Demiryolu yapımına başlanması,
 - h) İlköğretimin birleştirilmesi ve bütün okulların niteliklerinin artırılması,
 - i) Sağlık ve sosyal yardımlaşma kurumlarının artırılması ve ıslahı,
 - j) Orman, madencilik ve hayvancılığın ıslahı ve geliştirilmesi,
6. Zorunlu askerlik süresi kısılacak, okuryazarlık durumuna göre yeniden düzenlenecek,
7. Yedek subaylara, malul gazilere, emeklilere, dul ve yetimlere yardım edilecek,
8. Bürokrasi yeniden düzenlenecek, okumuş ve aydın kimselerin kamu görevlerinde istihdamı sağlanacak,
9. Bayındırlık faaliyetleri için yeni şirketler kurulması teşvik edilecek, ferdi girişimler kollanacak. (Ö. DUMAN, **Meşrutiyet'ten "Beyaz Devrim"e Canik-Samsun'da Seçimler ve Siyaset (1877-1950)**, s.60.)

⁵²³ Ö. DUMAN, **Meşrutiyet'ten "Beyaz Devrim"e Canik-Samsun'da Seçimler ve Siyaset (1877-1950)**, s.60.

⁵²⁴ K. ÖZTÜRK, **Türk Parlamento Tarihi TBMM- II. Dönem 1923-1927**, s.4-5.

bunlar örgütlü bir şekilde seçim çalışması yapamamışlardır. Buna karşın I. Grup, Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde yoğun bir seçim çalışması yapmıştır. I. Grup adayları, öncelikle "umde"leri kabul ettiklerini belirterek, adaylıklarının onaylandığına dair Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti başkanlığından imza alarak seçime katılmışlardır.⁵²⁵

Kanuna göre seçimlerin yapılmasında teftiş kurulları görevli olsa da, ülke genelinde seçimleri yönlendiren esas güç Müdafaa-i Hukuk örgütleri olmuştur. Seçimlerin ilk aşaması 1923 yılı Mayıs ayı sonu itibari ile tamamlanmış ve ikinci seçmenler belirlenmiştir. Seçimlerin ikinci aşaması Haziran ve Temmuz aylarında yapılmıştır.⁵²⁶ Yoğun bir seçim çalışması yapan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu seçimi ezici bir çoğunlukla kazanmıştır.⁵²⁷ Seçim sonucunda meclisin tamamına yakını bu gruba üye milletvekillerinden oluşmuştur. Bu durumun istisnası olarak Gümüşhane Mebusu Zeki Bey, Bursa Mebusu Nurettin Paşa ve Eskişehir Mebusu Emin Bey, bağımsız olarak seçime girmiş ve mebus seçilmişlerdir.⁵²⁸

Yapılan seçimlerin sonucunda 72 seçim bölgesinden toplam 287 mebus seçilmiştir. II. TBMM, 11 Ağustos 1923 tarihinde saat 13:36'da açılmıştır. Meclis ilk toplantısını, meclisin en yaşlı üyesi olan İstanbul Mebusu Abdurrahman Şeref Bey⁵²⁹ başkanlığında, 92 milletvekili ile yapmıştır. Abdurrahman Şeref Bey, meclis başkanı sıfatı ile kısa bir konuşma yapmış ve konuşmasında "I. TBMM'nin vatani kurtardığını, II. TBMM'nin de devleti düzene koyacağını, milli hâkimiyet üzerine mevcut kanunları yeni şartlara göre, ihtiyaçlara göre değiştireceğini" ifade etmiştir.⁵³⁰ Aynı oturumda Meclis Geçici Başkanlığına Ankara Mebusu Ali Fuat (Cebesoy) Bey'in seçilmesi üzerine Abdurrahman Şeref Bey, görevini devretmiştir.⁵³¹

⁵²⁵ İ. GÜNEŞ, "Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden Halk Fırkası'na Geçiş", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.-3, Mart 1987, S. 8, s.440-441.

⁵²⁶ Ö. DUMAN, **Meşrutiyet'ten "Beyaz Devrim"e Canik-Samsun'da Seçimler ve Siyaset (1877-1950)**, s.62.

⁵²⁷ İ. GÜNEŞ, "Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden Halk Fırkası'na Geçiş", s.441.

⁵²⁸ Erdal AYDOĞAN ve Tansu Barış MAHMUTOĞLU, "Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Yapılan Seçimler ve Karakteristik Özellikleri", **Tarihin Peşinde**, S. 10, 2013, s.118.

⁵²⁹ Abdurrahman Şeref Bey, 1853 İstanbul'da doğmuştur. 1873 Galatasaray Lisesi'nden diploma aldıktan sonra coğrafya ve tarih dersleri okuttuğu gibi Mülkiye Mektebi ve Galatasaray Lisesi'nde Müdürlük görevini yürütmüştür. 1908 Meclisi'nde, Ayan üyeliğine seçilerek sırasıyla Defteri Hakani, üç kez Maarif ve Evkaf, Posta ve Telgraf Bakanlıklarına getirilmiştir. Maarif Vekili iken Lütfü Efendinin yerine Resmî Vakanüvistlik görevine atandı (Son Vakanüvisttir). Vakanüvistlik görevini 1922 tarihine kadar sürdürmüştür. TBMM'nin II. Dönem seçimlerinde İstanbul'dan 1347 oy alarak milletvekili seçilmiştir. Milletvekili bulunduğu sırada rahatsızlanarak 2 Mart 1925 yılında vefat etmiştir. (Kazım ÖZTÜRK, **Türk Parlamento Tarihi TBMM-II. Dönem 1923-1927**, C.-3, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s.385-386.)

⁵³⁰ Dursun GÖK, **İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi (1923-1927)**, Özgü Matbaası, Konya, 1995, s.8.

⁵³¹ K. ÖZTÜRK, **Türk Parlamento Tarihi TBMM- II. Dönem 1923-1927**, s.8-9.

Meclisin 13 Ağustos 1923 tarihinde yapmış olduğu oturumda Mustafa Kemal Paşa 196 oy alarak Meclis Başkanı, Ali Fuat (Cebesoy) Paşa ise Meclis İkinci Başkanı seçilmiştir. Birinci Başkan Vekili Saruhan Mebusu Sabri Bey, İkinci Başkan Vekili ise Çorum Mebusu İsmet Bey olmuştur.⁵³²

Meclis Başkanlığına seçilen Mustafa Kemal Paşa, alkışlar arasında kürsüye çıkarak Lozan Antlaşması'nın onaylanmasını, milletin refaha ulaşmasında verimli çalışmaların yapılması gerektiğini ifade ederek, Mondros Mütarekesi'nden sonra meydana gelen gelişmeleri uzun bir şekilde açıklamıştır. Konuşmasını şu sözlerle noktalamıştır.⁵³³ “ *Muhterem arkadaşlar, maruzatıma son vermeden evvel cümlelerinizi büyük bir vazifenin irasına davet ediyorum. Geçirdiğimiz buhranlı günlerin şerefli kahramanlarını hep beraber takdis edelim. Onlar arasında muharebe meydanlarında düşman silahıyla göğüsleri delinmiş bahtiyarlar olduğu gibi, yangınlarda, ateşlerde yakılmış bedbaht çocuklar ve kadınlar ve ihtiyarlar vardır. Onların arasında yurtlarını kaybetmiş aileler, evlatlarını gömmüş analar vardır. Ve yine onlar arasında vazifesini şerefle ifa ederek bugün memleketlerine dönmüş gaziler vardır. Onların arasında namuslarına tecavüz edilmiş, ebediyen ağlamaya mahkûm genç kızlar vardır. Onların cam-i şehadeti nüş etmiş olanların ruhlarına Fatihalar ithaf edelim.*”

14 Ağustos 1923 günü Meclisin yapmış olduğu dördüncü oturumda İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) seçimi yapılmıştır.⁵³⁴

İcra Vekilleri Heyeti'nin seçiminden sonra başvekil seçilen Ali Fethi (Okyar) Bey kürsüye çıkarak bir konuşma yapmıştır. Yaptığı konuşmasında, memleketin ihtiyacı olan idari, mali, iktisadi ve diğer ıslahatların bir an evvel yapılması için çalışılacağını, memleketin muhtelif yerlerinde meydana gelen hırsızlık olaylarının ülkeye büyük bir zarar verdiğini ifade etmiştir. Anarşinin önüne geçmek için her türlü tedbirin alınacağını sözlerine ekleyen başvekil, böylece halkın kazandığından emin duruma geleceğini ve bunun sonunda da ticaretin, ziraatın ve iktisadi hayatın gelişeceğini dile getirmiştir.⁵³⁵

⁵³² TBMM ZC, D. 2, İ. 3, s.36; K. ÖZTÜRK, **Türk Parlamento Tarihi TBMM- II. Dönem 1923-1927**, s.11.

⁵³³ TBMM ZC, D. 2, İ. 3, C. I, s.36-41.

⁵³⁴ Yapılan seçim neticesinde II. TBMM'nin ilk İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) şu kişilerden oluşmuştur. 1. İcra Vekilleri Heyeti Başkanı: Ali Fethi (Okyar) Bey, 2. Dâhiliye Vekili: Ali Fethi (Okyar) Bey, 3. Şer'iyeye Vekili: Musa Kazım Efendi, 4. Hariciye Vekili: İsmet Paşa, 5. Müdafaa-i Milliye Vekili: Kazım (Özalp) Paşa, 6. Maarif Vekili: İsmail Safa Bey, 7. İktisat Vekili: Mahmut Esat (Bozkurt) Bey, 8. Sıhhiye Vekili: Dr. Rıza (Nur) Bey, 9. Maliye Vekili: Hasan Fehmi Bey, 10. Adliye vekili: Seyit Bey, 11. Nafia Vekili: Fevzi Bey 12. Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti: Fevzi (Çakmak) Bey. (TBMM ZC, D. 2, İ. 4, C. I, TBMM Matbaası, Ankara, 1961, s.61-62; D. GÖK, **İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi (1923-1927)**, s.8-9.)

⁵³⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 4, C. I, s.62-63.

b) II. TBMM'nin Yapısı ve Mebusların Özellikleri

II. TBMM'nin yapısı incelendiğinde mecliste, Osmanlı Meclis-i Mebusanı'ndan gelen (77), I. TBMM'den gelen (99) ve ilk defa seçilen (121) mebusların yer aldığı görülmektedir. II. TBMM'de yer alan mebus sayısı zabıt ceridelerinde 287 olarak gösterilmiş, fakat istifalar, ölümler nedeniyle yeniden seçilenlerle birlikte mebus sayısı 384'e kadar çıkmıştır. Bu gibi sebeplerden dolayı, II. TBMM'nin faaliyet gösterdiği dört yıllık sürede milletvekili sayısında inişler ve çıkışlar olmuştur. Ancak sayı 287'nin altına hiç düşmemiştir.⁵³⁶

II. TBMM'de yer alan mebusların eğitim durumu aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.⁵³⁷

Tablo-13: II. TBMM'de Yer Alan Mebusların Eğitim Durumu

Eğitim Kurumu	Milletvekili Sayısı	Eğitim Kurumu	Milletvekili Sayısı
Harbiye	65	Pedagoji	1
Hukuk	55	Rüştiye	45
Mülkiye	39	İdadi	21
İlahiyat	1	Baytar Mektebi	1
Edebiyat	6	Maliye Meslek Yüksek Okulu	1
Mühendislik	5	Küçük Zabit Okulu	1
Tıbbiye	20	Amerikan Koleji	1
Yüksek Öğretmen Okulu	8	Galatasaray	4
İktisat ve Maliye	1	Medrese	27
İktisat ve İçtimaiyat	1	Mektebi Nüvvab	3
Paris Siyasal Bilgiler Okulu	4	Mektebi Kuzat	1

⁵³⁶ D. GÖK, *İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi (1923-1927)*, s.10.

⁵³⁷ K. ÖZTÜRK, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- II. Dönem 1923-1927*, s.815.

Yüksek Ziraat Okulu	3	Özal-İlkokul	15
Matematik	1	Bilinmeyen	3

II. TBMM’de yer alan mebusların mesleki dağılımları I. TBMM’de yer alan mebusların mesleki durumları ile karşılaştırıldığında şu veriler dikkat çekmektedir. I. TBMM’de 67 çiftçi ve tüccar olmasına karşın, II. TBMM’de bu sayı 27’ye düşmüştür. Avukat ve Adliyeciler dâhil Hukukçular I. TBMM’de 20 kişi iken, II. TBMM’de bu sayı 64’e çıkmıştır. Mülkiyeli ve asker kökenli mebusların sayısında da artış olmuş ve I.TBMM’de 42 olan Mülkiyeli sayısı, II. TBMM’de 58’e yükselmiş, asker kökenli mebuslar I. TBMM’de 52 iken, II. TBMM’de bu sayı 62’ye yükselmiştir. Öğretmen kökenli mebus sayısı I. TBMM’de 30 iken, II. TBMM’de ise 11’e düşmüştür.⁵³⁸

II. TBMM’de yer alan milletvekillerinin mesleki durumları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.⁵³⁹

Tablo-14: II. TBMM’de Yer Alan Mebusların Mesleki Durumu

Meslek	Milletvekili Sayısı
Asker	76
Hukukçu	72
Doktor	20
Mühendis	11
Öğretmen	34
Yönetici	75
Din Görevlisi	26
Diplomat	17
Kamu Görevlisi	25
Yazar-Gazeteci	19
Çiftçi	30
Tüccar	30

⁵³⁸ D. GÖK, *İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi(1923 1927)*, s.12.

⁵³⁹ K. ÖZTÜRK, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- II. Dönem 1923-1927*, s.816.

II. TBMM’de yer alan mebusların yaş durumu incelendiğinde meclisin genç mebuslardan oluştuğu dikkat çekmektedir. Yaş ortalaması 47 olduğu II. TBMM’de en yaşlı milletvekili 1853 doğumlu İstanbul Mebusu Abdurrahman Şeref Bey, en genç milletvekili ise 1894 doğumlu Siverek Mebusu Halil Fahri(Gürman) Bey’dir.⁵⁴⁰

II. TBMM’yi oluşturan mebusların ortalama yaş durumu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.⁵⁴¹

Tablo-15: II. TBMM’de Yer Alan Mebusların Ortalama Yaş Durumu

Doğum Tarihleri	Milletvekili Adedi	Yaşları
1853-1859	4 kişi	70-64
1860-1869	31	62-54
1870-1879	132	53-44
1880-1889	136	43-34
1890-1894	30	33-39
Toplam	333	52-45

II. TBMM’yi oluşturan mebusların doğum yerleri göz önüne alındığında II. TBMM’de en çok mebus ile Marmara Bölgesi temsil edilirken, en az mebus ile Akdeniz Bölgesi temsil edilmiştir. II. TBMM’de görev yapan mebusların bölgelere göre dağılımı ise şu şekildedir; Marmara Bölgesi %23, Ege Bölgesi %9, Karadeniz Bölgesi %14, Akdeniz Bölgesi %6, İç Anadolu Bölgesi %12, Doğu Anadolu Bölgesi %12, Güneydoğu Anadolu Bölgesi %11 ve Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında doğanlar ise % 13’tür.⁵⁴²

c) II. TBMM’nin Faaliyetleri

Vatanı düşman işgalinden kurtaran I. TBMM’den yönetimi devralan, II. TBMM’nin öncelikli ve en önemli görevi ülkeyi sulha kavuşturmak olmuş ve 11 Ağustos 1923 tarihinde açılan II. TBMM, bu önemli görevini yerine getirmek amacıyla ilk icraat olarak Lozan Barış Antlaşması’nı onaylamıştır.

İtilaf Devletleri, 27 Ekim 1922’de TBMM’nin İstanbul temsilcisine bir nota göndermiş ve gönderdikleri notada, Şark’taki savaşı sonlandıracak bir sulh anlaşması maksadıyla 13 Kasım’da müzakereye başlamak üzere, Ankara Hükümeti’ni Lozan’a

⁵⁴⁰ D. GÖK, *İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi (1923-1927)*, s.11.

⁵⁴¹ K. ÖZTÜRK, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- II. Dönem 1923-1927*, s.818.

⁵⁴² D. GÖK, *İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi (1923-1927)*, s.12.

davet etmişlerdir. Bu davete TBMM Hükümeti ile İstanbul Hükümetini de dâhil eden İtilaf Devletleri, bir ikilik çıkarmak ve bu ikilikten faydalanmak istemişlerdir. Bu olay Saltanatın kaldırılmasını çabuklaştırmış ve TBMM 1-2 Kasım 1922’de kabul ettiği 307 sayılı Kanun ile Saltanatı kaldırmıştır. Böylece görünürdeki iki başlılık ortadan kalmış ve Türk Milletinin tek temsilcisi TBMM olmuştur.⁵⁴³

Lozan’a gidecek heyetin seçilmesi sırasında TBMM’de çetin görüşmeler olmuş, uzun müzakerelerden sonra Murahhas Heyeti’nin hükümetçe seçilmesi 61 ret oya karşılık, 121 kabul oyu ile kabul edilmiştir. Lozan Barış Konferansı’na İsmet Paşa’nın heyet başkanlığında, Sağlık Bakanı Rıza Nur, eski Maliye Bakanı Hasan Saka, Genel Sekreter Reşit Saffet Bey, heyet sekreterliğini yapmak için sekiz kişi, ayrıca tercüman olarak Hüseyin Bey, basın danışmanı olarak da Ruşen Eşref (Ünaydın) ve Yahya Kemal (Beyatlı) görevlendirilmiştir.⁵⁴⁴

Lozan’a gidecek Türk heyeti, 5 Kasım 1922’de Ankara’dan hareket etmiş ve heyet 13 Kasım’da Lozan’a varmıştır. Daha önce 13 Kasım’da toplanılacağı açıklanan Barış Konferansı, 20 Kasım 1922 Salı günü saat 16:00’da Lozan şehrinin Mont Benon Gazinosu’nda toplanmıştır. Tarafsız İsviçre Federal Devletinin başkanı Monsieur Hab’ın açılış konuşması ile açılan Konferans’ta, Lord Curzon’dan sonra Türk heyeti başkanı İsmet Paşa söz almıştır. Konferansın ilk anından itibaren Türk halkının istiklal ve hâkimiyet davasının önemini vurgulamış, “çok ıstırap çektik, çok kan akıttık, bütün medeni milletler gibi hürriyet ve istiklal istiyoruz” sözleriyle Türk Devleti’nin konferansta bulunma niyetini dile getirmiştir.⁵⁴⁵

20 Kasım 1922’de toplanan Konferans, 4 Şubat 1923’te anlaşmazlık yüzünden kesilmiş, 23 Nisan 1923’te ikinci defa toplanarak 24 Temmuz 1923’te Lozan Barış Antlaşması imzalanmıştır.⁵⁴⁶

⁵⁴³ K. ÖZTÜRK, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- II. Dönem 1923-1927*, s.22.

⁵⁴⁴ K. ÖZTÜRK, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- II. Dönem 1923-1927*, s.22-24.

⁵⁴⁵ Hamza EROĞLU, “Şerefli Bir Tarih: Lozan”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 3, C. I, Ankara 1985, s.805.

⁵⁴⁶ Lozan Barış Antlaşması’nda düzenlenen önemli konular şunlardır;

1. Sınır Meselesi

a) *Güney Sınırı*

20 Ekim 1921 Ankara Antlaşması gereğince Suriye ile Güney sınırı kararlaştırılmış ve Lozan’da sadece bu sınır onaylanmıştır.

b) *Irak Sınırı*

Lozan Barış Antlaşmasında Irak Sınırı çözüme kavuşturulamamıştır. Antlaşmada, Türk topraklarının boşaltılmasında itibaren bu sorunun dokuz ay içinde dostane bir şekilde çözülmesi ön görülmüştür.

c) *Batı Sınırı*

Yunanlılarla Batı sınırı Misak-ı Milliye uygun olarak düzenlenmiş ve Karaağaç ve Çevresi savaş tazminatı olarak Yunanlılardan alınıp Türkiye’ye bırakılmıştır.

Başvekil Fethi (Okyar) Bey, meclis'in 15 Ağustos 1923 tarihinde yapmış olduğu oturumda verdiği bir takrir ile Lozan Barış Antlaşması'nın onaylanmasını arz etmiştir.⁵⁴⁷

Meclisin 21.08.1923 tarihinde yapmış olduğu 7. Oturumda Lozan Barış Antlaşması detaylı bir şekilde Hariciye Encümeni mazbatası ile TBMM'ye sunulmuştur. Mazbatada 1914 yılından beri devam eden savaşın sona erdirilmesi, Doğu'nun huzura kavuşması, ilgili devletlerle tekrar dostluk bağlarının kurulması için Lozan'da imzalanan antlaşmanın encümen tarafından tetkik edildiği ve antlaşmanın giriş kısmında devletlerin hâkimiyet ve istiklal düsturunun kabul edildiği ifade edilmiştir. Ayrıca 143 madde, 5 mukavelename, 5 protokol ve 5 beyannameden meydana gelen metnin kısımları hakkında bilgi verilmiştir.⁵⁴⁸

Mazbatanın meclise sunulmasından sonra izahat yapmak üzere Sinop Mebusu ve Hariciye Encümeni (Dışişleri Komisyonu) Reisi Yusuf Kemal Bey söz almış ve bir konuşma yapmıştır. Yaptığı konuşmasında, Lozan Antlaşması ile Türkiye'nin diğer devletlerle eşit seviyeye geldiğini, Osmanlı Devleti'nin en büyük araziye sahip olduğu dönemlerde bile bu şekilde iyi muamele görmediğini, Osmanlı Devleti'nin elini kolunu bağlayan zincirlerin kırıldığını ifade ederek "Şark Meselesi" hakkında bilgi vermiştir. Karlofça Antlaşması'ndan itibaren Türk'lerin devamlı geriye gittiğini ve Avrupa Devletleri'nin Osmanlı'dan devamlı imtiyazlar aldığını, bunun sonucunda da Mondros

2. Azınlıklar

Lozan Barış Antlaşması'nda azınlıklar için hususi bir ayrıcalık gösterilmemiş, Türk vatandaşları sayılmışlar ve kanun ve nizam önünde eşit oldukları kabul edilmiştir.

3. Kapitülasyonlar

Devletin hâkimiyet ve istiklal prensibi ile uyuşmayan kapitülasyonlar, antlaşmanın 28. maddesinde bütün neticeleriyle birlikte kaldırılmıştır. Böylece Yeni Türk Devleti asırlardan beri uğraştığı bir sorundan kurtulmuştur.

4. Harp Tamirati

Daha önceden savaş tazminatı olarak gündeme getirilen bu mesele, Birinci Dünya Savaşı sonunda harp tamirati olarak gündeme getirilmiştir. Bu hususta Birinci Dünya Savaşı galip devletler, Türkiye'den tamirat talep etmişler, buna ek olarak ta işgal masraflarını eklemişlerdir. Savaş içinde Almanya'dan borç alınarak İngiltere'den sipariş edilen donanma kendi ellerinde olduğu için donanma Türk'lere verilmemiş ve harp tamirat karşılığı olarak tutulmuştur. Herhangi bir ek ödeme yapılmadan bu sorun çözülmüştür. Ayrıca Karaağaç ve çevresi ise Yunanistan'dan harp tamirati olarak alınmıştır.

5. Borçlar Meselesi

1854'ten itibaren Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar devam eden Osmanlı Borçları, büyük bir miktar oluşturuyordu ve bu sorun Lozan Barış Antlaşması'nda şu şekilde karara bağlanmıştır. Borçlar Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan devletlere gelirleri nispetinde taksim edilmiştir.

6. Boğazlar Meselesi

Lozan'da imzalanan önemli belgelerden biride boğazların statüsü ile ilgili olan Boğazlar Sözleşmesi'dir. Boğazlardan serbest geçişi, Boğazlar Komisyonu'nun kurulmasını, Boğazların ve civarının askerden arındırılması hususunu ve Milletler Cemiyeti'nin de garantisini tanıyan hükümleri içeren bu sözleşme, 1936'da Montreux Boğazlar Sözleşmesi ile değiştirilmiş, milli hâkimiyeti sınırlandırıcı hükümler kaldırılmıştır.(H. EROĞLU, "Şerefli Bir Tarih: Lozan", s.807-809.)

⁵⁴⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 7, C. I, s.212.)

⁵⁴⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 7, C. I, s.212-217.

Mütarekesi'ne gelindiğine değinen Yusuf Kemal Bey, Milli Mücadeleyi ve yaşanan gelişmeleri özetlemiştir.⁵⁴⁹

Yusuf Kemal Bey'den sonra Mersin Mebusu Niyazi Bey söz alarak Lozan Antlaşması'nı tenkit edici bir konuşma yapmıştır. Lozan Antlaşması ile tam bir bağımsızlığın kazanılmadığını, Osmanlı Devleti'nin tasfiye edildiğini, Mısır, Sudan, Kıbrıs, Adalar ve Trablusgarp'tan vazgeçildiğini, Arabistan kıtasından tamamıyla el çekildiğini dile getirmiştir. Ayrıca Musul Meselesi 'nin Cemiyet-i Akvam kararına bırakılmasının yanlış olduğunu vurgulamıştır.⁵⁵⁰

Niyazi Bey'den sonra söz alan ve Lozan Antlaşması'nın Batı sınırı ile ilgili kararına eleştiride bulunan Urfa Mebusu Yahya Kemal (Beyatlı) Bey, Meriç Nehri'nin sınır kabul edilmesinin, 600.000 Türk'ün elleri kolları bağlı bir şekilde Yunanistan'a teslim edilmesi anlamına geldiğini ifade etmiştir. Güney'de Fırat Nehri'nin sınır kabul edilmesi gerektiğini de sözlerine ekleyen Yahya Kemal Bey, Antakya ve İskenderun'un sınırlarımız dışında kalmasını tenkit etmiştir.⁵⁵¹

İstanbul Milletvekili Hamdullah Suphi Bey, Lozan Antlaşmasını, eski bir vasiyetname yerine konmuş bir hayat ve ümit vesikası olarak nitelemiş, antlaşmayı tasdik ettiğini dile getirerek Hatay'ın ileride tekrar anavatana katılacağını söylemiştir.⁵⁵²

Hamdullah Suphi Bey'den sonra söz alan Menteşe Mebusu Şükrü Bey ise Lozan heyetinin sekiz ay mücadele verdiğini, bazı noktalarda yaşanan başarısızlığın sebebinin emperyalist Batılı devletlerin diplomatlarına ait olduğunu, Batı Trakya'nın sınırlarımız dışında kaldığı, fakat burada kalan Türklere karşılık İstanbul Rumlarının İstanbul'da bırakıldığını dile getirmiştir. Ayrıca boğazlara hâkim olan yerlerde bulunan Rodos, Meis, İstanbulköy gibi adaların sınırlar dışında kaldığını belirterek, bu tehlikeler karşısında antlaşmayı kabul edemeyeceğini aktarmıştır.⁵⁵³

Tekirdağ Mebusu Faik Bey'de antlaşmayı bu şekilde tebrik edemeyeceğini dile getirerek, Boğazlar ve Trakya üzerinde durmuştur.⁵⁵⁴

Lozan Antlaşması ile ilgili müzakereler 22 Ağustos 1923 tarihinde yapılan toplantıda da devam etmiş ve bu oturumda söz alan milletvekillerinden İzmir Mebusu Mustafa Necati Bey, Milli Mücadeledeki gösterilen fedakârlığa atıf yaparak, antlaşmanın

⁵⁴⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 7, C. I, s.218-221.

⁵⁵⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 7, C. I, s.221-233.

⁵⁵¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 7, C. I, s.233-234.

⁵⁵² TBMM ZC, D. 2, İ. 7, C. I, s.234-235.

⁵⁵³ TBMM ZC, D. 2, İ. 7, C. I, s.235-238.

⁵⁵⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 7, C. I, s.238.

Musul Meselesi'ni çözemediğini, birçok vatandaşımızın sınırlar dışında kaldığını, borçların büyük bir kısmının Türkiye tarafından ödeneceğini dile getirmiştir. Dolayısıyla antlaşmaya kabul oyu veremeyeceğini ifade etmiştir.⁵⁵⁵

Saruhan (Manisa) Mebusu Vasfi Bey, antlaşmanın 138. Maddesine bir eleştiri getirmiş ve burada batılı devletlerin Türk adalet sistemine müdahale ettiklerini dile getirmiş,⁵⁵⁶ İstanbul Mebusu Süleyman Sırrı Bey ise Trakya sınırının olumsuzluğundan bahsetmiş, ancak antlaşmanın olumlu taraflarının da olduğunu dolayısıyla onaylanmasının gerektiğini vurgulamıştır.⁵⁵⁷

Milletvekillerinin lehte ve aleyhte yaptıkları konuşmalardan sonra söz alan Hariciye Vekili (Dışişleri Bakanı) ve Malatya Milletvekili İsmet Paşa, Milli Mücadeleden sonra Mudanya Mütarekesi ile siyasi bir mücadelenin başladığını, sekiz, dokuz ay gibi bir zaman zarfında Lozan Konferansı'nın bir hedef doğrultusunda yürütüldüğünü, Lozan'da milletimizin büyük bir imtihan verdiğini dile getirmiştir. Uzunca bir konuşma yapan İsmet Paşa, "Muhterem vekiller, Milli Mücadelemizin sonucunu tayin edecek olan oylarınızı izhar ediniz. Millet ve bütün Dünya oylarınız beklemektedir." sözleriyle konuşmasını tamamlamış ve alkışlar eşliğinde kürsüden inmiştir.⁵⁵⁸

İsmet Paşa'nın konuşmasından sonra antlaşmanın maddelerinin oylamasına geçilmiş ve 227 milletvekilinin bulunduğu Mecliste, 213 kabul oyu ile Lozan Barış Antlaşması 23 Ağustos 1923'te kabul edilmiştir.⁵⁵⁹

Lozan Barış Antlaşması'nın meclis tarafından onaylamasından sonra II. TBMM'nin çözmesi gereken önemli bir konu başkent meselesi olmuştur. Başkent meselesi ilk defa I. TBMM döneminde 31 Ocak 1921 tarihinde gündeme getirilmiş ve mecliste yapılan görüşmelerde bazı mebuslar bunun zamansız olduğunu dile getirmiş ve yapılan görüşmelerden sonra başkent İstanbul'dan Ankara'ya taşınması teklifi 26 oya karşılık 71 oyla reddedilmiştir.⁵⁶⁰ Fakat Ankara, Milli Mücadele boyunca bir başkent gibi görev yapmıştır.⁵⁶¹

⁵⁵⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 8, C. I, s.245-248.

⁵⁵⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 7, C. I, İ. 7, s.249-252.

⁵⁵⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 7, C. I, s.252-254.

⁵⁵⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 9, C. I, s.264-281.

⁵⁵⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 9, C. I, s.286-291.

⁵⁶⁰ Dursun Ali AKBULUT, "İkinci Dönem TBMM ve Cumhuriyet'in İlanı", **Türkler Ansiklopedisi**, C. XVI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.620.

⁵⁶¹ D. GÖK, **İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi (1923-1927)**, s.40.

Mondros Mütarekesi'nden sonra, 13 Kasım 1918'de başkent İstanbul, İtilaf Devletleri tarafından denetim altına alınmış, devlet yönetimine müdahale edilmeye başlanmış ve 16 Mart 1920'de resmen işgal edilmiştir. Bu şekilde başlayan fiili ve resmi olarak işgal 5 yıl sürmüştür. Saltanatın kaldırılması ve İstanbul Hükümeti'nin istifasından sonra, 4/5 Kasım gecesi Ankara Hükümeti'nce hazırlanan talimatname çerçevesince TBMM adına İstanbul yönetimine el konulmuş ve başkentlik statüsüne son verilmiştir. Lozan Konferansı sırasında işgal altında bulunan İstanbul, Lozan Antlaşmasını tamamlayan XIV numaralı protokol gereği İtilaf Devletleri tarafından 26 Ağustos 1923'te başlayan boşaltma işlemi 2 Ekim 1923'te tamamlanmıştır. İstanbul'un boşaltılmasından dört gün sonra yani 6 Ekim 1923'te Şükrü Naili komutasındaki Türk birlikleri İstanbul'a girmiş ve 5 yıl süren işgalin ardından Türk birliklerinin İstanbul'a girmesi halk tarafından coşku ile karşılanmıştır.⁵⁶²

Yurdu düşmandan kurtaran, devleti yeniden kuran TBMM'nin fiili merkezi Ankara olmasına rağmen, İstanbul'un işgalden arındırılması devlet merkezinin hukuken tayin ve tespit edilmesini gündeme getirmiştir.⁵⁶³

İki yıldan fazla süredir gündemde olan, I. TBMM döneminde halledilemeyen, dış çevrelerin baskı unsuru haline gelen başkent meselesinin halledilmesi önemli bir konu haline gelmiş⁵⁶⁴ ve bazı mebuslar özellikle Refet (Bele) Paşa, İstanbul'un başkent olarak kalmasını savunmuştur.⁵⁶⁵

Başkent meselesini hukuki bir zeminde çözüme kavuşturmak isteyen Malatya Mebusu İsmet Paşa ve 14 arkadaşı, 9 Ekim 1923 tarihinde hazırladıkları bir maddeden oluşan Kanun Teklifini meclise sunmuştur. Teklif Layiha ve Kanun-i Esasi Komisyonlarından geçerek 13 Ekim 1923 tarihli 35. Oturumunda görüşülüp tartışılmıştır.⁵⁶⁶

Görüşmeler esnasında konu ile ilgili ilk söz alan Gümüşhane Mebusu Zeki Bey, İstanbul'un önceleri hakanların yatağı, ilmin kiblesi, İslam yüceliğinin merkezi ve Türk'ün kiblesi olduğunu hatırlatmıştır. Zeki Bey konuşmasının devamında, başkenti yalnız kayalarda, izbe ovalarda kurma çağının çoktan geçtiğini dile getirmiş ve teklife karşı çıkmıştır.⁵⁶⁷

⁵⁶² D. Ali AKBULUT, "İkinci Dönem TBMM ve Cumhuriyet'in İlanı", s.622.

⁵⁶³ K. ÖZTÜRK, **Türk Parlamento Tarihi TBMM- II. Dönem 1923-1927**, s.159.

⁵⁶⁴ D. Ali AKBULUT, "İkinci Dönem TBMM ve Cumhuriyet'in İlanı", s.622.

⁵⁶⁵ K. ÖZTÜRK, **Türk Parlamento Tarihi TBMM- II. Dönem 1923-1927**, s.159.

⁵⁶⁶ D. GÖK, **İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi (1923-1927)**, s.43.

⁵⁶⁷ **TBMM ZC**, D. 2, İ. 35, C. 2, TBMM Matbaası, Ankara, s.666.

Gelibolu Mebusu Celal Nuri Bey ise olayların ve durumun Ankara'yı başkent yaptığını, başkent İstanbul'un Anadolu ve Rumeli'yi kurtaramadığını, Ankara'nın Anadolu'nun ortasında yer alması münasebetiyle askeri bakımdan da başkent olması gerektiğini dile getirmiştir.⁵⁶⁸

Ankara'yı nurlu bir ağaca benzeten ve bu ağacın büyüüp yetişeceğini, meyve vereceğini söyleyen Aksaray Mebusu Besim Atalay Bey'e,⁵⁶⁹ İstanbul Mebusu Hamdullah Suphi Bey, memleketin her yerinde kötü adamların çıkabileceğini ve Damat Ferit gibi bir kişinin İstanbul'da bulunmasının, İstanbul'un suçu olmadığını hatırlatmıştır.⁵⁷⁰

Yapılan konuşmalardan sonra Başkan Ali Fuat Paşa, görüşmelerin yeterli olduğunu belirtmiş ve Anayasa Komisyonu mazbatasını meclise sunmuştur. Yapılan oylamada Anayasa Komisyonu mazbatası kabul edilmiş ve meclisin kabul ettiği 27 sayılı karar şu şekilde düzenlenmiştir.⁵⁷¹

“Ankara kentinin Türkiye Devleti'nin başkenti olmasına ilişkin Malatya Mebusu İsmet Paşa ve arkadaşlarının 2/188 numaralı kanun teklifi üzerine Teşkilat-ı Esasiye Encümeni'nce düzenlenen 10.10.1923 tarihli mazbata, TBMM'nin 13.10.1923 tarihli 35. Oturumunda aynen kabul edilmiş ve Ankara kentinin Türkiye Devleti'nin başkenti olması büyük bir çoğunlukla kabul edilmiştir.”

Başkent meselesini 13.10.1923 tarihinde çözüme kavuşturan II. TBMM, Ankara'nın başkent olarak kabul edilmesinin üzerinden çok fazla bir zaman geçmeden rejim sorununu ele almıştır. Mustafa Kemal Paşa, daha Erzurum Kongresi açılmadan önce, var olan hükümet şeklinin ülkemizi refah ve mutluluğa kavuşturmayacağını, bu nedenle yeni bir hükümet şeklinin aranması gerektiğini şu sözlerle dile getirmiştir.⁵⁷²

“*Muhakkak ki mevcut şekl-i hükümet, memleketin refah, saadet ve terakkisine kâfi gelmeyecektir. Başka bir hükümet şekli arayıp bulmamız geldiği kanaatindeyim.*” Yine aynı günlerde Mustafa Kemal Paşa, Mazhar Müfit Kansu'nun defterine “Zaferden sonra şekl-i hükümet Cumhuriyet olacaktır.” diye yazdırmıştır.⁵⁷³ Öte yandan Mustafa Kemal Paşa, Erzurum Kongresi'nin açılışında yaptığı konuşmada da “mukadderata hâkim bir

⁵⁶⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 35, C. 2, s.667-670.

⁵⁶⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 35, C. 2, s.669-670.

⁵⁷⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 35, C. 2, s.670.

⁵⁷¹ D. GÖK, *İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi (1923-1927)*, s.45.

⁵⁷² Mazhar Müfit KANSU, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1966, s.74.

⁵⁷³ M. Müfit KANSU, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, s.131.

milli iradenin ancak Anadolu'dan çıkabileceği" inancını ortaya koymuştur.⁵⁷⁴ Fakat Mustafa Kemal Paşa, Misak-ı Milli'yi gerçekleştirmenin söz konusu olduğu dönemlerde bu söylemi açıkça ortaya atarak milli bütünlüğümüze zarar verecek bir rejim tartışmasının içine girmek istememiştir.⁵⁷⁵

Saltanat kaldırılmış, Lozan Barış Antlaşması onaylanmış ve Ankara'nın da başkent olarak kabul edilmesi ile bazı önemli bir meseleler çözüme kavuşturulmuştur. Son bir yıldır milli egemenlik ilkesini zedeleyecek tarzda olayların meydana gelmesi, hükümet biçiminin tespitini gündeme getirmiştir.

11 Ağustos 1923'te çalışmalarına başlayan II. TBMM'de ilk hükümet Ali Fethi (Okyar) Bey başkanlığında kurulmuş ve kısa sürede Ali Fethi Bey'e karşı bir tepki ortaya çıkmıştır.⁵⁷⁶ Hükümet başkanlığı görevi ile Dâhiliye Vekilliği'ni de yürütmekte olan Ali Fethi Bey, Dâhiliye Vekâleti görevinden 24 Ekim 1923'te istifa etmek zorunda kalmış ve yerine Erzincan Mebusu Sait Bey seçilmiştir. Sait Bey'in bu görevi yerine getirecek donanımda olmamasından⁵⁷⁷ ve muhalif grubun içinde yer almasından dolayı bu sonuç Mustafa Kemal Paşa'nın pek hoşuna gitmemiştir. Bundan sonra duruma el koymaya karar veren Mustafa Kemal Paşa, 26 Ekim'de İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu)'ni Çankaya'da toplamış ve burada İcra Vekilleri Heyeti'nin istifasına karar verilmiştir. İstifa eden üyeler tekrar İcra Vekilleri Heyeti'ne seçilirse bu görevden çekilecek kararı alındıktan sonra, heyet 27 Ekim'de "Meclis-i Ali'nin her surette itimat ve müzaheretine müstenit bir heyet-i vekilenin teşekkülüne hizmet etmek maksadıyla" istifa etmiştir. Bundan sonra yeni hükümetin kurulması için gruplar kendi aralarında toplanarak listeler oluşturmaya başlamış, fakat oluşturulan listelerin hiç birisi Meclis tarafından kabul görmemiştir. Bu tartışmaların yaşandığı ortamda bazı basın yayın organlarında da İcra Vekilleri Heyeti seçimi ile ilgili olumsuz haberler yapılmaya da başlanmıştır.⁵⁷⁸

Ortaya çıkan siyasi krizin önüne geçmek isteyen Mustafa Kemal Paşa, 28 Ekim 1923 akşamı, İsmet (İnönü) Paşa, Ali Fethi (Okyar) Bey, Kazım (Özalp) Paşa, Kemalettin Sami Paşa, Halit Paşa, Rize Mebusu Fuat Bey ve Afyonkarahisar Mebusu Ruşen Eşref Bey'i akşam yemeğine davet etmiştir. Paşa, yemekte arkadaşlarına "yarın Cumhuriyet'i

⁵⁷⁴ Zeki ARIKAN, "Cumhuriyet'in İlanı ve İzmir Basını", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. I, S. 3, Temmuz 1985, s.959.

⁵⁷⁵ Z. ARIKAN, "Cumhuriyet'in İlanı ve İzmir Basını", s.960-961.

⁵⁷⁶ D. GÖK, *İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi (1923-1927)*, s.87.

⁵⁷⁷ D. Ali AKBULUT, "İkinci Dönem TBMM ve Cumhuriyet'in İlanı", s.624-625.

⁵⁷⁸ Z. ARIKAN, "Cumhuriyet'in İlanı ve İzmir Basını", s.963-964.

ilan edeceğiz.” sözleriyle düşüncesini açıklamış ve yemekten sonra İsmet Paşa ile birlikte meclise sunulacak olan Anayasa değişikliği ile ilgili kanun tasarısını hazırlamıştır.⁵⁷⁹

29 Ekim 1923 günü, Halk Fırkası'nın toplantısında hükümet bunalımına çare bulmak için “Teşkilat- Esasiye Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesini ve Cumhuriyet'in ilanını” kabul ettiren Mustafa Kemal Paşa, Meclis için de gerekli hazırlıkları yapmıştır. Artık Cumhuriyet'in ilanı bir formaliteden ibaret hale gelmiş ve II. TBMM saat 18:00'da toplanmıştır. Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve Cumhuriyet'in ilanı hususları uzun uzun görüşüldükten sonra Cumhuriyet ilan edilmiş ve Mustafa Kemal Paşa, yapılan oylamada aleyhte hiç oy almadan 158 oyla Reis-i Cumhur seçilmiştir.⁵⁸⁰

Mecliste bir konuşma yapan Mustafa Kemal Paşa, asırlardır mağdur olan milletimizin, yaratılıştan getirdiği hasletlerden habersiz düşünülüğünü ve böyle düşünenlerin gaflette olduğunu Cumhuriyet'i ilan etmekle ispat ettiğini, bundan sonra da zaferlerin devam edeceğini dile getirmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın konuşmasından sonra Yozgat Milletvekili Avni Bey'in dua yapması isteği kabul edilmiş ve Türk tarihinde bir dönüm noktası olan celse sonlandırılmıştır.

Cumhuriyet'in ilanı ve Cumhurbaşkanı'nın seçilmesinden sonra TBMM, 30 Ekim 1923'te saat 16:00'da açılmış ve yeni hükümet kurulmasına dair, Meclis Başkanlığı'na yazılan Cumhurbaşkanlığı tezkeresi, meclise okunarak yeni hükümet kurulmuştur.⁵⁸¹

I. TBMM, 1 Kasım 1922 tarihinde “Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin hukuku hükümranının mümessili hakikisi olduğuna dair heyeti umumiye kararı” olarak Saltanatı kaldırmıştır. Bunun üzerine Padişah Vahdettin, kendisine yönelik bir hareketin gerçekleşeceğini düşünerek, General Harrington aracılığı ile bir İngiliz gemisiyle 17.11.1922 tarihinde İstanbul'dan ayrılarak Malta adasına gitmiştir.⁵⁸² Halifelikten ümidini kesmeyen Vahdettin, daha sonra Hicaz Bölgesi'ne geçerek burada hilafetin kaldırılmasının yanlış olduğu ile ilgili beyanatlarda bulunmuş, fakat umduğunu bulamamıştır.⁵⁸³

⁵⁷⁹ D. GÖK, **İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi (1923-1927)**, s. 91.

⁵⁸⁰ Yücel ÖZKAYA, “Atatürk Dönemi ve Atatürk İnkıpları”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. XVI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.678.

⁵⁸¹ D. GÖK, **İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi (1923-1927)**, s.98-99.

⁵⁸² D. GÖK, **İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi (1923-1927)**, s.112.

⁵⁸³ Oğuz AYTEPE, “Yeni Belgelerin Işığında Halifeliğin Kaldırılması ve Hanedan Üyelerinin Yurtdışına Çıkarılmaları”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S. 29-30, Mayıs-Haziran 2002, s.19.

Saltanın kaldırılması ve Padişah Vahdettin'in yurtdışına gitmesi üzerine 18 Kasım 1922'de II. TBMM'de yapılan seçim sonucunda kullanılan 162 oyun 148'ini alarak Abdülmecit halife seçilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, aynı gün Refet (Bele) Bey aracılığı ile halifeye uyması gereken kuralları bildirmiş ve halifenin yetki sınırlarını çizmiştir. Abdülmecit, davranışlarının sınırlandırılmasını kabul etmemiş, Refet Bey'e Halife-i Müslim'in unvanının yanına "Hadim'ül Haremeyn" sıfatının da eklenmesini istemiştir. Fakat bu talebi Mustafa Kemal Paşa tarafından kabul edilmemiştir.⁵⁸⁴

Çok zaman geçmedi ki Meclis içinde halifelik lehinde, Mustafa Kemal Paşa aleyhinde kışkırtmalar başlamış ve tartışmalar basın yayın yoluyla yurdun tamamına yayılmıştır. Halifelik kurumu yavaş yavaş yönetimin üstünde bir yük olmaya başlamış ve halifeliğin cumhuriyetle bağdaşmayacağı anlaşılmaya başlanmıştır. Bu olayların yanısıra Halife Abdülmecit, kendisine çizilen sınırların dışına çıkmaya başlamış, Cuma namazlarını gösterişli bir şekilde değişik camilerde kılmaya başlamış, Osmanlı Hanedanı'ndan övgü ile bahsetmeye başlamıştır.⁵⁸⁵

1924 yılı başlarında halifeliğin kaldırılmasını hızlandıran gelişmeler meydana gelmiştir. İstanbul'a gelen yöneticilerin kendisini ziyaret etmemelerinden duyduğu üzüntüyü dile getiren Halife Abdülmecit, "Halifelik Hazinesi"nin gücünü aşan ve görevi dışında kalan harcamalar için devlet bütçesinden yardım yapılmasını istemiş⁵⁸⁶ ve Mustafa Kemal Paşa, halifenin, "Halifelik Hazinesi" tabirine çok sinirlenmiştir.⁵⁸⁷

Tüm bu gelişmelerin ardından Mustafa Kemal Paşa, 1 Mart'ta meclisin yeni döneminin açılışında yaptığı konuşmada hükümetin faaliyetlerini ana hatlarıyla anlatmıştır. Konuşmasında, Cumhuriyet'in memleketi kurtaracağından ve eğitimin birleştirileceğinden söz ederek, ordunun ve dinin siyasetten uzak tutulması gerektiğini vurgulamıştır.⁵⁸⁸

2 Mart 1924'te Halk Fırkası Parlamento Grubu, Mustafa Kemal Paşa'nın açılış konuşmasında değindiği konuları görüşmek üzere toplanmış⁵⁸⁹ ve yapılan toplantıda

⁵⁸⁴ O. AYTEPE, "Yeni Belgelerin Işığında Halifeliğin Kaldırılması ve Hanedan Üyelerinin Yurtdışına Çıkarılmaları", s.19-20.

⁵⁸⁵ K. ÖZTÜRK, **Türk Parlamento Tarihi TBMM- II. Dönem 1923-1927**, s.296-297.

⁵⁸⁶ O. AYTEPE, "Yeni Belgelerin Işığında Halifeliğin Kaldırılması ve Hanedan Üyelerinin Yurtdışına Çıkarılmaları", s.22.

⁵⁸⁷ Y. ÖZKAYA, "Atatürk Dönemi ve Atatürk İnkıpları", s.678.

⁵⁸⁸ D. GÖK, **İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi (1923-1927)**, s.149.

⁵⁸⁹ O. AYTEPE, "Yeni Belgelerin Işığında Halifeliğin Kaldırılması ve Hanedan Üyelerinin Yurtdışına Çıkarılmaları", s.23.

Cumhuriyet'in korunması ve istikrara kavuşması, milli eğitim kurulması ve halifeliğin kaldırılması konuları görüşülerek karara bağlanmıştır.⁵⁹⁰

3 Mart 1924 günü Fethi (Okyar) Bey başkanlığında toplanan II. TBMM'ye üç önerge sunulmuş ve tartışmalar sonucunda Siirt Mebusu Halil Hulki Bey ve 50 arkadaşının önergesi kabul edilerek Şer'îye, Evkaf ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekillikleri kaldırılmıştır. Manisa Mebusu Vasıf Bey ve 50 arkadaşının önergesi kabul edilerek Eğitim ve Öğretimin birleştirilmesi kanunu kabul edilmiştir. Siirt Mebusu ve Şeyh Saffet Efendi ve 53 arkadaşının "Hilafetin İlgasına ve Osmanlı Hanedan Üyelerinin Türkiye Cumhuriyeti Sınırları Dışına Çıkarılması" hakkındaki 13 maddelik önermeleri kabul edilmiştir.⁵⁹¹

II. TBMM toplandığı zaman yürürlükte olan 1921 Anayasası olağanüstü koşullarda hazırlanmıştır. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun bazı maddelerinde değişiklik yapılarak Cumhuriyet ilan edilmiş ve yeni dönemin şartlarına cevap verecek bir anayasaya ihtiyaç duyulmuştur. Bu bağlamda Gelibolu Mebusu Celal Nuri İleri Bey başkanlığında bir komisyon oluşturularak ve çalışmalara başlanmıştır. Yapılan çalışmalar

⁵⁹⁰ Y. ÖZKAYA, "Atatürk Dönemi ve Atatürk İnkılapları", s.679.

⁵⁹¹ Madde 1. Halife hal 'edilmiştir. Hilâfet, Hükümet ve Cumhuriyet mana ve mefhumunda esasen mündemiç olduğundan hilâfet makamı mülğadır.

Madde 2. Mahlû' Halife ve Osmanlı saltanat münderisesi hanedanın erkek ve kadın bilcümle azası ve damatlar Türkiye Cumhuriyeti Hiemaliki dâhilinde ikamet etmek hakkından ebediyen memnurdurlar. Bu hanedana mensup kadınlardan mütevellit kimseler de Âli Osmani 'den addedilirler.

Madde 3. İkinci maddede mezkûr kimseler işbu kanunun ilâm tarihinden itibaren azami on gün zarfında Türkiye Cumhuriyeti arazisini terke mecburdurlar.

Madde 4. İkinci maddede mezkûr kimselerin Türk vatandaşlık sıfatı ve hukuku merfudur.

Madde 5. Bundan böyle ikinci maddede mezkûr kimseler Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde emvali gayrimenkuleye tasarruf edemezler. İlişkilerinin kat'î için bir sene müddetle bilvekalé mahakimi devlete müracaat edebilirler. Bu müddetin mürurundan sonra hiçbir mahkemeye hakkı müracaatları yoktur.

Madde 6. İkinci madde mezkûr kimselere masarifi seferiyelerine mukabil bir defaya mahsus ve derece-i servetlerine göre mütefaid olmak üzere Hükümetçe tespit edilecek meblağ ita olunacaktır.

Madde 7. İkinci maddede mezkûr kimseler Türkiye Cumhuriyeti arazisi dâhilindeki bilcümle emvali gayrimenkulelerini bir sene zarfında Hükümetin malûmat ve muvafakatiyle tasfiyeye mecburdurlar. Mezkûr emvali gayrimenkuleyi tasfiye etmedikleri halde bunlar Hükümet marifetiyle tasfiye olunarak bedelleri kendilerine verilecektir.

Madde 8. Osmanlı imparatorluğunda Padişahlık etmiş kimselerin Türkiye Cumhuriyeti arazisi dâhilindeki Tapuya merbut emvali gayrimenkûleleri millete intikal etmiştir, Madde 9. Mülga Padişahlık sarayları ve kasırları ve emlakın vesairesi dâhilindeki mefruşat, takımlar, tablolar, asarı nefise ve sair bilumum emvali menkule millete intikal etmiştir.

Madde 10. Emlâki Hakaniye namı altında olup evvelce millete D.dilen emlâk ile beraber mülga Padişahlığa ait bilcümle emlâk ve sabık Hazine-i Hümayun muhteviyatlarıyla birlikte saray ve kasırlar ve mebanî ve arazi millete intikal etmiştir.

Madde 11. Millete intikal eden emvali menkule ve gayrimenkulenin tespit ve muhafazası için bir nizamname tanzim edilecektir.

Madde 12. İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren meriyülicradır.

Madde 13. İşbu kanunun icrayı ahkâmına icra Vekilleri Heyeti memurdur.(D. GÖK, **İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi (1923-1927)**, s. 155-156; O. AYTEPE, "Yeni Belgelerin Işığında Halifeliğin Kaldırılması ve Hanedan Üyelerinin Yurtdışına Çıkarılmaları", s.23.)

neticesinde hazırlanan anayasa taslağı görüşmeleri 24 Nisan 1924'te tamamlanarak, 105 maddeden meydana gelen Teşkilat-ı Esasiye Kanunu 491 sayılı kanun olarak kabul edilmiştir. Altı bölümden oluşan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun birinci bölümünde Türkiye Devleti'nin bir Cumhuriyet olduğu, Devletin dininin İslam, resmi dilinin Türkçe, başkentinin ise Ankara olduğu şeklinde esas hükümleri ifade edilmiştir. İkinci bölümde TBMM'nin nasıl teşekkül edeceği ve çalışma şeklini, üçüncü bölümde Cumhurbaşkanının seçilmesi ve görevlerini, dördüncü bölümde yargının görev ve yetkilerini, beşinci bölümde temel hak ve özgürlükler ele alınmıştır. Altıncı bölümde ise Türkiye'nin coğrafi, idari ve iktisadi olarak vilayet ve kazalara ayrılması ve çeşitli konulara değinilmiştir.⁵⁹²

1925 yılı Türkiye Cumhuriyeti'nin çeşitli alanlarda önemli inkılapları gerçekleştirdiği bir yıl olmuştur. II. TBMM 1925 yılının Nisan ayı sonlarında tatile girince, Mustafa Kemal Paşa'da yurt gezisine çıkmıştır. Kastamonu'da vatandaşlarla muhtelif meseleler hakkında fikir alış verişi yapmış, milletin her yönden medeni olması gerektiğini ve dünya şartlarına ayak uydurması gerektiğini belirtmiştir. Mustafa Kemal Paşa, 27 Ağustos 1925 tarihinde Türk Ocağı'nı ziyaret etmiş ve orada bulunanlar yaptığı konuşmasında şunları dile getirmiştir.⁵⁹³

“Medeni ve milletlerarası kılık, bizim için, çok cevherli milletimiz için layık bir kılıktır. Onu giyeceğiz. Ayakta iskarpin yada fotin, bacakta pantolon, vücutta yelek, gömlek, kravat, yakalık, ceket ve bunların doğal tamamlayıcısı olarak güneşten koruyucu kenarlı başlık. Açık söylemek isterim, bu başlığın adına “şapka” denir.”

Mustafa Kemal Paşa, yurt gezilerinden 1 Eylül 1925 tarihinde Ankara'ya dönmüş ve 2 Eylül 1925'te çıkarılan bir kararname ile memurlara şapka giyme zorunluluğu getirilmiştir.⁵⁹⁴ Daha sonra Meclisin 25.11.1925 tarihinde yapmış olduğu 14. Oturumda Konya Mebusu Refik Bey ve arkadaşları Şapka İktisası hakkında kanun teklifi yapmışlar ve yapılan görüşmeler sonucunda 28 Kasım 1925'te “Şapka İktisası Kanunu” kabul edilmiştir.⁵⁹⁵ Şapka kullanımı hakkındaki kanunun kabul edilmesinden iki gün sonra yani 30 Kasım 1925'te Tekkelerin, Zaviyelerin ve Türbelerin kapatılması ile ilgili kanun kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir.⁵⁹⁶

⁵⁹² D. GÖK, *İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi (1923-1927)*, s.166-174.

⁵⁹³ D. GÖK, *İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi (1923-1927)*, s.302-303.

⁵⁹⁴ D. GÖK, *İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi (1923-1927)*, s.304.

⁵⁹⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 14, C. XIX, s.231.

⁵⁹⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 17, C. XIX, s.289.

Yenilikler alanında çalışmalarını sürdüren II. TBMM, hükümetin verdiği “Rumi Takvim ve Saatlerin Değiştirilmesi” hakkındaki kanun teklifini, 26 Aralık 1925 tarihinde günün yirmi dört saate taksimini ve Miladi Takvimi’n kullanılması şeklinde kabul etmiştir.⁵⁹⁷

1925 yılında siyasal ve sosyal alanlarda yeni düzenlemeler yapan Meclis, 1926 yılında hukuk alanına yönelmiş ve bu alanda II. TBMM, önemli inkılap hareketlerinden birisi olan “Medeni Kanun”u kabul etmiştir. Türk toplumunu aile hayatı bakımından modern dünya şartlarına uygun hale getirmek ve çağın şartlarına cevap veremeyen Mecellenin yerine daha modern bir hukuki düzen oluşturmak için çalışmalara başlanmış ve uzman kişilerden oluşan heyet tarafından hazırlanan tasarı Meclis Genel Kurul gündemine alınmıştır. 11.02.1926 tarihinde Afyon Mebusu Ali Bey’in takriri ile görüşmelere başlayan meclis, 17.02.1926 tarihinde görüşmeleri tamamlayarak 937 madde olan tasarı kabul edilmiş ve yasalaşmıştır. Bu kanun ile Türk kadınının sosyal ve ekonomik hayatta etkili olması sağlanmıştır. Hukuksal alandaki çerçeveyi tamamlamak için yine Avrupa ilkelerindeki kanunlar örnek alınarak Borçlar, Ticaret, Deniz Ticareti, Ceza, Hukuk ve Ceza Mahkemeleri Usulü kanunları kabul edilmiştir.⁵⁹⁸

I. TBMM’ye göre daha aktif çalışan II. TBMM, hem ülke içinde sosyal, ekonomik ve hukuki alanlarda yeni düzenlemeler yapmış, hem de ülke dışında ülkenin itibarını yükseltecek faaliyetlerde bulunmuştur. Bu bağlamda Türkiye 18 Şubat 1926’da Fransa ile 5 Haziran 1926’da ise İngiltere ile anlaşma imzalamıştır. II. TBMM, Türkiye Cumhuriyeti’nin maddi ve manevi temellerini atmış, yeni rejimi oluşturmuş, devletin gelişip güçlenmesini sağlamıştır. Fakat Şeyh Said İsyanı’ndan sonra hükümet tarafından alınan sert tedbirler nedeniyle bazı milletvekilleri açıktan olmasa da dolaylı olarak tavır koymaya başlamışlar, toplantılara katılmamışlardır. Öyle ki 1927 Nisan ayı başlarında yapılan toplantılara katılan milletvekili sayısı yüzün altına düşmüştür. Durumu daha kötüye götürmemek adına Afyon Mebusu Ali Bey, 26 Haziran 1927 tarihinde verdiği bir önerge ile meclisin tatile girmesini teklif etmiştir. Görüşülmeden oylanan ve kabul edilen bu önerge ile meclis yeni bir seçim kararı alarak çalışmalarına ara vermiştir.⁵⁹⁹

⁵⁹⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 31, C. XX, s.276-281.

⁵⁹⁸ K. ÖZTÜRK, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- II. Dönem 1923-1927*, s.533-564.

⁵⁹⁹ M. Emin DİNÇ, *İkinci Büyük Millet Meclisi Dönemi Türk Siyasi Hayatı (1923-1927)*, Hacettepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), Ankara, 1992, s.62.

2) 1923 Seçimleri ve Samsun (Canik)

a) Samsun (Canik)'da 1923 Seçimleri

Tüm ülke genelinde olduğu gibi Samsun (Canik)'da da seçim süreci 1923 yılının Nisan ortalarında başlamıştır. Dâhiliye Nezareti'nin seçim ile ilgili yazısı mutasarrıflığa ulaşmasından hemen sonra seçim hazırlıklarına başlanmış ve ilk iş olarak seçimde oy kullanacak nüfusu tespit etmek için nüfus defterleri tanzim edilmiştir.

Samsun (Canik)'da seçimlerin ilk aşaması 1923 yılı Mayıs ve Haziran aylarında tamamlanmış ve 300'e yakın kişi mebus seçimine katılmaya hak kazanmıştır. Temmuz ayı sonlarına doğru tamamlanan seçim sonucuna göre Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Süleyman Necmi (Selmen) Bey 294⁶⁰⁰, Talat Avni (Özüdoğru) Bey 252⁶⁰¹ ve Cavit Paşa 181⁶⁰² oy alarak mebus seçilmişlerdir.⁶⁰³

b) Samsun (Canik) Mebuslarının Meclise Katılması

1923 Temmuz ayı sonlarına doğru tamamlanan seçim sonuçlarına göre II. TBMM'de Samsun (Canik)'u temsil etmeye hak kazanan Cavit Paşa ve Süleyman Bey 11 Ağustos 1923 tarihinde yapılan II. TBMM'nin açılışına katılırken, Talat Avni Bey ise 17 Ağustos'ta meclise katılmıştır.⁶⁰⁴

c) Samsun (Canik) Mebuslarının Eğitim Düzeyleri, Yaş ve Meslek Grupları

II. TBMM'de yer alan Samsun (Canik) Mebuslarının eğitim durumları incelendiğinde Cavid Paşa ve Talat Avni (Özüdoğru) Bey'in Mekteb-i Harbiye (Harp Okulu), Süleyman Necmi (Selmen) Bey ise Mülkiye mezunu olduğu görülmektedir. Yabancı dil eğitim durumları incelendiğinde üç mebusunda Fransızca bildiği dikkat çekmektedir.

Samsun (Canik) Mebuslarının yaş durumu incelendiğinde Talat Avni (Özüdoğru) Bey 43 yaşında, Cavid Paşa ve Süleyman Necmi (Selmen) Bey ise 52 yaşında mebus seçilmiştir. Söz konusu mebusların II. TBMM'ye üye olarak seçilmeden önceki mesleki durumlarına bakıldığında Cavid Paşa ve Talat Avni (Özüdoğru) Bey askerlik

⁶⁰⁰ TBMM Arşivi, Süleyman Necmi (SELMEN) Bey, II. Dönem TBMM Seçim Mazbatası, Sicil No:474.

⁶⁰¹ TBMM Arşivi, Talat Avni (Özüdoğru) Bey, II. Dönem TBMM Seçim Mazbatası, Sicil No:475.

⁶⁰² TBMM Arşivi, Cavit Paşa, II. Dönem TBMM Seçim Mazbatası, Sicil No:473.

⁶⁰³ Ö. DUMAN, Meşrutiyet'ten "Beyaz Devrim"e Canik-Samsun'da Seçimler ve Siyaset (1877-1950), s.62.

⁶⁰⁴ Ö. DUMAN, Meşrutiyet'ten "Beyaz Devrim"e Canik-Samsun'da Seçimler ve Siyaset (1877-1950), s.62.

mesleğinden emekli olmuş, Süleyman Necmi (Selmen) Bey ise valilik görevi yapmıştır.⁶⁰⁵

⁶⁰⁵ Bu bilgiler söz konusu mebusların Kısa Hal Tercümelerinden derlenmiştir.(**TBMM Arşivi**, Cavid Paşa, Kısa Hal Tercümesi, Sicil No:473; Süleyman Necmi (Selmen) Bey, Kısa Hal Tercümesi, Sicil No:474; Talat Avni (Özüdoğru) Bey, Kısa Hal Tercümesi, Sicil No:475.)

III. BÖLÜM

BİRİNCİ DÖNEM TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE YER ALAN SAMSUN (CANİK) MİLLETVEKİLLERİ

A- BİRİNCİ DÖNEM SAMSUN (CANİK) MİLLETVEKİLLERİNİN BİYOGRAFİLERİ

1) Ahmet Hamdi (YALMAN) Bey

a) Ailesi, Eğitimi ve Meslek Hayatı

Asım Bey⁶⁰⁶ ve Emine Hanım'ın oğlu olan Ahmet Hamdi Bey, 1877 yılında Ünye'de doğdu.⁶⁰⁷ İlk ve orta öğrenimini Ünye'de tamamladı.⁶⁰⁸ Daha sonra eğitimi için İstanbul'a gitti ve 1900'de Darü'l Muallimin-i Aliye'den (İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu) mezun oldu. Arapça, Fransızca ve Almanca dillerini bilmekteydi.⁶⁰⁹ Ortaokullarda ve Maarif Nezareti Kalemleri'nde gördüğü iki yıllık staj eğitiminden sonra 1902 yılında Çorum İdadisi'ne öğretmen olarak atandı.⁶¹⁰ Böylece eğitimcilik mesleğine başlamış oldu. 1904-1908 yılları arasında Beyrut İdadisi'nde çalışan Ahmet Hamdi Bey, burada İkinci Müdürlük ve Coğrafya, Türkçe ve Tarım dersleri öğretmenliği yaptı.⁶¹¹ Trablusşam İdadisi Müdür Vekilliği'nden sonra,⁶¹² 13 Şubat 1909'da Diyarbakır İdadisi Müdürlüğü'nde görevlendirildi. Burada müdürlük vazifesinin yanında Kitabet, Fransızca, Tabiiye ve Matematik derslerini verdi. 2 Kasım 1913'te Gaziantep Ticaret İdadisi Müdürlüğü'ne nakledildi. Bir yıl sonra Adana Sultanisi, 13 Şubat 1916'da da Bursa Maarif Müdürü oldu. Bir dönem ticaret ile de uğraşan Ahmet Hamdi Bey, Maarif Müdürlüğü görevinden istifa ederek 19 Mart 1919'da Fatsa'ya gitti.⁶¹³ Evli ve 1 çocuk babasıydı.⁶¹⁴

⁶⁰⁶ Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci İlk Meclis Azası Kuramının Tasvirlerini Muhtevi Albüm adlı eserde babasının adı Abdülkadir Asım olarak geçmektedir.

⁶⁰⁷ TBMM Arşivi, Kısa Hal Tercümesi, Sicil No:83, Devletimizi Kuranlar adlı eserde doğum yerinin Fatsa olduğu belirtilmiştir. Bkz. Devletimizi Kuranlar (Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi 65. Yılı), Ankara, 1985, s.52.

⁶⁰⁸ F. ÇOKER, Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923, s.237.

⁶⁰⁹ TBMM Albümü 1920-2010, C. I, 1920 1950, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010, s.20.

⁶¹⁰ F. ÇOKER, Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923, s.237.

⁶¹¹ Ö. DUMAN, Meşrutiyet'ten "Beyaz Devrim"e Canik-Samsun'da Seçimler ve Siyaset (1877-1950), s.55.

⁶¹² TBMM Albümü 1920-2010, s.20.

⁶¹³ F. ÇOKER, Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923, s.237.

⁶¹⁴ Kazım ÖZTÜRK, Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü 23 Nisan 1920 – 14 Ekim 1973, Önder Matbaa, Ankara, 1973, s.14.

b) Siyasi Hayatı

Eğitimcilik mesleğinden istifa ederek Fatsa'ya dönüş yapan Ahmet Hamdi Bey, Samsun İl Genel Meclisi'ne üye seçildi. Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkarak Milli Mücadele'yi başlatmasından sonra, Fatsa Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurdu ve başkanlığını yaptı.⁶¹⁵

19 Mart 1920 tamimi ile Ankara'da açılacak meclis için tüm ülke genelinde olduğu gibi Samsun (Canik)'da da seçim süreci başladı ve Ahmet Hamdi Bey, Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından mebusluğa aday gösterildi. Hamdi Bey'in mebusluğa aday olarak gösterilmesinde eski Maarif Müdürü ve münevver bir kişiliğe sahip olması etkili oldu.⁶¹⁶ Yapılan oylamada 84 oy alarak⁶¹⁷ 41 yaşında⁶¹⁸ I.TBMM'ye Samsun (Canik)'dan mebus seçildi. Canik Sancağı'ndan mebus seçilen beş arkadaşı ile birlikte meclise katılmak üzere yola çıkan Ahmet Hamdi Bey, 7 Haziran 1920'de TBMM'ye katıldı.⁶¹⁹ Meclise katıldıktan sonra Milli Eğitim ve İç Tüzük Komisyonlarında görev yaptı. 3 Ağustos 1921'de Kastamonu İstiklal Mahkemesi Üyesi oldu. 1922 yılının Temmuz ayına kadar bu görevde bulundu. I. TBMM'nin son toplantı yılında ise Tasarı Komisyonu Başkanlığı'nı yaptı.

I. TBMM üyeliği süresince kürsüde 4 konuşma yaptı. 2 soru önergesi verdi. Yaptığı 3 kanun önerisinden, işgal altındaki yerlerde görevli öğretmen ve memurların aylıkları ile ilgili olanı, 6 Eylül 1920'de 19 Sayılı Kanun olarak kabul edildi.⁶²⁰ I.TBMM'de yer alan siyasal gruplardan Birinci Grup üyesiydi.⁶²¹

II. TBMM için 14 Ağustos 1923'te yapılan seçimlere Ordu'dan aday olarak katıldı. Yapılan seçimler sonucunda 387 oy alarak mebus seçildi. 25 Ağustos 1923'te meclise katıldı. 08.09.1923'te mazbatasını onaylandı.⁶²² Bu dönemde Ticaret, Posta ve Telgraf, Sıhhiye ve Muavenatı İçtimaiye ve Kavanini Maliye Komisyonlarında görev yaptı. Ankara-Kayseri Hattının resmi açılışına katılan heyette yer aldı.⁶²³

⁶¹⁵ F. ÇOKER, *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923*, s.237.

⁶¹⁶ H. UMUR - A. PASİN, *Samsun'da Müdafaa-yı Hukuk*, s.14.

⁶¹⁷ *TBMM Arşivi*, Ahmet Hamdi (Yalman) Bey, I. Dönem Seçim Mazbatasını, Sicil No: 83.

⁶¹⁸ *Devletimizi Kuranlar (Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi 65. Yılı)*, s.52.

⁶¹⁹ *TBMM Arşivi*, *Türkiye Büyük Millet Meclisi Bir Tarihçe ile İlk Meclis Azası Kuramının Tasvirlerini Muhtevî Albümü*, s.77.

⁶²⁰ *TBMM ZC*, D. 1, İ. 58, C. III, s. 579-586.

⁶²¹ Ö. DUMAN, *Meşrutiyet'ten "Beyaz Devrim"e Canik-Samsun'da Seçimler ve Siyaset (1877-1950)*, s.53.

⁶²² *TBMM Arşivi*, Ahmet Hamdi (Yalman) Bey, II. Dönem Seçim Mazbatasını, Sicil No: 83.

⁶²³ K. ÖZTÜRK, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- II. Dönem 1923-1927*, s.649.

II. TBMM üyeliği süresinde Matbaa Alât ve Edevati ile Kitap ve Gazete Kâğıtlarının Gümrük Resminden İstisnasına Dair 9 Kânunuevvel 1336 tarih ve 71. Sayılı Kanunun ikinci maddesinin kaldırılması ve 295 sayılı Kanunun değiştirilmesi hakkında iki adet kanun teklifi yaptı. Yine bu dönem boyunca değişik konularda 5 önerge ve 1 soru önergesi veren Ahmet Hamdi Bey, Genel Kurul'da 11 değişik konuda toplam 19 konuşma yaptı.⁶²⁴

III. Dönem TBMM için 1927 Türkiye Genel Seçimleri iki aşamalı olarak yapıldı. Birinci aşaması 20 Temmuz 1927'de, ikinci aşaması ise 1 Eylül 1927'de yapılan seçimlerde Ahmet Hamdi (Yalman) Bey, 491 oy alarak⁶²⁵ Ordu'dan mebus seçildi. 5 Eylül 1927'de mazbatasını aldı. 1 Kasım 1927'de meclise katıldı. 2 Kasım'da mazbatasını onaylandı. III. Dönem TBMM'de Milli Eğitim (Maarif) Komisyonu'nda görev yaptı. Geçici Memurin Komisyonu'na üye seçildi ve Genel Kurul'da bir konuda söz aldı.⁶²⁶

IV. Dönem TBMM için Ordu ilinden seçimlere iştirak eden 448 kişiden 446 oy alarak mebus seçilen Ahmet Hamdi Bey, 24.04.1931'de mazbatasını aldı.⁶²⁷ 4 Mayıs 1931'de meclise katıldı. Dönem boyunca Milli Eğitim (Maarif) Komisyonu'nda görev yaptı. Ayrıca İl Özel İdaresi Kanunu tasarısının incelenmesi için III. Dönemde kurulan Geçici Komisyon'da görev aldı. Genel Kurul'da çeşitli konularda 11 konuşma yaptı.⁶²⁸

Kadınların seçme ve seçilme hakkını kullandıkları ilk seçim olma özelliğini taşıyan 1935 Genel Seçimleri, 8 Şubat 1935'te yapıldı.⁶²⁹ Hamdi Bey, Ordu, Ünye, Fatsa ve Mesudiye kazalarından seçime iştirak eden 639 kişiden toplam 594 oy alarak⁶³⁰ mebus seçildi. 8 Şubat 1935'te seçim tutanağını alarak, 1 Mart 1935'te meclise katıldı. 7 Mart 1935'te tutanağı onaylandı. Dönem içinde Milli Eğitim (Maarif) ve Bütçe Komisyonlarında çalıştı. Genel Kurul'da, Emekli Bin Baş Şükrü Aytuğ'un Cezasının Affına Dair Kanun, İskelelerin Ne Suretle İdare Edileceğinde Dair Kanun, Maliye Vekâleti Teşkilat Ve Vazifeleri Hakkındaki Kanun, Subaylar Ve Askeri Memurlara

⁶²⁴ K. ÖZTÜRK, **Türk Parlamento Tarihi TBMM- II. Dönem 1923-1927**, s.649.

⁶²⁵ **TBMM Arşivi**, Ahmet Hamdi (Yalman) Bey, III. Dönem Seçim Mazbatası, Sicil No: 83.

⁶²⁶ Kazım ÖZTÜRK, **Türk Parlamento Tarihi TBMM- III. Dönem 1927-1931**, C. III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s.518.

⁶²⁷ **TBMM Arşivi**, Ahmet Hamdi (Yalman) Bey, IV. Dönem Seçim Mazbatası, Sicil No: 83.

⁶²⁸ Fahri ÇOKER, **Türk Parlamento Tarihi TBMM- IV. Dönem 1931-1935**, C. II, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s.483.

⁶²⁹ Kenan OLGUN, "Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye kadar Genel Seçim Uygulamaları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. XXVII, S. 79, Mart 2011, Ankara, 2011, s.16

⁶³⁰ **TBMM Arşivi**, Ahmet Hamdi (Yalman) Bey, V. Dönem Seçim Mazbatası, Sicil No: 83.

Verilecek Elbise Ve Teçhizat Bedeli Hakkındaki Kanun, Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Kanunu ve Ziraat Vekâleti 1937 yılı bütçesi hakkında konuşmalar yaptı.⁶³¹

1939 Genel Seçimleri, 26 Mart 1939 tarihinde yapılan, iki aşamalı ve Tek Parti Dönemi'nde olan diğer seçimler gibi seçime sadece CHP adaylarının katıldığı bir seçimdir. Bu seçime, Ordu ilinden aday gösterilen sekiz kişiden biri de Hamdi Bey'dir. Hamdi Bey, yapılan seçimler neticesinde toplam 697 oy alarak⁶³² mebus olmaya hak kazandı. 26.03.1939 tarihinde mazbatasını alan Hamdi Bey, 3 Nisan 1939'da meclise katıldı ve Bütçe Encümeni Azalığı görevinde bulundu.⁶³³

Tek Parti Dönemi'nin iki aşamalı olarak yapılan son seçimi olan 1943 Genel Seçimleri 15-20 Şubat 1943 tarihleri arasında yapıldı.⁶³⁴ Trabzon Belediye Reisi iken CHP'den milletvekili adayı gösterilen Ahmet Hamdi (Yalman) Bey, 727 oy alarak⁶³⁵ mebus seçildi. Bu dönemde Gıda ve Tekel Komisyonu üyeliği⁶³⁶ ve Gümrük ve İnhisarlar Encümeni üyeliklerini yaptı.⁶³⁷ Genel Kurul'da Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesi, Devlet Demiryolları ve Limanları Bütçesi, Posta, Telgraf ve Telefon Genel Müdürlüğü İhtiyaçları İçin Gelecek Yıllara Geçici Yüklenmelere Girişilmesi Kanun, İntihab-ı Mebusan Kanunu ve Üniversiteler Kanunu hakkında konuşmalar yaptı.⁶³⁸

TBMM'nin VIII. Dönemine (1946-1950) 70.194 oy alarak⁶³⁹ Ordu'dan mebus seçilen Ahmet Hamdi (Yalman) Bey, bu dönemde Meclis Hesapları İnceleme Komisyonu, Bütçe Komisyonu ve Maliye Komisyonu'nda çalıştı.⁶⁴⁰ Genel Kurulda, çeşitli konular üzerinde altı konuşma yaptı.⁶⁴¹

⁶³¹ İhsan Güneş, **Türk Parlamento Tarihi TBMM- V. Dönem 1935-1939**, C. II, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s.612.

⁶³² **TBMM Arşivi**, Ahmet Hamdi (Yalman) Bey, VI. Dönem Seçim Mazbatası, Sicil No: 83.

⁶³³ Ş. Şenal GÜNAY, **Türk Parlamento Tarihi TBMM- VI. Dönem 3 Nisan 1939- 15 Ocak 1943**, C. V, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s.602.

⁶³⁴ Kadri UNAT, "Tek Parti Döneminin Son Seçimi: 1943 Seçimleri ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin Seçim Propagandaları", **Atatürk Yolu Dergisi**, Ankara Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü, Bahar 2015, S. 56, s.223.

⁶³⁵ **TBMM Arşivi**, Ahmet Hamdi (Yalman) Bey, VII. Dönem Seçim Mazbatası, Sicil No: 83.

⁶³⁶ İsmet BİNARK, **Türk Parlamento Tarihi TBMM- VII. Dönem 8 Mart 1943- 5 Ağustos 1946**, C. I, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s.209

⁶³⁷ İ. BİNARK, **Türk Parlamento Tarihi TBMM- VII. Dönem 8 Mart 1943- 5 Ağustos 1946**, C. I, s.64.

⁶³⁸ <https://www.tbmm.gov.tr>, 7. Dönem Milletvekilleri, Ahmet Hamdi Yalman, Söz Alanlar. (01.07.2018)

⁶³⁹ **TBMM Arşivi**, Ahmet Hamdi (Yalman) Bey, VIII. Dönem Seçim Mazbatası, Sicil No: 83.

⁶⁴⁰ Mustafa ÇUFALI, **Türk Parlamento Tarihi TBMM- VIII. Dönem 1946-1950**, C. III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 2012, s. 898-899.

⁶⁴¹ <https://www.tbmm.gov.tr>, 8. Dönem Milletvekilleri, Ahmet Hamdi Yalman, Söz Alanlar. (01.07.2018)

2) Ahmet Nafiz (ÖZALP) Bey

a) Ailesi, Eğitimi ve Meslek Hayatı

1889 yılında Konya iline bağlı, Ilgın Kazası'nın Behlül Mahallesi'nde dünyaya gelen Ahmet Nafiz Bey,⁶⁴² Reji memuru Karahasanoğulları'ndan Hacı Ahmet Bey⁶⁴³ ve Fatma Hanımın oğludur.⁶⁴⁴ İlk ve orta öğrenimini Kadınhanı İbtida-i Mektebi ve Rüştüyesi'nde tamamladıktan sonra Konya İdadisi'ni bitirdi. Konya Hukuk Mektebi'ne girerek 13 Eylül 1912'de mezun oldu.⁶⁴⁵ Buradan mezun olduktan sonra, Konya Vilayeti Muhasebe Kalemî Kâtipliğine atandı. Daha sonra aynı vilayette Sanayi Mektebi Kâtibi olarak çalıştı.⁶⁴⁶ Hukuk Mektebi'ne devam ederken Evkaf İdaresi'nde çalıştı. Daha sonra Sanayi Mektebi'nde Kitabet ve Nevşehir İdadisi'nde Resim öğretmenliği yaptı. 1 Ekim 1914'te Yıldızeli İlçesi Bidayet Mahkemesi Savcılığına atandı. 10 Eylül 1915'te Canik Bidayet Mahkemesi Savcısı (Müdde-i Umumi) oldu. I. Dünya Savaşı'nda 5 Eylül 1917'de Samsun 32. Fırka Adli Müşaviri olarak görevlendirildi.⁶⁴⁷ Evli olup, bir çocuk babasıdır.⁶⁴⁸

Mebusluğu sona erdikten sonra yaşamını ticaret ve avukatlık yaparak sürdüren Ahmet Nafiz Bey, 14 Haziran 1926'da Mustafa Kemal Paşa'ya suikast girişimi olayı ile ilgili olarak tutuklandı. İzmir'de, Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından yapılan yargılama sonucunda 13 Temmuz 1926'da beraetine karar verildi. 13 Kasım 1955'te Konya'da öldü.⁶⁴⁹

b) Siyasi Hayatı

Ahmet Nafiz Bey, Samsun 32. Fırka Adli Müşaviri olarak yaptığı görevinden I. Dünya Savaşı sonunda istifa etti ve savcılık görevine geri döndü. 32. Fırka Adli Müşavirliği yaptığı dönemde Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından Samsun (Canik) için mebus adayı gösterildi. Yapılan seçim sonucunda 57 oy alarak⁶⁵⁰ 37

⁶⁴² TBMM Arşivi, Ahmet Nafiz (Özalp) Bey, Seçim Mazbatası, Sicil No:85, **Devletimizi Kuranlar (Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi 65. Yıl)**, s.52.

⁶⁴³ K. ÖZTÜRK, **Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü 23 Nisan 1920 – 14 Ekim 1973**, s.15.

⁶⁴⁴ TBMM Arşivi, **Kısa Hal Tercümesi**, Sicil No:85.

⁶⁴⁵ F. ÇOKER, **Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923**, s.239.

⁶⁴⁶ Ö. DUMAN, **Meşrutiyet'ten "Beyaz Devrim"e Canik-Samsun'da Seçimler ve Siyaset (1877-1950)**, s.54.

⁶⁴⁷ F. ÇOKER, **Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923**, s.239.

⁶⁴⁸ TBMM Albümü 1920-2010, s.19.

⁶⁴⁹ F. ÇOKER, **Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923**, s.239-240.

⁶⁵⁰ TBMM Arşivi, Ahmet Nafiz (Özalp) Bey Seçim Mazbatası, Sicil No:85.

yaşında⁶⁵¹ mebus seçildi ve 7 Haziran 1920’de meclise katıldı.⁶⁵² Mebusluğu döneminde Adalet ve Anayasa Komisyonlarında çalıştı. I. ve II. toplantı yıllarında Adalet Komisyonu’nun sözcülüğünü yaptı. Son toplantı yılında Memurin Muhakematı Tetkik Heyeti’nin başkanı oldu. Bu arada 4 Aralık 1920’de Diyarbakır İstiklal Mahkemesi üyeliğine seçildi fakat göreve gitmedi.⁶⁵³ 1921 yılının Mayıs ayında mecliste Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu’nun kurulması üzerine muhalefette kalan Ahmet Nafiz Bey, II. Grup’ta yer aldı. Milletvekilliği döneminde kürsüde 12’si gizli oturumda olmak üzere toplam 90 konuşma yaptı. 5 soru ve 2 gensoru önergesi verdi. Konya ayaklanmasında görevi başında şehit edilen Bozkır Kaymakamı Demir Asaf Bey’in ailesine vatana hizmet aylığı bağlanmasına dair verdiği öneri 19 Mart 1921 tarih ve 107 Sayılı Kanun⁶⁵⁴ olarak kabul edildi. Vatan Hıyaneti Hükümlerinden Bir Kısmının Affı Hakkında ve Para Cezalarının Beş Katına Çıkarılması için arkadaşları ile birlikte yaptığı öneriler sırasıyla, 19 Aralık 1921 tarih ve 170, 17 Nisan 1920 tarih ve 222 Sayılı Kanunlar olarak kabul edildi.

3) Emin⁶⁵⁵ (GEVECI)⁶⁵⁶ Bey

a) Ailesi, Eğitimi ve Meslek Hayatı

Müftüoğlu Salih Bey ve Zekiye Hanım’ın oğlu olan Emin Bey, 1889 yılında Bafra’da doğdu.⁶⁵⁷ İlk ve orta öğrenimini memleketinde tamamladıktan sonra yükseköğrenimini 1911 yılında İstanbul Hukuk Fakültesi (Darü’l-Fünun Mekteb-i Hukuk)’nde tamamladı. Bağdat Hukuk Okulu’na öğretmen olarak atanan Emin Bey, bir süre sonra bu görevinden istifa ederek Kavala Savcısı oldu.⁶⁵⁸ Görev aldığı yıllarda

⁶⁵¹ Devletimizi Kuranlar (Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi 65. Yıl), s.52.

⁶⁵² TBMM Arşivi, Ahmet Nafiz (Özalp) Bey Seçim Mazbatası, Sicil No:85; TBMM Arşivi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Bir Tarihçe ile İlk Meclis Azası Kuramının Tasvirlerini Muhtevi Albüm, s.77.

⁶⁵³ TBMM Albümü 1920-2010, s.19.

⁶⁵⁴ Ceride-i Resmîye, S. 12, 25 Nisan 1921.

⁶⁵⁵ Emin Bey’in ismi TBMM Albümünde “Mehmet Emin” olarak geçmektedir. TBMM Albümü 1920-2010, s.19.

⁶⁵⁶ Emin Bey’in soyadı çeşitli kaynaklarda farklı verilmiştir. *Türk Parlamento Tarihi* adlı eserde ve TBMM Albümü’nde Emin Bey’in soyadı “Geveci” olarak verilmiştir.(F. ÇOKER, *Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923*, C. 3, s.241; TBMM Albümü 1920-2010, s.19.) Bazı eserlerde ise “Gevecioğlu” olarak verilmiştir. (*Devletimizi Kuranlar (Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi 65. Yıl)*, s.52;TBMM Arşivi, Emin Bey’in Seçim Mazbatası, Sicil No:82; (Mehmet Özel (Haz.), *Cephelerden Kurtuluş Savaşı’na*, C.III. Ankara, 1995, s.110.) Bazı eserlerde ise Emin Bey’in soyadı “Gevelioğlu” olarak geçmektedir. (*İlk Meclis Anketi*, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu, Ankara, 2004, s.94)

⁶⁵⁷ TBMM Arşivi, Kısa Hal Tercümesi, Sicil No:82.

⁶⁵⁸ F. ÇOKER, *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923*, s.241.

Yunan ve Bulgar komitacılarıyla savaştı.⁶⁵⁹ Burada Bulgarlara esir düştü ve iki ay esir kaldı.⁶⁶⁰ Balkan Savaşı sonunda Kavala'nın Yunanistan'a terkedilmesi ile İstanbul'a geldi. İstanbul'a döndükten sonra bir süre İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde II. Şube Müdürü olarak görev aldı.⁶⁶¹ Ancak Mondros Mütarekesi'nin ardından ülkede yaşanan işgal sürecinde Ermeni çetelerinin, Müslüman memurları istifaya zorlamaları sebebi ile görevinden azledilen Emin Bey, Samsun'a giderek avukatlık yapmaya başladı. Samsun'da "Rehber" adında bir gazete çıkardı.⁶⁶² Milli Mücadele'de Samsun Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı'nı kurarak başkanlığını üstlendi.⁶⁶³

Pontus faaliyetlerinin yoğun olduğu bölgelerde 20 Ekin 1920'den 15 Mart 1921'e kadar faaliyet gösteren ve asıl adı Sivas İstiklal Mahkemesi olan ancak çoğunlukla Amasya'da çalışan Amasya İstiklal Mahkemesi'ne başkanlık etti.⁶⁶⁴

Evlili olup üç çocuk babası olan Emin Bey'in eşi Belkıs Hanım'dır. Çocuklarından Emine Bedia adındaki kızı, Emin Bey I.TBMM'de Samsun mebusu iken 1920'de, ikinci çocuğu olan Mustafa Atıf, Emin Bey'in tütün ticareti ile uğraştığı dönem de, Üçüncü çocuğu Madalet Gevecioğlu ise 1927 yılında dünyaya geldi.⁶⁶⁵

b) Siyasi Hayatı

Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda Canik Sancağı'nı temsil eden dört mebusan biri olan Emin Bey, 300 imza ile Bafra'dan aday gösterildi ve yapılan oylama neticesinde mebus unvanını kazandı.⁶⁶⁶ Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda iki yıl Samsun mebusluğu yapan⁶⁶⁷ Emin Bey, İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesi ve meclisin dağıtılması üzerine Samsun'a döndü. Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı'ndaki görevi Ankara'da açılan meclise katılmasına imkân vermediği için başvurusu üzerine Genel Kurul kararı ile izinli sayıldı.⁶⁶⁸ 14 Ağustos 1920'de Ankara'ya gelerek Samsun (Canik)

⁶⁵⁹ Zeki Çevik-Filiz Özkan, "I. Meclis'te Muhafız Bir Önder: Canik Mebus'u Emin (Gevelioğlu) Bey" **İlkadım'dan Cumhuriyet'e Milli Mücadele**, Edit. Osman Köse, Mavi Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.535.

⁶⁶⁰ TBMM Arşivi, Kısa Hal Tercümesi, Sicil No:82.

⁶⁶¹ TBMM Arşivi, Kısa Hal Tercümesi, Sicil No:82; TBMM Albümü 1920-2010, s.19.

⁶⁶² Zeki Çevik-Filiz Özkan, "I. Meclis'te Muhafız Bir Önder: Canik Mebus'u Emin (Gevelioğlu) Bey" s.535.

⁶⁶³ TBMM Arşivi, Kısa Hal Tercümesi, Sicil No:82.

⁶⁶⁴ R. AKIN, TBMM Devleti (1920-1923) Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkleri ve İdare, s.168; Devletimizi Kuranlar (Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi 65. Yılı), s.52.

⁶⁶⁵ TBMM Arşivi, Kısa Hal Tercümesi, Sicil No:82.

⁶⁶⁶ A. DEMİREL, İlk Meclis'in Vekilleri Milli Mücadele Döneminde Seçimler, s.56.

⁶⁶⁷ TBMM Arşivi, Kısa Hal Tercümesi, Sicil No:82.

⁶⁶⁸ F. ÇOKER, Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923, s.241.

mebusu olarak I. TBMM'ye katıldı.⁶⁶⁹ Mecliste Anayasa Komisyonu'nda çalıştı. 4 Mart 1922'de seçildiği Adalet Komisyonu'nun dönem sonuna kadar başkanlığını yaptı. Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun kurulmasından sonra, II. Grup'ta yer aldı. Kendisi daha önce I. Grup üyeleri ile çalışırken, onlardan ayrılarak II. Grup'un kurucuları arasına katıldı.⁶⁷⁰ Ankara'da Çocuk Esirgeme Kurumu'nu kuranlar arasında yer alan Emin Bey,⁶⁷¹ 25 Kasım 1922'de meclise üye seçilebilmek için Türkiye'nin bugünkü sınırları içindeki yerler halkından olmayı ve seçileceği çevrede oturmayı öngören kanun önerisini Süleyman Necati Bey (Erzurum) ve Selahattin Bey (Mersin) ile birlikte meclise sundu. Bu öneri, Mustafa Kemal Paşa'yı bu şartları taşımaması nedeni ile meclis dışında bırakmayı amaçlamaktaydı. Fakat öneri Anayasa Komisyonu'nca dikkate alınmadı.⁶⁷²

Mebusluğu dönemi boyunca 7'si gizli oturumda olmak üzere toplam 14 konuşma yaptı. Dönem sonunda meclisten ayrılarak memleketine döndü. Avukatlık ile birlikte tütün ticareti ile uğraştı.⁶⁷³

1931'de IV. Dönem TBMM için Cumhuriyet Halk Partisi tarafından Samsun mebusu adayı gösterildi.⁶⁷⁴ Yapılan seçimler sonucunda Samsun merkezden 126, Bafra Kazası'ndan 132, Çarşamba Kazası'ndan 94, Terme Kazası'ndan 47, Köprü (Vezirköprü) Kazası'ndan 77, Havza Kazası'ndan 60 ve Lâdik Kazası'ndan 33 oy, toplamda ise 569 oy alarak TBMM'ye yeniden mebus seçildi.⁶⁷⁵ 4 Mayıs 1931'de meclise katıldı. IV. Dönem TBMM üyeliği boyunca İktisat, Gümrük-Tekel Komisyonlarında çalıştı.⁶⁷⁶ Ölüm tarihi olan 29 Temmuz 1934'e kadar mebusluk görevine devam etti.⁶⁷⁷

4) Hasan Fehmi (ÇOLDURZADE) Bey

a) Ailesi, Eğitim ve Mesleki Hayatı

1879 yılında Ünye'de dünyaya gelen Hasan Fehmi (Çoldurzade) Bey, Kadızade Ali Rıza Bey ve Fatma Hanım'ın oğludur.⁶⁷⁸ İlk ve orta öğrenimini memleketinde

⁶⁶⁹ TBMM Arşivi, **Türkiye Büyük Millet Meclisi Bir Tarihçe ile İlk Meclis Azası Kuramının Tasvirlerini Muhtevi Albüm**, s.76.

⁶⁷⁰ Zeki Çevik-Filiz Özkan, "I. Meclis'te Muhafız Bir Önder: Canik Mebus'u Emin (Gevelioğlu) Bey" s.537.

⁶⁷¹ Ö. DUMAN, **Meşrutiyet'ten "Beyaz Devrim"e Canik-Samsun'da Seçimler ve Siyaset (1877-1950)**, s.56.

⁶⁷² F. ÇOKER, **Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923**, s.242.

⁶⁷³ TBMM Arşivi, **Kısa Hal Tercümesi**, Sicil No:82.

⁶⁷⁴ **Hâkimiyet-i Milliye**, 21 Nisan 1931, s.3.

⁶⁷⁵ TBMM Arşivi, Emin (Gevecioğlu) Bey, TBMM IV. Dönem Seçim Mazbatası, Sicil No:82.

⁶⁷⁶ Fahri ÇOKER, **Türk Parlamento Tarihi TBMM IV. Dönem 1931-1935**, C.2, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1996, s.505.

⁶⁷⁷ TBMM Arşivi, **Kısa Hal Tercümesi**, Sicil No:82.

⁶⁷⁸ TBMM Arşivi, **Kısa Hal Tercümesi**, Sicil No:84.

tamamlayan Hasan Fehmi Bey, yükseköğrenimini ise İstanbul Hukuk Fakültesi'nde tamamladı. Yabancı dil olarak Arapça ve Fransızca bilmektedir.⁶⁷⁹ Mezuniyetinden sonra Kesendire, Tokat ve Osmaniye'de hâkim ve savcı olarak görev yaptıktan sonra,⁶⁸⁰ Ünye'de avukatlık yaptı.⁶⁸¹

b) Siyasi Hayatı

Ünye'de avukat olarak çalıştığı dönemde, Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından Samsun (Canik) mebusluğu için aday gösterildi.⁶⁸² Yapılan oylama neticesinde 83 oy alarak, 46 yaşında mebus seçildi. Samsun (Canik)'dan mebus seçilen diğer arkadaşları ile birlikte Ankara'da açılan meclise katılmak üzere yola çıkan Hasan Fehmi Bey, 7 Haziran 1920'de I. TBMM'ye katıldı.⁶⁸³

TBMM'ye katılmasından kısa bir süre sonra Trabzon İstinaf Mahkemesi'ne savcı olarak atandı. Memurluk ile mebusluğun bir kişi üzerinde bulunmasını yasaklayan “*Nisab-ı Müzakere Kanunu*” gereğince yapılan tebligatta memuriyeti tercih etmesi üzerine 30 Ekim 1920'de Genel Kurul'da yapılan görüşmede mebusluktan istifa etmiş sayılmasına karar verildi. Ancak hava şartlarının müsaade etmemesi nedeniyle Trabzon'a ulaşması mümkün olmadı. Bunun üzerine Amasya İstinaf Mahkemesi Başkanlığı'na atandı.⁶⁸⁴ Bu görevde iken 1921 yılında öldü. Evli olup 4 çocuk babasıydı.⁶⁸⁵

5) Mehmet Şükrü (FIRAT) Bey

a) Ailesi, Eğitim ve Mesleki Hayatı

1873'te Erzincan'ın Kemaliye ilçesine bağlı Hapanos Ekreği Köyü'nde doğdu. Babası Samsun'un Sait Bey Mahallesi'nden Hacı İbrahim Efendizade Abdulfettah Efendi, annesi ise Ayşe Hanım'dır.⁶⁸⁶ Özel öğrenim gören Mehmet Şükrü (Fırat) Bey,

⁶⁷⁹ TBMM Arşivi, Kısa Hal Tercümesi, Sicil No:84.

⁶⁸⁰ TBMM Albümü 1920-2010, C. I 1920-1950, s.20.

⁶⁸¹ TBMM Arşivi, Kısa Hal Tercümesi, Sicil No:84.

⁶⁸² H. UMUR-A. PASİN, Samsun'da Müdafaa-yı Hukuk, s.14.

⁶⁸³ TBMM Arşivi, Hasan Fehmi (Çoldurzade) Bey, Seçim Mazbatası, Sicil No:87; **Devletimizi Kuranlar (Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi 65. Yılı)**, s.52.

⁶⁸⁴ F. ÇOKER, Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923, s.243-244.

⁶⁸⁵ TBMM Albümü 1920-2010, s.20.

⁶⁸⁶ TBMM Arşivi, Kısa Hal Tercümesi, Sicil No:87.

genç yaşta ticaretle meşgul olmaya başladı ve bu alanda uzmanlaştı.⁶⁸⁷ Evli olup 5 çocuk babası olan Mehmet Şükrü Bey, 1936 yılında öldü.⁶⁸⁸

b) Siyasi Hayatı

Samsun Ticaret Odası Başkâtibi ve odanın çıkardığı gazetenin başyazarlığını yaptığı dönemde Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne üye olarak Milli Mücadele'ye katıldı.⁶⁸⁹ Daha sonraki dönemlerde cemiyetin başkanlığını yaptı. Kendi isteği üzerine cemiyet tarafından milletvekili adayı gösterildi.⁶⁹⁰ Yapılan oylamada 93 oy alarak, 47 yaşında mebus seçildi.⁶⁹¹ 7 Haziran 1920'de Samsun (Canik) mebusu olarak meclise katıldı.⁶⁹² Mebus olduğu dönemde İktisat, Bayındırlık, PTT, İç Tüzük Komisyonlarında görev yaptı. Ayrıca Memurin Muhakematı Tetkik Komisyonu'nda çalıştı. Savaş sırasında kurtarılan yerlerde yaşayan halkın durumunun iyileştirilmesi için kurulan komisyonda görev aldı ve komisyona yararlı oldu. Dönem içinde biri gizli oturumda olmak üzere kürsüde 3 konuşma yaptı. 2 soru önergesi, 3 kanun teklifi verdi. Mebusluğu sona erince Samsun'a dönerek bir süre Sahil Demiryolu Şirketi Murahhas Üyeliği yaptı.⁶⁹³

6) Süleyman (BOŞANK)⁶⁹⁴ Bey

1) Ailesi, Eğitim ve Mesleki Hayatı

I. TBMM Samsun (Canik) mebuslarından olan Süleyman (Boşank) Bey, 1872 tarihinde Samsun'da doğdu. Babası Osman Raif Bey, annesi ise Mahbube Hanım'dır.⁶⁹⁵

⁶⁸⁷ TBMM Arşivi, Kısa Hal Tercümesi, Sicil No:87, F. ÇOKER, Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923, s.245.

⁶⁸⁸ F. ÇOKER, Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923, s.245; K. ÖZTÜRK, Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü 23 Nisan 1920 – 14 Ekim 1973, s.15; TBMM Albümü 1920-2010, s.20.

⁶⁸⁹ F. ÇOKER, Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923, s.245.

⁶⁹⁰ H. UMUR - A. PASİN, Samsun'da Müdafaa-i Hukuk, s.14.

⁶⁹¹ TBMM Arşivi, Mehmet Şükrü (Fırat) Bey, Seçim Mazbatası, Sicil No:87.

⁶⁹² TBMM Arşivi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Bir Tarihçe ile İlk Meclis Azası Kuramının Tasvirlerini Muhtevi Albüm, s.76.

⁶⁹³ F. ÇOKER, Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923, s.245; K. ÖZTÜRK, Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü 23 Nisan 1920 – 14 Ekim 1973, s.15; TBMM Albümü 1920-2010, s.20.

⁶⁹⁴ Süleyman Bey'in soyadı kaynaklarda farklı şekilde geçmektedir. Fahri ÇOKER, Türk Parlamento Tarihi adlı eserinde Süleyman Bey'in soyadını "Boşnak" (F. ÇOKER, Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923, s.246), TBMM Albümü 1920 II010, adlı eserde "Boşank" (TBMM Albümü 1920-2010, s.20), Kazım ÖZTÜRK Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü 23 Nisan 1920 – 14 Ekim 1973 adlı eserinde "Boşank" (K. ÖZTÜRK, Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü 23 Nisan 1920 – 14 Ekim 1973, s.15.) olarak ifade etmiştir. Süleyman Bey'in hal tercümesinde ise "Boşank" olarak geçmektedir. (TBMM Arşivi, Kısa Hal Tercümesi, Sicil No:86.)

⁶⁹⁵ TBMM Arşivi, Kısa Hal Tercümesi, Sicil No:86; K. ÖZTÜRK, Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü 23 Nisan 1920 – 14 Ekim 1973, s.15.

İlk ve orta öğrenimini memleketinde Samsun Lisesi'nde tamamladıktan sonra İstanbul'a giderek, Heybeli Ada Tüccar Kaptan ve Çarkçı okulunu bitirdi.⁶⁹⁶ Daha sonra İstanbul Hukuk Fakültesi (Darü'l-Fünun Mekteb-i Hukuk)'ni 3. sınıfa kadar okudu. Türkçe 'den başka bir dil bilmeyen Süleyman Bey, Belediye Meclisi Üyeliği yaptı.⁶⁹⁷

2) Siyasi Hayatı

4 Eylül 1919 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında toplanan Sivas Kongresi'ne Samsun (Canik) delegesi olarak katılan Süleyman Bey, kongre dönüşü var gücü ile Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Samsun Şubesi'ni kurmaya çalıştı. Bu çalışmaları kısa sürede olumlu sonuç verdi. İngilizlerin Merzifon ve Samsun'daki askeri faaliyetleri üzerine bölgedeki Milli Mücadele çalışmaları hız kazandı ve Süleyman Bey başkanlığında Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu.⁶⁹⁸

Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı olan Süleyman (Boşank) Bey, Ankara'da açılacak olan mecliste mebus olarak yer almayı arzu ettiği için, cemiyet tarafından mebusluğa aday gösterildi.⁶⁹⁹ Yapılan oylama neticesinde 64 oy alarak, 48 yaşında milletvekili seçildi. 7 Haziran 1920 tarihinde I. TBMM'ye katıldı.⁷⁰⁰ Mebusluğu döneminde İktisat ve Dilekçe Komisyonlarında çalıştı. II. TBMM için aday gösterilmeyen Süleyman Bey, Samsun'da çiftçilik ve Denizcilik Acentalığı yaptı. Evli olup bir çocuk babası olan Süleyman Bey, 20 Mart 1948'de Samsun'da öldü.⁷⁰¹

Biyografilerini vermeye çalıştığımız mebusların haricinde Niyazi isimli bir şahıs I. TBMM'ye telgraf göndererek kendisinin seçimlerde mağdur edildiğini ve Çarşamba'dan mebus seçildiğini iddia etmiştir. Bunun üzerine Samsun (Canik) milletvekili Ahmet Nafiz (Özalp) Bey, "*Kaza namına intihap olmaz*" sözleriyle meclise izahatta bulunmuş ve adı geçen şahsın talebi reddedilmiştir.⁷⁰²

⁶⁹⁶ TBMM Albümü 1920-2010, s.20.

⁶⁹⁷ TBMM Arşivi, Kısa Hal Tercümesi, Sicil No:86.

⁶⁹⁸ Hikmet DENİZLİ, **Sivas Kongresi Delegeleri ve Heyet-i Temsiliye Üyeleri**, T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, 1996, s.171-172; M. GOLOĞLU, **Sivas Kongresi**, s.74.

⁶⁹⁹ H. UMUR - A. PASİN, **Samsun'da Müdafaa-yı Hukuk**, s.14.

⁷⁰⁰ TBMM Arşivi, Süleyman (Boşank) Bey, Seçim Mazbatası, Sicil No:86.

⁷⁰¹ F. ÇOKER, **Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923**, s.246; TBMM Albümü 23 Nisan 1920-14 Ekim 1973 adlı eserde 1949'da öldüğü yazılıdır. (K. ÖZTÜRK, **Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü 23 Nisan 1920 – 14 Ekim 1973**, s.15.)

⁷⁰² TBMM ZC, D. 1, İ. 30, C. II, TBMM Matbaası, Ankara, 1981, s.229

B- BİRİNCİ DÖNEM SAMSUN (CANİK) MİLLETVEKİLLERİNİN FAALİYETLERİ

1) Ahmet Hamdi (YALMAN) Bey

a) Kanun Teklifleri

Ahmet Hamdi Bey, mecliste ki ilk kanun teklifini 22.08.1920 tarihli 55. Oturumda “Meşgul Mahallerden Gelen Ve Muhasebe-i Hususiyeden Maaş Alanlara Umumi Bütçeden Muavenet İcrası” hakkında yapmıştır. Ahmet Hamdi Bey, bu teklifini meclise şu şekilde sunmuştur. “*Bursa gibi meşgul mahallerden gelen ve Muhasebe-i hususiyeden maaş alan memurin ve mualliminin zaruret ve mağduriyetlerine mahal vermemek üzere berveçhi bir maddenin kanuniyetini teklif eylerim.*”⁷⁰³ Kanun teklifi bu oturumda Layiha Encümeni’ne havale olunmuş ve teklif 06.09.1920 tarihli 60. Oturumda yapılan görüşmeler neticesinde 19 Sayılı Kanun olarak kabul edilmiştir.⁷⁰⁴

Ahmet Hamdi Bey’in yapmış olduğu ikinci kanun teklifi ise “Bekârlardan Vergi Alınması” hakkında olmuş ve teklif 25.09.1920 tarihli 72. Oturumda Layiha Encümeni’ne havale edilmiştir.⁷⁰⁵ Bu teklifin kabulüne dair Layiha Encümeni mazbatası 19.10.1920 tarihli 86. Oturumda meclise okunmuş ve yapılan görüşmelerden sonra Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Encümeni’ne gönderilmiştir.⁷⁰⁶ Fakat bu teklif kanun olarak kabul edilmemiştir.

Ahmet Hamdi Bey üçüncü kanun teklifini “Askeri İşler İle İlgili Olarak Ordunun Geri Hizmetlerini Düzenlemek” hakkında yapmıştır. Meclisin gizli oturumlarından olan 13.12.1921 tarihli 127. Oturumunda Ahmet Hamdi Bey ve arkadaşları tarafından yapılan kanun teklifi şöyledir:⁷⁰⁷

“Levazım, sevkiyat ve nakliyatı askeriye ile mükellef olan memurinin muamelatını tetkik ve sui istimalatını taharri ile mütecasirlerini ait olduğu mahkemeye tevdi ederek ordunun geri hidematını tanzime demar olmak üzere berveçhi zir dört maddenin müstacelen kabulünü teklif eyleriz.

Madde-1: Sevkiyatı ve nakliyatı askeriye de iaşe ve levazımatı harbiyenin temin ve tedariki ile mükellef olan merkezdeki devairin tarzı mesaisini tetkik ve muamelatı umumiyesine nezaretle sureti mütemadiye murakebe etmek, adalet ve sui istimali görülenleri esbabı mucibesıyla İstiklal Mahkemesine tevdi eylemek üzere Büyük Meclis

⁷⁰³ TBMM ZC, D. 1, İ. 55, C. III, TBMM Matbaası, Ankara, 1981, s.410.

⁷⁰⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 60, C. III, s.582.

⁷⁰⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 72, C. IV, TBMM Matbaası, Ankara, 1981, s.323.

⁷⁰⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 86, C. V, TBMM Matbaası, Ankara, 1981, s.93-94.

⁷⁰⁷ TBMM GCZC, D. 1, İ. 127, C. II, s.482-483.

tarafından içlerinden müntehap ve on iki azadan mürekkep harp komisyonu teşkil edilmiştir.

Madde-2: Harp komisyonu, intihap edecekleri reisin tahtı riyasetinde bil içtima iktiza eden mukarreratı ittihaz ile her hafta neticei mukarreratını Büyük Millet Meclisi Riyasetine bildirecektir.

Madde-3: Merkez haricindeki sevkiyat ve nakliyat-ı askeriye, iaşe ve levazımat-ı harbiyenin ihzarı ile muvazaf olan devair şuebatmı mahallinde teftiş mahallinde teftiş ve tekâlifi milliye umurunu tetkik ve sui istimalâtı tahakkuk edenleri istiklâl mahkemesine tevdi, firari ve bakayanın celp ve şevkini temin, halkı irşat ve tenvir etmek üzere Başkumandanlıkça tefrik edilecek livalar için Büyük Millet Meclisinden ikişer aza intihap edilmiştir.

Madde-4: Taşra hidematını tetkik ile mükellef olan aza her 15 günlük hülâsai mesaisi hakkındaki taktirini Büyük Millet Meclisi Riyasetine itaya mecburdur.

Madde-5: İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren meriyül icradır.

Madde-6: İşbu kanunun İcrayı ahkâmına Heyeti Vekile memurdur.”

b) Kanun Teklifleri Üzerine Verdiği Değişiklik Önerileri

Ahmet Hamdi Bey, Trabzon Mebusu Hüsrev Bey'in "Düğünlerde İsrifatın Men'ine" dair taktiriyle Karesi Mebusu Hasan Basri Bey ve arkadaşlarının "Men'i İsrifat" hakkındaki kanun tekliflerinin dördüncü maddesinin değiştirilmesini teklif etmiştir. Toplam 9 maddeden oluşan "Düğün İsrifatının Meni" hakkındaki kanunun dördüncü maddesi şu şekildedir.⁷⁰⁸

"İş bu mevad (maddeler) hilafında hareket edenler müftü ve belediye reisi ve azalarının ittifak ve ekseriyeti mutlaka ile takdirine göre mahalleri belediyesine elliden yüz liraya kadar cezayı nakdi itası ve kanaat etmedikleri takdirde Sulh Mahkemeleri'nce bil mukabele bir aydan altı aya kadar hapis ile cezalandırılırlar." Ahmet Hamdi Bey, bu maddenin "İş bu mevad hilafına hareket edenler ve izdivaçlara müdahale eyleyenler ve tarafeyinden (her iki taraftan) veya birinden her ne nam ile olursa olsun bir şey alanlar, mahalli belediyelerine ait olmak üzere Sulh Mahkemeleri'nce bilmukabele elli liradan yüz liraya kadar cezayı nakdi veyahut bir aydan altı aya kadar hapis ile

⁷⁰⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 97, C. V, s.362.

cezalandırılırlar.” şeklinde değiştirilmesini teklif etmiş, fakat bu teklif mecliste yapılan oylama sonucunda reddedilmiştir.⁷⁰⁹

Ahmet Hamdi Bey diğer bir değişiklik önerisini Erzincan Mebusu Emin Bey ile birlikte 28.02.1923 tarihli 201. Oturumda görüşülen, 1339 senesi Birinci Avans Kanunu'nun 1. Maddesinde değişiklik yapılması için vermiştir. *“1339 senesi Martı iptidasından itibaren hidematı umumiyei devlete sarf ve senei mezkûre bütçesinden mahsubu icra edilmek üzere merbut cetveldeki tertip veçhile otuz milyon yüz on dört bin iki yüz elli beş liranın avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir”*⁷¹⁰ şeklinde olan birinci maddeyi Ahmet Hamdi Bey ve Erzincan Mebusu Emin Bey *“1339 senesi martının birinci gününden gayesine kadar on milyon otuz sekiz bin liranın sarfına mezuniye verilmiştir.”*⁷¹¹ şeklinde değiştirilmesini istemişlerdir. Aynı minvalde başka mebuslarda takrir vermişler, fakat istenilen değişiklik meclis tarafından onaylanmamıştır.

c) İmzası Bulunduğu Kanun Teklifleri

I. TBMM’de Samsun (Canik)’u temsil eden Ahmet Hamdi Bey’in imzası bulunduğu kanun teklifleri şunlardır;

- Meclisin 01.04.1923 tarihli 15. Oturumunda Aydın Mebusu Esad Efendi ile 120 arkadaşının *“Teşkilâtı Esasiye Kanunu’nun Madde-i Müzeyyelesi’nin İlgasına ve Tecdid-i İntihabı”* hakkında verdikleri kanun teklifi.⁷¹²

- Meclisin 03.04.1923 tarihli 17. Oturumunda Erzurum Mebusu Süleyman Necati Bey ve arkadaşlarının *“İntihab-ı Mebusan Kanunu Muvakkat’inin Tadili”* hakkında verdikleri kanun teklifi.⁷¹³

d) Takrirleri (Önergeleri)

Samsun (Canik) Mebusu Ahmet Hamdi Bey 15 arkadaşı ile birlikte meclise ilk takririni *“Bütün Zabitan, Erkân ve Umera İçin Seferberlik İlanına ve Zabitandan Alaylar Teşkil Edilmesi”* hakkında 10.07.1920 tarihli 31. Oturumda vermiştir. Toplam beş maddeden oluşan Takririn içeriği kısaca şu şekildedir:⁷¹⁴

⁷⁰⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 98, C. V, s.387-388.

⁷¹⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 201, C. XXVII, TBMM Matbaası, Ankara, 1960, s.515.

⁷¹¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 201, C. XXVII, s.522.

⁷¹² TBMM ZC, D. 1, İ. 15, C. XXVIII, TBMM Matbaası, Ankara, 1961, s.283-284.

⁷¹³ TBMM ZC, D. 1, İ. 17, C. XXVIII, s.322.

⁷¹⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 31, C. II, s.250-251.

“Müdafaa ve istihlası vatan gayesine bir sureti ciddiye ve salimede vasıl olabilmek için Meclis-i Âli’leri iki mesele karşısında bulunuyor. Bunlardan biri keyfiyet itibari ile kavi bir ordu ihzarı, diğeri de bütün milletin enzarını bu noktaya atf ve imaleye sevk edilecek esbabın istikmalidir. Bu cihetlerin temini husulüne hadim bir suret bularak berveçhi zir arz eyliyoruz.” Verilen takrirden anlaşıldığı kadarıyla Ahmet Hamdi Bey ve arkadaşları, vatanın savunulabilmesi ve sonuca ulaşabilmek için meclisin subaylardan (zabitan) oluşan kuvvetli bir ordu kurması ve bütün halkın dikkatinin buna çekilmesi gerektiğini, bu iki meselenin hızlı bir şekilde sonuçlandırılmasını istemektedirler. Bu karar ile ilgili Müdafaa-i Milliye Encümeni’nin mazbatası 14.07.1920 tarihli 34. Oturumda okunmuş ve yapılan görüşmelerden sonra encümenin mazbatasını ittifakla kabul edilmiştir.⁷¹⁵

Ahmet Hamdi Bey ikinci kararını ise 25.09.1920 tarihli⁷². Oturumda vermiştir. “Vatanın Müdafaa Edilmesi Hakkında Mecliste Görüşülen Konuların Halka Aynen Yayınlanması” hakkında olan bu karar Ahmet Hamdi Bey şu şekilde dile getirmiştir.⁷¹⁶ “Müdafaa-i Vatan hususunda bugün bu celse de cereyan eden müzakerenin zabıt ceridelerinden aynen iktibasiyle bütün halka neşrini teklif ediyorum.” Oylamaya sunulan karar aynen kabul edilmiştir.

e) İmzası Bulunduğu Kararlar

I. TBMM’de farklı mebuslar tarafından çeşitli konularda verilen kararlardan Ahmet Hamdi Bey’in imzasının bulunduğu kararlar şunlardır;

- Saruhan Mebusu Refik Bey ve arkadaşlarının 30.09.1920 tarihli 76. Oturumda “Meclisin Bir Kararla Kabul Ettiği Cetvellerin Meclise Gönderilmesi, Fakat Bu Cetvellerde İsimleri Yazılı Kişiler Hakkında Asla Münakaşa Yapılmaması ve Bilumum Tayin Ve Azillerin Ceride-i Resmîye İle Neşri” hakkında verdikleri karar.⁷¹⁷

- Erzurum Mebusu İsmail Bey ve arkadaşlarının 15.11.1920 tarihli 98. Oturumda “Ermenistan Sulh Şeraiti Hakkında Hariciye Vekâletine İstizah” hakkında verdikleri karar. Yapılan görüşmelerden sonra karar kabul edilmiştir.⁷¹⁸

- Trabzon Mebusu Hüsrev Bey ve arkadaşlarının 16.05.1921 tarihli 34. Oturumda “Meclis Namına Orduya Bir Tayyare Hediye Edilmesi” hakkında verdikleri karar.⁷¹⁹

⁷¹⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 34, C. II, s.324-327.

⁷¹⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 72, C. IV, s.345.

⁷¹⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 76, C. IV, s.482.

⁷¹⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 98, C. V, s.382.

⁷¹⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 34, C. X, TBMM Matbaası, Ankara, 1958, s.295.

- Saruhan mebusu Avni Bey ve arkadaşlarının 25.12.1922 tarihli 162. oturumda “Ziraat Bankası Bütçesinin Müstacelen (Acilen) Müzakere Edilmesi” hakkında verdikleri karar.⁷²⁰

- Kastamonu Mebusu Abdulkadir Kemali Bey ve Erzurum Mebusu Salih Efendi ile arkadaşlarının 25.12.1922 tarihli 162. Oturumda “*Ceza Kanunu'nun 203. Maddesine Zeyledilecek Mevad (İlave Edilecek Maddeler) Hakkındaki Teklifi Kanuni'nin Müzakere Edilmesine Dair*” verdikleri karar.⁷²¹

- Isparta Mebusu Hüseyin Hüsnü Efendi ve arkadaşlarının 14.04.1923 tarihli 24. Oturumda “Müstahikkini İlmiye Tahsisatı'nı Kendi Daimi İntihabiyesi Ulemasına Tahsis Ettiğine Ve Kayınbiraderini Himaye Eylediğine Dair Şer'iyeye ve Evkaf Vekili Vehbi Efendi” hakkında verdikleri istizah karar.⁷²²

f) Söz Aldığı Oturumlar

Ahmet Hamdi Bey I. TBMM üyeliği boyunca mecliste toplam dört oturumda çeşitli konularda söz almış ve ilgili konu hakkında fikrini beyan etmiştir. Ahmet Hamdi Bey'in söz aldığı oturumların ilki meclisin 22.09.1920 tarihli 77. Oturumda gerçekleştirilen İstiklal Mahkemeleri için aza seçimi hakkında olmuştur. Söz konusu oturumda İstiklal Mahkemeleri için aza seçimi oylamasına katılan mebusların toplam adedi 148 olup bir üyenin seçilmesi için en az 75 oy alması şart koşulmuştur. Fakat hiçbir üye bu sayıda oy alamamıştır. Bu oylamada Samsun (Canik) Mebusu Ahmet Hamdi Bey'de 23 oy almıştır. Seçim tamamlandıktan sonra oy alan bazı mebuslar mazeretlerini beyan ederek seçildikleri göreve gidemeyeceklerini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda Ahmet Hamdi Bey söz alarak “*Bendeniz için de arkadaşlar birkaç oy vererek lütufta bulunmuşlar, kendilerine arzu şükran ederim. Mazurum, gidemeyeceğim, reylerini israf etmesinler, diğer arkadaşlara versinler*” sözleri ile mazeretini dile getirmiştir. Ahmet Hamdi Bey gibi mazereti olup İstiklal Mahkemelerinde çalışamayacak olan bazı mebuslar da oylamadan geri çekilmişler ve yeniden oylama yapılmıştır.⁷²³

Ahmet Hamdi Bey ikinci konuşmasını Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin işleri hakkında yapmıştır. Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin işlerinin görüşüldüğü meclisin 28.09.1920 tarihli 74. Oturumunda

⁷²⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 162, C. XXVI, TBMM Matbaası, Ankara, 1960, s.41.

⁷²¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 162, C. XXVI, s.42.

⁷²² TBMM ZC, D. 1, İ. 24, C. XXIX, TBMM Matbaası, Ankara, 1961, s.107.

⁷²³ TBMM ZC, D. 1, İ. 70, C. IV, s.261-262.

Matbuat ve İstihbarat Müdürü Galip Bahtiyar Bey, Matbuat İdaresi'nin teşekkülü ve üyelerinin çalışmaları hakkında izahat vermiştir. Galip Bahtiyar Bey'in açıklamaları devam ederken söz alan Konya Mebusu Vehbi Efendi, Konya Matbaası'nda Bolşevikliğe ait bir eser basıldığını ve buna idarenin yardımı olup olmadığını sormuş, Galip Bahtiyar Bey ise hususi girişimlerden haberinin olmadığını ifade etmiştir. Bunun üzerine söz alan Ahmet Hamdi Bey, Samsun'da basılan ve Milli Mücadele'ye duyarsız davranan Hilal Gazetesi ile ilgili şunları söylemiştir.⁷²⁴

“Bazı merkezlerde bazı gazeteler basılıyor (intişar ediliyor) ve bu gazeteler Milli Mücadele'ye kayıtsız kalıyor. Kısaca Samsun'da Hilal adında bir gazete çıkıyor. Bu gazete okunacak olunursa zannedilir ki yalnızca İstanbul Hükümeti'ne aittir. Çünkü yalnız İstanbul gazetelerine ait haberleri veriyor ve aynı zamanda Yunanistan ile ilgili haberlerle doludur. Ne Büyük Millet Meclisine, ne de Milli Mücadele'den iki satırlık bir şey yazmıyor. Bilhassa Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi'nin buna nazarı dikkatini çekiyorum.” sözleriyle Ahmet Hamdi Bey, Matbuat İdaresi'nin dikkatini sözü geçen gazeteye çekmeye çalışmıştır.

Samsun (Canik) Mebusu Ahmet Hamdi Bey üçüncü konuşmasını Sorgun Nahiyesi Esbak Müdürü Halil Recai isimli bir şahsın imzasının bulunduğu istida (dilekçe) ve arzuhalin görüşüldüğü 14.10.1920 tarihli 83. Oturumda yapmıştır. Bu oturumda görüşülen konulardan birisi de henüz Şûra-yı Devlet (Danıştay)'in oluşmamasından dolayı bazı evrakların incelenemediği, bu durumun mağduriyete yol açtığı meselesi olup Ahmet Hamdi Bey ve arkadaşları bu mağduriyetin giderilmesi için Şûra-yı Devlet (Danıştay)'in oluşturulmasına kadar ki dönemde muhakemat (hüküm verme) kısmına taalluk eden evrakların incelenmesi ve bir karara bağlanabilmesi adına bir komisyon kurulmasını teklif etmişlerdir. Dilekçe Encümeni adına Ahmet Hamdi Bey, konuyu daha anlaşılır kılmak için bir izahatta bulunmuş ve şunları dile getirmiştir:⁷²⁵

“Efendim bu Sorgun Nahiyesi Müdürü tahtı muhakemeye alınmış, Meclis İdare encümenine bunun evrakı verilmiş, incelenmiş ve Şûra-yı Devlet'e havalesine karar kılınmıştır. Fakat Şûra-yı Devlet henüz oluşturulmadığı için mezkûr şahıs yüzüstü kalmış, şimdiye kadar da bir memuriyet de elde edememiş, mağdur olduğundan bahsediyor. Bir memuriyet elde edebilmesi için bir karar verilmesi lazımdır. Hâlbuki bugün Şûra-yı Devlet teşekkül etmemiştir ve teşekkül etmesi de zamana bağlıdır. Bunu inceledik İstida

⁷²⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 74, C. IV, s.392.

⁷²⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 83, C. V, s.67.

Encümeni(Dilekçe Komisyonu) olarak, memurların hakkındaki hükümlere ait birçok evrakın burada toplanmış, yığılmış olduğunu gördük. Bu durumun devam etmesine meydan vermemek ve mağduriyetlerin giderilmesi için Meclis-i Âli tarafından bu meyandaki konuları görüşüp karara bağlaması adına uzman kişilerden oluşan bir heyetin oluşturulmasını arz ediyoruz.” Yapılan bu teklifle Ahmet Hamdi Bey ve arkadaşları yaşanan olumsuzluğa dikkat çekerek, mağdur olan halkın mağduriyetinin giderilmesini sağlamaya çalışmışlardır.

Ahmet Hamdi Bey I. TBMM’de son konuşmasını meclisin dördüncü toplanma senesinde 03.04.1923 tarihli 17. Oturumunda görüşülen İntihab-ı Mebusan Kanunu (Milletvekili Seçilme Kanunu)’nun bazı maddelerinde yapılan değişiklikler hakkında yapmıştır. Bu maddelerden olan üçüncü madde *“Bilcümle memurin ve muallimin ile berri, bahri, havai erkân, ümera ve zabitan ve küçük zabitan ve üniformayı labist kaffei mensubini askeriye ve bilumum jandarma erkân, ümera ve zabitanı intihap etmek hakkını haizdir”* şeklinde kabul edilmiştir. Konu ile ilgili söz alan Ahmet Hamdi Bey, *“Efendim, vilayetlerde merkezden tayin olunan bazı memurlar vardır ki, bunların intihapla hiç alakası yoktur. Mesela sıhhiye müdürleri, ziraat müdürleri, nafla mühendisleri, nafla müdürleri vardır. Binaenaleyh bu takririn encümene gitmesi lazımdır.”* sözleriyle fikrini beyan etmiş ve bazı memurların seçilmeden direkt atama yoluyla gönderildiğine dikkat çekmiştir.⁷²⁶

g) Şifahi (Sözlü) ve Tahriri (Yazılı) Sualleri ve Bunlara Verilen Cevaplar

Ahmet Hamdi Bey, 24.07.1920 tarihli 39. Oturumda *“Posta Ve Telgraf Muhaberatının Esbabı Teehhürü (haberleşmedeki gecikmenin sebepleri)”* hakkında Dâhiliye Vekâlet’ine şifahi (sözlü) olarak bir sual yöneltmiştir.⁷²⁷

Dâhiliye Vekili Hakkı Behiç Bey, 07.08.1920 tarihli 44. Oturumda söz konusu gecikmenin önlenmesi açısından hususi bir vekil tayin edilmesinin zaruri olduğunu ve bu hususun karara bağlandığını ifade ederek şu şekilde cevap vermiştir.⁷²⁸

“Vekâleti âcizi muamelatının fevkalade tekessür etmesi ve posta ve telgraf muamelatının da ehemmiyeti fevkaladesi hasebiyle dairei mezkûreye ait muamelatın Meclise karşı doğrudan doğruya mesuliyeti deruhte edecek bir vekil tarafından idaresi

⁷²⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 17, C. XXVIII, s.339.

⁷²⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 39, C. II, s.380.

⁷²⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 44, C. III, s.109.

zaruri olup bu cihet Heyeti Vekile'ce tahtı karara bağlanarak heyeti âliyelerine arz edilmiştir efendim.”

Ahmet Hamdi Bey, tahriri (yazılı) olarak da 14.02.1923 tarihli 192. Oturumda Dâhiliye Vekâlet'ine bir soru yöneltmiş ve Ahmet Hamdi Bey'in bu sorusu “Şaki Soyтарыođlu ve Avenesi” hakkında olup, oturumun devamında konu ile ilgili görüşme yapılmamış ve Dâhiliye Vekâleti tarafından da herhangi bir cevap verilmemiştir.⁷²⁹

2) Ahmet Nafiz (ÖZALP) Bey

a) Kanun Teklifleri

I. TBMM'de Samsun (Canik)'u temsil eden mebuslardan Ahmet Nafiz Bey, ilk kanun teklifini 14.03.1921 tarihinde 7. Oturumda “Asaf Bey ve Ailesine Maaş Tahsis Edilmesi” hakkında yapmıştır. Meclise verdiği kanun teklifinde Ahmet Nafiz Bey, Konya hadiselerinde vazifesi uğruna şehit olan Bozkır Kaymakamı Demir Asaf Bey'in geride bıraktığı Güneri ve Günseri adında iki evladı ve eşi Samiye Hanıma maaş bağlanması hususunu dile getirmiş ve iki maddeden meydana gelen Layiha-yı Kanuniye'yi (Kanun Tasarısını) teklif etmiştir.⁷³⁰

Madde-1: Konya Hadisesi İsyaniyesi'nde vazifesi uğruna şehit olan Bozkır Kaymakamı Demir Asaf Bey'in zevcesi Samiye Hanımla iki çocuğuna mumaileyhin tarihi şahadetinden itibaren hidematı vataniye tertibinden bin beş yüz kuruş maaş tahsis edilmiştir.

Madde-2: İş bu kanunun icrayı ahkâmına Maliye Vekili memurdur.

Yapılan görüşme ve incelemeden sonra Maliye Encümeni Bozkır Kaymakamı Asaf Bey'in eşi Samiye Hanım ve iki çocuğuna bin kuruş maaş bağlanmasını uygun bulmuş ve meclise arz etmiştir. Müzakereye gerek duymadan Maliye Encümeni'nin teklifi kabul edilmiş, fakat Kastamonu Mebusu Abdulkadir Kemali Bey miktarı az bulmuştur. Konu daha sonra tekrar görüşölmek üzere kapatılmıştır.

Meclisin yaptığı 17.03.1921 tarihli 8. Oturumda tekrar görüşölen ve mebusların oylamasına açılan mesele gerekli kabul oyu alamamıştır. Kabul edilmesi için oylamaya katılması gereken kişi sayısının 161 olduğu oylamada, 102 kabul oyuna karşılık, 32 ret oyu almıştır.⁷³¹

⁷²⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 192, C. XXVII, s.317.

⁷³⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 7, C. IX, TBMM Matbaası, Ankara, 1954, s.120-121.

⁷³¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 8, C. IX, s.129.

Meclisin 19.03.1921 tarihli 9. Oturumunda Ahmet Nafiz Bey'in teklifi tekrar gündeme getirilerek mebusların kabulüne sunulmuştur. 163 kişinin katılımı ile yapılan oylamada 4 müstenkif (çekimsen), 36 ret oya karşılık 123 kabul oyu ile kanun kabul edilmiştir.⁷³²

Ahmet Nafiz Bey, ikinci kanun teklifini 07.11.1921 tarihli 106. Oturumda "İstiklâl Mahkemeleri, Nizamiye Mahkemeleri Ve Divanı Harpler Tarafından Vatana İhanetten Dolayı Mahkûm Edilen Fer'an Zimethal Eşhasın Affı" hakkında yapmıştır. Bu oturumda Layiha Encümeni'ne gönderilen,⁷³³ 22.11.1921 tarihinde tekrar görüşülüp Adliye Encümenine gönderilmiş⁷³⁴ olan kanun teklifi şu maddelerden oluşmuştur:⁷³⁵

Madde-1: İstiklâl mahkemeleri, mahakimi nizamiye ve Divanı harpler tarafından Hıyaneti Vataniye Kanununa tevfiikan mahkûm edilen eşhastan fer'an zimethal olanlar af edilmiştir.

Madde-2: Haklarında takibata mübaşeret edilip de henüz hüküm sâdır olmayan eşhasın evrakı mevcudeleri mensup oldukları mahkeme tarafından tetkik ve henüz tenevvür ve tavazzuh etmemiş olan mesailin muhakemesi tesri edilerek fer'an zimethal bulunduğu mahkemece takarrür eden maznunlar dahi işbu aftan istifade ederek derhal tahliye edilir.

Madde-3: İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren meriyül icradır.

Madde-4: İşbu kanunun icrasına Adliye Vekili memurdur.

Bu kanun teklifi ile aynı doğrultuda olan Karahisar-ı Sahip (Afyonkarahisar) Mebusu Mehmet Şükrü Bey ve arkadaşlarının verdikleri "Hıyaneti Vataniyeden Dolayı Fer'an Zimethal Olanların Afları" hakkında kanun teklifleri ile birlikte değerlendiren Adliye Encümeni, 08.12.1921 tarihli 12. Oturumda birinci maddenin şu şekilde olmasını meclise arz etmiştir.⁷³⁶

"Kanunu mahsusuna tevfiikan gerek mahakimi nizamiye ve gerek İstiklâl mahakimi ile divanı harpler tarafından hıyaneti vataniye cürmünden dolayı bilfiil hıyaneti vataniyede bulunanlar müstesna olmak üzere, fer'an zimethal olanlar ile müteşebbisleri, vaiz ve hitabet suretiyle alenen veya ezminei muhtelifede eşhası muhtelifeyi sırran ve kavlen hıyaneti vataniye cürmüne tahrik ve teşvik edenlerle iş bu

⁷³² TBMM ZC, D. 1, İ. 9, C IX, s.140, Verilen oyların ayrıntısı için Bkz. TBMM ZC, D. 1, İ. 9, C. IX, s.164-165.

⁷³³ TBMM ZC, D. 1, İ. 106, C. XIV, TBMM Matbaası, Ankara, 1958, s.106.

⁷³⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 115, C. XV, TBMM Matbaası, Ankara, 1958, s.293.

⁷³⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 124, C. XV, s.65.

⁷³⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 124, C. XV, s.65.

tahrik ve teşvik suveri vesaiti muhtelifle ile tahriren ve tersimen irtikâbı cürümden dolayı mahkûm ve maznun bulunanlar af edilmiştir.”

Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey ise meclisin, 17.12.1921 tarihli 129. Oturumunda ikinci maddenin baş tarafına “23 Nisan 1920 tarihinden şimdiye kadar” ibaresinin ilave edilmesini teklif etmiş ve bu toplantıda maddeye son şekli şu şekilde verilmiştir:⁷³⁷

“23 Nisan 1920 tarihinden itibaren şimdiye kadar haklarında hıyaneti vataniye cürmünden dolayı tahkikat ve takibatı kanuniye icrasına mübaşeret edilmemiş olanlar aleyhinde artık takibatı kanuniye icra edilemez.”

Uzun süre meclisin gündemini meşgul eden kanun teklifi, yapılan görüşmelerden sonra 17.12.1921 tarihinde 132 kişinin katıldığı oylama ile 6 çekimser, 30 ret oya karşılık 96 kabul oyla kabul edilmiş,⁷³⁸ fakat oylamaya gerekli çoğunluğun katılmadığı gerekçesiyle adı geçen kanun teklifi 19.12.1921 tarihinde tekrar oylanmıştır. 162 kişinin katıldığı bu oylamada 20 çekimser, 36 ret oya karşılık 106 kabul oy ile kanun kabul edilmiştir.⁷³⁹

Ahmet Nafiz Bey, üçüncü kanun teklifini, meclisin 29.11.1921 tarihli 119. Oturumunda “Ceza Kanunu’nun 37. Maddesinin Değişikliği” hakkında yapmıştır.⁷⁴⁰ Yapılan kanun teklifi bu toplantıda Layiha Encümeni’ne gönderilmiş, 20.12.1921 tarihli, 131. Oturumda ise Layiha Encümeni mazbatası müzakere edilmek üzere Adliye Encümeni’ne gönderilmiştir.⁷⁴¹ Söz konusu kanun teklifi 17.04.1922 tarihinde yapılan oturumda Bursa Mebusu Emin Bey’in “Hükümetçe Ve Belediyelerce Alınmakta Olan Cezayı Nakdilerin Beş Misline İbلاغ Edilmesi (yükseltilmesi)” hakkındaki kanun teklifi ile birlikte görüşülmüş ve yapılan müzakerelerden sonra şu şekilde kabul edilmiştir.⁷⁴²

“Madde-1: Resmi Damga ve İnhisarı Duhan ve tekâlifi emiriyenin tekasiti muayyenesinde ademitesviyesinden dolayı istifa olunacak mücazâtı nakdiye hakkındaki kavaninle Büyük Millet Meclisi tarafından vaz’olunan kavanin müstesna olmak üzere kavanin ve nizamatı sairede muharrer bulunan cezayı nakdiler beş misline ibلاغ olunmuştur.

⁷³⁷ TBMM ZC, D.1, İ. 129, C. XV, s.122-137.

⁷³⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 129, C. XV, s.137.

⁷³⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 130, C. XV, s.141-145.

⁷⁴⁰ TBMM ZC, D. 1, İ.119, C. XIV, s.390.

⁷⁴¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 131, C. XV, s.161.

⁷⁴² TBMM ZC, D.1, İ. 29, C. XIX, TBMM Matbaası, Ankara, 1959, s.237-253.

Madde-2: Birinci madde mucibince, tezyit edilmiş olan cezayı nakdiler fiilin nev'i kanunisi ve kabiliyeti istinafiye ve temyiziye ile maahakim ve devairin vazife ve salâhiyeti gibi ahkâmı esasıyei kanuniyeye haizi tesir değildir.

Madde-3: İşbu kanunun tarihi neşrinden itibaren ika edilecek efalden dolayı birinci madde mucibince tezyide tâbi olsun olmasın hüküm ve istifası iktiza eden bilûmum mücazalı nakdiyenin Kanunu Cezanın 37'inci maddesine ve kavanini saireye tevfiikan hapse tahvilinde beher yüz yirmi beş kuruş ve küsuru birer gün hapse muadil tutulur.

Madde-4: Birinci ve üçüncü maddelerin 'hükümü işbu kanunun meriyetinden mukaddem vukûbular efal ve ceraiime şâmil değildir.

Madde-5: İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren meriyülicradır.

Madde-6: İşbu kanunun icrasına İcra Vekilleri Heyeti memurdur."

Ahmet Nafiz Bey'in dördüncü ve son kanun teklifi "Şûra-Yı Devletin Memurin Muhakematı'na Müteallik Vazâifinin Sureti İfâsı Hakkındaki 4 Temmuz 1337 Tarihli Kanuna Bir Zeyil Yapılmasına Dair" hakkında olmuştur. Aynı konu ile ilgili Lazistan Mebusu Esad Bey de kanun teklifi yapmış ve Ahmet Nafiz Bey, iki teklif arasındaki farkı izah etmek üzere söz almış ve bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında Şura-yı Devlete ait olan imtiyazat ile ilgili meselelerin incelenmesi görevini Nafia, Adliye bir de İktisat Encümenlerinden oluşacak bir heyete verilmesi gerektiğini ifade etmiş, Esad Bey ise yaptığı kanun teklifinde evrakın incelenmesi ile görevli heyete verilmesi gerektiğini savunduğunu dile getirmiştir. Ahmet Nafiz Bey, o heyetin işlerinin pek yoğun olduğunu, tekrar başka bir görev verilmesi halinde heyetin işlerinin fevkalade bir şekilde artacağını ve imtiyazat gibi önemli bir görevin yüzüstü kalacağını dile getirmiştir.⁷⁴³ 31.12.1921 tarihli 137. Oturumda yapılan müzakerelerden sonra söz konusu kanun teklifi "Madde-i Müzeyyele: İdare-i Umumiye Vilayat Kanununun altmış yedinci maddesinin son fıkrasıyla altmış sekizinci ve yüz otuz beşinci ve yüz kırk altıncı maddelerinde gösterilen mukarrerat dahi iş bu heyette tetkik olunur." şeklinde kabul edilmiştir.⁷⁴⁴

b) Takrirleri (Önergeleri)

Ahmet Nafiz Bey'in meclise verdiği ilk takrir, meclisin 12.07.1920 tarihli 132. Oturumunda "Samsun'daki Divanı Harbin İlğası" hakkında olmuştur. Takrir bu toplantıda Müdafaa-i Milliye ve Adliye Encümenlerine havale edilmiştir.⁷⁴⁵

⁷⁴³ TBMM ZC, D. 1, İ. 137, C. XV, s.275-276.

⁷⁴⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 137, C. XV, s.278.

⁷⁴⁵ TBMM ZC, D.1, İ. 32, C. II, s.255.

Söz konusu tahrir ile ilgili Müdafaa-i Milliye Encümeni'nin 18.08.1920 tarihli 52. Oturumunda, Ahmet Nafiz Bey'in tahririnin kabul edildiğine dair meclise irat ettiği mazbata şu şekildedir.⁷⁴⁶ “31 Temmuz sene 1336 tarihli Encümenimize muhavvel Canik mebusları Ahmet Nafiz Bey ve rüfekasının, Samsun merkezindeki tehcir Divanı Harbi Örfisinin lağvı hakkındaki tahrirleri encümenimizce mütalaa edildi. Vaktiyle bir maksadı siyasi takip edilerek dört mahalde teşkil edilmiş bu gibi Divanı harplerden üçünün devamlarına lüzumu kanuna olmadığı görülerek ilga edilmiş ve elyevm yalnız Samsun merkezinde tehcir mealini rüyet etmek üzere bir Divanı Harbi Örfi ifayı vazife etmekte bulunmuştur. Divanı Harbi örfiler temini asayiş için icabında müracaat edilecek vesaitten olduğu ve elyevm Samsun merkezinde muhili asayiş vakayı görülemediği cihetle bu gibi Divanı Harbi Örfinin vücuduna bir lüzum ve ihtiyaç kalmamış olduğundan lağvi hususunda vuku bulan teklif ve talebim muvafık olduğu maruzdur.”

Ahmet Nafiz Bey, sağlık sorunlarını gerekçe göstererek iki ay kadar izin istediği ikinci tahririni, meclisin 22.08.1920 tarihli 55. Oturumunda Heyet-i Umumi'ye sunmuştur. Yapılan oylama neticesinde Ahmet Nafiz Bey'in izin isteği kabul edilmiştir.⁷⁴⁷

Ahmet Nafiz Bey, meclisin 26.09.1920 tarihli 73. Oturumunda “Memur Olan Milletvekillerinin İstifa Ettirilmeleri” hakkındaki üçüncü tahririni meclise şu şekilde sunmuştur.⁷⁴⁸

“Memuriyetle mebusluğun bir zatta cemi caiz olmadığı ahiren tanzim kılınan kanun iktizasından bulunduğu halde mebus arkadaşlarımızdan evvelce memur tayin edilenlerin elyevm(şuan) vazifelerine devam etmekte oldukları görülmektedir. Bu gibi zevatın mebusluktan istifalarına dair istifanmeleri varsa Meclise kiraati, yok ise memurini müşar ve mumaileyhimin vazifei memurelerinden çektirilmesi ve keyfiyetin bir hafta zarfında Meclisi Aliye'ye işarı lüzumunun Heyeti Vekile 'ye tebliği teklif olunur.”

Meclis Reisi, tahriri hakkında Ahmet Nafiz Bey'den izah yapmasını istemiş ve Nafiz Bey'de “Memur olan arkadaşlarımızdan birçokları vazifelerine devam ediyorlar. Hâlbuki kanun yapıldı. Memurlukla mebusluk içtima edemez. Böyle arkadaşlardan memurluğu tercih edeler varsa mebusluktan 'istifalarının Meclisi Âlice kabulü lâzım.

⁷⁴⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 52, C. III, s.300.

⁷⁴⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 55, C. III, s.409.

⁷⁴⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 73, C. IV, s.352.

*İstifanmeleri varsa okunsun.”*⁷⁴⁹ sözleriyle izahatta bulunmuştur. Bu açıklama üzerine taktır, görüşülmek üzere Heyeti Vekile’ye gönderilmiştir.

Ahmet Nafiz Bey dördüncü taktirini “Vazifelerine Devam Etmeyen Memurin Hakkında Ahkâmı Kanuniyenin Tatbikinin Lüzumu” hakkında vermiştir. Ahmet Nafiz Bey, meclisin 22.11.1920 tarihli 101. Oturumunda taktirini meclise şu şekilde sunmuştur.⁷⁵⁰

“ Öğle tatili ilga edildiği halde memurinin öğleye kadar vazifelerine devam etmedikleri görülmektedir. Vakit ve zamanında vazifesi başında bulunmayan memurin hakkında ahkâmı kanuniyenin tatbiki lüzumunu ehemmiyetle Heyeti Vekileye tebliğini teklif ederim.” Taktirin meclisteki haziruna okunması üzerine Yozgat Mebusu Süleyman Sırrı Bey, encümen üyelerinin de kendileri ile ilgili işleri biran evvel yapmaları için aynı uygulamanın encümen üyelerine de yapılmasını teklif etmiş ve kabul edilmiştir.⁷⁵¹

Nafiz Bey’in taktirine cevap 29.11.1920 tarihli 105. Oturumda verilmiştir. Meclis Reisi cevaben,⁷⁵² *“Memurinin vaktü zamaniyle vazife başında bulunmalarının ve Encümen üyelerinin vazifeleriyle iştigal etmelerinin temin edildiğine dair Heyeti Vekile Riyasetinin tezkeresi var. Malumu aliniz rüfekadan bir zatın verdiği taktir heyeti âliyenizce tasvip edilerek Heyeti Vekile’ye yazılmıştı. Bu tebligat mucibince muamele ifa edildiğine cevap verilmiş oluyor ve Heyeti Âliyenizce de ittıla(bilgi sahibi olma) hâsıl oluyor.”* sözleriyle taktirin kabul edildiğini, gerekli uygulamanın yapılacağını meclise bildirmiştir.

Samsun (Canik) Mebusu Ahmet Nafiz Bey ve arkadaşları “Konya Hâdisesini Tahkik İçin Meclisten Seçilecek Yedi Kişilik Bir Heyet Oluşturulması” hakkındaki taktirlerini 25.11.1920 tarihli 102. Oturumda vermişlerdir. Toplam 35 milletvekilinin imzasının bulunduğu taktir şu şekildedir:⁷⁵³

“Konya ve mülhakatında ehemmiyetli bir isyan zuhur etmişti. Hükümet şayanı şükran bir süratle isyanı bastırdı, yapanlar cezalarını gördüler. Fakat maatteessüf bu meyanda birçok masum kimselerde mağdur edilmiştir. Bugün Konya muhitinde bir sürü yetimin derin bir ah ve eninden başka bir şey kalmamıştır. Yine şayanı teessüftür ki: böyle feci bir manzara karşısında menafi hadise peşinde birçok suiüstimalât ta vuku bulduğu sureti mevsukada haber alınmıştır. Hükümetin hayatına kast ve gayesini ihlâl edenleri

⁷⁴⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 73, C. IV, s.352.

⁷⁵⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 101, C. VI, TBMM Matbaası, Ankara, 1943, s.7.

⁷⁵¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 101, C. VI, s.7.

⁷⁵² TBMM ZC, D. 1, İ. 105, C. VI, s.117.

⁷⁵³ TBMM ZC, D. 1, İ. 102, C. VI, s.41.

bütün şiddetle tedip ve tecziye etmesi ne derece vazifesi ise masum iken mağdur edilenlerin de hukukunu sıyaneten(korumak adına) müsebbiplerini aynı ceza ile tecziye etmesi o mertebeye hikmeti Hükümet ve muktazayı şefakat bulunduğu müstağniyi arzır. Binaenaleyh:

1- Konya hâdisei isyanıyesinin esbap ve avamili Ve "tertibata ne suretle ve ne zamandan beri mübaşeret edildiği hususatının Meclisi âli nazariyle tahkik ve bu meselei nüühimmenin safahatı mühimmesini muhtevi bir vesika ihzarı,

2- Vak'ai zaileda methaldar olup ta hatır için veya menafii hasise mukabiinde cezasız kalanlarla buna müsaade ve alelittlak işbu hâdisede sutistimalâta mücaseret edenlerin İstiklâl mahkemesine tevdi,

3- Hâdisei isyanıyede methaldar olmadığı veyahut idamı mucip bir hareket görülmediği halde hissiyata tebean mağdur edilenler varsa müsebbiplerinin İstiklâl mahkemesine tevdi,

Vazifeleriyle mükellef ve Meclisi Aliden intihap edilecek yedi zattan mürekkep bir heyetin süratle izamını ve bu maddenin mesaili saireye tercihân müzakeresini teklif eyleriz.”

Takririn mecliste okunması üzerine söz alan mebuslar böyle bir heyetin seçimle oluşturulmaması gerektiğini, çünkü seçimle yapılan işlerde bir propaganda yapıldığı ve bunun da olumlu sonuçlar vermediğini ifade etmişlerdir. Bunun üzerine Ahmet Nafiz Bey, seçimle bir heyetin oluşturulması gerektiğini izah etmeye çalışmışsa da bu kabul edilmemiş, Konya'daki mevzubahis olayı incelemek üzere hükümet tarafından hususi bir heyetin gönderilmesi kabul edilmiştir.⁷⁵⁴

Ahmet Nafiz Bey'in I. TBMM'ye verdiği altıncı takririni “Ünye ve Fatsa kazalarının Samsun'a raptolunması (bağlanması)” hakkında olmuştur. Takririn meclise verilmesinden sonra açıklama yapmak üzere söz alan Ahmet Nafiz Bey, Heyet-i Celile'nin Giresun Kazasının sancağa dönüştürülmesinde gerçek bir sebebe bağlı olmaksızın, Ordu'nun ise bağımsız sancak yapılmasında sadece hissiyata dayanarak karar verdiğini ifade ederek, bu kararların alınmasında mebusların herhangi bir teklif verilmediği gibi söz konusu yerlerden de bir talebin gelmediğini dile getirmiştir. Bunlara ilaveten Fatsa ve Ünye Kazalarından gel en telgraflarda bu iki kazanın Ordu ile ekonomik ve idari olarak herhangi bir bağının olmadığı, Samsun'dan ayrı kaldıkları vakit resmi muamelatın kesintiye uğrayacağını ifade ettiklerini bildirmiştir. Ayrıca gelen telgraflarda,

⁷⁵⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 102, C. VI, s.42-43.

yöre halkının daha önce hükümete başvuru yaptığını fakat olumlu bir sonuç alamadıklarını, Ünye'nin hiçbir alakası olmadığı Ordu'ya bağlılığı devam ederse Fatsa, Terme Kazaları ve Karakuş Nahiyesi'nin Ünye'ye bağlanması ve Ünye'nin merkez olduğu bağımsız bir sancağın oluşturulmasını yazdıklarını dile getirmiştir. Ahmet Nafiz Bey, yöre halkının bu isteklerinin bazı olumsuz sonuçlar doğuracağından dolayı yapılmasının pek mümkün olmadığını, en azından Ünye ve Fatsa'nın Samsun'a bağlanması için taktir verdiğini ifade etmiştir.⁷⁵⁵

Nafiz Bey'den sonra Karahisarısahip (Afyonkarahisar) Mebusu Mehmet Şükrü Bey söz alarak, Niğde'den aynı doğrultuda telgraflar geldiğini dile getirerek, bu isteklerin yerine getirilmesi durumunda memleketin çeşitli yerlerinden aynı istek ve talep ile başvuru olacağını ifade etmiş ve durumun içinden çıkılamayacak bir hal alabileceğini dile getirmiştir. Bunun üzerine taktir müzakereye açılmamış daha sonra uygun bir vakitte görüşülmek üzere Heyeti Vekile'ye havale olunmuştur.⁷⁵⁶

Ahmet Nafiz Bey, yedinci taktirini meclisin 21.01.1921 tarihli 137. Oturumunda “Mazeretsiz iki ay Meclise devam etmeyen üyelerin istifa etmiş sayılması” hakkında vermiştir. Bu taktirde Ahmet Nafiz Bey bazı mebusların aylardır meclis yoklamalarına katılmadığını, meclis toplantılarına iki ay devam etmeyen mebusların istifa etmiş sayılması ile ilgili kanunun bulunduğunu hatırlatarak durumun incelenmesini ve yoklamalara katılmayan şahıslar hakkında bir karar verilmesini dile getirmiştir.

Taktirin meclise okunmasından sonra izahatta bulunan Meclis Reisi, yeni bir karar alınmasına gerek olmadığını ifade ile yoklamaların idare memurları tarafından takip edildiğini dile getirmiştir. Taktir, incelenmek üzere ve ifade edildiği gibi iki ay devam etmeyen üyeler var ise gerekli işlemlerin yapılması için Divan-ı Riyaset'e havale edilmiştir.⁷⁵⁷

Ahmet Nafiz Bey ve arkadaşları “Sabık (Önceki) Maarif Vekili Döneminde Yapılan Yolsuzlukların İncelenmesi İçin Beş Kişilik Bir Heyetin Oluşturulması” hakkındaki taktiri, meclisin 22.12.1921 tarihli 132. Oturumda vermişler ve yapılan oylamadan sonra taktir kabul edilmiştir.⁷⁵⁸

Meclisin 16.03.1922 tarihli 9. oturumunda Ahmet Nafiz Bey, “Konya'da Tutuklu Bulunan Eski Polis Müdürü Necip Bey'in Sinop Kalesine Nakledilmesi” hakkında bir

⁷⁵⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 116, C. VI, s.402-403.

⁷⁵⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 116, C. VI, s.402-403.

⁷⁵⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 137, C. VII, TBMM Matbaası, Ankara, 1944, s.353.

⁷⁵⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 132, C. V, s.203.

takrir daha vermiş ve takrirde “*bu adam kalebentliğe mahkûmdur. Sinop'ta ise kale vardır. Oraya nakledilsin.*” sözleriyle adı geçen takriri meclise sunmuştur. Takrir bu toplantıda Adliye Vekâletine havale edilmiştir.⁷⁵⁹

Ahmet Nafiz Bey 11.04.1923(1339) tarihli 22. Oturumda iki adet temenni takriri vermiştir. Bunlardan ilki “Bahriyeye Mensup Olup Müdafaa-i Milliye Vekâleti Emrine Geçen Subayların Terfi Ettirilmesi” diğeri ise “İlgın (Konya) Kazasından Bazı Şahısların Hükümetten Bazı Talepleri” hakkındadır. Takrirler aynı toplantıda görüşülerek birinci takrir Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne, ikincisi ise Maliye Vekâleti'ne havale edilmiştir.⁷⁶⁰

c) İstizah (Gensoru)⁷⁶¹ Takrirleri

Meclisin 31.07.1920 tarihli 41. Oturumunda Ahmet Nafiz Bey ve kırk beş arkadaşı, mebuslara ait mektupların açılarak sansür edilmesi ile ilgili Müdafaa-i Milliye ve Dâhiliye Vekâletlerinden konu ile ilgili açıklama yapmak üzere istizah (gensoru) takriri vermişlerdir. Takririn meclise okunması üzerine takrir kabul edilmiş,⁷⁶² Dâhiliye Vekâleti, meclisin 02.08.1920 tarihli 42. oturumunda söz konusu takrire cevap vermiştir. Dâhiliye Vekâleti adına Hakkı Behiç Bey verdiği cevapta, sansürün kaldırılmasına taraftar olduğunu dile getirerek, üzerinde kime ait olduğu net belli olmayan dört adet mektubun açıldığını belirtmiştir. Bu mektupların içeriğinde uygunsuz ifadeler bulunduğunu ve bundan dolayı sansür uygulandığını ifade etmiştir.⁷⁶³

Ahmet Nafiz Bey ve arkadaşları bir diğeri İstizah Takririni meclisin 10.01.1921 tarihli 132. Oturumunda “Anadolu'ya Gelen Subay Ve Memurlara Verilen Harcırah (Yol Yardımı) Ve Emeklilerin Maaşları” hakkında Maliye Vekâleti'ne vermiştir. Maliye Vekili Ferit Bey, verdiği cevapta Ahmet Nafiz Bey ve arkadaşlarının ifade ettikleri meselenin bir kısmının doğru olduğunu ifade ederek söze başlamış ve yol yardımı verme hususunda öncelikle subaylara, ikinci aşamada ise memurlara yol yardımı yaptıklarını dile getirmiştir. Bu kişiler İstanbul'dan hareket ettiklerinden itibaren bunlara yol yardımı yaptıklarını ve aynı zamanda maaşlarını da verdiklerini söylemiştir. Bu şekilde yapılmasını Müdafaa-i Milliye Vekâlet'inin, memleketin savunması açısından lüzumlu olduğunu söyleyen Ferit Bey, yapılan iş ve işlemlerin Harcırah (yol yardımı) Kanunu'na uygun olduğunu vurgulamıştır. Eğer İstanbul'dan gelenlere yol yardımı yapılmayacaksa

⁷⁵⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 9, C. XVIII, s.238-239.

⁷⁶⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 22, C. XXIX, s.30.

⁷⁶¹ İstizah: Belirsiz ve müphem bir konu hakkında açıklama istemek.

⁷⁶² TBMM ZC, D. 1, İ. 41, C. III, s.11-12.

⁷⁶³ TBMM ZC, D. 1, İ. 42, C. III, s.60-63.

bu konu ile ilgili olan maddenin değiştirilmesi gerektiğini, maddeye sadece Ankara'dan gidenlere yol yardımı eklenmesi gerektiğini ifade eden maliye vekili, aksi takdirde bu uygulamanın devam edeceğini bildirmiştir. Maliye Vekili Ferit Bey, emekli kişilerin maaşlarının ödenmesi hususunda da bir kanunun mevcut olduğunu, yine Heyet-i Celile tarafından bu kanun değiştirilmediği müddetçe emekli olan kişilere maaş ödenmesinin devam edeceğini beyan etmiştir. Bu bağlamda emekli olan kişiler zamanında devlet hizmetinde bulduklarını, bu kişilerin devletin içinde bulunduğu durumdan dolayı taşınmak zorunda kaldıklarını ve maddi anlamda zor durumda olduklarını vurgulamıştır.⁷⁶⁴

d) İmzası Bulunduğu Takrirler (Önergeler)

Samsun (Canik) Mebusu Ahmet Nafiz Bey'in altında imzası bulunan takrirler şunlardır;

- Konya Mebusu Refik Bey ve arkadaşlarının, meclisin 12.07.1920 tarihli 32. Oturumunda "Müdafaa-İ Milliye Teşkilatı'nın Takviyesi Hususunda Alınacak Tedbirlerin Gizli Bir Oturumda Görüşülmesi" hakkında verdikleri takrir.⁷⁶⁵

- Konya Mebusu Vehbi Efendi ve arkadaşlarının, meclisin 16.12.1920 tarihli 115. Oturumunda "Konya Valisi Haydar Bey Hakkında Takibatı Kanuniye İcra Edilmesi " hakkında verdikleri takrir.⁷⁶⁶

- Saruhan Mebusları Avni Bey ve Mustafa Necati Bey'in, meclisin 07.12.1922 tarihinde yapmış olduğu yüz on beşinci oturumda, "Memalik-i Müstahlasa'daki terk edilen mallar ile ilgili hususlara ismi karışan mebusların haysiyetlerinin korunması adına iddiaların ya ispat edilmesi ya da ismi geçen kişiler hakkında takibat yapılması" hakkında verdikleri takrir.⁷⁶⁷

e) Söz Aldığı Oturumlar

Ahmet Nafiz Bey, I. TBMM'de görüşülen hususlar ile ilgili düşüncesini dile getirmek üzere zaman zaman söz alıp konuşma yapmıştır. Bu konuda Samsun (Canik) Mebusları arasında en aktif olan Ahmet Nafiz Bey'in söz alıp konuşma yaptığı oturumlar ve konuşmaların içerikleri aşağıda incelenmiştir.

⁷⁶⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 132, C. VII, s.242-247.

⁷⁶⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 32, C. II, s.269-270.

⁷⁶⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 115, C. VI, s.387-388.

⁷⁶⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 152, C. XXV, TBMM Matbaası, Ankara, 1960, s.240-241.

Bu bağlamda meclisin 05.07.1920 tarihli 28. Oturumunda Ahmet Nafiz Bey ilk kez söz alıp konuşma yapmıştır. Sinop Mebusu Şerif Bey'in "Bazı Mülkiye Ve Adliyeye Mensup Memurların Kanunsuz Bir Şekilde Azledilmeleri" ile ilgili verdiği istizah takririnin görüşülmesi esnasında söz alan Ahmet Nafiz Bey konu ile ilgili düşüncesini şu şekilde dile getirmiştir.⁷⁶⁸ *"Memurların azledilmesi ve göreve getirilmesi yahut hususi meselelerde mevcut kanunların uygulanması gerekmektedir ve uygulanacak kanunlar da Meclisimizce bilinmektedir. Maalesef bazı hususlarda bu kanunların unutulduğu görülmektedir. Mesela bir kaymakam doğrudan doğruya Dâhiliye Vekâleti(İçişleri Bakanlığı) tarafından tayin ediliyor ve gidiyor. Hâlbuki bunun için bir İntihap(seçim) Encümeni vardır. Bir usul vardır. Buna riayet etmek lazımdır. Eğer memurlar için bir terfi veya azledilmek söz konusu ise hepsi için geçerli olmalıdır. Birisi kenarda otururken, bazı kişilerin terfi ettirilmesine ben razı değilim."* Ahmet Nafiz Bey'in yaptığı konuşmadan takriri veren Sinop Mebusu Şerif Bey ile aynı düşüncede olduğu anlaşılmaktadır.

Ahmet Nafiz Bey, meclisin 10.07.1920 tarihli 31. Oturumunda görüşülen hususlardan olan "Vatana İhanet Suçu İle Mahkûm Edilen Mucur Kazasının Koruköy Kariyesinden Ömer Oğlu Yusuf ve Dört Arkadaşı Hakkındaki Adliye Vekâleti Tezkeresi ve Adliye Encümeni Mazbatası" müzakere edilirken de konu ile ilgili düşüncelerini dile getirmiştir. Bende encümende bulunduğum için bu cihetle malumat vereceğim diyerek söze başlayan Ahmet Nafiz Bey, öncelikle Mucur'da meydana gelen olayın aslını ifade etmeye çalışmış ve konuşmasına şu şekilde devam etmiştir.⁷⁶⁹

"Bu bağlamda incelenen evraklara göre kaza kaymakamı rüfekasıyla beraber oluşturduğu heyet, bazı kişilerden 10 lira, bazı kişilerden de 5 lira bağış ve yardım istemiştir. Söz konusu kişi de "ben şimdiye kadar verdiğim bağış ve yardımlardan bir fayda görmedim ve bunların nereye harcandığını görmedim ve bilmiyorum, dolayısıyla beş para vermem" diyerek karşı çıkmıştır. Bunun üzerine Kuva-yı Milliye kanunlarına karşı geldiniz denilerek adliyeye sevk edilmiş ve iki ay ya da daha fazla süredir tutuklu olarak nezarete atılmışlardır. Bu kişilerin tutuklanmasının sebebi bağış yapmayı kabul etmemeleridir. Bağış yapmak herkesin kendi arzu ve isteği ile olacak bir şeydir. Bağış zorlama ile alındığı zaman vergi hükmüne girer. Bağış yapmadılar diye birileri vatana ihanet ile değerlendirilemez ve tutuklanamaz. Bu sebeple söz konusu kaymakam ile ilgili

⁷⁶⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 28, C. II, s.191.

⁷⁶⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 31, C. II, s.139.

kanuni işlem yapılmalıdır. Ayrıca mağduriyete yol açmıştır. Memlekette adalet olmaz ise hiçbir amacımızı gerçekleştirilemeyiz.”

Meclisin 12.07.1920 tarihli 32. oturumunda Bitlis Mebusu Resul Bey ve arkadaşlarının “Memur Mebuslardan Bir Kısımının Memuriyetinin Baki Kaldığına Diğer Bir Kısımının Yerlerine Başkalarının Tayin Olduğu” hakkındaki verdikleri taktir ile ilgili söz alan Ahmet Nafiz Bey, verilen taktirin amacını şu şekilde izah etmeye çalışmıştır.⁷⁷⁰ “*Mebus olarak meclise katılan bazı kişilerin, şuan hem milletvekilliğinden hem de daha önce yürüttükleri memurluktan maaş aldıklarının bilgisi istihbarat edilmiştir. Eğer böyle bir durum var ise iki yerden maaş almak caiz değildir. Taktirin verilmesindeki maksat budur.*”

Samsun (Canik) Mebusu Ahmet Hamdi Bey ve arkadaşlarının “Bütün zabitan, erkân ve ümera için seferberlik ilânına ve zabitanın alaylar teşkil edilmesi (oluşturulması)” hakkındaki taktirlerinin görüşüldüğü 17.07.1920 tarihli 34. Oturumda söz alıp konuşma yapan Ahmet Nafiz Bey, memleketin içinde bulunduğu duruma dikkat çekerek söz konusu olan alayların oluşturulmasının elzem olduğunu ve tehir edilmemesi gerektiğini vurgulamıştır.⁷⁷¹

Diyarbakır Mebusu Kadri Bey ve arkadaşlarının “Harcırah (yol masrafı) Verilmesinde Eşitliğe Riayet Edilmediği” hakkındaki taktirlerinin görüşüldüğü 24.07.1920 tarihli 39. Oturumda konu ile ilgili fikrini beyan eden Ahmet Nafiz Bey, meselenin açık oturumda görüşülmesi taraftarı olmadığını dile getirerek, gizli bir oturumda görüşülmesini teklif etmiştir. Yapılan oylamada gizli oturumda görüşülmesi kabul edilmiştir.⁷⁷²

Malatya Mebusu Reşit Ağa'nın mebus seçilmesi ile ilgili 5. Şube Mazbatası'nın görüşüldüğü 31.07.1920 tarihli 41. Oturumda söz alan Ahmet Nafiz Bey, fikirlerini şöyle dile getirmiştir.⁷⁷³ “*Arkadaşlarımız milletvekili olmayı hak kazandıktan sonra kendi imzaları ile istifa etmedikten sonra istifa etmiş sayılmaz. Sonuçta yine Meclis-i Ali karar verecektir. Kanun-i Esasi'nin aksine beyanatta bulunanlar sözlerinden ve hareketlerinden mesuldürler. Eğer burada müzakere edilecek bir durum yoksa konuya Adliye Vekâleti'nin dikkatini çekerim. Reşit Ağa'nın istifası ile ilgili açıklama ve izahta bulunanlar hakkında ise inceleme yapılarak kanunların gereği yapılmalıdır.*”

⁷⁷⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 32, C. II, s.265.

⁷⁷¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 34, C. II, s.326.

⁷⁷² TBMM ZC, D. 1, İ. 39, C. II, s.382.

⁷⁷³ TBMM ZC, D. 1, İ. 41, C. III, s.6.

Meclisin 31.07.1920 tarihli 41. Oturumunda Ahmet Nafiz Bey ve kırk beş arkadaşı, mebuslara ait mektupların açılarak sansür edilmesi ile ilgili Müdafaa-i Milliye ve Dâhiliye Vekâletlerinden konu ile açıklama yapmak üzere istizah (gensoru) tavrini vermişlerdir. Tavrinin meclise okunması üzerine açıklama yapmak üzere söz alan Ahmet Nafiz Bey, mebusların mektuplarına sansür uygulanmaması ile ilgili meclisin kararı olduğunu, bu kararın kanun mahiyetinde olduğunu ve herkesin uymakla yükümlü olduğunu dile getirmiştir. Kanunların uygulanacağı en büyük yerin meclisin olduğunu, fakat icra vekillerinin karara uymadığını vurgulayarak tavrinin süratle havale edilmesini istemiştir.⁷⁷⁴

Dâhiliye Vekili Hakkı Behiç Bey'in rahatsızlığından dolayı bir ay müddetle izinli sayılmasının görüşüldüğü 02.08.1920 tarihli 42. Oturumda konu ile alakalı fikrini beyan etmek üzere söz alan Ahmet Nafiz Bey, şu hususları dile getirmiştir.⁷⁷⁵

“Dâhiliye Vekâleti'nin tahriren istizah tavrilerine verdiği cevaplar kabul değildir. Çünkü bakan gelir meclise açıklama yapar. Dâhiliye Vekilinin Meclise teşrif etmemeleri ve Meclis Nizamnamesi'nin aksine açıklama yapmaları kabul edilemez. Bu, işi hafife almaktır. Makamlarını işgal ettikleri zamana ait hesapları vermek üzere her vakit gelip hesap vermelidirler. İcra vekillerinden her şeyi sormak bizim görevimiz, onların cevap vermek görevidir. İstemeyenler çekilir, yerlerine başkalarını seçeriz. Vekiller hiçbir zaman murakabeye çekilmekten (denetlenmekten) korkmamalıdır. Diğer bir mesele ise sansür meselesidir ki bütün vekillerin cebinde yırtılmış ve okunmuş mektuplar vardır. Yırtılmasında bir beis görmüyorum, fakat meclisin bu yönde bir kararı vardır. Madem böyle bir karar alındı İcra vekilleri de bunu uygulamalıdır. Eğer uymazlarsa mesul olurlar.”

Meclisin 03.08.1920 tarihli 43. Oturumunda Kütahya Mebusu Cemil Bey, “Memur İken Milletvekili Seçilenlerin Tahsisatları (maaş almaları)” ile ilgili verdiği tavr hakkında Ahmet Nafiz Bey söz alarak, bu konunun daha önce görüşüldüğünü ve hem memurluktan hem de milletvekilliğinden maaş almak caiz olmadığını dile getirerek şunları söylemiştir.⁷⁷⁶

“Bunu mecliste kabul etmiştir. Ahmet Nafiz Bey, kendisinin mebusluktan önceki mesleğinin savcılık olduğunu ve savcılık yaparken mebus seçildiğini belirtmiş, memurluk görevinden ayrılana kadar da memur maaşını aldığını ifade etmiştir. Mebusların

⁷⁷⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 41, C. III, s.12.

⁷⁷⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 42, C. III, s.66.

⁷⁷⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 43, C. III, s.81.

memurluktan maaşlarının kesilmesi için 23 Nisan 1920 tarihinin doğru bir tarih olmayacağını ifade ederek, mebus ne zaman seçildi ise maaşı da o zaman kesilmelidir. Çünkü mebusluk seçimleri her yerde aynı tarihte yapılamamıştır. Mebusluk tahakkuk ettiği tarihte maaşı kesilir.”

Muhacirin Müdüriyeti Umumiyesi'nin Sıhhiye Vekâleti'ne bağlanmasına dair iki kıta kanun tasarısı ve Dâhiliye ve Sıhhiye Encümenleri Mazbatalarının görüşüldüğü 03.08.1920 tarihli 43. Oturumda Ahmet Nafiz Bey, ikinci maddeye ilave yapılmasını teklif etmiştir. “Muhacirin ve mültecilere ait muamelât, rüesa-yı memurin-i mülkiyenin nezareti tahtında, belediyelerce ifa edilir.” şeklinde olan ikinci maddeye memurini mülkiyenin nezareti, ibaresinden sonra “ve emri” kelimesinin eklenmesini teklif eden Ahmet Nafiz Bey, konu ile ilgili şu izahatta bulunmuştur.⁷⁷⁷

“Efendim, sizce de malumdur ki muhacirin dairesi para sarf edecek bir dairedir. Burada “Memurin-i Mülkiye Nezareti tahtında rüyet edilir” ibaresinde amirin kim olacağı hususunda kanunda açık bir ifade yoktur. Yani belediye reisleri mi emri verecek, kaymakamlar mı, valiler mi yoksa mutasarrıflar mı? “Rüesa-yı Memur-in'in Nezareti ve emri tahtında verilir” şeklinde ifade edilirse emir verecek mülkiye memuru olur ki, açıklama yapmakta gerekir.” Yapılan oylamadan sonra teklif, kabul edilmemiştir.

Meclisin 07.08.1920 tarihli 44. Oturumunda “Konya Olaylarından Mahkûm Edilenlerin Affedilmesi” ile ilgili Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın telgrafı, meclise okunmuştur. Paşa, telgrafta Konya olaylarının incelendiğini, mahkûm edilenlerin affedilmesi ve tebliğin biran evvel yapılmasını dile getirmiştir. Telgrafın meclise okunması üzerine söz alan Ahmet Nafiz Bey, “*bu Paşa Hazretleri tarafından verilmiş bir tekliftir. Evrak gelir, encümende incelenir. Meclis-i Ali'de görüşülür, kabul ya da ret olunur. Paşa hazretlerinin teklifleri af mahiyetinde değildir.*” diyerek görüşlerini dile getirmiştir. Ahmet Nafiz Bey'in bu sözleri üzerine Büyük Millet Meclisi İkinci Başkanı Celalettin Arif Bey, telgrafın bir teklif olmadığını, Konya da faaliyet gösteren Divan-ı Harbin bir kararı olduğunu, dolayısıyla meclis tarafından incelenmesine gerek olmadığı, şeklinde açıklama yapmıştır. Yapılan müzakereden sonra, paşanın isteği kabul edilmiştir.⁷⁷⁸

Elazığ Mebusu Hüseyin Bey'in “Damat Ferit Hükümeti Zamanında İstanbul Divan-I Harbi Örfisi'nce Verilen Hükümlerin Keenlemyekün Addedilmesi (yok

⁷⁷⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 43, C. III, s.95.

⁷⁷⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 44, C. III, s.104-105.

sayılması)” hakkındaki kanun teklifi ve Layiha Encümeni Mazbatası’nın verildiği, 18.08.1920 tarihli 52. Oturumda Ahmet Nafiz Bey, söz almış ve kanun teklifi ile ilgili fikrini şöyle beyan etmiştir.⁷⁷⁹

“Efendim, İstanbul’da bir hükümetin mevcut olmadığı Meclisi Alice malumdur. Bundan dolayı İstanbul’da hükümet taslağı olan Damat Ferit’in meydana getirdiği Divan-ı Harbin verdiği kararlarda keenlemyekün (yok) sayılır. Meclis-i Ali gayesine ulaşırsa bu konu görüşülebilir. Aksi durumda Allah korusun memleket bitmiştir. Dolayısıyla reddini teklif ediyorum.” Ahmet Nafiz Bey’in teklifine rağmen Layiha Encümeni Mazbatası kabul edilmiştir.

Meclisin 22.08.1920 tarihli 55. Oturumda müzakere edilen “Hukuki Esasiye Ve Tahsisat” hakkında Hukuk-i Esasiye Encümeni’nin kanun teklifi ve mazbatası ile ilgili söz alan Ahmet Nafiz Bey, usulü müzakere hakkında konuşma yapmıştır. Yağtığı konuşmada Kanun-i Esasi’nin konu ile ilgili dördüncü maddesinin daha önce görüşüldüğünü ve çoğunlukla kabul edildiğini ifade eden Ahmet Nafiz Bey, tekrar müzakereye açılarak görüşülmesinin gerek olmadığını, ancak maddede ki ifadelerin değiştirilebileceğini dile getirmiştir.⁷⁸⁰

Meclisin 23.08.1920 tarihli 56. Oturumunda “Isparta Mebusu Nadir Bey İle İlgili Asılsız Söylentilerin Bir Heyet Tarafından İncelenmesi” hakkındaki takrir ve söz konusu bölgede inceleme yapmak üzere bir heyetin görevlendirilmesi hakkındaki İkinci Şube’nin mazbatası görüşülmüştür. Ahmet Nafiz Bey, bu toplantıda söz alarak konu ile ilgili fikrini şöyle dile getirmiştir.⁷⁸¹

“Birkaç gündür burada mukadderatımızı konuşurken, hep birbirimizi irşat görevi ile hariçten bir yere gideceğimizi düşünüyorduk. Bir noktaya dikkat çekmek istiyorum. Yarın bizde gidip bu kumandanı tenkit eder, aleyhinde konuşursak ve eğer bundan dolayı bir milletvekilinin alınına kara leke sürülmesine sebep olursak bizim durumumuz ne olur? Herkes bir kimseyi, bir yere ihbar edebilir. Fakat bunun bir usulü vardır. İhbar eden kişi söylediklerini delillere dayandırmalıdır. Yoksa delillere dayandırılmadan yapılan ihbarlar kabul edilemez. Milletvekilleri olarak bizde mesuliyet duygusu vardır. Böyle Milli Mecliste görev yapan kişilere, vatan görevinden dolayı “vatan hainliği” suçu ile suçlayanlar cezasız kalmamalıdır. Cezasız bırakmak Heyet-i Milliye’nin şiarından değildir. Bu suçu isnatta bulunanlar için bir ceza uygulamak gereklidir. Bunun içinde

⁷⁷⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 52, C. III, s.302.

⁷⁸⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 55, C. III, s.422-423.

⁷⁸¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 56, C. III, s.447-448.

öncelikle ihbar eden kişilere, neden ihbarda bulunduğunuz diye delilleri sorulmalıdır. Bunu bildirdikten sonra incelemek için bir heyet göndermeye gerek yoktur.

“Vatana İhanet Suçundan On Sene Kürek Cezası⁷⁸² İle Cezalandırılan Çorum'un Gelinci Kariyesi'nden Güdüköğlü Mehmet İle Ragıp” hakkındaki cezaların onaylandığına dair Adliye Vekâleti Tezkeresi ve Adliye Encümeni Mazbatasının görüşüldüğü 23.09.1920 tarihli 71. Oturumda Ahmet Nafiz Bey, konu ile ilgili görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir.⁷⁸³

“Efendim asıl olmadıkça, fer olmaz. Her ferin bir aslı olmalı. Bu meselede asıl gösterilmemiştir. Sözü geçen kişilerde fer'an zimethaldir. Hâlbuki faili asli olanlar (olayı gerçekleştiren kişiler) mahkemeye sevk edilmemiştir. Bana kalırsa evrak iade edilsin. Faili asli olanlara ceza verilmedikçe, fer'an zimethal olanlara ceza verilemez. Bu durum mahkeme usulüne terstir. Ben, bu evrakın tasdik edilmeden faili aslilerle birlikte görüşülmek üzere iadesi taraftarıyım.” Ahmet Nafiz Bey'in bu sözleri üzerine Saruhan Mebusu Refik Bey söz alarak, bu şahısların faili asli olduklarını ifade etmişse de, Ahmet Nafiz Bey, fer'an zimethal olduklarını tekrarlamıştır.⁷⁸⁴

Meclisin 25.09.1920 tarihli 73. Oturumunda Konya valisinin gönderdiği “Konya'dan Cepheye Sevk Edilen Asker” hakkındaki telgraf meclisteki haziruna okunmuştur. Telgrafın okunması üzerine içlerinde Ahmet Nafiz Bey'inde bulunduğu bazı mebuslar konu ile ilgili düşüncelerini ifade etmek üzere söz almışlardır. Ahmet Nafiz Bey, görüşme usulü hakkında görüşlerini dile getirmiş ve netice alınması gereken her meselenin bir tavrile meclise sunulması, sunulan tavrilerin meclis gündemine alınması ve bu şekilde görüşülmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁷⁸⁵

Kütahya Mebusu Cemil Bey'in, 26.09.1920 tarihli 73. Oturumda “Gayrimüslim Vatandaşlarında Silahaltına Alınması” hakkındaki verdiği kanun teklifi ve Layiha Encümeni Mazbatasını hakkında söz alan Ahmet Nafiz Bey, bütün Osmanlı vatandaşının askere alınması gerektiğini ve bunun da kanun ile kayıtlı olduğuna dikkat çekmiştir. Ancak memleketin savunulmasında sadece Türklerin silahaltına alındığını, diğer milletlerin askere alınmadığını ifade etmiştir.⁷⁸⁶

⁷⁸² Tanzimat'tan önce ve yekencilik devrinde işledikleri ağır suçtan dolayı harp gemilerinde kürek çekmek üzere gemi hizmetine verilen kişilere verilen cezadır. Bu kişiler, gemilerde kürek çektiği için bu tabir ortaya çıkmıştır.

⁷⁸³ TBMM ZC, D. 1, İ. 71, C. IV, s.297-298.

⁷⁸⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 71, C. IV, s.297-298.

⁷⁸⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 72, C. IV, s.331.

⁷⁸⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 73, C. IV, s.355.

Ahmet Nafiz Bey, meclisin 29.09.1920 tarihli 75. Oturumunda görüşülen “Muamelat-ı İttihamiye’nin (Suçlama İşlemleri) Kaldırılması” ile ilgili kanun teklifi ve Adliye Encümeni Mazbatası hakkında da söz almış ve konu il ilgili fikrini şu şekilde dile getirmiştir.⁷⁸⁷

“Efendim, heyeti ittihamiyelerin lağvedilmesi ile yeni bir boşluk meydana gelecek ve ittihamiye heyetinin yaptığı görevi yerine getirmek için yeni bir merci, bir memur bulmak gereklidir. Buda lağvedilen heyetin görevlerini müstantiklere(sorguya çeken, sorgu hâkimi) yüklemek demektir ki, çok doğru olmaz. Çünkü heyeti ittihamiye de, müstantiklere nazaran takdir hakkı vardır.”

Mecliste yapılan görüşmelerin devamında İzmit Mebusu Hamdi Namık Bey, Muamelat-ı İttihamiye’nin kaldırılması ile ilgili birinci maddeye “Heyet-i istintakiye (ifade alma, sorguya çekme) hüküm ve mahiyetinde bulunan memurların işlemlerine vakıf olan inceleme komisyonlarının hususi bir kanun ile görevleri bakidir” ifadesinin ilave edilmesini teklif etmiştir. Teklifin meclise okunması üzerine Ahmet Nafiz Bey, söz alarak şu açıklamayı yapmıştır.⁷⁸⁸

“Daha evvelce de ifade ettiğim gibi, Heyet-i İthamiye’nin benzeri bir ifade acilen eklenmelidir. Çünkü takdir hakkı sınıf sınıftır. Müstantikler (sorguya çeken, sorgu hâkimi) delil mevcut ise onun takdirine karar verme kabiliyetinde değillerdir. Fakat heyeti ithamiyeler delillerin muhakeme edilmesine yeterli olup olmadığı hakkında karar verebilirler. Ben diyorum ki, Heyet-i İthamiye’ler madem kaldırılıyor, bunların görevi müstantiklere veriliyor, o halde müstantikler Heyet-i İthamiye’nin benzeri şeklinde bir ifade düşülmelidir. Eğer bu tabir konulmaz ise mahzurları vardır.”

Söz konusu kanun teklifinin ilk üç maddesi 29.09.1921 tarihli 75. Oturumda kabul edilmiş ve ilk taslakta teklif edilen altıncı maddenin, dördüncü madde olarak müzakeresi bir gün sonra 30.09.1920 tarihli 76. Oturumda devam etmiştir. Bu toplantıda söz alan Ahmet Nafiz Bey, “üçüncü madde kaldırılmış olmasına rağmen, müstantik kararnamelerinde reisin tasdik hakkı mevcut mudur yoksa değil midir? Tasdik hakkı mevcut ise aynı zamanda itiraz makamı olamaz. Çünkü kendisi o itiraz kararını vermiştir ve incelemeye gerek yoktur. Bu durum nasıl hallolacak.” şeklinde encümene sual yöneltmiştir.⁷⁸⁹ Görüşmeler neticesinde madde encümene gönderilmiştir. Encümene gönderilen madde de bazı değişiklikler yapılarak 02.10.1920 tarihli 77. Oturumda tekrar

⁷⁸⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 75, C. IV, s.428.

⁷⁸⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 75, C. IV, s.430.

⁷⁸⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 76, C. IV, s.459.

müzakereye açılmıştır. Maddenin yeni hali meclise okunmuş ve Meclis Başkanı'nın, maddenin aleyhinde söz söyleyecek var mı? sorusu üzerine söz alan Ahmet Nafiz Bey şunları dile getirmiştir.⁷⁹⁰

“Efendim, sizlerce de bilindiği üzere heyeti ittihamiyelerin kaldırılması, yapılacak işlemlerin sadece yasama noktasında gerek duyulmuştur. Bunun sebebi ise, bir kazada meydana gelen bir olay için merkezden alınan bir ret kararının gönderilmemesinden ibarettir. Buda müstantiklerin(sorguya çeken, sorgu hâkimi) bağımsız olmalarını sağlayacak ve verdikleri kararlarda tasdike ihtiyaç duymayacaklardır. Yani bir itiraz olduğu takdirde tekrar incelenecektir. Buda daha önce verdiği bir kararı tekrar incelemek anlamına gelmektedir. Buna lüzum yoktur. Örneğin; bir müstantik bir zanlının tahliyesine karar verecek, bu kararda doğrudan doğruya tasdik edildikten sonra, zanlının itirazı olursa tekrar incelemek için reise gönderilecektir. Buna gerek yoktur. Çünkü bu durumda zanlının itirazı hükümsüz kalır. Üçüncü madde ihya edildiği takdirde müstantiklerin(sorguya çeken, sorgu hâkimi) müddeiumuminin(savcı) talebi veya aksine verdikleri kararlar, gerek savcılar tarafından gerekse zanlı tarafından itiraz sonucu Riyaset Makamına gider. Riyaset heyeti de durumu inceler ve muvafık ise müstantiklerin kararını onaylar, değilse sebeplerini göstererek verilen kararı reddeder. Böylece heyeti ittihamiyelerin kaldırılmasındaki maksat hâsıl olur ve evrakta merkeze gelip gitmekten kurtulur.”

Ahmet Nafiz Bey, meclisin 30.09.1920 tarihli “Azil ve Nasp edilen Memurların Listesi”nin görüşüldüğü 76. Oturumunda, Heyet-i Vekile Mazbatası'nın meclise okunması üzerine söz alarak fikrini şu şekilde beyan etmiştir.⁷⁹¹

“Efendim, Heyet-i Vekile tarafından okunan mazbatasından anlaşılacağı üzere, Heyet-i Vekile, meclise bir nevi vasi (yetkileri üstlenen) sıfatı yüklemiş ve meclis, memurların azledilmesi ya da atanması gibi işlerle meşgul edilirse zamanını boş geçirmiş, vakti zayi olmuş kabul edilmektedir. Ancak meclis, icra vazifesini de kendinde bulundurduğu için, vekillerin sahip olduğu yetkilere aslında sahiptir. Yani esasen ve aslen sorumlu olan meclistir. Vekâleten sorumlu olan da Heyet-i Vekile'dir. Dolayısıyla vekillerin yaptığı azil ve nasb işine meclis, doğrudan doğruya müdahale etme hakkına sahiptir. Tabi ki olaya vakıf ise müdahale edebilir. Buda ancak kim azledilmiş, kim nasp edilmiş (atanmış) bunların kararlarını, cetvellerini ve isimlerini istemekle olur.

⁷⁹⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 77, C. IV, s.491-493.

⁷⁹¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 76, C. IV, s.475.

Çünkü bu daha önce görüşülmüş ve isim listelerinin Heyet-i Vekile 'den istenmesine karar verilmiştir. Meclisin yetkisini kısıtlamak Heyet-i Vekile 'nin hakkı değildir. Meclis kararı gereğince, memurların isimlerinin yazılı olduğu listeyi derhal meclise vermek zaruridir. Lafı uzatmanın bir anlamı da yoktur.”

Tababeti Adliye Kanunu'nun (Adli Tıp Kanunu) görüşüldüğü 02.10.1920 tarihli 77. Oturumda *“Adli rapor tanzimi, diplomalı etıbbaya aittir. Etıbba bulunmadığı takdirde küçük sıhhiye memurlarına ve her ikisinin bulunmadığı mahallerde ciheti adliyece tensip edilecek ehli-vukufa tanzim ettirilecek varakalara şehadet ilmühaberi namı verilir. Feth-i meyyit (Ölüm sebebini anlamak için cesedin açılarak muâyene edilmesi, otopsi) ameliyesi ancak diplomalı etıbba tarafından yapılır.”* şeklinde olan söz konusu kanunun üçüncü maddesinin görüşülmesi esnasında Ahmet Nafiz Bey, söz alarak düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir.⁷⁹²

“Efendim bir yaralanma olayında, eğer yaralanma olayı şahitli ise adliye memurları olay yerine gider. Olay yerine giden memurlar, durumu bilirkişiye göstermeye mecburdur. Bilirkişiden rapor alırlar. Bunu şu şartlarda yapabilecek en iyi kişiler diplomalı doktorlardır. Fakat diplomalı doktor yoksa yapacak bir şey yoktur. Sıhhiye memuru varsa ona göstermek, oda yoksa olayın gerçekleştiği mahalde bu işten anlayacak bir kişiye gösterme zarureti vardır. Bir yaralanma olayında olay yerine sadece adliye memurları değil zabıta memurları da gitmelidir. Herkes vazifesini yerine getirir. Ayrıca birçok kazada doktor, hatta küçük sıhhiye memuru yoktur. Bir yaralanma oluyor merkezden doktor isteniyor fakat mesafe çok olduğundan doktor gelene kadar yaralı vefat ediyor. Bu durumda bilirkişiden bir rapor almak gereklidir. Dolayısıyla maddenin aynen kabulünü teklif ederim.

Ahmet Nafiz Bey, casusluk ve vatana ihanet ile suçlu kişilere ait askerî divanı harplerden gönderilen evrakın iade edilip edilmeyeceğine dair Ankara istiklâl Mahkemesi Tezkeresi'nin görüşüldüğü 11.10.1920 tarihli 81. Oturumda konu ile ilgili görüşünü bildirmek için söz almıştır. Ahmet Nafiz Bey, İstiklal Mahkemelerinin kanununun yayınlanma tarihinden itibaren meydana gelen yaralanma olaylarına İstiklal Mahkemelerinin bakacağını, daha evvelki olay ve evrakların ait olduğu mahkemenin sorumluluğu altında olduğunu, kanunda bunun açık bir şekilde ifade edildiğini ve ilgili evrakın iadesinin gerektiğini dile getirmiştir.⁷⁹³

⁷⁹² TBMM ZC, D. 1, İ. 77, C. IV, s.501.

⁷⁹³ TBMM ZC, D. 1, İ. 81, C. V, s.12.

Şûra-yı Devlet Teşkilâtı'nın mevcut olmamasından dolayı evrakının incelenemediği ve hakkında meclisçe bir karar alınması için Sorgun Nahiyesi Esbak Müdürü Halil Recai isimli bir şahsın imzasının bulunduğu istida (dilekçe) ve arzuhalin görüşüldüğü 14.10.1920 tarihli 83. Oturumda konuşma yapan Ahmet Nafiz Bey, konu ile ilgili şunları söylemiştir.⁷⁹⁴

“Bugün Şûra-yı Devlet olmadığı için bu gibi evrakları inceleyecek bir makam lazımdır. Bundan dolayı Şûra-yı Devletin olmamasını meclis dikkate alarak, evrakların incelenmesi için bir makam tesis eder. Bundan başka bir konu daha vardır ki oda; Mülkiye memurlarının uyması gereken kanun maddelerinin düzeltilmesi için bir heyetin oluşturulmasıdır. Bence bu konuyu da Adliye ve Dâhiliye Encümenlerine havale etmek en doğrusu olacaktır. Orada konu görüşülür ve memurların evrakını incelemek üzere bir makam oluşturulur. Ben şimdilik bu konunun Adliye ve Dâhiliye Encümenlerine havale edilmesini teklif ederim. Burada görüşülecek bir konu değildir.”

Meclisin 14.10.1920 tarihli 83. Oturumunda “Mebusluk İle Dava Vekilliğinin Birbiri İle Uyuşması Mağduriyete Sebep Olduğu” hakkında Memduh isimli bir şahsın dilekçe ve arzuhali görüşülmüştür. Meclis kâtibi tarafından İstida (Dilekçe) Encümeni'nin mazbatasının meclise okunması üzerine konuşma yapmak üzere söz alan mebuslardan olan Ahmet Nafiz Bey, görüşme usulü hakkında düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir.⁷⁹⁵

“Kanun teklifi elli bin kişinin vekili tarafından veya Hükümet tarafından verilir. Hariçten bir kişi kanun teklifinde bulunacaksa gazeteler, konferans salonları, Hükümet kapıları açıktır. Konuya Hükümetin dikkatini çeker ve hükümet te konuyu meclise taşır, burada görüşülür. Yâda meclis üyelerinden biri kendi adlarına dilekçe verirler. Yoksa başka bir yolla gelen dilekçelerin burada görüşülmesi doğru değildir.”

21.10.1920 tarihli 87. Oturumda Maraş Mebusu Yakup Hamdi Bey'in memurluğu tercih etmesinden dolayı mebusluktan istifa etmesi ile ilgili Maraş Mutasarrıflığı'ndan gönderilen telgrafa binaen ismi defterden silinmiştir. Ahmet Nafiz Bey, telgraf okunmadan mezkûr şahsın isminin listeden silinmesinin doğru olmadığını ve telgrafın meclise okunup, istifasının meclis tarafından kabul edilmesinin gerektiğini ifade etmiştir.⁷⁹⁶

⁷⁹⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 83, C. V, s.69.

⁷⁹⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 83, C. V, s.77.

⁷⁹⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 87, C. V, s.120.

Mebus iken askere sevk edilen İskilip (Çorum)'li Alioğlu Mustafa ve arkadaşları adam öldürmekten mahkûm iken gönüllü olarak askere gitmişler ve bunların faydalı oldukları görülmüştür. Bundan dolayı cezalarının affı ile ilgili Adliye Encümeni Mazbatası meclise 21.10.1920 tarihli 87. Oturumda okunmuştur. Bunun üzerine söz alan Ahmet Nafiz Bey, söz konusu kişilerin affedilmesine karşı olduğunu ifade ederek şunları dile getirmiştir.⁷⁹⁷

“Bu af şahsi değil, umumi bir aftır. Fakat bu affa ben şahsen karşıyım. Bu şahıslar daha önce İstanbul'da Adliye Nezareti'ne af edilmeleri için başvuru yapıyorlar. Adliye Nezareti de bunların askere gidip gitmediklerini, gittilerse faydalı olup olmadıklarını mahallinden soruyor. Mahal yetkilileri ise durumu inceleyip, sadece askerden terhis edildikleri ile bir bilgi veriyor. Yani faydalı olup olmadıkları ile ilgili bir evrak yoktur. Herkes tarafından bilinen bir kanun mevcuttur ve bu kanuna göre seferberlik durumunda gönüllü yâda vazifeli olarak askere giden ve faydalı olanlar suçları varsa affediliyor. Fakat bu şahısların herhangi bir faydası yoktur. Bu kişilerin askerlik görevini yaptıkları anlaşılıyor ki, bu herkesin görevidir. Bundan dolayı affetmek doğru olmaz. Çünkü bunlar askerlik görevini yaptıkları için af ediliyorsa, askerlik görevini yapan herkesin ödüllendirilmesi gerekmektedir. Şahsen, bu şahısların fedakârlıklarını ve faydalarını ispatlamadıkları müddetçe, sırf askerlik vazifelerini yaptılar diye af edilmelerinin doğru olmadığını düşünüyorum.”

Meclisin 25.10.1920 tarihli 90. Oturumunda Harp kazançları vergisinin tahsil edilmesine dair kanun tasarısının görüşüldüğü ve üç madde halinde kanun olarak kabul edilmiştir. Ahmet Nafiz Bey konu ile ilgili olarak, bu kanunun memleketin ruhuna taalluk ettiğini, alelacele kabul etmenin doğru olmadığını ve daha uygun bir zamanda görüşülmesi gerektiğini dile getirmiştir.⁷⁹⁸

Meclisin 25.10.1920 tarihli 90. Oturumunda Matbuat (Basın-yayın) ve İstihbarat Müdüriyeti'nin geçici bütçe kanun tasarısı görüşülmüştür. Bu oturumda söz alıp konuşma yapan Ahmet Nafiz Bey, matbuat (basın-yayın) dairesinin görevleri hakkında şunları dile getirmiştir.⁷⁹⁹

“Propagandanın ehemmiyeti hakkında burada hemen hemen bütün arkadaşlarımız bahsetti. Bu konuda tekrar bir şey söylemeye gerek yoktur. Yalnız şunu eklemek istiyorum. Propagandadan maksat, Avrupa'da bizim mevkiimiz, bizim gayemiz

⁷⁹⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 87, C. V, s.127-128.

⁷⁹⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 90, C. V, s.194.

⁷⁹⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 90, C. V, s.179.

anlaşılmiş midir? Onu Avrupa'ya anlatmak ve yer yer isyan çıkan memleketimizde gayemizin ne olduğunu ispat etmektir. Maalesef bunların hiç biri yoktur. Matbuat Dairesi'nin bize verdiği bilgiler de İstanbul gazetelerinden alınan bilgilerdir. Bu bilgilere herkes kolay bir şekilde ulaşabilmektedir. Matbuat dairesi kurulmadan evvelce de biz bu bilgileri alabiliyorduk. Önce Matbuat Dairesi kendi planını, programını yapsın bize anlatsın, biz de ondan sonra bütçeyi görüşelim.”

Meclisin 25.10.1920 tarihli 90. Oturumunda Seferberlik ve cephe zammı maaş kanun tasarısının 5. Maddesi olan “cephede askeri birliklerde bil fiil hizmet eden kişilere dört yüz kuruş, diğer kişilere iki yüz kuruş zam yapılması” hususu görüşülmüştür. Bu oturumda söz alıp konuşma yapan Ahmet Nafiz Bey, madde ile ilgili düşüncelerini dile getirmiştir. Bu bağlamda, 5. Maddenin kanunun en önemli noktasını oluşturduğunu ve maddenin kabul edilmesi halinde önceden beri sorun olan cepheden firar sorununun çözüleceğini ifade etmiştir.⁸⁰⁰

Meclisin 27.10.1920 tarihli 91. Oturumunda Yozgat Mebusu Süleyman Bey, Yozgat ileri gelenlerinden Kadı Mehmet Efendi'nin katilleri hakkında Adliye ve Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne sual tavriri vermiştir. Bu toplantıda mebuslar evrakın İstiklal Mahkemesi'ne gönderilmesini dile getirmişler ve konu ile söz alan Ahmet Nafiz Bey, evrakın hükümete gönderilmesini, hangi mahkemeye gönderilmesi gerekirse buna hükümetin karar vermesi gerektiğini ifade etmiştir.⁸⁰¹

Meclisin 27.10.1920 tarihli 91. Oturumunda Vatana ihanet etme suçundan idama mahkûm edilen Ermenek Kazası'na bağlı Adillu Kariyesi'nden şikâyetçi olan Mehmet hakkındaki evrakın gönderildiğine dair Adliye Vekâleti ezkeresi ve Adliye Encümeni mazbatası görüşülmüştür. İsmi geçen şahsın suçu nasıl işlediği hakkında mebuslar Adliye Encümeni'nden bilgi istemişlerdir. Adliye Encümeni adına söz alan Ahmet Nafiz Bey, bu kişinin önceden beri hırsızlık ve cinayet olaylarına karıştığını, Konya hadisesinden sonra etrafına bazı kimseleri toplayarak Ermenek üzerine saldırı tertip ettiğini, Ermenek'te hükümeti değiştirmek ve yerine başka bir hükümet kurmak için faaliyetler yaptığını, bunların sonucunda da yakalanıp, idama mahkûm edildiğini izah etmiştir. Yapılan görüşmelerden sonra mezkûr zatın idamı onaylanmıştır.⁸⁰²

Meclisin 30.10.1920 tarihli 92. Oturumunda Vatana ihanet suçundan hüküm giymiş olan Akdağ Madeni Kazası'ndan Molla Arif, Kör Celal ve arkadaşlarının

⁸⁰⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 90, C. V, s.190-191.

⁸⁰¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 91, C. V, s.208.

⁸⁰² TBMM ZC, D. 1, İ. 91, C. V, s.203-204.

hakkındaki evrakın gönderildiğine dair Adliye Vekâleti tezkeresi ve Adliye Encümeni'nin mazbatası görüşülmüştür. Bu konunun görüşülmesi ile ilgili mebusların olumsuz tavır takınmaları üzerine izahat yapmak üzere söz alan Ahmet Nafiz Bey, konunun meclis gündemine dâhil edildiğini ve önemli bir mesele olduğunu ifade etmiştir. Konuşmasının devamında bu konunun uzun zamandır encümende bulunduğunu, meclisin gündemine dâhil edildiği için görüşülmesinin zaruri olduğunu ifade ederek, ismi geçen kişilerin, Yozgat olaylarına karıştıkları, bazı evleri gasp ettikleri, kendi kendilerine mahkeme kurup, bazı kişileri hapis eylemek gibi icraatta bulduklarını dile getirmiştir. Görüşmelerin devamında mazbata kabul edilmiştir.⁸⁰³

Meclisin 09.11.1920 tarihli 96. Oturumunda Vatana ihanet suçundan hüküm giymiş olan Tekke karyesinden değirmenci Nurettin durumu hakkındaki Adliye Vekâleti tezkeresi ve Adliye Encümeni'nin mazbatası, meclise okunması üzerine Saruhan Mebusu Celal Bey, “*mezkûr şahsa hem casus deniliyor, hem de affına karar veriliyor*” diyerek itiraz etmiştir. Konu ile ilgili izahat yapmak üzere söz alan Ahmet Nafiz Bey, Celal Bey'in muhalif azalardan olduğunu belirterek, şahsın vatana ihanet suçundan dolayı Bidayet Mahkemesi tarafından sorguya alındığını, fakat vatana ihanet suçu ispatlanamadığı için, kişiye ceza kanununa göre casusluktan ceza verildiğini dile getirmiştir. Açıklamaya devam ederek, Bidayet Mahkemesi'nin verdiği bilgiye göre vatana ihanet suçunun görüşüleceği makamın kendilerinin olmadığı gerekçesiyle, konuyu meclise arz ettiklerini, ancak casusluk ile ilgili hükümlerin görüşüleceği yerde Bidayet Mahkemesi olamadığını, dolayısıyla Adliye Encümeni olarak mahkemenin verdiği kararı kaldırdıklarını ifade etmiştir. Ahmet Nafiz Bey, bu aşamadan sonra encümenin iki kısma ayrıldığını ve casusluk fiili İstiklal Mahkemelerince görüşülmesi gerektiğini vurgulayarak, evrakın İstiklal Mahkemesine gönderilmesi gerektiğini dile getirmiştir.⁸⁰⁴

Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey'in, “Suiistimali Yasaklama ve Suiistimal İle Elde Edilen Servetin Geri Alınması” hakkındaki kanun teklifi ve Adliye ve Maliye Encümenlerinin mazbatalarının görüşüldüğü 11.11.1920 tarihli 97. oturumda söz alarak konuşma yapan Ahmet Nafiz Bey, bu konudaki düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir.⁸⁰⁵

“Efendim seferberlik içerisinde meydana gelen yolsuzluk ve suiistimali, zannederim ki arkadaşlarımızdan kimse inkâr edemez. Ben bir şube reisinin İstanbul'da

⁸⁰³ TBMM ZC, D. 1, İ. 92, C. V, s.237.

⁸⁰⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 96, C. V, s.352.

⁸⁰⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 97, C. V, s.321.

200 bin liraya bir apartman aldığını ve halen orada otomobillerle gezdiğini biliyorum. Bu gibi olaylar kıyamete kadar da devam edecektir. Biz burada bu tavrı kabul edersek var olan kanuna yeni bir şey eklemiş olmayacağız. Çünkü bu gibi hususlarda ceza kanunumuz mevcuttur. Var olan ceza kanunu uygulanmadığı gibi, şimdi biz tekrar bir kanun kabul etsek oda uygulanmayacaktır. Bu gibi olayları ilgili kuruma havale edelim, durum incelensin ve ceza kanununda yazılı olan cezalar uygulansın. Bu teklif gereksizdir. Çünkü konuyla ilgili durum ceza kanunun da açık bir şekilde izah edilmiştir.”

Meclisin 11.11.1920 tarihli 97. Oturumunda Karahisarışarki (Giresun) Mebusu Mustafa Bey ve arkadaşlarının “Konya hadisesinde zimethal olmak üzere Divanı Harp tarafından suçlu kabul edilen Konya Mebusu Abdülhalim Çelebi Efendi ile Kazım Hüsnü Bey ile ilgili evrakın Ankara’ya gönderilmesi” hakkındaki tavrı görüşülmüştür. Konu ile ilgili açıklama yapan Ahmet Nafiz Bey, ismi geçen şahısların hali hazırda tutuklu olmadıkları, birisinin birkaç gün gözetim altında tutulduğunu ve daha sonra serbest bırakıldığını ifade ederek, kendilerinin serbest olduğunu, isterlerse Ankara’ya gelebileceklerini, isterlerse başka yerde kalabileceklerini dile getirmiştir.⁸⁰⁶

Meclisin 15.11.1920 tarihli 98. Oturumunda Adana Mebusu Zekai Bey’in, İstiklal Mahkemesi üyeliğinden istifasını geri aldığına dair Eskişehir İstiklal Mahkemesi’nden gönderilen telgrafın meclise okunması üzerine Ahmet Nafiz Bey, Zekai Bey’in kendi imzasıyla istifa ettiğini ve bu istifanın da meclis tarafından kabul edildiği hatırlatmıştır. Eğer istifasını geri çekti ise, bununla ilgili evrakı kendi imzasıyla meclise sunması gerektiğini, kendisi adına arkadaşlarının göndermiş olduğu telgrafın müzakere etmek için yeterli olmadığını dile getirmiştir.⁸⁰⁷

Meclisin 15.11.1920 tarihli 98. Oturumunda Trabzon Mebusu Hüsrev Bey’in “Düğünlerde İsrafın Önlenmesi” hakkındaki tavrı ve Karesi (Balıkesir) Mebusu Hasan Basri Bey ve arkadaşlarının “Düğünlerde İsrafın Önlenmesi” hakkındaki kanun teklifinin “Bir hafta zarfında sonuçlanmayan meseleler ile ilgili sulh hâkimi veya mahkeme heyeti Kanun-u Ceza’nın 102.maddesinin gereğini yapar.” şeklinde olan beşinci maddesi görüşülürken Ahmet Nafiz Bey söz alıp konuşma yapmıştır. Konuşmasında mahkemelerde dava sürecinin yavaş işlediğini, bu hususun meclisin de dikkatini çekmesi gerektiğini vurgulamış, bunu da kanunlar olduğu halde, bir iki haftada bir aynı husus hakkında yeni kararların alınmasına bağlamıştır. Ayrıca Adliye Encümeni’nin yaptığı

⁸⁰⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 97, C. V, s.348.

⁸⁰⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 98, C. V, s.379-380.

incelemelerden yeni kararların alınması durumu iyileştirmesi gerektirirken, durumun daha da kötüye gittiğinin anlaşıldığını ifade etmiştir. Bu madde de bir hafta süre ifade edildiği, fakat bazı durumlarda bir hafta gibi kısa sürenin yetmeyebileceğini dile getirmiştir.⁸⁰⁸

Meclisin 15.11.1920 tarihli 98. Oturumunda kız kaçırmak suçundan beş yıl mahkûm edilen ve ölümcül bir hastalığa yakalandığı için “Yabanatlı Demircioğlu Ömer adında bir şahsın kalan ceza süresinin af edilmesi” ile ilgili Adliye Encümeni mazbatasının meclise okunması üzerine söz alan Ahmet Nafiz Bey, Adliye Encümeni adına konuşma yapmış ve şunları dile getirmiştir.⁸⁰⁹

“Bu gibi hususi aklar, suçlunun tedavi edilemeyen bir hastalığa yakalanması durumunda ve doktor raporu ile yapılabilir. Fakat söz konusu şahıs ile ilgili böyle bir rapor yoktur. Nasıl bir hastalığa yakalandığını da bilmiyoruz. Yalnız Heyeti Vekile'nin Meclisi Ali'ye bir tezkeresi vardır. Biz bu tezkere üzerine böyle bir karar verdik ve bizde Adliye Encümeni adına Heyeti Vekile'ye bu işin aslı nedir soruyoruz.”

Meclisin 15.11.1920 tarihli 98. Oturumunda adam öldürmek suçundan on beş sene kürek cezası verilen, fakat tedavi edilemeyen ölümcül bir hastalığa yakalanan “Yenişehir'in Akdere Kariyesi'nden Arifoğlu Ahmet'in cezasının kalan kısmının af edilmesi” ile ilgili BMM Riyasetinin tezkeresi ve Adliye Encümeni mazbatasının Meclise okunması üzerine söz alan Ahmet Nafiz Bey, bu olayla ilgili doktor raporunun olduğunu ve adı geçen şahsın affedilmesinin gerektiğini dile getirmiştir.⁸¹⁰

Meclisin 22.11.1920 tarihli 101. Oturumunda “Müskirat (sarhoşluk veren içkiler) gibi kumarın da yasaklanması” ile ilgili Maraş halkı tarafından gönderilen dilekçe görüşülmüştür. Dilekçenin meclise okunması üzerine söz alan Ahmet Nafiz Bey, bu talebin içeriği ile meni müskirat kanununun içeriğinin aynı olduğunu, var olan kanuni cezanın hükümet tarafından uygulanmadığı için yeni bir kanun yapılmasının istendiğini vurgulamıştır. Ancak Ceza Kanunu'nda ilk defa oynayanlara değil sürekli oynayanlar ile ilgili hükümlerin olduğunu ve uygulanması gerektiğini dile getirmiştir.⁸¹¹

Meclisin 25.11.1920 tarihli 102. Oturumunda Ahmet Nafiz Bey ve arkadaşları “Konya hadiselerini incelemek üzere meclisten seçilecek yedi kişilik bir heyet oluşturulması” hakkında bir takrir vermişlerdir. Takrirle ilgili açıklama yapmak üzere

⁸⁰⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 98, C. V, s.390-391.

⁸⁰⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 98, C. V, s.376.

⁸¹⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 98, C. V, s.378.

⁸¹¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 101, C. V, s.10.

söz alan Ahmet Nafiz Bey, Konya hadiselerinin çok mühim olduğunu ve hızlı bir şekilde bastırıldığını ifade etmiştir, fakat bazı noktaların tam açıklığa kavuşturulmadığını dile getirmiştir. Olayları yerinde incelemek üzere bir heyetin oluşturulmasını tekraren meclise arz etmiştir.⁸¹²

Meclisin 25.11.1920 tarihli 102. Oturumunda Antalya Mebusu Rasih Efendinin “Öğrenci ve Öğretmenlerin Askerliklerinin Tecili (ertelenmesi)” hakkındaki kanun teklifinin müzakere edilmesi sırasında söz alan Ahmet Nafiz Bey, askerlik kanununun özel maddesinin olduğunu, muallimlerin (öğretmenlerin) askerlikten muaf tutulduklarını ve bundan dolayı da aynı konunun tekraren incelenmesine gerek olmadığını dile getirmiştir.⁸¹³

Meclisin 02.12.1920 tarihli 107. Oturumunda “Altı Livada Bulunan Bütün Posta Ve Telgraf Haberleşmesine Sansür Uygulandığı” hakkında BMM Riyaseti’yle Dâhiliye Vekâleti’nden gönderilen tezkere ve Dâhiliye Encümeni mazbatası görüşülmüştür. Bu oturumda konu ile ilgili Ahmet Nafiz Bey konuşma yapmıştır. Konuşmasında sansür meselesinin daha evvel görüşüldüğünü ve yapılan müzakerelerden sonra sansürün tamamen kaldırıldığını, ancak sansür kaldırıldıktan sonra da milletvekillerinin mektuplarına sansür uygulanarak açıldığını dile getirmiştir.⁸¹⁴

Meclisin 02.12.1920 tarihli 107. Oturumunda Antep Mebusu Kılıç Ali Bey ve arkadaşlarının “Ankara İstiklal Mahkemesine Dördüncü Bir Üyenin Seçilmesi” hakkındaki takrirleri Meclise okunmuştur. Bunun üzerine konu ile ilgili düşüncelerini dile getiren mebuslardan İzmit Mebusu Hamdi Namık Bey, Konya İstiklal Mahkemesi’ne iki ya da üç üyenin seçilmesini sözlü olarak teklif etmiştir. Hamdi Namık Bey’in, teklifi üzerine söz alan Ahmet Nafiz Bey, “*Konya’da ikinci bir İstiklal Mahkemesi’ne ihtiyaç varsa bunu hükümet tespit eder ve bize tebliğ eder, Mecliste konuyu görüşür. Bu rastgele bir teklifle kabul edilemez*” diyerek teklife karşı çıkmıştır.⁸¹⁵

“Giresun, Tirebolu Ve Ordu Kazalarından Meydana Gelen Yeni Bağımsız Bir Liva (Sancak) Oluşturulması” hakkındaki kanun teklifinin görüşüldüğü 04.12.1920 tarihli 108. oturumda Maliye Vekili Ferit Bey, Ordu halkının liva teşkilatının iki senelik masrafını kendilerinin ödeyeceğine dair taahhüt ettiklerini dile getirmiştir. Bunun üzerine Ahmet Nafiz Bey, bu taahhüdün kanuni olarak bir dayanağının olmadığını ve kimseden

⁸¹² TBMM ZC, D. 1, İ. 102, C. VI, s.43.

⁸¹³ TBMM ZC, D. 1, İ. 102, C. VI, s.27.

⁸¹⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 107, C. VI, s.179-180.

⁸¹⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 107, C. VI, s.182.

beş para alınamayacağını ifade ederek, parayı ya devlet vermelidir yad a orayı liva yapmamalıdır diyerek görüş bildirmiştir.⁸¹⁶

“Konya isyan hareketine iştirak etmekle suçlanan Konya Mebusu Abdülhalim Çelebi Efendi ve Kazım Hüsnü Bey, haklarındaki araştırmaya dair görüşmelerin açık oturumda görüşülmesi” hakkındaki ismi geçen kişilerin takrirleri 06.12.1920 tarihli 109. Oturumda görüşülmüştür. Konu ile ilgili evrak-ı tetkikiye'nin okunmasının teklif edilmesi üzerine söz alan Ahmet Nafiz Bey, evrakın sadece ismi geçen kişilerin ifadelerinden oluştuğunu, evrakı okumakla zaman kaybetmemek gerektiğini, ilgili kişilerin sözlü olarak izahat vermeleri gerektiğini dile getirmiştir.⁸¹⁷

Meclisin 18.12.1920 tarihli 116. Oturumunda “Ünye ve Fatsa'nın Samsuna bağlanması” hakkında Ahmet Nafiz Bey, kendisinin verdiği takrir ile ilgili açıklama yapmıştır. Bu açıklamasında, Heyet-i Celile'nin Giresun Kazası'nın sancağa dönüştürülmesinde gerçek bir sebebe bağlı olmaksızın, Ordu'nun ise bağımsız sancak yapılmasında sadece hissiyata dayanarak karar verdiğini ifade ederek, bu kararların alınmasında milletvekillerinden herhangi bir teklif verilmediği gibi söz konusu yerlerden de bir talebin gelmediğini dile getirmiştir. Bunlara ilaveten Fatsa ve Ünye Kazalarından gelen telgraflarda bu iki kazanın Ordu ile ekonomik ve idari olarak herhangi bir bağının olmadığı, Samsun'dan ayrı kaldıkları vakit resmi muamelatın kesintiye uğrayacağını ifade ettiklerini bildirmiştir. Ayrıca gelen telgraflarda, yöre halkının daha önce hükümete başvuru yaptığını fakat olumlu bir sonuç alamadıklarını, Ünye'nin hiçbir alakası olmadığı Ordu'ya bağlılığı devam ederse Fatsa, Terme kazaları ve Karakuş nahiyesinin Ünye'ye bağlanması ve Ünye'nin merkez olduğu bağımsız bir sancağın oluşturulmasını yazdıklarını dile getirmiştir. Ahmet Nafiz Bey, yöre halkının bu isteklerinin bazı olumsuz sonuçlar doğuracağı için yapılmasının pek mümkün olmadığı, en azından Ünye ve Fatsa'nın Samsun'a bağlanması için takrir verdiğini ifade etmiştir.⁸¹⁸

Meclisin 29.12.1920 tarihli 125. Oturumunda görüşülen “1 Kânunusaniden Şubat 1337 Sonuna Kadar 11 Milyon Liranın Avans Olarak Verilmesi” hakkındaki kanun tasarısı ile ilgili söz alan Ahmet Nafiz Bey, bütçelerin senenin bitimine iki ay gibi kısa bir süreye sıkıştırılmaması ve daha sağlıklı bir çalışma yapılabilmesi için daha uzun bir sürede hazırlanması gerektiğini ifade etmiştir.⁸¹⁹

⁸¹⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 108, C. VI, s.198.

⁸¹⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 109, C. VI, s.241.

⁸¹⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 116, C. VI, s.402-403.

⁸¹⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 125, C. VII, s.73.

Meclisin 26.12.1920 tarihli 122. Oturumunda Bolu Mebusu Dr. Fuat Bey'in, "Frenginin Yasaklanması ve Yayılmasının Sınırlandırılması" hakkındaki kanun teklifi görüşülmeye başlanmıştır. Toplam on maddeden oluşan bu kanun teklifinin görüşülmesi esnasında söz alıp konuşma yapan Ahmet Nafiz Bey, Frengi hastalığının tedavi edilmesi için uygulanacak aşının 30-40 lira kadar bir ücreti olduğunu, bu miktarın hiçbir doktor tarafından karşılanamayacağını ve yalnız Hükümet doktorlarının bunu ücretsiz yapabileceklerini dile getirmiştir.⁸²⁰ Söz konusu kanun teklifinin "Evlenecek kişilerin evlenmeden önce Frengi hastalığı olup olmadığına dair muayene olmaları mecburidir." şeklinde olan beşinci maddesi müzakere edilirken Ahmet Nafiz Bey, bazı sıkıntılar olmasına rağmen maddenin aynen kabul edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁸²¹ "Frengi hastası olan kişinin, bu hastalığı başkasına bulaşmasına sebep verdiği takdirde altı aydan iki seneye kadar hapis cezası ve yüz liradan beş yüz liraya kadar tazminat alınarak hasta olan kişiye verilir. Eşlerden biri diğerine bu hastalığı bulaştırırsa cezanın en yükseği uygulanır." şeklinde olan sekizinci maddenin görüşüldüğü 01.01.1921 tarihinde yapılan yüz yirmi yedinci toplantı hapis cezasına göre para cezasının az olduğunu dile getiren Bolu Mebusu Tunalı Hilmi Bey, para cezasının artırılarak 2.500 lira yapılmasını teklif etmiştir. Bunun üzerine söz alan Ahmet Nafiz Bey, Adliye Encümeni'nde bu konunun uzun müddet görüşülüp bu şekilde karar verildiğini, cezayı ya hapis cezası ya da para cezası olmadığını, hastalığın bulaşmasına sebep olan kişiye her iki cezanın da uygulanacağını ifade etmiştir.⁸²²

Meclisin 06.01.1921 tarihli 130. Oturumunda Muş Mebusu Sait Bey ve arkadaşları "İdam Cezalarının Meclis Tarafından İncelenmesi" hakkında üç maddelik bir kanun teklifi yapmışlardır. Konu ile ilgili düşüncelerini dile getiren Ahmet Nafiz Bey, herkesin bildiği üzere idamı gerektirecek bir suçtan dolayı idam cezası verilmişse bu cezanın kanun ile uyuşması gerektiğini ve bütün devletlerin bu usule göre idam cezası verdiğini ifade etmiştir. Bunun ihmal edilecek olması telafisi mümkün olmayan büyük hatalara yol açacağını ve doğru karar verebilmek için de mecliste tartışılması gerektiğini vurgulamıştır.⁸²³

Ahmet Nafiz Bey ve arkadaşları 10.01.1921 tarihli 132. Oturumda "Anadolu'ya Gelen Subay Ve Memurlara Verilen Yol Yardımı" hakkında Maliye Vekâleti'ne sual

⁸²⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 122, C. VII, s.37.

⁸²¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 122, C. VII, s.41.

⁸²² TBMM ZC, D. 1, İ. 127, C. VII, s.118-120.

⁸²³ TBMM ZC, D. 1, İ. 130, C. VII, s.206-207.

takriri vermişlerdir. Maliye Vekâleti takriri cevap vermeden önce açıklama yapan Ahmet Nafiz Bey, bu konunun birkaç defa gündeme geldiğini ifade ederek İstanbul'dan gelen subay ve memurlara İstanbul'dan Ankara'ya kadar yol yardımı verildiğini ve bu iki zümreden emekli olanların Ankara'da hazineden maaş aldıklarını ifade etmiştir. İstanbul'dan Anadolu'ya gelen subay ve memurların hangi zihniyetle geldikleri belli olmadığı için kimsenin gelmesine müsaade etmemeleri gerektiğini vurgulayan Ahmet Nafiz Bey, bu şekilde kimsenin gelmemesini rica etmiştir.⁸²⁴

Meclisin 29.01.1921 tarihli 139. Oturumunda Kırşehir Mebusu Yahya Galip Bey'in, "Ziraat Bankası Memurlarına Altın Akçe Olarak Maaş Verilmesinin Yasaklanması" hakkındaki takriri görüşülmüş ve bu oturumda söz alan Ahmet Nafiz Bey, devlet dairelerinde ayrılık olmaması gerektiğini ve memurların hepsinin aynı cins paradan maaş almaları gerektiğini dile getirmiştir.⁸²⁵

Meclisin 10.02.1921 tarihli 148. Oturumunda görüşülen hususlardan olan "Trabzonlu Niyazi'nin Hastalığından Dolayı Cezasının Kalan Kısmının Affı" hakkındaki kanun tasarısı ve Adliye Encümeni mazbatasını hakkında Ahmet Nafiz Bey söz alıp konuşma yapmıştır. Bu konuşmasında söz konusu şahsın tedavisi mümkün olmayan bir hastalığa yakalanmadığını, cinnet gibi tedavi edilebilir bir hastalığa yakalandığını, aynı zamanda bu şahsın zina fiili işlediğini, namus ile ilgili suçların af kapsamına girmediğini, bunun yanısıra üç aylık gibi kısa bir süre ceza aldığını ve bu cezasını da tamamladığını ifade etmiştir.⁸²⁶

Meclisin 14.02.1921 tarihli 150. Oturumunda "Afyonkarahisar-Sandıklı-Dinar-Baladız Yollarının Tamir ve İnşası İçin Kırk Bin Liranın Nafia Encümeni Bütçesine Eklenmesi" hakkındaki kanun tasarısı görüşülmüştür. Konu ile ilgili Ahmet Nafiz Bey söz alarak istenilen parayı meclisin halledebileceğini, fakat talep edilen para yaz aylarında talep edilir ve inşaat da yazın yapılırsa daha iyi muvaffakiyet elde edilebileceğini dile getirmiştir.⁸²⁷

Meclisin 29.01.1921 tarihli 139. Oturumunda görüşülen hususlardan olan "Şura-yı Devlet'in Oluşturulması" hakkındaki kanun tasarısından önce bütçe ile ilgili konuları görüşmek isteyen mebuslara cevap vermek üzere Ahmet Nafiz Bey söz istemiştir. Meclis Reisinden müsaade alan Ahmet Nafiz Bey, Şura-yı Devlet'in görevinin çok önemli

⁸²⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 132, C. VII, s.243-244.

⁸²⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 139, C. VII, s.416.

⁸²⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 148, C. VIII, TBMM Matbaası, Ankara, 1945, s.158.

⁸²⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 150, C. VIII, s.216.

olduğunu, hükümetin kurulmasının üzerinden yaklaşık bir yıl kadar bir sürenin geçtiğini ve Şura-yı Devlet'in oluşturulmadığını, bundan dolayı bazı kişilerin mağdur olduğunu, dolayısıyla öncelikle bu konunun görüşülmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁸²⁸ Müzakerenin devamında tekrar söz alan Ahmet Nafiz Bey, Şura-yı Devlet'in görevinin çok önemli olduğunu tekrar vurgulayarak, üçer kişiden oluşacak üç dairenin oluşturulması ve üyelerinin de meclis tarafından seçilmesi kaydıyla tarafsız bir Şura-yı Devlet Heyeti oluşturulabileceğini dile getirmiştir.⁸²⁹ Söz konusu kanun tasarısının Şura-yı Devlet'in hangi üye ve encümenlerden oluşacağı ile ilgili olan birinci maddesi, 02.07.1921 tarihli 45. Oturumda görüşülmüştür. Birinci maddeye göre Dâhiliye Encümeni'nden beş ve Adliye Encümeni'nden dört üyenin seçilmesi ile meydana gelecek olan Şura-yı Devlet Heyeti, toplam dokuz kişiden oluşacaktır. Bu hususta da söz alıp fikrini söyleyen Ahmet Nafiz Bey, Şura-yı Devlet üyelerinin encümenler tarafından değil de Umumi Heyet tarafından seçilmesinin daha doğru olacağını ifade etmiştir. Bunu da bütün mebusların görev alması mantığına dayandırmış ve Ahmet Nafiz Bey'in yaptığı teklif kabul edilmiştir.⁸³⁰

Meclisin 16.04.1921 tarihli 121. Oturumunda Şura-yı Devlet'in "Memurin Muhakematı'na (memurlar ile ilgili hükümler) taalluk eden görevleri görüşülmüştür. Konu ile ilgili söz alan Ahmet Nafiz Bey, Şura-yı Devlet'in gerekli olup olmadığından ziyade, müzakere usulü hakkında konuşma yapmıştır. Konuşmasında, bir ayı aşkın bir süre önce Şura-yı Devlet'in gerekli olup olmadığının görüşüldüğünü ve tekrar aynı konu hakkında konuşmanın yersiz olacağını, artık maddelerin müzakere edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁸³¹

Meclisin 22.12.1921 tarihli 132. Oturumunda Bolu Mebusu Şükrü Bey'in, Şura-yı Devlet'in yoğunluğundan dolayı incelemeyi bekleyen evrakların incelenmesi ve halkın mağduriyetinin giderilmesi için "İdarei Umumiye-i Vilayat Kanunu'nun 67. Maddesinin son fırcası ile 68. Maddesinde gösterilen kararların Memurin Muhakemat Encümeni tarafından görülmesi" hakkında ki kanun teklifi görüşülmüştür. Konu ile ilgili söz alıp konuşma yapan Ahmet Nafiz Bey, Şura-yı Devlet'in görevlerinin kanunen açık olduğunu ifade ederek, Şura-yı Devlet'in memurin muhakematından başka görevlerinin encümenlerce veya diğer vekillerce yapılmasını daha önce arkadaşlarımız tarafından dile

⁸²⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 139, C. VII, s.407-408.

⁸²⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 139, C. VII, s.418-419.

⁸³⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 45, C. XI, TBMM Matbaası, Ankara, 1958, s.114.

⁸³¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 21, C. X, s.10-11.

getirildiğini, fakat kayıt altına alınmadığından muallakta kaldığını dile getirmiştir. Şurayı Devlet'e kanun ile verilen bir takım görevler Tetkik (İnceleme) Encümeni'ne bırakılması gerektiği fikrini ileri süren Ahmet Nafiz Bey, böylece yaşanan sıkıntıların önüne geçmenin mümkün olacağını söylemiştir.⁸³²

Edirne Mebusu Şeref Bey ve arkadaşlarının "Malta'da Tutuklu Bulunan Mebusların Durumu" hakkındaki takrirleri, meclisin 28.05.1921 tarihli 37. oturumunda görüşülmüş ve Şeref Bey yaptığı açıklamada sürgün edilen mebuslar ve Anadolu'daki yakınlarının içler acısı durumunu dile getirmiştir. Bunun üzerine söz alan Ahmet Nafiz Bey, bu konunun daha önce gündem edildiğini, bu konu ile ilgili kanun yapıldığını ve adı geçen sürgünlerin ailelerine aylık bağlandığını, kanunun uygulanıp uygulanmadığı ile ilgili herhangi bir istihbaratın meclise gelmediğini dile getirmiştir.⁸³³

Meclisin 30.05.1921 tarihli 38. Oturumunda Ilgın Bidayet Mahkemesi tarafından gönderilen "Vatana İhanet Suçundan Mahkûm Edilen İlgınlı İbrahimoglu Mevlüd" hakkındaki evrakın Adliye Encümeni'ne ulaştığı ve incelenip tasdik edildiğine dair mazbata Umumi Heyet'e arz edilmiştir. Bu oturumda konuşma yapan Ahmet Nafiz Bey, Konya'da bir isyan hadisesinin meydana geldiğini, bu isyanın sebebi ne olursa olsun, bunu ortaya çıkaran, ortaya çıkmasına yardım eden ve bu olaya katılan kim olursa olsun cezalandırılması gerektiğini savunmuştur. Suç işleyen kim olursa olsun cezalandırılmalıdır diyen Ahmet Nafiz Bey, cezanın da adaletli bir şekilde verilmesi gerektiğini, bir kişi cezalandırılırken aynı olaya katılan ya da sebep olan bir başkası cezalandırılmaz ise bunun adalet namına yapılmış bir zulüm olduğunu dile getirmiştir.⁸³⁴

Meclisin 20.06.1921 tarihli 40. Oturumunda "Yerli Kumaşın Giyilmesi" hakkındaki kanun tasarısı görüşülmüştür. Konu ile ilgili konuşma yapan Ahmet Nafiz Bey, bu kanun daha önce gündeme gelmesi gerektiğini dile getirmiştir. Memleketin ekonomisinin çok kötü durumda olduğuna değinen Nafiz Bey, Avrupa menşeli kumaşların kesinlikle ülkeye girişinin yasaklanması ve yerli kumaşların kullanımının yaygınlaştırılması gerektiğini vurgulamıştır. Bu süreçte bazı sıkıntıların ortaya çıkabileceğini de dile getiren Ahmet Nafiz Bey, eğer yerli üretici kendi ürettiği malın değerini bulduğunu görürse, onlarda daha fazla çalışıp ihtiyaç olan kumaşın üretileceğine inandığını dile getirmiştir.⁸³⁵

⁸³² TBMM ZC, D. 1, İ. 132, C. XV, s.208

⁸³³ TBMM ZC, D. 1, İ. 37, C. X, s.330.

⁸³⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 38, C. X, s.372.

⁸³⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 40, C. X, s.435-436.

Meclisin 14.07.1921 tarihli 50. Oturumunda “Darulharb’de Faydalı Olan Mahkûmların Cezasının Kalan Kısmının Af Edilmesi” ile ilgili kanun tasarısı ve Adliye Encümeni mazbatasının görüşülmüş ve konu ile ilgili söz alıp konuşma yapan Ahmet Nafiz Bey, böyle bir af kanununa olumsuz baktığını dile getirmiştir. Ahmet Nafiz Bey, yaptığı konuşmada hüsn-ü hizmetin (iyi iş görme) ne olduğunu iyi anlamak gerektiğini vurgulamış ve hüsn-ü hizmeti, “eğer bir asker bir bölüğün en ön safında yer alır, düşmana cansiperane şekilde saldırır, düşman cephesine bir zarar verirse bu hüsn-ü hizmettir” şeklinde tarif etmiştir. Bunun bir fedakârlık olduğunu ve bunlar için af gerektiğini, eğer af bol şekilde dağıtılsa bunun bir zaafa yol açacağını dile getirmiştir. Görüşülen kanunda “Askerden firar edip şekavette (kaçakçılık, haydutluk) bulunanlar yirmi gün içinde başvuru yapanlar af edilecektir” denildiğine dikkat çeken Ahmet Nafiz Bey, bu şekilde af edilen kişilerin eski alışkanlıklarına devam ettiklerini, halkın emniyetini ihlal ederek malını, namusunu ve canını tehlikeye düşürdüklerini dile getirmiştir. Eğer buna mükâfat olarak af kanununu kabul etmek isteyenlerin, kabul edebileceğini söyleyerek sözlerine son vermiştir.⁸³⁶

Meclisin 11.08.1921 tarihli 64. oturumun gündeminin belirlenmesi esnasında söz alan Ahmet Nafiz Bey, görüşülmeyi bekleyen kırk kadar evrakın mevcut olduğunu, bunların çoğunun üç, dört ay önce geldiğini ve encümenler tarafından incelenmiş olmalarına rağmen, mecliste bu evraklar hakkında herhangi bir karar verilmediğini dile getirmiştir. Bu evrakların görüşülmesi hususunun kesinlikle ertelenmesinin doğru olmadığını söyleyerek, biran evvel bu evrakların görüşülüp karara bağlanmasını teklif etmiştir.⁸³⁷

Meclisin 11.08.1921 tarihli 64. Oturumunda Vatana ihanet suçundan mahkûm edilen Kayserili Camgöz Sabri hakkındaki durum görüşülmüş ve ismi geçen kişinin işlediği suçların vatana ihanet derecesinde olmadığı anlaşılacak, vatana ihanet suçundan mahkûm edilmesi kaldırılmıştır. Bu oturumda söz alan Ahmet Nafiz Bey, durumu Adliye Encümeni’nin tetkik ve tasdik ettiğini ifade ederek Heyet-i Umumiye’nin, Adliye Encümeni’nin kararını kabul edip etmemek gibi bir hakkı olduğunu, eğer Adliye Encümeni mahkemenin verdiği kararı kaldırdı ise meclis, hâkim konumuna geçer ve her iki tarafında sözlerini dinleyerek karar verir şeklinde görüş bildirmiştir. Konuşmasında

⁸³⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 50, C. XI, s.270.

⁸³⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 64, C. XII, TBMM Matbaası, Ankara, 1958, s.38.

Ahmet Nafiz Bey, encümenin kararı tasdik ettiğini vurgulamış ve bu konuda vakit kaybetmeden gündemdeki diğer konulara geçilmesini teklif etmiştir.⁸³⁸

Meclisin 27.08.1921 tarihli 67. Oturumunda “Safranbolu İsyanı’nda Fer’an Zimethal Olanların Affedilmesi” hakkındaki kanun tasarısı görüşülmüştür. Bu oturumda konu ile ilgili söz alıp konuşma yapan Ahmet Nafiz Bey, söz konusu yerdeki Divan-ı Harbin kanunsuz bir şekilde oluşturulduğunu, dolayısıyla verdiği kararların geçersiz olduğunu vurgulamıştır. Asıl incelenmesi gereken konunun, kanunun aksine ceza veren ve kanunsuz bir şekilde oluşan Divan-ı Harbin oluşmasına neden izin verildiği konusu olduğunu ifade eden Ahmet Nafiz Bey, sadece söz konusu yer ile ilgili bir af kanununun yapılabileceğini dile getirmiştir.⁸³⁹

Meclisin 07.11.1921 tarihli 106. Oturumunda “İsyan Olaylarında Fer’an Zimethal Olanların Af Edilmesi İle İlgili Durumun İncelenmesi ve Meclise Bildirilmesi Hususunda İstiklal Mahkemeleri’nin Görevli Olduğu” hakkındaki kanun teklifi görüşülmüştür. Bu konunun yani af ile ilgili hükümlerin İstiklal Mahkemelerine verilmesinin sebebini anlayamadığını dile getiren Ahmet Nafiz Bey, İstiklal Mahkemeleri kendisinin önce mahkûm ettiği kişiyi daha sonra yanlış yapmışım diyerek tekrar affetmesinin düşünülmez olduğunu ifade etmiş ve bunun yanında meclise iki maddelik bir teklif sunmuştur. 1. Maddede, İstiklal Mahkemeleri, Nizamiye Mahkemeleri ve Divan-ı Harpler tarafından vatana ihanet suçundan mahkûm edilenlerden fer’an zimethal olanlar affedilmesini, 2. Maddede ise, haklarında henüz karar verilmeyen kişiler hakkındaki evraklar mensup oldukları mahkemeler tarafından incelenir ve fer’an zimethal oldukları anlaşıldığı takdirde bu aftan faydalanabileceklerini dile getirmiştir.⁸⁴⁰

Meclisin 12.11.1921 tarihli 109. Oturumunda görüşülen hususlardan olan “Kastamonu Hapishanesi’nde Üç Sene Kalebentliğe Mahkûm Edilen Bafralı Talat’ın Sinop Hapishanesi’ne Nakli” hakkında söz alan Ahmet Nafiz Bey, kalebentlik cezasının verildiği mahalde tamamlanmasının doğru olmadığını ve yükümlünün mutlaka başka bir hapishaneye sevk edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Söz konusu kişiye cezanın Konya’da verildiğini ve Kastamonu Hapishanesi’nde ilk cezasını çektiğini dile getiren Nafiz Bey, yükümlü şahsın Sinop Hapishanesi’ne nakledilmesinin münasip olduğunu söylemiştir. Ayrıca Kastamonu Hapishanesi’nde cereyan eden olaylardan dolayı söz

⁸³⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 64, C. XII, s.40.

⁸³⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 67, C. XII, s.91.

⁸⁴⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 106, C. XIV, s.105-106.

konusu kişinin hayati tehlikesinin olduğunu vurgulayan Ahmet Nafiz Bey, bu konu ile daha fazla zaman harcanmaması gerektiğini ifade etmiştir.⁸⁴¹

Vatana ihanet suçundan üç sene kalebentliğe mahkûm edilen Beyşehir'in Karadiken Köyü'nden Gökoğlan Oğullarından Osmanoğlu Jandarma İbrahim'in hakkında verilen kararın kaldırılması, meclisin 19.11.1921 tarihli 113. Oturumunda görüşülmüştür. Konu ile ilgili söz alıp açıklama yapan Ahmet Nafiz Bey, ismi geçen kişinin karıştığı olay ile ilgili dinlenen şahitlerden alınan ifadelerin bir biri ile tutarlı olmadığını dile getirmiştir. Şahitlerden alınan bilgilere göre ismi geçen kişinin silahlı olup olmadığı hakkında tam emin olunamayacağını ifade eden Ahmet Nafiz Bey, söz konusu kişinin mahkûm edilmesinin caiz olmadığını, son kararın verilmesinde takdir hakkının Heyet-i Celile'ye ait olduğunu vurgulamıştır.⁸⁴²

Meclisin 05.12.1921 tarihli 122. oturumunda görüşülen hususlardan olan "Fransızlar Tarafından İşgal Edilip Daha Sonra Boşaltılan Bölgede (Adana ve civarı yerler) Genel Af İlan Edilmesi" meselesi ile ilgili Adliye Encümeni adına söz alıp konuşma yapan Ahmet Nafiz Bey, Fransızlarla yapılan anlaşmanın 5. Maddesinde, "her iki tarafın meşgul ettiği arazinin boşaltılmasından sonra genel af ilan edilir" denildiğini hatırlatarak, hükümetin bu affi ilan etmesinin zaruri olduğunu ifade etmiştir.⁸⁴³

Meclisin 06.12.1921 tarihli 123. Oturumunda Vatana ihanet suçundan idama mahkûm edilen Konya'nın Sungurlu mahallesinden Hacı Mustafa Ragıp'ın durumun görüşülmüş ve konu ile ilgili söz alan Ahmet Nafiz Bey, Adliye Encümeni'nin kendi aralarında fikir birliğine varamadıklarını ve bunun için son kararı Heyet-i Vekile'nin vermesi gerektiğini ifade etmiştir.⁸⁴⁴ Yine aynı oturumda vatana ihanet suçundan idama mahkûm edilen Konya'nın Dedemoğlu Mahallesi'nden Hüseyin'in durumu görüşülmüştür. Bu konu hakkında da söz alan Ahmet Nafiz Bey, durumun Hacı Mustafa Ragıp olayının aynısı olduğunu ifade etmiş, bu olayda da Adliye Encümeni'nin tam manasıyla fikir birliğine varamadığını, nihai kararın meclise ait olduğunu söylemiştir.⁸⁴⁵

Meclisin 08.12.1921 tarihli 124. Oturumunda "Vatana İhanet Suçundan Mahkûm Edilen Kişilerden Bazılarının Affedilmesi" hakkındaki kanun görüşülmüştür. Bu kanunun "İstiklal Mahkemeleri, Nizamiye Mahkemeleri ve Divanı Harpler tarafından vatana ihanet suçundan dolayı mahkûm edilenler, şahsi haklar baki kalmak şartıyla

⁸⁴¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 109, C. XIV, s.179.

⁸⁴² TBMM ZC, D. 1, İ. 113, C. XIV, s.261.

⁸⁴³ TBMM ZC, D. 1, İ. 122, C. XV, s.17.

⁸⁴⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 123, C. XV, s.47-48.

⁸⁴⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 123, C. XV, s.54.

affedilir” şeklinde olan 1. maddesinin görüşülmesi esnasında Ahmet Nafiz Bey, Adliye Encümeni adına söz alıp konuşma yapmıştır. Konuşmasında Hıyanet-i Vataniye Kanunu’nun 1. Maddesinde hangi suçların vatana ihanet olduğunun tarif edildiğini ve bu suçun cezasının da kanunun 2. Maddesinde açıklandığını ifade eden Ahmet Nafiz Bey, bu af kanununun birinci maddesinde asli suçluların af kapsamına girmediklerini, fer’an zimethal olanların af kapsamına girdiklerini söylemiştir. Asli suçluların yanında bir de masum halkı tahrik ve teşvik edenlerin olduğunu beyan eden Ahmet Nafiz Bey, bunlarında af kapsamı dışında tutulduğunu ve asli suçlular gibi cezalandırılması gerektiğini vurgulamıştır.⁸⁴⁶ “Vatana İhanet Suçundan Mahkûm Edilen Kişilerden Bazılarının Affedilmesi” hakkındaki kanunun 2. Maddesi 17.12.1921 tarihli 129. Oturumunda müzakere edilmiştir. Ahmet Nafiz Bey, “Haklarında şimdiye kadar vatana ihanet suçundan herhangi bir tatbikat ve takibat yapılmayan kişiler hakkında bundan sonra da takibat ve tatbikat yapılamaz” şeklinde olan 2. Madde ile ilgili Adliye Encümeni adına açıklama yapmıştır. Bu açıklamasında, memlekette Büyük Millet Meclisinin meşruiyetine karşı meydana gelen isyanların üzerinden epeyce vakit geçtiğini, bu isyanlarla ilgili çok kişinin mahkemeye çıkarıldığını ve cezasını çektiğini, olayların üzerinden zaman geçmesine rağmen hala ihbarların geldiğini, bundan dolayı da bir türlü samimiyetin temin edilemediğini vurgulamıştır. Ayrıca İkinci maddenin içeriğinin, şu vakte kadar hakkında hiçbir ihbar olmayan ve haklarında hükümetin hiçbir tahkikat ve takibatı olmayan kişiler hakkında, bundan sonra yapılacak ihbarların dikkate alınmayacağını, bu kişiler hakkında herhangi bir işlem yapılmayacağını kapsadığını ifade etmiştir.⁸⁴⁷

Meclisin 29.12.1921 tarihli 136. Oturumunda Bolu Mebusu Şükrü Bey’in, “İdare-i Umumiye Vilayat Kanunu’nun 67. Maddesinin Son Fırkasıyla 68. Maddesinde Gösterilen Kararların Memurin Muhakemat Encümeni Tarafından İcra Edilmesi” hakkındaki kanun teklifi görüşülmüştür. Şükrü Bey, meclise sunduğu teklifte incelenmek üzere taşradan gönderilen evrakların Şura-yı Devlet’in oluşmamasından dolayı biriktiğini, bunun önüne geçmek için memurin muhakematına taalluk eden evrakların Memurin Muhakemat Encümeni tarafından incelenip karara bağlanmasını dile getirmiştir. Ahmet Nafiz Bey bu oturumda Şura-yı Devlet’in görevleri ile ilgili 4 Temmuz 1921 tarihli kanuna bir madde eklenmesini teklif etmiştir. Bu teklifte Şura-yı Devlet’e ait

⁸⁴⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 124, C. XV, s.72-73.

⁸⁴⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 129, C. XV, s.131-132.

kanun yapma görevini Büyük Millet Meclisi'ne, imtiyazat (izinler, müsaadeler) ile ilgili görevini ise Nafia, Adliye ve İktisat Encümenlerinden oluşacak bir heyete bırakmasını dile getirmiştir. Yaptığı teklif ile ilgili açıklama yapan Nafiz Bey, Şura-yı Devlet'in memurlara taalluk eden görevleri ile ilgili daha önce bir encümen teşekkül ettirildiğini fakat imtiyazat meselesi hakkında herhangi bir encümen oluşturulmadığını dolayısıyla bu konudaki işlerin muallakta kaldığını ifade etmiş, Nafia, Adliye ve İktisat Encümenlerinden meydana gelecek on beş kişilik bir heyetin oluşturulması ile bu muallaklığın ortadan kaldırılabilceğini dile getirmiştir.⁸⁴⁸

Ahmet Nafiz Bey, “Şûra-yı Devlet'in Memurin Muhakematına Mûteallik Görevlerinin Sureti İfası Hakkındaki 4 Temmuz 1337 Tarihli Kanuna Bir Zeyil Yapılması” hakkında, 31.12.1921 tarihinde yapılan yüz otuz yedinci oturumda bir kanun teklifi yapmıştır. Aynı konu ile ilgili Lazistan Mebusu Esad Bey de kanun teklifi yapmış ve Ahmet Nafiz Bey, iki teklif arasındaki farkı izah etmek üzere söz alıp bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında Şura-yı Devlet'e ait olan imtiyazat ile ilgili meselelerin incelenmesi görevini Nafia, Adliye bir de İktisat Encümenlerinden oluşacak bir heyete verilmesi gerektiğini ifade etmiş, Esad Bey ise yaptığı kanun teklifinde bu görevin evrak incelenmek ile ilgili görevli heyete verilmesi gerektiğini savunduğunu dile getirmiştir. Ahmet Nafiz Bey, o heyetin işlerinin pek yoğun olduğunu, tekrar başka bir görev verilmesi halinde heyetin işlerinin fevkalade bir şekilde artacağını ve imtiyazat gibi önemli bir görevin yüzüstü kalacağını dile getirmiştir.⁸⁴⁹

Meclisin 31.12.1921 tarihli 137. Oturumunda Erzincan Mebusu Osman Fevzi Efendi'nin izinden 57 gün geç geldiği ve bu zaman zarfında Koçgiri hadisesinin yatıştırılması ile ilgili faaliyette bulunduğu, bu sebeple geç geldiği günlerin vatana hizmet etmiş olması sayılması ve alacağı ücretin tam olarak verilmesi meselesi görüşülmüştür. Konu ile ilgili görüşlerini dile getiren Ahmet Nafiz Bey, bu kapının kesinlikle açılmaması gerektiğini savunmuş ve izine giden mebus arkadaşlarımızın gittiklerinde elbette vatan için hizmet edeceklerini, bunun için de ayrıca bir ödeme talep etmelerinin doğru olmadığını dile getirmiştir. Eğer bu kapıyı açarsak daha sonra her izine giden, döndüğünde aynı sebeple başvuru yapabileceğini söyleyen Ahmet Nafiz Bey, söz konusu şahsın bu konuyu gözden geçirmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁸⁵⁰

⁸⁴⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 136, C. XV, s.260.

⁸⁴⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 137, C. XV, s.275-276

⁸⁵⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 137, C. XV, s.267.

Meclisin 05.01.1922 tarihli 140. Oturumunda “Cezalarının üçte ikilik kısmını tamamlayan mahkûmların af edilmesi ve işgal edilen yerlerin halkından suçlanan kişilerin haklarındaki davaların ertelenmesi” hakkında ki kanunun görüşülmüştür. Adliye Encümeni adına söz alıp konuşma yapan Ahmet Nafiz Bey, öncelikle kefalet verenlerin tahliye edileceğini, daha sonra kefalet veremeyenlerin zabıtanın gözetimi altında olmak kaydıyla tahliye edileceklerini, yani bu kanundan herkesin yararlanabileceğini ifade etmiştir.⁸⁵¹

Meclisin 12.01.1922 tarihli 143. Oturumunda Vatana İhanet Suçundan İdama Mahkûm Edilen Lâdikli Kel Osman ve Arkadaşlarının durumu görüşülmüştür. Konu ile ilgili söz alan Mebuslardan Karahisar-ı Şarki Mebusu Ali Süruri Efendi, cezanın müddetine göre encümenin inceleme yaptığını ve gerekli gördüklerini onayladığını ifade etmiştir. Herkesin aftan yararlanacağı anlamı çıkmayacağını ve inceleme yapılmadan af yapılamayacağını söylemiştir. Bunun üzerine söz alan Ahmet Nafiz Bey, aff-ı umumilerin herkesin bildiği üzere suçun tesirlerini de ortadan kaldıracığını, ister beraat etsin isterse affedilsin ikisinin arasında bir farkın olmadığını, yani beraat eden bir kişi ile affedilen bir kişinin kanun nazarında aynı olduğunu dile getirmiş, sözü geçen şahısların tahliye edilmesi gerektiğini vurgulayarak, konunun daha fazla uzatılmamasını istemiştir.⁸⁵²

Meclisin 16.01.1922 tarihli 145. Oturumunda Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey’in “Memurların Muhakeme Edilmesinin Usulü” hakkında verdiği kanun teklifi görüşülmüş ve Ahmet Nafiz Bey söz alarak konu ile ilgili düşüncelerini dile getirmiştir. Bu bağlamda Ali Şükrü Bey’in Şura-yı Devlet’e ait olan bir görevi dile getirdiğini, daha önce görüşülen Memurin Muhakematı Kanunu’nun 4. Ve 5. Maddelerinin içeriğiyle aynı olduğunu dile getiren Ahmet Nafiz Bey, bu konunun tekrar kaleme alınması gerektiğini ifade ile Dâhiliye Encümeni’ne iade edilmesini söylemiştir.⁸⁵³

Meclisin 19.01.1922 tarihli 147. Oturumunda “Divan-ı Harp Tarafından Gıyaben İdama Mahkûm Edilen Teğmen Faik Efendi Hakkında İcra Vekilleri Heyetinin Tezkeresi ve Adliye Encümeni’nin Mazbatası” görüşülmüştür. Konu ile ilgili Ahmet Nafiz Bey, adaletin esasında gıyaben verilen hükümlerin geçerli olmadığını, olayın temyize gitmeyeceğini dile getirmiştir.⁸⁵⁴

⁸⁵¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 140, C. XV, s.318.

⁸⁵² TBMM ZC, D. 1, İ. 143, C. XVI, TBMM Matbaası, Ankara, 1958, s.22-23.

⁸⁵³ TBMM ZC, D. 1, İ. 145, C. XVI, s.60-61.

⁸⁵⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 147, C. XVI, s.89.

Usul-ı Muhakemat-ı Cezaiye Kanunu'na ilave edilecek maddeler hakkında kanun teklifinin görüşüldüğü, 30.01.1922 tarihli 152. oturumda söz alan Ahmet Nafiz Bey, yazılı dilekçede imzası bulunan üyelerin hiç birinin hali hazırda toplantıda olmadıklarına dikkat çekmiş ve dilekçenin tekrar incelenmek üzere Adliye Encümenine iade edilmesini teklif etmiştir. Yapılan oylama neticesinde dilekçe Adliye Encümenine gönderilmiştir.⁸⁵⁵

Meclisin 06.02.1922 tarihli 155. Oturumunda “Vesait-i Nakliye-i Bahriye Hasar ve Kazalarının Suret-i Tazmini” hakkındaki kanun görüşülmüş ve söz konusu kanun ile ilgili açıklama yapmak üzere söz alan Ahmet Nafiz Bey bir konuşma yapmıştır. Yaptığı konuşmasında, Milli Hükümet'in kurulmasından önce İstanbul'dan Anadolu'ya cephane sevk eden bazı kayıkçıların olduğunu, bunların düşman taarruzuna maruz kaldıklarını, bazılarının battığını, bazılarının ise zarar gördüğünü dile getirmiştir. Nakliye-i bahriye hakkında kanun olduğunu ve bu kanunda da zarar gören vasıtanın zararının karşılanacağını yazılı olduğunu söyleyen Ahmet Nafiz Bey, hükümetin söz konusu vasıtaların zararının karşılanmasını teklif etmiştir.⁸⁵⁶

Meclisin 18.11.1922 tarihli 140. Oturumunda “Kurtarılan Bölgelere Olağanüstü Yetkilere Sahip Komisyonların Oluşturulması” hakkındaki kanun teklifinin “komisyon tarafından alınmış kararlar zabıtarlarca yerine getirilir” şeklinde olan 5. Maddesi görüşülmüştür. Bu maddede geçen ifadenin mahzurlu olduğunu ve beklenen neticeye ulaşılamayacağını belirten Ahmet Nafiz Bey, bir şahıs üzerine düşen parayı ödemediği takdirde, bu paranın tahsilini icra memurlarının takip etmesi gerektiğini dile getirmiştir. Zabıtarların bu anlamda bir görevi olmadığını, bundan dolayı da bu maddenin işleyemez hale geleceğini söyleyen Ahmet Nafiz Bey, bu maddenin “icra memurları tarafından yerine getirilir” şeklinde değiştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁸⁵⁷

Meclisin 11.12.1922 tarihli 154. Oturumunda Konya Mebusu Abdulhalim Çelebi Efendi, Demiryolu işleri hakkında Nafia (Bayındırlık) Vekâleti'ne sual sormuş ve aynı oturumda Nafia Vekili Fevzi Bey ilgili sual takririni cevaplamıştır. Fevzi Bey'in cevabı üzerine söz alan Ahmet Nafiz Bey, demiryollarının çok bozuk olduğunu, sağlıklı bir şekilde bir seyahatin yapılmasının imkânsız olduğunu, hatta bir istasyondan diğer istasyona bile gidilecek yolun olmadığını ifade etmiştir. Bunun üzerine söz alan Ahmet Nafiz Bey, birkaç gün önce Konya'dan Ankara'ya yolculuk yaptığını ve trenlerin yolculuk yapmaya elverişli olmadığı dile getirerek, trenlerde yolculuk yapan askerlerin

⁸⁵⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 152, C. XVI, s.175.

⁸⁵⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 155, C. XVI, s.242-243.

⁸⁵⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 140, C. XXIV, TBMM Matbaası, Ankara, 1960, s.555-556.

de çok zor durumda kaldıklarını belirtmiştir. Nafia Vekâleti'ne demiryollarının tamirâtı için ne lazımsa onları tedarik edeceği sözünü veren Ahmet Nafiz Bey, toplanan paranın israf edilmeden kullanılması şartını koşmuştur.⁸⁵⁸

Meclisin 23.12.1922 tarihli 161. Oturumunda “Vatana ihanet suçundan üç sene kürek cezasına mahkûm edilen Eskişehirli Hakkı Çavuş'un eşi Urkuş kadının durumu” görüşülmüştür. Bu oturumda söz alan Ahmet Nafiz Bey konunun çok fazla uzatılmaması gerektiğini, bu konuda daha önce kabul edilmiş bir kanunun mevcut olduğunu hatırlatmıştır. Kanunun herkes için geçerli olduğunu ve herkese uygulanması gerektiğini vurgulayan Nafiz Bey, münferit olayları tek tek görüşmenin vakit kaybından başka bir şey olmayacağını dile getirmiştir.⁸⁵⁹

Meclisin 17.01.1923 tarihli 175. Oturumunda Kastamonu Mebusu Abdulkadir Kemali Bey'in, “Ceza Kanununun 23. Maddesine İlave Edilecek Maddeler” hakkında yapmış olduğu kanun teklifi müzakere edilmiştir. Abdulkadir Kemali Bey'in teklifi ile ilgili söz alan milletvekillerinden hiç birinin asıl konunun ruhuna temas etmediklerini dile getiren Ahmet Nafiz Bey, üyelerden bazılarının kişi özgürlüğünün kutsal olduğunu ve buna yapılan bir saldırının asayiş düzenine ters olduğunu söylediklerini dile getirmiştir. Nafiz Bey konuşmasının devamında, teklif edilen 1. Maddede “ Rütbe ve mevkii ne olursa olsun kişi hürriyetine tecavüz ederse üç seneden aşağı olmamak üzere kalebentliğe mahkûm edilir” denildiğini bu cezanın çok olduğunu ve aşırılığa kaçıldığını söylemiştir.⁸⁶⁰ Söz konusu kanun teklifinin müzakeresi 07.02.1923 tarihli 188. Oturumda da devam etmiş ve bu oturumda söz alan Ahmet Nafiz Bey, öncelikle üyelerin kanun teklifi ile ilgili olarak lehte ve aleyhte olmak üzere tasnif yapılmasını teklif etmiştir. Yapılan tasnif sonucunda kanun teklifinin lehinde fikir beyan edenler arasında yer almış ve kanun teklifinin, hürriyetin dokunulmazlığını tesis etmek için yapıldığını dile getirerek kişi hürriyetinin öneminden bahsetmiştir.⁸⁶¹

Meclisin 27.01.1923 tarihli 181. Oturumunda Memalik-i Müstahlasadaki (kurtarılmış yerlerdeki) memurlar hakkında Heyeti Vekile arasında meydana gelen karşıt görüşlerin halledilmesi hakkında İcra Vekilleri Heyeti'nin tezkeresi görüşülmüştür. Bu hususun daha önce görüşüldüğünü ve İstanbul'daki memurlar hakkında bir karar verildiğini ifade eden Ahmet Nafiz Bey, diğer yerlerdeki durumun İstanbul'daki

⁸⁵⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 154, C. XXV, s.333-334.

⁸⁵⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 161, C. XXVI, s.17.

⁸⁶⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 175, C. XXVI, s.396-397.

⁸⁶¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 188, C. XXVII, s.214-216.

durumdan pek bir farkı olmadığını, dolayısıyla İstanbul'daki memurlar için kabul edilen kararların diğer yerlerdeki memurlar içinde geçerli olması gerektiğini söylemiştir. Ayrıca kurtarılmış bölgelerdeki veya İstanbul'daki memurları eski görevlerine getirmenin de doğru olmayacağını vurgulayan Nafiz Bey, böyle bir durumda hiçbir karşılık gözetmeden milli mücadele için çalışan kişilere haksızlık yapılmış olacağını dile getirmiştir.⁸⁶²

Meclisin 17.02.1923 tarihli 194. oturumunda “Memalik-i Müstahlasada (kurtarılmış yerlerde) İşgal Müddetince Mahkemelerden Sadır Olan Her Türlü Hükümler” hakkındaki kanun teklifi görüşülmeye başlanmıştır. Bu oturumda söz alan Ahmet Nafiz Bey, hâlihazırda mecliste bulunan üyelerin yeterli olmadığını ve böylesine önemli bir konunun çok az kişi ile görüşülüp karara bağlanması hususunda çekimser olduğunu dile getirmiştir.⁸⁶³

Meclisin 26.02.1923 tarihli 199. Oturumunda “1923 Senesi Bütçesi'nin Onaylanmasına Kadar Olan Üç Ay İçin Otuz Küsur Milyon Lira Kadar Avans Verilmesi” hakkındaki kanun teklifi görüşülmüştür. Bu oturumda konu ile ilgili söz alan Ahmet Nafiz Bey, bu görüşmenin aceleye getirilmeyip, gizli bir oturumda müzakere edilmesini teklif etmiştir.⁸⁶⁴

Meclisin 03.04.1923 tarihli 17. Oturumunda “İntihab-ı Mebusan Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Düzeltilmesi” hakkındaki kanun tasarısı müzakere edilmiştir. Bu oturumda söz alan Ahmet Nafiz Bey, memlekette kanun yapmaktansa, millete kanun düşüncesini aşılamanın daha faydalı olacağını dile getirmiştir. Ülke halkı ve memurları kanunların hükmünü bilir, iyi niyetle uyarsa uzun uzun yeni kanun yapma ihtiyacının kalmayacağını vurgulayan Ahmet Nafiz Bey, kanun olmadan da ülkenin yönetilemeyeceğini ifade etmiştir. Görüşülen maddeler arasında olan “Vali, mutasarrıf, kaymakam, defterdar, mal müdürü, müftü olan kişiler seçime başlanmadan bir ay önce görevlerinden istifa etmelidir” hususuna dikkat çeken Ahmet Nafiz Bey, bunların halk üzerinde etkisinin olduğunu kabul ederek, bu maddede ifade edilmeyen hâkim, savcı, belediye başkanı gibi halk üzerinde etkisi olan görevleri yürüten kişilerinde istifa etmesi gerektiğini dile getirmiştir.⁸⁶⁵

Meclisin 11.04.1923 tarihli 22. Oturumunda “Bazı Mahkûmların Affedilmesi” ile ilgili kanunun görüşülmüş ve bu oturumda söz alan Ahmet Nafiz Bey, söz konusu kanun

⁸⁶² TBMM ZC, D. 1, İ. 181, C. XXVII, s.19.

⁸⁶³ TBMM ZC, D. 1, İ. 194, C. XXVII, s.376.

⁸⁶⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 199, C. XXVII, s.485-486.

⁸⁶⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 17, C. XXVIII, s.334-335.

ile ilgili Adliye Encümeni'nin iki gruba ayrıldığını, bu iki grubun genel affı kabul edenler ve etmeyenler olduğunu dile getirmiştir. Kendisinin genel bir affı kabul etmeyen grup arasında olduğunu ifade eden Ahmet Nafiz Bey, cezasının üçte ikilik kısmını dolduran mahkûmların af edilmesini kabul ettiğini, kanunun bu şekilde kabul edilmesinin memleketin faydasına olacağını söylemiştir.⁸⁶⁶

Meclisin 15.04.1923 tarihli 25. Oturumunda “Memalik-i Müstahlasadan (kurtarılmış yerlerden) Başka Mahallere Nakledilen Kişilerin Menkul ve Gayrimenkul Mallarının İdaresi Hakkında Olan 20 Nisan 1922 Tarihli Emval-i Metruke Kanunu'nun Maddelerinin Düzeltilmesi” müzakere edilmiştir. Bu oturumda konu ile ilgili söz alıp konuşma yapan Ahmet Nafiz Bey, uzun süren savaşlardan dolayı halkın malını mülkünü terk edip gittiğini ve bunların da tahrip edildiğini dolayısıyla emval-i metrukenin (terk edilen mallar) ülkenin kalkınması açısından büyük bir sıkıntı olduğunu dile getirmiştir. İzmir ve Bursa gibi yerlerde tahrip edilmemiş emvali metrukenin satılıp, elde edilen gelirin ülkenin faydalı işlerinde kullanılmasını teklif etmiştir.⁸⁶⁷

Meclisin 16.04.1923 tarihli 26. oturumunda “Vatana ihanet suçundan mahkûm edilen eski Balya Müftüsü Ahmet (Ömer) Efendi ile Belediye Kâtibi Nazif Efendi'nin hakkındaki durum” görüşülmüştür. Bu oturumda söz alan Ahmet Nafiz Bey, söz konusu kişilerle alakalı kabul edilen kanunun ne zaman başlayacağını açık bir şekilde ifade edilmediğini belirtmiştir. TBMM teamüllerine göre kabul edilen kanunun resmi gazete de yayınlanması gerektiğini vurgulayan Ahmet Nafiz Bey, çeşitli sebeplerden dolayı gazete çıkarılmadığını ve dolayısıyla bu kanunun henüz yayınlanmadığını dile getirerek, müzakeresinin devam etmesini teklif etmiştir.⁸⁶⁸

Meclisin 16.04.1923 tarihli 126. Oturumunda Lazistan Mebusu Necati Efendi ve arkadaşları, “Trabzon Mebusu Merhum Ali Şükrü Bey'in Ailesine Para Yardımı Yapılması Ve Çocuklarının Yatılı Bir Okulda Eğitimlerine Devam Ettirilmesi” hakkında kanun teklifi yapmışlardır. Bu oturumda söz alıp konuşma yapan Ahmet Nafiz Bey, Milli Mücadele uğrunda feda olan kişilerin geride bıraktığı ailesine yardımcı olmanın herkesin görevi olduğunu vurgulamış, meclisin bu vakte kadar aldığı karar vasıtasıyla bu görevini yerine getirdiğini dile getirmiştir. Merhum Ali Şükrü Bey'in geride bıraktığı eşi ve üç evladının olduğunu ve bunlara Şükrü Bey'in herhangi bir mal varlığı bırakmadığı gibi

⁸⁶⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 22, C. XXIX, s.56.

⁸⁶⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 25, C. XXIX, s.160-161.

⁸⁶⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 26, C. XXIX, s.201-202.

borç bıraktığını üzülererek söyleyen Ahmet Nafiz Bey, teklif edilen kanunun meclis tarafından kabul edilmesini ümit ettiğini belirtmiştir.⁸⁶⁹

f) Şifahi (sözlü) Sualleri

Meclisin 24.07.1920 tarihli 39. oturumunda Ahmet Nafiz Bey, “İstanbul ve Ecnebi (yabancı) Gazetelerinin İthalinin Sebeb-i Meni” hakkında Dâhiliye Vekâleti’ne sual sormuş ve sual aynı oturumda Dâhiliye Vekâleti’ne gönderilmiştir.⁸⁷⁰

Meclisin 09.12.1336 tarihli 111. Oturumunda Ahmet Nafiz Bey, Müdafaa-i Milliye Vekâleti’nin cevaplamasını istediği “Gayrimüslimlerin Askere Alınmamasının Sebeplerinin Beyan Edilmesi” hakkında sual tavrini vermiştir.⁸⁷¹ Müdafaa-i Milliye Vekili olarak Kozan Mebusu Fevzi Paşa, 22.01.1921 tarihli 131. Gizli oturumda Ahmet Nafiz Bey’in sualine cevap vermek üzere söz alıp konuşma yapmıştır. Konuşmasında öncelikle memlekette askerlik yapabilecek gayrimüslim vatandaşın adedinin 800 kadar olduğuna dikkat çekmiş ve bunların askere alınmasının hukuki bir dayanağının olup olmadığına değinen Fevzi Paşa, bunların askere alınmaları durumunda hangi vazifelerde kullanılabileceğini milletvekillerine sual etmiştir. Meşrutiyetin ilanından sonraki dönemlerde askerliğin bütün halka zorunlu kılındığını ve Hristiyan halkın da askere alındığını dile getiren Fevzi Paşa, bu uygulamanın Balkan Harbi’nde zararları görüldüğünden Harbi Umumi’de (I. Dünya Savaşı) bu uygulamadan vazgeçildiğini, mütarekeden sonrada galip devletlerin talebi üzerine, süresiz şekilde terhis edildiklerini dile getirmiştir. Gayrimüslim halkın tekrar askere alınmasının faydasından çok zararının olabileceği ihtimali üzende duran Fevzi Paşa, ülkenin her tarafında isyanların baş gösterdiği bir ortada İtilaf Devletleri tarafından bu askerlerin aleyhimize kullanılabileceğini ifade etmiştir.⁸⁷²

Meclisin 19.10.1920 tarihli 86. Oturumunda Ahmet Nafiz Bey, “Ankara Belediyesi hakkında Dâhiliye Vekâleti’ne sual tavrini” vermiştir. Ahmet Nafiz Bey, bu sualinde Ankara Belediyesi’nin görevlerini ihmal ettiğini, lokantaların pis ve yemeklerde kullanılan malzemenin temiz olmadığını, ekmeklerin yenilebilir düzeyde olmayıp taşlı, kepekli ve hamur halinde olduğunu, yeterli sayıda misafirhane olmadığını ve bundan dolayı ziyaretçilerin sokaklarda kaldığını dile getirmiştir. Bu ve bunun gibi görevlerin

⁸⁶⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 26, C. XXIX, s.228-229.

⁸⁷⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 39, C. II, s.380.

⁸⁷¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 111, C. VI, s.285.

⁸⁷² TBMM GCZC, D. 1, İ. 136, C. I, TBMM Matbaası, Ankara, 1981, s.320-322.

belediyeye ait olduğunu hatırlatarak, ihmalin sebeplerini Dâhiliye Vekâleti'nden sorulmasını teklif etmiştir.⁸⁷³

Meclisin 13.06.1921 tarihli 44. oturumunda Ahmet Nafiz Bey, “Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun Uygulanmamasının Sebepleri” hakkında Heyet-i Vekile'ye sual takriri vermiştir.⁸⁷⁴

Meclisin 11.02.1922 tarihli 158. oturumunda Ahmet Nafiz Bey, “Taşra Memurlarının Maaşları” hakkında Maliye Vekâleti'ne sual takriri vermiştir.⁸⁷⁵

3) Emin (GEVECİ) Bey

a) Kanun Teklifleri

I. TBMM'de Samsun'u temsil eden mebuslardan Emin (Gevecioğlu) Bey, meclisin 04.10.1922 tarihli 112. Oturumunda “Memurin Muhakemat Tetkik Heyeti (memurlara taalluk eden işlemlerin incelenmesi ile görevli heyet) Kadrosunun İki Kâtip Eklenmesi Sureti ile Genişletilmesi” hakkında kanun teklifi yapmıştır. Yapılan teklif aynı oturumda Layiha Encümeni'ne gönderilmiştir.⁸⁷⁶ Layiha Encümeni kanun teklifini incelemiş, müzakere etmeye uygun bulmuştur. Söz konusu kanun teklifi, meclisin 07.10.1922 tarihli gündemine eklenmiş ve Muvazene-i Maliye Encümeni'ne (Bütçe Komisyonu) gönderilmiştir.⁸⁷⁷ Meclisin 31.01.1923 tarihli 184. Oturumunda müzakereye açılan teklif, “bir başkâtip unvanıyla 2.500 kuruş maaşla, ikinci kâtip unvanıyla 1.500 kuruş maaşla ve üçüncüsü de mukayyit (kayıt memuru) unvanıyla 1.000 kuruş maaşla üç görevli kâtip tayin olunur” şeklinde kabul edilmiştir.⁸⁷⁸

b) Kanun Teklifleri Üzerine Yaptığı Değişiklik Teklifleri

Meclisin 05.09.1920 tarihli 59. Oturumunda Emin Bey ve arkadaşları, Nisabı Müzakere Kanun Tasarısı'nın “Meclisin Toplanma Zamanlarında BMM Azasının Her Birine Aylık İki Yüz Lira Maaş Verilir” şeklinde olan 5. Maddesinin değiştirilmesi hakkında tadilat teklifi yapmışlardır.⁸⁷⁹

⁸⁷³ TBMM ZC, D. 1, İ. 86, C. V, s.103-104.

⁸⁷⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 44, C. II, s.65; TBMM ZC, D. 1, İ. 65, C. III, TBMM Matbaası, Ankara, 1959, s. 165.

⁸⁷⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 118, C. XVI, s. 274.

⁸⁷⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 112, C. III, TBMM Matbaası, Ankara, 1960, s.257.

⁸⁷⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 114, C. III, s.294.

⁸⁷⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 184, C. XXVII, s.73-75.

⁸⁷⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 59, C. III, s.548.

Meclisin 01.05.1922 tarihli 37. Oturumunda görüülen hususlardan olan Müecceliyeti Askeriye Vergisi Hakkındaki Kanunun 3. Maddesinde, birinci dereceden görevli olanlara (Askeri erzak ve levazım müteahhitleri, ziraat erbabı, mevaşi (yenilebilen) hayvan sahipleri, nakliye ve posta müteahhitleri vs.) 300, 400, 600 lira vergi ve ikinci dereceden görevli olanlara (makinstler, değirmenciler, fırıncılar, sanatkârlar vs.) 50, 100, 150 lira vergi verilmesi zikredilmiştir. Bu maddede değışiklik için takrir veren Emin Bey ve arkadaşları Birinci dereceye, 150, 200, 300, 400, 600 ve 800 lira, İkinci dereceye ise 25, 50, 75 lira olarak değıştirilmesini teklif etmişlerdir.⁸⁸⁰

c) Takrirleri

Emin Bey, I. TBMM'ye ilk takririni meclisin 25.03.1922 tarihli 14. Oturumunda Memurin Muhakemat Tetkik Heyetinden istifa ettiğine dair vermiştir.⁸⁸¹

Meclisin 08.06.1922 tarihli 50. Oturumunda “Samsun merkez kazasında idare-i örfiye ilan edilmesi” hakkında İcra Vekilleri Heyeti Riyaseti tezkeresi görüşülmüştür. Emin Bey ikinci takririni bu oturumda “İdare-İ Örfiye'nin Samsun Kazası Sınırları İçinde ve 7 Haziran'dan İtibaren 15 Gün Süreyle” ilan edilmesi hakkında vermiştir.⁸⁸²

d) İmzası Bulunduğu Takrirler

I. TBMM'de yer alan Samsun (Canik) Mebuslarından olan Emin Bey'in altında imzası bulunduğtu takrirler şunlardır:

- Meclisin 06.10.1920 tarihli 79. Oturumunda Bursa Milletvekili Operatör Emin Bey ve arkadaşlarının “Bir (celse-i hafiye) Gizli Oturumun yapılması” hakkında verdikleri takrir.⁸⁸³

- Meclisin 15.06.1922 tarihli 55. oturumunda Hakkâri Mebusu Mazhar Bey ve arkadaşlarının “Müecceliyeti Askeriye Vergisi Verenlerin Harice Gitmelerine İzin Verilmemesi” hakkındaki takrir.⁸⁸⁴

- Meclisin 18.06.1922 tarihli 57. Oturumunda Kayseri Mebusu Sabit Bey ve arkadaşlarının “Heyet-i Vekile'nin Vazife ve Mesuliyetine Dair Kanun Tasarısı'nın Hemen Müzakere Edilmesi” hakkında verdikleri takrir.⁸⁸⁵

⁸⁸⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 37, C. XIX, s.474.

⁸⁸¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 14, C. XVIII, s.373.

⁸⁸² TBMM ZC, D. 1, İ. 50, C. XX, TBMM Matbaası, Ankara, 1959, s.253.

⁸⁸³ TBMM ZC, D. 1, İ. 79, C. IV, s.548.

⁸⁸⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 55, C. XX, s.438.

⁸⁸⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 57, C. XX, s.490.

- Meclisin 31.07.1922 tarihli 83. Oturumunda Erzincan Mebusu Emin Bey ve arkadaşlarının “Bayram Nedeniyle Meclisin 17 Ağustos’a Kadar Tatil Edilmesi” hakkındaki verdikleri taktırir.⁸⁸⁶

- 1922 senesi Bütçe Kanununun görüşüldüğü 25.10.1922 tarihli 126. Oturumda Emin Bey ve arkadaşları, “Amasya Şefkati İslamiye Cemiyeti Tarafından Amasya’da Yapılan Darüssanayi’nin İnşaatını Bitirmek ve Gerekli İhtiyaçların Karşılanması Üzere 1922 yılı Bütçesine 7.500 Liranın İlave Edilmesi” hakkında taktırir vermişlerdir.⁸⁸⁷

- Meclisin 18.11.1922 tarihli 140. Oturumunda Bayazid Mebusu Şevket Bey ve arkadaşlarının İcra Vekilleri Heyeti Riyasetiyle, Hariciye, Dâhiliye ve Maliye Vekâletlerinin cevaplaması üzere “Refet Paşanın Beyanat ve Salahiyeti Hakkında” verdikleri sual taktıriri.⁸⁸⁸

e) Söz Aldığı Oturumlar

Meclisin 22.09.1920 tarihli 70. Oturumunda “İstiklal Mahkemelerine Üye Seçimi” icra edilmiştir. Yapılan oylama sonucunda Samsun (Canik) Mebusu Emin Bey, altmış yedi oy alarak İstiklal Mahkemelerine üye seçilmiştir. Bunun üzerine söz alıp konuşma yapan Emin Bey, mazeretli olduğunu ifade ederek kendisine uygun görülen bu göreve gidemeyeceğini beyan etmiştir.⁸⁸⁹

Emin Bey’in söz alıp konuşma yaptığı diğer oturum meclisin 06.09.1922 tarihli 97. Oturumu olmuştur. Bu oturumda Karahisar-ı Sahip (Afyonkarahisar) Mebusu Mustafa Hulusi Efendi’nin, “Konya eşrafından Başaralı Mustafa Efendi’nin affi hakkında” yaptığı kanun teklifi görüşülmüştür. Konu ile ilgili söz alıp konuşma yapan Emin Bey, İstiklal Mahkemelerinin kararlarının kesin olduğunu ve yanlış bir karar vermesi durumunda meclisin hakem olması gerektiğini vurgulamış ve söz konusu kanun teklifinde verilecek kararın genel olması gerektiğini, bir kısım kişilerin af edilip bir kısmın af edilmemesi gibi bir durumun olmamasını ifade etmiştir.⁸⁹⁰

Emin Bey’in konuşma yaptığı meclisin 13.09.1922 tarihli 101. Oturumunda “Eşkiyaya Yataklık Etmek Suçu İle Altı Ay Hapse Mahkûm Edilen Hacı Hatipoğlu Osman’ın Cezasının Kalan Süresinin Af Edilmesi” hakkındaki kanun tasarısının görüşülmüştür. Konu ile ilgili söz alan Cebelitarık Mebusu İhsan Bey, bütün

⁸⁸⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 83, C. XXII, TBMM Matbaası, Ankara, 1959, s. 103.

⁸⁸⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 126, C. XXIV, s.177.

⁸⁸⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 140, C. XXIV, s.552.

⁸⁸⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 70, C. IV, s.262.

⁸⁹⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 97, C. XXII, s.528.

mahkûmların muayene edilmesi gerektiğini, ancak sadece ismi geçen kişinin muayene edildiğini ifade etmiştir. Bunun üzerine Adliye Encümeni Başkanı olarak söz alan Emin Bey, söz konusu şahsın doktorlar tarafından muayene edildiğini, doktor raporunun mevcut olduğunu ve Adli Tıp tarafından da tasdik edildiğini dile getirerek, İhsan Bey'in bildiği bir şey varsa izah etmesi gerektiğini aksi takdirde imalı sözler söyleyerek vebale gireceğini söylemiştir.⁸⁹¹

Meclisin 13.09.1922 tarihli 101. Oturumunda “Sürmeneli Tiriyandafü oğullarından Aşoforoğlu Yani ve arkadaşlarının idam edilmesi” meselesi görüşülmüştür. Erzurum Mebusu Nusret Efendi, ismi geçen kişilerin suçları ile ilgili Adliye Encümeni'nden izahat yapmasını istemiştir. Adliye Encümeni Başkanı Emin Bey, bu kişilerin birçok suç işlediğini, defalarca insan katlettiklerini, yol kestiklerini, askerlere saldırdıklarını, buldukları bölgede huzursuzluk çıkardıklarını ve Santa eşkıyasından olduklarını dile getirmiştir.⁸⁹²

Vatana ihanet suçundan üç yıl kürek cezasına mahkûm edilen Tepedelenli Nurettin'in durumunun görüşüldüğü 22.11.1922 tarihli 143. Oturumda Adliye Encümeni Başkanı olarak açıklama yapan Emin Bey, söz konusu kişinin af edilmesi gerektiğini dile getirmiş ve konuya Adliye Vekâleti'nin dikkatini çekmiştir.⁸⁹³

Erzurum Mebusu Necati Bey ve arkadaşlarının “İntihab-ı Mebusan Kanunu'nun değiştirilmesi” hakkında verdikleri kanun teklifinin görüşüldüğü 02.12.1922 tarihli 149. Oturumda Ankara Mebusu Gazi Mustafa Kemal Paşa, teklif edilen değişikliğin özel bir amacının olduğunu ve bu amacında doğrudan şahsını ilgilendirdiğini dile getirmiştir. Teklif edilen değişikliğin on dördüncü maddesinde “Büyük Millet Meclisi'ne üye seçilebilmek için Türkiye'nin bugünkü sınırları içinde yer alan bölge halkından olmak ya da seçildiği bölgede iskân etmesi ve daha sonra göç yoluyla gelenlerden Türk ve Kürt olanlardan geliş tarihinden beş yıl geçmesi” şart koşulduğunu dile getiren Mustafa Kemal Paşa, doğum yerinin bugünkü sınırların dışında kaldığını ve mebus seçildiği bölgede de beş yıldır iskân etmediğine dikkat çekmiştir. Dolayısıyla bu teklifin doğrudan şahsını ilgilendirdiğini ve kendisinin meclis dışında bırakılması amaçlandığını vurgulamıştır. Bunun üzerine kanun teklifinde imzası bulunan Emin Bey, açıklama yapmak üzere söz almış ve bu maddenin yazılması esnasında Mustafa Kemal Paşa'nın hiç akla gelmediğini, amaçlarının kesinlikle paşanın ifade ettiği gibi bir şey olmadığını dile getirmiştir. Ülkeyi

⁸⁹¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 101, C. XXIII, s.19.

⁸⁹² TBMM ZC, D. 1, İ. 101, C. XXIII, s.33.

⁸⁹³ TBMM ZC, D. 1, İ. 143, C. XXV, s.36.

kurtaran bir kişi hakkında bu şekilde bir düşüncelerinin olmadığını, Mustafa Kemal Paşa'nın maddeyi bu şekilde anlamasına çok üzüldüğünü, donup kaldığını söyleyen Emin Bey, böyle bir şeyi kastetmektense ölmeyi tercih edeceğini ifade etmiştir. Maddenin ikinci kısmında da mecliste sadece Türk mebusların olmasını arzu ettiğini söyleyen Emin Bey, Arnavut, Kürt vs. din kardeşlerimizin kendi memleketlerinde hizmet etmeleri gerektiğini vurgulamıştır.⁸⁹⁴

Meclisin 9.12.1922 tarihli 153. Oturumunda “Levazım Başkanı İsmail Hakkı Efendinin Affedilmesi” hususu görüşülmüştür. Adliye Encümeni mazbatasının meclise okunması üzerine söz alan Gaziantep Mebusu Yasin Bey, İstiklal Mahkemeleri'nin verdiği kararlar hakkında bir inceleme yapmak Adliye Encümeni'nin görevi olup olmadığını sorulmuştur. Adliye Encümeni adına açıklama yapan Emin Bey, sözü geçen şahsa isnat edilen suçun, mazbatadan da anlaşılacağı üzere aslında affolunan suçlardan olduğunu hatırlatmıştır. İstiklal Mahkemeleri'nin verdiği kararları Adliye Encümeni'nin incelemeyeceğini ve af ile ilgili evrakları Heyet-i Celile'ye arz ettiğini ifade etmiştir.⁸⁹⁵

4) Hasan Fehmi (ÇOLDURZADE) Bey

TBMM Birinci Dönem Samsun (Canik) Mebuslarından olan Hasan Fehmi (Çoldurzade) Bey, I. TBMM'ye katılmasından kısa bir süre sonra Trabzon İstinaf Mahkemesi'ne savcı olarak atanmıştır. Memurluk ile mebusluğun bir kişi üzerinde bulunmasını yasaklayan “*Nisab-ı Müzakere Kanunu*” gereğince yapılan tebligatta memuriyeti tercih etmesi üzerine 30 Ekim 1920'de Genel Kurul'da yapılan görüşmede mebusluktan istifa etmiş sayılmasına karar verilmiştir. Bu sebeple I. TBMM'de aktif olarak faaliyette bulunmamıştır.

5) Mehmet Şükrü (FIRAT) Bey

a) Kanun Teklifleri

I. TBMM'de Samsun (Canik) Mebuslarından olan Mehmet Şükrü Bey ilk kanun teklifini “Kibrit ve sigara kâğıdı vergilerinin tahsil edilmesi” hakkında meclisin 29.12.1921 tarihli 106. Oturumunda vermiştir. Aynı meclisteki teklifler birleştirilerek Layiha Encümeni'ne gönderilmiştir.⁸⁹⁶ Söz konusu kanun teklifi 12.01.1922 tarihli 143.

⁸⁹⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 149, C. XXV, s.162-163.

⁸⁹⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 153, C. XXV, s.289.

⁸⁹⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 136, C. XV, s.234.

Oturumda tekrar gündeme gelmiş ve bu oturumda Muvazene-i Maliye Encümeni'ne gönderilmiştir.⁸⁹⁷

Mehmet Şükrü Bey ikinci kanun teklifini meclisin 29.03.1923 tarihli 13. Oturumunda “Ziraat Bankasının Doğu Anadolu Demiryolları Türk Anonim Şirketine İştirak Ettirilmesi” hakkında vermiştir. Söz konusu kanun teklifi aynı oturumda Layiha Encümeni'ne gönderilmiştir.⁸⁹⁸ Layiha Encümeni'nin incelemeleri sonucunda görüşülmeye değer bulunan teklif, 12.09.1923 tarihinde Nafia ve Muvazene-i Maliye Encümenlerine havale edilmiştir.⁸⁹⁹

b) Takrirleri

Samsun (Canik) Mebusu Mehmet Şükrü Bey ilk takririni, meclisin 04.06.1922 tarihli 47. Oturumunda “Tekâlif-i Milliye Emirleri'nin Tütün Mahsullerini Kapsamaması” hakkında vermiştir. Takrir aynı oturumda Heyet-i Vekile Riyaseti'ne gönderilmiştir.⁹⁰⁰

Mehmet Şükrü Bey ikinci takririni meclisin 05.07.1920 tarihli 28. Oturumunda “İstanbul'dan Samsun'a Geri Dönen Samsun (Canik) Milletvekili Emin Bey'in Müdafaa-i Milliye Teşkilatı'nın oluşturulmasına kadar” izinli sayılması hakkında vermiştir.⁹⁰¹

Mehmet Şükrü Bey üçüncü takririni, meclisin 29.09.1920 tarihli 75. Oturumunda “Damga Resmi'nin Artırılması” hakkındaki kanunun birinci maddesinin oylama yapılarak kabul edilmesi hakkında vermiştir.⁹⁰²

Mehmet Şükrü Bey dördüncü takririni Trabzon Mebusu Hüsrev Bey'in teklif ettiği “Düğünlerde İsrafatın Yasaklanması” hakkındaki kanunun “her kazanın müftüsü ile belediye reisleri ve belediye meclisleri, kanun ahkâmına ters olmamak kaydıyla mahalli ve idari talimatnameler düzenleyebilir ve bu kanunun tatbik edilmesine mecburdur”⁹⁰³ şeklinde ki 2. Maddesinin tadil edilmesi hakkında meclisin 15.11.1920 tarihli 98. Oturumunda vermiştir. Mehmet Şükrü Bey verdiği takrirden söz konusu maddenin “her kazanın müftüsü ile belediye reisleri ve belediye meclisleri, kanun ahkâmına ters

⁸⁹⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 143, C. XVI, s.19-20.

⁸⁹⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 13, C. XXVIII, s.233.

⁸⁹⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 17, C. II, s.37.

⁹⁰⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 47, C. XX, s.145.

⁹⁰¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 28, C. II, s.176.

⁹⁰² TBMM ZC, D. 1, İ. 75, C. IV, s.415.

⁹⁰³ TBMM ZC, D. 1, İ. 97, C. V, s.362.

olmamak kaydıyla mahalli ve idari talimatnameler düzenleyebilir ve bu kanunun hükümet marifetiyle tatbikini takip etmeye mecburdur” şeklinde düzeltilmesini teklif etmiştir.⁹⁰⁴

Mehmet Şükrü Bey beşinci ve son takririni “Subaylardan Kıdemli Yüzbaşı, Memur Ve Askeriyeye Mensup Olanlardan Aynı Maaş Alanlara Elbise ve Askeri Malzeme Bedeli Verilmesi” hakkındaki kanunun görüşüldüğü 14.03.1922 tarihli 8. Oturumda “elbise bedeli olarak kıdemli yüzbaşıya kadar subay ve askeriye mensup olanlara yıllık altmış lira verilmesi” hakkında vermiştir. Yapılan oylama neticesinde Mehmet Şükrü Bey’in teklifi kabul edilmemiştir.⁹⁰⁵

c) İmzası Bulunduğu Takrirler

Samsun (Canik)’u I. TBMM’de temsil eden mebuslardan olan Mehmet Şükrü Bey’in altında imzası bulunduğu takrirler şunlardır:

- Bursa Mebusu Operatör Emin Bey ve arkadaşlarının 06.10.1920 tarihli 79. oturumda “Bir (Celse-i Hafiye) Gizli Oturumun Yapılması” hakkında verdikleri takrir.⁹⁰⁶

- Kastamonu Mebusu Abdulkadir Kemali ve arkadaşlarının 19.10.1922 tarihli 122. Oturumda “Meclisin Ankara’dan Başka Bir Mahalle Taşınması” hakkında verdikleri takrir.⁹⁰⁷

- Sinop Mebusu Dr. Rıza Nur ve arkadaşlarının, 01.11.1922 tarihli 30. oturumda “ Hilafetin Osmanlı Hanedanı’na Ait Olduğu ve Halifenin Bu Hanedandan BMM tarafından seçileceği” hakkında verdikleri takrir.⁹⁰⁸

- Mersin Mebusu Selahaddin Bey ve arkadaşlarının 27.11.1922 tarihli 146. Oturumda “Yeniğün Gazetesinde Yayınlanan Bir Başmakale” hakkında verdikleri takrir.⁹⁰⁹

d) Tahriri Sualleri ve Buna Verilen Cevaplar

Mehmet Şükrü Bey, meclisin 11.11.1920 tarihli 97. Oturumunda “Sansür” hakkında Dâhiliye Vekâleti’ne sual takriri vermiştir. Sual takriri bu oturumda ilgili vekâlete gönderilmiştir.⁹¹⁰

⁹⁰⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 98, C. V, s.383.

⁹⁰⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 8, C. XXVIII, s.212-213.

⁹⁰⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 79, C. IV, s.548.

⁹⁰⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 122, C. XXIV, s.25-26.

⁹⁰⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 130, C. XXIV, s.304-305.

⁹⁰⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 146, C. XXV, s.95-96.

⁹¹⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 97, C. V, s.355.

e) Söz Aldığı Oturumlar

Meclisin 15.04.1922 tarihli 27. Oturumunda “Kibrit İstihlak Resminin Tezyidi” hakkındaki kanun görüşülmüştür. Söz konusu kanunun “İş bu kanunun neşrinden itibaren kibrit üreten ve ticaretini yapan herkes ellerinde bulunan stoktaki kibrit kutularına on liralık ikinci bandrol yapıştırılacaktır” şeklinde olan 2. Maddesi görüşülürken konu ile ilgili söz alıp konuşma yapan Mehmet Şükrü Bey, bandrol meselesinin Bütçe Kanunu’nun altıncı maddesinde görüşüldüğünü dile getirmiş ve tekraren bu maddenin konulmasına gerek olmadığını söylemiştir.⁹¹¹ Yapılan görüşmelerden sonra ilgili madde “İş bu kanunun neşrinden itibaren on beş güne kadar bütün kibrit üreten, ticaretini yapan ve bayiler ellerinde bulunan kibrit kutusu stoklarının miktarını maliyeye bildirmeleri ve vergi farkını ödemeye mecburdurlar” şeklinde değiştirilmiştir. 2. Maddenin bu şekliyle 16.04.1922 tarihli 28. Oturumda meclise okunması üzerine söz alan Mehmet Şükrü Bey, bir eşya üzerine zam yapılacağı zaman bir usulün olduğunu hatırlatarak zam yapılmadan önce bir tamim yayınlanması gerektiğini dile getirmiştir. Ülkenin şartlarından dolayı hiçbir tüccarın elinde kayda değer bir malın olmadığını, dolayısıyla bunları tespit etmenin kolay olduğunu dile getirerek bu maddenin gerekli olmadığını tekrar dile getirmiştir.⁹¹²

6) SÜLEYMAN (BOŞANK) BEY

a) İmzası Bulunduğu Kanun Teklifleri

Kangırı Mebusu Behçet Bey ve arkadaşlarının, 28.10.1922 tarihli 128. Oturumda “Konya Bidayet Mahkemesi Başkanı İhsan Bey ve Arkadaşlarının Affedilmesi” hakkında verdikleri kanun teklifinde Süleyman Bey’in de imzası vardır.⁹¹³

b) İmzası Bulunduğu Takrirler

Samsun (Canik)’u I. TBMM’de temsil eden mebuslardan olan Süleyman Bey’in altında imzası bulunduğu takrirler şunlardır:

-Karahisar-ı Sahip (Afyonkarahisar) Mebusu İsmail Şükrü Efendi ile arkadaşlarının 30.05.1921 tarihli 38. oturumda “Gelecek oturumun 18 Haziran’da yapılması” hakkında verdikleri takrir.⁹¹⁴

⁹¹¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 27, C. XIX, s.172.

⁹¹² TBMM ZC, D. 1, İ. 28, C. XIX, s.197-198.

⁹¹³ TBMM ZC, D. 1, İ. 128, C. XXIV, s.234.

⁹¹⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 38, C. X, s.377.

- Gelibolu Mebusu Celal Nuri Bey ve arkadaşlarının, 21.01.1922 tarihli 148. Oturumda “Türk dostu Klod Farer’e teşekkürname yazılması ve Piyer Loti’nin Türkiye’ni Paris Mümessilliği’ne atanması” hakkında verdikleri takdir.⁹¹⁵

- Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey ve arkadaşlarının, 18.05.1922 tarihli 44. Oturumda “11 madde üzerine Dâhiliye Vekâleti’nden sual” hakkında verdikleri takdir.⁹¹⁶

- Meclisin 15.06.1922 tarihli 55. Oturumunda Hakkâri Mebusu Mazhar Bey ve arkadaşlarının “Müecceliyet-i Askeriye Vergisi verenlerin harice gitmelerine izin verilmemesi” hakkındaki takdir.⁹¹⁷

- Yozgat Mebusu Feyyaz Ali Bey’in, 17.07.1922 tarihli 75. Oturumda “Müecceliyet-i Askeriye Vergisi Kanunu’nun değiştirilmesi” hakkında verdiği takdir.⁹¹⁸

- Meclisin 31.07.1922 tarihli 83. Oturumunda Erzincan Mebusu Emin Bey ve arkadaşlarının “Bayram nedeniyle meclisin 17 Ağustos’a kadar tatil edilmesi” hakkındaki verdikleri takdir.⁹¹⁹

- Kastamonu Mebusu Abdulkadir Kemali ve arkadaşlarının 19.10.1922 tarihli 122. Oturumda “Meclisin Ankara’dan başka bir mahalle taşınması” hakkında verdikleri takdir.⁹²⁰

- 1922 senesi Bütçe Kanunu’nun görüşüldüğü, 25.10.1922 tarihli 126. Oturumda Samsun (Canik) Mebusu Emin Bey ve arkadaşları, “Amasya Şefkati İslamiye Cemiyeti tarafından Amasya’da yapılan Darüssanayi’nin inşaatını bitirmek ve gerekli ihtiyaçların karşılanması üzere 1922 yılı Bütçesine 7.500 liranın ilave edilmesi” hakkında verilen takdir.⁹²¹

- Trabzon Mebusu Hasan Bey ve arkadaşlarının, 28.10.1922 tarihli 128. Oturumda “Kırşehir Mebusu Bekir Efendiye ait olan İstida Encümeni mazbatasının acilen görüşülmesi” hakkında verdikleri takdir.⁹²²

- Sinop Mebusu Dr. Rıza Nur ve arkadaşlarının, 01.11.1922 tarihli 130. oturumda “Hilafetin Osmanlı Hanedanı’na ait olduğu ve halifenin bu hanedandan BMM tarafından seçileceği” hakkında verdikleri takdir.⁹²³

⁹¹⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 148, C. XVI, s.96.

⁹¹⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 44, C. XX, s.77-78.

⁹¹⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 55, C. XX, s.438.

⁹¹⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 75, C. XXI, s.415.

⁹¹⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 83, C. XXII, s.103.

⁹²⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 122, C. XXIV, s.25-26.

⁹²¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 126, C. XXIV, s.177.

⁹²² TBMM ZC, D. 1, İ. 128, C. XXIV, s.228.

⁹²³ TBMM ZC, D. 1, İ. 130, C. XXIV, s.304-305.

- Van Mebusu Haydar Bey ve arkadaşlarının, 02.04.1923 tarihli 16. Oturumda “Topal Osman’ın cesedinin meclis kapısı önünde asılmış bir surette teşhir edilmesi” hakkında verdikleri karar.⁹²⁴

- Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey ve arkadaşlarının, 18.05.1922 tarihli 44. Gizli oturumda “Pontus Meselesi ve Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti hakkında Dâhiliye Vekâleti’ne” verdikleri karar.⁹²⁵

c) Söz Aldığı Oturumlar

Meclisin 10.06.1922 tarihli 51. Gizli oturumunda Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey ve arkadaşları, Pontus Meselesi hakkında Dâhiliye Vekâleti’ne karar vermişlerdir. Siyasi bir emir üzerine sahil kenarlarında olan Hıristiyanların daha iç bölgelere nakledilmesi hususunu içeren kararın görüşülmesi esnasında Süleyman Bey söz alıp konu ile ilgili bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında, bir vatandaşın gelerek, kendisine yardımcı olmasını istediğini, fakat bunu kabul edemeyeceğini söylediğini dile getirmiştir. Daha sonra başka bir şahıs tarafından da aynı talebin geldiğini dile getiren Süleyman Bey, bütün mebusların meclise toplanma gayesinin “Gaye-i Milliye” olduğunu vurgulayarak sözlerini tamamlamıştır.⁹²⁶

C- BİRİNCİ DÖNEM SAMSUN (CANİK) MİLLETVEKİLLERİNİN MECLİSTE ALDIKLARI GÖREVLER

1) Samsun (Canik) Milletvekillerinin Görev Aldıkları Şubeler

I. TBMM mebusları her yasama yılının başında yapılan toplantı ve görüşmelerin neticesinde şubelerde görevlendirilmiş olup bu şubelerde mebuslar seçim yöntemiyle görev almışlardır. Birden beşe kadar şube bulunan I. TBMM’de Samsun (Canik) mebuslarının görev aldıkları şubeler şunlardır.

Ahmet Hamdi (Yalman) Bey, I. TBMM’de 1. İçtima Yılında 3. Şube’de,⁹²⁷ 3. İçtima Yılında 5. Şube’de,⁹²⁸ 4. İçtima Yılında ise 2. Şube’de⁹²⁹ görev almıştır.

⁹²⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 16, C. XXVIII, s.308.

⁹²⁵ TBMM GCZC, D. 1, İ. 44, C. III, TBMM Matbaası, Ankara, 1981, s.362-364.

⁹²⁶ TBMM GCZC, D. 1, İ. 51, C. III, s.388-389.

⁹²⁷ Veysel GENYA, TBMM’nin 25.Yıl Dönümü Anış, TBMM Basımevi, Ankara, 1945, s. 110.

⁹²⁸ V. GENYA, TBMM’nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.120.

⁹²⁹ V. GENYA, TBMM’nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.109.

Ahmet Nafiz (Özalp) Bey, I. TBMM’de 1. İçtima Yılında 3. Şube’de,⁹³⁰ 2. İçtima Yılında 5. Şube’de,⁹³¹ 3. İçtima Yılında 4. Şube’de,⁹³² 4. İçtima Yılında ise 5. Şube’de⁹³³ görev almıştır.

Emin (Geveci) Bey, I. TBMM’de 1. İçtima Yılında 5. Şube’de,⁹³⁴ 2. İçtima Yılında 5. Şube’de,⁹³⁵ 3. İçtima Yılında 5. Şube’de,⁹³⁶ 4. İçtima Yılında ise 4. Şube’de⁹³⁷ görev almıştır.

Hasan Fehmi (Çoldurzade) Bey, mebusluğu kısa sürdüğü için I. TBMM’de sadece 1. İçtima Yılında 4. Şube’de⁹³⁸ görev almıştır.

Mehmet Şükrü (Fırat) Bey, I. TBMM’de 1. İçtima Yılında 1. Şube’de⁹³⁹, 2. İçtima Yılında 3. Şube’de,⁹⁴⁰ 3. İçtima Yılında 2. Şube’de,⁹⁴¹ 4. İçtima Yılında ise 1. Şube’de⁹⁴² görev almıştır.

Süleyman (Boşank) Bey, I. TBMM’de 1. İçtima Yılında 4. Şube’de,⁹⁴³ 2. İçtima Yılında 2. Şube’de,⁹⁴⁴ 3. İçtima Yılında 5. Şube’de,⁹⁴⁵ 4. İçtima Yılında ise 1. Şube’de⁹⁴⁶ görev almıştır.

2) Samsun (Canik) Milletvekillerinin Görev Aldıkları Encümenler

Meclis çalışma sisteminde kanun teklifi ya da kanun tasarıları önce encümenlerde (komisyonlar) görüşüldüğü için yasama faaliyetinin asıl yükünü encümenler çekmektedir. Meclise verilen görev ve sorumlulukların bu encümenlerin çalışmalarına başvurularak yapılması hem iş yoğunluğunu azaltmakta hem de gerekli iş bölümünü sağlamakta olup, böylece yasama faaliyetinin hem çabuk hem de daha sağlıklı işlenmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda I. TBMM’de Adliye Encümeni (Adalet Komisyonu), Dâhiliye Encümeni (İçişleri Komisyonu), Defter-i Hakani Encümeni (Tapu ve Kadastro

⁹³⁰ V. GENYA, TBMM’nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.110

⁹³¹ V. GENYA, TBMM’nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.119.

⁹³² V. GENYA, TBMM’nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.116.

⁹³³ V. GENYA, TBMM’nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.121.

⁹³⁴ V. GENYA, TBMM’nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.118.

⁹³⁵ V. GENYA, TBMM’nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.119.

⁹³⁶ V. GENYA, TBMM’nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.120.

⁹³⁷ V. GENYA, TBMM’nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.117.

⁹³⁸ V. GENYA, TBMM’nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.114.

⁹³⁹ V. GENYA, TBMM’nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.114.

⁹⁴⁰ V. GENYA, TBMM’nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.111.

⁹⁴¹ V. GENYA, TBMM’nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.108.

⁹⁴² V. GENYA, TBMM’nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.105.

⁹⁴³ V. GENYA, TBMM’nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.114.

⁹⁴⁴ V. GENYA, TBMM’nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.107.

⁹⁴⁵ V. GENYA, TBMM’nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.120.

⁹⁴⁶ V. GENYA, TBMM’nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.105.

komisyonu), Divan-ı Haysiyet Encümeni (Disiplin Komisyonu), Hariciye Encümeni (Dışişleri Komisyonu), İktisat Encümeni (Ekonomi Komisyonu), İrşat Encümeni (Aydınlatma ve Yol Gösterme Komisyonu), İstida Encümeni (Dilekçe Komisyonu), Kanun-i Esasi Encümeni (Anayasa Komisyonu), Kavanin-i Maliye Encümeni (Mali Kanunlar Komisyonu), Layiha Encümeni (Tasarı Komisyonu), Maarif Encümeni (Eğitim Komisyonu), Müdafaa-i Milliye Encümeni (Milli Savunma Komisyonu), Nafia Encümeni (Bayındırlık Komisyonu), Şer'îye ve Evkaf (Din İşleri ve Vakıfları Komisyonu), Muvazene-i Maliye Encümeni (Bütçe Komisyonu) gibi encümenler oluşturulmuştur.⁹⁴⁷

I. TBMM'de yer alan Samsun (Canik) Mebuslarının görev aldıkları encümenler (komisyonlar) şu şekildedir:

Ahmet Hamdi (Yalman) Bey, I. TBMM'de 1. İçtima Yılında İstida Encümeni,⁹⁴⁸ 2. İçtima Yılında Maarif Encümeni⁹⁴⁹ ve Nizamname-i Dâhili Encümeni,⁹⁵⁰ 4. İçtima Yılında ise Maarif Encümeni⁹⁵¹ ve Layiha Encümeni'nde⁹⁵² görev almıştır.

Ahmet Nafiz (Özalp) Bey, I. TBMM'de 1. İçtima Yılında Adliye Encümeni⁹⁵³ ve İktisat Encümeni,⁹⁵⁴ 2. İçtima Yılında Adliye Encümeni,⁹⁵⁵ 3. İçtima Yılında Adliye Encümeni,⁹⁵⁶ 4. İçtima Yılında ise Adliye Encümeni⁹⁵⁷ ve Kanuni Esasi Encümeni'nde⁹⁵⁸ görev almıştır.

Emin (Geveci) Bey, I. TBMM'de 1. İçtima Yılında Adliye Encümeni⁹⁵⁹ ve Divan-ı Haysiyet Encümeni,⁹⁶⁰ 2. İçtima Yılında Kanuni Esasi Encümeni⁹⁶¹ ve Posta ve Telgraf

⁹⁴⁷ F. ÇOKER, *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923*, s.108-109.

⁹⁴⁸ V. GENYA, *TBMM'nin 25.Yıl Dönümü Anış*, s.151.

⁹⁴⁹ V. GENYA, *TBMM'nin 25.Yıl Dönümü Anış*, s.169.

⁹⁵⁰ V. GENYA, *TBMM'nin 25.Yıl Dönümü Anış*, s.184.

⁹⁵¹ V. GENYA, *TBMM'nin 25.Yıl Dönümü Anış*, s.171.

⁹⁵² V. GENYA, *TBMM'nin 25.Yıl Dönümü Anış*, s.167.

⁹⁵³ V. GENYA, *TBMM'nin 25.Yıl Dönümü Anış*, s.124.

⁹⁵⁴ V. GENYA, *TBMM'nin 25.Yıl Dönümü Anış*, s.143.

⁹⁵⁵ V. GENYA, *TBMM'nin 25.Yıl Dönümü Anış*, s.125.

⁹⁵⁶ V. GENYA, *TBMM'nin 25.Yıl Dönümü Anış*, s.126.

⁹⁵⁷ V. GENYA, *TBMM'nin 25.Yıl Dönümü Anış*, s.127.

⁹⁵⁸ V. GENYA, *TBMM'nin 25.Yıl Dönümü Anış*, s.158.

⁹⁵⁹ V. GENYA, *TBMM'nin 25.Yıl Dönümü Anış*, s.124.

⁹⁶⁰ V. GENYA, *TBMM'nin 25.Yıl Dönümü Anış*, s.136.

⁹⁶¹ V. GENYA, *TBMM'nin 25.Yıl Dönümü Anış*, s.156.

Encümeni,⁹⁶² 3. İçtima Yılında Adliye Encümeni⁹⁶³ ve Nizam Name-i Dâhili Encümeni,⁹⁶⁴ 4. İçtima Yılında ise Adliye Encümeni'nde⁹⁶⁵ görev almıştır.

Mehmet Şükrü (Fırat) Beyi, I. TBMM'de 1. İçtima Yılında İktisat Encümeni⁹⁶⁶ ve Nafia Encümeni,⁹⁶⁷ 2. İçtima Yılında Posta ve Telgraf Encümeni⁹⁶⁸ ve Nafia Encümeni,⁹⁶⁹ 3. İçtima Yılında İktisat Encümeni,⁹⁷⁰ 4. İçtima Yılında ise İktisat Encümeni'nde⁹⁷¹ görev almıştır.

Süleyman (Boşank) Bey, I. TBMM'de 1. İçtima Yılında İktisat Encümeni⁹⁷² ve İstida Encümeni,⁹⁷³ 3. İçtima Yılında ise İktisat Encümeni'nde⁹⁷⁴ görev almıştır.

3) Samsun (Canik) Milletvekillerinin Görev Aldıkları Geçici Encümen ve Heyetler

Mecliste şube ve encümenlerin dışında bazı kamu hizmetlerini yürütmek üzere bir konuyu görüşmek için dönem boyu teşkil eden geçici encümenler oluşturulmuştur.⁹⁷⁵

Samsun (Canik) Mebuslarının görev aldıkları geçici encümen ve heyetler şu şekildedir:

Ahmet Hamdi (Yalman) Bey, I. TBMM'de 3. İçtima Yılında Memurin Muhakematı (Teknik Encümeni)'nda⁹⁷⁶ görev almıştır.

Ahmet Nafiz (Özalp) Bey, I. TBMM'de 1. İçtima Yılında Kadro Encümenleri (Adliye Vekâleti),⁹⁷⁷ 2. İçtima Yılında Heyeti Vekile'nin Vazife ve Salahiyetlerine Dair Kanun Tanzimine Memur Encümeni Mahsus'ta,⁹⁷⁸ 3. İçtima Yılında ise Memurin Muhakematı (Teknik Encümeni)'nda⁹⁷⁹ görev almıştır.

⁹⁶² V. GENYA, TBMM'nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.189.

⁹⁶³ V. GENYA, TBMM'nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.126.

⁹⁶⁴ V. GENYA, TBMM'nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.185.

⁹⁶⁵ V. GENYA, TBMM'nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.127.

⁹⁶⁶ V. GENYA, TBMM'nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.143.

⁹⁶⁷ V. GENYA, TBMM'nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.180.

⁹⁶⁸ V. GENYA, TBMM'nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.189.

⁹⁶⁹ V. GENYA, TBMM'nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.181.

⁹⁷⁰ V. GENYA, TBMM'nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.145.

⁹⁷¹ V. GENYA, TBMM'nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.146.

⁹⁷² V. GENYA, TBMM'nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.143.

⁹⁷³ V. GENYA, TBMM'nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.151.

⁹⁷⁴ V. GENYA, TBMM'nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.165.

⁹⁷⁵ F. ÇOKER, Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923, s. 108.

⁹⁷⁶ V. GENYA, TBMM'nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.227.

⁹⁷⁷ V. GENYA, TBMM'nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.214.

⁹⁷⁸ V. GENYA, TBMM'nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.212.

⁹⁷⁹ V. GENYA, TBMM'nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.225.

Emin (Geveci) Bey, I. TBMM’de 2. İçtima Yılında Memurin Muhakematı (Teknik Encümeni)’nda,⁹⁸⁰ 3. İçtima Yılında Adliye Encümeni’nin Mazbatası Üzerine Heyeti Umumiye’nin tasvibiyle oluşturulan Adli Tetkikatı Sulhiye İçin Teşekkül Eden Heyet’te,⁹⁸¹ İstiklal Mahkemeleri Kanunu’nun Tetkik ve Tadili İçin Encümeni Mahsus’ta⁹⁸² görev almıştır.

Mehmet Şükrü (Fırat) Bey, I. TBMM’de 1. İçtima Yılında Memalik-i Müstahlasa’da kalan memurların sureti istihdamları hakkında heyeti vekile arasında zuhur eden ihtilafı hal için oluşturulan heyette⁹⁸³ görev almıştır.

Süleyman (Boşank) Bey,⁹⁸⁴ 1. İçtima Yılında Memurin Muhakematı (Teknik Encümeni)’nda⁹⁸⁵ görev almıştır.

D- BİRİNCİ DÖNEM SAMSUN (CANİK) MİLLETVEKİLLERİNİN MECLİSTE YER ALDIKLARI GRUPLAR

I. TBMM içinde iktidar partisi niteliğinde görev yapan Birinci Grup (Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu) ile muhalefetteki İkinci Grup ortaya çıkmıştır. Samsun (Canik) Mebuslarının üyesi olduğu gruplar şu şekildedir:

Ahmet Hamdi (Yalman) Bey, I. TBMM’de Birinci Grup (Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu)’ta⁹⁸⁶ yer alırken Ahmet Nafiz (Özalp) Bey, Emin (Geveci) Bey, Mehmet Şükrü (Fırat) Bey ve Süleyman (Boşank) Bey ise muhalefette olan İkinci Grup’ta⁹⁸⁷ yer almışlardır.

E- BİRİNCİ DÖNEM SAMSUN (CANİK) MİLLETVEKİLLERİNİN İLK MECLİS ANKETİNE VERDİKLERİ CEVAPLAR

1921-1923 yıllarında I. TBMM’de Evrak ve Tahrirat Müdürü olarak görev yapan Necmettin Sahir (Sılan) Bey tarafından “*kazanılacak olan milli istiklal mücadelemizin feyzdar ve semeredar olması neye mütevakkıftır?*” şeklinde tek bir sorudan oluşan bir anket yapılmıştır. Yapılan bu ankete 437 milletvekilinden 315’i cevap vermiş, çeşitli sebeplerden dolayı 122 kişi cevap vermemiştir. Söz konusu anketi ilk olarak 5 Eylül

⁹⁸⁰ V. GENYA, TBMM’nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.233.

⁹⁸¹ V. GENYA, TBMM’nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.208.

⁹⁸² V. GENYA, TBMM’nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.213.

⁹⁸³ V. GENYA, TBMM’nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.218.

⁹⁸⁴ V. GENYA, TBMM’nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.218.

⁹⁸⁵ V. GENYA, TBMM’nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.227.

⁹⁸⁶ V. GENYA, TBMM’nin 25.Yıl Dönümü Anış, s.245.

⁹⁸⁷ V. GENYA, TBMM’nin 25.Yıl Dönümü Anış, s. 250.

1921’de Saruhan Mebusu Mahmut Celal (Bayar) Bey, son olarak da 8 Nisan 1923’te Beyazıt Mebusu Dr. Refik (Saydam) Bey cevaplamıştır.⁹⁸⁸

Samsun (Canik) Mebuslarından Ahmet Nafiz (Özalp) Bey, anketi 28 Şubat 1922 tarihinde cevaplamıştır. Verdiği cevapta Türk Milleti’nin fedakâr bir şekilde mücadeleyi sürdürdüğüne ve zaferin kazanılmasından sonraki dönemde yapılması gerekenlere değinen Ahmet Nafiz Bey, şunları dile ifade etmiştir:⁹⁸⁹ “*On seneden beri fedakârane mücadele ve mücahede eden Türk’ün gaye-i vusulden sonra sükûn ve sükûnete şiddetle ihtiyacı derkardır. Müteakiben köylerden başlayarak süratle maarif esaslarını kurmak; kavaninin, halkın an’anat ve ruhuyla muvazi ve mütenasip bir surette tanzim ve ıslahıyla onu memlekette yegâne hâkim kılmak, istikbal-i iktisadımızı hariçte değil memleketimiz dâhilinde aramak lazımdır. Mutlaka kazanılacak olan istiklali millimizin bu esasat dairesinde feyzdar olabileceğine kaniim.*”

Anketi ikinci olarak 28 Mart 1922 tarihinde cevaplayan Süleyman (Boşank) Bey, verdiği cevapta ilmi, iktisadi ve sosyal noktalara değinmiştir. Süleyman Bey’in değindiği noktalar şu şekildedir:⁹⁹⁰

- “1- Terbiye-i diniye ve milliyemizin hakikaten sahibi olmaklığımız,
- 2- Ahkam-ı Şer ’iyeden istinbat edilen kavanin-i mevzuanın hakim-i mutlak olması,
- 3- Herhangi bir işin ehline tevdi, şahıs, mevki, rütbe, şekil perestlik ve memuriyet gururu zihniyetinin külliyen izalesiyle beyne’n-nas kaybedilmiş olan emniyet ve itimadın husulü,
- 4- Kanun makine farz edilerek onu idare edecek memurun bir makinist mevkiinde kalması,
- 5- Mektepler kadar ahlaksızlığın önüne geçebilmek ve tahte’z-zemin menab-i serveti açıp tezyid-i servet eylemekle beraber halkı işsizlikten men eylemek ve faal adamlar yetiştirmek,
- 6- Her hususta ameli işleri ve hakikat-i keyfiyetin iltizamını esas meslek ittihaz edip riya, tevil cümle fikir ve itiyadından beri olmak,
- 7- Fabrika ve müesseseler vücuda getirilerek her nev-i ihtiyacımızı sa’yimizle istihsal eylemek.”

⁹⁸⁸ Necmettin Sahir SILAN, **İlk Meclis Anketi: Birinci Dönem Milletvekillerinin Gelecekte Bekledikleri**, (Yay. Haz: Cihangir Gündoğdu), Ankara, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu, 2004, s.5 VI.

⁹⁸⁹ N. Sahir SILAN, **İlk Meclis Anketi: Birinci Dönem Milletvekillerinin Gelecekte Bekledikleri**, s.96.

⁹⁹⁰ N. Sahir SILAN, **İlk Meclis Anketi: Birinci Dönem Milletvekillerinin Gelecekte Bekledikleri**, s.97.

Samsun (Canik) Mebuslarından Ahmet Hamdi (Yalman) Bey, anketi 20 Nisan 1922 tarihinde cevaplamış ve verdiği cevap şu şekildedir:⁹⁹¹

“Milli ve içtimai bünyemizin zaafını mucip amillerin keşfine ve bunların ika etmekte olduğu zararların acilen tevkif ve izalesine ve badehu heyet-i içtimaiyemizin mizaç ve tabiatına mülayim ve mukavvi vesaitin ihzar ve tatbikine mütevakkıftır.”

1 Haziran 1922 tarihinde ankete cevap veren Emin Bey, *“namuskâr insanların dahi namussuzlar kadar cüretkâr olmasına mütevakkıftır”*⁹⁹² diyerek ilgili soruya kısa ve öz bir cevap vermiştir.

Anketi son olarak 11 Haziran 1922 tarihinde cevaplayan Mehmet Şükrü (Fırat) Bey, cevabında devletin idare şekline ve anayasal düzene vurgu yapmıştır. Mehmet Şükrü (Fırat) Bey’in ankete verdiği cevap şu şekildedir.⁹⁹³

“Necip milletimizin hasail-i mümtaze ve secaya-yı fitriyesi mukaddes istiklalimizin ebediyyü’de devam olmasını mütekafiledir. Üç seneden beri devam eden, tarih-i cihanda emsaline tesadüf olunamayan ilahi ve nüma mücahedatımızın tarz-ı cereyanı, bu kanaatimizi enzar-ı cihanda teyid edecek vakayiin müstesna bir misalidir. Mukaddes mücaделatımızın feyzdar ve semeredar olması esababının tayini bahsine gelince, bunu atiyen tatbik edeceğimiz tarzı idarenin hutut-i asliyesini irae eyleyen Teşkilat-ı Esasiye Kanununun tam bir vuzuh ile göstermektedir. Bilakaydû şart hâkimiyet-i milliye esasına mutlak adalet düsturlarına istinad edecek, halkın mizaç ve temayülâtına ve asrın mukteziyatına muvafık bir şekli idari, muhtaç olduğumuz ilim ve irfanın muhit-i millide teammüm ve intişarını, ziraat, ticaret ve sanayi gibi menab-i servetin inkişafını, vesait-i medeniye ve fenniye ile tecehhüz edecek aziz vatanımızın imar ve ihyasıyla gaye-i amalimiz olan refah ve saadet-i milletin husulünü temiz edecektir. Bu netice-i mesudeye vasıl olabilmek için kat’ına mecbur olduğumuz mesafenin uzun ve pek arızalı olduğunu kayda haber yoktur. Ancak Cenab-ı Hakkın ırk-ı aziz ve necibimize bahş ve ihsan buyurmuş olduğu pek müstesna hasail-i mümtaze ile füyüzat-ı İslamiyenin imtizacından hâsıl olan azim ve irade ile fezail-i milliyemizin salabet-i mütehakkikasını, bizi istihdaf edilen gaye-i mesudeye sürat ve sühuletle isal edecek evsafı haizdir itikadındayım.”

Yapılan ankette sorulan sorunun ilk beş kelimesi (*kazanılacak olan milli istiklal mücadelemiz*) çok dikkat çekici olup sorunun bu kısmından ve verilen cevaplardan, mebusların Milli Mücadele’nin, başarıya ulaşacağına inandıkları görülmektedir. Milli

⁹⁹¹ N. Sahir SILAN, **İlk Meclis Anketi: Birinci Dönem Milletvekillerinin Gelecekte Bekledikleri**, s.95.

⁹⁹² N. Sahir SILAN, **İlk Meclis Anketi: Birinci Dönem Milletvekillerinin Gelecekte Bekledikleri**, s.94.

⁹⁹³ N. Sahir SILAN, **İlk Meclis Anketi: Birinci Dönem Milletvekillerinin Gelecekte Bekledikleri**, s.98.

Mücadele'nin başarıya ulaşmasından sonraki döneme de atıfta bulunan mebuslar, ulaşılan başarının devam ettirilebilmesini sosyal, ekonomik, ilmi ve fenni gelişmelere ayak uydurmakla mümkün olacağını dile getirmişlerdir.

F- BİRİNCİ DÖNEM SAMSUN (CANİK) MİLLETVEKİLLERİNİN KATILDIKLARI OYLAMALAR

Samsun (Canik) Mebusları I. TBMM'de katıldıkları oylamalar şu şekildedir:

1) Kanun Oylamaları

- Meclisin 15.08.1920 tarihli 49. Oturumunda kabul edilen Ereğli ve Zonguldak Kömür Madenlerinden Alınacak Rüsuma Dair Kanun;

Kabul edenler: Şükrü Bey, Hamdi Bey, Emin Bey,

Reddedenler: Hasan Fehmi Bey, Süleyman Bey.⁹⁹⁴

- Meclisin 17.08.1920 tarihli 51. Oturumunda kabul edilen Aşarın Teslise Raptı Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Şükrü Bey, Hasan Fehmi Bey, Ahmet Nafiz Bey, Emin Bey, Hamdi Bey,

Reddedenler: Süleyman Bey.⁹⁹⁵

- Meclisin 22.08.1920 tarihli 55. Oturumunda kabul edilen Anadolu Şimendifer Maaşat-1 Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Emin Bey, Şükrü Bey, Hamdi Bey, Nafiz Bey,

Reddedenler: Süleyman Bey, Hasan Fehmi Bey.⁹⁹⁶

- Meclisin 22.08.1920 tarihli 55. Oturumunda kabul edilen Bağdat Demiryolu Hattı'nın Maaşat-1 Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Nafiz Bey, Süleyman Bey, Hasan Fehmi Bey, Hamdi Bey, Mehmet Şükrü Bey, Emin Bey.⁹⁹⁷

- Meclisin 23.08.1920 tarihli 56. Oturumunda kabul edilen Anadolu Şimendifer Tahsisat-1 Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Bey, Hasan Fehmi Bey, Ahmet Nafiz Bey, Emin Bey, Hamdi Bey, Mehmet Şükrü Bey.⁹⁹⁸

⁹⁹⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 49, C. III, s.257-258; *Ceride-i Resmîye*, S. 2, 14 Şubat 1921, s.3.

⁹⁹⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 51, C. IV, s.289-290; *Ceride-i Resmîye*, S. 2, 14 Şubat 1921, s.4.

⁹⁹⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 55, C. III, s.406-407; *Ceride-i Resmîye*, S. 3, 21 Şubat 1921, s.2.

⁹⁹⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 55, C. III, s.418; *Ceride-i Resmîye*, S. 3, 21 Şubat 1921, s.2.

⁹⁹⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 56, C. III, s.458; *Ceride-i Resmîye*, S. 3, 21 Şubat 1921, s.2.

- Meclisin 23.08.1920 tarihli 56. Oturumunda kabul edilen Memalik-i Müstahlasa Ahalisiyle Mahcurinden Vergi Ahzına Dair Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Bey, Hasan Fehmi Bey, Ahmet Nafiz Bey, Hamdi Bey, Mehmet Şükrü Bey.⁹⁹⁹

- Meclisin 5.09.1920 tarihli 59. Oturumunda, kabul edilen Nisab-ı Ekseriyet Kanununu;

Kabul edenler: Hamdi Bey, Mehmet Şükrü Bey, Süleyman Bey.¹⁰⁰⁰

- Meclisin 14.09.1920 tarihli 65. Oturumunda kabul edilen Men'i Müskirat Kanunu;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey, Hamdi Bey, Emin Bey.¹⁰⁰¹

- Meclisin 14.09.1920 tarihli 68. Oturumunda kabul edilen İhracat Kanunu;

Kabul edenler: Süleyman Bey, Mehmet Şükrü Bey,

Reddedenler: Hamdi Bey, Emin Bey.¹⁰⁰²

- Meclisin 21.09.1920 tarihli 69. Oturumunda kabul edilen Temettü Vergisi Kanunu;

Kabul edenler: Şükrü Bey, Hamdi Bey, Süleyman Bey.¹⁰⁰³

- Meclisin 23.09.1920 tarihli 71. Oturumunda kabul edilen Tuz Resmi Kanunu;

Kabul edenler: Süleyman Bey, Mehmet Şükrü Bey,

Reddedenler: Hamdi Bey,

Müstenkif(Çekimser): Ahmet Nafiz Bey.¹⁰⁰⁴

- Meclisin 29.09.1920 tarihli 75. Oturumunda kabul edilen Damga Resmi'nin Tezyidi Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Hamdi Bey, Mehmet Şükrü Bey, Nafiz Bey,

Reddedenler: Süleyman Bey.¹⁰⁰⁵

- Meclisin 30.09.1920 tarihli 76. Oturumunda kabul edilen Oyun Kâğıtlarından Alınmakta Olan İstihlak Resmi'nin Tezyidi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Hamdi Bey, Süleyman Bey, Mehmet Şükrü Bey.¹⁰⁰⁶

⁹⁹⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 56, C. III, s.458-459; **Ceride-i Resmîye**, S. 3, 21 Şubat 1921, s.2.

¹⁰⁰⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 59, C. III, s.565; **Ceride-i Resmîye**, S. 3, 21 Şubat 1921, s.2.

¹⁰⁰¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 65, C. IV, s.153-154; **Ceride-i Resmîye**, S. 4, 28 Şubat 1921, s.3.

¹⁰⁰² TBMM ZC, D. 1, İ. 68, C. IV, s.236; **Ceride-i Resmîye**, S. 4, 28 Şubat 1921, s.4.

¹⁰⁰³ TBMM ZC, D. 1, İ. 69, C. IV, s.257; **Ceride-i Resmîye**, S. 4, 28 Şubat 1921, s.5.

¹⁰⁰⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 71, C. IV, s.317; **Ceride-i Resmîye**, S. 4, 28 Şubat 1921, s.5.

¹⁰⁰⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 75, C. IV, s.445; **Ceride-i Resmîye**, S. 4, 28 Şubat 1921, s.6.

¹⁰⁰⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 76, C. IV, s.483; **Ceride-i Resmîye**, S. 4, 28 Şubat 1921, s.7.

- Meclisin 30.09. 1920 tarihli 76. Oturumunda kabul edilen Sigara Kâğıdı İstihlak Resmi'nin Tezyidi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Hamdi Bey, Şükrü Bey.¹⁰⁰⁷

- Meclisin 30.09.1920 tarihli 76. Oturumunda kabul edilen Kibrit İstihlak Resmi'nin Tezyidi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Emin Bey, Hamdi Bey, Süleyman Bey, Mehmet Şükrü Bey, Ahmet Nafiz Bey.¹⁰⁰⁸

- Meclisin 6.10.1920 tarihli 79. Oturumunda kabul edilen Mekteb-i Harbiye Talebesiyle Verilecek Maaş Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Bey, Hamdi Bey, Mehmet Şükrü Bey, Ahmet Nafiz Bey.¹⁰⁰⁹

- Meclisin 6.10.1920 tarihli 79. Oturumunda kabul edilen Ziraat Bankası Muvakkat Bütçe Kanunu'nun Rey Pusulaları Kanunu;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey, Süleyman Bey, Hamdi Bey.¹⁰¹⁰

- Meclisin 25.10.1920 tarihli 90. Oturumunda kabul edilen Müslümanlardan Bedel-i Nakdi Alınması Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Ahmet Nafiz Bey,

Reddedenler: Hamdi Bey, Mehmet Şükrü Bey.¹⁰¹¹

- Meclisin 30.10.1920 tarihli 92. Oturumunda kabul edilen Kasım ve Aralık Aylarına Mahsus Muvakkat Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Hamdi Bey, Mehmet Şükrü Bey,

Reddedenler: Ahmet Nafiz Bey.¹⁰¹²

- Meclisin 9.11.1920 tarihli 96. Oturumunda kabul edilen Emlak ve Arazi ve Temettu Vergisi Tezkere Esmanı'nın Tezyidi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Hamdi Bey, Şükrü Bey, Ahmet Nafiz Bey.¹⁰¹³

- Meclisin 29.11.1920 tarihli 105. Oturumunda kabul edilen İstiklal Madalyası Kanunu;

Kabul edenler: Ahmet Nafiz Bey.¹⁰¹⁴

¹⁰⁰⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 76, C. IV, s.483-484; **Ceride-i Resmîye**, S. 4, 28 Şubat 1921, s.7.

¹⁰⁰⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 76, C. IV, s.484; **Ceride-i Resmîye**, S. 4, 28 Şubat 1921, s.7.

¹⁰⁰⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 79, C. IV, s.575; **Ceride-i Resmîye**, S. 5, 7 Mart 1921, s.7.

¹⁰¹⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 79, C. IV, s.575; **Ceride-i Resmîye**, S. 4, 28 Şubat 1921, s.8.

¹⁰¹¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 90, C. V, s.195.

¹⁰¹² TBMM ZC, D. 1, İ. 92, C. V, s. 252; **Ceride-i Resmîye**, S. 7, 21 Mart 1921, s.4.

¹⁰¹³ TBMM ZC, D. 1, İ. 96, C. V, s. 341; **Ceride-i Resmîye**, S. 8, 28 Mart 1921, s.2.

¹⁰¹⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 105, C. VI, s.137; **Ceride-i Resmîye**, S. 9, 4 Nisan 1921, s.3.

- Meclisin 9.11.1920 tarihli 111. Oturumunda kabul edilen Matbaa Alat ve Edevatıyla Kitap ve Gazete Kâğıtlarının Gümrük Resminden İstisnasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Ahmet Nafiz Bey.¹⁰¹⁵

- Meclisin 11.12.1920 tarihli 112. Oturumunda kabul edilen Hariciye Bütçesi'ne Para İlavesine Dair Kanunu;

Reddedenler: Ahmet Nafiz Bey.¹⁰¹⁶

- Meclisin 23.11.1920 tarihli 120. Oturumunda kabul edilen Zonguldak Memurini Maaşatına Zam İcrasına Dair Kanun;

Reddedenler: Ahmet Nafiz Bey.¹⁰¹⁷

- Meclisin 26.01.1921 tarihli 138. Oturumunda kabul edilen Jandarma Bütçesi'ne Münakale İcrasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Ahmet Nafiz Bey.¹⁰¹⁸

- Meclisin 3.02.1921 tarihli 143. Oturumunda kabul edilen Posta ve Telgraf Bütçesi'ne Zam İcrasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Ahmet Nafiz Bey.¹⁰¹⁹

- Meclisin 19.03.1921 tarihli 9. Oturumunda kabul edilen Sevkiyat Efrat ve Küçük Zabitana Verilecek Yevmiye Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Emin Bey.¹⁰²⁰

- Meclisin 19.03.1921 tarihli 9. Oturumunda kabul edilen Bozkır Kaymakamı Demir Asaf Bey'in Ailesine Maaş Tahsisine Dair Kanun;

Kabul edenler: Emin Bey.¹⁰²¹

- Meclisin 26.03.1921 tarihli 12. Oturumunda kabul edilen Fukara-yı Ahaliye Tevzi Edilmek Üzere Ormanlardan Kat'olunacak Mahrukat Hakkındaki Lâyiha-i Kanuniye Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Emin Bey.¹⁰²²

- Meclisin 9.04.1921 tarihli 18. Oturumunda kabul edilen Şimendifer Tarifesi'nin Altı Misline İbلاغı Hakkındaki Kanun;

¹⁰¹⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 111, C. VI, s. 293; **Ceride-i Resmîye**, S. 9, 4 Nisan 1921, s.4.

¹⁰¹⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 112, C. VI, s. 330; **Ceride-i Resmîye**, S. 10, 11 Nisan 1921, s.2.

¹⁰¹⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 120, C. VI, s. 523; **Ceride-i Resmîye**, S. 10, 11 Nisan 1921, s.2.

¹⁰¹⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 138, C. VII, s. 400; **Ceride-i Resmîye**, S. 11, 18 Nisan 1921, s.4.

¹⁰¹⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 143, C. VIII, s.78; **Ceride-i Resmîye**, S. 5, 7 Mart 1921, s.2.

¹⁰²⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 9, C. IX, s.164; **Ceride-i Resmîye**, S. 12, 25 Nisan 1921, s.3.

¹⁰²¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 9, C. IX, s.165; **Ceride-i Resmîye**, S. 12, 25 Nisan 1921, s.3.

¹⁰²² TBMM ZC, D. 1, İ. 12, C. IX, s.259; **Ceride-i Resmîye**, S. 12, 25 Nisan 1921, s.3.

Kabul edenler: Süleyman Bey, Emin Bey.¹⁰²³

- Meclisin 28.04.1921 tarihli 26. Oturumunda kabul edilen Ordu Maaşatıyla Cephe Zamlarının Sured-i Tesviyesi'ni Mübeyyin Kanunu;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey, Emin Bey, Hamdi Bey.¹⁰²⁴

- Meclisin 28.04.1921 tarihli 26. Oturumunda kabul edilen Erzurum - Erzincan ve Samsun - Havza şimendifer Hududu'nun İnşaatı ve Kızılırmak Nehri'nin Masarif-i İstikşafiyesi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey, Emin Bey, Süleyman Bey, Hamdi Bey.¹⁰²⁵

- Meclisin 28.04.1921 tarihli 26. Oturumunda kabul edilen Zonguldak ve Ereğli Havza-i Fahmiyesinde Mevcut Kömür Tozlarının Amele Menafi-i Umumiyesi Furuhtu'na Dair Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Bey, Hamdi Bey, Mehmet Şükrü Bey.¹⁰²⁶

- Meclisin 30.04.1921 tarihli 27. Oturumunda kabul edilen 28 Şubat ve 24 Mart 1921 Tarihli Avans Kanunları'na Müzeyyel Kanun;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey, Hamdi Bey.¹⁰²⁷

- Meclisin 30.04.1921 tarihli 27. Oturumunda kabul edilen Ordu - Sivas Tariki'nin Turuk-u Umumiye Meyanına İthali'ne Dair Kanun;

Kabul edenler: Hamdi Bey, Süleyman Bey, Emin Bey.¹⁰²⁸

- Meclisin 7.07.1921 tarihli 30. Oturumunda kabul edilen Gümrük Tarifesi'nin (B) ve (D) Cetvelleri Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Emin Bey.¹⁰²⁹

- Meclisin 30.07.1921 tarihli 38. Oturumunda kabul edilen Posta ve Telgraf Ücretlerinin Tezyid-i Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Hamdi Bey, Süleyman Bey, Mehmet Şükrü Bey, Ahmet Nafiz Bey, Emin Bey.¹⁰³⁰

- Meclisin 20.06.1921 tarihli 40. Oturumunda kabul edilen Hekimhan Kazası Namıyla Bir Kaza Teşkili Hakkında Kanun;

¹⁰²³ TBMM ZC, D. 1, İ. 18, C. IX, s.441-442,

¹⁰²⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 26, C. X, s.146-147; **Ceride-i Resmîye**, S. 13, 2 Mayıs 1921, s.4.

¹⁰²⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 26, C. X, s.148; **Ceride-i Resmîye**, S. 14, 9 Mayıs 1921, s.2.

¹⁰²⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 26, C. X, s.149; **Ceride-i Resmîye**, S. 14, 9 Mayıs 1921, s.2.

¹⁰²⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 27, C. X, s.188; **Ceride-i Resmîye**, S. 14, 9 Mayıs 1921, s.3.

¹⁰²⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 27, C. X, s.189-190; **Ceride-i Resmîye**, S. 14, 9 Mayıs 1921, s.4.

¹⁰²⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 30, C. X, s.258; **Ceride-i Resmîye**, S. 17, 6 Haziran 1921, s.1.

¹⁰³⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 38, C. X, s.378; **Ceride-i Resmîye**, S. 17, 6 Haziran 1921, s.8.

Kabul edenler: Süleyman Bey, Mehmet Şükrü Bey, Ahmet Nafiz Bey, Emin Bey.¹⁰³¹

- Meclisin 25.06.1921 tarihli 42. Oturumunda kabul edilen Muhacirin Sevkleri İçin Muktezi Yüz Elli Bin Liranın Avans Olarak İtasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Hamdi Bey, Ahmet Nafiz Bey, Mehmet Şükrü Bey, Emin Bey.¹⁰³²

- Meclisin 2.07.1921 tarihli 45. Oturumunda kabul edilen 2 Temmuz 1921 Tarihli Avans Kanunu;

Kabul edenler: Hamdi Bey, Emin Bey, Mehmet Şükrü Bey.¹⁰³³

- Meclisin 16.07.1921 tarihli 51. Oturumunda kabul edilen Hudut Sıhhiye İdaresiyle Tekaüt Sandığı'na Ait Rüsümün Tezyidi Hakkındaki 28 Kasım 1920 Tarihli Kanuna Muadil Kanun;

Kabul edenler: Hamdi Bey,

Reddedenler: Emin Bey, Süleyman Bey.¹⁰³⁴

- Meclisin 16.07.1921 tarihli 51. Oturumunda kabul edilen Nüfus Vukuatı'nın Altı Ay Müddetle Cezay-ı Nakdiden Muafiyeti'ne Dair Kanun;

Kabul edenler: Hamdi Bey, Emin Bey.¹⁰³⁵

- Meclisin 21.07.1921 tarihli 53. Oturumunda kabul edilen Muafiyet-i Askeriye Vergisi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Şükrü Bey, Emin Bey, Ahmet Nafiz Bey, Hamdi Bey, Süleyman Bey.¹⁰³⁶

- Meclisin 21.07.1921 tarihli 53. Oturumunda kabul edilen Türkiye - Afgan Muahedename'si Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Emin Bey, Süleyman Bey, Ahmet Nafiz Bey, Mehmet Şükrü Bey.¹⁰³⁷

- Meclisin 21.07.1921 tarihli 53. Oturumunda kabul edilen Türkiye - Rusya Muahedename'si Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Emin Bey, Hamdi Bey, Mehmet Şükrü Bey.¹⁰³⁸

¹⁰³¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 40, C. X, s.448; **Ceride-i Resmîye**, S. 28, 27 Haziran 1921, s.2.

¹⁰³² TBMM ZC, D. 1, İ. 42, C. XI, s.50-51; **Ceride-i Resmîye**, S. 19, 4 Haziran 1921, s.2.

¹⁰³³ TBMM ZC, D. 1, İ. 45, C. XI, s.121.

¹⁰³⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 51, C. XI, s.306.

¹⁰³⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 51, C. XI, s.307.

¹⁰³⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 53, C. XI, s.341-342.

¹⁰³⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 53, C. XI, s.342-343.

¹⁰³⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 53, C. XI, s.342-344.

- Meclisin 21.07. 1921 tarihli 53. Oturumunda kabul edilen Türkiye İle Rusya Beyninde Münakit Üsera Mukavelename'si Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Emin Bey, Süleyman Bey, Hamdi Bey, Mehmet Şükrü Bey.¹⁰³⁹

- Meclisin 3.08. 1921 tarihli 60. Oturumunda kabul edilen İhracat Resmi'nin İlgası Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Emin Bey, Mehmet Şükrü Bey, Ahmet Nafiz Bey.¹⁰⁴⁰

- Meclisin 5 Ağustos 1921 tarihli 62. Oturumunda kabul edilen TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne Başkumandanlık Tevcihine Dair Kanun;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey, Hamdi Bey, Ahmet Nafiz Bey, Emin Bey.¹⁰⁴¹

- Meclisin 11.08.1921 tarihli 64. Oturumunda kabul edilen Evliye-i Selase'de Vergilerin Sured-i Cibayeti'ne Dair Kanun;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey, Ahmet Nafiz Bey.¹⁰⁴²

- Meclisin 1.10.1921 tarihli 84. Oturumunda kabul edilen 8 Ağustos 1919 Tarihli Tahsili Emval Kanunu'nun 3. Maddesi'nin Tadiline Dair Kanun;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey.¹⁰⁴³

- Meclisin 15.10.1921 tarihli 93. Oturumunda kabul edilen Amasya'da Şefkati İslamiye Yurdu İçin Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Bütçesine Beş Bin Lira Tahsisat Kabulüne Dair Kanun;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey.¹⁰⁴⁴

- Meclisin 24.10.1921 tarihli 99. Oturumunda kabul edilen Hıyanet-i Vataniye Cürmünden Mahkûm Yenişehirli Ethem Paşa'nın Bakiye-i Müddeti Mahkumesinin Affi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Ahmet Nafiz Bey, Mehmet Şükrü Bey.¹⁰⁴⁵

- Meclisin 1.11.1921 tarihli 103. Oturumda kabul edilen Düşmandan İstirdat Edilen ve Edilecek Olan Mahaller Ahalisine Muavenet Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey.¹⁰⁴⁶

- Meclisin 3.11.1921 tarihli 104. Oturumda kabul edilen İzinnamesiz Akd-i Nikâh ve İzdivaçtan Dolayı Maznun ve Mahkûm Olanların Affına Dair Olan Kanun;

¹⁰³⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 53, C. XI, s.345-346.

¹⁰⁴⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 60, C. XI, s.414.

¹⁰⁴¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 62, C. XI, s.21.

¹⁰⁴² TBMM ZC, D. 1, İ. 64, C. XII, s.65-66.

¹⁰⁴³ TBMM ZC, D. 1, İ. 84, C. XIII, TBMM Matbaası, Ankara, 1958, s.82.

¹⁰⁴⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 93, C. XIII, s.157.

¹⁰⁴⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 99, C. XIII, s.274.

¹⁰⁴⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 103, C. XIV, s.28.

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey.¹⁰⁴⁷

- Meclisin 3.12.1921 tarihli 121. Oturumda kabul edilen Dâhiliye Vekâleti'nin 1921 Senesi Bütçesinin 151. Faslının Birinci Memurin Harcırahı Maddesine Otuz Bin Lira Tahsisat İtasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey.¹⁰⁴⁸

- Meclisin 8.12.1921 tarihli 124. Oturumda kabul edilen Gaziantep Ahalisine Muavenet Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey.¹⁰⁴⁹

- Meclisin 19.12.1921 tarihli 130. Oturumda kabul edilen Hıyanet-i Vataniye Mücriminin Bir Kısmının Aflarına Dair Kanun;

Reddedenler: Süleyman Bey, Mehmet Şükrü Bey.¹⁰⁵⁰

- Meclisin 19.12.1921 tarihli 130. Oturumda kabul edilen Umum Jandarma Kumandanlığı'nın Sene-i Haliye Bütçesine Zammedilen Tahsisat Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey.¹⁰⁵¹

- Meclisin 20.12.1921 tarihli 131. Oturumda kabul edilen Emniyet-i Umumiye Bütçesine Zamaim İcrasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey, Süleyman Bey.¹⁰⁵²

- Meclisin 20.12.1921 tarihli 131. Oturumda kabul edilen Nafia Bütçesine Zamaim İcrasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Bey,

Müstenkif(Çekimsir): Ahmet Nafiz Bey.¹⁰⁵³

- Meclisin 22.12.1921 tarihli 132. Oturumda kabul edilen Adana Leyl-i Sultani'si İle Gaziantep'teki Ticaret İdadi'si İçin Maarif Vekâleti'nin 1921 Bütçesine Tahsisat İlavesine Dair Kanun;

Kabul edenler: Ahmet Nafiz Bey, Mehmet Şükrü Bey.¹⁰⁵⁴

- Meclisin 22.12.1921 tarihli 132. Oturumda kabul edilen Münhasıran Gümrük Muamelatını Teftiş İçin Maliye Vekâleti'nde 4 Müfettişlik İhdası Hakkındaki Kanun;

¹⁰⁴⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 104, C. XIV, s.63.

¹⁰⁴⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 121, C. XV, s.12.

¹⁰⁴⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 124, C. XV, s.78.

¹⁰⁵⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 130, C. XV, s.155.

¹⁰⁵¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 130, C. XV, s.156.

¹⁰⁵² TBMM ZC, D. 1, İ. 131, C. XV, s.186.

¹⁰⁵³ TBMM ZC, D. 1, İ. 131, C. XV, s.187.

¹⁰⁵⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 132, C. XV, s.215.

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey, Süleyman Bey.¹⁰⁵⁵

- Meclisin 24.12.1921 tarihli 133. Oturumunda kabul edilen Posta ve Telgraf Müdüriyeti Umumiyesi Bütçesine Zamaim İcrasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey,

Reddedenler: Süleyman Bey.¹⁰⁵⁶

- Meclisin 7.01.1922 tarihli 141. Oturumunda kabul edilen Sülûsan-i Müddeti Cezaiyelerini İkmal Eden Mahkuminin Aflarına ve İşgal Olunan Mahaller Ahalisinden Maznun ve Müttehim Cünha ve Cinayet Erbabı Haklarındaki Hukuk-u Umumiye Davasının Teciline Dair Kanun;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey, Ahmet Nafiz Bey,

Reddedenler: Emin Bey, Süleyman Bey.¹⁰⁵⁷

- Meclisin 14.01.1922 tarihli 144. Oturumunda kabul edilen Mut Kazası'nın Kale Mahallesi'nde Vaki Mamüştemilat Bir Kıta Hamam Arsasının Mut Kazası Belediyesi'ne Terkine Dair Kanun;

Kabul edenler: Ahmet Nafiz Bey, Mehmet Şükrü Bey, Emin Bey,

Reddedenler: Süleyman Bey.¹⁰⁵⁸

- Meclisin 21.01.1922 tarihli 148. oturumda Tecil-i Takibat Kanun;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey,

Reddedenler: Ahmet Nafiz Bey, Süleyman Bey.¹⁰⁵⁹

- Meclisin 23.01.1922 tarihli 149. Oturumda kabul edilen 1921 Senesi Posta ve Telgraf Müdüriyet-i Umumiyesi Bütçesine 40 Bin Lira Tahsisat-ı Munzama İtasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Emin Bey, Mehmet Şükrü Bey, Süleyman Bey,

Reddedenler: Ahmet Nafiz Bey.¹⁰⁶⁰

- Meclisin 23.01.1922 tarihli 149. Oturumda kabul edilen Buhara Mümessili ve Maiyet-i Erkânı Maaş ve Tahsisatı Karşılığı Olarak Hariciyenin 1921 Bütçesine Zamaim İcrasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey.¹⁰⁶¹

¹⁰⁵⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 131, C. XV, s.216.

¹⁰⁵⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 133, C. XV, s.229-230.

¹⁰⁵⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 141, C. XVI, s.7-8.

¹⁰⁵⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 144, C. XVI, s.51.

¹⁰⁵⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 148, C. XVI, s.111-112.

¹⁰⁶⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 149, C. XVI, s.134.

¹⁰⁶¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 149, C. XVI, s.135.

- Meclisin 28.01.1922 tarihli 151. Oturumunda kabul edilen Konya Darüleytamı İçin Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Bütçesine Zamaim İcrasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey, Ahmet Nafiz Bey.¹⁰⁶²

- Meclisin 30.01.1922 tarihli 152. Oturumunda kabul edilen Müdafaa-i Milliye Bütçesine İki Milyon Lira Avans İtası Dair Kanun;

Kabul edenler: Ahmet Nafiz Bey, Mehmet Şükrü Bey, Emin Bey.¹⁰⁶³

- Meclisin 6.02.1922 tarihli 155. Oturumunda kabul edilen 1921 Senesi Hariciye Vekâlet-i Bütçesine 160 Bin Lira Tahsisatı Munzama İlavesine Dair Kanun;

Kabul edenler: Emin Bey, Mehmet Şükrü Bey.¹⁰⁶⁴

- Meclisin 26.02.1922 tarihli 166. Oturumunda kabul edilen Zahirî İthalatından Alınmakta Olan Gümrük Resmi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Emin Bey, Mehmet Şükrü Bey.¹⁰⁶⁵

- Meclisin 26.02.1922 tarihli 166. Oturumunda kabul edilen Koçgiri Hadisesi'nde Duçar-ı Sefalet Olanlara Verilecek Tohumluk ve Yemeklik Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Emin Bey, Mehmet Şükrü Bey.¹⁰⁶⁶

- Meclisin 26.02.1922 tarihli 166. Oturumunda kabul edilen 1921 Senesi Muvazene-i Umumiye Kanunu;

Kabul edenler: Emin Bey, Mehmet Şükrü Bey, Ahmet Nafiz Bey.¹⁰⁶⁷

- Meclisin 26.02.1922 tarihli 167. Oturumunda kabul edilen 1922 Senesi Muvazene-i Umumiye Kanununun 3. Maddesi;

Kabul edenler: Emin Bey, Mehmet Şükrü Bey,

Reddedenler: Ahmet Nafiz Bey.¹⁰⁶⁸

- Meclisin 28.02.1922 tarihli 167. Oturumunda kabul edilen 1922 Senesi Avans Kanununu;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey, Ahmet Nafiz Bey, Emin Bey.¹⁰⁶⁹

- Meclisin 14.03.1922 tarihli 8. Oturumunda kabul edilen Zabitanın Kıdemli Yüzbaşı ve Memur ve Mensubunun Askeriyeden Maaşça Muadilleri İçin Melbusat ve Teçhizat Bedeli İtası Hakkındaki Kanun;

¹⁰⁶² TBMM ZC, D. 1, İ. 151, C. XVI, s.166.

¹⁰⁶³ TBMM ZC, D. 1, İ. 152, C. XVI, s.186.

¹⁰⁶⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 155, C. XVI, s.245.

¹⁰⁶⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 166, C. XVI, s.158.

¹⁰⁶⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 166, C. XVI, s.59.

¹⁰⁶⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 166, C. XVI, s.161-162.

¹⁰⁶⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 167, C. XVI, s.191.

¹⁰⁶⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 167, C. XVI, s.192.

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey.¹⁰⁷⁰

- Meclisin 16.03.1922 tarihli 9. Oturumunda kabul edilen Türkiye - Ukrayna Muhadenet Ahitname'si Hakkındaki Kanun;

Kabul edilenler: Emin Bey.¹⁰⁷¹

- Meclisin 8.04.1922 tarihli 22. Oturumunda kabul edilen Genel Harp Esnasında Kura Ahalisine Zimmet Kaydedilen Aşarın Sured-i Cibayeti Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey.¹⁰⁷²

- Meclisin 8.04.1922 tarihli 21. Oturumunda kabul edilen Hariciye Vekâleti Bütçesine Vazife-i Mahsusa İle Ukrayna'ya Gidecek Heyetin Masarif-i Seferiye ve Zaruriyesine Karşılık Olmak Üzere Zam İcrası Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey.¹⁰⁷³

- Meclisin 11.04.1922 tarihli 24. Oturumunda kabul edilen Bayezid Livası'na İthal Olunacak Zehair Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey, Süleyman Bey.¹⁰⁷⁴

- Meclisin 15.04.1922 tarihli 27. Oturumunda kabul edilen İstihlak Resmi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Bey, Mehmet Şükrü Bey.¹⁰⁷⁵

- Meclisin 15.04. 1922 tarihli 27. Oturumunda kabul edilen Merakib-i Bahriye'den Alınacak Rüsüm Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Bey.¹⁰⁷⁶

- Meclisin 16.04.1922 tarihli 28. Oturumunda kabul edilen Şehbenderhaneler Rüsümü'nun Tezyidi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Bey, Mehmet Şükrü Bey.¹⁰⁷⁷

- Meclisin 16.04. 1922 tarihli 28. Oturumunda kabul edilen Sigara Kâğıdı İstihlak Resmi'nin Tezyidi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Bey, Mehmet Şükrü Bey.¹⁰⁷⁸

¹⁰⁷⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 8, C. XVIII, s.232.

¹⁰⁷¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 9, C. XVIII, s.259.

¹⁰⁷² TBMM ZC, D. 1, İ. 22, C. XIX, s.72.

¹⁰⁷³ TBMM ZC, D. 1, İ. 22, C. XIX, s.73.

¹⁰⁷⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 24, C. XIX, s.137.

¹⁰⁷⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 27, C. XIX, s.189-190.

¹⁰⁷⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 27, C. XIX, s.190.

¹⁰⁷⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 28, C. XIX, s.228.

¹⁰⁷⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 28, C. XIX, s.229.

- Meclisin 16.04.1922 tarihli 28. Oturumunda kabul edilen Kibrit İstihlak Resmi'nin Tezyidi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Bey.¹⁰⁷⁹

- Meclisin 16.04.1922 tarihli 28. Oturumunda kabul edilen Zabıta-i Saydiye Nizamnamesi'ni Muadil Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Bey.¹⁰⁸⁰

- Meclisin 18.04.1922 tarihli 30. Oturumunda Mükellefiyet-i Nakliye-i Askeriye Kanununu;

Kabul edenler: Süleyman Bey, Mehmet Şükrü Bey.¹⁰⁸¹

- Meclisin 20.04.1922 tarihli 31. Oturumunda kabul edilen Memalik-i Müstahsaladan Firar veya Gaybubet Eden Ahalinin Emval-i Menkule ve Gayrimenkullülerinin İdaresi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey.

Müstenkif(Çekimser): Süleyman Bey.¹⁰⁸²

- Meclisin 25.04.1922 tarihli 34. Oturumunda kabul edilen Vazife-i Mahsusa İle Ukrayna'ya Gidecek Heyetin Masarif-i Zaruriyesine Karşılık Olmak Üzere 1922 Senesi Hariciye Vekâleti Bütçesine Mevzu Tahsisat Kanununa Müzeyyel Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Bey, Mehmet Şükrü Bey.¹⁰⁸³

- Meclisin 2.05.1922 tarihli 38. Oturumunda kabul edilen Müecceliyet-i Askeriye Vergisi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey,

Reddedenler: Emin Bey,

Müstenkif(Çekimser): Süleyman Bey.¹⁰⁸⁴

- Meclisin 6.05.1922 tarihli 40. Oturumunda kabul edilen Başkumandanlık Müddetinin 5 Mayıs 1922 Tarihinden İtibaren 3 Mah Daha Temdid-i Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Emin Bey, Mehmet Şükrü Bey,

Reddedenler: Süleyman Bey.¹⁰⁸⁵

- Meclisin 6.05.1922 tarihli 40. Oturumunda kabul edilen 1922 senesi İkinci Avans Kanununu;

¹⁰⁷⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 28, C. XIX, s.230.

¹⁰⁸⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 28, C. XIX, s.231.

¹⁰⁸¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 30, C. XIX, s.298.

¹⁰⁸² TBMM ZC, D. 1, İ. 31, C. XIX, s.335-336.

¹⁰⁸³ TBMM ZC, D. 1, İ. 34, C. XIX, s.413.

¹⁰⁸⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 38, C. XIX, s.507.

¹⁰⁸⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 40, C. XIX, s.529-530.

Kabul edenler: Süleyman Bey, Mehmet Şükrü Bey¹⁰⁸⁶

- Meclisin 2.07.1922 tarihli 67. Oturumunda kabul edilen Evliye-i Selase'de Vergilerin Suret-i Cibayetine Dair Kanun;

Kabul edenler: Emin Bey, Mehmet Şükrü Bey,

Reddedenler: Süleyman Bey.¹⁰⁸⁷

- Meclisin 6.07.1922 tarihli 69. Oturumunda kabul edilen Ziraat Bankası Bütçe Kanununu;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey, Emin Bey,

Reddedenler: Süleyman Bey.¹⁰⁸⁸

- Meclisin 8.07.1922 tarihli 70. Oturumunda kabul edilen İcra Vekilleri'nin Suret-i İntihabı Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Emin Bey, Süleyman Bey, Mehmet Şükrü Bey.¹⁰⁸⁹

- Meclisin 20.07.1922 tarihli 77. Oturumunda kabul edilen Müecceliyeti-i Askeriye Vergisi Kanununu Muadil Kanun;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey, Emin Bey, Süleyman Bey.¹⁰⁹⁰

- Meclisin 26.07.1922 tarihli 80. Oturumunda kabul edilen İktisat Vekâleti Bütçesine 30 Bin Lira İlavesine Dair Olan Kanun;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey, Süleyman Bey.¹⁰⁹¹

- Meclisin 21.08. 1922 tarihli 88. Oturumunda kabul edilen 4. Avans Kanununu;

Kabul edenler: Süleyman Bey, Mehmet Şükrü Bey,

Reddedenler: Emin Bey.¹⁰⁹²

- Meclisin 7.09.1922 tarihli 98. Oturumunda kabul edilen Başaralı Mustafa Efendi'nin Affı Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Bey.¹⁰⁹³

- Meclisin 9.09.1922 tarihli 99. Oturumunda kabul edilen 1922 Senesi Dâhiliye Bütçesi'nin Harcırah Faslına Otuz Bin Lira Tahsisat-ı Munzama İtasına Dair Olan Kanun;

Kabul edenler: Şükrü Bey, Süleyman Bey, Emin Bey.¹⁰⁹⁴

¹⁰⁸⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 40, C. XIX, s.5530-531.

¹⁰⁸⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 67, C. XXI, s.226-227.

¹⁰⁸⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 69, C. XXI, s.309-310.

¹⁰⁸⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 70, C. XXI, s.341.

¹⁰⁹⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 77, C. XXI, s.458-459.

¹⁰⁹¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 80, C. XXI, s.502.

¹⁰⁹² TBMM ZC, D. 1, İ. 88, C. XXII, s.273-374.

¹⁰⁹³ TBMM ZC, D. 1, İ. 98, C. XXII, s.563.

¹⁰⁹⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 99, C. XXII, s.603-604.

- Meclisin 11.09.1922 tarihli 100. Oturumunda kabul edilen 28 Şubat 1922 Tarihli Avans Kanunu'nun 3. Maddesinin İlgasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey.¹⁰⁹⁵

- Meclisin 20.09.1922 tarihli 105. Oturumunda kabul edilen 5. Avans Kanununu;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey, Emin Bey.¹⁰⁹⁶

- Meclisin 25.09.1922 tarihli 108. Oturumunda kabul edilen Düşmandan İstihlas Edilmiş ve Edilecek Mahallere Muavenet Hakkındaki 31 Ekim 1921 Tarihli Kanuna Müzeyyel Kanun;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey.¹⁰⁹⁷

- Meclisin 9.10.1922 tarihli 115. Oturumunda kabul edilen Sinop'ta Tersane Namıyla Mevcut Arazinin Belediyeye Terkine Dair Kanuna Zeyil Kanunu;

Kabul edenler: Süleyman Bey, Mehmet Şükrü Bey.¹⁰⁹⁸

- Meclisin 14.10.1922 tarihli 119. Oturumunda kabul edilen Boğazlıyan Kaymakamı Esbakı Kemal Bey Ailesine Hidemat-ı Vataniye Tertibinden Maaş Tahsisi Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Emin Bey, Mehmet Şükrü Bey, Süleyman Bey.¹⁰⁹⁹

- Meclisin 16.10.1922 tarihli 119. Oturumunda kabul edilen Ankara Mebusu Sabıkı Atıf Bey'e Hidemat-ı Vataniye Tertibinden Bin Kuruş Maaş Tahsisi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Emin Bey, Süleyman Bey,

Müstenkif(Çekimser): Mehmet Şükrü Bey.¹¹⁰⁰

- Meclisin 16.10.1922 tarihli 120. Oturumunda Nisab-ı Müzakere Kanunu'nun 7. Maddesini Muadil Kanun;

Reddedenler: Emin Bey.¹¹⁰¹

- Meclisin 19.10.1922 tarihli 122. Oturumunda kabul edilen Yahya Kaptan'ın Ailesine Hidemat-ı Vataniye Tertibinden Bin Kuruş Maaş Tahsis Edildiğine Dair Kanun;

Kabul edenler: Emin Bey,

Müstenkif(Çekimser): Süleyman Bey.¹¹⁰²

¹⁰⁹⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 100, C. XXII, s.622.

¹⁰⁹⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 105, C. XXII, s.130-131.

¹⁰⁹⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 108, C. XXIII, s.181.

¹⁰⁹⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 115, C. XXIII, s.323-324.

¹⁰⁹⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 119, C. XXIII, s.416-417.

¹¹⁰⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 119, C. XXIII, s.418-417.

¹¹⁰¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 120, C. XXIII, s.434.

¹¹⁰² TBMM ZC, D. 1, İ. 122, C. XXIV, s.48.

- Meclisin 3.11.1922 tarihli 132. Oturumunda kabul edilen Sulh Heyeti Murahhasası Masarifine Dair Kanun;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey,

Reddedenler: Emin Bey.¹¹⁰³

- Meclisin 8.11.1922 tarihli 134. Oturumunda kabul edilen Anadolu ve Bağdat ve Uşak Afyon Karahisar Demiryolları Tarifeleri Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey,

Reddedenler: Emin Bey.¹¹⁰⁴

- Meclisin 13.11.1922 tarihli 137. Oturumunda İstiklalzedelere Tavizen Verilecek Tohumluk Bedeli Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Emin Bey, Mehmet Şükrü Bey.¹¹⁰⁵

- Meclisin 20.11.1922 tarihli 141. Oturumunda kabul edilen Yunanlılardan Tahlis Olunan Mahallerde Menhubat Komisyonlarının Suret-i Teşkiliyle Vazafine Dair Kanun;

Reddedenler: Ahmet Nafiz Bey, Emin Bey.¹¹⁰⁶

- Meclisin 9.12.1922 tarihli 153. Oturumunda kabul edilen 3 Milyon Liralık Avans Kanun;

Kabul edenler: Emin Bey, Mehmet Şükrü Bey, Ahmet Hamdi Bey.¹¹⁰⁷

- Meclisin 14.12.1922 tarihli 156. Oturumunda kabul edilen 7.Avans Kanununu;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey, Emin Bey.¹¹⁰⁸

- Meclisin 20.12.1922 tarihli 159. Oturumunda kabul edilen Evkaf Vekâlet'inin Hidemat-ı Umumiyesinin İfası İçin Avans İtasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Emin Bey, Hamdi Bey, Mehmet Şükrü Bey, Ahmet Nafiz Bey.¹¹⁰⁹

- Meclisin 27.12.1922 tarihli 163. Oturumunda kabul edilen Sulh Heyeti Murahhasası Masarifatı İçin Tahsisat-ı Munzamma İlavesine Dair Kanun;

Kabul edenler: Hamdi Bey.¹¹¹⁰

- Meclisin 11.01.1923 tarihli 172. Oturumunda kabul edilen; Müsakkafat Vergisini ve Ağnam Resmiyle Gümrük Tarifesinin Tadiline ve 15 Ağustos 1938 Tarihli Kanunun İlgasına ve Memalik-i Müstahlasa Aşar Muamelatına ve Aşar Mültezimlerinden

¹¹⁰³ TBMM ZC, D. 1, İ. 132, C. XXIV, s.377-378.

¹¹⁰⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 134, C. XXIV, s.433-434.

¹¹⁰⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 137, C. XXIV, s.501.

¹¹⁰⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 141, C. XXV, s.19.

¹¹⁰⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 153, C. XXV, s.311.

¹¹⁰⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 156, C. XXV, s.400.

¹¹⁰⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 159, C. XXV, s.496-497.

¹¹¹⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 163, C. XXVI, s.80.

Edayı Deynedenlerin Emlaki Merhume ve Mütefavvızalarının İadesine ve Aşar Nizamnamesine ve Vilayetlerin Hisse-i Menafî ve Maarifine Tömbekiler Beyiye ve İstihlak Resmine ve 9 Kanun-ı Evvel 1922 Tarihli Avans Kanununa Bir Madde İlavesine Dair Kanun;

Kabul edenler: Emin Bey, Mehmet Şükrü Pey.¹¹¹¹

- Meclisin 13.01.1923 tarihli 173. Oturumunda kabul edilen İstanbul Avans Kanunu'na Müzeyyel Kanun;

Kabul edenler: Hamdi Bey.¹¹¹²

- Meclisin 15.01.1923 tarihli 174. Oturumunda kabul edilen İstihlas Edilen Mahallerdeki Ziraat Bankaları Varidat ve Masarifatına Dair Kanun;

Kabul edenler: Emin Bey, Ahmet Hamdi Bey.¹¹¹³

- Meclisin 18.01.1923 tarihli 176. Oturumunda kabul edilen Büyük Millet Meclisi Bütçesine Zamaim İcrasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Ahmet Nafiz Bey,

Reddedenler: Emin Bey.¹¹¹⁴

- Meclisin 25.01.1923 tarihli 180. Oturumunda kabul edilen İstanbul Vilayetiyle İstihlas Edilen Mahallerin Aşar Hisse-i İanesi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Emin Bey.¹¹¹⁵

- Meclisin 31.01.1923 tarihli 184. Oturumunda kabul edilen Memurin Muhakematı'na Mütcellik Vazaifin Sured-i İfası Hakkındaki 4 Temmuz 1921 Kanunu'nun 4. Maddesinin Tadiline Dair Kanun;

Kabul edenler: Emin Bey, Mehmet Şükrü Bey.¹¹¹⁶

- Meclisin 31.01.1923 tarihli 184. Oturumunda kabul edilen Dâhiliye Vekâleti Bütçesine Zamaim İcrasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey,

Reddedenler: Emin Bey.¹¹¹⁷

- Meclisin 7.02.1923 tarihli 188. Oturumunda kabul edilen Jandarma Muhassasatı'nın Tezyidi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Emin Bey, Mehmet Şükrü Bey,

¹¹¹¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 172, C. XXVI, s.207.

¹¹¹² TBMM ZC, D. 1, İ. 173, C. XXVI, s.348.

¹¹¹³ TBMM ZC, D. 1, İ. 174, C. XXVI, s.377-378.

¹¹¹⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 176, C. XXVI, s.427-428.

¹¹¹⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 180, C. XXVI, s.513.

¹¹¹⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 184, C. XXVI, s.98-99.

¹¹¹⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 184, C. XXVI, s.99-100.

Reddedenler: Ahmet Hamdi Bey, Ahmet Nafiz Bey.¹¹¹⁸

- Meclisin 21.02.1923 tarihli 196. Oturumunda kabul edilen Evkaf Vekâleti Hidemat-ı Umumiyesi'nin İfası İçin 20 Kanun-ı Evvel 1922 Tarihli Avans Kanunu'na Verilmiş Olan Yedi Yüz Elli Bin Liralık Tahsisata İlaveten Dört Yüz Bir Bin Doksan Dokuz Liranın Avans Olarak İtasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Bey, Mehmet Şükrü Bey, Ahmet Hamdi Bey.¹¹¹⁹

Tablo-16: Samsun (Canik) Mebuslarının I. TBMM'de Katıldıkları Kanun Oylamaları

Milletvekilinin Adı	Kabul Oy Sayısı	Ret Oy Sayısı	Çekimser Oy Sayısı	Toplam
Ahmet Hamdi Bey	37	4	-	41
Ahmet Nafiz Bey	34	6	2	42
Emin Bey	55	10	-	65
Hasan Fehmi Bey	4	2	-	6
Mehmet Şükrü Bey	96	1	1	98
Süleyman Bey	45	13	3	61

Yukarıdaki tablo ve bilgiler ışığında şu değerlendirmeleri yapmak mümkündür;

I. TBMM'de yapılan kanun oylamalarına Samsun (Canik) mebuslarından en fazla iştirak eden mebus, 98 oyla Mehmet Şükrü Bey, en az iştirak eden mebus ise 6 oyla memuriyeti tercih eden Hasan Fehmi Bey'dir. Emin Bey 65, Süleyman Bey 61, Ahmet Nafiz Bey 42 ve Ahmet Hamdi Bey 41 oylamaya katılmışlardır.

271 kabul, 36 ret ve 6 çekimser oy kullanan Samsun (Canik) mebusları, toplamda 313 oy kullanmışlardır. En fazla kabul oyu kullanan mebus 96 oyla Mehmet Şükrü Bey, memuriyeti tercih eden Hasan Fehmi Bey değerlendirme dışı tutulursa en az kabul oyu kullanan mebus ise 34 oyla Ahmet Nafiz Bey'dir. En fazla ret oyu kullanan mebus 13 oyla Süleyman Bey, en az ret oyu kullanan mebus ise 1 oyla Mehmet Şükrü Bey'dir. Kanun oylamalarında Süleyman Bey 3, Ahmet Nafiz Bey 2, Mehmet Şükrü Bey ise 1 çekimser oy kullanmışlardır.

¹¹¹⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 188, C. XXVII, s.218-219.

¹¹¹⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 196, C. XXVII, s.422.

I. TBMM dönem Samsun (Canik) mebusları, I.TBMM’de oylanıp kabul edilen 338 kanun oylamasından 126 kanun oylamasına iştirak etmişlerdir. I.TBMM’de kabul edilen 338 kanun oylamasına Samsun (Canik) mebuslarının katılma oranı %37,2’dir.

Ahmet Hamdi Bey’in I. TBMM’de katıldığı oylama sayısının, meclisin yasama süreci içinde kabul ettiği 338 kanuna oranı %12,13’tür. Samsun (Canik) mebuslarının katıldığı oylama sayısına oranı ise %32,53’tür.

Ahmet Nafiz Bey’in I. TBMM’de katıldığı oylama sayısının, meclisin yasama süreci içinde kabul ettiği 338 kanuna oranı %12,42’tür. Samsun (Canik) mebuslarının katıldığı oylama sayısına oranı ise %33,33’tür.

Emin Bey’in I. TBMM’de katıldığı oylama sayısının, meclisin yasama süreci içinde kabul ettiği 338 kanuna oranı %19,23’tür. Samsun (Canik) mebuslarının katıldığı oylama sayısına oranı ise %51,58’dir.

Hasan Fehmi Bey’in I. TBMM’de katıldığı oylama sayısının, meclisin yasama süreci içinde kabul ettiği 338 kanuna oranı %1,18’dir. Samsun (Canik) mebuslarının katıldığı oylama sayısına oranı ise %4,76’dır.

Mehmet Şükrü Bey’in I. TBMM’de katıldığı oylama sayısının, meclisin yasama süreci içinde kabul ettiği 338 kanuna oranı %28,99’tür. Samsun (Canik) mebuslarının katıldığı oylama sayısına oranı ise %77,77’tür.

Süleyman Bey’in I. TBMM’de katıldığı oylama sayısının, meclisin yasama süreci içinde kabul ettiği 338 kanuna oranı %18,04’tür. Samsun (Canik) mebuslarının katıldığı oylama sayısına oranı ise %48,41’dir.

Samsun (Canik) mebuslarından Ahmet Hamdi Bey hariç diğer beş mebus muhalefet kanadı olan İkinci Gruba üye olmalarına rağmen, kanun oylamalarında genelde kabul oyu kullanmışlar ve Mecliste yapıcı bir tavır sergilemişlerdir.

2) Diğer Oylamalar

I. TBMM’de yer alan Samsun (Canik) mebusları kanun oylamaları dışında hastane kurulması, yıllık bütçeler, kanun dilekçeleri, Heyet-i Vekile ve bakanlarla ilgili güven oylamaları, maaş tahsisi, encümen mazbataları ve mebuslar tarafından çeşitli konularda verilen tavrilerin oylamalarına katılmışlardır. Bu oylamaların içeriği, tarihi ve milletvekillerinin kullandıkları oylar şu şekildedir.

-Meclisin 25.10.1920 tarihli 90. Oturumunda Müslümanlardan Bedel-i Nakdi Ahzi;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey.¹¹²⁰

- Meclisin 9.11.1920 tarihli 96.Oturumunda, kabul edilen; Zonguldak'ta Bir Hastane Küşadı Hakkında Kararname;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey, Ahmet Hamdi Bey.¹¹²¹

- Meclisin 25.12.1920 tarihli 121. Oturumunda Nafia Vekili Fazıl Paşa hakkında;

Güvensizlik (Âdemi itimat) oyu veren: Ahmet Nafiz Bey.¹¹²²

- Meclisin 29.12.1920 tarihli 125. Oturumunda Muvakkat Bütçe Rey Pusulaları;

Reddedenler: Ahmet Nafiz Bey.¹¹²³

- Meclisin 6.01.1921 tarihli 130. Oturumunda Konya Teşkilatı Hakkında Yapılan Oylama;

Reddedenler: Ahmet Nafiz Bey.¹¹²⁴

- Meclisin 31.01.1921 tarihi 141. Oturumunda Heyet-i Vekile'ye;

Güven (İtimat) oyu verenler: Ahmet Nafiz Bey.¹¹²⁵

- Meclisin 5.02.1921 tarihli 145. Oturumunda da Heyet-i Murahhasa'nın Tahsisatı Hakkında Bütçenin 195. Faslına Yüz Bin Liranın Konulmasını;

Reddedenler: Ahmet Nafiz Bey.¹¹²⁶

- Meclisin 17.02.1921 tarihli 152. Oturumunda Büyük Millet Meclisi Aza-yı Kiramı'nın Muhasasatlarının Tezyidi Hakkındaki Divan-ı Riyaset Kararını;

Kabul edenler: Ahmet Nafiz Bey.¹¹²⁷

- Meclisin 2.04.1921 tarihli 15. Oturumunda 1921 Senesi Müdafaa-i Milliye Bütçesini;

Kabul edenler: Emin Bey.¹¹²⁸

- Meclisin 21.04.1921 tarihli 23. Oturumunda Cebel-i Bereket Milletvekili Faik Bey'in Tedavi Esnasında Tahsisatının Tam Olarak Verilmesine Dair Divan-ı Riyaset Kararını;

Kabul edenler: Emin Bey,

Reddedenler: Mehmet Şükrü Bey.¹¹²⁹

¹¹²⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 90, C. V, s.195.

¹¹²¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 96, C. V, s.341.

¹¹²² TBMM ZC, D. 1, İ. 121, C. VII, s.28.

¹¹²³ TBMM ZC, D. 1, İ. 125, C. VII, s.92.

¹¹²⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 130, C. VII, s.204.

¹¹²⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 141, C. VIII, s.32.

¹¹²⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 145, C. VIII, s.103.

¹¹²⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 152, C. VIII, s.295.

¹¹²⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 15, C. IX, s.330.

¹¹²⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 23, C. X, s.330.

- Meclisin 7.05.1921 tarihli 30. Oturumunda Vefat Eden Milletvekillerinin Ailelerine Verilecek Tahsisata Dair Kararı;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey,

Reddedenler: Süleyman Bey.¹¹³⁰

- Meclisin 18.06.1921 tarihli 39. Oturumunda Bütçelerde Yapılan Tenkihatın 1 Temmuz 1921'den İtibaren Tatbiki Hakkındaki Muvazene-i Maliye Mazbatası;

Kabul edenler: Süleyman Bey, Mehmet Şükrü Bey.¹¹³¹

- Meclisin 8.10.1921 tarihli 89. Oturumunda Karesi Milletvekili Vehbi Bey İle Arkadaşlarının Maliye Vekili Hasan Beye İtimat Beyan Edilmesine Dair Olan Takriri;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey.¹¹³²

- Meclisin 21.11.1921 tarihli 114. Oturumunda Nafia Vekili Rauf Beyin İstifanamesinin Reddiyle Teyidi İntihabı;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey, Ahmet Nafiz Bey.¹¹³³

- Meclisin 4.02.1922 tarihli 154. Oturumunda Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'e İtimat Eden Aza-yı Kiramın Esamisi;

İtimat Edenler: Emin Bey, Ahmet Nafiz Bey, Mehmet Şükrü Bey.¹¹³⁴

- Meclisin 26.02.1922 tarihli 166. Oturumunda 1921 Senesi Muvazene-i Umumiye Kanunu'nun Eski 8. ve 7. Maddesi;

Maddenin İpkasına taraftar olanlar: Emin Bey, Mehmet Şükrü Bey.¹¹³⁵

- Meclisin 28.02.1922 tarihli 167. Oturumunda 1922 Senesi Muvazene-i Umumiye Kanunu'nun 3. Maddesi;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey, Emin Bey,

Reddedenler: Ahmet Nafiz Bey.¹¹³⁶

- Meclisin 28.02.1922 tarihli 167. Oturumunda Avans Kanunu Layihası'nın 13. Maddesinin Tayyı Hakkındaki Takrir;

Reddedenler: Emin Bey, Mehmet Şükrü Bey,

Çekimsiz(Müstenkif): Ahmet Nafiz Bey.¹¹³⁷

- Meclisin 7.03.1922 tarihli 4. Oturumunda Heyet-i Vekile'ye;

¹¹³⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 30, C. X, s.257-278.

¹¹³¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 39, C. X, s.414-415.

¹¹³² TBMM ZC, D. 1, İ. 89, C. XIII, s.127-128.

¹¹³³ TBMM ZC, D. 1, İ. 114, C. XIV, s.289.

¹¹³⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 154, C. XVI, s.225-226.

¹¹³⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 166, C. XVII, TBMM Matbaası, Ankara, 1958, s.161.

¹¹³⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 167, C. XVII, s.191.

¹¹³⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 167, C. XVII, s.193-194.

İtimat edenler: Mehmet Şükrü Bey, Ahmet Nafiz Bey.¹¹³⁸

- Meclisin 18.03.1922 tarihli 10. Oturumunda Mükellefiyet-i Nakliye Kanun Layihası'nın 1. Maddesinin Tayyını (değiştirilmesi);

Reddedenler: Mehmet Şükrü Bey, Emin Bey.¹¹³⁹

- Meclisin 27.03.1922 tarihli 15. Oturumunda Adliye Vekili Refik Şevket Bey'e;

Güvenoyu(İtimat) verenler: Mehmet Şükrü Bey.¹¹⁴⁰

- Meclisin 6.04.1922 tarihli 21. Oturumunda Dâhiliye Vekâleti Bütçesinin 148. Faslı Hakkında Verilen Reylerin Neticesi;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey,

Reddedenler: Süleyman Bey.¹¹⁴¹

- Meclisin 25.04.1922 tarihli 34. Oturumunda İktisat Vekili Sırrı Beye Beyan-ı İtimat Edilmesine Dair Takriri Verilen Reylerin Neticesi;

Güvenoyu(İtimat) verenler: Süleyman Bey,

Güvensizlik(Âdemi İtimat) oyu verenler: Mehmet Şükrü Bey.¹¹⁴²

- Meclisin 27.04.1922 tarihli 35. Oturumunda İktisat Vekili Sim Beye Beyan-ı İtimat Edilmesine Dair Olan Takriri İkinci Defa Verilen Reylerin Neticesi;

Güvenoyu(İtimat) verenler: Süleyman Bey,

Güvensizlik(Âdemi İtimat) oyu verenler: Mehmet Şükrü Bey,

Çekimser(Müstenkif): Emin Bey.¹¹⁴³

- Meclisin 8.06. 1922 tarihli 50. Oturumunda kabul edilen Kastamonu Milletvekili Doktor Suad Bey'in 4 Ay Mezuniyeti Zarfında Kendilerine Tam Tahsisat İtısı Hakkındaki Divan-ı Riyaset Kararına Verilen Reylerin Neticesi;

Reddedenler: Süleyman Bey.¹¹⁴⁴

- Meclisin 3.07.1922 tarihli 68. Oturumunda kabul edilen Dâhiliye Vekâletiyle Ona Mülhak Devairin 1922 Senesi Bütçelerine İkinci Defa Verilen Reylerin Neticesi;

Reddedenler: Emin Bey, Mehmet Şükrü Bey, Süleyman Bey.¹¹⁴⁵

¹¹³⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 4, C. XXVIII, TBMM Matbaası, Ankara, 1959, s.108-109.

¹¹³⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 10, C. XXVIII, s.282-283.

¹¹⁴⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 15, C. XXVIII, s.385.

¹¹⁴¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 21, C. XIX, s.35-36.

¹¹⁴² TBMM ZC, D. 1, İ. 34, C. XIX, s.414.

¹¹⁴³ TBMM ZC, D. 1, İ. 35, C. XIX, s.431-432.

¹¹⁴⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 50, C. XX, s.305.

¹¹⁴⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 68, C. XXI, s.265.

- Meclisin 24.07.1922 tarihli 79. Oturumunda Çorum Milletvekili Ferid Bey'in Tam Tahsisatla Mezuniyeti Hakkındaki Divan-ı Riyaset Kararına Verilen Reylerin Neticesi;

Reddedenler: Süleyman Bey,

Çekimsler (Müstenkif): Mehmet Şükrü Bey.¹¹⁴⁶

- Meclisin 24.07.1922 tarihli 79. Oturumunda Nihat Paşa Hakkındaki Adliye Encümeni Mazbatasına Verilen Reylerin Neticesi;

Kabul edenler: Emin Bey,

Çekimsler (Müstenkif): Süleyman Bey.¹¹⁴⁷

- Meclisin 29.07.1922 tarihli 82. Oturumunda Hıyanet-i Vataniye Mücriminin Bir Kısmının Affına Dair Af Kanunu'nun Tefsiri Hakkındaki Adliye Encümeni Mazbatasına Verilen Reylerin Neticesi;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey,

Reddedenler: Emin Bey, Süleyman Bey.¹¹⁴⁸

- Meclisin 4.09.1922 tarihli 96. Oturumunda Şer'îye Vekâleti'nin 1922 Senesi Bütçesinin İkinci Defa Reye Vaz'ı Neticesi;

Kabul edenler: Süleyman Bey, Emin Bey, Mehmet Şükrü Bey.¹¹⁴⁹

- Meclisin 28.09.1922 tarihli 110. Oturumunda Memalik-i Müstahlasaya Gönderilecek İstiklal Mahkemeleri Hakkındaki Adliye Encümeni Mazbatasının Maddelerine Geçilmesi Hakkındaki Takririn İkinci Defa Reye Vaz'ın Neticesi;

Reddedenler: Süleyman Bey, Mehmet Şükrü Bey.¹¹⁵⁰

- Meclisin 28.09.1922 tarihli 110. Oturumunda Memalik-i Müstahlasaya İzam Edilecek İstiklal Mahkemeleri Hakkındaki Kanunun 2. Maddesinin Tayyını Hakkındaki Takrire Verilen Reylerin Neticesi;

Kabul edenler: Süleyman Bey.¹¹⁵¹

- Meclisin 7.10.1922 tarihli 114. Oturumunda Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin 1922 Senesi Bütçesine Verilen Reylerin Neticesi;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey,

Reddedenler: Süleyman Bey.¹¹⁵²

¹¹⁴⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 79, C. XXI, s.491.

¹¹⁴⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 79, C. XXI, s.492.

¹¹⁴⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 82, C. XXII, s.65.

¹¹⁴⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 96, C. XXII, s.506.

¹¹⁵⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 110, C. XXIII, s.245.

¹¹⁵¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 110, C. XXIII, s.246.

¹¹⁵² TBMM ZC, D. 1, İ. 114, C. XXIII, s.310-311.

- Meclisin 14.10.1922 tarihli 119. Oturumunda Ankara Mebusu Sabıkı Atıf Bey'e Hidemat-1 Vataniye Tertibinden Bin Kuruş Maaş Tahsisi Hakkındaki Kanuna Verilen Reylerin Neticesi;

Kabul edenler: Emin Bey, Süleyman Bey,

Çekimsiz (Müstenkif): Mehmet Şükrü Bey.¹¹⁵³

- Meclisin 19.10.1922 tarihli 122. Oturumunda Büyük Millet Meclisi 1922 Senesi Bütçesine Verilen Reylerin Neticesi;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey, Süleyman Bey.¹¹⁵⁴

- Meclisin 21.10.1922 tarihli 123. Oturumunda Cami Bey'in Müstafi Addedilmesi Hakkında Karar Verilen Reylerin Neticesi;

Reddedenler: Emin Bey.¹¹⁵⁵

- Meclisin 21.10.1922 tarihli 123. Oturumunda kabul edilen Meclisin Memurininin Askere Gidenlerin 1921 Senesi Maaşatı Karşılığı Olmak Üzere Avans Mevkufatından Sarfiyat İcrası Hakkındaki Mazbataya Verilen Reylerin Neticesi;

Kabul edenler: Emin Bey, Mehmet Şükrü Bey.¹¹⁵⁶

- Meclisin 24.10.1922 tarihli 125. Oturumunda Sıhhiye Vekâleti Bütçesine Verilen Reylerin Neticesi;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey, Emin Bey.¹¹⁵⁷

- Meclisin 26.10.1922 tarihli 127. Oturumunda Muavenet-i İctimaiye Bütçesine Verilen Reylerin Neticesi;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey, Emin Bey, Süleyman Bey.¹¹⁵⁸

- Meclisin 3.11.1922 tarihli 132. Oturumunda Sulh Murahhası Rıza Nur Bey'in Mezuniyeti;

Reddedenler: Mehmet Şükrü Bey, Süleyman Bey, Emin Bey.¹¹⁵⁹

- Meclisin 3.11.1922 tarihli 132. Oturumunda kabul edilen Sulh Murahhası Hasan Beyin Mezuniyeti;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey, Emin Bey,

Reddedenler: Süleyman Bey.¹¹⁶⁰

¹¹⁵³ TBMM ZC, D. 1, İ. 119, C. XXIII, s.418-419.

¹¹⁵⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 122, C. XXIV, s.49.

¹¹⁵⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 123, C. XXIV, s.90.

¹¹⁵⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 123, C. XXIV, s.91.

¹¹⁵⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 125, C. XXIV, s.136-137.

¹¹⁵⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 127, C. XXIV, s.209.

¹¹⁵⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 132, C. XXIV, s.376-377.

¹¹⁶⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 132, C. XXIV, s.379-380.

- Meclisin 3.11.1922 tarihli 132. Oturumunda Şer'iye Vekili Abdullah Azmi Efendinin Tahsisatı;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey,

Reddedenler: Süleyman Bey, Emin Bey.¹¹⁶¹

- Meclisin 3.11.1922 tarihli 132. oturumunda Sulh Heyet-i Murahhasası Müşaviri Adana Milletvekili Zekai Bey'in Mezuniyeti;

Reddedenler: Emin Bey, Mehmet Şükrü Bey.¹¹⁶²

- Meclisin 3.11.1922 tarihli 132. Oturumunda Sulh Heyet-i Murahhası Müşaviri Burdur Milletvekili Veli Bey'in Mezuniyeti;

Reddedenler: Süleyman Bey, Mehmet Şükrü Bey.¹¹⁶³

- Meclisin 3.11.1922 tarihli 132. Oturumunda Sulh Heyet-i Murahhası Müşavirlerinden Saruhan Milletvekili Mahmud Celal Beyin Mezuniyeti;

Reddedenler: Emin Bey, Mehmet Şükrü Bey, Süleyman Bey.¹¹⁶⁴

- Meclisin 3.11.1922 Tarihli 132. Oturumunda Sulh Heyet-i Murahhasası Müşaviri Diyarbakır Milletvekili Zülfi Bey' in Mezuniyeti;

Reddedenler: Mehmet Şükrü Bey, Süleyman Bey.¹¹⁶⁵

- Meclisin 9.11.1922 tarihli 135. Oturumunda Nisab-ı Müzakere Kanunu'na Muaddel 272 Numaralı Kanunun Tefsiri Hakkındaki Mazbataya Verilen Reylerin Neticesi;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey.¹¹⁶⁶

- Meclisin 15.11.1922 tarihli 138. Oturumunda Menhubat Komisyonlarına Ait Kanun Layihası'nın Birinci Maddesini;

Kabul edenler: Emin Bey, Ahmet Nafiz Bey.¹¹⁶⁷

- Meclisin 27.11.1922 tarihli 146. Oturumunda İstanbul'a Giden Heyet-i Mebusan'ın Harcırahı Hakkındaki Divanı Riyaset Kararma Verilen Reyler;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey,

Reddedenler: Emin Bey.¹¹⁶⁸

¹¹⁶¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 132, C. XXIV, s.381.

¹¹⁶² TBMM ZC, D. 1, İ. 132, C. XXIV, s.382.

¹¹⁶³ TBMM ZC, D. 1, İ. 132, C. XXIV, s.383.

¹¹⁶⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 132, C. XXIV, s.384.

¹¹⁶⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 132, C. XXIV, s.386.

¹¹⁶⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 135, C. XXIV, s.445.

¹¹⁶⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 138, C. XXIV, s.525.

¹¹⁶⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 146, C. XXV, s.107-108.

- Meclisin 4.12.1922 tarihli 150. Oturumunda Memalik-i Müstahlasaya İzam Edilecek Mahakim-i Fevkalade Hakkındaki Layihanın Heyet-i Umumiyesinin Reddine Dair Takrire Verilen Reylerin Neticesi;

Kabul edenler: Ahmet Hamdi Bey,

Reddedenler: Mehmet Şükrü Bey.¹¹⁶⁹

- Meclisin 6.12.1922 tarihli 151. Oturumunda Memalik-i Müstahlasaya İstiklal Mahkemeleri İzam-ı Hakkında Kastamonu Mebusu Abdülkadir Kemali Bey'in Takriri Hakkında Verilen Reylerin Neticesi;

Kabul edenler: Ahmet Hamdi Bey,

Reddedenler: Mehmet Şükrü Bey.¹¹⁷⁰

- Meclisin 13.12.1922 tarihli 155. Oturumunda Nafia Vekili Feyzi Bey'e İtimat Beyan Eden Aza-yı Kiram;

Kabul edenler: Hamdi Bey, Ahmet Nafiz Bey,

Güvensizlik (Âdemi İtimat) oyu verenler: Emin Bey, Mehmet Şükrü Bey.¹¹⁷¹

- Meclisin 13.12.1922 tarihli 155. Oturumunda Antalya Belediye Reisi Akif Bey Hakkındaki İstida Encümeni Mazbatasına Verilen Reylerin Neticesi;

Kabul edenler: Emin Bey, Ahmet Hamdi Bey.¹¹⁷²

- Meclisin 21.12.1922 tarihli 160. Oturumunda Firari Asker Ailelerini Nefyedenler Hakkında Anket Yapılması Hakkındaki Takrire Verilen Reylerin Neticesi;

Kabul edenler: Emin Bey, Mehmet Şükrü Bey.¹¹⁷³

- Meclisin 4.01.1923 tarihli 168. Oturumunda Varidat Kanunu Layihası'nın 6. Maddesinin Tayini Esamiyle Reye Vaz'ı Neticesi;

Kabul edenler: Hamdi Bey, Mehmet Şükrü Bey,

Reddedenler: Emin Bey.¹¹⁷⁴

- Meclisin 8.01.1923 tarihli 170. Oturumunda Kozan Mebusu Dr. Fikret Beye Mezuniyeti Esnasında Tam Tahsisat İtası Hususunun Reye Vaz'ı;

Kabul edenler: Mehmet Şükrü Bey,

Reddedenler: Emin Bey.¹¹⁷⁵

¹¹⁶⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 150, C. XXV, s.205.

¹¹⁷⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 151, C. XXV, s.236-237.

¹¹⁷¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 155, C. XXV, s.371-372.

¹¹⁷² TBMM ZC, D. 1, İ. 155, C. XXV, s.371-372.

¹¹⁷³ TBMM ZC, D. 1, İ. 160, C. XXV, s.513.

¹¹⁷⁴ TBMM ZC, D. 1, İ. 168, C. XXVI, s.196.

¹¹⁷⁵ TBMM ZC, D. 1, İ. 170, C. XXVI, s.247.

- Meclisin 13.01.1923 tarihli 173. Oturumunda Kangırı Mebusu Hacı Tevfik Efendi'nin Tam Tahsisatla Mezuniyeti Hakkındaki Divan-ı Riyaset Kararına Verilen Reylerin Neticesi;

Kabul edenler: Ahmet Hamdi Bey.¹¹⁷⁶

- Meclisin 18.01.1923 tarihli 176. Oturumunda Bayezid Mebusu Hacı Mehmet Efendi'nin Altı Ay Tam Tahsisatla Mezuniyeti Hakkındaki Divan-ı Riyaset Kararına Verilen Reylerin Neticeleri;

Kabul edenler: Ahmet Hamdi Bey, Ahmet Nafiz Bey,

Reddedenler: Emin Bey.¹¹⁷⁷

- Meclisin 18.01.1923 tarihli 176. Oturumunda Kastamonu Mebusu Abdülkadir Kemali Bey'in Kanun Teklifinin Maddelerine Geçilmesi Hakkındaki Takrire Verilen Reylerin Neticesi;

Kabul edenler: Ahmet Nafiz Bey, Emin Bey, Ahmet Hamdi Bey.¹¹⁷⁸

- Meclisin 25.01.1923 tarihli 180. Oturumunda Gaziantep Mebusu Abdürrahman Lami Efendi'nin Tam Tahsisatla Mezuniyetine Dair Divan-ı Riyaset Kararına Verilen Reylerin Neticesi;

Kabul edenler: Ahmet Hamdi Bey, Mehmet Şükrü Bey,

Reddedenler: Emin Bey.¹¹⁷⁹

- Meclisin 29.01.1923 tarihli 183. Oturumunda Yeni Gün Gazetesi'nin Makalesi Hakkındaki Divan-ı Riyaset Kararına Verilen Reylerin Neticesi;

Reddedenler: Emin Bey, Mehmet Şükrü Bey.¹¹⁸⁰

- Meclisin 7.02.1923 tarihli 188. Oturumunda Ergani Mebusu Nüzhet Bey'in Mezuniyeti Esnasında Tam Tahsisat Almasına Dair Olan Divan-ı Riyaset Kararına Verilen Reylerin Neticesi;

Reddedenler: Ahmet Hamdi Bey.¹¹⁸¹

¹¹⁷⁶ TBMM ZC, D. 1, İ. 173, C. XXVI, s.349.

¹¹⁷⁷ TBMM ZC, D. 1, İ. 176, C. XXVI, s.427.

¹¹⁷⁸ TBMM ZC, D. 1, İ. 176, C. XXVI, s.429.

¹¹⁷⁹ TBMM ZC, D. 1, İ. 180, C. XXVI, s.514.

¹¹⁸⁰ TBMM ZC, D. 1, İ. 183, C. XXVII, s.64.

¹¹⁸¹ TBMM ZC, D. 1, İ. 188, C. XXVII, s.220.

Tablo-17: Samsun (Canik) Mebuslarının I. TBMM’de Katıldıkları Diğer Oylamalar

Milletvekilinin Adı	Kabul Oy Sayısı	Ret Oy Sayısı	Çekimser Oy Sayısı	Toplam
Ahmet Hamdi Bey	10	1	-	11
Ahmet Nafiz Bey	9	4	2	15
Emin Bey	17	15	1	33
Hasan Fehmi Bey	-	-	-	-
Mehmet Şükrü Bey	27	15	3	45
Süleyman Bey	8	14	1	23

Yukarıdaki tablo ve bilgiler ışığında toplamda 63 oylamaya katılan Samsun (Canik) Mebuslarından oylamaya en fazla katılan mebus kanun oylamalarında olduğu gibi Mehmet Şükrü Bey, en az katılan ise Ahmet Hamdi Bey’in olduğu görülmektedir. En çok kabul oyu kullanan Mehmet Şükrü Bey, en az kabul oyu kullanan ise Süleyman Bey, en fazla ret oyu kullanan Emin Bey, en az ret oyu kullanan ise Ahmet Hamdi Bey olmuştur.

IV. BÖLÜM
İKİNCİ DÖNEM TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE YER ALAN
SAMSUN (CANİK) MİLLETVEKİLLERİ

A- İKİNCİ DÖNEM SAMSUN (CANİK) MİLLETVEKİLLERİNİN
BİYOGRAFİLERİ

1) Cavid Paşa

a) Ailesi, Eğitimi ve Meslek Hayatı

Hacı Hüseyin Efendi'nin oğlu olan Cavid Paşa, 1871 (1287) tarihinde Samsun'un Çarşamba ilçesinde doğdu.¹¹⁸² 21 Temmuz 1885'te Harp Okulu'ndan kurmay yüzbaşı rütbesiyle mezun oldu. Dört yıl süre ile Trablusgarp'ta bulunduktan sonra İstanbul'a geldi. Daha sonra Yemen'e gönderilen Cavid Paşa, Yemen dönüşünden sonra İstanbul Genelkurmay Dairesi'ne atandı. 24 Ekim 1886'da kıdemli yüzbaşı rütbesine yükseldi. Afyonkarahisar ve daha sonra İzmir Redif Fırkaları Kurmay Başkanlıklarında bulundu. 24 Eylül 1890'da Genelkurmay Dairesi 1'inci Şube'ye, 25 Haziran 1891'de 7. Ordu Kurmaylığı'na terfi etti. 25 Haziran 1891'de ise binbaşı rütbesine yükseldi. 15 Aralık 1891'de üç ay süreliğine kayınpederi, eski Yemen Valisi Hasan Edip Paşa'nın yanına İstanbul'a geldi. 10 Haziran 1892'de Genelkurmay Dairesi 1. Şube'ye atandı. 16 Haziran 1894'te Yemen sorununun çözümünde verdiği hizmet ve gösterdiği cesareten dolayı altın madalya ile ödüllendirildi. 23 Ocak 1898'de 2. Ordu Redif Afyonkarahisar Fırkası'na verildi. 10 Ekim 1898'de kaymakamlığa terfi etti. 4 Mayıs 1902'de 3. Ordu 12. Redif Aydın Fırkası Kurmayı'na geçirildi. 1903'te Bulgar ihtilalinde fırkası ile Manastır'a gelerek eşkıya takibatında ve Manastır Pirlepe Kazası Kumandanlığı'nda bulundu. Verdiği üstün hizmetinden ötürü 2 Şubat 1903'te bir derece terfi verilerek Miralaylığa yükseldi. 1 Nisan 1903'te İzmir Fırkası ile Rumeli'ye gönderildi. 1904 Ağustos ayında fırkası ile birlikte İzmir'e döndü. Aynı yıl Selanik, Kosova ve Manastır Vilayetlerindeki askeri yolların yapımına memur edildi. 14 Temmuz 1905'te İpek Sancağı Mutasarrıf ve Komutanlığı'na, 29 Nisan 1906'da Selanik Jandarma Alayı Kumandanlığı'na, Meşrutiyet'in ilanından sonra 30 Ağustos 1908'de Taşlıca Mutasarrıf ve Komutanlığı'na, 29 Aralık 1908'de Mitroviça'da 18. Nizamiye Fırkası Komutanlığı'na, 4 Kasım 1909'da 5. Nizamiye Fırka Komutanlığı'na, Yeni teşkilat gereği 24 Ocak 1910'da Üsküp 7. Kolordu Komutanlığı'na atandı. 14 Eylül 1908'de Mirliya oldu. 1 Şubat 1911'de

¹¹⁸² TBMM Arşivi, Kısa Hal Tercümesi, Sicil No:473; K. ÖZTÜRK, Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü 23 Nisan 1920 – 14 Ekim 1973, s.79; TBMM Albümü 1920-2010, s.88.

Jandarma Genel Komutanlığı'na, 1912'de Manastır 6. Kolordu Komutanlığı'na, Balkan Savaşı'nda Karadeniz Boğazı ve Havalisi Kumandanlığına getirildi. Yapılan teşkilat gereği 6 Ocak 1913'te 4. Ordu Müfettişliğine atandı. 29 Ağustos 1914'te Bağdat, Basra ve Musul Havalisi Genel Komutanlığına getirildi. 25 Aralık 1924'te İstanbul'da emekliye ayrıldı.¹¹⁸³

b) Siyasi Hayatı

Osmanlı Meclis-i Mebusanı IV. Dönem Samsun (Canik) mebusu¹¹⁸⁴ olan Cavid Paşa, II. TBMM için 30.07.1923 yılında Samsun (Canik)'dan seçimlere katıldı. Yapılan seçimlerde 181 oy alarak mebus seçildi. 11.08.1923'te Meclise katıldı ve 12.08.1923'te mazbatasını onaylandı.¹¹⁸⁵

II. TBMM'de mebusluğu süresi boyunca Nafia, Mübadele, İmar ve İskân, Sıhhiye ve Muaveneti İctimaiye, Türün ve Sigara Kâğıdı inhisarı Layihası Tetkik, Dilekçe ve Tapu Komisyonu üyeliklerinde bulundu. Nafia, Dilekçe, Tapu Komisyonu ve 5. Şube başkanlıklarına seçildi.

Açıkta kalan umera ve zabitan, asker malullerinin terfihine, askere alınma biçimine, Canik'te kanal açılmasına, Resneli Niyazi'ye, Takvim-i Vakayi Matbaasına, emekli maaşlarına, Umuru Belediyeye, yol mükellefiyetine, Samsun'daki emvali metrukeye dair kanun teklifi ve 10 değişik konuda önerge verdi. Genel Kurulda 10 konu da 13 kez konuşma yaptı. 23.12.1932 tarihinde öldü.¹¹⁸⁶

2) Süleyman Necmi (SELMEN) Bey

a) Ailesi, Eğitimi ve Meslek Hayatı

1871 (1287) tarihinde Bafra'da doğdu. Babası Bafra çiftçilerinden Hasan Hüseyin Bey, annesi ise Müslimah Hanım'dır.¹¹⁸⁷ 01.08.1911 tarihinde Fatma Yakut hanımla evlendi. Mehmet Münir ve Fatma Münire adında iki çocuk babasıdır.¹¹⁸⁸

¹¹⁸³ Kazım ÖZTÜRK, **Türk Parlamento Tarihi TBMM-II. Dönem 1923-1927**, C. III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s.183-184.

¹¹⁸⁴ K. ÖZTÜRK, **Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü 23 Nisan 1920 – 14 Ekim 1973**, s.79.

¹¹⁸⁵ **TBMM Arşivi**, Cavid Paşa, Seçim Mazbatasını, Sicil No:473; **TBMM Arşivi, Kısa Hal Tercümesi**, Sicil No:473.

¹¹⁸⁶ K. ÖZTÜRK, **Türk Parlamento Tarihi TBMM-II. Dönem 1923-1927**, s.184; **TBMM Albümü 1920-2010**, C. I 1920-1950, s.88.

¹¹⁸⁷ **TBMM Arşivi, Kısa Hal Tercümesi**, Sicil No:474.

¹¹⁸⁸ K. ÖZTÜRK, **Türk Parlamento Tarihi TBMM-II. Dönem 1923-1927**, s.187.

Bafra Rüştüyesi'nde ve Mülkiye İdadisi'nde orta öğrenimini tamamladıktan sonra kayıt olduğu Mülkiye Mektebi'nin yüksek bölümünden 1893 Ağustos ayında mezun oldu. Yabancı dil olarak Fransızca bilmekteydi.¹¹⁸⁹

İlk memurluğu olan Sivas Maiyyet Memurluğu'na Aralık 1893'te atandı. Nisan 1897'de Divriği, Temmuz 1903'te Zile, Ekim 1905'te Karakilise ve Nisan 1907'de Merzifon Kaymakamlıklarına atandı. Ekim 1908'de Çorum, Ağustos 1909'da Yozgat Sancakları mutasarrıflıklarına terfi etti.¹¹⁹⁰

Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda Canik Mebusu olarak görev yaparken meclisin Balkan Savaşı'ndan dolayı kapanması üzerine 7 Nisan 1915 tarihinde Canik Mutasarrıflığı'na, 25 Mayıs 1915'te Ankara, Ekim 1916'da ise Diyarbakır Vali Vekilliği'ne atandı. Ağustos 1918'de Sivas, Mart 1919'da ise Trabzon Valiliği'ne atandı. Trabzon valisi iken TBMM'nin emrine giren Süleyman Bey, 1922 Nisan'da Sinop Mutasarrıflığı'na, 1923 Nisan ayında ise Kastamonu Valiliği'ne atandı.¹¹⁹¹

b) Siyasi Hayatı

16 Kasım 1909-18 Ocak 1911 ve 4 Mayıs 1912-5 Ağustos 1912 tarihleri arasında Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda I. ve II. Dönem Samsun (Canik) Mebusu olarak çalışan Süleyman Bey, II. TBMM için yapılan seçimlerine katıldı. Yapılan seçimlerde 294 oy alarak¹¹⁹² Samsun (Canik) Mebusu seçildi. 24 Ağustos 1923'te meclise katılan Süleyman Bey'in mazbatası 25 Ağustos 1923'te onaylandı.

II. TBMM'de üyeliği süresince İçişleri, Bayındırlık, Memurin Muhakemat Heyeti, Tütün ve Sigara Kâğıdı İnhisarı Layihası Tetkik, Tapu ve Memurin Encümeni Mahsus Komisyonlarında üyelik yaptı. Adana'nın kurtuluş bayramına ve 23.05.1927'de Ankara-Kayseri Hattı'nın açılışına katılan heyetlerde yer aldı. Üç Kayalardaki taşların imhasına dair önergesi vardır.

Samsun'dan TBMM'nin VI. ve VII. Dönemlerinde de mebus seçilen Süleyman Bey, 15.05.1943'te öldü. Feriköy Mezarlığı'na defnedildi.¹¹⁹³

¹¹⁸⁹ K. ÖZTÜRK, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-II. Dönem 1923-1927*, s.187.

¹¹⁹⁰ K. ÖZTÜRK, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-II. Dönem 1923-1927*, s.187.

¹¹⁹¹ K. ÖZTÜRK, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-II. Dönem 1923-1927*, s.188, *TBMM Albümü 1920-2010*, C.1 1920-1950, s.88.

¹¹⁹² *TBMM Arşivi*, Süleyman Necmi (Selmen) Bey, Seçim Mazbatası, Sicil No: 474.

¹¹⁹³ K. ÖZTÜRK, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-II. Dönem 1923-1927*, s.188, *TBMM Albümü 1920-2010*, s.88.

3) Talat Avni (ÖZÜDOĞRU) Bey

a) Ailesi, Eğitimi ve Meslek Hayatı

Hüseyin Avni Bey ve Ayşe Hanım'ın oğlu olan Talat Avni (Özüdoğru) Bey, 1880 (1296) tarihinde Samsun'da doğdu.¹¹⁹⁴ 1900'de Mülazım-ı Sani rütbesi ile Mektebi Harbiye'den mezun oldu. Kurmay adayı sınıfında eğitimini tamamlayan Talat Avni Bey, 1903 yılında mümtaz yüzbaşı rütbesi ile harbiye eğitimini tamamladı. 3. Ordu'nun Selanik'teki 17. Fırka Kurmaylığı'na atandı. Burada bir yıl hizmet ettikten sonra Ohri Jandarma Komutanlığı'na atandı. 1907 yılında aslı görevi olan 18. Fırka Kurmaylığı'na getirildi. 1908 yılında Kolağalığa (kıdemli yüzbaşı) terfi ederek Cumayıbala'da 72. Alay 3. Tabur Komutanlığı'na tayin edildi. Bu görevde bir müddet hizmet ettikten sonra İzmir bölgesinde eşkıya takibi ile görevlendirildi. 1911 yılında izin alarak dil öğrenmek üzere Fransa'ya gitti. Trablusgarp Savaşı'nın başlaması üzerine Fransa'dan Trablusgarp'a geçen Talat Avni Bey, binbaşılığa terfi etti.¹¹⁹⁵ 13.08.1939 tarihinde öldü.¹¹⁹⁶

b) Siyasi Hayatı

Osmanlı Meclis-i Mebusan'ın II. dönemi için Canik Sancağından mebus seçilen Talat Avni Bey, Meclis-i Mebusan'ın kapatıldığını öğrenmesi üzerine askerlik görevine tekrar dönerek Gelibolu'da Balkan Savaşı'na katıldı. 1913'te Meclis-i Mebusan'ın III. Dönemi için Canik Sancağı'ndan tekrar mebus seçildi.¹¹⁹⁷

Emekli Binbaşı iken II. TBMM için Samsun (Canik)'dan mebus adayı oldu ve 30.07.1923 tarihinde 252 oy alarak¹¹⁹⁸ mebus seçildi. 12.08.1923 tarihinde mazbatasını alan Talat Avni Bey, 17.08.1923 tarihinde meclise katıldı.¹¹⁹⁹

II. TBMM üyeliği zaman zarfında Mübadele, İmar ve İskân, Dışişleri ve Bayındırlık Komisyonları üyeliğinde bulundu. Askeri Malullerin Terfihine Dair Kanun'unun değiştirilmesi hususunda kanun teklifi ve iki adet takriri (önergesi) vardır.¹²⁰⁰

¹¹⁹⁴ TBMM Arşivi, Kısa Hal Tercümesi, Sicil No:475.

¹¹⁹⁵ TBMM Arşivi, Kısa Hal Tercümesi, Sicil No:475; K. ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi TBMM-II. Dönem 1923-1927, C.3, s.185; TBMM Albümü 1920-2010, C.1 1920-1950, s. 88.

¹¹⁹⁶ TBMM Albümü 1920-2010, s. 88.

¹¹⁹⁷ TBMM Arşivi, Kısa Hal Tercümesi, Sicil No:475.

¹¹⁹⁸ TBMM Arşivi, Talat Avni (Özüdoğru) Bey, Seçim Mazbatası, Sicil No:475.

¹¹⁹⁹ TBMM Arşivi, Kısa Hal Tercümesi, Sicil No:475.

¹²⁰⁰ K. ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi TBMM-II. Dönem 1923-1927, s. 186.

B- İKİNCİ DÖNEM SAMSUN (CANİK) MİLLETVEKİLLERİNİN FAALİYETLERİ

1) Cavid Paşa

a) Kanun Teklifleri

Samsun (Canik)'u II. TBMM'de temsil eden Cavid Paşa, çeşitli konularda olmak üzere toplam 10 tane kanun teklifi yapmıştır. Bu bağlamda Cavid Paşa ilk kanun teklifini meclisin 08.10.1923 tarihli 33. Oturumunda “Açıkta Kalan Ümera ve Zabitanın İktidarlarına Göre, Orduda Muavin Olarak İstihdamları veya Mektep Muallimliklerine Tayin Edilmesi” hakkında yapmıştır. Söz konusu kanun teklifi bu oturumda Layiha Encümenine gönderilmiştir.¹²⁰¹ Cavid Paşa'nın bu teklifi görüşülmeye değer görülüp Müdafaa-i Milliye ve Muvazene-i Milliye Encümenlerine havale edilmiştir.¹²⁰²

Cavid Paşa ikinci kanun teklifini “Maaşı Ferit Hükümeti Tarafından Kat'edilmiş (kesilmiş) Olan Şehit Resneli Niyazi Bey'in Ailesine Hidematı Vataniye Tertibinden 1.500 Kuruş Maaş Tahsis Edilmesi” hakkında meclisin 16.03.1924 tarihli 13. Oturumunda yapmıştır. Yapılan kanun teklifi bu oturumda Layiha Encümeni'ne havale edilmiştir.¹²⁰³ Layiha Encümeni'nin incelemesi sonucunda görüşülmeye değer görülen teklif ile ilgili Layiha Encümeni mazbatası 24.03.1924 tarihli 20. oturumda okunmuş ve aynı oturumda teklif Muvazene-i Milliye Encümeni'ne havale edilmiştir.¹²⁰⁴ Cavid Paşa'nın bu teklifi Muvazene-i Milliye Encümeni'nin incelemesi sonucunda 29.03.1924 tarihli 23. Oturumda meclisin gündemine alınmıştır.¹²⁰⁵

Cavid Paşa'nın üçüncü kanun teklifi meclisin 06.11.1924 tarihli 3. Oturumunda “Bedeli Nakdi Efradının Kış Aylarında Silahaltına Alınmaları” hakkında olmuş ve yapılan kanun teklifi aynı oturumda Layiha Encümeni'ne havale edilmiştir.¹²⁰⁶

Cavid Paşa dördüncü kanun teklifini meclisin 27.11.1924 tarihli 13. Oturumunda “Canik Vilayeti Dâhilinde Cereyan Eden Apdal Irmağı'nın, Açılacak Bir Kanal İle Yeşil İrmak'a Cereyan Ettirilmesi (bağlanması)” hakkında yapmıştır. Söz konusu kanun teklifi aynı oturumda Layiha Encümeni'ne gönderilmiştir.¹²⁰⁷ Kanun teklifi ile ilgili Nafia ve Muvazene-i Maliye Encümenlerinin mazbataları, meclisin 07.14.1925 tarihli 96. Oturumunda meclise okunmuştur. Bunun üzerine söz alan Nafia Vekili Süleyman Sırrı

¹²⁰¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 33, C. II, s.553.

¹²⁰² TBMM ZC, D. 2, İ. 37, C. II, s.708.

¹²⁰³ TBMM ZC, D. 2, İ. 13, C. VII, TBMM Matbaası, Ankara, 1970, s.521.

¹²⁰⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 20, C. VII, s.1017.

¹²⁰⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 23, C. VIII, TBMM Matbaası, Ankara, 1975, s.60.

¹²⁰⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 3, C. X, TBMM Matbaası, Ankara, 1975, s.72.

¹²⁰⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 13, C. X, s.397.

Bey, başlanmış bir takım işlerin olduğunu, bunların tamamlanmasından sonra para kaldığı takdirde yapılacağını dile getirmiş ve söz konusu kanalın yapılmasının tehir edilmesini teklif etmiştir. Yapılan oylama sonucunda Süleyman Sırrı Bey'in teklifi kabul edilmiştir.¹²⁰⁸

Cavid Paşa “Takvim-İ Vakayi Matbaası'nın Maarif Vekâleti'ne Devri ve İlk ve Orta Mekteplere Mahsus Kitapların Mezkûr Matbaada Tab Ettirilerek Talebelere Meccanen Tevzi Edilmesi” hakkındaki beşinci kanun teklifini, meclisin 05.01.1925 tarihli 32. Oturumunda, meclise sunmuştur. Teklif, Layiha Encümeni'ne havale edilmiştir.¹²⁰⁹

Cavid Paşa altıncı kanun teklifini “Yol Mükellefiyeti Kanunu'nun 5. Maddesinin Tadili” hakkında meclisin 22.2.1926 tarihli 59. Oturumunda vermiştir. Kanun teklifi Layiha Encümeni'ne havale edilmiştir.¹²¹⁰

Cavid Paşa, “Samsun'da Emval-i Metruke'den Olan Boduroğlu Sinema Binası'nın Samsun Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne Terk ve Teberru Edilmesi” hakkındaki yedinci kanun teklifini, meclisin 25.03.1926 tarihli 77. Oturumunda vermiş ve kanun teklifi aynı oturumda Layiha Encümeni'ne havale edilmiştir.¹²¹¹ Kanun teklifi ile ilgili İskân Müdüriyeti Umumiyesi tarafından yapılan araştırma sonucunda söz konusu binanın farklı bir şekilde kullanıldığı tespit edilmiş ve yapılan teklifin incelenmesine gerek görülmediği ile ilgili İskân Encümeni Mazbatasını meclise okunmuştur. Yapılan oylamadan sonra mazbata Heyet-i Umumiye tarafından kabul edilmiştir.¹²¹²

Cavid Paşa sekizinci kanun teklifini “Tekâüt Maaşıyla Muallimlik, Doktor, Eczacı, Baytar, Mühendis Ve Kondüktörlük Maaşlarının Bir Zat Uhdesinde İçtima Edilebileceğine Dair Kanunun 1. Maddesinin Tadili” hakkında meclisin 16.12.1926 tarihli 15. Oturumunda vermiştir. Aynı oturumda Layiha Encümeni'ne havale edilen¹²¹³ kanun teklifi Layiha Encümeni'nin incelemesi sonucunda görüşülmeye değer bulunmuştur. Söz konusu kanun teklifi ile ilgili Layiha Encümeni mazbatasını 20.12.1926 tarihli 17. oturumda meclise okunmuştur. Cavid Paşa'nın teklifi bu oturumda Nafia ve Muvazene-i Maliye Encümenlerine havale edilmiştir.¹²¹⁴

¹²⁰⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 96, C. XVII, TBMM Matbaası, Ankara, 1976, s.135-136.

¹²⁰⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 32, C. XII, TBMM Matbaası, Ankara, 1975, s.5.

¹²¹⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 59, C. XII, TBMM Matbaası, Ankara, 1977, s.252.

¹²¹¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 77, C. XXIII, TBMM Matbaası, Ankara, 1977, s.340.

¹²¹² TBMM ZC, D. 2, İ. 15, C. XXVIII, TBMM Matbaası, Ankara, s.60.

¹²¹³ TBMM ZC, D. 2, İ. 15, C. XXVIII, s.60.

¹²¹⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 17, C. XXVIII, s.96.

Meclisin 15.01.1927 tarihli 24. Oturumunda Cavid Paşa, “Umur-ı Belediye’ye Ait Ahkâmı Cezaiye’ye Mütedair Kanuna Bir Madde Tezyili” hakkında dokuzuncu kanun teklifini yapmış ve teklif aynı oturumda Layiha Encümeni’ne havale edilmiştir.¹²¹⁵ Meclisin 20.01.1927 tarihli 27. Oturumunda Cavid Paşa’nın teklifinin görüşülmeye değer olduğuna dair Layiha Encümeni mazbatası meclise okunmuş ve görüşülmek üzere Dâhiliye ve Adliye Encümenlerine havale edilmiştir.¹²¹⁶ Dâhiliye ve Adliye Encümenlerinin incelemesi sonucunda, 26.02.1927 tarihli 38. Oturumda müzakere edilmek üzere meclis gündemine alınan kanun teklifi,¹²¹⁷ Adliye Encümeni tarafından yapılan inceleme ve tadilat sonucunda şu şekilde kabul edilmiştir;¹²¹⁸

Madde 1. Umur-ı Belediye’ye müteallik ahkâmı cezaiye hakkındaki 16 Nisan 1340 tarih ve 486 numaralı Kanunun 5. Maddesine aşağıdaki fıkra ilâve edilmiştir. Ancak, fırıncılar hakkındaki sed kararının infazı, fırının bulunduğu mıntıkadaki halkın ekmek ihtiyacını temin etmek şartına bağlıdır.

Madde 2. Bu kanun neşri tarihinden muteberdir,

Madde 3. Bu kanunun icrasına Dâhiliye Vekili memurdur.

Cavid Paşa son kanun teklifini meclisin 14.03.1927 tarihli 43. Oturumunda “Asker Malullerin Terfihine Mütedair Kanunun 9. Maddesinin Tadili” hakkında yapmış ve teklif Layiha Encümeni’ne havale edilmiştir.¹²¹⁹ Yapılan kanun teklifinin görüşülmeye değer olduğu ile ilgili Layiha Encümeni mazbatası, 28.03.1927 tarihli 47. Oturumda meclise okunmuş ve kanun teklifi Müdafaa-i Milliye ve Muvazene-i Maliye Encümenlerine havale edilmiştir.¹²²⁰

b) Kanun Teklifleri Üzerine Yaptığı Değişiklik Önerileri

Eskişehir Mebusu Arif Beyin, “Hazari Teşkilât¹²²¹ Dolayısıyla Açıkta Kalan Ümera Ve Zabıtana Bir Mahalle Tayinlerine Veya Tekâütlüklerine Kadar Tam Maaş ve Tahsisat İtasına Dair Kanun Teklifi” ve Muvazene-i Maliye Encümeni mazbatası, meclisin 03.10.1923 tarihli 31. Oturumda görüşülmüştür. Yapılan kanun teklifinde 1.

¹²¹⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 24, C. XXVIII, s.305.

¹²¹⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 27, C. XXVIII, s.358.

¹²¹⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 38, C. XXIX, TBMM Matbaası, Ankara, s.118.

¹²¹⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 39, C. XXX, TBMM Matbaası, Ankara, s.23-25; TBMM ZC, D. 2, İ. 41, C. XXX, s.86.

¹²¹⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 43, C. XXX, s.126.

¹²²⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 47, C. XXX, s.251.

¹²²¹ Bir ceza sonucu değil bazı teşkilatların lağvedilmesinden dolayı lağvedilen teşkilata mensup görevlilerin açıkta kalması.

Madde, “Cezaen olmayıp bazı kıtaat ve teşkilât ve vazai fin lağvı dolayısıyla açıkta kalan veya idareten görülen lüzum üzerine açığa çıkarılan erkân, ümera ve zabitan ile mensubini askeriye ye açıkta kaldıkları müddetçe nısıf maaş ve nısıf tahsisatı fevkalâde verilir.” şeklinde teklif edilmiştir. Cavid Paşa, söz konusu maddenin, “Erkân, ümera ve zabitanın hini tekaütlerinde harp seneleri zamaimi icra olunduğuna göre bazı kıtaat ve teşkilât vazai fin lağvı dolayısıyla açıkta kalacak erkân, ümera ve zabitanın cepheler nizamı harbine dâhil ve seyyar ordu kıtaatina mensup erkân, ümera ve zabitanın farkları olmayacağından bunlardan açıkta kalacak olanların da cephelerde bulunanlardan açıkta kalacaklar gibi tam maaş almaları” şeklinde değiştirilmesini teklif etmiştir.¹²²²

c) İmzası Bulunduğu Kanun Teklifleri

II. TBMM’de yer alan Samsun (Canik) mebuslarından olan Cavid Paşa’nın altında imzası olan kanun teklifleri şunlardır:

- Meclisin 07.04.1924 tarihli 31. Oturumunda Çatalca Mebusu Şakir Bey ve arkadaşlarının “Men’i Müskirat Kanununun Tadil Edilmesi” hakkında verdikleri kanun teklifi.¹²²³

- Meclisin 07.04.1924 tarihli 31. Oturumunda Tekfurdağı Mebusu Cemil Bey ve arkadaşlarının “Men’i Müskirat Kanununun 1. Maddesinin Tadil Edilmesi” hakkında verdikleri kanun teklifi.¹²²⁴

- Meclisin 19.04.1924 tarihli 41. Oturumunda Mersin Mebusları Niyazi ve Besim Beyler ve 118 arkadaşının “Mersin Limanının İnşasına Muktezi Tahsisat” hakkında verdikleri kanun teklifi.¹²²⁵

- Meclisin 06.12.1924 tarihli 17. oturumunda Sinop Mebusu Yusuf Kemal Bey ve arkadaşlarının, “Boyabat Kasabası’nda Vukua Gelen Yangından Zarar Gören Mültezimlerin Aşara Olan Borçlarının Tecili” hakkında verdikleri kanun teklifi.¹²²⁶

- Meclisin 22.12.1924 tarihli 25. Oturumunda Kastamonu Mebusu Ali Rıza Bey ve arkadaşlarının, “Bahriye Vekâleti Teşkiline Dair” verdikleri kanun teklifi.¹²²⁷

¹²²² TBMM ZC, D. 2, İ. 31, C. II, s.510.

¹²²³ TBMM ZC, D. 2, İ. 31, C. VIII, s.390-392.

¹²²⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 31, C. VIII, s.394-395.

¹²²⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 41, C. VIII, s.846-847.

¹²²⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 17, C. XI, TBMM Matbaası, Ankara, 1975, s.9-10.

¹²²⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 25, C. XI, s.216-217.

- Meclisin 26.06.1927 tarihli 83. Oturumunda Mardin Mebusu Âbdülgani Bey ve arkadaşlarının, “Sabık Mardin Milletvekili Derviş Bey Ailesine Hidematı Vataniye Tertibinden Maaş Tahsisi” hakkında verdikleri kanun teklifi.¹²²⁸

d) Takrirleri (Önergeleri)

Cavid Paşa II. TBMM üyeliği döneminde mecliste görüşülmesinin önemli olduğunu düşündüğü hususlarda meclise takrir vermiştir. Bu takrirlerin bazıları temsil ettiği bölge olan Samsun (Canik) ile ilgili iken bazıları ise tüm ülkeyi ilgilendiren konuları içermektedir. Bu bağlamda Cavid Paşa ilk takririni meclisin 20.09.tarihli 22. Oturumunda, İcra Vekilleri Heyet-i Riyaseti’ne “Ziraatın Temini Tevsii” hakkında temenni takriri vermiştir.¹²²⁹

Cavid Paşa bir diğer takririni meclisin 19.11.1923 tarihli 55. Oturumunda, “Mücahit Ve Şehit Resneli Niyazi Bey Ailesine Hidematı Vataniye Tertibinden Tahsis Edilmiş Olup, Ferit Paşa Hükümeti Tarafından Kesilen Maaşının Tekrar Tahsis ve Evlatlarının İstanbul Liselerinden Birine Leyli Ve Meccanen Kayıt Ve Kabulleri Temenniyatı” hakkında takrir vermiştir. Takrir Başvekâlet’e gönderilmiştir.¹²³⁰

Cavid Paşa’nın üçüncü takriri “Ünye Ve Terme Kazaları Arasında Cereyan Eden Miliç Çayı Üzerinde Bir Köprü Yapılması” hakkında olmuş ve Cavid Paşa bu takririni meclisin 27.11.1924 tarihli 13. Oturumunda vermiştir. Takrir Başvekâlet’e gönderilmiştir.¹²³¹

Cavid Paşa dördüncü takririni bir temenni takriri olarak meclisin 27.11.1924 tarihli 13. Oturumunda, “Terme Çayı’nın Tamik (derinleştirme) ve Tathiri (temizleme)” hakkında vermiştir. Takrir Başvekâlet’e gönderilmiştir.¹²³²

Cavid Paşa beşinci takririni meclisin 15.12.1924 tarihli 22. Oturumunda, “Mütেকaidini Mülkiye ve Askeriye Cüzdanlarını Biran Evvel İhzar Ve Mahallerine İrsali Temenniyatı” hakkında temenni takriri olarak vermiş ve takrir Başvekâlet’e gönderilmiştir.¹²³³

Cavid Paşa Süleyman Necmi Bey ile birlikte meclisin 29.01.1925 tarihli 42. Oturumunda, “Erbaa'dan Çarşamba'ya Kadar Gelmekte Olan Kayıklar Üç Kayalar

¹²²⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 83, C. XXXIII, TBMM Matbaası, Ankara, s.840.

¹²²⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 22, C. II, s.219.

¹²³⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 55, C. III, s.440.

¹²³¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 13, C. X, s.397.

¹²³² TBMM ZC, D. 2, İ. 13, C. X, s.397.

¹²³³ TBMM ZC, D. 2, İ. 22, C. XI, s.137.

Denilen Mevkiden Geçemediklerinden Bu Kayaların Temin-i İmhası'nın Nafia Encümeni'nce Teemmül Edilmesi" hakkında takrir vermişler ve takrir Nafia Encümeni'ne havale edilmiştir.¹²³⁴

Cavid Paşa ve arkadaşları, meclisin 08.02.1925 tarihli 50. Oturumunda, "Tüccar Yedinde Bulunan Kibritlerin Piyasa Fiyatıyla İnhisar Şirketi'ne Devir ve Teslimi Temenniyatı" hakkında takrir vermişler ve takrir Başvekâlet'e gönderilmiştir.¹²³⁵

Cavid Paşa ve arkadaşları, meclisin 16.11.1925 tarihli 9. Oturumunda, "Samsun'un Elektrikle Tenviri ve Şehre Su İsalesi İçin Samsun Belediyesi Namına İstikraz Akü Hakkındaki Lâyihanın Müstacelen Müzakere Edilmesi" hakkında takrir vermişlerdir. Takririn içeriği şu şekildedir. "Samsun'un elektrikle tenviri ve şehre su isalesi için Samsun Belediyesi namına Hazinesin kefaleti ile üç yüz bin liralık istikraz akdi hakkında Başvekâlet-i Celile'den gelen bir madde kanuniyenin müstacelen müzakeresini arz ve teklif ederiz." Oylamaya arz edilen takrir kabul edilmiştir.¹²³⁶

Cavid Paşa, meclisin 25.11.1925 tarihli 14. Oturumunda, "347 Numaralı Kanunun 1. Maddesinin Tefsiri" hakkında bir takrir vermiş ve takrir Müdafaa-i Milliye Encümeni'ne gönderilmiştir.¹²³⁷

Cavid Paşa onuncu ve son takririni meclisin 07.12.1925 tarihli 20. Oturumunda, "Kanunların Tadil ve Tefsiri Hakkında Başvekâletten Gelen ve Azayî Kiram Tarafından Verilen Tezkere ve Takrirlerde Yalnız Kanunun Tarih ve Numarasının Zikriyle İktifa Olunmayıp Tadil veya Tefsiri Talep Olunan Mevadd-ı Kanuniye'nin De Aynen Derç Edilmesi" hakkında vermiştir. Takririn içeriği şu şekildedir; "Mevcut kanunlar muhteviyatından bir maddenin bir veya birkaç fıkrasının tadil veya tefsiri hakkında Başvekâleti Celile'den mevrud tezkere ve azayî kiram tarafından ita olunan takrirlerde yalnız kanunun isminin ve tarihinin zikriyle iktifa olunmakta olduğundan ve bu kabil tekliflerin tetkik ve mütalâalarında tadil veya tefsiri talep olunan maddenin ait olduğu kanunu taharri ve tedarik etmek zaman ziyamı mucip görüldüğünden bu babta tehhürata meydan kalmamak ve tadil ve tefsiri talep olunan madde kanuniye yek nazarda görülmek üzere Başvekâletten vürut edecek ve Azayî Kiram tarafından verilecek tezkere ve takrirlerde tadil ve tefsiri lâzım gelen madde kanuniyenin aynen ve yanına da tefsirat ve tadilâtı havi maddelerin tastiri tetkikatta teslihât ve sürati müeddi olacağından badema

¹²³⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 42, C. XII, s.357.

¹²³⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 47, C. XIII, TBMM Matbaası, Ankara, 1975, s.211.

¹²³⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 9, C. XIX, TBMM Matbaası, Ankara, 1977, s.128.

¹²³⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 14, C. XIX, s.219.

vuku bulacak tadil ve tefsir teklifleri hakkında bu yolda muamele ifasının usul ittihazını arz ve teklif eylerim.” Takrir Nizamname-i Dâhili Encümeni’ne gönderilmiştir.¹²³⁸

e) İmzası Bulunduğu Takrirler

Samsun (Canik) mebusu Cavid Paşa’nın, altında imzası olduğu takrirler şunlardır:

- Meclisin 10.10.1923 tarihli 34. Oturumunda Giresun Mebusu Kâzım Bey ve arkadaşlarının, “Mekteb-i Askeriye Talebesi Maaşatına ve İhtiyat Zabıt Namzetleri’ne Verilecek Tahsisata Dair” kanun lâyihasının acilen gündeme alınması hakkında verdikleri takrir.¹²³⁹

- Meclisin 13.10.1923 tarihli 135. Oturumunda Saruhan Mebusu Reşad Bey ve arkadaşlarının “ Mübadele, imar ve iskân Vekâleti ihdasına dair Kanun” hakkında verdikleri takrir.¹²⁴⁰

- Meclisin 21.11.1923 tarihli 56. Oturumunda, Bozok (Çorum) Mebusu Süleyman Sırrı Bey ve arkadaşlarının, “Nevah-i Kanunu’nun Dâhiliye Encümeni’nden Heyeti Umumiye’ye Süratle Sevk Ve Müzakeresi” hakkında verdikleri takrir.¹²⁴¹

- Meclisin 20.12.1923 tarihli 71. Oturumunda, İzmit Mebusu Saffet Bey ve arkadaşlarının, “Ruznamenin (Gündemin) 37. Maddesini Teşkil Eden ve Millî Mücadele De Malûl Düşünlere Mükâfat-ı Nakdi’ye İtasına Dair Olan Teklifin Müstacelen Müzakeresi” hakkında verdikleri takrir.¹²⁴²

- Meclisin 03.4.1924 tarihli 28. Oturumunda, “Mülga (Yıkılan) Osmanlı İmparatorluğu Zamanına Ait Düyun-u Dâhiliye’nin Sureti Mahsup Ve Tediyesine Dair Kanun Lâyihası ve Muvazene-İ Maliye Encümeni Mazbatası” görüşülmüştür. Toplam 14 maddeden oluşan kanun teklifine, Giresun Mebusu Hakkı Tarık Bey ve 142 arkadaşı tarafından “kanuna bir madde ilâvesi” hakkında verdikleri takrir.¹²⁴³

- Meclisin 17.04.1924 tarihli 40. Oturumunda, görüşülen hususlardan olan 1340 senesi Muvazene-i Umumiye Kanun Layihası’na “Maarif Bütçesi’nin İnşaat Faslına İki Yüz Bin Liranın Daha İlâve Edilmesi” hakkında verilen 63 imzalı takrir.¹²⁴⁴

¹²³⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 20, C. XX, TBMM Matbaası, Ankara, 1977, s.46-47.

¹²³⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 34, C. II, s.596.

¹²⁴⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 35, C. II, s.654.

¹²⁴¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 56, C. III, s.495.

¹²⁴² TBMM ZC, D. 2, İ. 71, C. IV, TBMM Matbaası, Ankara, 1968, s.334.

¹²⁴³ TBMM ZC, D. 2, İ. 28, C. VIII, s.225-226.

¹²⁴⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 40, C. VIII, s.883.

- Meclisin 19.04.1924 tarihli 41. Oturumunda, Konya Mebusu Mustafa Feyzi Efendi ve 49 arkadaşının “Müsevvitlerin (*Müsvedde Yapa, Temize Çekilecek Yazıyı Yazan*) Maaşlarına Onar Lira Zam Verilmesi” hakkında verdikleri taktırir.¹²⁴⁵

- Meclisin 21.04.1924 tarihli 43. oturumunda, Kastamonu Mebusu Ali Rıza Bey ve 26 arkadaşının “Ruznamenin 40. Maddesini Oluşturan Bahriye Vekâleti Hakkındaki Kanun Teklifinin Bugün Müstacelen Müzakere Edilmesi” hakkında verdikleri taktırir.¹²⁴⁶

- Meclisin 22.04.1924 tarihli 44. Oturumunda, “Tatil Müddetinin Ağustos Sonuna Kadar Kabulünü ve 1 Eylül 1924’ta Meclisin İçtima-i Lüzumunun Tayini Esami İle Reye Vaz Edilmesi” hakkında verilen taktırir.¹²⁴⁷

- Meclisin 22.04.1924 tarihli 44. Oturumunda, Denizli Mebusu Mazhar Müfit Bey ve 27 arkadaşının “Bahriye Vekâleti Teşkili Hakkındaki Kanunun Bugün İlk Celsede Müzakere ve İntaç Edilmesi” hakkında verdikleri taktırir.¹²⁴⁸

- Meclisin 22.01.1925 tarihli 139. Oturumunda, Kastamonu Mebusu Halit Bey’in, “Rakının Bira ve Likör Meyanına Dâhil Olup Olmadığının Tefsir Edilmesi” hakkında verdiği taktırir.¹²⁴⁹

- Meclisin 21.02.1925 tarihli 61. Oturumunda, Eskişehir Mebusu Azmi Efendi ve arkadaşlarının, 1341 senesi Muvazene-i Umumiye Kanunu Layihasına “Bazıları tarafından Kuran-ı Kerimin hatalı bir surette lisanımıza tercüme ve neşredildiği görülmektedir. Bu kitabı celilin elyevm mevcut olan Türkçe tefsirleri dahi ihtiva ettiği mânii dakikayı ifadede kasır olduğu cihetle mütehasıs bir heyet ilmiye tarafından Kur’an-ı lisanımıza tercüme ve Türkçe tefsiri ve keza lisanımıza tercümesi elzem olan bazı asarı İslâmiye’nin nakil ve tercümesi ve dini İslâm aleyhinde intişar eden asarı ecnebiyeye mukabeleten neşriyatta bulunmak üzere 214. fasla 8. Madde olarak 20.000 liranın zam ve tahsisi” hakkında verdikleri taktırir.¹²⁵⁰

- Meclisin 21.02.1925 tarihli 61. Oturumunda, görüşülen hususlardan olan 1341 senesi Muvazene-i Umumiye Kanunu Layihasına, “1925 Senesi Ziraat Bütçesi’ne Beş Yüz Bin Liranın Zam ve İlâve Edilmesi” hakkında verdikleri taktırir.¹²⁵¹

¹²⁴⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 41, C. VIII, s.844-845.

¹²⁴⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 43, C. VIII, s.958.

¹²⁴⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 44, C. VIII, s.1019.

¹²⁴⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 44, C. VIII, s.1022.

¹²⁴⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 39, C. XII, s.256.

¹²⁵⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 61, C. XIV, TBMM Matbaası, Ankara, 1976, s.221.

¹²⁵¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 77, C. XV, TBMM Matbaası, Ankara, 1976, s.461.

- Meclisin 02.04.1925 tarihli 92. Oturumunda, Antalya Mebusu Rasih Efendi ve elli arkadaşının, “Hafızı Kur’an Yetiştirmek Üzere Evkaf Masarif Bütçesi’nin Altıncı Faslına Altı Bin Lira İlave Edilmesi” hakkında verdikleri karar.¹²⁵²

- Meclisin 14.12.1925 tarihli 24. Oturumunda, “Çulha Zade Kadri Efendi’nin, Hazine Zimmetindeki Matlubatının Mahkeme-i Temyizin Kesbi Katiyet Etmış Olan İlâmı Mucibince Mislen Kendisine İtasının Tahtı Karara Alınması” hakkında verilen karar.¹²⁵³

- Meclisin 22.02.1926 tarihli 59. Oturumunda, Cebelibereket Mebusu Avni Paşa ve arkadaşlarının, “Evrakı Varidenin 6. Numarasında Bulunan Ve Ziraat Makinalarında Müstamel Mevaddı Müştaiile Vesaireye Müteallik Olan Mazbatanın Müstacelen ve Tercihen Müzakere Edilmesi” hakkında verdikleri karar.¹²⁵⁴

- Meclisin 03.11.1926 tarihli 2. Oturumunda, Kütahya Mebusu Ragıp Bey ve arkadaşlarının, “Şark-İ Karahisar Mebusu Merhum Ali Sururi Beyin, Bu Seneki Tahsisatının Ailesine İtası” hakkında verdikleri karar.¹²⁵⁵

- Meclisin 18.12.1926 tarihli 6. Oturumunda, Çankırı Mebusu Rıfat Bey ve arkadaşlarının, “Ankara - Ereğli Demiryolu’nun İnşa ve İşletilmesi Hakkındaki Kanunun 2. Maddesinin Tadiline Dair Kanun Lâyihası’nın Müstacelen Müzakere Edilmesi” hakkında verdikleri karar.¹²⁵⁶

f) Söz Aldığı Oturumlar

Meclisin 09.01.1923 tarihli 12. Oturumunda “Eski meclisten devrolunan evrakların lüzumlu ve lüzumsuzlarına dair” Nafia Encümeni mazbatası görüşülmüştür. Bu bağlamda Nafia Encümeni’nin, görüşülmesinin lüzumsuz olduğunu düşündüğü evraklardan biri Ereğli, Zonguldak, Ankara arasına yapılması istenilen yol hattı ile ilgili evraktır. Zonguldak Mebusu Tunalı Hilmi Bey, bu yol hattının çok elzem olduğunu ve yapıldığı takdirde Anadolu’nun ana hattı olacağını ve Ereğli ve güzergâhını ihya edeceğini dile getirerek Nafia Encümeni’nden izahat istemiştir. Bunun üzerine Nafia Encümeni reisi olarak söz alan Cavid Paşa, memleketin her tarafına yol yapmanın herkesin faydasına olacağını fakat söz konusu yol hattının yapılmasını bazı sebeplerden dolayı gelecek yıllara ertelendiğini ifade etmiştir. Cavid Paşa, hükümetin bu yolu şuan

¹²⁵² TBMM ZC, D. 2, İ. 92, C. XVII, s.49.

¹²⁵³ TBMM ZC, D. 2, İ. 24, C. XX, s.142.

¹²⁵⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 59, C. XXII, s.263.

¹²⁵⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 2, C. XXVII, TBMM Matbaası, Ankara, s.14-15.

¹²⁵⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 16, C. XXVIII, s.88.

yapacak imkânı olmadığını ve imkânlar el verdiği zaman hızlı bir şekilde yol hattının yapımına başlayacağını dile getirmiştir.¹²⁵⁷

Meclisin 12.09.1923 tarihli 17. Oturumunda görüşülen hususlardan olan Posta Kanunu'nun 31. Maddesinin görüşüldüğü sırada söz alan Cavid Paşa, maddenin daha kısa şekilde ifade edilmesini dile getirmiştir. Cavid Paşa, zikrolunan maddede “neferden başçavuşa kadar olan asakiri hükümet ve jandarma efradının kendi usul ve fûruuna” uzun bir ifadenin yerine “akraba ve taallûkat” olarak değiştirilmesini teklif etmiştir.¹²⁵⁸

Eski Amasya Mebusu Ömer Lütfi Bey'in “Şirketlerde Türkçe'nin kullanılması hakkında kanun teklifi ve şayan-ı müzakere olmadığına” dair Nafia Encümeni mazbatasının görüşüldüğü, meclisin 27.12.1923 tarihli 75. Oturumunda, Nafia Encümeni başkanı olarak Cavid Paşa, açıklama yapmak üzere söz almıştır. Yaptığı açıklamada bütün şirketlerde Türkçe'nin kullanılmasının zorunlu olduğu ile ilgili kanun olduğuna dikkat çeken Cavid Paşa, şuan faaliyet gösteren şirketlerde, Türkçe kullanıldığı için söz konusu kanun teklifinin görüşülmeye gerek olmadığını dile getirmiştir.¹²⁵⁹

İstanbul Mebusu Ali Rıza Bey'in, “Mütarekeyi müteakip hizmete alınan müteakait erkân, ümera ve zabitan hakkındaki kanun teklifi” ve Müdafaa-i Milliye Encümeni mazbatasının görüşüldüğü, meclisin 27.12.1923 tarihli 75. Oturumunda söz alan Cavid Paşa, Enver Paşa zamanında emekliye ayrılan askerinin çoğunluğunun kanuni olmadığını ifade etmiştir. Bu bağlamda Enver Paşa zamanında emekliye ayrılan Haydar Bey'in emekli olmadığını, Enver Paşa tarafından istifa etmiş kabul edildiğini vurgulayan Cavid Paşa, söz konusu kişinin hakkının korunmasını teklif etmiştir. Ayrıca bu hususa Erzurum Mebusu Rüştü Paşa'da dikkat çekmiştir.¹²⁶⁰

Menteşe Mebusu Esat Efendi'nin, “Muhacirin muamelatı ve İmar harekâtı hakkında Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti'nden sual tavrı” verdiği 05.11.1925 tarihli 2. Oturumda konu ile ilgili Canik mıntikasına gönderilen muhacirler hakkında açıklama yapmak üzere Cavid Paşa söz alarak uzunca bir konuşma yapmıştır. Cavid Paşa, yaptığı konuşmada Samsun (Canik) mıntikasına Yunanistan'dan gelen muhacirlerin durumlarının çok sefil olduğunu, bir ekmeğin 26 kuruşa satıldığı bir yerde muhacirlerin günlük 10 kuruşa çalıştırıldığını müşahede ettiğini ve durumu bir mektupla İmar ve İskân Vekâleti'ne yazdığını ifade etmiştir. Yazdığı mektupta Samsun'un ekonomik açıdan

¹²⁵⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 12, C. I, s.330-331.

¹²⁵⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 17, C. II, s.55.

¹²⁵⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 75, C. IV, s.503.

¹²⁶⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 75, C. IV, s.510-511.

gelişmiş bir bölge olduğu için çevre illerden göç aldığını, bunun yanında muhacirlerinde bu bölgeye yerleştirilmesi sebebi ile bir nüfus yoğunluğu oluştuğunu, bunun sonucunda muhacirlere yeterli yer verilemediğini yazmıştır. Bu sonunun çözümü olarak da İstanbul'da mevcut olan madeni barakalardan cüzi miktarda Samsun'a gönderilmesini, bunların müsait yerlere kurularak muhacirlerin hizmetine verilmesini teklif ettiğini dile getirmiştir.¹²⁶¹

Saruhan Mebusu ve Ziraat Vekili Sabri Bey'in, "Askerî Müessesat-ı Baytariye'de Mülâzımısani Rütbe ve Muhassetiyle Staja Tabi Bulunan 47 Baytarın Maaş ve Tahsisat-ı Fevkalâdeleri Karşılığı Olarak 33.840 Liranın Müdafaa-i Milliye Vekâleti 1341 Senesi Bütçesine Eklenmesi" hakkında takriri, 21.03.tarihli 83. Oturumda görüşülmüştür. Yapılan açıklamalardan bir harita yapılacağını anladığını söyleyen Cavid Paşa, Rumeli'de Erkân-ı Harbiye tarafından daha önce bir takım haritalar çizildiğini fakat bazı yanlışların yapıldığını dile getirmiştir. Eğer bir harita yapılmak isteniyorsa öncelikle arazi taksimatı yapılması gerektiğine dikkat çeken Cavid Paşa, Erkân-ı Harbiye'nin riyasetinde bir heyet oluşturulması ve harita işini de bu heyetin takip etmesinin daha sağlıklı olacağını, aksi takdirde yapılan haritada yanlışların kaçınılmaz olacağını söylemiştir.¹²⁶²

2) Süleyman Necmi (SELMEN) Bey

II. TBMM'de yer alan Samsun (Canik) mebuslarından olan Süleyman Necmi (Selmen) Bey, mecliste pek aktif olmamıştır. Herhangi bir konuda kanun teklifi ya da takrir vermemiş olup, görüşülen hususlarda kendi fikrini dile getirmek için söz alıp konuşma da yapmamıştır. Oldukça sönük geçen II. TBMM üyeliği müddetince bazı kanun tekliflerini ve bazı takrirleri imzalamıştır. Süleyman Necmi Bey'in imzasının bulunduğu kanun teklifleri ve takrirler şunlardır:

a) İmzası Bulunduğu Kanun Teklifleri

Meclisin 22.12.1924 tarihli 25. Oturumunda, Kastamonu Mebusu Ali Rıza Bey ve arkadaşlarının, "Bahriye Vekâleti Teşkiline Dair" verdikleri kanun teklifinde Süleyman Necmi Bey'in de imzası bulunmaktadır.¹²⁶³

¹²⁶¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 2, C. X, s.36-37.

¹²⁶² TBMM ZC, D. 2, İ. 83, C. XVI, TBMM Matbaası, Ankara, 1976, s.88.

¹²⁶³ TBMM ZC, D. 2, İ. 25, C. XI, s.216-217.

Meclisin 22.04.1925 tarihli 109. Oturumunda, Giresun Mebusu Hakkı Tarık Bey ve arkadaşlarının, “Bursalı Tahir Beye Hidematı Vataniye Tertibinden Maaş Tahsis Edilmesi” hakkında yapmış oldukları kanun teklifinde Süleyman Necmi Bey’in de imzası bulunmaktadır.¹²⁶⁴

b) İmzası Bulunduğu Takrirler

Meclisin 04.02.1924 tarihli 95. Oturumunda, Rize Mebusu Esat Beyin, “Rize Havalisinde Fındık, Portakal, Limon, Mandalina, Çay ve Dut Yetiştirilmesi” hakkında yapmış olduğu kanun teklifi görüşülmüştür. Yapılan kanun teklifi ile ilgili Giresun Mebusu Tahir Bey ve arkadaşlarının, “Masarifi Garsiye ve Mükâfat-ı Nakdiye Cihetlerini Muhtevi Maddenin Tayini Esamiyle Reye Konulması” hakkında verdikleri takrir.¹²⁶⁵

- Meclisin 09.03.1924 tarihli 7. Oturumunda, Kayseri Mebusu Sabit Bey ve arkadaşlarının, “Miralay Nâzım Bey’in Validesine Hidemat-ı Vataniye Tertibinden Maaş Tahsisi” hakkında verdikleri takrir.¹²⁶⁶

- Meclisin 03.4.1924 tarihli 28. Oturumunda, “Mülga (yıkılan) Osmanlı İmparatorluğu Zamanına Ait Düyun-u Dâhiliye’nin Sureti Mahsup ve Tediyesine Dair Kanun Lâyihası ve Muvazene-i Maliye Encümeni Mazbatası” görüşülmüştür. Toplam 14 maddeden oluşan kanun teklifine, Giresun Mebusu Hakkı Tarık Bey ve 142 arkadaşı tarafından “kanuna bir madde ilâvesi” hakkında verdikleri takrir.¹²⁶⁷

- Meclisin 07.4.1924 tarihli 31. Oturumunda, Teşkilât-ı Esasiye Kanun Lâyihası’nın 40. Maddesinin görüşülmesi sırasında Erzurum Mebusu ve Samsun (Canik) Mebusu Süleyman Necmi Bey, “Maddenin Berveç-i Ati (gelecek tarz üzere) Tadil Edilmesi” hakkında takrir vermişlerdir.¹²⁶⁸

- Meclisin 17.04.1924 tarihli 40. Oturumunda, görüşülen hususlardan olan 1340 senesi Muvazene-i Umumiye Kanun Layihasına “Maarif Bütçesinin İnşaat Faslına İki Yüz Bin Liranın Daha İlâve Edilmesi” hakkında verilen 63 imzalı takrir.¹²⁶⁹

- Meclisin 19.04.1924 tarihli 41. Oturumunda, Konya Mebusu Mustafa Feyzi Efendi ve 49 arkadaşının “Müsevvitlerin (*müsvedde yapan, temize çekilecek yazıyı yazan*) Maaşlarına Onar Lira Zam Verilmesi” hakkında verdikleri takrir.¹²⁷⁰

¹²⁶⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 109, C. XXVIII, TBMM Matbaası, Ankara, 1976, s.426-427.

¹²⁶⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 95, C. V, TBMM Matbaası, Ankara, 1968, s.593.

¹²⁶⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 7, C. VII, s.204-208.

¹²⁶⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 28, C. VIII, s.225-226.

¹²⁶⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 31, C. VIII, s.383.

¹²⁶⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 40, C. VIII, s.833.

¹²⁷⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 41, C. VIII, s.844-845.

- Meclisin 22.01.1925 tarihli 39. Oturumunda, Kastamonu Mebusu Halit Bey'in, "Rakının Bira ve Likör Meyanına Dâhil Olup Olmadığının Tefsir Edilmesi" verdiği takdir.¹²⁷¹

- Meclisin 29.01.1925 tarihli 42. Oturumunda, "Erbaa'dan Çarşamba'ya Kadar Gelmekte Olan Kayıklar Üç Kayalar Denilen Mevkiden Geçemediklerinden Bu Kayaların Temini İmhasının Nafia Encümeni'nce Teemmül Edilmesi" hakkında Samsun (Canik) Mebusu Cavid Paşa'nın verdiği takdir.¹²⁷²

- Meclisin 11.02.1925 tarihli 53. Oturumunda, 1925 senesi Muvazene-i Umumiye Kanun Lâyihası görüşülmüştür. Konya Mebusu Musa Kazım Bey ve arkadaşları, "Koçhisar Halkının Yoksulluktan Dolayı Bazı Hastalıklara Yakalandıkları İçin Halkın Ölümle Yüz Yüze Geldiği, Bu Nedenle Kasaba Halkının Faydasına Harcanmak Üzere İlgili Fasla On Bin Lira İlave Edilmesi" hakkında verdikleri takdir.¹²⁷³

- Meclisin 19.02.1925 tarihli 60. Oturumunda, 1925 senesi Muvazene-i Umumiye Kanun Lâyihası görüşülmüştür. Karesi (Balıkesir) Mebusu ve arkadaşlarının, "Dâhiliye Vekâleti'ne Mülhak Emniyeti Umumiye Bütçesinin Üçüncü Kısımındaki, 157. Masarifatı Mütenevvi Faslında Mevzu İstihbarat Masrafı Büsbütün Yeterli Olmadığından Söz Konusu Fasla 276.000 İlave Edilmesi" hakkında verdikleri takdir.¹²⁷⁴

- Meclisin 12.03.1925 tarihinde yapmış olduğu yetmiş altıncı oturumda, 1925 senesi Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası ve Muvazene-i Maliye Encümeni mazbatasını görüşülmüştür. Görüşülen kanun ile ilgili olarak Mersin Mebusu Niyazi Bey ve arkadaşlarının, "Mersin Limanı'nın Kanun Gereği İnşaatında İcap Eden Faaliyetin Temini İçin Bu Sene Nafia Bütçesi'nin 263 (A) Faslına Mevzu Tahsisatın 500.000 liraya Yükletilmesi" hakkında verdikleri takdir.¹²⁷⁵

- Meclisin 18.03.1925 tarihli 81. Oturumunda, 1925 senesi Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası ve Muvazene-i Maliye Encümeni Mazbatasını görüşülmüştür. Bu oturumda 1925 senesi Bütçesine "Teşvikatı Sınaiye ve Tesisye Namı Tahtındaki Faslı Mahsus İstihlâk Değil İstismar Edilecek Olan 250 Bin Liranın İlâve" edilmesi hakkında verilen takdir.¹²⁷⁶

¹²⁷¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 39, C. XII, s.256.

¹²⁷² TBMM ZC, D. 2, İ. 42, C. XII, s.357.

¹²⁷³ TBMM ZC, D. 2, İ. 53, C. XIII, s.349-350.

¹²⁷⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 60, C.XIV, s.165-166.

¹²⁷⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 76, C. XV, s.400-401.

¹²⁷⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 81, C. XVI, s.27-28.

- Meclisin 13.04.1925 tarihli 101. Oturumunda, Kütahya Mebusu Ferit Bey ve arkadaşlarının, “Hariçten Hayvan ve Tohumluk Mubayaası İçin Ziraat Vekâleti’ne Taahhütte Bulunmak Salâhiyetinin İtasına Dair Muvazene-i Umumiye Kanunu’na Bir Madde İlâvesi” hakkında verdikleri karar.¹²⁷⁷

- Meclisin 16.11.1925 tarihli 9. Oturumunda, Samsun(Canik) Mebusu Cavit Paşa ve arkadaşlarının, “Samsun'un Elektrikle Tenviri ve Şehre Su İsalesi İçin Samsun Belediyesi Namına İstikraz Akdi Hakkındaki Lâyihanın Müstacelen Müzakere Edilmesi” hakkında verdikleri karar.¹²⁷⁸

-Meclisin 14.12.1925 tarihli 24. Oturumunda, “Çulha Zade Kadri Efendi’nin, Hazine Zimmetindeki Matlubatının Mahkeme-i Temyizin Kesbi Katiyet Etmış Olan İlâm-ı Mucibince Mislen Kendisine İtasının Tahtı Karara Alınması” hakkında verilen karar.¹²⁷⁹

-Meclisin 18.12.1926 tarihli 16. Oturumunda, Çankırı Mebusu Rıfat Bey ve arkadaşlarının, “Ankara - Ereğli Demiryolu’nun İnşa ve İşletilmesi Hakkındaki Kanunun 2. Maddesinin Tadiline Dair Kanun Lâyihası’nın Müstacelen Müzakere Edilmesi” hakkında verdikleri karar.¹²⁸⁰

3) Talat Avni (ÖZÜDOĞRU) Bey

a) Kanun Teklifleri

II. TBMM’de yer alan Samsun Mebuslarından Talat Avni (Özüdoğru) Bey, meclisin 26.03.1927 tarihli 46. Oturumunda, “Bilumum Askeri Malullerin Terfihine Mütedair Kanun’un 1. Maddesine Bir Fıkra Eklenmesi” hakkında bir kanun teklifi yapmış ve teklif Layiha Encümeni’ne havale edilmiştir.¹²⁸¹ Talat Avni Bey ve arkadaşlarının yapmış oldukları kanun teklifinin içeriği şu şekildedir:¹²⁸²

1. Madde: Harbi Umumide malul oldukları halde, İstiklâl Harbi’ne iştirak eden maluller de, istiklâl Harbi malulleri misillu maaşı aslileri esasî dâhilinde tekaüde sevk olunurlar,

2. Madde: İşbu kanun neşri tarihinden muteberdir.

¹²⁷⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 101, C. XVII, s.304-305.

¹²⁷⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 9, C. XIX, s.126.

¹²⁷⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 24, C. XX, s.142.

¹²⁸⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 16, C. XXVIII, s.88.

¹²⁸¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 46, C. XXX, s.212.

¹²⁸² TBMM ZC, D. 2, İ. 82, C. XXXIII, s.696.

3. Madde: İşbu kanunun icrasına Müdafaa-i Milliye ve Maliye Vekilleri memurdur.

Layihâ Encümeni'nin incelemesi sonucunda görüşülmeye değer görülen teklif, 09.04.1927 tarihli 48. Oturumda Müdafaa-i Milliye ve Muvazene-i Maliye Encümenlerine havale edilmiş,¹²⁸³ ilgili encümenlerin mazbataları, 25.06.1927 tarihli 82. Oturumda Meclise sunulmuştur. Müdafaa-i Milliye ve Muvazene-i Maliye Encümenlerinin yaptığı tadilatlardan sonra kanun şu şekilde kabul edilmiştir.¹²⁸⁴

İtalya, Balkan Harpleriyle Harbi Umumide Duçarı Maluliyet Olanlardan İstiklâl Muhaberatına İştirak Edenlerin 8 Şubat 1341 Tarihli ve 551 Numaralı Kanundan İstifadeleri Hakkında Kanun

1. Madde: İtalya, Balkan harpleriyle Harbi Umumide duçarı maluliyet oldukları halde İstiklâl Muhaberatına da bilfiil iştirak etmiş olan maluller bilumum askerî malullerin terfihi hakkındaki 8 Şubat 1341 tarihli ve 551 numaralı Kanun ahkâmından istifade ederler.

2. Madde: Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

3. Madde: Bu kanunun ahkâmını icraya Müdafaa-i Milliye, Bahriye, Dâhiliye ve Maliye Vekilleri memurdur.

b) İmzası Bulunduğu Kanun Teklifleri

II. TBMM'de Samsun (Canik)'u temsil eden Talat Avni Bey'in imzası bulunduğu kanun teklifleri şunlardır:

- Meclisin 27.09.1923 tarihli 27. Oturumunda, İstanbul Mebusu Ali Rıza Bey ve arkadaşlarının, "Teşkilâtı Hazari'ye Dolayısıyla Açığa Çıkarılacak Erkân, Ümera, Zabitan ve Mensubin-i Askeriyenin 1339 Senesi Nihayetine Kadar Mezun Addedilmesi İle Kendilerine Tam Tahsisat İtası" hakkında verdikleri kanun teklifi.¹²⁸⁵

- Meclisin 21.03.1924 tarihli 108. Oturumunda, "Nisabı Müzakere Kanunu'nun 6. ve 8. Maddeleri" ile ilgili yapılan kanun teklifi.¹²⁸⁶

- Meclisin 29.05.1926 tarihli 109. Oturumunda, "Ermeniler Tarafından Şehit Edilen Türk Rüesayı Siyasiyesi'nin Eytamına Ermeni Emvali Metrukesinden Mesken

¹²⁸³ TBMM ZC, D. 2, İ. 48, C. XXXI, TBMM Matbaası, Ankara, s.5.

¹²⁸⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 82, C. XXXIII, s.696.

¹²⁸⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 27, C. II, s.345-346.

¹²⁸⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 108, C. VI, TBMM Matbaası, Ankara, 1968, s.202.

Temliki” hakkında Denizli Mebusu Haydar Rüştü Bey ve arkadaşlarının yapmış oldukları kanun teklifi.¹²⁸⁷

- Meclisin 05.06.1926 tarihli 114. Oturumunda, Gaziantep Mebusu Ali Cenani Bey ve arkadaşlarının, “Ticaret Odaları Kanununun Sekizinci Maddesinin Tadil Edilmesi” hakkında yapmış oldukları kanun teklifi.¹²⁸⁸

- Meclisin 14.05.1927 tarihli 67. Oturumunda, Bozok (Çorum) Mebusu Süleyman Sırrı Bey ve arkadaşlarının, “Eski Pulların Tayyare Cemiyeti’ne Devredilmesi” hakkında yapmış oldukları kanun teklifi.¹²⁸⁹

c) Takrirleri (Önergeleri)

Meclisin 26.03.1924 tarihli 22. Oturumunda, Talat Avni Bey ve arkadaşları, “Musiki Muallimi Zeki Beyle Orkestrası’na Mensup Zevatin Maaşlarının Artırılması” hakkında bir takrir vermişlerdir. Takririn içeriği şu şekildedir.¹²⁹⁰

“Türkiye’imizin yegâne Üstadı Musikisi bulunan Muallim Zeki Bey’in Orkestrası maaşı hazır, mumaileyhimin fevkalâde sayü gayretlerine tekabül edemediği bedihî ve bu gibi müstesna zevatin terfihi Meclisi Âlinin arzusu dâhilinde bulunduğu gibi bilhassa Büyük Millet Meclisinin tahtı himayesinde bulunan mumaileyhimin ezheri cihet şayanı taltif görüleceği ve maaşı hazırları dahi ol suretle, gerek muallimi mumaileyhe ve gerek orkestra heyetine kâfi gelemeyeceği cihetle Zeki Bey’in maaşının (100) liraya ve heyetinin dahi askeri rütbelerine muadil maaşat ve tahsisatı fevkalâdeye iblâgını arz ve teklif eyleriz.” Yapılan görüşmeler neticesinde takrir kabul edilmiştir.

Talat Avni Bey, meclisin 21.04.1925 tarihli 108. Oturumunda, “Müddeti Mezuniyetini, Mazereti Nedeniyle Tecavüz Ettirdiğinden Mazur Kabul Edilmesi” hakkında bir takrir vermiştir. Takririn içeriği şu şekildedir.¹²⁹¹

“Geçen Kânunuevvel nihayetine kadar bir ay müddet mezuniyetle Samsun’a hareket ettim. Hitamı mezuniyetimi müteakip Meclisi âliye iltihak etmek üzere iken o sırada Karadeniz’de meydana gelen müthiş kar ve fırtınalardan vapurun limana âdemi vürudu üzerine, Meclisi âliye iltihakım, on yedi gün tehhür ettiğini ve bunun surf mazeretimden ileri geldiğini ve bu zaman zarfında maaşımın tam ödenmesi hususunu Heyeti Celile’ye arz eylerim.” Meclisin 25.03.1925 tarihli 87. Oturumunda söz konusu

¹²⁸⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 109, C. XXV, TBMM Matbaası, Ankara, s.133.

¹²⁸⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 114, C. XXVI, TBMM Matbaası, Ankara, s.3.

¹²⁸⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 67, C. XXXII, TBMM Matbaası, Ankara, s.132.

¹²⁹⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 22, C. VIII, s.36-39.

¹²⁹¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 87, C. XVI, s.193-194.

takrir görüşülmüş ve Talat Avni Bey'in meclise geç geldiği 17 günlük süre için herhangi bir ödeme yapılamayacağına karar verilmiştir.¹²⁹²

d) İmzası Bulunduğu Takrirler

II. TBMM'de Samsun (Canik)'u temsil eden Talat Avni Bey'in imzası bulunduğu takrirler şunlardır:

- Meclisin 13.10.1923 tarihli 35. Oturumunda, Saruhan Mebusu Reşad Bey ve arkadaşlarının “Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti İhdasına Dair Kanun” hakkında verdikleri takrir.¹²⁹³

- Meclisin 17.01.1924 tarihli 85. Oturumunda, altın kaçakçılığında mahkûm Eşref ve Haşim Efendiler hakkındaki evrak ve Adliye Encümeni mazbatasının görüşülmesi esnasında, “Müzakerenin Yeterli Olduğu ve Adliye Encümeni Mazbatasının Oylamaya Geçilmesi” hakkında verilen takrir.¹²⁹⁴

- Meclisin 01.03.1924 tarihli 1. Oturumunda, Kastamonu Mebusu Halit Bey ve arkadaşlarının, “Teşkilâtı Esasiye Kanunu'nun Müzakeresinde Üçte Bir Ekseriyeti Temin İçin Azam-ı Kirama Bir Ay Kadar Mezuniyet Verilmemesi” hakkında verdikleri takrir.¹²⁹⁵

- Meclisin 09.03.1924 tarihli 7. Oturumunda, Kayseri Mebusu Sabit Bey ve arkadaşlarının, “Miralay Nâzım Bey'in Validesine Hidematı Vataniye Tertibinden Maaş Tahsisi” hakkında verdikleri takrir.¹²⁹⁶

- Meclisin 03.4.1924 tarihli 28. Oturumunda, “Mülga (yıkılan) Osmanlı İmparatorluğu Zamanına Ait Düyun-u Dâhiliye'nin Sureti Mahsup ve Tediyesine Dair Kanun Lâyihası ve Muvazene-İ Maliye Encümeni Mazbatası” görüşülmüştür. Toplam 14 maddeden oluşan kanun teklifine, Giresun Mebusu Hakkı Tarık Bey ve 142 arkadaşı tarafından “Kanuna Bir Madde İlâvesi” hakkında verdikleri takrir.¹²⁹⁷

- Meclisin 17.04.1924 tarihli 40. Oturumunda, görüşülen hususlardan olan 1924 Senesi Muvazene-i Umumiye Kanun Layihasına “Maarif Bütçesinin İnşaat Faslına İki Yüz Bin Liranın Daha İlâve Edilmesi” hakkında verilen 63 imzalı takrir.¹²⁹⁸

¹²⁹² TBMM ZC, D. 2, İ. 108, C. XXVIII, s.297.

¹²⁹³ TBMM ZC, D. 2, İ. 35, C. II, s.654.

¹²⁹⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 85, C. V, s.184.

¹²⁹⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 1, C. VII, s.8.

¹²⁹⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 7, C. VII, s.204-208.

¹²⁹⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 28, C. VIII, s.225-226.

¹²⁹⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 40, C. VIII, s.833.

- Meclisin 22.04.1924 tarihli 44. Oturumunda, Denizli Mebusu Mazhar Müfit Bey ve 27 arkadaşının “Bahriye Vekâleti Teşkili Hakkındaki Kanunun Bugün İlk Celsede Müzakere ve İntaç Edilmesi” hakkında verdikleri karar.¹²⁹⁹

- Meclisin 12.03.1925 tarihli 76. Oturumunda, 1925 senesi Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası ve Muvazene-i Maliye Encümeni Mazbatası görüşülmüştür. Görüşülen kanun ile ilgili olarak Mersin Mebusu Niyazi Bey ve arkadaşlarının, “Mersin Limanı'nın Kanun Gereği İnşaatında İcap Eden Faaliyetin Temini İçin Bu Sene Nafia Bütçesi'nin 263 (A) Faslına Mevzu Tahsisatın 500.000 Liraya Yükletilmesi” hakkında verdikleri karar.¹³⁰⁰

- Meclisin 18.03.1925 tarihli 81 oturumunda, 1925 senesi Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası ve Muvazene-i Maliye Encümeni Mazbatası görüşülmüştür. Bu oturumda 1341 senesi Bütçesine “Teşvikatı Sınaiye ve Tesisiye Namı Tahtındaki Faslı Mahsus İstihlâk Değil İstismar Edilecek Olan 250 Bin Liranın İlâve” edilmesi hakkında verilen karar.¹³⁰¹

- Meclisin 22.04.1925 tarihli 109. Oturumunda, Ermeniler tarafından Tiflis'te şehit edilen Jandarma Mülâzımevveli Süreyya Bey ailesine hidematı vataniye tertibinden maaş tahsisi hakkında Lâyiha-i Kanuniye görüşülmüştür. Bu oturumda konu ile ilgili İzmit Mebusu İbrahim Süreyya Bey ve arkadaşlarının verdikleri karar.¹³⁰²

- Meclisin 16.11.1925 tarihli 9. Oturumunda, Samsun (Canik) Mebusu Cavit Paşa ve arkadaşlarının, “Samsun'un Elektrikle Tenviri ve Şehre Su İsalesi İçin Samsun Belediyesi Namına İstikraz Akdi Hakkındaki Lâyihanın Müstacelen Müzakere Edilmesi” hakkında verdikleri karar.¹³⁰³

- Meclisin 22.02.1926 tarihli 59. Oturumunda, Cebelibereket Mebusu Avni Paşa ve arkadaşlarının, “Evrakı Varidenin 6. Numarasında Bulunan ve Ziraat Makinalarında Müstamel Mevaddı Müştaiile Vesaireye Müteallik Olan Mazbatanın Müstacelen ve Tercihen Müzakere Edilmesi” hakkında verdikleri karar.¹³⁰⁴

- Meclisin 18.05.1926 tarihli 102. Oturumunda, 1926 senesi Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası görüşülmüş ve İstanbul Gülhane Hastanesi'nin alet ve

¹²⁹⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 44, C. VIII, s.1022.

¹³⁰⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 76, C. XV, s.400-401.

¹³⁰¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 81, C. XVI, s.27-28.

¹³⁰² TBMM ZC, D. 2, İ. 109, C. XXVIII, s.422.

¹³⁰³ TBMM ZC, D. 2, İ. 9, C. XIX, s.126.

¹³⁰⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 59, C. XXII, s.263.

edevatı tıbbiye ihtiyaclarının karşılanması amacıyla “Kanunun 54. Faslının 1. Maddesine 125.000 Lira İlave Edilmesi” hakkında verilen takrir.¹³⁰⁵

- Meclisin 18.05.1926 tarihli 102. Oturumunda, Denizli Mebusu Mazhar Müfit Bey ve arkadaşlarının, “Berri ve Bahri Ordulara Meclisin Selamlarının İblağı” hakkında verdikleri takrir.¹³⁰⁶

C- İKİNCİ DÖNEM SAMSUN (CANIK) MİLLETVEKİLLERİNİN MECLİSTE ALDIKLARI GÖREVLER

1) Samsun (Canik) Milletvekillerinin Görev Aldıkları Encümenler

II. TBMM’de yer alan Samsun (Canik) Mebusları beş yasama yılı süresi boyunca şu encümenlerde (komisyonlar) görev almışlardır.

II. TBMM’de Cavid Paşa, 1. İçtima Yılında Nafia Encümeni’nde,¹³⁰⁷ Süleyman Necmi (Selmen) Bey, 1. İçtima Yılında Dâhiliye Encümeni’nde,¹³⁰⁸ Talat Avni (Özudoğru) Bey ise 3. İçtima Yılında Mübadele Encümeni’nde¹³⁰⁹ görev yapmıştır.

2) Samsun (Canik) Milletvekillerinin Görev Aldıkları Şubeler

II. TBMM’de yer alan Samsun Mebusları beş yasama yılı süresi boyunca şu şubelerde görev almışlardır.

Cavid Paşa, II. TBMM’nin 1. İçtima Yılında 3. Şube’de,¹³¹⁰ 2. İçtima Yılında 2. Şube’de,¹³¹¹ 3. İçtima yılında 5. Şube’de,¹³¹² 4. İçtima Yılında 1. Şube’de¹³¹³ ve 5. İçtima Yılında ise 2. Şube’de¹³¹⁴ görev yapmıştır.

Süleyman Necmi (Selmen) Bey, II. TBMM’nin 1. İçtima Yılında 3. Şube’de,¹³¹⁵ 2. İçtima yılında 1. Şube’de,¹³¹⁶ 3. İçtima Yılında 1. Şube’de,¹³¹⁷ 4. İçtima Yılında 3. Şube’de¹³¹⁸ ve 5. İçtima Yılında 1. Şube’de¹³¹⁹ görev yapmıştır.

¹³⁰⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 102, C. XXV, s.253-254.

¹³⁰⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 102, C. XXV, s.261.

¹³⁰⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 5, C. I, s.72.

¹³⁰⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 5, C. I, s.72.

¹³⁰⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 14, C. 10, s.430.

¹³¹⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 1, C. I, s.6.

¹³¹¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 1, C. VII, s.13.

¹³¹² TBMM ZC, D. 2, İ. 1, C. X, s.10.

¹³¹³ TBMM ZC, D. 2, İ. 1, C. X, s.13.

¹³¹⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 1, C. XXVII, s.7.

¹³¹⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 1, C. I, s.6.

¹³¹⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 1, C. VII, s.13.

¹³¹⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 1, C. X, s.8.

¹³¹⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 1, C. XIX, s.14.

¹³¹⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 1, C. XXVII, s.7.

Talat Avni (Özüdoğru) Bey, II. TBMM'nin 1. İçtima Yılında 1. Şube'de,¹³²⁰ 2. İçtima Yılında 4. Şube'de,¹³²¹ 3. İçtima Yılında 5. Şube'de¹³²² ve 4. İçtima Yılında ise 3. Şube'de¹³²³ görev yapmıştır.

D- İKİNCİ DÖNEM SAMSUN (CANİK) MİLLETVEKİLLERİNİN MECLİSTE KATILDIKLARI OYLAMALAR

1) Kanun Oylamaları

- Meclisin 19.08.1923 tarihli 6. Oturumunda kabul edilen Büyük Millet Meclisi Bütçesine Tahsisat ilavesine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹³²⁴

- Meclisin 23.08.1923 tarihli 9. Oturumunda kabul edilen Lozan Sulh Muahedenamesi'nin Kabulüne Dair Birinci Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey, Cavid Paşa.¹³²⁵

- Meclisin 23.08.1923 tarihli 9. Oturumunda kabul edilen Lozan Sulh Muahedenamesi'nin Kabulüne Dair İkinci Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹³²⁶

- Meclisin 23.08.1923 tarihli 9. Oturumunda kabul edilen Lozan Sulh Muahedenamesi'nin Kabulüne Dair Üçüncü Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey, Cavid Paşa.¹³²⁷

5- Meclisin 23.08. 1923 tarihli 9. Oturumunda kabul edilen Lozan Sulh Muahedenamesi'nin Kabulüne Dair Dördüncü Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹³²⁸

- Meclisin 8.09.1923 tarihli 15. Oturumunda kabul edilen Darüleytamlara Tahsisat İtası Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa.¹³²⁹

¹³²⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 1, C. I, s.5.

¹³²¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 1, C. VII, s.13.

¹³²² TBMM ZC, D. 2, İ. 1, C. X, s.10.

¹³²³ TBMM ZC, D. 2, İ. 1, C. XIX, s.14.

¹³²⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 6, C. I, s.104; **Ceride-i Resmîye**, S. 22, 10 Eylül 1923, s.1.

¹³²⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 9, C. I, s.286; **Ceride-i Resmîye**, S. 22, 10 Eylül 1923, s.1.

¹³²⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 9, C. I, s.287; **Ceride-i Resmîye**, S. 22, 10 Eylül 1923, s.1.

¹³²⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 9, C. I, s.289; **Ceride-i Resmîye**, S. 22, 10 Eylül 1923, s.1.

¹³²⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 9, C. I, s.291; **Ceride-i Resmîye**, S. 22, 10 Eylül 1923, s.1.

¹³²⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 15, C. I, s 480; **Ceride-i Resmîye**, 13.09.1923, S. 23, s.1.

- Meclisin 17.0.1923 tarihli 20. Oturumunda kabul edilen Muhtacin-i Zürraya Tavizan Tohumluk ve Çift Hayvanatı ve Alat-ı Ziraiye Verilmek İçin Tahsisat İtası Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa.¹³³⁰

- Meclisin 20.09.1923 tarihli 22. Oturumunda kabul edilen Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'den Neş'et Edecek Efendilere 150 şer Lira İtası Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹³³¹

- Meclisin 30.09.1923 tarihli 29. Oturumunda kabul edilen 1923 Senesi İkinci Altı Aylık Tahsisat Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹³³²

- Meclisin 2.10.1923 tarihli 30. Oturumunda kabul edilen 1923 Senesi Evkaf Vekâleti'nin İkinci Altı Aylık Avans Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey, Cavid Paşa.¹³³³

- Meclisin 6.10.1923 tarihli 32. Oturumunda kabul edilen Teşkilat-ı Hazariye Dolayısıyla Açıkta Kalacak Olan Erkan, Ümera, Zabitan ve Mensubin-i Askeriyeye 1923 Senesi Nihayetine Kadar Tam Maaş ve Tam Tahsisat İtasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹³³⁴

- Meclisin 10.10.1923 tarihli 34. Oturumunda kabul edilen Türkiye Seyr-i Sefain İdaresi'nin 1923 Senesi Avans Kanunu;

Kabul edenler: Talat Avni Bey, Süleyman Necmi Bey, Cavid Paşa.¹³³⁵

- Meclisin 18.10.1923 tarihli 38. Oturumunda kabul edilen Terhis Olunan İhtiyat Zabitanına Tahsisat İtası Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹³³⁶

- Meclisin 18.10.1923 tarihli 38. Oturumunda kabul edilen İzale-i Şekavet Kanunu;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹³³⁷

¹³³⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 20, C. II, s.172; **Ceride-i Resmîye**, S. 26, 24 Eylül 1923, s.1.

¹³³¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 22, C. II, s.221; **Ceride-i Resmîye**, S. 27, 27 Eylül 1923, s.1.

¹³³² TBMM ZC, D. 2, İ. 29, C. II, s.421; **Ceride-i Resmîye**, S. 29, 04 Ekim 1923, s.1.

¹³³³ TBMM ZC, D. 2, İ. 30, C. II, s.473; **Ceride-i Resmîye**, S. 30, 7 Ekim 1923, s.1.

¹³³⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 32, C. II, s.548; **Ceride-i Resmîye**, S. 32, 11 Ekim 1923, s.1.

¹³³⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 34, C. II, s.612; **Ceride-i Resmîye**, S. 34, 16 Kasım 1923, s.2.

¹³³⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 38, C. II, s.795; **Ceride-i Resmîye**, S. 37, 25 Ekim 1923, s.1.

¹³³⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 38, C. II, s.797; **Ceride-i Resmîye**, S. 37, 25 Ekim 1923, s.1.

- Meclisin 21.10.1923 tarihli 40. Oturumunda kabul edilen Berri, Bahri, Havai ve Jandarma Erkan, Ümera ve Zabitan İle Memurin ve Mensubin-i Askeriye Maaşat ve Tahsisat-ı Fevkaladeleri Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹³³⁸

- Meclisin 24.10.1923 tarihli 41. Oturumunda kabul edilen Evkaf-ı Mülhaka Fazlalarından Alınmakta Olan Malın Maktuun İlgasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹³³⁹

- Meclisin 27.10.1923 tarihli 42. Oturumunda kabul edilen Konya Darüleytami'na Muavenet İcrasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹³⁴⁰

- Meclisin 8.11.1923 tarihli 50. Oturumunda kabul edilen Mübadele, İmar ve İskân Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹³⁴¹

- Meclisin 10.11.1923 tarihli 51. Oturumunda kabul edilen Muhtacin-i Zürraya Tohumluk Olarak Aynen veya Bedelen İkraza Olunmak Üzere Ziraat Bankası'nın Hazine-i Maliyedeki Matlubatına Mahsuben İki Milyon Lira İtası Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹³⁴²

- Meclisin 14.11.1923 tarihli 53. Oturumunda kabul edilen Heyet-i Temyiziye Merkezinin Nakline ve Teşkilatının Tavsiine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹³⁴³

- Meclisin 19.11.1923 tarihli 55. Oturumunda kabul edilen 30 Ekim 1918'den 23 Ağustos 1923 Tarihine Kadar Geçen Müddet Zarfında Müdafaa-i Memleket Uğrunda İka Edilmiş Olan Efal ve Harekâtın Cürüm Addolunmayacağı Hakkında Kanun:

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹³⁴⁴

- Meclisin 21.11.1923 tarihli 56. Oturumunda kabul edilen Adliye Vekâleti'nin 1923 senesi Bütçesine Tahsisat-ı Munzamma İlavesine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹³⁴⁵

¹³³⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 40, C. II, s.862; **Ceride-i Resmîye**, S. 38, 28 Ekim 1923, s.2.

¹³³⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 41, C. III, TBMM Matbaası, Ankara, s.41; **Ceride-i Resmîye**, S. 38, 28 Ekim 1923, s.1.

¹³⁴⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 42, C. III, s.77; **Ceride-i Resmîye**, S. 40, 11 Kasım 1923, s.1.

¹³⁴¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 50, C. III, s.312; **Ceride-i Resmîye**, S. 41, 07 Aralık 1923, s.1.

¹³⁴² TBMM ZC, D. 2, İ. 51, C. III, s.341; **Ceride-i Resmîye**, S. 43, 18 Aralık 1923, s.2.

¹³⁴³ TBMM ZC, D. 2, İ. 53, C. III, s.403; **Ceride-i Resmîye**, S. 44, 22 Aralık 1923, s.1.

¹³⁴⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 55, C. III, s.488; **Ceride-i Resmîye**, S. 45, 29 Aralık 1923, s.1.

¹³⁴⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 56, C. III, s.520; **Ceride-i Resmîye**, S. 46, 6 Aralık 1923, s.1.

- Meclisin 26.11.1923 tarihli 58. Oturumunda kabul edilen Ziraat Bankası'nın 1923 Senesi Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹³⁴⁶

- Meclisin 1.12.1923 tarihli 60. Oturumunda kabul edilen Emniyet Sandığının 1923 Senesi Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹³⁴⁷

- Meclisin 1.12.1923 tarihli 60. Oturumunda kabul edilen Evkaf Bütçesine Faslı Mahsus Olarak İki Yüz Elli Bin Lira Tahsisat İlavesine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa.¹³⁴⁸

- Meclisin 3.12.1923 tarihli 61. Oturumunda kabul edilen Cumhuriyet Riyaseti Bütçesi Kanunu;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey,

Reddedenler: Cavid Paşa.¹³⁴⁹

- Meclisin 3.12.1923 tarihli 61. Oturumunda kabul edilen Seyr-i Sefain İdaresi'nin 1923 Senesi Bütçesinin Sekizinci Merkib-i Bahriye Faslına Altı Yüz Bin Lira Tahsisat-ı Munzama Faslına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹³⁵⁰

- Meclisin 12.12.1923 tarihli 66. Oturumunda kabul edilen TBMM Hükümeti ile Lehistan Hükümeti Arasında Münakit 23 Temmuz 1923 Tarihli Muhadenet Muahedenamesi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹³⁵¹

- Meclisin 12.12.1923 tarihli 66. Oturumunda kabul TBMM Hükümeti ile Lehistan Hükümeti Arasında 23 Temmuz 1923 Tarihli Ticaret Mukavelenamesi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹³⁵²

- Meclisin 12.12.1923 tarihli 66. Oturumunda kabul edilen TBMM Hükümeti ile Lehistan Hükümeti Arasında 23 Temmuz 1923 Tarihli İkamet Mukavelenamesi Hakkındaki Kanun;

¹³⁴⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 58, C. III, s.628; **Ceride-i Resmîye**, S. 74, 23 Ağustos 1924, s.1.

¹³⁴⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 60, C. III, s.718; **Ceride-i Resmîye**, S. 47, 9 Aralık 1923, s.1.

¹³⁴⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 60, C. III, s.720; **Ceride-i Resmîye**, S. 47, 9 Aralık 1923, s.1.

¹³⁴⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 61, C. IV, s.39-40; **Ceride-i Resmîye**, S. 48, 20 Aralık 1923, s.1.

¹³⁵⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 61, C. IV, s.41; **Ceride-i Resmîye**, S. 48, 20 Aralık 1923, s.1.

¹³⁵¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 66, C. IV, s.200; **Ceride-i Resmîye**, S. 49, 27 Aralık 1923, s.1.

¹³⁵² TBMM ZC, D. 2, İ. 66, C. IV, s.201; **Ceride-i Resmîye**, S. 49, 27 Aralık 1923, s.1.

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹³⁵³

- Meclisin 20.12.1923 tarihli 71. Oturumunda kabul edilen Rüsüm-ı Belediye Kanunu'nun 2. ve 14. Maddeleri Makamına Kaim Mevadd-ı Kanuniye;

Kabul edenler: Cavid Paşa.¹³⁵⁴

- Meclisin 9.01.1924 tarihli 81. Oturumunda kabul edilen İstiklal Muharebatı Esnasında Malul Kalan, Muvazzaf, Mütেকait, İhtiyat, Milli Kuvvetler, Jandarma, Erkan, Zabitan, Memurin ve Mensubin-i Askeriye ile Küçük Zabitan ve Efrada, Nakdi Mükâfat İtası Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹³⁵⁵

- Meclisin 14.01. 1924 tarihli 83. Oturumunda kabul edilen Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu'nun 5, 118 ve 121. Maddelerinin Tadili Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹³⁵⁶

- Meclisin 16..1924 tarihli 84. Oturumunda kabul edilen Memurin-i Mülkiyenin Tekaüdüne Dair Olan Kanun ile Askeri Tekaüt ve İstifa Kanunu'nda Muharrer Olan Cüzdan Bedelatının Tadili Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹³⁵⁷

- Meclisin 28.01.1924 tarihli 91.Oturumunda kabul edilen Müdafaa-i Milliye, Bahriye, Jandarma, Askeri Fabrikalarla Muhassasat-ı Zatiyenin 1923 Senesi Bütçelerine Tahsisat-ı Munzamma İlavesi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹³⁵⁸

- Meclisin 02.02.1924 tarihli 94. Oturumunda kabul edilen 18 Aralık 1913 Tarihli Zabita-i Sıhhiye-i Hayvaniye Kanunu Muvakkatinin 2. Maddesini Muadil Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹³⁵⁹

- Meclisin 02.02.1924 tarihli 94. Oturumunda kabul edilen İstanbul'da Av Tezkereleri Resminin Tezyidi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹³⁶⁰

- Meclisin 4.02.1924 tarihli 95. Oturumunda kabul edilen Telgraf ve Telefon Kanunu;

¹³⁵³ TBMM ZC, D. 2, İ. 66, C. IV, s.202; **Ceride-i Resmîye**, S. 49, 27 Aralık 1923, s.1.

¹³⁵⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 71, C. IV, s.381; **Ceride-i Resmîye**, S. 50, 1 Ocak 1924, s.1.

¹³⁵⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 81, C. V, s.39; **Ceride-i Resmîye**, S. 55, 28 Ocak 1924, s.1.

¹³⁵⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 83, C. V, s.125; **Ceride-i Resmîye**, S. 56, 4 Şubat 1924, s.1.

¹³⁵⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 84, C. V, s.158; **Ceride-i Resmîye**, S. 56, 4 Şubat 1924, s.1.

¹³⁵⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 91, C. V, s.446; **Ceride-i Resmîye**, S. 58, 18 Şubat 1924, s.1.

¹³⁵⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 94, C. V, s.549; **Ceride-i Resmîye**, S. 59, 21 Şubat 1924, s.1.

¹³⁶⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 94, C. V, s.550.

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹³⁶¹

- Meclisin 6.02.1924 tarihli 96. Oturumunda kabul edilen Rize Vilayeti ile Borçka Kazası'nda Fındık, Portakal, Limon, Mandalina, Çay Yetiştirilmesi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa,

Reddedenler: Süleyman Necmi Bey.¹³⁶²

- Meclisin 6.02.1924 tarihli 96. Oturumunda kabul edilen Mücadele-i Milliye'de Şehit Olan Gönüllü ve Kuva-yı Milliye Zabitan ve Efrat Ailelerine Maaş Tahsisine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹³⁶³

- Meclisin 11.02.1924 tarihli 99. Oturumunda kabul edilen Sayım Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹³⁶⁴

- Meclisin 11.02.1924 tarihli 99. Oturumunda kabul edilen Yeniden İnşa Edilen Hapishaneler Masarifi İçin 1923 Senesi Bütçesine Üç yüz bin Lira Tahsisat Konulmasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹³⁶⁵

- Meclisin 11.02.1924 tarihli 99. Oturumunda kabul edilen Meskûkât Darb-ı Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa.¹³⁶⁶

- Meclisin 20.02.1924 tarihli 107. Oturumunda kabul edilen Türk Şirketleri Tarafından İştira Olunan Buharlı Sefainin Gümrük Resminden İstisnasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Talat Avni Bey,

Müstenkif (Çekimser): Süleyman Necmi Bey.¹³⁶⁷

- Meclisin 23.02.1924 tarihli 109. Oturumunda kabul edilen Nisab-ı Müzakere Kanunu'nun 6. ve 8. Maddelerini Muadil 8 Mart 1923 Tarihli Kanununun 1. Maddesinin Tadiline Dair Kanun;

Kabul edenler: Talat Avni Bey, Süleyman Necmi Bey.¹³⁶⁸

- Meclisin 26.02.1924 tarihli 112. Oturumunda kabul edilen Belediye Vergi ve Resimleri Hakkındaki Kanun;

¹³⁶¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 95, C. V, s.599; **Ceride-i Resmîye**, S. 59, 21 Şubat 1924, s.1.

¹³⁶² TBMM ZC, D. 2, İ. 96, C. V, s.628; **Ceride-i Resmîye**, S. 56, 4 Şubat 1924, s.4.

¹³⁶³ TBMM ZC, D. 2, İ. 96, C. V, s.629; **Ceride-i Resmîye**, S. 61, 28 Şubat 1924, s.1.

¹³⁶⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 99, C. V, s.727; **Ceride-i Resmîye**, S. 61, 28 Şubat 1924, s.1.

¹³⁶⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 99, C. V, s.728.

¹³⁶⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 99, C. V, s.729; **Ceride-i Resmîye**, S. 61, 28 Şubat 1924, s.1

¹³⁶⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 107, C. VI, s.185; **Ceride-i Resmîye**, S. 62, 5 Mart 1924, s.2.

¹³⁶⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 109, C. VI, s.270; **Ceride-i Resmîye**, S. 62, 5 Mart 1924, s.2.

Kabul edenler: Talat Avni Bey, Süleyman Necmi Bey. ¹³⁶⁹

- Meclisin 28.02.1924 tarihli 114. Oturumunda kabul edilen Hudut ve Sevahili Sıhhiye Müdüriyeti'nin Mart 1924 Ayına Ait Muvakkat Bütçesine Dair Kanun;

Kabul edenler: Talat Avni Bey, Süleyman Necmi Bey. ¹³⁷⁰

- Meclisin 28.02.1924 tarihli 114. Oturumunda kabul edilen Trabzon, Rize ve Giresun Vilâyetlerine İthal Edilecek Olan Mısırın Gümrük Resmi hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Talat Avni Bey, Süleyman Necmi Bey. ¹³⁷¹

- Meclisin 28.02.1924 tarihli 114. Oturumunda kabul edilen 1924 Senesi Mart Ayına Mahsus Muvakkat Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Talat Avni Bey, Süleyman Necmi Bey. ¹³⁷²

- Meclisin 9.03.1924 tarihli 7. Oturumunda kabul edilen Şehit Miralay Nazım Bey'in Validesi Libas Hanıma Hidemat-ı Vataniye Tertibinden Dört bin Kuruş Maaş Tahsisine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey. ¹³⁷³

- Meclisin 9.03.1924 tarihli 7. Oturumunda kabul edilen Şehit Miralay Süleyman Fethi Bey'in Zevcesi Lütfiye Hanım'a Hidemat-ı Vataniye Tertibinden Dört Bin Kuruş Maaş Tahsisine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey. ¹³⁷⁴

- Meclisin 11.03.1924 tarihli 9. Oturumunda kabul edilen Darüleytamlar Müdüriyet-i Umumiyesi'nin 1924 senesi Mart Ayına Mahsus Muvakkat Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey. ¹³⁷⁵

- Meclisin 11.03.1924 tarihli 9. Oturumunda kabul edilen Evkaf Müdüriyet-i Umumiyesi'nin 1924 senesi Mart ve Nisan Aylarına Mahsus Muvakkat Bütçesine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa. ¹³⁷⁶

- Meclisin 13.03.1924 tarihli 11. Oturumunda kabul edilen Ortaöğretim Öğretmenleri Kanunu;

¹³⁶⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 112, C. VI, s.397; **Ceride-i Resmîye**, S. 63, 6 Mart 1924, s.1.

¹³⁷⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 114, C. VI, s.500; **Ceride-i Resmîye**, S. 68, 7 Nisan 1924, s.15.

¹³⁷¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 114, C. VI, s.501; **Ceride-i Resmîye**, S. 63, 6 Mart 1924, s.6.

¹³⁷² TBMM ZC, D. 2, İ. 114, C. VI, s.502; **Ceride-i Resmîye**, S. 63, 6 Mart 1924, s.1.

¹³⁷³ TBMM ZC, D. 2, İ. 7, C. VII, s.253; **Ceride-i Resmîye**, S. 68, 7 Nisan 1924, s.4.

¹³⁷⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 7, C. VII, s.255; **Ceride-i Resmîye**, S. 68, 7 Nisan 1924, s.4.

¹³⁷⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 9, C. VII, s.324; **Ceride-i Resmîye**, S. 68, 7 Nisan 1924, s.4.

¹³⁷⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 9, C. VII, s.325; **Ceride-i Resmîye**, S. 68, 7 Nisan 1924, s.4.

Kabul edenler: Cavid Paşa, Talat Avni Bey, Süleyman Necmi Bey. ¹³⁷⁷

- Meclisin 19.03.1924 tarihli 16. Oturumunda kabul edilen Türk Şairi Abdülhak Hamid Bey'e Kaydı Hayat Şartıyla Hidemat-ı Vataniye Tertibinden Maaş Tahsisine Dair Kanun;

Reddedenler: Cavid Paşa. ¹³⁷⁸

- Meclisin 19.03.1924 tarihli 16. Oturumunda kabul edilen 1924 senesi Ziraat Bankası Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Talat Avni Bey, Süleyman Necmi Bey. ¹³⁷⁹

- Meclisin 20.03.1924 tarihli 17. Oturumunda kabul edilen 1924 Senesi Seyr-i Sefain İdaresi Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Talat Avni Bey. ¹³⁸⁰

- Meclisin 23.03.1924 tarihli 19. Oturumunda kabul edilen Samsun-Sivas-Ankara Musa köy Demiryollarının İnşası Hakkında Kanun ve İşletme İdaresi'nin 1924 Senesi Mülhak Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey. ¹³⁸¹

- Meclisin 26.03.1924 tarihli 22. Oturumunda kabul edilen Hudut ve Sevahil-i Sıhhiye Müdüriyeti'nin 1924 Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey. ¹³⁸²

- Meclisin 26.03.1924 tarihli 22. Oturumunda kabul edilen Anadolu Demiryolları İdaresine Dört Yüz Bin Lira İkrazına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey. ¹³⁸³

- Meclisin 26.03.1924 tarihli 22. Oturumunda kabul edilen Öksüz Yurtları Müdüriyet-i Umumiyesi'nin 1924 Senesi Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey. ¹³⁸⁴

- Meclisin 31.03.1924 tarihli 25. Oturumunda kabul edilen 1924 Senesi Nisan Ayına Mahsus Muvakkat Bütçe Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey. ¹³⁸⁵

¹³⁷⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 11, C. VII, s.421; **Ceride-i Resmîye**, S. 68, 7 Nisan 1924, s.4.

¹³⁷⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 16, C. VII, s.756; **Ceride-i Resmîye**, S. 68, 7 Nisan 1924, s.13.

¹³⁷⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 16, C. VII, s.757; **Ceride-i Resmîye**, S. 68, 7 Nisan 1924, s.13.

¹³⁸⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 17, C. VII, s.832; **Ceride-i Resmîye**, S. 68, 7 Nisan 1924, s.14.

¹³⁸¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 19, C. VII, s.1011; **Ceride-i Resmîye**, S. 68, 7 Nisan 1924, s.14.

¹³⁸² TBMM ZC, D. 2, İ. 22, C. VIII, s.51; **Ceride-i Resmîye**, S. 68, 7 Nisan 1924, s.15.

¹³⁸³ TBMM ZC, D. 2, İ. 22, C. VIII, s.53; **Ceride-i Resmîye**, S. 68, 7 Nisan 1924, s.15.

¹³⁸⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 22, C. VIII, s.55; **Ceride-i Resmîye**, S. 68, 7 Nisan 1924, s.15.

¹³⁸⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 25, C. VIII, s.74; **Ceride-i Resmîye**, S. 68, 7 Nisan 1924, s.16.

- Meclisin 6.04.1924 tarihli 30. Oturumunda kabul edilen İstanbul ve Tevabi Balıkhanesi'ne Müteallik Nizamnamenin 1. ve 3. Maddesinde Muharrer Rüsümün Tezyidine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey. ¹³⁸⁶

- Meclisin 6.04. 1924 tarihli 30. Oturumunda kabul edilen Zonguldak Şimendifer ve Liman Rüsümü'nun Tenzili Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey. ¹³⁸⁷

- Meclisin 6.04.1924 tarihli 30. Oturumunda kabul edilen Erzurum-Sarıkamış-Kars ve Şuabatı Demiryolları İdaresi'nin 1924 senesi Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey. ¹³⁸⁸

- Meclisin 6.04.1924 tarihli 30. Oturumunda kabul edilen Merakib-i Bahriye'den Alınacak Rüsüm Hakkındaki 15 Nisan 1922 Tarihli Kanuna Merbut Tarifenin 3. Maddelerindeki (C) Fıkrasının İlgasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey. ¹³⁸⁹

- Meclisin 6.04.1924 tarihli 30. Oturumunda kabul edilen Merakib-i Bahriye'den Alınacak Rüsüm Hakkında 15 Nisan 1922 Tarihli Tarifeye Bir Zeyl İlavesine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey. ¹³⁹⁰

- Meclisin 8.04.1924 tarihli 32. Oturumunda kabul edilen Tuz Resmi Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey. ¹³⁹¹

- Meclisin 9 Nisan 1924 tarihli 33. Oturumunda kabul edilen Müskirat Resmi'nin Tadiline Dair Olan 8 Ocak 1920 Tarihli Kararnamede Münderiç Rüsümün Tezyidine ve Men'i Müskirat Kanunu'nun Tadiline Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey. ¹³⁹²

- Meclisin 10.04.1924 tarihli 34. Oturumunda kabul edilen Konya Ovası'nın İskası Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey. ¹³⁹³

¹³⁸⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 30, C. VIII, s.365.

¹³⁸⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 30, C. VIII, s.367; **Ceride-i Resmiye**, S. 69, 26 Nisan 1924, s.3.

¹³⁸⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 30, C. VIII, s.369; **Ceride-i Resmiye**, S. 69, 26 Nisan 1924, s.3.

¹³⁸⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 30, C. VIII, s.371; **Ceride-i Resmiye**, S. 69, 26 Nisan 1924, s.5.

¹³⁹⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 30, C. VIII, s.373; **Ceride-i Resmiye**, S. 69, 26 Nisan 1924, s.5.

¹³⁹¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 32, C. VIII, s.444.

¹³⁹² TBMM ZC, D. 2, İ. 33, C. VIII, s.499.

¹³⁹³ TBMM ZC, D. 2, İ. 34, C. VIII, s.550; **Ceride-i Resmiye**, S. 69, 26 Nisan 1924, s.7.

- Meclisin 10.04. 1924 tarihli 34. Oturumunda kabul edilen Muayyen Tarifeli Vesait-i Nakliye ile Seyahat Eden Yolculardan Alınacak Nakliyat Resmi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey. ¹³⁹⁴

- Meclisin 13.04.1924 tarihli 36. Oturumunda kabul edilen Müteaddit Zevata Hidemat-ı Vataniye Tertibinden Maaş Tahsisi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey. ¹³⁹⁵

- Meclisin 20.04.1924 tarihli 42. Oturumunda kabul edilen Muvazene-i Umumiye Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey. ¹³⁹⁶

- Meclisin 22.04.1924 tarihli 44. Oturumunda kabul edilen Rüsüm-u Sıhhiye Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Talat Avni Bey. ¹³⁹⁷

- Meclisin 22.04.1924 tarihli 44. Oturumunda kabul edilen 1924 Senesi Evkaf Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey. ¹³⁹⁸

- Meclisin 22.04.1924 tarihli 44. Oturumunda kabul edilen Anadolu Demiryollarıyla Mebani ve Müessesatı'nın Esaslı Surette Tamir ve Islahı İçin Muktezi Tahsisatın İtasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Talat Avni Bey

Reddedenler: Süleyman Necmi Bey. ¹³⁹⁹

- Meclisin 22.04.1924 tarihli 44. Oturumunda kabul edilen İstanbul'a İthal Edilecek Buğday ve Un Mamulatından Tarife-i Asliyede Muharrer Resimin On İki Misli İstiyfasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Talat Avni Bey,

Reddedenler: Süleyman Necmi Bey. ¹⁴⁰⁰

- Meclisin 22.04.1924 tarihli 44. Oturumunda kabul edilen Altı Zata Hidemat-ı Vataniye Tertibinden Maaş Tahsisi Hakkındaki Kanun;

¹³⁹⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 34, C. VIII, s.552.

¹³⁹⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 36, C. VIII, s.641.

¹³⁹⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 42, C. VIII, s.943; **Ceride-i Resmîye**, S. 71, 24 Mayıs 1924, s.1.

¹³⁹⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 44, C. VIII, s.1115; **Ceride-i Resmîye**, S. 71, 24 Mayıs 1924, s.1.

¹³⁹⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 44, C. VIII, s.1117; **Ceride-i Resmîye**, S. 71, 24 Mayıs 1924, s.13.

¹³⁹⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 44, C. VIII, s.1121; **Ceride-i Resmîye**, S. 71, 24 Mayıs 1924, s.14.

¹⁴⁰⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 44, C. VIII, s.1123 I124; **Ceride-i Resmîye**, S. 71, 24 Mayıs 1924, s.16.

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁴⁰¹

- Meclisin 30.10.1924 tarihli 49. Oturumunda kabul edilen Büyük Millet Meclisi'nin 1924 Senesi Bütçesine Tahsisat-ı Munzamma İtası Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa.¹⁴⁰²

- Meclisin 11.10.1924 tarihli 5. oturumda kabul edilen Merhum Ziya Gökalp Bey'in Ailesinin Terfihine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Talat Avni Bey.¹⁴⁰³

- Meclisin 11.11.1924 tarihli 5. oturumda kabul edilen Büyük Millet Meclisi'nin 1924 Senesi Bütçesine Tahsisatı Munzamma İtası Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Talat Avni Bey.¹⁴⁰⁴

- Meclisin 11.11.1924 tarihli 5. oturumda kabul edilen Tarife Kanunu'nun 4. Maddesinin Sani Aşer Fıkrasının İlgası ve Bazı İlâçlar ve Alât-ı Tıbbiye'nin Gümrük Resminden Muafiyeti Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁴⁰⁵

- Meclisin 20.11.1924 tarihli 10. Oturumda kabul edilen 9 Ocak 1924 tarih 397 numaralı (İstiklal Muharebatı Esnasında Malul Kalan Muvazzaf, Mütekait İhtiyat, Milis Kuvvetle ve Jandarma Erkan, Ümera, Zabitan, Memurin ve Mensubin-i Askeriye ile Küçük Zabitan ve Efrada Nakdi Mükâfat İtası Hakkında Kanun) Kanuna Müzeyyel Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁴⁰⁶

- Meclisin 22.11.1924 tarihli 11. Oturumunda kabul edilen 1924 Senesi Bütçesinin Füsul ve Mevaddı Muhtelifesine Tahsisatın Munzamma İtasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁴⁰⁷

- Meclisin 22.11.1924 tarihli 11. Oturumunda kabul edilen Mebani-i Milliye İnşaatına Sarf Edilmek Üzere Beş Milyon Lira Tahsisat İtasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁴⁰⁸

¹⁴⁰¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 44, C. VIII, s.1119; **Ceride-i Resmîye**, S. 71, 24 Mayıs 1924, s. 16.

¹⁴⁰² TBMM ZC, D. 2, İ. 49, C. XIX, TBMM Matbaası, Ankara, 1975, s.108; **Ceride-i Resmîye**, S. 79, 24 Aralık 1924, s.1.

¹⁴⁰³ TBMM ZC, D. 2, İ. 05, C. X, s.192; **Ceride-i Resmîye**, S. 79, 24 Aralık 1924, s.1.

¹⁴⁰⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 05, C. X, s.194; **Ceride-i Resmîye**, S. 79, 24 Aralık 1924, s.1.

¹⁴⁰⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 05, C. X, s.196; **Ceride-i Resmîye**, S. 80, 16 Aralık 1924, s.1.

¹⁴⁰⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 10, C. X, s.350; **Ceride-i Resmîye**, S. 79, 24 Aralık 1924, s.1.

¹⁴⁰⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 11, C. X, s.377; **Ceride-i Resmîye**, S. 79, 24 Aralık 1924, s.1.

¹⁴⁰⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 11, C. X, s.379; **Ceride-i Resmîye**, S. 79, 24 Aralık 1924, s.1.

- Meclisin 8.12.1924 tarihli 18. Oturumunda kabul edilen Evkaf Müdüriyet-i Umumiyesi'nin 1924 senesi Bütçesinin Altıncı Faslı'nın 3. Maddesiyle Faslı Mahsusuna Zamaim İcrasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁴⁰⁹

- Meclisin 10.12.1924 tarihli 19. Oturumunda kabul edilen 9 Ocak 1924 tarih 397 numaralı (İstiklal Muharebatı Esnasında Malul Kalan Muvazzaf, Mütakait İhtiyat, Milli Kuvvetler ve Jandarma Erkan, Ümera, Zabitan, Memurin ve Mensubin-i Askeriye ile Küçük Zabitan ve Efrada Nakdi Mükâfat İtası Hakkındaki Kanuna) Müzeyyel Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁴¹⁰

- Meclisin 11.12.1924 tarihli 20. Oturumunda kabul edilen Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti'nin Lağvı ile Dâhiliye Vekâleti'ne Devri Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey,

Reddedenler: Cavid Paşa.¹⁴¹¹

- Meclisin 11.12.1924 tarihli 20. Oturumunda kabul edilen İspirto Resmi'nin Tenzili hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁴¹²

- Meclisin 13.12.1924 tarihli 21. Oturumunda kabul edilen İspirto Resmi'nin Tenzili Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Talat Avni Bey.¹⁴¹³

- Meclisin 20.12.1924 tarihli 24. Oturumunda kabul edilen 12 Nisan 1923 tarih ve 329 Numaralı (Ziraatta Müstamel Olup Hariçten İthal Edilecek Mevadde Müştâ ile Gümrük Resmine Dair) Kanun'un 1. Maddesini Muadil Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁴¹⁴

- Meclisin 20.12.1924 tarihli 24. Oturumunda kabul edilen Fonotelgraf Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Talat Avni Bey,

Reddedenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁴¹⁵

- Meclisin 29.12.1924 tarihli 28. Oturumunda kabul edilen Bahriye Vekâleti Teşkiline Dair Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey,

¹⁴⁰⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 18, C. XI, s.37; **Ceride-i Resmîye**, S. 81, 7 Ocak 1925, s.1.

¹⁴¹⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 18, C. XI, s.80; **Ceride-i Resmîye**, S. 81, 7 Ocak 1925, s.1.

¹⁴¹¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 20, C. XI, s.99; **Ceride-i Resmîye**, S. 81, 7 Ocak 1925, s.2.

¹⁴¹² TBMM ZC, D. 2, İ. 20, C. XI, s.103; **Ceride-i Resmîye**, S. 81, 7 Ocak 1925, s.2-3.

¹⁴¹³ TBMM ZC, D. 2, İ. 21, C. XI, s.131; **Ceride-i Resmîye**, S. 81, 7 Ocak 1925, s.2-3.

¹⁴¹⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 24, C. XI, s.199; **Ceride-i Resmîye**, S. 81, 7 Ocak 1925, s.2-3.

¹⁴¹⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 24, C. XI, s.201-202; **Ceride-i Resmîye**, S. 81, 7 Ocak 1925, s.2-3.

Müstenkif (Çekimsir): Cavid Paşa. ¹⁴¹⁶

- Meclisin 31.12.1924 tarihli 29. Oturumunda kabul edilen Büyük Millet Meclisi'nin 1924 Senesi Bütçesinde Munakale İcrasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey. ¹⁴¹⁷

- Meclisin 12.01.1925 tarihli 35. Oturumunda kabul edilen Pamuklara Arız Olan Haşerat ve Emrazın İmha ve Tedaviri ve Tohumlarının Islahı Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey. ¹⁴¹⁸

- Meclisin 19.01.1925 tarihli 37. Oturumunda kabul edilen Yol Mükellefiyeti Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa,

Reddedenler: Süleyman Necmi Bey. ¹⁴¹⁹

- Meclisin 21.01.1925 tarihli 38. Oturumunda kabul edilen 1924 Senesi Bütçesinin Füsul ve Mevadd-ı Muhtelifesine Tahsisat-ı Munzamma İtasına ve Bazı Vekâletler Bütçesinde Münakale İcrasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey,

Reddedenler: Cavid Paşa. ¹⁴²⁰

- Meclisin 22.01.1925 tarihli 39. Oturumunda kabul edilen Memleketin Zahire ve Un İhtiyacının Teshili Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey. ¹⁴²¹

- Meclisin 24.01.1925 tarihli 40. Oturumunda kabul edilen Afyon Karahisar Vilayeti Mesabininin Tehvin-i İhtiyacı Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa. ¹⁴²²

- Meclisin 26.01.1925 tarihli 41. Oturumunda kabul edilen Ziraat Müesseselerine Sermaye Vaz-ı'na Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey. ¹⁴²³

- Meclisin 26.01.1925 tarihli 41. Oturumunda kabul edilen Ereğli-Karadere Şimendiferleri İnşaat İşletmesi Hakkındaki Kanun;

¹⁴¹⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 28, C. XI, s.203-204; **Ceride-i Resmîye**, S. 82, 14 Ocak 1925, s.1.

¹⁴¹⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 29, C. XI, s.328; **Ceride-i Resmîye**, S. 82, 14 Ocak 1925, s.1.

¹⁴¹⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 35, C. XII, s.120; **Ceride-i Resmîye**, S. 83, 25 Ocak 1925, s.1.

¹⁴¹⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 37, C. XII, s.185-1866; **Ceride-i Resmîye**, S. 84, 23 Şubat 1925, s.1.

¹⁴²⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 38, C. XII, s.245-246; **Ceride-i Resmîye**, S. 83, 25 Ocak 1925, s.2-3.

¹⁴²¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 39, C. XII, s.278; **Ceride-i Resmîye**, S. 84, 23 Şubat 1925, s.8.

¹⁴²² TBMM ZC, D. 2, İ. 40, C. XII, s.311; **Ceride-i Resmîye**, S. 84, 23 Şubat 1925, s.9.

¹⁴²³ TBMM ZC, D. 2, İ. 41, C. XII, s.348; **Ceride-i Resmîye**, S. 84, 23 Şubat 1925, s.9.

Kabul edenler: Cavid Paşa. ¹⁴²⁴

- Meclisin 4.02.1925 tarihli 47. Oturumunda kabul edilen Umum Jandarma Kumandanlığı'nın 1925 Senesi Bütçesine İthal Edilmiş Olan Kıtaattan Bir Hudut Taburu ile Bir Seyyar Jandarma Alayının ve Ahiren Teşkiline Lüzum Görülen Üç Piyade Jandarma Taburuyla Bir Süvari Jandarma Bölüğünün Derhal Teşkiline ve Maaş ve Masarif-i Umumiyelerinin 1924 Senesi Jandarma Bütçesine Tahsisat-ı Munzamına Olarak İlavesine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey. ¹⁴²⁵

- Meclisin 8.02.1925 tarihli 50. Oturumunda kabul edilen Bilumum Askeri Malullerin Terfih-i Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey. ¹⁴²⁶

- Meclisin 17.02.1925 tarihli 58. Oturumunda kabul edilen Aşarın İlgasıyla Yerine İkame Edilecek Vergi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey. ¹⁴²⁷

- Meclisin 18.02.1925 tarihli 59. Oturumunda kabul edilen Müdafaa-i Milliye Vekâleti'nin 1924 Senesi Bütçesine Tahsisat-ı Munzamma itası Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey. ¹⁴²⁸

- Meclisin 19.02.1925 tarihli 60. Oturumunda kabul edilen Telsiz Tesisi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey. ¹⁴²⁹

- Meclisin 26.02.1925 tarihli 65. Oturumunda kabul edilen Adliye Vekâleti'nin 1924 Senesi Bütçesinde Münakale İcrasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey. ¹⁴³⁰

- Meclisin 26.02. 1925 tarihli 65. Oturumunda kabul edilen Öksüz Yurtları Müdüriyet-i Umumiyesi'nin 1924 Senesi Bütçesinin 2. Faslından 4/A Faslına Münakale İcrasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey. ¹⁴³¹

¹⁴²⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 41, C. XII s.350; **Ceride-i Resmîye**, S. 84, 23 Şubat 1925, s.9.

¹⁴²⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 47, C. XIII, s.350; **Ceride-i Resmîye**, S. 84, 23 Şubat 1925, s.9.

¹⁴²⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 50, C. XIII, s.236; **Ceride-i Resmîye**, S. 84, 23 Şubat 1925, s.9.

¹⁴²⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 58, C.XIV, s.96; **Ceride-i Resmîye**, S. 84, 23 Şubat 1925, s.13-14.

¹⁴²⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 59, C.XIV, s.136; **Ceride-i Resmîye**, S. 85, 26 Şubat 1925, s.1.

¹⁴²⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 60, C.XIV, s.189; **Ceride-i Resmîye**, S. 85, 26 Şubat 1925, s.2.

¹⁴³⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 65, C.XIV, s.388; **Ceride-i Resmîye**, S. 86, 2 Mart 1925, s.22.

¹⁴³¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 65, C.XIV, s.396; **Ceride-i Resmîye**, S. 86, 2 Mart 1925, s.22-23.

- Meclisin 26.02.1925 tarihli 65. Oturumunda kabul edilen Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi 1924 Senesi Bütçesine Tahsisat-ı Munzamma İtasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey,

Reddedenler: Cavid Paşa.¹⁴³²

- Meclisin 26.02.1925 tarihli 65. Oturumunda kabul edilen Posta ve Telgraf Müdüriyet-i Umumiyesi 1924 Senesi Bütçesinde Münakale İcrasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁴³³

- Meclisin 26.02.1925 tarihli 65. Oturumunda kabul edilen Ankara Şehir Emanetine Bir Buçuk Milyon Lira İkrazı Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁴³⁴

- Meclisin 26.02.1925 tarihli 65. Oturumunda kabul edilen Öksüz Yurtları Müdüriyet-i Umumiyesi'nin 1924 Senesi Bütçesinin 5. Faslından 4. Faslının 1. Maddesince Münakale İcrasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁴³⁵

- Meclisin 26.02.1925 tarihli 65. Oturumunda kabul edilen Tütün İdaresi Muvakkatesi ve Sigara Kâğıdı İnhisarı Hakkında Kanunu;

Kabul edenler: Talat Avni Bey.¹⁴³⁶

- Meclisin 28.02.1925 tarihli 66. Oturumunda kabul edilen 3 Nisan 1925 Tarih ve 319 Numaralı (Havali-i Şarkıye Muhacirlerinin İadesi ve Mesakeninin Tamir ve İnşası İçin Tahsisat İtasına Dair) Kanun ile Verilen Tahsisatın Sarf Edilmeyen Miktarın 1925 Senesi Zarfında Sarfı Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁴³⁷

- Meclisin 1.03.1925 tarihli 67. Oturumunda kabul edilen Doktor İbrahim Vasıf Beye Hidemat-ı Vataniye Tertibinden Maaş Tahsisi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁴³⁸

- Meclisin 1.03.1925 tarihli 68. Oturumunda kabul edilen Damga ve Tuz Resimleri'nin Tezyidine ve Pamuk ve Yün Mensucattan İstihlak Resmi Alınmasına Dair Kanun;

¹⁴³² TBMM ZC, D. 2, İ. 65, C.XIV, s.396-397; **Ceride-i Resmîye**, S. 86, 2 Mart 1925, s.23.

¹⁴³³ TBMM ZC, D. 2, İ. 65, C.XIV, s.392; **Ceride-i Resmîye**, S. 86, 2 Mart 1925, s.23.

¹⁴³⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 65, C.XIV, s.400; **Ceride-i Resmîye**, S. 86, 2 Mart 1925, s.23.

¹⁴³⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 65, C.XIV, s.398; **Ceride-i Resmîye**, S. 86, 2 Mart 1925, s.23.

¹⁴³⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 65, C.XIV, s.394; **Ceride-i Resmîye**, S. 86, 2 Mart 1925, s.21.

¹⁴³⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 66, C. XV, s.42; **Ceride-i Resmîye**, S. 86, 2 Mart 1925, s.24.

¹⁴³⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 67, C. XV, s.92; **Ceride-i Resmîye**, S. 87, 4 Mart 1925, s.31.

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁴³⁹

- Meclisin 1.03.1925 tarihli 68. Oturumunda kabul edilen Hükümetle Fenerler İdaresi Arasında Münakit İtilafnamelerin Tasdiki Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁴⁴⁰

- Meclisin 3.03. 1925 tarihli 68. Oturumunda kabul edilen Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne Furuht Olunacak Arsa Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁴⁴¹

- Meclisin 8.03. 1925 tarihli 72. Oturumunda kabul edilen Hudut ve Sevahil-i Sıhhiye Müdüriyeti 1925 senesi Bütçesinin Mevki-i Meriyete Vazına Kadar Tahakkuk Edecek Hidemata Sarf Olunmak Üzere Yirmi Dokuz Bin Liranın Tediyeğine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁴⁴²

- Meclisin 8.03.1925 tarihli 72. Oturumunda kabul edilen Öksüz Yurtları Müdüriyet-i Umumiyesi 1925 senesi Bütçesinin Mevki-i Meriyete Vazına Kadar Tahakkuk Edecek Hidemata Sarf Olunmak Üzere Altmış Bin Liranın Tediyeğine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁴⁴³

- Meclisin 8.03.1925 tarihli 72. Oturumunda kabul edilen Darü'l-Fünun Emaneti 1925 senesi Bütçesinin Mevkii Meriyete Vazına Kadar Tahakkuk Edecek Hidemata Sarf Olunmak Üzere Yirmi Beş Bin Liranın Tediyeğine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁴⁴⁴

- Meclisin 15.03.1925 tarihli 78. Oturumunda kabul edilen Ankara'da İnşası Mukarrer Yenimahalle İçin Muktezi Yerler ile Batakılık ve Mezra-yı Arazinin Şehremanetince İstimlaki Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁴⁴⁵

- Meclisin 24.03.1925 tarihli 86. Oturumunda kabul edilen 22 Ekim 1923 tarih ve 360 numaralı (Berri, Bahri, Havai ve Jandarma Erkan, Ümera ve Zabitan ile Memurin ve Mensubin-i Askeriye Maaşat ve Tahsisat-ı Fevkaladeleri Hakkında) Kanuna Müzeyyel Kanun;

¹⁴³⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 67, C. XV, s.94; *Ceride-i Resmîye*, S.87, 4 Mart 1925, s.31.

¹⁴⁴⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 67, C. XV, s.96; *Ceride-i Resmîye*, S.87, 4 Mart 1925, s.32.

¹⁴⁴¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 67, C. XV, s.98; *Ceride-i Resmîye*, S.87, 4 Mart 1925, s.36.

¹⁴⁴² TBMM ZC, D. 2, İ. 72, C. XV, s.270; *Ceride-i Resmîye*, S.89, 12 Mart 1925, s.43.

¹⁴⁴³ TBMM ZC, D. 2, İ. 72, C. XV, s.272; *Ceride-i Resmîye*, S.89, 12 Mart 1925, s.43.

¹⁴⁴⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 72, C. XV, s.274; *Ceride-i Resmîye*, S.89, 12 Mart 1925, s.44.

¹⁴⁴⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 78, C. XV, s.499; *Ceride-i Resmîye*, S.90, 24 Mart 1925, s.47.

Kabul edenler: Cavid Paşa.¹⁴⁴⁶

- Meclisin 24.03.1925 tarihli 86. Oturumunda kabul edilen Erkan-ı Harbiye Umumiye Reisi'nin Makam Tahsisat-ı'na Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa.¹⁴⁴⁷

- Meclisin 24.03.1925 tarihli 86. Oturumunda kabul edilen Mekteb-i Harbiye ve Bahriye ile Tatbikat-ı Baytariye Mektebinden Neşet Eden Efendilere Teçhizat İtası Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁴⁴⁸

- Meclisin 30.03.1925 tarihli 89. Oturumunda kabul edilen Seyr-i Sefain İdaresi 1925 Bütçesine Mahsuben Avans İtasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁴⁴⁹

- Meclisin 30.03.1925 tarihli 89. Oturumunda kabul edilen Evkaf Müdüriyet-i Umumiyesi 1925 Senesi Bütçesine Mahsuben Avans İtası Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁴⁵⁰

- Meclisin 30.03.1925 tarihli 89. Oturumunda kabul edilen Öksüz Yurtlan Müdüriyet-i Umumiyesi 1925 Senesi Bütçesine Mahsuben Avans İtasına Dair Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁴⁵¹

- Meclisin 30.03.1925 tarihli 89. Oturumunda kabul edilen Demiryolları İnşaat ve İşletme Müdüriyeti Umumiyesi 1925 Senesi Bütçe Kanunu'nun Mevki-i Meriyete Vazına Kadar İfa Olunacak Hidemat Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁴⁵²

- Meclisin 4.04. 1925 tarihli 93. Oturumunda kabul edilen Seyr-i Sefain İdaresi'nin 1925 Senesi Bütçe Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁴⁵³

- Meclisin 4.04.1925 tarihli 93. Oturumunda kabul edilen Seyr-i Sefain Müdüriyet-i Umumiyesi'nin Sureti İdaresine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁴⁵⁴

¹⁴⁴⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 86, C. XVI, s.184; **Ceride-i Resmîye**, S. 91, 1 Nisan 1925, s.51.

¹⁴⁴⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 86, C. XVI, s.186; **Ceride-i Resmîye**, S. 91, 1 Nisan 1925, s.51.

¹⁴⁴⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 86, C. XVI, s.188; **Ceride-i Resmîye**, S. 91, 1 Nisan 1925, s.54.

¹⁴⁴⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 89, C. XVI, s.284; **Ceride-i Resmîye**, S. 91, 1 Nisan 1925, s.54.

¹⁴⁵⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 89, C. XVI, s.286; **Ceride-i Resmîye**, S. 91, 1 Nisan 1925, s.54.

¹⁴⁵¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 89, C. XVI, s.288; **Ceride-i Resmîye**, S. 91, 1 Nisan 1925, s.54-55.

¹⁴⁵² TBMM ZC, D. 2, İ. 89, C. XVI, s.290; **Ceride-i Resmîye**, S. 91, 1 Nisan 1925, s.55.

¹⁴⁵³ TBMM ZC, D. 2, İ. 93, C. XVII, s.75; **Ceride-i Resmîye**, S. 92, 14 Nisan 1925, s.57-59.

¹⁴⁵⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 93, C. XVII, s.77; **Ceride-i Resmîye**, S. 92, 14 Nisan 1925, s.60.

- Meclisin 5.04.1925 tarihli 94. Oturumunda kabul edilen Bahriye Fevkalade Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁴⁵⁵

- Meclisin 6.05.1925 tarihli 95. Oturumunda kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Hükümeti Beyninde Münakit 15 Aralık 1923 Tarihli Muhadenet Muahedename'si Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁴⁵⁶

- Meclisin 6.04.1925 tarihli 95. Oturumunda kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Hükümeti Beyninde Münakit 15 Aralık 1923 Tarihli İkamet Muahedename'si Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁴⁵⁷

- Meclisin 6.04.1925 tarihli 95. Oturumunda kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Hükümeti Beyninde Münakit 25 Aralık 1923 Tarihli Tabiiyet İtilaf Namesi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁴⁵⁸

- Meclisin 7.04.1925 tarihli 96. Oturumunda kabul edilen Darü'l-Fünun Emanetinin 1925 Senesi Bütçesine Mahsuben 75 000 liranın Sarfiyatı Muvakkate Suretiyle Tesviyesi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁴⁵⁹

- Meclisin 13.04.1925 tarihli 101. Oturumunda kabul edilen Hududa Civar Ahalinin Suret-i Müzurlarına Dair Gürcistan Hükümeti ile 20 Mart 1922 Tarihinde Tiflis'te İmza Edilen Mukavelename'nin Tasdiki Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁴⁶⁰

- Meclisin 13.04.1925 tarihli 101. Oturumunda kabul edilen Hududun Tarafeynindeki Meralardan Mütakabilen İstifadeye Dair Gürcistan Hükümeti ile 20 Mart 1922 Tarihinde Tiflis'te İmza Edilen Mukavelename'nin Tasdiki Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁴⁶¹

- Meclisin 13.04.1925 tarihli 101. Oturumunda kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti ile Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan Sosyalist Sovyet Cumhuriyetleri Hükümetleri

¹⁴⁵⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 94, C. XVII, s.103; *Ceride-i Resmîye*, S. 92, 14 Nisan 1925, s.61.

¹⁴⁵⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 95, C. XVII, s.126; *Ceride-i Resmîye*, S. 92, 14 Nisan 1925, s.63-64.

¹⁴⁵⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 95, C. XVII, s.127; *Ceride-i Resmîye*, S. 92, 14 Nisan 1925, s.64-65.

¹⁴⁵⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 95, C. XVII, s.129; *Ceride-i Resmîye*, S. 92, 14 Nisan 1925, s.65-66.

¹⁴⁵⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 96, C. XVII, s.163; *Ceride-i Resmîye*, S. 92, 14 Nisan 1925, s.70-71.

¹⁴⁶⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 101, C. XVII, s.326; *Ceride-i Resmîye*, S. 95, 20 Nisan 1925, s.83.

¹⁴⁶¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 101, C. XVII, s.328; *Ceride-i Resmîye*, S. 95, 20 Nisan 1925, s.85.

Arasında 9 Temmuz 1922 tarihinde Tiflis'te Akit ve İmza Olunan Konsolosluk Mukavelename'si ve Buna Zeylen Tanzim Edilen Hukuku Aile ve Ehliyeti Hukukiye'ye Mütedair Mukavelename'nin Tasdiki Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁴⁶²

- Meclisin 13.04.1925 tarihli 101. Oturumunda kabul edilen Türkiye Hükümeti ile Rusya Sosyalist Federatif Şuralar Cumhuriyeti Hükümeti ve Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan Sosyalist Sovyet Cumhuriyetleri Hükümetleri Arasında 9 Temmuz 1922 Tarihinde Tiflis'te Akit ve İmza Olunan Demiryolları Mukavelename'sinin Tasdikine Dair Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁴⁶³

- Meclisin 13.04.1925 tarihli 101. Oturumunda kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti İle İsveç Kraliyeti Arasında 31 Mayıs 1924 Tarihinde Münakit Muhadenet Muahedename'sinin Tasdiki Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁴⁶⁴

- Meclisin 13.04.1925 tarihli 101. Oturumunda kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti ile Çekoslovakya Cumhuriyeti Arasında Ankara'da Münakit 11 Ekim 1924 Tarihli Muhadenet Mukavelename'sinin Tasdiki Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁴⁶⁵

- Meclisin 13.04.1925 tarihli 101. Oturumunda kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti ile Felemenk Kraliyeti Arasında Ankara'da Münakit 16 Ağustos 1924 tarihli Muhadenet Mukavelename'sinin Tasdiki Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁴⁶⁶

- Meclisin 13.04.1925 tarihli 101. Oturumunda kabul edilen Okul Vergisi Kanunu;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁴⁶⁷

- Meclisin 14.04.1925 tarihli 102. Oturumunda kabul edilen Hudut ve Sevahil Müdüriyeti'nin 1925 Senesi Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁴⁶⁸

- Meclisin 14.04.1925 tarihli 102. Oturumunda kabul edilen Karadeniz Boğazı Tahlisiye İdaresi'nin 1925 Senesi Bütçe Kanunu;

¹⁴⁶² TBMM ZC, D. 2, İ. 101, C. XVII, s.330; *Ceride-i Resmîye*, S. 95, 20 Nisan 1925, s.87.

¹⁴⁶³ TBMM ZC, D. 2, İ. 101, C. XVII, s.332; *Ceride-i Resmîye*, S. 95, 20 Nisan 1925, s.95.

¹⁴⁶⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 101, C. XVII, s.334; *Ceride-i Resmîye*, S. 95, 20 Nisan 1925, s.98.

¹⁴⁶⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 101, C. XVII, s.336; *Ceride-i Resmîye*, S. 95, 20 Nisan 1925, s.99.

¹⁴⁶⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 101, C. XVII, s.338; *Ceride-i Resmîye*, S. 95, 20 Nisan 1925, s.99-100.

¹⁴⁶⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 101, C. XVII, s. 340; *Ceride-i Resmîye*, S. 95, 20 Nisan 1925, s.100-101.

¹⁴⁶⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 102, C. XVIII, s.37; *Ceride-i Resmîye*, S. 96, 23 Nisan 1925, s.105.

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁴⁶⁹

- Meclisin 16.04.1925 tarihli 104. Oturumunda kabul edilen Yeniden Üç Milyon Liralık Madeni Ufaklık Meskûkât Darbı Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Talat Avni Bey.¹⁴⁷⁰

- Meclisin 16.04.1925 tarihli 104. Oturumunda kabul edilen Kütahya Tavşanlı ve Temdid-i Demiryolu'nun İnşası Hakkındaki Kanunun;

Kabul edenler: Talat Avni Bey.¹⁴⁷¹

- Meclisin 16.04.1925 tarihli 104. Oturumunda kabul edilen Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun 12. Maddesini Muadil Kanun;

Kabul edenler: Talat Avni Bey.¹⁴⁷²

- Meclisin 18.04.1925 tarihli 105. Oturumunda kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti ile İspanya Krallığı Arasında Münakit Muhadenet Muahedename'si Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁴⁷³

- Meclisin 18.04.1925 tarihli 105. Oturumunda kabul edilen 1925 Senesi Muvazene-i Umumiye Kanunu;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁴⁷⁴

- Meclisin 19.04.1925 tarihli 106. Oturumunda kabul edilen Erzurum-Sarıkamış-Kars ve Şuabatı Demiryolu İdaresinin 1925 Senesi Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁴⁷⁵

- Meclisin 19.04.1925 tarihli 106. Oturumunda kabul edilen 4 Temmuz 1921 tarih ve 131 numaralı (Şurayı Devletin Memurin Muhakematına Müteallik Vazaifinin Suret-i İfası Hakkında ki Kanuna Müzeyyel Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁴⁷⁶

- Meclisin 19.04.1925 tarihli 106. Oturumunda kabul edilen Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası Kanunu;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁴⁷⁷

¹⁴⁶⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 102, C. XVIII, s.39; **Ceride-i Resmîye**, S. 96, 23 Nisan 1925, s.110-111.

¹⁴⁷⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 104, C. XVIII, s.105; **Ceride-i Resmîye**, S. 96, 23 Nisan 1925, s.111.

¹⁴⁷¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 104, C. XVIII, s.107; **Ceride-i Resmîye**, S. 96, 23 Nisan 1925, s.111.

¹⁴⁷² TBMM ZC, D. 2, İ. 104, C. XVIII, s.109; **Ceride-i Resmîye**, S. 96, 23 Nisan 1925, s.110-111.

¹⁴⁷³ TBMM ZC, D. 2, İ. 105, C. XVIII, s.148; **Ceride-i Resmîye**, S. 96, 23 Nisan 1925, s.111-112.

¹⁴⁷⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 105, C. XVIII, s.150; **Ceride-i Resmîye**, S. 96, 23 Nisan 1925, s.112-116.

¹⁴⁷⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 106, C. XVIII, s.220-222; **Ceride-i Resmîye**, S. 96, 23 Nisan 1925, s.129.

¹⁴⁷⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 106, C. XVIII, s.224; **Ceride-i Resmîye**, S. 96, 23 Nisan 1925, s.131.

¹⁴⁷⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 106, C. XVIII, s.226; **Ceride-i Resmîye**, S. 96, 23 Nisan 1925, s.131-132.

- Meclisin 19.04.1925 tarihli 106. Oturumunda kabul edilen Türk ve Şark Halıları Resmi'nin Tenzili Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁴⁷⁸

- Meclisin 22.04.1925 tarihli 109. Oturumunda kabul edilen 9 Kanun-ı Sani 1924 tarih ve 397 numaralı (İstiklal Muharebatı Esnasında Malul Kalan Muvazzafı Mütekait İhtiyat Milli Kuvvetler ve Jandarma Erkan, Ümera Zabitan ve Memurin ve Mensubin-i Askeriye ile Küçük Zabitan ve Efrada Nakdi Mükâfat İtası Hakkındaki Kanuna) Müzeyyel Kanun;

Kabul edenler: Talat Avni Bey.¹⁴⁷⁹

- Meclisin 22.04.1925 tarihli 109. Oturumunda kabul edilen Dar'ül-Fünun Emaneti'nin 1925 Senesi Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Talat Avni Bey.¹⁴⁸⁰

- Meclisin 22.04.1925 tarihli 109. Oturumunda kabul edilen Osmanlı Bankası Müddet-i İmtiyaziyesi'nin Temdidi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Talat Avni Bey.¹⁴⁸¹

- Meclisin 22.04.1925 tarihli 109. Oturumunda kabul edilen 15 Mayıs 1919 tarihli Mülkiye Harcırah Kararnamesi'ne Müzeyyel Kanun;

Kabul edenler: Talat Avni Bey.¹⁴⁸²

- Meclisin 22.04.1925 tarihli 109. Oturumunda kabul edilen Müteaddit Zevata Hidemat-ı Vataniye Tertibinden Maaş Tahsisi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Talat Avni Bey.¹⁴⁸³

- Meclisin 22.04.1925 tarihli 109. Oturumunda kabul edilen Anadolu Demiryolları ve Haydarpaşa Liman ve Rıhtım İdaresi 1925 Senesine Mahsus Fevkalade Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Talat Avni Bey.¹⁴⁸⁴

- Meclisin 22.04.1925 tarihli 109. Oturumunda kabul edilen Öksüz Yurtları Müdüriyet-i Umumiyesi'nin 1925 Senesi Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Talat Avni Bey.¹⁴⁸⁵

¹⁴⁷⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 106, C. XVIII, s.228; **Ceride-i Resmîye**, S. 96, 23 Nisan 1925, s.132.

¹⁴⁷⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 109, C. XVIII, s.520; **Ceride-i Resmîye**, S. -99, 2 Mayıs 1925, s.153.

¹⁴⁸⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 109, C. XVIII, s.522; **Ceride-i Resmîye**, S. 99, 2 Mayıs 1925, s.153-154.

¹⁴⁸¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 109, C. XVIII, s.524; **Ceride-i Resmîye**, S. 98, 29 Nisan 1925, s.151-152.

¹⁴⁸² TBMM ZC, D. 2, İ. 109, C. XVIII, s.528; **Ceride-i Resmîye**, S. 99, 2 Mayıs 1925, s.153.

¹⁴⁸³ TBMM ZC, D. 2, İ. 109, C. XVIII, s.534; **Ceride-i Resmîye**, S. 99, 2 Mayıs 1925, s.160-161.

¹⁴⁸⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 109, C. XVIII, s.553; **Ceride-i Resmîye**, S. 99, 2 Mayıs 1925, s.165.

¹⁴⁸⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 109, C. XVIII, s. 557; **Ceride-i Resmîye**, S. 99, 2 Mayıs 1925, s.166.

- Meclisin 22.04.1925 tarihli 109. Oturumunda kabul edilen Harita Müdüriyet-i Umumiye Kanunu;

Kabul edenler: Talat Avni Bey.¹⁴⁸⁶

- Meclisin 22.04.1925 tarihli 109. Oturumunda kabul edilen Sulama Ücreti Kanunu;

Kabul edenler: Talat Avni Bey.¹⁴⁸⁷

- Meclisin 22.04.1925 tarihli 109. Oturumunda kabul edilen Seferde Buldukları Esnada Bahriye Zabitanına Taami-ye İtasına Dair Kanunu

Kabul edenler: Talat Avni Bey.¹⁴⁸⁸

- Meclisin 22.04.1925 tarihli 109. Oturumunda kabul edilen Müteaddit Zevata Hidemat-ı Vataniye Tertibinden Maaş Tahsisi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Talat Avni Bey.¹⁴⁸⁹

- Meclisin 22.04.1925 tarihli 109. Oturumunda kabul edilen Evkaf Müdüriyet-i Umumiyesi'nin 1925 Senesi Bütçesine 350 000 Liranın Faslı Mahsus Olarak Vaz'ına Dair Olan Kanun;

Kabul edenler: Talat Avni Bey.¹⁴⁹⁰

- Meclisin 16.11.1925 tarihli 9. Oturumunda kabul edilen Nafia Vekâleti'nin 1925 Senesi Bütçesinin Demiryolları İnşaatı ve İşletme Müdüriyet-i Umumiyesi Mülhak Bütçesine Tahsisat-ı Munzamma İtasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁴⁹¹

- Meclisin 18.11.1925 tarihli 10. Oturumunda kabul edilen Müdafaa-i Milliye Vekâleti 1925 Senesi Bütçesinde Münakale İcrası Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁴⁹²

- Meclisin 19.11.1925 tarihli 11. Oturumunda kabul edilen Müdafaa-i Milliye Vekâletine Bazı Taahhüdât İcrası Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Talat Avni Bey.¹⁴⁹³

¹⁴⁸⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 109, C. XVIII, s.559; **Ceride-i Resmîye**, S. 99, 2 Mayıs 1925, s.169-170.

¹⁴⁸⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 109, C. XVIII, s.562; **Ceride-i Resmîye**, S. 99, 2 Mayıs 1925, s.168-169.

¹⁴⁸⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 109, C. XVIII, s.566; **Ceride-i Resmîye**, S. 99, 2 Mayıs 1925, s.170.

¹⁴⁸⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 109, C. XVIII, s.568; **Ceride-i Resmîye**, S. 99, 2 Mayıs 1925, s.160.

¹⁴⁹⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 109, C. XVIII, s.570; **Ceride-i Resmîye**, S. 99, 2 Mayıs 1925, s.167.

¹⁴⁹¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 09, C. XIX, s.137; **Ceride-i Resmîye**, S. 228, 25 Kasım 1925, s.681.

¹⁴⁹² TBMM ZC, D. 2, İ. 10, C. XIX, s.145; **Ceride-i Resmîye**, S. 228, 25 Kasım 1925, s.681.

¹⁴⁹³ TBMM ZC, D. 2, İ. 11, C. XIX, s.163.

- Meclisin 19.11.1925 tarihli 11. Oturumunda kabul edilen Büyük Millet Meclisi 1925 Senesi Bütçesinin Müteferrika ve İnşaat Fasıllarına 26073 liranın Tahsisat-ı Munzamma Olarak İlavesi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Talat Avni Bey.¹⁴⁹⁴

- Meclisin 19.11.1925 tarihli 11. Oturumunda kabul edilen Samsun Şehrinin Elektrikle Tenaviri ve Su Tesisatı İçin Mahalli Belediyesince Akdedilecek Üç Yüz Bin Liralık İstikraza Hükümetçe Kefalet Edilmesi Mezuniyetine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Talat Avni Bey.¹⁴⁹⁵

- Meclisin 19.11.1925 tarihli 11. Oturumunda kabul edilen Büyük Millet Meclisi 1925 Senesi Bütçesinin Üçüncü Faslına Altmış Bin Lira İlavesi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Talat Avni Bey.¹⁴⁹⁶

- Meclisin 23.11.1925 tarihli 13. Oturumunda kabul edilen Ziraat Vekâleti Bütçesinin Muhtelif Fasil ve Maddelerine Ceman (225 000) Liranın Tahsisat-ı Munzamına Olarak İlavesi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁴⁹⁷

- Meclisin 28.11.1925 tarihli 16. Oturumunda kabul edilen Cumhurbaşkanlığı 1925 Senesi bütçesinde Münakale İcrasına ve Tahsisat-ı Munzamına İtasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁴⁹⁸

- Meclisin 28.11.1925 tarihli 16. Oturumunda kabul edilen Askeri Fabrikalarına Ait Mevad-i İnhisariyenin Maliye Vekâleti'ne Devri Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁴⁹⁹

- Meclisin 5.12.1925 tarihli 19. Oturumunda kabul edilen Nafia Vekâleti 1925 Senesi Bütçesiyle Erzurum-Sarıkamış-Kars Demiryolları Bütçesine (170 000) lira İlavesine Dair Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁰⁰

- Meclisin 7.12.1925 tarihli 20. Oturumunda kabul edilen Hariciye Vekâleti 1925 Senesi Bütçesinin Tahsisat-ı Munzamma İtasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁰¹

¹⁴⁹⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 11, C. XIX, s.165; **Ceride-i Resmîye**, S. 228, 25 Kasım 1925, s.681.

¹⁴⁹⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 11, C. XIX, s.167; **Ceride-i Resmîye**, S. 228, 25 Kasım 1925, s.682.

¹⁴⁹⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 11, C. XIX, s.169; **Ceride-i Resmîye**, S. 228, 25 Kasım 1925, s.682.

¹⁴⁹⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 13, C. XIX, s.207.

¹⁴⁹⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 16, C. XIX, s.266; **Ceride-i Resmîye**, S. 240, 9 Aralık 1925, s.731.

¹⁴⁹⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 16, C. XIX, s.268; **Ceride-i Resmîye**, S. 240, 9 Aralık 1925, s.731.

¹⁵⁰⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 19, C. XX, s.41; **Ceride-i Resmîye**, S. 244, 14 Aralık 1925, s.749.

¹⁵⁰¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 20, C. XX, s.57; **Ceride-i Resmîye**, S. 247, 17 Aralık 1925, s.759.

- Meclisin 12.12.1925 tarihli 23. Oturumunda kabul edilen Ticaret Muahedesi Akdedilmeyen Memleketler Muvaredatından Alınacak Rüssem ile İcabında Mukabele-i Bilmisil İcrasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁰²

- Meclisin 12.12.1925 tarihli 23. Oturumunda kabul edilen Ereğli Karadere Şimendifer Hattının İnşa ve İşletilmesi Hakkındaki 26 Ocak 1925 tarih ve 548 numaralı Kanunun İlgasıyla İşbu Hattın Geniş Hatta Tahvil-i Suretiyle Ankara ile Ereğli Arasında İnşa ve İşletilmesine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁰³

- Meclisin 14.12. 1925 tarihli 24. Oturumunda kabul edilen Maliye Vekâleti Bütçesiyle Öksüz Yurtları Müdüriyet-i Umumiyesi 1925 Senesi Bütçesine Tahsisat-ı Munzamma İtasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵⁰⁴

- Meclisin 19.12.1925 tarihli 27. Oturumunda kabul edilen Evkaf Müdüriyet-i Umumiyesi'nin 1925 Senesi Bütçesinin Tahsisat-ı Munzamına İtasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵⁰⁵

- Meclisin 21.12.1925 tarihli 28. Oturumunda kabul edilen 1925 Senesi Muvazene-i Umumiyesine Dâhil Devair Bütçesinin Tahsisat-ı Munzamma ve Fevkalade İtasına ve Mezkûr Bütçelerde Münakale İcrasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵⁰⁶

- Meclisin 30.12.1925 tarihli 33. Oturumunda kabul edilen Mevcut Evrak-ı Nakdiyenin Yenileriyle İstibdaline Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁰⁷

- Meclisin 31.12.1925 tarihli 34. Oturumunda kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti ile Sırp, Hırvat ve Slaven Krallığı arasında 28 Ekim 1925 tarihinde Ankara'da Tanzim ve İmza Olunan Muhadenet Muahede'sinin Tasdiki Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁰⁸

¹⁵⁰² TBMM ZC, D. 2, İ. 23, C. XX, s.117; *Ceride-i Resmîye*, S. 249, 20 Aralık 1925, s.767.

¹⁵⁰³ TBMM ZC, D. 2, İ. 23, C. XX, s.119; *Ceride-i Resmîye*, S. 249, 20 Aralık 1925, s.767-768.

¹⁵⁰⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 24, C. XX, s.143; *Ceride-i Resmîye*, S. 252, 23 Aralık 1925, s.779.

¹⁵⁰⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 27, C. XX, s.197; *Ceride-i Resmîye*, S. 256, 28 Aralık 1925, s.795.

¹⁵⁰⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 28, C. XX, s.223; *Ceride-i Resmîye*, S. 258, 30 Aralık 1925, s.803.

¹⁵⁰⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 33, C. XX, s.309; *Ceride-i Resmîye*, S. 269, 12 Ocak 1926, s.856.

¹⁵⁰⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 34, C. XX, s.325; *Ceride-i Resmîye*, S. 269, 12 Ocak 1926, s.859-860.

- Meclisin 31.12.1925 tarihli 34. Oturumunda kabul edilen Matbaa Alat ve Edevatıyla Kitap ve Gazete Kâğıtlarının Gümrük Resminden İstisnasına Dair 9 Aralık 1920 Tarih ve 71 numaralı Kanunun 2. Maddesinin İlgasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁰⁹

- Meclisin 4.01.1926 tarihli 36. Oturumunda kabul edilen 11 Nisan 1918 tarihli Gümrük Kanunu'nun 62. maddesine Müzeyyel Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵¹⁰

- Meclisin 4.01.1926 tarihli 36. Oturumunda kabul edilen Türkiye ile Finlandiya Arasında Münakit Muhadenet Muahedename'sinin Tasdikine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵¹¹

- Meclisin 4.01.1926 tarihli 36. Oturumunda kabul edilen Türkiye ile Letonya Arasında Münakit Muhadenet Muahedename'sinin Tasdikine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵¹²

- Meclisin 6.01.1926 tarihli 37. Oturumunda kabul edilen Çifteler Çiftliği Dâhilindeki Araziye İcarezenin Olarak Tahakkuk Ettirilip Tahsil Edilmeyen Mebaliğın Affı Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵¹³

- Meclisin 9.01.1926 tarihli 38. Oturumunda kabul edilen Türkiye Dâhilinde Piyango Keşidesinin Münhasıran Tayyare Cemiyeti'ne Ait Olduğu Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵¹⁴

- Meclisin 13.01.1926 tarihli 40. Oturumunda kabul edilen Ticaret Vekâleti 1925 Senesi Bütçesine (130.914) Lira Tahsisat-ı Munzamma İlavesi Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵¹⁵

- Meclisin 14.01.1926 tarihli 41. Oturumunda kabul edilen 1921 Senesi Muvazene-i Umumiye Kanunu'nun 7. ve 13 Kanun-ı Sani 1923 tarihli Avans Kanununun 3. Maddelerine Müzeyyel Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁵¹⁶

¹⁵⁰⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 34, C. XX, s.327; **Ceride-i Resmîye**, S. 269, 12 Ocak 1926, s.860-861.

¹⁵¹⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 36, C. XXI, TBMM Matbaası, Ankara, 1977, s.46; **Ceride-i Resmîye**, S. 272, 16 Ocak 1926, s.860-871.

¹⁵¹¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 36, C. XXI, s.48; **Ceride-i Resmîye**, S. 2713, 17 Ocak 1926, s.875.

¹⁵¹² TBMM ZC, D. 2, İ. 36, C. XXI, s.48; **Ceride-i Resmîye**, S. 273, 17 Ocak 1926, s.875-876.

¹⁵¹³ TBMM ZC, D. 2, İ. 37, C. XXI, s.70; **Ceride-i Resmîye**, S. 272, 16 Ocak 1926, s.872.

¹⁵¹⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 38, C. XXI, s.96; **Ceride-i Resmîye**, S. 279, 24 Ocak 1926, s. 899.

¹⁵¹⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 40, C. XXI, s.144; **Ceride-i Resmîye**, S. 279, 24 Ocak 1926, s.891.

¹⁵¹⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 41, C. XXI, s.169; **Ceride-i Resmîye**, S. 279, 24 Ocak 1926, s.902.

- Meclisin 14.01.1926 tarihli 41. Oturumunda kabul edilen 1925 Senesi Muvazene-i Umumiye Kanunu'nun 5. Maddesine Müzeyyel Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁵¹⁷

- Meclisin 16.01.1926 tarihli 42. Oturumunda kabul edilen Seyr-i Sefain İdaresi 1925 Senesi Bütçesinde Münakale İcrasına ve İdarei Mezkurenin Liman Tahmil ve Tahliye Şirketlerine İştirakine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵¹⁸

- Meclisin 16.01. 1926 tarihli 42. Oturumunda kabul edilen Ticaret Muahedesi Akdedilmeyen Memleketler Muvaredatından Alınacak Rüsüm ile İcabında Mukabelebilmisil İcrasına Dair 12 Aralık 1925 tarihli ve 691 numaralı Kanuna Müzeyyel Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵¹⁹

- Meclisin 25.01.1926 tarihli 45. Oturumunda kabul edilen Türk Tayyare Cemiyeti'nin Posta Ücuratından Muafiyetine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵²⁰

- Meclisin 25.11.926 tarihli 45. Oturumunda kabul edilen Şeker İnhisarı Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵²¹

- Meclisin 25.01.1926 tarihli 45. Oturumunda kabul edilen Petrol ve Benzin İnhisarına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵²²

- Meclisin 27.01.1926 tarihli 46. Oturumunda kabul edilen 3 Nisan 1924 Tarih ve 459 Numaralı Mahsup Kanunu'na Müzeyyel Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵²³

- Meclisin 30.01.1926 tarihli 47. Oturumunda kabul edilen 12 Şubat 1924 Tarih ve 410 Numaralı Sayım Kanunu'nun 6. Maddesini Muaddel Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵²⁴

¹⁵¹⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 41, C. XXI, s.171; **Ceride-i Resmîye**, S. 279, 24 Ocak 1926, s.902.

¹⁵¹⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 42, C. XXI, s.201; **Ceride-i Resmîye**, S. 279, 24 Ocak 1926, s.902.

¹⁵¹⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 42, C. XXI, s.203; **Ceride-i Resmîye**, S. 280, 25 Ocak 1926, s.903.

¹⁵²⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 45, C. XXI, s.263; **Ceride-i Resmîye**, S. 285, 31 Ocak 1926, s.923.

¹⁵²¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 45, C. XXI, s.265; **Ceride-i Resmîye**, S. 290, 6 Şubat 1926, s.943-944.

¹⁵²² TBMM ZC, D. 2, İ. 45, C. XXI, s.267; **Ceride-i Resmîye**, S. 291, 7 Şubat 1926, s.647-648.

¹⁵²³ TBMM ZC, D. 2, İ. 46, C. XXI, s.285; **Ceride-i Resmîye**, S. 291, 7 Şubat 1926, s.648.

¹⁵²⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 47, C. XXI, s.320; **Ceride-i Resmîye**, S. 291, 9 Şubat 1926, s.956.

- Meclisin 30.01.1926 tarihli 47. Oturumunda kabul edilen Hudut ve Sevahil Sıhhiye Müdüriyeti 1925 Senesi Bütçesinde Münakale İcrasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵²⁵

- Meclisin 30.01.1926 tarihli 47. Oturumunda kabul edilen Muhassasat-ı Zatiye Müdüriyeti 1925 Senesi Bütçesine Tahsisatı Munzamına İlavesi Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵²⁶

- Meclisin 8.02.1926 tarihli 52. Oturumunda kabul edilen Maktu Vergi Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵²⁷

- Meclisin 8.02.1926 tarihli 52. Oturumunda kabul edilen Umum-î İstihlak Yergisi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁵²⁸

- Meclisin 8.02.1926 tarihli 52. Oturumunda kabul edile Nafia Vekili Merhum Süleyman Sırrı Bey'in Ailesine Hidemat-ı Vataniye Tertibinden Maaş Tahsisi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁵²⁹

- Meclisin 10.02.1926 tarihli 53. Oturumunda kabul edilen Umum-i İstihlak Vergisi Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵³⁰

- Meclisin 10.02.1926 tarihli 54. Oturumunda kabul edilen İstiklâl Mahakimi Kanunu'nun Tadili Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa.¹⁵³¹

- Meclisin 15.02.1926 tarihli 56. Oturumunda kabul edilen İstanbul Limanı Tahmil ve Tahliye Türk Anonim Şirketinin İstikraz Edeceği Yarım Milyon Liraya Maliye Vekâleti'nin Kefaletine Mütedair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵³²

- Meclisin 15.02.1926 tarihli 56. Oturumunda kabul edilen Şeker, Petrol ve Benzin İnhisarına Ait İbtida-i Sermaye Hakkında Kanun;

¹⁵²⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 47, C. XXI, s.322; **Ceride-i Resmîye**, S. 291, 9 Şubat 1926, s.956.

¹⁵²⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 47, C. XXI, s.324; **Ceride-i Resmîye**, S. 295, 11 Şubat 1926, s.963.

¹⁵²⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 52, C. XXII, s.120; **Ceride-i Resmîye**, S. 301, 18 Şubat 1926, s.991-992.

¹⁵²⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 52, C. XXII, s.124; **Ceride-i Resmîye**, S. 301, 18 Şubat 1926, s.992.

¹⁵²⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 52, C. XXII, s.118; **Ceride-i Resmîye**, S. 301, 18 Şubat 1926, s.991.

¹⁵³⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 53, C. XXII, s.144; **Ceride-i Resmîye**, S. 304, 22 Şubat 1926, s.103-104.

¹⁵³¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 54, C. XXII, s.161; **Ceride-i Resmîye**, S. 306, 22 Şubat 1926, s.1014.

¹⁵³² TBMM ZC, D. 2, İ. 56, C. XXII, s.212; **Ceride-i Resmîye**, S. 309, 28 Şubat 1926, s.1023.

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵³³

- Meclisin 15.02.1926 tarihli 56. Oturumunda Kabul Edilen Beynelmilel İktisadiyat Heyet-i Namıyla Bir Daire Teşkilî Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵³⁴

- Meclisin 22.02.1926 tarihli 59. Oturumunda kabul edilen Ziraat Makinelerinde İstimal Olunan Mevad-ı Müştagile ve Muharrike Rüsümü Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵³⁵

- Meclisin 24.02.1926 tarihli 60. Oturumunda kabul edilen Merhum Saruhan Mebusu Reşat Beyin Ailesine Hidemat-ı Vataniye Tertibinden Maaş Tahsisi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵³⁶

- Meclisin 27.02.1926 tarihli 62. Oturumunda kabul edilen Hariciye Vekâleti Bütçesine Tahsisat-ı Fevkalade İlavesi Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵³⁷

- Meclisin 27.02.1926 tarihli 62. Oturumunda kabul edilen Kazanç Vergisi Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵³⁸

- Meclisin 27.02.1926 tarihli 62. Oturumunda kabul edilen Büyük Millet Meclisi Divan-ı Riyaseti Azasına Tazminat İtasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵³⁹

- Meclisin 27.02.1926 tarihli 62. Oturumunda kabul edilen 1925 Senesi Muvazene-i Umumiye Kanunu'na Müzeyyel Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁴⁰

- Meclisin 28.02.1926 tarihli 63. Oturumunda kabul edilen Anadolu-Bağdat Demiryolları ve Haydarpaşa Limanı ve Rıhtım İdaresi'nin 1926 Senesi Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁴¹

¹⁵³³ TBMM ZC, D. 2, İ. 56, C. XXII, s.215; *Ceride-i Resmîye*, S. 309, 28 Şubat 1926, s.1014.

¹⁵³⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 56, C. XXII, s.218.

¹⁵³⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 59, C. XXII, s.286; *Ceride-i Resmîye*, S. 307, 25 Şubat 1926, s.1015.

¹⁵³⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 60, C. XXII, s.306; *Ceride-i Resmîye*, S. 315, 7 Mart 1926, s.1048.

¹⁵³⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 62, C. XXII, s.362; *Ceride-i Resmîye*, S. 317, 9 Mart 1926, s.1053.

¹⁵³⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 62, C. XXII, s.365; *Ceride-i Resmîye*, S. 321, 14 Mart 1926, s.1145.

¹⁵³⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 62, C. XXII, s.368; *Ceride-i Resmîye*, S. 317, 9 Mart 1926, s.1053.

¹⁵⁴⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 62, C. XXII, s.371; *Ceride-i Resmîye*, S. 316, 8 Mart 1926, s.1051.

¹⁵⁴¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 63, C. XXII, s.397; *Ceride-i Resmîye*, S. 319, 11 Mart 1926, s.1061.

- Meclisin 28.02.1926 tarihli 63. Oturumunda kabul edilen Anadolu-Bağdat Demiryolları ve Haydarpaşa Liman ve Rıhtım İdaresi'nin 1926 Senesine Mahsus Fevkalade Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁴²

- Meclisin 28.02.1926 tarihli 63. Oturumunda kabul edilen Seyrisefain İdaresi'nin 1926 Senesi Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁴³

- Meclisin 28.02.1926 tarihli 63. Oturumunda kabul edilen Karadeniz Boğazı Tahlisiye İdaresi'nin 1926 Senesi Bütçesinin Kabul ve Tasdikine Kadar İfa Olunacak Hidemat Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁴⁴

- Meclisin 28.02.1926 tarihli 63. Oturumunda kabul edilen Erzurum-Kars-Sarıkamış ve Şuabatı Demiryolları İdaresine Ait Üç Aylık Tahsisat-ı Munzamma Kanunu'nun Mevki-i Meriyetine Vazına Kadar İfa Olunacak Hidemat Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁴⁵

- Meclisin 28.02.1926 tarihli 63. Oturumunda kabul edilen Hudut ve Sevahil Sıhhiye Müdüriyetinin Üç Aylık İhtiyacatı İçin Tahsisat-ı Munzamma İtası Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁴⁶

- Meclisin 28.02.1926 tarihli 63. Oturumunda kabul edilen Demiryolları İnşaat ve İşletme Müdüriyet-i Umumiyesi'ne Ait Üç Aylık Tahsisat-ı Munzamma Kanunu'nun Mevki-i Meriyeti Yazına Kadar İfa Olunacak Hidemat Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁴⁷

- Meclisin 6.03.1926 tarihli 67. Oturumunda kabul edilen Ankara Şehremaneti'ne İki Milyon Lira İkrazı Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁴⁸

- Meclisin 8.03.1926 tarihli 68. Oturumunda kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti ile Norveç Krallığı Arasında Münakit Muhadenet Muahedenamesi'nin Tasdiki Hakkındaki Kanun;

¹⁵⁴² TBMM ZC, D. 2, İ. 63, C. XII, s.400.

¹⁵⁴³ TBMM ZC, D. 2, İ. 63, C. XII, s.403.

¹⁵⁴⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 63, C. XII, s.406; **Ceride-i Resmîye**, S. 319, 11 Mart 1926, s.1064.

¹⁵⁴⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 63, C. XII, s.409; **Ceride-i Resmîye**, S. 317, 9 Mart 1926, s.1054.

¹⁵⁴⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 63, C. XII, s.412; **Ceride-i Resmîye**, S. 317, 9 Mart 1926, s.1054.

¹⁵⁴⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 63, C. XII, s.412; **Ceride-i Resmîye**, S. 317, 9 Mart 1926, s.1054.

¹⁵⁴⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 67, C. XII, s.91; **Ceride-i Resmîye**, S. 322, 15 Mart 1926, s.1155.

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁴⁹

- Meclisin 8.03.1926 tarihli 68. Oturumunda kabul edilen Öksüz Yurtları Müdüriyet-i Umumiyesi'nin Üç Aylık Tahsisat-ı Munzamına Kanunu'nun Mevki-i Meriyete Vazına Kadar İfa Olunacak Hidemat Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁵⁰

- Meclisin 8.03.1926 tarihli 68. Oturumunda kabul edilen Darü'l-Fünun Emaneti'nin Üç Aylık Tahsisat-ı Munzamma Kanunu'nun Mevki-i Meriyete Vazına Kadar İfa Olunacak Hidemat Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁵¹

- Meclisin 8.03.1926 tarihli 68. Oturumunda kabul edilen 10 Kasım 1919 Tarihli Harcırah Kararnamesi'nin 1. Maddesine Müzeyyel Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁵²

- Meclisin 8.03.1926 tarihli 68. Oturumunda kabul edilen Demiryolları İnşaat ve İşletme Müdüriyet-i Umumiyesi'nin 1925 Senesi Bütçe Kanunu'na Müzeyyel Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁵³

- Meclisin 8.03.1926 tarihli 68. Oturumunda kabul edilen Aşarın İlgasıyla Yerine ikame Edilecek Vergi Hakkındaki 17 Şubat 1925 Tarihli Kanunun 6. Maddesinin (D) Fıkrasını Muadil Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁵⁴

- Meclisin 15.03.1926 tarihli 71. Oturumunda kabul edilen Erzurum-Sarıkamış-Kars ve Şuabatı Demiryolları İdaresi'nin 1925 Senesi Bütçe Kanunu Müzeyyel Kanunu;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁵⁵

- Meclisin 15.03.1926 tarihli 71. Oturumunda kabul edilen Öksüz Yurtları Müdüriyet-i Umumiyesi'nin 1925 Senesi Bütçe Kanunu'na Müzeyyel Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁵⁶

- Meclisin 17.03.1926 tarihli 72. Oturumunda kabul edilen Kayseri-Ulukışla Demiryolu'nun İnşası Hakkındaki Kanun;

¹⁵⁴⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 68, C. XXIII, s.112.

¹⁵⁵⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 68, C. XXIII, s.115.

¹⁵⁵¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 68, C. XXIII, s.118.

¹⁵⁵² TBMM ZC, D. 2, İ. 68, C. XXIII, s.121.

¹⁵⁵³ TBMM ZC, D. 2, İ. 68, C. XXIII, s.124; **Ceride-i Resmîye**, S. 327, 21 Mart 1926, s.1181.

¹⁵⁵⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 68, C. XXIII, s.127; **Ceride-i Resmîye**, S. 327, 21 Mart 1926, s.1181.

¹⁵⁵⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 71, C. XXIII, s.191; **Ceride-i Resmîye**, S. 330, 24 Mart 1926, s.1193.

¹⁵⁵⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 71, C. XXIII, s.194; **Ceride-i Resmîye**, S. 336, 31 Mart 1926, s.1217.

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵⁵⁷

- Meclisin 17.03.1926 tarihli 72. Oturumunda kabul edilen Demir Sanayi-i'nin Tesisine Dair Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵⁵⁸

- Meclisin 17.03.1926 tarihli 72. Oturumunda kabul edilen Evkaf Müdüriyet-i Umumiyesi'nin 1925 Senesi Bütçe Kanunu'na Müzeyyel Kanun;

Kabul edenler: Talat Avni Bey.¹⁵⁵⁹

- Meclisin 17.03.1926 tarihli 72. Oturumunda kabul edilen Darü'l-Fünun İdaresinin 1925 Senesi Bütçe Kanunu'na Müzeyyel Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵⁶⁰

- Meclisin 22.03.1926 tarihli 75. Oturumunda kabul edilen Maarif Teşkilatı'na Dair Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵⁶¹

- Meclisin 22.03.1926 tarihli 75. Oturumunda kabul edilen İspirto ve Meşrubat Küliye İnhisarı Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵⁶²

- Meclisin 24.03.1926 tarihli 76. Oturumunda kabul edilen Malatya-Ergani-Diyarbakır Demiryolu'nun İnşası Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵⁶³

- Meclisin 24.03.1926 tarihli 76. Oturumunda kabul edilen Arada-Diyarbakır-Ergani Demiryolu İnşasına Dair 22 Mart 1924 Tarih ve 448 Numaralı Kanun Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵⁶⁴

- Meclisin 1.04.1926 tarihli 81. Oturumunda kabul edilen Umur-u Sıhhiyeye Müteallik Bütçeler ile Bilumum Memurin-i Sıhhiye Hakkında Kanun;

Reddedenler: Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵⁶⁵

¹⁵⁵⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 72, C. XXIII, s.232; **Ceride-i Resmîye**, S. 334, 29 Mart 1926, s.1212.

¹⁵⁵⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 72, C. XXIII, s.235; **Ceride-i Resmîye**, S. 334, 29 Mart 1926, s.1212.

¹⁵⁵⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 72, C. XXIII, s.238; **Ceride-i Resmîye**, S. 334, 29 Mart 1926, s.1209.

¹⁵⁶⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 72, C. XXIII, s.241; **Ceride-i Resmîye**, S. 336, 31 Mart 1926, s.1218.

¹⁵⁶¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 75, C. XXIII, s.307; **Ceride-i Resmîye**, S. 338, 3 Nisan 1926, s.1233.

¹⁵⁶² TBMM ZC, D. 2, İ. 75, C. XXIII, s.310; **Ceride-i Resmîye**, S. 338, 3 Nisan 1926, s.1235.

¹⁵⁶³ TBMM ZC, D. 2, İ. 75, C. XXIII, s.332; **Ceride-i Resmîye**, S. 341, 6 Nisan 1926, s.1247.

¹⁵⁶⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 75, C. XXIII, s.332; **Ceride-i Resmîye**, S. 341, 6 Nisan 1926, s.1247.

¹⁵⁶⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 81, C. XXIV, TBMM Matbaası, Ankara, 1977, s.11; **Ceride-i Resmîye**, S. 346, 12 Nisan 1926, s.1267.

- Meclisin 3.04.1926 tarihli 82. Oturumunda kabul edilen Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵⁶⁶

- Meclisin 5.04.1926 tarihli 83. Oturumunda kabul edilen Karadeniz Boğazı Tahlisiye İdaresinin 1926 Senesi Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁶⁷

- Meclisin 10 Nisan 1926 tarihli 85. Oturumunda kabul edilen Denizli'de Şamlı Çiftliği Dâhilinde Araziye Bedel-i İcar Olarak Tahakkuk Ettirilip Tahsil Edilmeyen Mebaliğin Affı Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁶⁸

- Meclisin 10.04.1926 tarihli 85. Oturumunda kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti ile Danimarka Krallığı Arasında Münakit Muhadenet Muahedenamesi'nin Tasdiki Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁶⁹

- Meclisin 10.04.1926 tarihli 85. Oturumunda kabul edilen Askeri Tayinat ve Yem Bedel-i Kanunu Muvakkatinin 7. ve 9. Maddelerine Tezyil Olunacak Fıkarat Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁷⁰

- Meclisin 10.04.1926 tarihli 85. Oturumunda kabul edilen Hudut ve Sevahil Sıhhiye Müdüriyeti'nin 1926 Senesi Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁷¹

- Meclisin 20.04.1926 tarihli 88. Oturumunda kabul edilen Müdafaa-i Milliye Vekâleti'nin 1925 Senesi Bütçesine Tahsisat-ı Munzamma ve Fevkalade İtasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁷²

- Meclisin 22.04.1926 tarihli 89. Oturumunda kabul edilen Zabıta-i Saydiye ve İstanbul ve Tevabii Balıkxane İdareleri Nizamnameleri'nin Bazı Mevadd-ını Muaddil Kanun;

¹⁵⁶⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 81, C. XXIV, s.13; **Ceride-i Resmîye**, S. 348, 17 Nisan 1926, s.1271.

¹⁵⁶⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 83, C. XXIV, s.64; **Ceride-i Resmîye**, S. 351, 20 Nisan 1926, s.1283.

¹⁵⁶⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 85, C. XXIV, s.97; **Ceride-i Resmîye**, S. 355, 22 Nisan 1926, s.1291.

¹⁵⁶⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 85, C. XXIV, s.103; **Ceride-i Resmîye**, S. 355, 22 Nisan 1926, s.1297.

¹⁵⁷⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 85, C. XXIV, s.106; **Ceride-i Resmîye**, S. 355, 22 Nisan 1926, s.1297.

¹⁵⁷¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 85, C. XXIV, s.100; **Ceride-i Resmîye**, S. 355, 24 Nisan 1926, s.1297.

¹⁵⁷² TBMM ZC, D. 2, İ. 88, C. XXIV, s.162; **Ceride-i Resmîye**, S. 357, 27 Nisan 1926, s.1303.

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁷³

- Meclisin 24.04.1926 tarihli 90. Oturumunda kabul edilen Okul Kitaplarının Maarif Vekâleti'nce Tab-ı Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵⁷⁴

- Meclisin 24.04.1926 tarihli 90. Oturumunda kabul edilen Lise ve Orta Okul Talebelerinden Nehar-i Ücreti Alınmaması Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵⁷⁵

- Meclisin 12.05.1926 tarihli 97. Oturumunda kabul edilen Stockholm'de İmza Edilmiş Olan Postaya ait Hususatın Tasdiki Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁷⁶

- Meclisin 13.05.1926 tarihli 98. Oturumunda kabul edilen Pasaport Kanunu'nun 17. ve 18.Maddelerine Birer Fıkra Tezyili Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁷⁷

- Meclisin 15.05.1926 tarihli 99. Oturumunda kabul edilen Posta Kanunu'nun 12. Maddesinin Tadiline Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁷⁸

- Meclisin 22.05.1926 tarihli 105. Oturumunda kabul edilen Emlak ve Eytam Bankası Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵⁷⁹

- Meclisin 22.05.1926 tarihli 105. Oturumunda kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti ile İran Devleti Beyninde 23 Nisan 1926 Tarihinde Tahranda Tanzim ve İmza Olunan Emniyet ve Muhadenet Muahedemesi'nin Tasdikine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵⁸⁰

- Meclisin 22.05.1926 tarihli 105. Oturumunda kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti ile İsviçre Konfederasyonu Arasında 19 Eylül 1925 Tarihinde Tanzim ve İmza Kılınan Muhadenet Muahedenamesi'nin Tasdikine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵⁸¹

¹⁵⁷³ TBMM ZC, D. 2, İ. 89, C. XXIV, s.191; **Ceride-i Resmîye**, S. 361, 2 Mayıs 1926, s.1315.

¹⁵⁷⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 90, C. XXIV, s.207; **Ceride-i Resmîye**, S. 362, 3 Mayıs 1926, s.1317.

¹⁵⁷⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 90, C. XXIV, s.210; **Ceride-i Resmîye**, S. 362, 3 Mayıs 1926, s.1317.

¹⁵⁷⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 97, C. XXV, s.210; **Ceride-i Resmîye**, S. 392, 7 Haziran 1926, s.1505.

¹⁵⁷⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 98, C. XXV, s.110; **Ceride-i Resmîye**, S. 384, 29 Mayıs 1926, s.1472.

¹⁵⁷⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 99, C. XXV, s. 148, **Ceride-i Resmîye**, S. 384, 29 Mayıs 1926, s.1472.

¹⁵⁷⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 105, C. XXV, s.408; **Ceride-i Resmîye**, S. 389, 3 Haziran 1926, s.1489.

¹⁵⁸⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 105, C. XXV, s.411; **Ceride-i Resmîye**, S. 389, 3 Haziran 1926, s.1489.

¹⁵⁸¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 105, C. XXV, s.414; **Ceride-i Resmîye**, S. 389, 3 Haziran 1926, s.1491.

- Meclisin 23.05.1926 tarihli 106. Oturumunda kabul edilen İstanbul Darü'l-Fünunun 1926 Senesi Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵⁸²

- Meclisin 24.05.1926 tarihli 107. Oturumunda kabul edilen 1926 Senesi Muvazene-i Umumiye Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁸³

- Meclisin 24.05.1926 tarihli 107. Oturumunda kabul edilen Erzurum-Sarıkamış-Kars ve Şuabatı Demiryolları İdaresi'nin 1926 Senesi Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁸⁴

- Meclisin 24.05.1926 tarihli 107. Oturumunda kabul edilen Demiryolları İnşaat ve İşletme Müdüriyet-i Umumiyesi'nin 1926 Senesi Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁸⁵

- Meclisin 24.05.1926 tarihli 107. Oturumunda kabul edilen Evkaf Müdüriyet-i Umumiyesi 1926 Senesi Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵⁸⁶

- Meclisin 24.05.1926 tarihli 107. Oturumunda kabul edilen Umum-i İstihlak Vergisi Hakkındaki Kanunun 2. Maddesine Bir Fıkra Tezyiline Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁵⁸⁷

- Meclisin 26.05.1926 tarihli 108. Oturumunda kabul edilen Tabolunacak Evrak-ı Nakdiye Masarifi için 1925 Sene-i Maliyesi Bütçesinde Kuşat Edilen Faslı Mahsusa Beş Yüz Bin Lira Tahsisatı Munzamma İtasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵⁸⁸

- Meclisin 26.05.1926 tarihli 108. Oturumunda kabul edilen Maliye ve Ziraat Vekâletleri 1925 Senesi Maliyesi Bütçelerine Tahsisat-ı Munzamma ve Fevkalade İtasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵⁸⁹

- Meclisin 26.05.1926 tarihli 108. Oturumunda kabul edilen Maliye Vekâleti 1925 Senesi Bütçesi'ne 60 000 Lira Tahsisat-ı Munzamma İlavesi Hakkında Kanun;

¹⁵⁸² TBMM ZC, D. 2, İ. 106, C. XXV, s.414; *Ceride-i Resmîye*, S. 390, 5 Haziran 1926, s.1493.

¹⁵⁸³ TBMM ZC, D. 2, İ. 107, C. XXV, s.503; *Ceride-i Resmîye*, S. 391, 6 Haziran 1926, s.1502.

¹⁵⁸⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 107, C. XXV, s.506; *Ceride-i Resmîye*, S. 395, 10 Haziran 1926, s.1517.

¹⁵⁸⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 107, C. XXV, s.509; *Ceride-i Resmîye*, S. 396, 12 Haziran 1926, s.1521.

¹⁵⁸⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 107, C. XXV, s.512; *Ceride-i Resmîye*, S. 395, 10 Haziran 1926, s.1517.

¹⁵⁸⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 107, C. XXV, s.515; *Ceride-i Resmîye*, S. 396, 12 Haziran 1926, s.1521.

¹⁵⁸⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 108, C. XXV, s.558; *Ceride-i Resmîye*, S. 386, 31 Mayıs 1926, s.1477.

¹⁵⁸⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 108, C. XXV, s.561; *Ceride-i Resmîye*, S. 386, 31 Mayıs 1926, s.1477.

Kabul edenler: Cavid Paşa, Talat Avni Bey.¹⁵⁹⁰

- Meclisin 26.05.1926 tarihli 108. Oturumunda kabul edilen İpekböceği ve Tohumu Yetiştirilmesi, Muayene ve Satılması Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Talat Avni Bey.¹⁵⁹¹

- Meclisin 26.05.1926 tarihli 108.Oturumunda kabul edilen Çekirge Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Talat Avni Bey.¹⁵⁹²

- Meclisin 26.05.1926 tarihli 108. Oturumunda kabul edilen Büyük Millet Meclisi'nin 1925 Senesi Bütçesine Tahsisat-ı Munzamma İtasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Talat Avni Bey.¹⁵⁹³

- Meclisin 29.05.1926 tarihli 109. Oturumunda kabul edilen Müddet-i Zarfında Nüfus Kütüğüne Yazdırılmayan Doğum, Ölüm, Evlenme veya Boşanma Vakalarıyla Mektum Kimselerin Cezadan Afları Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵⁹⁴

- Meclisin 30.05.1926 tarihli 110. Oturumunda kabul edilen Türkiye ile Bulgaristan Arasında İmza Olunan Muhadenet Ahitnamesi ve Umumi Bir Protokol ile İkamet Mukavelenamesi'nin Tasdiki Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵⁹⁵

- Meclisin 30.05.1926 tarihli 110. Oturumunda kabul edilen Muhassesat-ı Zatiye 1925 Senesi Bütçesine Tahsisat-ı Munzamma İlavesine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵⁹⁶

- Meclisin 30.05.1926 tarihli 110. Oturumunda kabul edilen Ankara Şehri Otomatik Telefon Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵⁹⁷

- Meclisin 30.05.1926 tarihli 110. Oturumunda kabul edilen Teşkilat-ı Mülkiye Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵⁹⁸

¹⁵⁹⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 108, C. XXV, s.564; **Ceride-i Resmîye**, S. 386, 31 Mayıs 1926, s.1477.

¹⁵⁹¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 108, C. XXV, s.564; **Ceride-i Resmîye**, S. 402, 19 Haziran 1926, s.1545.

¹⁵⁹² TBMM ZC, D. 2, İ. 108, C. XXV, s.570; **Ceride-i Resmîye**, S. 400, 16 Haziran 1926, s.1537.

¹⁵⁹³ TBMM ZC, D. 2, İ. 108, C. XXV, s.573; **Ceride-i Resmîye**, S. 386, 31 Mayıs 1926, s.1477.

¹⁵⁹⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 109, C. XXV, s.616; **Ceride-i Resmîye**, S. 402, 19 Haziran 1926, s.1546.

¹⁵⁹⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 110, C. XXV, s.665; **Ceride-i Resmîye**, S. 403, 20 Haziran 1926, s.1560.

¹⁵⁹⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 110, C. XXV, s.668; **Ceride-i Resmîye**, S. 386, 31 Mayıs 1926, s. 1478.

¹⁵⁹⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 110, C. XXV, s.671; **Ceride-i Resmîye**, S. 408, 30 Haziran 1926, s.1701.

¹⁵⁹⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 110, C. XXV, s.674; **Ceride-i Resmîye**, S. 404, 26 Haziran 1926, s.1565.

- Meclisin 31.05.1926 tarihli 111. Oturumunda kabul edilen Harekât-ı Askeriye Halinde Zabitan ve Memurin-i Askeriyyeye Aynen Bir Nefer Tayini Verilmesi Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁵⁹⁹

- Meclisin 31.05.1926 tarihli 111. Oturumunda kabul edilen Ermeni Suikast Komiteleri Tarafından Şehit Edilen veya Bu Uğurda Suveri Muhtelifle ile Duçan Gadrolan Ricalin Ailelerine Verilecek Emlak ve Arazi Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁰⁰

- Meclisin 31.05.1926 tarihli 111. Oturumunda kabul edilen Kazanç Vergisine Munzam Vilayat İdare-i Hususiyeleri ve Belediyeler Hisseleri Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁰¹

- Meclisin 31.05.1926 tarihli 111. Oturumunda kabul edilen Gümrük Tarife-i Umumiyesi'nde Bazı Tadilat İcrasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁰²

- Meclisin 31 Mayıs 1926 tarihli 111. Oturumunda kabul edilen İskân Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁰³

- Meclisin 1.06.1926 tarihli 112. Oturumunda kabul edilen Hava Sınıfı Mensubin-i'ne Verilecek Zamaim ve Tazminat Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶⁰⁴

- Meclisin 1.06.1926 tarihli 112. Oturumunda kabul edilen Ankara ve İstanbul'daki Askeri İnzibat Kıtaat-ı Küçük Zabitan ve Efradına Müteferrika Verilmesi Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶⁰⁵

- Meclisin 1.06.1926 tarihli 112. Oturumunda kabul edilen Trablusgarp, Balkan, Genel harp ve İstiklal Savaşında Şehit Olan Erkan, Ümera ve Zabitan ile Mensubin-i Askeriyyenin Affına Dair 2 Aralık 1925 Tarihli Kanununun, 1. Maddesine Bir Fıkra Tezyiline Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶⁰⁶

¹⁵⁹⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 111, C. XXV, s.716; Ceride-i Resmîye, S. 404, 26 Haziran 1926, s.1567.

¹⁶⁰⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 111, C. XXV, s.728; Ceride-i Resmîye, S. 405, 27 Haziran 1926, s.1573.

¹⁶⁰¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 111, C. XXV, s.731; Ceride-i Resmîye, S. 405, 27 Haziran 1926, s.1568.

¹⁶⁰² TBMM ZC, D. 2, İ. 111, C. XXV, s.734; Ceride-i Resmîye, S. 405, 27 Haziran 1926, s.1574.

¹⁶⁰³ TBMM ZC, D. 2, İ. 111, C. XXV, s.737; Ceride-i Resmîye, S. 409, 1 Temmuz 1926, s.1725.

¹⁶⁰⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 112, C. XXVI, s.22; Ceride-i Resmîye, S. 404, 26 Haziran 1926, s.1568.

¹⁶⁰⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 112, C. XXVI, s.23; Ceride-i Resmîye, S. 404, 26 Haziran 1926, s.1569.

¹⁶⁰⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 112, C. XXVI, s.26; Ceride-i Resmîye, S. 404, 26 Haziran 1926, s.1569.

- Meclisin 1.06.1926 tarihli 112. Oturumunda kabul edilen Orman Nizamnamesi'nin 16. Maddesi Mucibince Alınan Yaylakiye Resminin İlgasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶⁰⁷

- Meclisin 2.06.1926 tarihli 113. Oturumunda kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti ile Şili Cumhuriyeti Arasında 30 Ocak 1926 Tarihinde Tanzim ve İmza Olunan Muhadenet Muahedenamesi'nin Tasdikine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁰⁸

- Meclisin 2.06.1926 tarihli 113. Oturumunda kabul edilen Resmi Munzam Pullarının İlgasına ve El İlanlarına Ait Resmin Yirmi Paraya Tenziline Dair Kanun:

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁰⁹

- Meclisin 2.06.1926 tarihli 113. Oturumunda kabul edilen Evkaf Müdüriyet-i Umumiyesi'nce Ankara'da İnşa Edilecek Hayrat ve Akarat İçin Bir Milyon Lira Tahsisine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶¹⁰

- Meclisin 2.06.1926 tarihli 113. Oturumunda kabul edilen Tekaüt Maaşıyla Öğretmenlik ve Müderrislik, Doktor, Eczacı, Baytar, Mühendis ve Kondüktörlük Maaşlarının Bir Zat Uhdesinde İçtima Edebileceğine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶¹¹

- Meclisin 2.06.1926 tarihli 113. Oturumunda kabul edilen Gümrük Tarife-i Umumiyesi'ne Müteallik Kanununun 8. Maddesine Muaddel Müzeyyel Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶¹²

- Meclisin 2.06.1926 tarihli 113. Oturumunda kabul edilen Memurin-i Hariciye Harcırahları Hakkındaki 3 Nisan 1917 Tarihli Kanuna Müzeyyel Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶¹³

- Meclisin 7.06.1926 tarihli 115. Oturumunda kabul edilen Gümrük Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Tadiline Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶¹⁴

¹⁶⁰⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 112, C. XXVI, s.26; **Ceride-i Resmiye**, S. 404, 26 Haziran 1926, s.1569.

¹⁶⁰⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 113, C. XXVI, s.58; **Ceride-i Resmiye**, S. 405, 27 Haziran 1926, s.1574.

¹⁶⁰⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 113, C. XXVI, s.61; **Ceride-i Resmiye**, S. 405, 27 Haziran 1926, s.1575.

¹⁶¹⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 113, C. XXVI, s.64; **Ceride-i Resmiye**, S. 405, 27 Haziran 1926, s.1575.

¹⁶¹¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 113, C. XXVI, s.70; **Ceride-i Resmiye**, S. 420, 14 Temmuz 1926, s.1779.

¹⁶¹² TBMM ZC, D. 2, İ. 113, C. XXVI, s.73; **Ceride-i Resmiye**, S. 408, 30 Haziran 1926, s.1712.

¹⁶¹³ TBMM ZC, D. 2, İ. 113, C. XXVI, s.76; **Ceride-i Resmiye**, S. 408, 30 Haziran 1926, s.1712.

¹⁶¹⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 115, C. XXVI, s.177; **Ceride-i Resmiye**, S. 408, 30 Haziran 1926, s.1714.

- Meclisin 7.06.1926 tarihli 115. Oturumunda kabul edilen Islah-ı Hayvanat Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶¹⁵

- Meclisin 7.06.1926 tarihli 115. Oturumunda kabul edilen Gümrük Tarife-i Umumiyesi'ne Müteallik Kanunun Bazı Maddelerini Muaddil Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶¹⁶

- Meclisin 7.06.1926 tarihli 115. Oturumunda kabul edilen Gümrük Kanunu'na Müzeyyel Mevat Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶¹⁷

- Meclisin 7.06.1926 tarihli 115. Oturumunda kabul edilen Tütün İdaresi Muvakkatesi ve Sigara Kâğıdı İnhisarı Hakkındaki 26 Şubat 1925 Tarih ve 598 Numaralı Kanuna Müzeyyel Kanun;

Kabul edenler: Talat Avni Bey.¹⁶¹⁸

- Meclisin 7.06.1926 tarihli 115. Oturumunda kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti Beynelmilel Ukut Mucibince Suriye ve Lübnan Üzerinde Haiz Olduğu Salahiyete Müsteniden Hareket Eden Fransız Cumhuriyeti Beyninde Mümza Muhadenet ve Münasebatı Hasene-i Hemcivari Mukavelenamesi'nin Tasdiki Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶¹⁹

- Meclisin 7.06.1926 tarihli 115. Oturumunda kabul edilen Türkiye-İngiltere ve Irak Hükümetleri Beyninde Ankara'da 5 Haziran 1026 Tarihinde Münakit Hudut ve Münasebat-ı Hasene-i Hemcivari Muahedenamesi'nin Tasdiki Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶²⁰

- Meclisin 7.06.1926 tarihli 115. Oturumunda kabul edilen Ordu, Bahriye ve Jandarma Zabıtanı Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶²¹

- Meclisin 8.06.1926 tarihli 116. Oturumunda kabul edilen Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu'nun 8. Maddesinin Beşinci Fıkrasının Tadili Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶²²

¹⁶¹⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 115, C. XXVI, s.180; **Ceride-i Resmîye**, S. 407, 29 Haziran 1926, s.1993.

¹⁶¹⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 115, C. XXVI, s.183; **Ceride-i Resmîye**, S. 409, 1 Temmuz 1926, s.1726.

¹⁶¹⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 115, C. XXVI, s.186; **Ceride-i Resmîye**, S. 409, 1 Temmuz 1926, s.1727.

¹⁶¹⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 115, C. XXVI, s.189; **Ceride-i Resmîye**, S. 427, 22 Temmuz 1926, s.1807.

¹⁶¹⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 115, C. XXVI, s.192; **Ceride-i Resmîye**, S. 455, 24 Ağustos 1926, s.1919.

¹⁶²⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 115, C. XXVI, s.195; **Ceride-i Resmîye**, S. 423, 18 Temmuz 1926, s.1791.

¹⁶²¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 115, C. XXVI, s.198; **Ceride-i Resmîye**, S. 408, 30 Haziran 1926, s.1722.

¹⁶²² TBMM ZC, D. 2, İ. 116, C. XXVI, s.238; **Ceride-i Resmîye**, S. 407, 29 Haziran 1926, s.1697.

- Meclisin 8.06.1926 tarihli 116. Oturumunda kabul edilen Beynelmilel Yataklı Vagonlar Şirketine Ait Yataklı ve Yemekli Vagonların Gümrük Resminden Muafiyetine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶²³

- Meclisin 8.06.1926 tarihli 116. Oturumunda kabul edilen Manisa, Kasaba ve Alaşehir Kazalarındaki Emval-i Metruke Bağlarından Dolu Sebebiyle Hasara Uğrayanlara Ait Bedeli İcar Bakiyesinin Affı Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶²⁴

- Meclisin 8.06.1926 tarihli 116. Oturumunda kabul edilen Dini ve Milli Bayram günlerimde İstimal edilecek Hilal-i Ahmer Şefkat Pulları Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶²⁵

- Meclisin 8.06.1926 tarihli 116. Oturumunda kabul edilen Türk ve Şark Halı ve Kilim temin Kabulü Muvakkat Usulüne Tevfikan İthaline Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶²⁶

- Meclisin 9.06.1926 tarihli 117. Oturumunda kabul edilen Umum-i İstihlak ve Eğlence ve Husus-i İstihlak Vergileri Hakkındaki Kanunlara Müzeyyel Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶²⁷

- Meclisin 9.06.1926 tarihli 117. Oturumunda kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Suriye-Lübnan Hükümetlerinin Salahiyetli Murahhasları Arasında Ankara'da Aktolunan Suriye-Lübnan Gümrük İtilaf Namesi'nin Tasdiki Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶²⁸

- Meclisin 9.06.1926 tarihli 117. Oturumunda kabul edilen Kazanç Vergisi Hakkındaki 27 Şubat 1926 Tarihli Kanunun 2. Maddesine Bazı Fıkaret Tezyiline Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶²⁹

- Meclisin 10.06.1926 tarihli 118. Oturumunda kabul edilen Sıcak ve Soğuk Maden Sularının İstismarıyla Kaplıcalar Tesisi Hakkında Kanun;

¹⁶²³ TBMM ZC, D. 2, İ. 116, C. XXVI, s.241; **Ceride-i Resmîye**, S. 407, 29 Haziran 1926, s.1697.

¹⁶²⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 116, C. XXVI, s.244; **Ceride-i Resmîye**, S. 407, 29 Haziran 1926, s.1698.

¹⁶²⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 116, C. XXVI, s.247; **Ceride-i Resmîye**, S. 407, 29 Haziran 1926, s.1698.

¹⁶²⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 116, C. XXVI, s.250; **Ceride-i Resmîye**, S. 407, 29 Haziran 1926, s.1698.

¹⁶²⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 117, C. XXVI, s.290; **Ceride-i Resmîye**, S. 413, 6 Temmuz 1926, s.1753.

¹⁶²⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 117, C. XXVI, s.293; **Ceride-i Resmîye**, S. 412, 5 Temmuz 1926, s.1739.

¹⁶²⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 117, C. XXVI, s.296; **Ceride-i Resmîye**, S. 410, 3 Temmuz 1926, s.1730.

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶³⁰

- Meclisin 10.16.1926 tarihli 118. Oturumunda kabul edilen Türk Tayyare Cemiyeti'nin Bazı Muamelatında, Umum-i İstihlak ve Eğlence ve Husus-i İstihlak Vergisinden Muafiyetine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶³¹

- Meclisin 10.06.1926 tarihli 118. Oturumunda kabul edilen Devlet Demiryolları İstimlak Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶³²

- Meclisin 10.06.1926 tarihli 118. Oturumunda kabul edilen Şura-yı Devletin Memurin Muhakematına Müteallik Vazâifin Suret-i İfâsı Hakkındaki Kanunu Müzeyyel 19 Nisan 1925 Tarihli Kanunun 2. Maddesinin Tadiline Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶³³

- Meclisin 10.06.1926 tarihli 118. Oturumunda kabul edilen Öksüz Yurtları Teşkilatı Hakkındaki 2 Nisan 1917 Tarihli Kanunun İlgasına ve Öksüz Yurtları Hesabatının Tasfiyesine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶³⁴

- Meclisin 18.11.1926 tarihli 7. Oturumunda kabul edilen İstihlas Sırasında Trakya'ya izam Kılınan Memurin-i Zabıtaya Verilen Harcırahlar Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶³⁵

- Meclisin 18.11.1926 tarihli 7. Oturumunda kabul edilen Maliye Vekâleti 1926 Senesi Bütçesine 3 400 Lira Tahsisat-ı Fevkalade İlavesine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶³⁶

- Meclisin 25.11.1926 tarihli 9. Oturumunda kabul edilen Karahisar-ı Şarki Milletvekili Merhum Ali Sururi Beyin Refikasına İkramiye İtası Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶³⁷

- Meclisin 16.12.1926 tarihli 15. Oturumunda kabul edilen Hilal-i Ahmer Şefkat ve Hatıra Pullarının İlsakına Dair 8 Haziran 1926 Tarih ve 919 Numaralı Kanunun 1. Maddesini Muaddil Kanun;

¹⁶³⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 118, C. XXVI, s.320; **Ceride-i Resmîye**, S. 408, 30 Haziran 1926, s.1724.

¹⁶³¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 118, C. XXVI, s.323; **Ceride-i Resmîye**, S. 410, 3 Temmuz 1926, s.1730.

¹⁶³² TBMM ZC, D. 2, İ. 118, C. XXVI, s.326; **Ceride-i Resmîye**, S. 410, 3 Temmuz 1926, s.1730.

¹⁶³³ TBMM ZC, D. 2, İ. 118, C. XXVI, s.329; **Ceride-i Resmîye**, S. 410, 3 Temmuz 1926, s.1731.

¹⁶³⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 118, C. XXVI, s.332; **Ceride-i Resmîye**, S. 410, 3 Temmuz 1926, s.1731.

¹⁶³⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 7, C. XXVII, s.68; **Ceride-i Resmîye**, S. 526, 2 Aralık 1926, s.2209.

¹⁶³⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 7, C. XXVII, s.71; **Ceride-i Resmîye**, S. 526, 2 Aralık 1926, s.2209.

¹⁶³⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 9, C. XXVII, s.119; **Ceride-i Resmîye**, S. 532, 12 Aralık 1926, s.2233.

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶³⁸

- Meclisin 16.12.1926 tarihli 15. Oturumunda kabul edilen Damga Pulları Küsüratının Kuruşa İbلاغına Mütedair Hükümün Hazine Pullarına da Teşmili Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶³⁹

- Meclisin 16.12.1926 tarihli 15. Oturumunda kabul edilen Seyr-i Sefain İdaresi'nin 1926 Senesi Bütçesine 348 000 Lira Tahsisat-ı Munzamına İtası Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁴⁰

- Meclisin 25.12.1926 tarihli 18. Oturumunda kabul edilen Ankara-Ereğli Demiryolu'nun İnşa ve İşletilmesi Hakkındaki 12 Aralık 1925 Tarih ve 692 Numaralı Kanununun 2. Maddesini Muaddil 7 Nisan 1926 Tarih ve 804 Numaralı Kanununun 1. Maddesini Muadil Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁴¹

- Meclisin 25.12.1926 tarihli 18. Oturumunda kabul edilen Demiryolları ile Limanlar ve Su İşleri için İki yüz Milyon Liralık Bono ihracı Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁴²

- Meclisin 25.12.1926 tarihli 18. Oturumunda kabul edilen Samsun Limanı'nın İnşası Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁴³

- Meclisin 27.12.1926 tarihli 19. Oturumunda kabul edilen Anadolu-Bağdat Demiryolları ve Haydarpaşa Liman ve Rıhtım İdaresi 1927 Senesi Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁴⁴

- Meclisin 27.12.1926 tarihli 19. Oturumunda kabul edilen Anadolu-Bağdat Demiryolları ve Haydarpaşa Liman ve Rıhtım İdaresinin 1927 Senesi Mahsus Fevkalade Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁴⁵

¹⁶³⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 15, C. XXVIII, s.75; **Ceride-i Resmîye**, S. 539, 29 Aralık 1926, s.2255.

¹⁶³⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 15, C. XXVIII, s.78; **Ceride-i Resmîye**, S. 539, 29 Aralık 1926, s.2255.

¹⁶⁴⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 15, C. XXVIII, s.81; **Ceride-i Resmîye**, S. 538, 26 Aralık 1926, s.2253.

¹⁶⁴¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 18, C. XXVIII, s.132; **Ceride-i Resmîye**, S. 541, 3 Ocak 1927, s.2257.

¹⁶⁴² TBMM ZC, D. 2, İ. 18, C. XXVIII, s.135; **Ceride-i Resmîye**, S. 541, 3 Ocak 1927, s.2257.

¹⁶⁴³ TBMM ZC, D. 2, İ. 18, C. XXVIII, s.138; **Ceride-i Resmîye**, S. 541, 3 Ocak 1927, s.2257.

¹⁶⁴⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 19, C. XXVIII, s.196; **Ceride-i Resmîye**, S. 543, 3 Ocak 1927, s.2271.

¹⁶⁴⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 19, C. XXVIII, s.199; **Ceride-i Resmîye**, S. 543, 3 Ocak 1927, s.2274.

- Meclisin 27.12.1926 tarihli 19. Oturumunda kabul edilen Hudut ve Sevahil-i Sıhhiye Müdüriyeti'nin 1927 Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁴⁶

- Meclisin 27.12.1926 tarihli 19. Oturumunda kabul edilen Seyr-i Sefain İdaresi'nin 1927 Senesi Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁴⁷

- Meclisin 30.12.1926 tarihli 20. Oturumunda kabul edilen Karadeniz Boğazı Tahlisiye İdaresi'nin 1927 Senesi Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁴⁸

- Meclisin 6 Ocak 1927 tarihli 21. Oturumunda kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti ve Arjantin Cumhuriyeti Beyninde Aktolunan Muhadenet Muahedenamesi'nin Tasdiki Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa.¹⁶⁴⁹

- Meclisin 8.01.1927 tarihli 23. Oturumunda kabul edilen 19 Şubat 1906 Tarihli Resmi Damga Kanunu'na Müzeyyel Kanun Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa.¹⁶⁵⁰

- Meclisin 22.01.1927 tarihli 28. Oturumunda kabul edilen Maliye Vekâleti 1926 Sene-i Maliyesi Bütçesine Tahsisat-ı Munzama İtası Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶⁵¹

- Meclisin 22.01.1927 tarihli 28. Oturumunda kabul edilen Maarif Vekâleti 1926 Senesi Bütçesinde Münakale İcrasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶⁵²

- Meclisin 24.01.1927 tarihli 29. Oturumunda kabul edilen Maktu Vergi Makamına Kaim Olmak Üzere Müsakkafat, Arazi ve Kazanç Vergilerine Maktu Zam Namıyla Yüzde Beş İlavesine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶⁵³

- Meclisin 27.01.1927 tarihli 30. Oturumunda kabul edilen Jandarma Efrat ve Küçük Zabitanının Okul Vergisinden Muafiyetine Dair Kanun;

¹⁶⁴⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 19, C. XXVIII, s.202; **Ceride-i Resmîye**, S. 544, 9 Ocak 1927, s.2276.

¹⁶⁴⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 19, C. XXVIII, s.205; **Ceride-i Resmîye**, S. 542, 6 Ocak 1927, s.2267.

¹⁶⁴⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 20, C. XXVIII, s.236; **Ceride-i Resmîye**, S. 545, 10 Ocak 1927, s.2279.

¹⁶⁴⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 21, C. XXVIII, s.257; **Ceride-i Resmîye**, S. 549, 19 Ocak 1927, s.2293.

¹⁶⁵⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 23, C. XXVIII, s.297; **Ceride-i Resmîye**, S. 549, 19 Ocak 1927, s.2294.

¹⁶⁵¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 28, C. XXVIII, s.438; **Ceride-i Resmîye**, S. 556, 3 Şubat 1927, s.2317.

¹⁶⁵² TBMM ZC, D. 2, İ. 28, C. XXVIII, s.444; **Ceride-i Resmîye**, S. 557, 5 Şubat 1927, s.2325.

¹⁶⁵³ TBMM ZC, D. 2, İ. 29, C. XXVIII, s.475; **Ceride-i Resmîye**, S. 561, 12 Şubat 1927, s.2339.

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁵⁴

- Meclisin 27.01.1927 tarihli 30. Oturumunda kabul edilen Maliye Vekâleti'nin 1926 Senesi Bütçesinde Münakale İcrasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Talat Avni Bey.¹⁶⁵⁵

- Meclisin 27.01.1927 tarihli 30. Oturumunda kabul edilen Demiryolları İnşaat ve İşletme Müdüriyeti Umumiyeti'nin 1926 Senesi Bütçesinde Münakale İcrası Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁵⁶

- Meclisin 7.02.1927 tarihli 33. Oturumunda kabul edilen Müsakkafat Vergisi Hakkındaki 27 Haziran 1910 Tarihli Kanununun 4. Maddesinin 8. Fıkrasının İlgasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁵⁷

- Meclisin 12.02.1927 tarihli 35. Oturumunda kabul edilen Uzak Mahallere Tayin Olunacak Nahiye Müdürleriyle Aileleri Harcırahı Hakkında 11 Ekim 1922 Tarih ve 269 Numaralı 6. Kanununun 8. Maddesine Bir Fıkra İlavesine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶⁵⁸

- Meclisin 14.02.1927 tarihli 36. Oturumunda kabul edilen Posta ve Telgraf ve Telefon Müdüriyet-i Umumiyesi ile Adliye ve Müdafaa-i Milliye Vekâletleri'nin 1926 Sene-i Maliyesi Bütçelerinde Münakale İcrasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶⁵⁹

- Meclisin 19.02.1927 tarihli 37. Oturumunda kabul edilen Mücadele-i Milliye'ye İştirak Etmeyen Memurin Hakkındaki Kanuna Bir Madde Tezyiline Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶⁶⁰

- Meclisin 5.03.1927 tarihli 40. Oturumunda kabul edilen Riyaseticumhur 1926 Sene-i Maliyesi Bütçesinde Münakale İcrasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶⁶¹

¹⁶⁵⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 30, C. XXVIII, s.504; **Ceride-i Resmîye**, S. 561, 12 Şubat 1927, s.2340.

¹⁶⁵⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 30, C. XXVIII, s.507; **Ceride-i Resmîye**, S. 561, 12 Şubat 1927, s.2340.

¹⁶⁵⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 30, C. XXVIII, s.510; **Ceride-i Resmîye**, S. 561, 12 Şubat 1927, s.2340.

¹⁶⁵⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 33, C. XXIX, s.29; **Ceride-i Resmîye**, S. 563, 16 Şubat 1927, s.2344.

¹⁶⁵⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 35, C. XXIX, s.78; **Ceride-i Resmîye**, S. 567, 27 Şubat 1927, s.2351.

¹⁶⁵⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 36, C. XXIX, s.99; **Ceride-i Resmîye**, S. 567, 27 Şubat 1927, s.2351.

¹⁶⁶⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 37, C. XXIX, s.110; **Ceride-i Resmîye**, S. 569, 2 Mart 1927, s.2359.

¹⁶⁶¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 40, C. XXX, s.69; **Ceride-i Resmîye**, S. 575, 14 Mart 1927, s.2382.

- Meclisin 5.03.1927 tarihli 40. Oturumunda kabul edilen Demiryolları İnşaat ve İşletme Müdüriyet-i Umumiyesi'nin 1926 Sene-i Maliyesi Bütçesinde Münakale İcrasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶⁶²

- Meclisin 5.03.1927 tarihli 40. Oturumunda kabul edilen Buca ve Kemalpaşa Havalesindeki Emvali Metruke Bağlarından Dolu Hasebiyle Hasara Uğrayanlara Ait Bedel-i İcar Bakiyesinin Affı Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶⁶³

- Meclisin 5.03.1927 tarihli 40. Oturumunda kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Cumhuriyeti Arasında Akt ve İmza Olunan İtilafname ile Müzeyyelatının Tasdiki Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶⁶⁴

- Meclisin 14.03.1927 tarihli 43. Oturumunda kabul edilen Evkaf Müdüriyet-i Umumiyesi'nin 1926. Senesi Bütçesinde Münakale İcrasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶⁶⁵

- Meclisin 14.03.1927 tarihli 43. Oturumunda kabul edilen Umum Jandarma Kumandanlığı ile Hariciye Vekâleti'nin 1926 Senesi Bütçelerinden Münakale İcrasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶⁶⁶

- Meclisin 21.03.1927 tarihli 45. Oturumunda kabul edilen Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası'nın Akdedeceği İstikraza Maliye Vekâleti'nin Mezuniyeti Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁶⁷

- Meclisin 21.05.1927 tarihli 45. Oturumunda kabul edilen Mektebi Tıbbiye-i Askeriyede Neşet Edecek Askeri Eczacılarına Verilecek Elbise ve Teçhizat Bedeli Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁶⁸

- Meclisin 21.03.1927 tarihli 45. Oturumunda kabul edilen I. ve II. Büyük Millet Meclisleri Azalığında Bulunan Mütেকaidin Hakkında Kanun;

¹⁶⁶² TBMM ZC, D. 2, İ. 40, C. XXX, s.66; **Ceride-i Resmîye**, S. 575, 14 Mart 1927, s.2381.

¹⁶⁶³ TBMM ZC, D. 2, İ. 40, C. XXX, s.72; **Ceride-i Resmîye**, S. 576, 15 Mart 1927, s.2396.

¹⁶⁶⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 40, C. XXX, s.75; **Ceride-i Resmîye**, S. 576, 15 Mart 1927, s.2386.

¹⁶⁶⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 43, C. XXX, s.134; **Ceride-i Resmîye**, S. 579, 24 Mart 1927, s.2403.

¹⁶⁶⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 43, C. XXX, s.137; **Ceride-i Resmîye**, S. 579, 24 Mart 1927, s.2404.

¹⁶⁶⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 45, C. XXX, s.199; **Ceride-i Resmîye**, S. 580, 30 Mart 1927, s.2409.

¹⁶⁶⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 45, C. XXX, s.202; **Ceride-i Resmîye**, S. 580, 30 Mart 1927, s.2409.

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁶⁹

- Meclisin 28.03.1927 tarihli 47. Oturumunda kabul edilen Nafia Vekâleti'nin 1926 Senesi Bütçesiyle Demiryolları İnşaat ve İşletme Müdüriyet-i Umumiyesi Mülhak Bütçesine Tahsisat-ı Munzamma İtası Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁷⁰

- Meclisin 28.03.1927 tarihli 47. Oturumunda kabul edilen Büyük Millet Meclisi Bütçesiyle Maliye, Bahriye Vekâletleri ve İskân Müdüriyeti Umumiyesi 1926 Senesi Bütçelerinde Münakale Terasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁷¹

- Meclisin 28.03.1927 tarihli 47. Oturumunda kabul edilen Müfettiş ve Müfettiş Muavinlerinin Yevmiye ve Harcırahları Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁷²

- Meclisin 28.03.1927 tarihli 47. Oturumunda kabul edilen Bilavasita Vergiler Üzerine İdare-i Hususiyeler Namına Küsarat-ı Munzamma Tarhına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶⁷³

- Meclisin 10.04.1927 tarihli 49. Oturumunda kabul edilen Binaların numaralanması ve Sokaklara İsim Verilmesi Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁷⁴

- Meclisin 10.04.1927 tarihli 49. Oturumunda kabul edilen Devletçe İnşa Edilecek Limanlar İçin İstimal Edilecek Gayri Menkulat ve Mevadd-ı İnşaiye Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁷⁵

- Meclisin 10.04.1927 tarihli 49. Oturumunda kabul edilen Gayri Akit Devletlerle Muvakkat Ticari İtilafnameler Aktine Dair 12 Aralık 1925 Tarih ve 691 Numaralı Kanunun Birinci Maddesini Muaddil Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁷⁶

- Meclisin 13.04.1927 tarihli 52. Oturumunda kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti ile Almam (Reich) Hükümeti Arasında Münakit Ticaret Muahedenamesi'nin Tasdiki Hakkındaki Kanun;

¹⁶⁶⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 45, C. XXX, s.205; **Ceride-i Resmiye**, S. 580, 30 Mart 1927, s.2409.

¹⁶⁷⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 47, C. XXX, s.271; **Ceride-i Resmiye**, S. 583, 12 Nisan 1927, s.2424.

¹⁶⁷¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 47, C. XXX, s.274; **Ceride-i Resmiye**, S. 583, 12 Nisan 1927, s.2423.

¹⁶⁷² TBMM ZC, D. 2, İ. 47, C. XXX, s.277; **Ceride-i Resmiye**, S. 583, 12 Nisan 1927, s.2423.

¹⁶⁷³ TBMM ZC, D. 2, İ. 47, C. XXX, s.280; **Ceride-i Resmiye**, S. 583, 12 Nisan 1927, s.2424.

¹⁶⁷⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 49, C. XXXI, s.48; **Ceride-i Resmiye**, S. 587, 20 Nisan 1927, s.2463.

¹⁶⁷⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 49, C. XXXI, s.51; **Ceride-i Resmiye**, S. 587, 20 Nisan 1927, s.2464.

¹⁶⁷⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 49, C. XXXI, s.54; **Ceride-i Resmiye**, S. 587, 20 Nisan 1927, s.2464.

Kabul edenler: Cavid Paşa.¹⁶⁷⁷

- Meclisin 13.04.1927 tarihli 52. Oturumunda kabul edilen Muhtelif Devairin 1926 Sene-i Maliye Bütçelerine Tahsisat-ı Munzammına ve Fevkalade İtasına ve Bazı Devair Bütçelerine Münakale İcrasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa.¹⁶⁷⁸

- Meclisin 19.04.1927 tarihli 57. Oturumunda kabul edilen Berri, Bahri, Havai ve Jandarma Zabitanıyla Muamelat Memurlarına ve Hesap Memurlarıyla Muavinlerine ve Bahriye Gedikli Zabitanına Bir Nefer Tayım İtası Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Talat Avni Bey.¹⁶⁷⁹

- Meclisin 19.04.1927 tarihli 57. Oturumunda kabul edilen 1927 Senesi Muvazene-i Umumiye Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Talat Avni Bey.¹⁶⁸⁰

- Meclisin 7.05.1927 tarihli 64. Oturumunda kabul edilen Muhtelif Devairin 1926 Senesi Bütçelerinde Münakale İcrasına ve Sıhhiye Vekâleti Bütçesine Tahsisat-ı Munzamma İlavesine Dair Olan Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa.¹⁶⁸¹

- Meclisin 9.05.1927 tarihli 65. Oturumunda kabul edilen Hariçten Getirilen Glüten ve Muamelatından Alınacak Gümrük Resmi Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁸²

- Meclisin 9.05.1927 tarihli 65. Oturumunda kabul edilen Beynelmilel Yataklı Vagonlar Şirketine Ait Yataklı ve Yemekli Vagonların Gümrük Resminden Muafiyetine Dair Olan Kanuna Müzeyyel Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁸³

- Meclisin 14.05.1927 tarihli 67. Oturumunda kabul edilen Türkiye ile Estonya Arasında Münakit Muhadenet Muahedenamesinin Tasdiki Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶⁸⁴

- Meclisin 16.05.1927 tarihli 68. Oturumunda kabul edilen Muhtelif Devairin 1926 Senesi Bütçelerinde Münakale Terasına Dair Olan Kanun;

¹⁶⁷⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 52, C. XXXI, s.137; Ceride-i Resmîye, S. 588, 28 Nisan 1927, s.2467.

¹⁶⁷⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 52, C. XXXI, s.140; Ceride-i Resmîye, S. 585, 17 Nisan 1927, s.2453.

¹⁶⁷⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 57, C. XXXI, s.222; Ceride-i Resmîye, S. 589, 3 Mayıs 1927, s.2481.

¹⁶⁸⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 57, C. XXXI, s.225; Ceride-i Resmîye, S. 595, 26 Mayıs 1927, s.2509.

¹⁶⁸¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 64, C. XXXII, s.71; Ceride-i Resmîye, S. 593, 21 Mayıs 1927, s.2497.

¹⁶⁸² TBMM ZC, D. 2, İ. 65, C. XXXII, s.93; Ceride-i Resmîye, S. 593, 21 Mayıs 1927, s.2501.

¹⁶⁸³ TBMM ZC, D. 2, İ. 65, C. XXXII, s.96; Ceride-i Resmîye, S. 593, 21 Mayıs 1927, s.2501.

¹⁶⁸⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 67, C. XXXII, s.148; Ceride-i Resmîye, S. 593, 21 Mayıs 1927, s.2501.

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁸⁵

- Meclisin 16.05.1927 tarihli 68. Oturumunda kabul edilen Düvel-i İtilafiyeci Mütareke Esnasında Bilabedel işgal Edilmiş Olan Müsakkafat ve Arazi Vergilerinin Affı Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁸⁶

- Meclisin 21.05.1927 tarihli 70. Oturumunda kabul edilen Kazanç Vergisi Kanununun Bazı Maddelerini Muaddil Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁸⁷

- Meclisin 21 Mayıs 1927 tarihli 70. Oturumunda kabul edilen Muamele Vergisi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁸⁸

- Meclisin 23.05.1927 tarihli 71. Oturumunda kabul edilen Sıhhiye Vekâletiyle Posta ve Telgraf Müdüriyet-i Umumiyesi'nin 1926 Senesi Bütçelerinde Münakale İcrasına Dair Olan Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶⁸⁹

- Meclisin 23.05.1927 tarihli 71. Oturumunda kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti ile Lehistan Cumhuriyeti Arasında Münakit Şehbenderlik Mukavelenamesi'nin Tasdiki Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶⁹⁰

- Meclisin 23.05.1927 tarihli 71. Oturumunda kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti ile Macaristan Krallığı Arasında Münakit Ticaret Muahedenamesi'nin Tasdiki Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶⁹¹

- Meclisin 23.05.1927 tarihli 71. Oturumunda kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti ile Sosyalist Sovyet Cumhuriyetleri İttihadı Hükümeti Arasında Münakit Ticaret ve Seyri Sefain Muahedenamesi'nin Tasdiki Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶⁹²

¹⁶⁸⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 68, C. XXXII, s.176; **Ceride-i Resmîye**, S. 596, 28 Mayıs 1927, s.2517.

¹⁶⁸⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 68, C. XXXII, s.179; **Ceride-i Resmîye**, S. 596, 28 Mayıs 1927, s.2518.

¹⁶⁸⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 70, C. XXXII, s.360; **Ceride-i Resmîye**, S. 598, 31 Mayıs 1927, s.2527.

¹⁶⁸⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 70, C. XXXII, s. 363; **Ceride-i Resmîye**, S. 598, 31 Mayıs 1927, s. 2532.

¹⁶⁸⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 71, C. XXXII, s.442; **Ceride-i Resmîye**, S. 598, 31 Mayıs 1927, s.2542.

¹⁶⁹⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 71, C. XXXII, s.445; **Ceride-i Resmîye**, S. 598, 31 Mayıs 1927, s.2543.

¹⁶⁹¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 71, C. XXXII, s.448; **Ceride-i Resmîye**, S. 598, 31 Mayıs 1927, s.2553.

¹⁶⁹² TBMM ZC, D. 2, İ. 71, C. XXXII, s.451; **Ceride-i Resmîye**, S. 598, 31 Mayıs 1927, s.2561.

- Meclisin 23.05.1927 tarihli 71. Oturumunda kabul edilen Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu'nun Yirminci Maddesine Müzeyyel Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶⁹³

- Meclisin 26.05.1927 tarihli 72. Oturumunda kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti ile Alman Rayh Hükümeti Arasında Münakit ikamet Mukavelenamesi'nin Tasdiki Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶⁹⁴

- Meclisin 26.05.1927 tarihli 72. Oturumunda kabul edilen Tütün Alımı ve Satımı Muamelesi'nin Kantariye Resmiden İstisnası Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶⁹⁵

- Meclisin 28.05.1927 tarihli 73 Oturumunda kabul edilen Dâhiliye ve Müdafaa-i Milliye Vekâletlerinin 1926 Bütçelerinde Münakale terasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶⁹⁶

- Meclisin 28.05.1927 tarihli 73. Oturumunda kabul edilen Devlet Demiryolları ve Limanları İdare-i Umumiyesi'nin 1927 Senesi Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁹⁷

- Meclisin 28.05.1927 tarihli 73. Oturumunda kabul edilen Konya Sulama İdaresi'nin 1927 Senesi Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁶⁹⁸

- Meclisin 28.05.1927 tarihli 73. Oturumunda kabul edilen İstanbul Darü'l-Fünunun 1927 Senesi Bütçe Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁶⁹⁹

- Meclisin 28.05.1927 tarihli 73. Oturumunda kabul edilen Evkaf Müdüriyet-i Umumiyesi 1927 Senesi Bütçe Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷⁰⁰

- Meclisin 28.05.1927 tarihli 73. Oturumunda kabul edilen Maliye Vekâleti 1926 Senesi Bütçesine Tahsisat-ı Munzammı İlavesine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷⁰¹

¹⁶⁹³ TBMM ZC, D. 2, İ. 71, C. XXXII, s.454; **Ceride-i Resmîye**, S. 598, 31 Mayıs 1927, s.2573.

¹⁶⁹⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 72, C. XXXII, s.575; **Ceride-i Resmîye**, S. 505, 8 Haziran 1927, s.2600.

¹⁶⁹⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 72, C. XXXII, s.578; **Ceride-i Resmîye**, S. 506, 9 Haziran 1927, s.2603.

¹⁶⁹⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 73, C. XXXII, s.669; **Ceride-i Resmîye**, S. 509, 16 Haziran 1927, s.2639.

¹⁶⁹⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 73, C. XXXII, s.672; **Ceride-i Resmîye**, S. 508, 15 Haziran 1927, s.2633.

¹⁶⁹⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 73, C. XXXII, s.675; **Ceride-i Resmîye**, S. 508, 15 Haziran 1927, s.2636.

¹⁶⁹⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 73, C. XXXII, s.678; **Ceride-i Resmîye**, S. 509, 16 Haziran 1927, s.2640.

¹⁷⁰⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 73, C. XXXII, s.681; **Ceride-i Resmîye**, S. 510, 18 Haziran 1927, s.2655.

¹⁷⁰¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 73, C. XXXII, s.684; **Ceride-i Resmîye**, S. 510, 18 Haziran 1927, s.2679.

- Meclisin 28.05.1927 tarihli 73. Oturumunda kabul edilen İspirto ve Meşrubat-ı Küüliye İnhisarının Sureti İdaresi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷⁰²

- Meclisin 28.05.1927 tarihli 73. Oturumunda kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti ile Macaristan Krallığı Arasında Münakit İkamet Mukavelenamesi'nin Tasdiki Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷⁰³

- Meclisin 28.05.1927 tarihli 73. Oturumunda kabul edilen Şehir ve Köy Yatılı Okullarının İdaresi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷⁰⁴

- Meclisin 16.06.1927 tarihli 75. Oturumunda kabul edilen Evkaf Müdüriyet-i Umumiyesi'nin 1926 Senesi Bütçesinde Münakale terasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷⁰⁵

- Meclisin 16.06.1927 tarihli 75. Oturumunda kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti ile Finlandiya Hükümeti Arasında Münakit Ticaret ve Seyri Sefain Muahedenamesi'nin Tasdiki Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷⁰⁶

- Meclisin 16.06.1927 tarihli 75. Oturumunda kabul edilen Aydın Hattı İtilafnamesinin İmza ve Teatisi Mezuniyetine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷⁰⁷

- Meclisin 18.06.1927 tarihli 76. Oturumunda kabul edilen Askeri Maaşatına Mütedair 22 Ekim 1923 Tarih ve 360 Numaralı Kanunun 5. Maddesini Muaddil Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷⁰⁸

- Meclisin 18.06.1927 tarihli 76. Oturumunda kabul edilen Tütün İdarei Muvakkatası ve Sigara Kâğıdı İnhisarına Mütedair 7 Haziran 1926 Tarih ve 907 Numaralı Kanuna Müzeyyel Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷⁰⁹

¹⁷⁰² TBMM ZC, D. 2, İ. 73, C. XXXII, s.687; **Ceride-i Resmîye**, S. 510, 18 Haziran 1927, s.2679.

¹⁷⁰³ TBMM ZC, D. 2, İ. 73, C. XXXII, s.690; **Ceride-i Resmîye**, S. 510, 18 Haziran 1927, s.2684.

¹⁷⁰⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 73, C. XXXII, s.693; **Ceride-i Resmîye**, S. 511, 19 Haziran 1927, s.2687.

¹⁷⁰⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 75, C. XXXIII, s.83; **Ceride-i Resmîye**, S. 516, 25 Haziran 1927, s.2716.

¹⁷⁰⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 75, C. XXXIII, s.86; **Ceride-i Resmîye**, S. 520, 29 Haziran 1927, s.2731.

¹⁷⁰⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 75, C. XXXIII, s.89; **Ceride-i Resmîye**, S. 516, 25 Haziran 1927, s.2716.

¹⁷⁰⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 76, C. XXXIII, s.174; **Ceride-i Resmîye**, S. 521, 30 Haziran 1927, s.2740.

¹⁷⁰⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 76, C. XXXIII, s.177; **Ceride-i Resmîye**, S. 519, 28 Haziran 1927, s.2727.

- Meclisin 18.06.1927 tarihli 76. Oturumunda kabul edilen Demiryollarıyla Liman ve Su İşleri İçin İki Yüz Milyon Liralık Bono İhracı Hakkında 25 Aralık 1926 Tarih ve 944 Numaralı Kanuna Müzeyyel Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷¹⁰

- Meclisin 18.06.1927 tarihli 76. Oturumunda kabul edilen Harcırah Kararnamesine Müzeyyel Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷¹¹

- Meclisin 19.06.1927 tarihli 77. Oturumunda; Mersin Limanı'nın İnşası Hakkındaki 19 Nisan 1924 Tarihli Kanunu Muaddil Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷¹²

- Meclisin 19.06.1927 tarihli 77. Oturumunda kabul edilen Samsun Limanı'nın İnşası Hakkındaki 25 Aralık 1925 Tarihli Kanunu Muaddil Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷¹³

- Meclisin 19.06.1927 tarihli 77. Oturumunda kabul edilen Seyr-i Sefain Müdüriyet-i Umumiyesi'nin Suret-i İdaresi Hakkındaki 4 Nisan 1925 Tarihli Kanunun 3. Maddesinin Tadiline Dair Olan Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷¹⁴

- Meclisin 19.06.1927 tarihli 77. Oturumunda kabul edilen Bazı Eşhasın Şark Menatıkından Garp Vilayetlerine Nakillerine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷¹⁵

- Meclisin 19.06.1927 tarihli 77. Oturumunda kabul edilen İstanbul Milletvekili Merhum Abdurrahman Şeref Beyin Kerimelerine Hidemat-ı Vataniye Tertibinden Maaş Tahsisi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷¹⁶

- Meclisin 19.06.1927 tarihli 77. Oturumunda kabul edilen Çorum Mebusu Merhum Ferit Beyin Zevcesi ile Malı tanılarına Hidemat-ı Vataniye Tertibinden Maaş Tahsisi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷¹⁷

¹⁷¹⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 76, C. XXXIII, s.180; **Ceride-i Resmiye**, S. 519, 28 Haziran 1927, s.2727.

¹⁷¹¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 76, C. XXXIII, s.183; **Ceride-i Resmiye**, S. 521, 30 Haziran 1927, s.2740.

¹⁷¹² TBMM ZC, D. 2, İ. 77, C. XXXIII, s.265; **Ceride-i Resmiye**, S. 521, 30 Haziran 1927, s.2740.

¹⁷¹³ TBMM ZC, D. 2, İ. 77, C. XXXIII, s.268; **Ceride-i Resmiye**, S. 525, 5 Temmuz 1927, s.2807.

¹⁷¹⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 77, C. XXXIII, s.271; **Ceride-i Resmiye**, S. 521, 30 Haziran 1927, s.2740.

¹⁷¹⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 77, C. XXXIII, s.274; **Ceride-i Resmiye**, S. 527, 4 Temmuz 1927, s.2804.

¹⁷¹⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 77, C. XXXIII, s.280; **Ceride-i Resmiye**, S. 521, 30 Haziran 1927, s.2737.

¹⁷¹⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 77, C. XXXIII, s.283; **Ceride-i Resmiye**, S. 521, 30 Haziran 1927, s.2737.

- Meclisin 19.06.1927 tarihli 77. Oturumunda kabul edilen Müderris Merhum Dr. Vasfi Bey'in Refikası ile Mahdumlarına Hidemat-1 Vataniye Tertibinden Maaş Tahsisi Hakkında Kanun:

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷¹⁸

- Meclisin 19.06.1927 tarihli 77. Oturumunda kabul edilen Şeyhülislam Merhum Musa Kazım Efendinin Zevcesi Aliye Hanıma Hidemat-1 Vataniye Tertibinden Almakta Olduğu Maaşın Tezyidine Dair Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷¹⁹

- Meclisin 19.06.1927 tarihli 77. Oturumunda kabul edilen Sivas Valisi Esbak-1 Merhum Reşit Paşanın Ailesine Hidemat-1 Vataniye Tertibinden Maaş Tahsisine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷²⁰

- Meclisin 19.06.1927 tarihli 77. Oturumunda kabul edilen Mahkeme-i Temyiz Reis-i Evvel-i Merhum Hasan Fehmi Beyin Zevcesine Hidemat-1 Vataniye Tertibinden Maaş Tahsisine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷²¹

- Meclisin 19.06.1927 tarihli 77. Oturumunda kabul edilen Hukuk Fakültesi Müderrisi ve Meclisi Müderrisin Reisi Ahmet Selahattin Bey Merhumun Refikası ile Mahdumuna Hidemat-1 Vataniye Tertibinden Maaş Tahsisine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷²²

- Meclisin 19.06.1927 tarihli 77. Oturumunda kabul edilen Kırşehir Mebusu Merhum Ali Miza Beyin Ailesine Hidemat-1 Vataniye Tertibinden Maaş Tahsisine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷²³

- Meclisin 19.06.1927 tarihli 77. Oturumunda kabul edilen Maliye Vekâleti'nin 1927 Senesi Bütçesine Tahsisat-1 Munzammına İtasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷²⁴

- Meclisin 20.06.1927 tarihli 78. Oturumunda kabul edilen Ziraat ve Baytar Enstitüleri ile Ali Mektepleri Tesisine ve Ziraat Tedrisatının Islahına Dair Kanun;

¹⁷¹⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 77, C. XXXIII, s.286; **Ceride-i Resmîye**, S. 521, 30 Haziran 1927, s.2738.

¹⁷¹⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 77, C. XXXIII, s.289; **Ceride-i Resmîye**, S. 521, 30 Haziran 1927, s.2738.

¹⁷²⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 77, C. XXXIII, s.292; **Ceride-i Resmîye**, S. 521, 30 Haziran 1927, s.2738.

¹⁷²¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 77, C. XXXIII, s.295; **Ceride-i Resmîye**, S. 521, 30 Haziran 1927, s.2738.

¹⁷²² TBMM ZC, D. 2, İ. 77, C. XXXIII, s.298; **Ceride-i Resmîye**, S. 521, 30 Haziran 1927, s.2739.

¹⁷²³ TBMM ZC, D. 2, İ. 77, C. XXXIII, s.301; **Ceride-i Resmîye**, S. 521, 30 Haziran 1927, s.2739.

¹⁷²⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 77, C. XXXIII, s.304; **Ceride-i Resmîye**, S. 521, 30 Haziran 1927, s.2739.

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷²⁵

- Meclisin 21.06.1927 tarihli 79. Oturumunda kabul edilen Oyun Kâğıtları İnhisarı Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁷²⁶

- Meclisin 21.06.1927 tarihli 79. Oturumunda kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti ile İsviçre Hükümeti Arasında Akit ve İmza Olunan Ticaret Muahedenamesi'nin Tasdiki Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷²⁷

- Meclisin 22.06.1927 tarihli 80. Oturumunda kabul edilen Maarif Vergisi Kanunu;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁷²⁸

- Meclisin 22.06.1927 tarihli 80. Oturumunda kabul edilen Devlet ve Vilayet Yollarının Tevhidi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁷²⁹

- Meclisin 22.06.1927 tarihli 80. Oturumunda kabul edilen Serbest Mıntika Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁷³⁰

- Meclisin 22.06.1927 tarihli 80. Oturumunda kabul edilen Himaye-i Etfal Cemiyetine Ait Evrakın Damga Resminden İstinası Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁷³¹

- Meclisin 22.06.1927 tarihli 80. Oturumunda; Hakkı Rükuba Malik Zabitanın Zati Binek Hayvanlarının Sayım Vergisinin Suret-i Tesviyesine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁷³²

- Meclisin 23.06.1927 tarihli 81.Oturumunda kabul edilen İhtiyacat-ı Umumiye İçin Celp Olunacak Madeni Boruların Gümrük Resminden İstisnası Hakkındaki 16 Nisan 1923 Tarihli Kanuna Müzeyyel Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁷³³

¹⁷²⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 77, C. XXXIII, s.324; **Ceride-i Resmiye**, S. 525, 5 Temmuz 1927, s.2808.

¹⁷²⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 79, C. XXXIII, s.463; **Ceride-i Resmiye**, S. 525, 5 Temmuz 1927, s.2809.

¹⁷²⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 79, C. XXXIII, s.466; **Ceride-i Resmiye**, S. 541-542, 25-26Temmuz 1927, s.2903.

¹⁷²⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 80, C. XXXIII, s.541; **Ceride-i Resmiye**, S. 536, 18 Temmuz 1927, s.2883.

¹⁷²⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 80, C. XXXIII, s.544; **Ceride-i Resmiye**, S. 529, 10 Temmuz 1927, s.2832.

¹⁷³⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 80, C. XXXIII, s.547; **Ceride-i Resmiye**, S. 537, 19 Temmuz 1927, s.2887.

¹⁷³¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 80, C. XXXIII, s.550; **Ceride-i Resmiye**, S. 531, 12 Temmuz 1927, s.2849.

¹⁷³² TBMM ZC, D. 2, İ. 80, C. XXXIII, s.553; **Ceride-i Resmiye**, S. 531, 12 Temmuz 1927, s.2850.

¹⁷³³ TBMM ZC, D. 2, İ. 81, C. XXXIII, s.645; **Ceride-i Resmiye**, S. 530, 11 Temmuz 1927, s.2836.

- Meclisin 23.06.1927 tarihli 81. Oturumunda kabul edilen Mirliva Celal Paşa Kerimeleri Seniye, Hadiye ve Redife Hanımlara Hidemat-ı Vataniye Tertibinden Maaş Tahsisi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁷³⁴

412- Meclisin 23 Haziran 1927 tarihli 81. Oturumunda kabul edilen Tahtelbahirde İstihdam Olunacak Zabitan ve Efrada Verilecek Zamaim Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁷³⁵

413- Meclisin 23 Haziran 1927 tarihli 81. Oturumunda kabul edilen Şehbenderlik Rüsümü Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁷³⁶

- Meclisin 23.06.1927 tarihli 81. Oturumunda kabul edilen Posta Kanununun Bazı Maddelerinin Tadiline Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷³⁷

- Meclisin 23.06.1927 tarihli 81. Oturumunda kabul edilen Kayseri Belediyesince Üç Yüz Bin Liralığa Kadar Akdedilecek İstikraza Hazinesinin Kefaletine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁷³⁸

- Meclisin 23.06.1927 tarihli 81. Oturumunda kabul edilen Dalgıç Zabitan Efradına Verilecek Zamaim Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁷³⁹

- Meclisin 25.06.1927 tarihli 82. Oturumunda kabul edilen Kütahya Milletvekili Sabıkı Merhum Seyfi Efendi Kerimesi İle Mahdumuna Hidemat-ı Vataniye Tertibinden Maaş Tahsisine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁷⁴⁰

- Meclisin 25.06.1927 tarihli 82. Oturumunda kabul edilen Riyaset-i Cumhur 1927 Sene-i Maliyesi Bütçesinde Münakale İcrasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁷⁴¹

¹⁷³⁴ **TBMM ZC**, D. 2, İ. 81, C. XXXIII, s.648; **Ceride-i Resmiye**, S. 530, 11 Temmuz 1927, s.2837.

¹⁷³⁵ **TBMM ZC**, D. 2, İ. 81, C. XXXIII, s.651; **Ceride-i Resmiye**, S. 543, 27 Temmuz 1927, s.2915.

¹⁷³⁶ **TBMM ZC**, D. 2, İ. 81, C. XXXIII, s.654; **Ceride-i Resmiye**, S. 545, 30 Temmuz 1927, s. 644 VI45.

¹⁷³⁷ **TBMM ZC**, D. 2, İ. 81, C. XXXIII, s.657; **Ceride-i Resmiye**, S. 536, 18 Temmuz 1927, s.2884.

¹⁷³⁸ **TBMM ZC**, D. 2, İ. 81, C. XXXIII, s.660; **Ceride-i Resmiye**, S. 531, 12 Temmuz 1927, s.2850.

¹⁷³⁹ **TBMM ZC**, D. 2, İ. 81, C. XXXIII, s.663; **Ceride-i Resmiye**, S. 543, 27 Temmuz 1927, s.2916.

¹⁷⁴⁰ **TBMM ZC**, D. 2, İ. 82, C. XXXIII, s.800; **Ceride-i Resmiye**, S. 533, 14 Temmuz 1927, s.2865.

¹⁷⁴¹ **TBMM ZC**, D. 2, İ. 82, C. XXXIII, s.803; **Ceride-i Resmiye**, S. 535, 17 Temmuz 1927, s.2882.

- Meclisin 25.06.1927 tarihli 82. Oturumunda kabul edilen Hükümetle Estern Kumpanyası Arasında Münakid Mukavelename İle Zeyillerinin İmza ve Teatisine Mezuniyete Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁷⁴²

- Meclisin 25.06.1927 tarihli 82. Oturumunda kabul edilen Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁷⁴³

- Meclisin 25.06.1927 tarihli 82. Oturumunda kabul edilen İtalyan Balkan Harpleriyle Genel Harpte Duçarı Maluliyet Olanlardan İstiklal Muharebatına İştirak Edenlerin 8 Şubat 1925 Tarihli ve 551 Numaralı Kanundan İstifadeleri Hakkında Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷⁴⁴

- Meclisin 25.06.1927 tarihli 82. Oturumunda kabul edilen Şura-yı Devletin İfayı Vazifeye Mübaşeret Tarihine Kadar Memurin Muhakemat Encümeni ile Tetkik Heyeti Azası Hakkı Huzurlarının ve Mezkûr Encümen ve Heyet Memurin Maaş ve Tahsisatının Sureti Tesviyesine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁷⁴⁵

- Meclisin 25.06.1927 tarihli 82. Oturumunda kabul edilen Eğlence ve Hususi İstihlak Vergisi Hakkındaki 13 Şubat 1926 Tarih ve 737 Numaralı Kanunun İkinci Maddesiyle Umumi İstihlak Vergileri Hakkındaki Kanunlara Müzeyyel 9 Haziran 1926 Tarih ve 924 Numaralı Kanunun 10. Maddesine Birer Fıkra Tezyiline Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa.¹⁷⁴⁶

- Meclisin 25.06.1927 tarihli 82. Oturumunda kabul edilen 8 Aralık 1926 Tarihinde Kars'ta İmza Edilen Sular İtilafnamesiyle Serdarabad Barajının İnşasına Dair Müzeyyel Protokolün Tasdikine Müteallik Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷⁴⁷

- Meclisin 25.06.1927 tarihli 82. Oturumunda kabul edilen Meclis Hesaplarını Tetkik Encümeni Azasından Murakıp Olan Zata Ücreti İtasına ve Büyük Millet Meclisi'nin 1927 Sene-i Maliyesi Bütçesinde Münakale İcrasına Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷⁴⁸

¹⁷⁴² TBMM ZC, D. 2, İ. 82, C. XXXIII, s.806; **Ceride-i Resmiye**, S. 533, 14 Temmuz 1927, s.2861.

¹⁷⁴³ TBMM ZC, D. 2, İ. 82, C. XXXIII, s.809; **Ceride-i Resmiye**, S. 534, 16 Temmuz 1927, s.2873.

¹⁷⁴⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 82, C. XXXIII, s.813; **Ceride-i Resmiye**, S. 536, 18 Temmuz 1927, s.2885.

¹⁷⁴⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 82, C. XXXIII, s.815; **Ceride-i Resmiye**, S. 536, 18 Temmuz 1927, s.2885.

¹⁷⁴⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 82, C. XXXIII, s.818; **Ceride-i Resmiye**, S. 536, 18 Temmuz 1927, s.2886.

¹⁷⁴⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 82, C. XXXIII, s.821; **Ceride-i Resmiye**, S. 549, 3 Ağustos 1927, s.2960.

¹⁷⁴⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 82, C. XXXIII, s.824; **Ceride-i Resmiye**, S. 5137, 19 Temmuz 1927, s.2890.

- Meclisin 25.06.1927 tarihli 82. Oturumunda kabul edilen Ali İktisat Meclisi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa.¹⁷⁴⁹

- Meclisin 25.06.1927 tarihli 82. Oturumunda kabul edilen Rize Mebusu Merhum Rauf Bey'in Zevcesi ile Kerimelerine Hidemat-ı Vataniye Tertibinden Maaş Tahsisine Dair Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷⁵⁰

- Meclisin 25.06.1927 tarihli 82. Oturumunda kabul edilen Posta Kanunu ile Telgraf ve Telefon Kanunu'nun Bazı Maddelerini Muadil Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷⁵¹

- Meclisin 26.06.1927 tarihli 83. Oturumunda kabul edilen Mardin Mebusu Sabık-ı Merhum Derviş Beyin Zevcesine Hidemat-ı Vataniye Tertibinden Maaş Tahsisi Hakkındaki Kanun;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁷⁵²

Tablo-18: Samsun (Canik) Mebuslarının II. TBMM'de Katıldıkları Kanun Oylamaları

Milletvekilinin Adı	Kabul Oy Sayısı	Ret Oy Sayısı	Çekimser Oy Sayısı	Toplam
Cavid Paşa	331	5	1	337
Süleyman Necmi Bey	370	5	1	376
Talat Avni Bey	203	0	0	203

¹⁷⁴⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 82, C. XXXIII, s.827; Ceride-i Resmîye, S. 540, 24 Temmuz 1927, s.2901.

¹⁷⁵⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 82, C. XXXIII, s.830; Ceride-i Resmîye, S. 533, 14 Temmuz 1927, s.2865.

¹⁷⁵¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 82, C. XXXIII, s.833; Ceride-i Resmîye, S. 537, 19 Temmuz 1927, s.2890.

¹⁷⁵² TBMM ZC, D. 2, İ. 83, C. XXXIII, s.848; Ceride-i Resmîye, S. 533, 14 Temmuz 1927, s.2865.

2) Diğer Oylamalar

- Meclisin 6.11.1923 tarihli 49. Oturumunda Hini İşgalde Fransızların Adana'da Zapt ve Müsadere Ettikleri Emval ve Eşya Bedelinin Adana Ziraat Mektebi'nin İkmal ve Islahına Sarfı hakkındaki karar;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁷⁵³

- Meclisin 13.12.1923 tarihli oturumunda 67. Oturumunda kabul edilen İstanbul İstiklal Mahkemesi Heyet-i'nin, İstiklal Mahkemesi Kanunu'nun 3. Maddesindeki Fıkralarda Muharrer Esaslarla Salahiyettar Kılınması Hakkında Antalya Mebusu Basih Efendi'nin Takriri;

Reddedenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷⁵⁴

- Meclisin 26.12.1923 tarihli 74. Oturumunda İstiklal Mahkemeleri Kanunu'nun 5. Maddesinin Tadiline Dair, Erzurum Mebusu Cazim Efendi ile Rûfekasının Teklifi Kanunisinin Reddi Hakkındaki Layiha Encümeni Mazbatası;

Reddedenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷⁵⁵

- Meclisin 2.01.1924 tarihli 78. Oturumunda Maliye Vekâleti'nden İstifa Eden Hasan Fehmi Bey'in Yerine Kangırı Mebusu Mustafa Abdülhalik Beyin İntihap edildiğine Dair Riyaseti Cumhur Tezkeresi;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁷⁵⁶

- Meclisin 14.01.1924 tarihli 83. Oturumunda Memurin-i Mülkiyenin Tekaüdüne Dair Olan Kanun ile Askeri Tekaüt Ve İstifa Kanununda Muharrer Cüzdan Bedelatının Tadili Hakkında (1/58) numaralı Layiha-i Kanuniye ve Kavanin ve Muvazene-i Maliye Encümenleri Mazbataları;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Talat Avni Bey.¹⁷⁵⁷

- Meclisin 17.01.1924 tarihli 85. Oturumunda Tekaüt ve İstifa Kanununun 50. Maddesinin Fıkrai Ahiresinin Tefsirine Dair Başvekâletten Mevrut 2/186 numaralı Tezkere Hakkındaki Müdafaa-i Milliye Encümeni Mazbatası;

Kabul edenler: Süleyman Necmi, Talat Avni Bey.¹⁷⁵⁸

- Meclisin 19.01.1924 tarihli 86. Oturumunda Altın Kaçakçılığında Mahkûm Eşref ve Haşim Efendiler Hakkındaki Adliye Encümeni Mazbatası;

¹⁷⁵³ TBMM ZC, D. 2, İ. 49, C. III, s.285.

¹⁷⁵⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 67, C. IV, s.216.

¹⁷⁵⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 74, C. IV, s.485.

¹⁷⁵⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 78, C. IV, s.660.

¹⁷⁵⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 83, C. V, s.126.

¹⁷⁵⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 85, C. V, s.187.

Kabul edenler: Cavid Paşa, Talat Avni Bey,

Müstenkif (Çekimsir): Süleyman Necmi Bey.¹⁷⁵⁹

- Meclisin 19.01.1924 tarihli 86. Oturumunda Nafia Vekâleti'ne İntihabedilen İstanbul Mebusu Süleyman Sırrı Beye Dair Cumhuriyet Riyaseti Tezkeresi;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁷⁶⁰

- Meclisin 2.02.1924 tarihli 94. Oturumunda Müceddeden İnşa Edilecek Türkiye Büyük Millet Meclisi Binasına Sarf Edilmek Üzere 1889 Sene-i Maliye Bütçesinin 91. Faslına 3.Madde Olarak 114 bin Lira Vazına Dair İdare Heyeti'nin (2/178) numaralı Teklifi Kanunisinin Reddi Hakkındaki Muvazene-i Maliye Encümeni Mazbatasının Reddi ile Tahsisatın 1924 bütçesine Vaz'ı Hakkında Kütahya Milletvekili Recep Beyin Takririnin İkinci Defa Reyi;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey,

Reddedenler: Cavid Paşa.¹⁷⁶¹

- Meclisin 2.02.1924 tarihli 94. Oturumunda 1900 ve 1901 Doğumlu Şimendifer Müstahdeminin Vazife-i Hazıralarında Terklerine Dair Kanun Layihası ile Aynı Tevellütlü Telgraf Muhabere Memurlarının ve Öğretmenlerin Askerlikten İstisnaları Hakkındaki Tekâlif-i Kanuniyenin Reddine Dair Müdafaa-i Milliye Encümeni Mazbatası;

Reddedenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷⁶²

- Meclisin 12.02.1924 tarihli 100. Oturumunda Dâhiliye Vekili Ferid Beyden İstizah Münasebetiyle Ruznameye Geçilmesine Dair Ertuğrul Mebusui Dr. Fikret Bey'in Vermiş Olduğu Takrir;

Müstenkif (Çekimsir): Süleyman Necmi Bey.¹⁷⁶³

- Meclisin 13.02.1924 tarihli 101. Oturumunda Ankara Şehremaneti Kanun Layihasının Maddelerine Geçilmesi Hakkında Verilen 15 İmzalı Takrir;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷⁶⁴

- Meclisin 13.02.1924 tarihli 101. Oturumunda Müdafaa-i Memleket Uğrunda İka Edilmiş Cürümler Hakkındaki Kanunun Birinci Maddesinin Tefsirine Dair Adliye Encümeni Mazbatasına, Müteallik Ankara Milletvekili İhsan Beyin Takririni;

¹⁷⁵⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 86, C. V, s.238.

¹⁷⁶⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 86, C. V, s.239.

¹⁷⁶¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 94, C. V, s.552.

¹⁷⁶² TBMM ZC, D. 2, İ. 94, C. V, s.553.

¹⁷⁶³ TBMM ZC, D. 2, İ. 100, C. V, s.787.

¹⁷⁶⁴ TBMM ZC, D. 2, İ. 101, C. V, s.833.

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷⁶⁵

1 Meclisin 6.03.1924 tarihli 5. Oturumunda Yeni Heyet-i Vekile Hakkındaki Riyaset-i Cumhur Tezkeresi;

Kabul edenler: Talat Avni Bey.¹⁷⁶⁶

- Meclisin 9.03.1924 tarihli 7. Oturumunda Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun Müzakeresinin Adedi Mürettebin Sülüsani Ekseriyetinin Mevcut Bulunmasına Dair Bozok Mebusu Süleyman Sırrı Bey'in Takriri;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷⁶⁷

- Meclisin 16.03.1924 tarihli 13. Oturumunda 13. Madde Hükmünden Bu Meclisin İstisnası Hakkında;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey,

Reddedenler: Cavid Paşa.¹⁷⁶⁸

- Meclisin 7.04.1924 tarihli 31. Oturumunda Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 40. Maddesinin Tadiline Dair Recep Bey'in Takriri;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey,

Reddedenler: Cavid Paşa.¹⁷⁶⁹

- Meclisin 8.11.1924 tarihli 4. Oturumunda İstizah Neticesinde Reye Konulan Afyon Karahisar Mebusu İzzet Ulvi Bey'in Takriri;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey.¹⁷⁷⁰

- Meclisin 27.11.1924 tarihli 13. Oturumunda Fethi Beyefendi Kabinesine Beyan-ı İtimat Eden Azayı Kiramın Esamisi;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷⁷¹

- Meclisin 17.01.1925 tarihli 36. Oturumunda Bursa Mebusluğuna İntihap Edilen Nurettin Paşa Hakkında 2. Şube Mazbatası;

Kabul edenler: Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey,

Reddedenler: Cavid Paşa.¹⁷⁷²

¹⁷⁶⁵ TBMM ZC, D. 2, İ. 101, C. V, s.832.

¹⁷⁶⁶ TBMM ZC, D. 2, İ. 5, C. VII, s.149.

¹⁷⁶⁷ TBMM ZC, D. 2, İ. 7, C. VII, s.255.

¹⁷⁶⁸ TBMM ZC, D. 2, İ. 13, C. VII, s.568.

¹⁷⁶⁹ TBMM ZC, D. 2, İ. 31, C. VIII, s.406-407.

¹⁷⁷⁰ TBMM ZC, D. 2, İ. 4, C. X, s.168.

¹⁷⁷¹ TBMM ZC, D. 2, İ. 13, C. X, s.409.

¹⁷⁷² TBMM ZC, D. 2, İ. 36, C. XXII, s.153-154.

- Meclisin 22.01.1925 tarihli 39. Oturumunda 9 Nisan 1924 Tarih ve 470 Numaralı (Meni Müskirat Kanununun Tadiline Dair Kanunun) 6. Maddesinin Tefsirine Dair Mazbata;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷⁷³

- Meclisin 4.03.1925 tarihli 69. Oturumunda İsmet Paşa Kabinesine Verilen İtimat Reyleri;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey, Talat Avni Bey.¹⁷⁷⁴

- Meclisin 23.03.1925 tarihli 85. Oturumunda: Tütün ve Sigara Kâğıdı Hakkındaki Tütün Encümeni Mahsusu Mazbatası;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷⁷⁵

- Meclisin 22.04.1925 tarihli 109. Oturumunda Bursalı Tahir Bey'e Beş yüz ve Merhum Ferit Recai Bey Ailesine 1.000 Lira İkramiye Verilmesine Dair Mazbata;

Kabul edenler: Talat Avni Bey.¹⁷⁷⁶

- Meclisin 9.11.1925 tarihli 5. Oturumunda Afyon Karahisar Mebusu ve Konya Mebusu Refik Beyler'in Başvekil Paşa Hazretlerinin Beyanatının Tamamen Tasvibi Hakkındaki Takrirleri;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Talat Avni Bey.¹⁷⁷⁷

- Meclisin 15.02.1926 tarihli 56. Oturumunda; Ankara Hukuk Mektebinde Müderris Olan Milletvekillere Maaş Verilip Verilmeyeceğinin Tefsiri Hakkındaki Kanun-ı Esasi Encümen Mazbatası;

Kabul edenler: Cavid Paşa, Süleyman Necmi Bey.¹⁷⁷⁸

Tablo-19: Samsun (Canik) Mebuslarının II. TBMM'de Katıldıkları Diğer Oylamalar

Milletvekilinin Adı	Kabul Oy Sayısı	Ret Oy Sayısı	Çekimser Oy Sayısı	Toplam
Cavid Paşa	15	4	0	19

¹⁷⁷³ TBMM Zabıt Ceridesi, D. 2, İ. 39, C. XII, s. 281.

¹⁷⁷⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, D. 2, İ. 69, C. XV, s. 157.

¹⁷⁷⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, D. 2, İ. 85, C. XVI, s. 161.

¹⁷⁷⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, D. 2, İ. 109, C. XXVIII, s. 536.

¹⁷⁷⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, D. 2, İ. 05, C. XIX, s. 72.

¹⁷⁷⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, D. 2, İ. 56, C. XXII, s. 221.

Süleyman Necmi Bey	20	0	2	22
Talat Avni Bey	9	0	0	9

II. TBMM’de yer alan Samsun (Canik) mebusları toplam 453 oylamaya katılmışlar ve bu oylamalarda en aktif mebus, Süleyman Necmi (Selmen) Bey olmuştur. Süleyman Necmi Bey, 376 kanun oylaması ve 22 de diğer oylamalar olmak üzere toplam 398 oylamaya katılmış ve bu oylamalarda 390 defa kabul oyu, 5 defa ret oyu ve 3 defa da çekimser oy kullanmıştır. Samsun (Canik) mebuslarından Cavid Paşa, toplam 356 oylamaya katılmıştır. Katıldığı bu oylamalarda Cavid Paşa, 346 defa kabul oyu, 9 defa ret oyu ve 1 defa da çekimser oy kullanmıştır. Talat Avni (Özüdoğru) Bey ise bu oylamalara en az iştirak eden mebus olarak göze çarpmakta olup, toplamda 212 oylamaya katılmıştır. Katıldığı bu oylamaların tamamında kabul oyu kullanan Talat Avni Bey, ret yâda çekimser oy kullanmamıştır.

Bu veriler ışığında II. TBMM’de çalışan Samsun (Canik) mebusların mecliste gerçekleştirilen faaliyetlere olumlu yönde yaklaştıkları görülmektedir.

SONUÇ

Coğrafi konumundan dolayı tarihin her döneminde önemli bir merkez olan Samsun, 20. Yüzyılın başından itibaren Pontusçuluk faaliyetlerinin odak noktası haline gelmiştir. 19 Mayıs 1919 tarihinde Milli Mücadele'nin önderi Mustafa Kemal Paşa, Pontusçuluk faaliyetlerinin sonucunda bölgede ortaya çıkan asayişsizliği önlemek için İstanbul tarafından bölgeye gönderilmiştir. Samsun şehri, böylece Milli Mücadele için de önemli bir konuma gelmiş ve Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele adına ilk faaliyetlerini burada gerçekleştirmiştir.

Kurucu Meclis özelliği ile 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanan I. TBMM, tek amaç üzerinde yoğunlaşmış ve ülkenin bağımsızlığını sağlayarak bu amacını gerçekleştirmiştir. Bu mecliste görev yapan mebuslar, her açıdan (fikri, mesleki, eğitim, gelenek-görenek, kılık-kıyafet, yaş vs.) farklılık göstermiş, ancak memleketi içinde bulunduğu durumdan kurtarmak için bütün farklılıklarını bir kenara koyarak, bu hedefi gerçekleştirmek üzere çalışmalarını sürdürmüşlerdir. I. TBMM'de altı mebus ile temsil edilen Samsun (Canik)'da seçimlerin organize edilmesi ve seçilen mebusların Ankara'ya ulaştırılması görevini Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti yürütmüştür. Yapılan seçimlerden sonra Ahmet Hamdi (Yalman) Bey, Ahmet Nafiz (Özalp) Bey, Hasan Fehmi (Çoldurzade) Bey, Mehmet Şükrü (Fırat) Bey ve Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Süleyman (Boşank) Bey mebus olmaya hak kazanmışlardır. Bu şahıslar Ankara'da açılan meclise katılmak üzere 31 Mayıs'ta yola çıkmışlar ve TBMM'nin açılmasından yaklaşık bir buçuk ay sonra meclise katılmışlardır. Mebusların meclise katılması ve mazbatalarının onaylanmasından sonra mecliste Samsun (Canik) beş kişi ile temsil edilmeye başlanmış, Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'ndan gelen Emin (Geveci) Bey'in de meclise katılmasıyla meclisteki Samsun (Canik) mebus sayısı altı olmuştur. Bu isimlerden Hasan Fehmi (Çoldurzade) memuriyeti tercih ederek mebusluk görevinden istifa etmiş ve I. TBMM'de Samsun (Canik) beş kişi tarafından temsil edilmiştir.

I. TBMM'de yer alan Samsun (Canik) mebuslarının meclisteki faaliyetleri değerlendirildiğinde en aktif üyenin Ahmet Nafiz (Özalp) Bey, en pasif üye ise Süleyman (Boşank) Bey olduğu görülmektedir. Ahmet Nafiz Bey, I. TBMM'de toplam 90 defa söz alıp konuşma yapmıştır. Bunun yanı sıra 4 adet kanun teklifi, 10 adet tahrir, 2 adet de istizah tahriri vermiştir. Ahmet Nafiz Bey'den sonra en aktif üye Ahmet Hamdi (Yalman) Bey'dir. Ahmet Hamdi Bey de I. TBMM'de 2 adet kanun teklifi yapmış ve bunlardan "Meşgul Mahallerden Gelen ve Muhasebe-i Hususiyeden Maaş Alanlara Umumi

Bütçeden Muavenet İcrası” hakkında olanı 06.09.1920 tarihinde 19 nolu kanun olarak kabul edilmiştir.

Samsun (Canik) mebusları I. TBMM'nin yasama süresi boyunca çeşitli encümen, şube, geçici encümen ve heyetlerde de görev almışlar ve toplamda 376 oylamaya katılmışlardır. Bu oylamaların 313 tanesi kanun oylaması iken, 63 tanesi çeşitli alanlarda yapılan oylamalardır. Bu yönden en aktif üye ise Mehmet Şükrü Bey'dir. Mehmet Şükrü Bey, toplamda 143 oylamaya katılmıştır.

I. TBMM'de, Samsun (Canik) mebuslarından sadece Ahmet Hamdi (Yalman) Bey Birinci Grup'ta yer alırken, diğer dört kişi İkinci Grup'ta yer almışlardır. Samsun (Canik) mebusları bu bağlamda değerlendirilecek olursa II. TBMM için yapılan seçimlerde sadece Ahmet Hamdi Bey Ordu'dan mebus seçilmiş, diğer üyeler II. TBMM'de kendilerine yer bulamamışlardır. İkinci Grup'ta yer almalarına rağmen mecliste yapılan faaliyetlerde yapıcı görev üstlenen Samsun (Canik) mebusları, üstlerine düşen görevi en iyi şekilde yapmaya çalışmışlardır.

I. TBMM, görev süresini tamamlamadan, amacını gerçekleştirdiği kabul edilerek görevine son vermiş ve 11 Ağustos 1923 tarihinde yasama görevini II. TBMM üstlenmiştir. 1923 yılının Haziran ve Temmuz aylarında tamamlanan seçimlerin sonucunda II. TBMM'ye Samsun (Canik) üç mebus göndermiştir. Bu kişiler Cavid Paşa, Süleyman Necmi (Selmen) Bey ve Talat Avni (Özüdoğru) Bey'dir. II. TBMM'de görev yapan Samsun (Canik) mebuslarının üçü de Samsun ve kazalarında doğduğu, doğum yerleri ile temsil ettikleri bölge %100 olduğu görülmektedir. Yaş itibari ile bakıldığında meclise göre daha yüksek bir yaş ortalamasına sahiptirler. Meclisin genelinde yaş ortalaması 47 iken, Samsun mebuslarının yaş ortalaması 49'dur. Eğitim seviyesi olarak mebusların hepsinin yüksekokul mezunu oldukları görülmektedir.

1923-1927 yılları arasında görev yapan II. TBMM'de Samsun (Canik) mebuslarından en aktif olanı Cavid Paşa'dır. Dört yıllık süre zarfında Cavid Paşa, 10 takdir ve 10 kanun teklifi vermiş ve 7 defa da söz alıp konuşma yapmıştır. Diğer iki mebus Süleyman Necmi Bey ve Talat Avni Bey ise meclis çalışmalarına pek faal olarak katılmamışlardır. Cavid Paşa mecliste daha çok yerel konuları dile getirmiştir. Miliç Nehri üzerine köprü inşası, Terme Çayı'nın temizlenmesi, Abdal Irmağı'nın bir kanal ile Yeşil Irmak'a bağlanması hakkında verdiği kanun teklifleri bu cümledendir. Talat Avni Bey'de kendisinin asker kökenli olması münasebetiyle askeri konuları gündeme getirmiştir.

II. TBMM’de yer alan Samsun (Canik) mebusları toplam 453 oylamaya katılmış olup bu oylamaların 427’si kanun oylaması, 26’sı ise diğer konularda yapılan oylamalardır. Kanun oylamalarına en aktif olarak katılan milletvekili toplamda 376 oy kullanan Süleyman Necmi (Selmen) Bey olmuştur. Süleyman Necmi Bey, 370 kabul oyu, 5 ret oyu ve 1 adet de çekimser oy kullanmıştır. Süleyman Necmi Bey’i, 337 oy ile Cavid Paşa takip etmektedir. Cavid Paşa, bu oyların 331’ini kabul, 5’ini ret ve 1’ini de çekimser oy olarak kullanmıştır. Talat Avni Bey ise hiç ret ve çekimser oyu kullanmamış ve toplamda 203 kabul oyu kullanmıştır.

Bu verilere bakarak Samsun (Canik) mebuslarının yapılan kanun, inkılap ve yeniliklere olumlu yaklaşım gösterdikleri değerlendirilebilir.

Sonuç olarak hem I. TBMM’de hem de II. TBMM’de yer alan Samsun (Canik) mebusları öz veri ile çalışmışlar, genelde ülkenin, yerelde ise temsil ettikleri Samsun bölgesinin sorunlarını dile getirmişler ve bu sorunlara çözüm öneri getirme gayretinde olmuşlardır.

EKLER

BELGELER

BELGELER:

Belge-1: Birinci Dönem Samsun (Canik) Mebuslarından Ahmet Hamdi (YALMAN) Bey'in Hal Tercümesi.

Belge-2: Birinci Dönem Samsun (Canik) Mebuslarından Ahmet Nafiz (ÖZALP) Bey'in Hal Tercümesi.

Belge-3: Birinci Dönem Samsun (Canik) Mebuslarından Emin (GEVECİ) Bey'in Hal Tercümesi.

Belge-4: Birinci Dönem Samsun (Canik) Mebuslarından Hasan Fehmi (ÇOLDURZADE) Bey'in Hal Tercümesi.

Belge-5: Birinci Dönem Samsun (Canik) Mebuslarından Mehmet Şükrü (FIRAT) Bey'in Hal Tercümesi.

Belge-6: Birinci Dönem Samsun (Canik) Mebuslarından Süleyman (BOŞANK) Bey'in Hal Tercümesi.

Belge-7: Birinci Dönem Samsun (Canik) Mebuslarından Ahmet Hamdi (Yalman) Bey'in Seçim Mazbatası.

Belge-8: Birinci Dönem Samsun (Canik) Mebuslarından Ahmet Nafiz (ÖZALP) Bey'in Seçim Mazbatası.

Belge-9: Birinci Dönem Samsun (Canik) Mebuslarından Hasan Fehmi (ÇOLDURZADE) Bey'in Seçim Mazbatası.

Belge-10: Birinci Dönem Samsun (Canik) Mebuslarından Mehmet Şükrü (FIRAT) Bey'in Seçim Mazbatası.

Belge-11: Birinci Dönem Samsun (Canik) Mebuslarından Süleyman (BOŞANK) Bey'in Seçim Mazbatası.

Belge-12: İkinci Dönem Samsun (Canik) Mebuslarından Cavid Paşa'nın Hal Tercümesi.

Belge-13: İkinci Dönem Samsun (Canik) Mebuslarından Süleyman Necmi (SELMEN) Bey'in Hal Tercümesi.

Belge-14: İkinci Dönem Samsun (Canik) Mebuslarından Talat Avni (ÖZÜDOĞRU) Bey'in Hal Tercümesi.

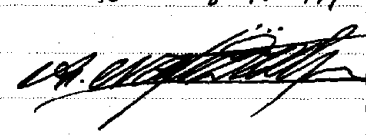
Belge-15: İkinci Dönem Samsun (Canik) Mebuslarından Cavid Paşa'nın Seçim Mazbatası.

Belge-16: İkinci Dönem Samsun (Canik) Mebuslarından Süleyman Necmi (SELMEN) Bey'in Seçim Mazbatası.

Belge-17: İkinci Dönem Samsun (Canik) Mebuslarından Talat Avni (ÖZÜDOĞRU) Bey'in Seçim Mazbatası.

Belge-2: Birinci Dönem Samsun (Canik) Mebuslarından Ahmet Nafiz (ÖZALP)
Bey'in Hal Tercümesi

85

Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Döneminde Canik Milletvekili Nafiz Özalp in kısaca özlümlüğüdür.			
Adı ve Soyadı [*]	Ahmet Nafiz Özalp	Eserleri	Yok
Babasının ve anasının adı	Ahmet - Fatma	İlim rütbesi	yok
Doğum yeri	İlgin (Konya)	Seçimden evvel- ki mesleki ve işi gücü	Samsun merkez müddeiumu- misi iken Birinci devre millet vekili seçildim
Doğum tarihi	1305	Milletvekilliği zamanında evli olup olmadığı ve kaç çocuğu bulunduğu	Evli ve üç çocuğum vardır.
Öğrenimi	Yüksek tahsil:Hukuk mezunu	Osmanlı Meclisi Mebusanında Milletvekilliği varsa seçim yerleri	Değil
Bildiği diller	-----	öldü ise ölüm tarihi	Sağ
Neden uzmanlı- ğı olduğu	Hukukcu		
Hayatının türlü değişikliklerine ait tamamlayıcı bilgiler			
İlk orta ve yüksek tahsili yaptım, 11 sene memuriyette bulundum son memuriyetim olan Samsun merkez müddeiummisi iken millet vekilliğine katılmaya intihap edilerek ayrıldım. Halen ticaretle meşgulüm. 8.10.1947			
			

[*] Soyadı Kanunundan evvel ölenlerin ailelerinin aldıkları soyadı konulur.

Belge-3: Birinci Dönem Samsun (Canik) Mebuslarından Emin (GEVECİ) Bey'in Hal Tercümesi

T. B. M. M. Äzayi kiramına mahsus muhtasar tercüme hal varakası

İntihap dairesi	Samsun	Esleri	
İsmi	Emin	İlmî rütbeleri	
Aile ismi	Müftü oğlu	Meslek ve mesgaliyeti	
Babasının ve ana sırtın ismi	Saly B. Zeynep	Bvli olup olmadığı ve kaç çocuğu bulunduğu	Evliyim, üç çocuğum var
Doğduğu yer	Bafra	İntihapın evvel son memuriyeti	
Oturduğu yer	Samsun	Memur değilse intihapın evvel son vaziyeti	Samsun Halk Furkası İcra idam
Doğduğu tarih	1305	İntihap mazbatasının tarihi	
Tebhili	İtali	Kaç rey ile mebus intihap olunduğu	müttekipan
Bilgi diller	şeyle, bulgule, Fransuzca	Mazbatasının Meclis Hoyalı Umumiyetine tesdik tarihi [1]	
Nede ihtisası olduğu		Meclise itihak tarihi	ilk açılışında

Muhtasar tercüme hal

1327 tarihinde İstanbul Hukuk Fakültesinden ve o seneye açılan tahkikat mekteplerinden birincilikle mezun oldum. Bilimusalaka Bağdat mektebi Hukukuna sakkı ceza, sakkı hukuk ve ticaret kabriye dersleri muallimliğimden sonra olundum. Lülefaire istifa ederek Bafra varlığında paravada muddi umumi buludum. Halk hitamında Samsun'a giderek vefalete, ticaret ve gazetecilik mesgal aldum. mucadeleci milliyet mudafacı hukuk cemiyetinin ilk Samsun mespeziyi teşkil ile rişaretinde vatanî vazifelerim yapmaya çalışdım. İstanbul meclisinde meclî üs idam birinci bünyeyi millet meclisinde üza bulundum. meclisin devam mütteliğinde edlije ve memurim müfrepmanı encuman ve veyti rişaretlerinde vatanında, swas- lapaat itinasına Samsun istikbal mahkeme- leri rişaretlerinde - iki defa ifay varıfı ettim. Heroca tecüme

[1] Bu hane Meclis heyeti tahtı-öyünce imid edilecektir.

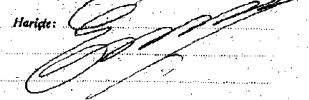
Halim Lendur

Ankara: 12, 2, 1934

Adres

Samsun meclî üsü

Harige:

**Belge-4: Birinci Dönem Samsun (Canik) Mebuslarından Hasan Fehmi
(ÇOLDURZADE) Bey'in Hal Tercümesi**

84

Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Döneminde Canik Milletvekili Hasan Fehmi in kısaca özlüğüdür.			
Adı ve Soyadı [*]	Hasan Fehmi (Çoldur kadızade)	Eserleri	Yok
Babasının ve annesinin adı	Ali Hıza - Fatma	İlim rütbesi	Yok
Doğum yeri	Unye	Seçimden evvelki mesleki ve işi gücü	Avukat
Doğum tarihi	1295	Milletvekilliği zamanında evli olup olmadığı ve kaç çocuğu bulunduğu	Evli 3 çocuklu
Öğrenimi	Mektebi hukuku şahane	Osmanlı Meclisi Mebusanında Milletvekilliği varsa seçim yerleri	Yok
Bildiği diller	Arapça ve Fransızca	Öldü ise ölüm tarihi	1337
Neden uzmanlığı olduğu	Hukuk		
Hayatının türlü değişikliklerine ait tamamlayıcı bilgiler			
<p>Hukuk fakültesinden ikincilikle neşet ederek gümüş madalya aldığı ve mezuniyetini müteakip kesendire, tokat ve osmaniye yargıç ve savcılıklarında bulunduktan sonra Unyede avukatlığı sırasında Canik milletvekili olarak seçildiği ve mebuslukla memuriyetin bir zat uhdesinde birleştiği zaman Trabzon İstinaf mahkemesi müddelimumiliginde tayin edilerek deniz yollarının kesilmesi üzerine Amasya İstinaf mahkemesi reisliğini deruhte ettiği ve Amasya İstinaf mahkemesi reisi iken vefat ederek Onbir sene müddetle Adliyede savcılık ve yargıçlık görevlerini ifa ettiği.</p>			

[*] Soyadı Kanunundan evvel ölenlerin ailelerinin aldıkları soyadı konudur.

**Belge-5: Birinci Dönem Samsun (Canik) Mebuslarından Mehmet Şükrü (FIRAT)
Bey'in Hal Tercümesi**

87

Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Döneminde <u>Canik</u> Milletvekili <u>Mehmet Şükrü</u> in kısaca özlümüdür.			
Adı ve Soyadı [*]	<i>Mehmet Şükrü Fırat</i>	Eserleri	<i>Samsun ticaret, kırsal ve sanayi odası gazetesi sahibi ve yazı işleri. Ticaret istatistik jüresi</i>
Babasının ve anasının adı	<i>Şehdülferah, Ayşe</i>	İlim rütbesi	<i>yoktur</i>
Doğum yeri	<i>Kemalîye (Hapansok Kızı) Köyü</i>	Seğimden evvelki mesleki ve işi gücü	<i>Samsun ticaret ve sanayi odası başkanı</i>
Doğum tarihi	<i>1873 Bin bekiy yüz yetmiş üç</i>	Milletvekilliği zamanında evli olup olmadığı ve kaç çocuğu bulunduğu	<i>evli, bir çocuğu</i>
Öğrenimi	<i>özel</i>	Osmanlı Meclisi Mebuslarında Milletvekilliği varsa seğim yerleri	<i>yoktur</i>
Bildiği diller	<i>Türkçe</i>	Öldü ise ölüm tarihi	<i>24/8/1936</i>
Neden uzmanlığı olduğu	<i>Ticaret, İktisadi</i>		
Hayatının türlü değişikliklerine ait tamamlayıcı bilgiler			
<i>Samsun ticaret ve sanayi odası başkanı, (Canik) Samsun Meclisi Hukuk Cemiyeti Reisi, Canik millet vekili, Samsun Sahil Demiryolları T.A.Ş. idare meclisi müşavirliği</i>			

[*] Soyadı Kanunundan evvel ölenlerin ailelerinin aldıkları soyadı konulur.

Belge-6: Birinci Dönem Samsun (Canik) Mebuslarından Süleyman (BOŞANK) Bey'in Hal Tercümesi

86

Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Döneminde Canik Milletvekili Süleyman in kısa özümüzdür.			
Adı ve Soyadı [*]	Süleyman Boşank	Eserleri	Eserim yoktur .
Babasının ve anasının adı	Osman Raif Annem Mahbube	İlim rütbesi	Yoktur .
Doğum yeri	Samsun	Seçimden evvelki mesleki ve işi gücü	Belediye meclisi üyeliği.
Doğum tarihi	1888	Milletvekilliği zamanında evli olup olmadığı ve kaç çocuğu bulunduğu	Evlü idim. Bir çocuğum vardır .
Öğrenimi	Samsun Rüştiyesi ve Heybeli Adada Tüccar Kaptan okulunu , 3 sınıfa kadar İstanbul Hukuk mektebinde öğrenimi yaptım .	Osmanlı Meclisi Mebusanında Milletvekilliği varsa seçim yerleri	Osmanlı Meclisi Mebusanında Milletvekilliği yapmadım .
Bildiği diller	Türkçeden başka dil bilmiyorum .	Öldü ise ölüm tarihi	Hayattayım .
Neden uzmanlığı olduğu	Yoktur .		
Hayatının türlü değişikliklerine ait tamamlayıcı bilgiler			
<i>Süleyman Boşank</i>			

[*] Soyadı Kamunundan evvel ülelerin ailelerinin aldıkları soyadı konur.

K.M.
80-18-142

Belge-8: Birinci Dönem Samsun (Canik) Mebuslarından Ahmet Nafiz (ÖZALP) Bey'in Seçim Mazbatası

ملاحظات	امضای	ملکیتی و ملکداری مفصل آدرس	آقرده تاریخ موادتی	آقرده تاریخ	دائر انتخابی	سی	مسلک و وظیفه	صنعت	پدرین نامی	معیونک اسمی
		قونیه ایضاً قفسانک اول بلکه کدنه و همدان اول	۷ آوریل ۱۳۰۷	۵۷	جانیک	۹۱	رعی عثمانی	تاجیک	جهانگشا	احمد نافع
		معیونک قونیه کدنه بوستان اول	۷ آوریل ۱۳۰۷	۶۶	..	۹۸	برادری	تاجیک	محمد نافع	سیامه نواز

بوکک برماهیت تاریخچه جان بولان بوکک مان مجلس امضای عزمه مسک تاریخه ۱ جنوار برر کدر اولق اوزره ساجلارک بیج و تنظیما مجلس دیون ریاضی قرار ویرمیشدر . ایچو . بوکک اولانی ایجابا خدمت انما دغر ویدع اولونق مذکور سجه اساس اولق اوزره باشکتابه اعطایی موجودر .

Belge-9: Birinci Dönem Samsun (Canik) Mebuslarından Hasan Fehmi (ÇOLDURZADE) Bey'in Seçim Mazbatası

ملاحظات	امضای	ملکیتی و ملکداری مفصل آدرس	آقرده تاریخ موادتی	آقرده تاریخ	دائر انتخابی	سی	مسلک و وظیفه	صنعت	پدرین نامی	معیونک اسمی
		چولدرزاده	۷ آوریل ۱۳۰۷	۸۹	جانیک	۹۶	تاجیک	تاجیک	محمد نافع	حسن فحیم

بوکک برماهیت تاریخچه جان بولان بوکک مان مجلس امضای عزمه مسک تاریخه ۱ جنوار برر کدر اولق اوزره ساجلارک بیج و تنظیما مجلس دیون ریاضی قرار ویرمیشدر . ایچو . بوکک اولانی ایجابا خدمت انما دغر ویدع اولونق مذکور سجه اساس اولق اوزره باشکتابه اعطایی موجودر .

Belge-10: Birinci Dönem Samsun (Canik) Mebuslarından Mehmet Şükrü (FIRAT) Bey'in Seçim Mazbatası

ملاحظات	امضای	ملکیت و عیالتی مفصل آدرسی	آقریه تاریخ مواعین	رای شماری	دائر انتخابی سی	سی	مسلک و وطنی سی	صنعت	پدرین نامی	میونک نامی
		صهیونک سعید کدره جوار ایلچه	۷ حریر ۱۳۱۳	۹۷	جانبیک	۴۷	برقا صوبیلده یارلیجی		عبدالله	محمد شکر

بوکجه برماهیت تاریخیهی حاکم بودان پروک ملت مجلسی اعضای همزه مسلک تاریخه اجتماع برر کرد اولوق اوزده سبلا ریک ایچ و تیارینه ایچس دیوان دایم قرا و برمشدر . اشبو میونک املای ایحالاه خدمت املای دخی وضع اولهوق مذکور سله اساس اولوق اوزده باشکتابه املای سرچودر .

Belge-11: Birinci Dönem Samsun (Canik) Mebuslarından Süleyman (BOŞANK) Bey'in Seçim Mazbatası

ملاحظات	امضای	ملکیت و عیالتی مفصل آدرسی	آقریه تاریخ مواعین	رای شماری	دائر انتخابی سی	سی	مسلک و وطنی سی	صنعت	پدرین نامی	میونک نامی
		قونیه ایلیه قفسه بول بک کدره قوه جبهه ایله بولنده	۷ حریر ۱۳۱۳	۵۷	جانبیک	۴۱	سعی محمد	سککجه	عبدالله	عبدالله
		صهیونک حیدر کدره بوستانده	۷ حریر ۱۳۱۳	۶۸	..	۴۸	بدر اعصاب	نیرلی	عبدالله	سید محمد

بوکجه برماهیت تاریخیهی حاکم بودان پروک ملت مجلسی اعضای همزه مسلک تاریخه اجتماع برر کرد اولوق اوزده سبلا ریک ایچ و تیارینه ایچس دیوان دایم قرا و برمشدر . اشبو میونک املای ایحالاه خدمت املای دخی وضع اولهوق مذکور سله اساس اولوق اوزده باشکتابه املای سرچودر .

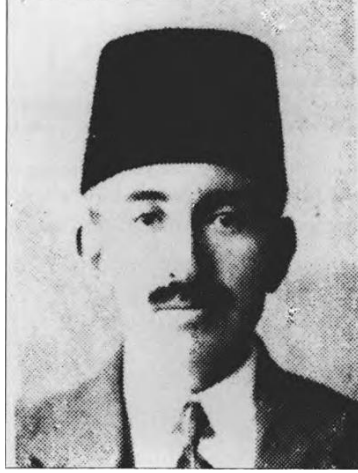
FOTOĞRAF VE RESİMLER

Fotoğraf-1: Birinci Dönem Samsun (Canik) Mebusları

Fotoğraf-2: İkinci Dönem Samsun (Canik) Mebusları

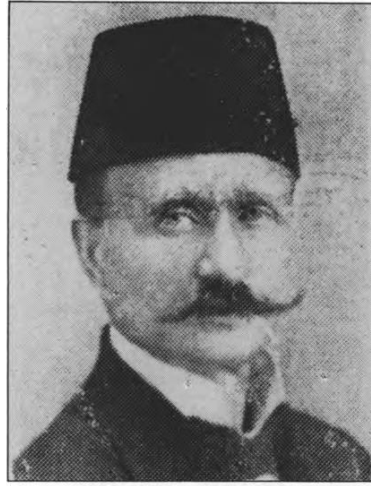
Fotoğraf-1: Birinci Dönem Samsun (Canik) Mebusları

Ahmet Hamdi (YALMAN) Bey Ahmet Nafiz (ÖZALP) Bey

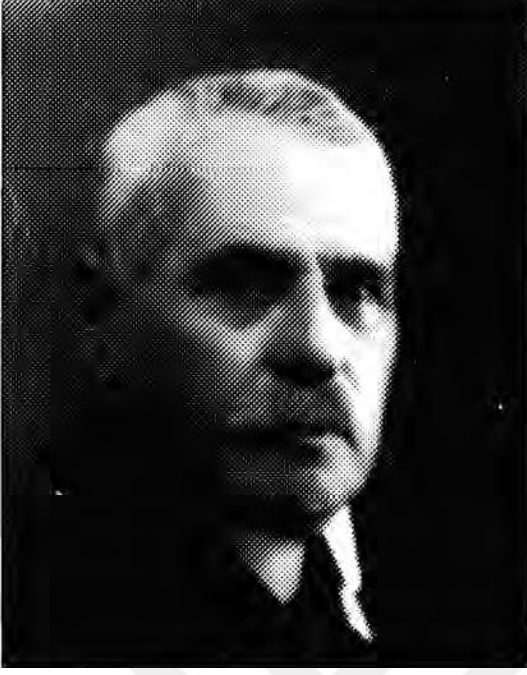

Emin (GEVECİ) Bey Hasan Fehmi (ÇOLDURZADE) Bey

Mehmet Şükrü (FIRAT) Bey Süleyman (BOŞANK) Bey

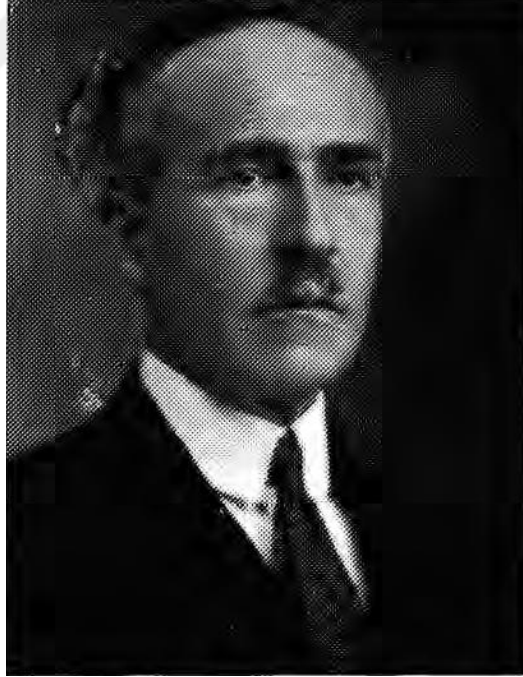
Fotoğraf-2: İkinci Dönem Samsun (Canik) Mebusları

Cavid Paşa

Talat Avni (ÖZÜDOĞRU) Bey

Süleyman Necmi (SELMEN) Bey

ÖZGEÇMİŞ

02.05.1982 yılında Samsun ilinin Havza ilçesine bağlı Erikbelen Köyü'nde doğdu. İlkokul eğitimini köyde, Ortaokul eğitimini ise Havza 25 Mayıs İlköğretim Okulu'nda tamamladı. Lise eğitimini 2000 yılında Bafra Lisesinde tamamlayarak, 2001 yılında Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü'ne kaydoldu ve 2005 yılında buradan mezun oldu. 2007-2008 Eğitim Öğretim sezonunda Atatürk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi Anabilim Dalında Formasyon eğitimini tamamladı. Bir süre eğitim hayatına ara verdi. 2014 yılında Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalında Yüksek Lisans Eğitimine başladı. Yüksek Lisans Eğitimini "***I. ve II. Dönem TBMM'de Samsun (Canik) Milletvekilleri ve Faaliyetleri (1920-1927)***" isimli tezi ile mezun oldu. Halen özel bir kurumda yönetici olarak çalışmaktadır.

Kemal ARSLAN